DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

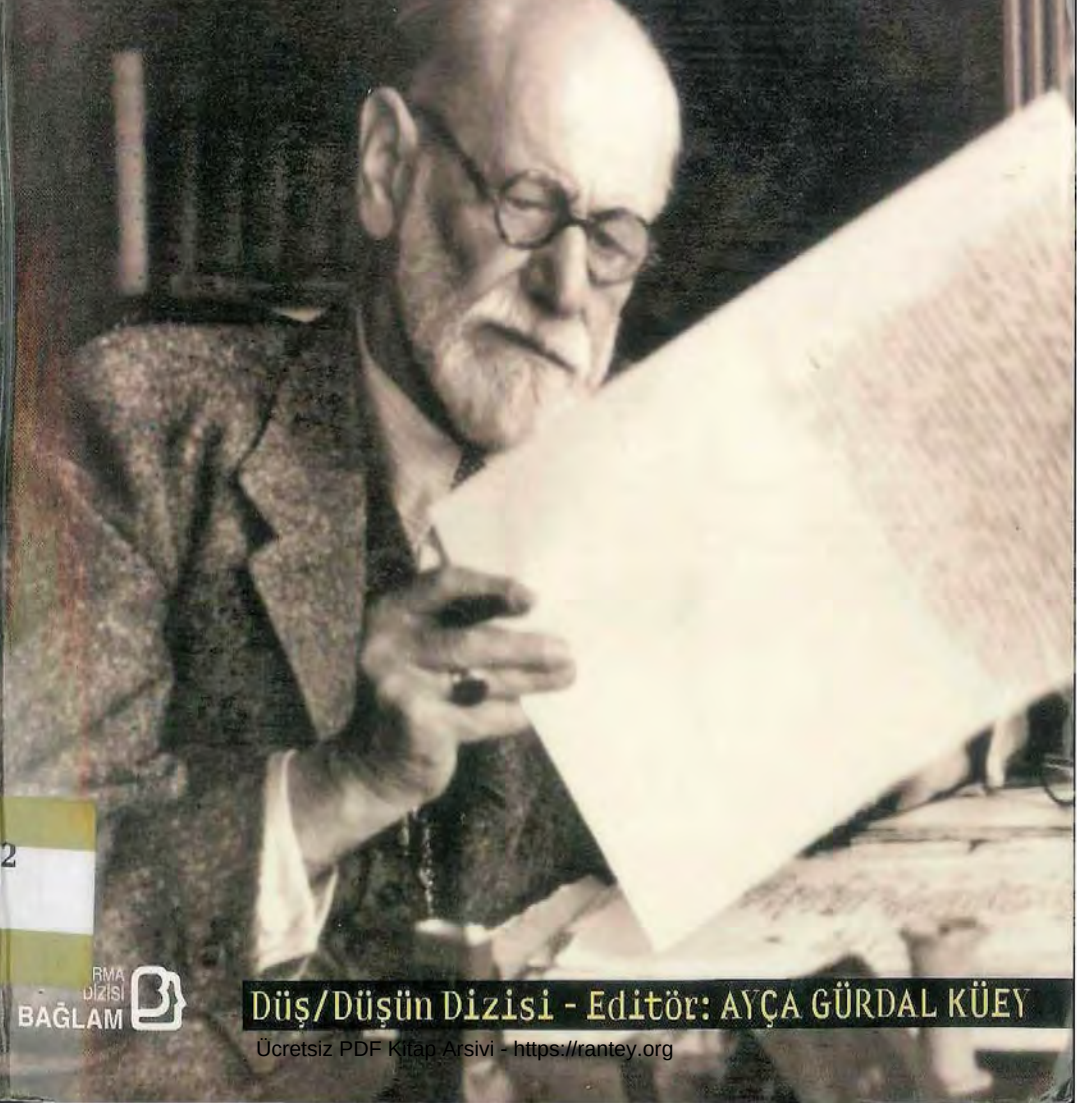
DÜŞ/DÜŞÜN 50

FREUD'U OKUMAK

Freud'un eserlerinin kronolojik olarak keşfi

Jean-Michel Quinodoz

Türkçesi: Bahar KOLBAY, Özge SOYSAL

50 FREUD'U OKUMAK Jean-Michel Quinodo

150.1952
QUİ
2017

BAĞLAM

Düş/Düşün Dizisi - Editör: AYÇA GÜRDAL KÜEY

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

FREUD'U OKUMAK

Freud'un eserlerinin kronolojik olarak keşfi

Jean-Michel Quinodoz

Freud'u Okumak Freud'un psikanalitik eserleriyle tanışma imkanı sunar. Formasyondaki psikanalistlerle uzun yıllar sürdürdüğü bir okuma seminerinden ilham alan yazar, Freud'un belli başlı metinlerini kronolojik sırayla tanıttıktan sonra, Freud'un bunları ortaya koyduğu dönemdeki yaşam koşullarıyla ilişkilendirir ve bu keşiflerin Freud-sonrası psikanalistlerdeki yankılarını ana hatlarıyla özetler.

Öğretici amaçla bütün bölümler aynı şemaya göre düzenlenmiştir. İncelenen eser tanıtıldıktan sonra, farklı okuma biçimlerine olanak veren ve farklı renklerle ayrılan şu özel çerçeveler sunulmuştur: "Biyografiler ve tarih", "Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi", "Freud-sonrası", "Freud'un kavramlarının kronolojisi".

Jean-Michel Quinodoz, açık ve herkesin anlayabileceği bir dille Freud'un eserlerini incelemeye girişirken, kendi uzun süreli klasik psikanaliz uygulamasını dayanak alır ve böylelikle psikanalizin öncelikle klinik deneyim üzerine kurulu olduğunu hatırlatır.

İsviçre Psikanaliz Derneği formatör üyesi ve İngiliz Psikanaliz Derneği onur üyesi olan Jean-Michel Quinodoz, Cenevre'deki özel muayenehanesinde psikanalist olarak çalışmaktadır. On yıl boyunca The International Journal of Psychoanalysis*'in Avrupa yayın sorumluluğunu yürütmüştür. Bugün ise farklı dillerde yayınlanan* New Annuals*'ın genel yayın yönetmenliğini yapmaktadır.* La solitude apprivoisée: l'angoisse de séparation en psychanalyse *(PUF, 1991),* Les rêves qui tournent une page *(PUF, 2001),* A l'écoute d'Hanna Segal *(PUF, 2008),* Marie des Collines *(Slatkine, 2005) kitaplarının yazarıdır.*

ISBN 978-605-9911-25-2

BAĞLAM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DÜŞ/DÜŞÜN 50

FREUD'U OKUMAK

Freud'un eserlerinin kronolojik olarak keşfi

Jean-Michel Quinodoz

Türkçesi: Bahar KOLBAY, Özge SOYSAL

100 846
50.19 QU
825202

BAĞLAM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bağlam Yayınları 430
Düş/Düşün Dizisi 50
ISBN: 978-605-9911-25-2
Düş/Düşün Dizisi Editörü: Ayça Gürdal Küey

Jean-Michel Quinodoz
Freud'u Okumak
Özgün Adı: Lire Freud

© Bağlam Yayıncılık
© Presses Universitaires de France

Editör: Ayça Gürdal Küey
Editör Yardımcısı: Nisan İğdem

Eserin; Psikanalizin Keşfi ve Olgunluk Yılları bölümleri Bahar Kolbay,
Yeni Görüş Açıları bölümü Özge Soysal tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Birinci Basım: Kasım 2016
İkinci Basım: Ekim 2017
Baskı: Umut Kağıtçılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Fatih Cad. Yüksek Sok. No: 11/1 Başakhan Merter/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 22826

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

Açıklayıcı Not 7
Freud'u Okumak 9
Kronolojik Tablo 14

I
PSİKANALİZİN KEŞFİ
(1895-1910)

Histeri Üzerine Çalışmalar S. Freud ve J. Breuer (1895d) 19
Wilhelm Fliess'e Mektuplar 1887-1902 31
"Bilimsel bir psikoloji taslağı" (1950c [1895]) 35
"Savunma psikonevrozları" (1894a), "Belli bir belirti kümesini 'kaygı nevrozu' adıyla nevrasteniden ayrıştırmanın nedenleri" (1895b), "Savunma psikonevrozları üzerine yeni açıklamalar" (1896b), "Nevrozların etiyolojisinde cinselliğin yeri" (1898a), "Perde anılar üzerine" (1899a) 41
Düşlerin Yorumu (1900a), *Düş Üzerine* (1901a) 47
Günlük Yaşamın Psikopatolojisi (1901b) 57
Espriler ve Bilinçdışıyla İlişkileri (1905c) 63
Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme (1905d) 71
"Bir histeri vakasının analizinden parçalar (Dora)" (1905e) 79
Jensen'in "Gradiva"sında Hezeyan ve Düşler (1907a) 87
"Beş yaşındaki bir erkek çocukta fobinin analizi (Küçük Hans)" (1909b) 93
"Bir obsesif nevroz vakası üzerine açıklamalar (Fare Adam)" (1909d) 103
Leonardo da Vinci'nin bir çocukluk anısı (1910c) 109

II
OLGUNLUK YILLARI
(1911-1920)

"Bir paranoya (*dementia paranoïdes*) vakasının otobiyografisi üzerine psikanalitik açıklamalar (Başkan Schreber)" (1911c) 115
1904-1919 Yılları arasında psikanalitik teknik üzerine yazılmış yazılar 123
Totem ve Tabu (1912-1913a) 135
"Narsisizme Giriş" (1914c) 143

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Metapsikoloji (1915-1917), (*Psikanalize Giriş Dersleri*, 1916-1917) 151
"Bir çocukluk nevrozu öyküsünden parçalar (Kurt Adam)" (1918b) 173
Tekinsiz (1919h) 183
"Bir çocuk dövülüyor" (1919e) 189
"Bir kadın eşcinsellik vakasının ruhsal kaynakları" (1920a) 189

III
YENİ GÖRÜŞ AÇILARI
(1920 - 1939)

Haz İlkesinin Ötesinde (1920g) 203
Kitle Psikolojisi ve Benliğin Analizi (1921c) 213
Benlik ve Altbenlik (1923b) 223
"Mazoşizmin ekonomik sorunu" (1924c) 233
Ketlenme, Belirti ve Kaygı (1926d) 239
Bir Yanılsamanın Geleceği (1927c) (*Laik Analiz Sorusu*, 1926e) 249
Uygarlığın Huzursuzluğu (1930a), (*Psikanalize Yeni Giriş Konferansları*, 1933a) 257
Gerçekliğin inkarı ve benliğin bölünmesi üzerine yazılar (1924-1938)
(*Psikanalizin Özeti*, 1940a [1938]) 265
"Biten analiz, bitmeyen analiz" (1937c), ("Analizde yapımlar", 1937d) 277
Hz. Musa Ve Tektanrıcılık (1939a) 287
Bugün Freud'u Okumak 297
Ek 299
Kaynakça 301
Ad dizini 311
Kavram dizini 314

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

AÇIKLAYICI NOT

Başlıklar

Kitaplar: *İtalikle*; örneğin:
Günlük Yaşamın Psikopatolojisi ya da *GÜNLÜK YAŞAMIN PSİKOPATOLOJİSİ*

Makaleler: Latin harfleriyle, tırnak içinde; örneğin:
"Narsisizme Giriş" ya da "NARSİSİZME GİRİŞ"

Kaynakçaya Göndermeler

Freud'un adının ardından, *Freud-Bibliographie mit Werkkonkordans* (I. Meyer-Palmedo ve G. Fichter, S. Fischer Verlag, 1989) ve *Standard Edition*'daki kronolojik sıralamaya göre, incelenen eserin ilk basıldığı tarih verilmiştir. Örneğin: *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* (1901b).

Basım tarihiyle yazım tarihi farklı olduğunda, önce basım tarihini, ardından köşeli parantez içinde yazım tarihini belirttim. Örneğin: *Psikanalizin Özeti* (1940a [1939]).

Alıntılar: Freud'un eserlerinden kaynak gösterilen sayfalar

Sayfa göndermelerinde genelde iki sayı verilmiştir: (235 *[132]*). İlki -235- Freud metinlerinin çok bilinen bir çevirisinin sayfalarına, ikincisi ise -*[132]*- günümüzde yayımlanan Oeuvres Complètes de Freud, Psychanalyse [OCF.P] ciltlerine gönderme yapmaktadır.

Çerçeve İçindekiler

"Biyografiler ve tarih"

Dönemin tarihsel bağlamı içinde, Freud'un özel hayatından incelenen eserle ilişkili olan öğeler ve ilk takipçilerinden bazılarının biyografisi.

"Freud-sonrası"

İncelenen eserden esinlenen Freud-sonrası belli başlı katkılar.

"Freud'un kavramlarının kronolojisi"

Freud'un tanımladığı belli başlı kavramların, eserlerinde ortaya çıkış sırasına göre anılması. Böylelikle bir düşünceler tarihi ortaya konulmuş olacaktır.

"Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi"

Freud'un on yıllar boyunca gelişme gösteren temel kavramlarından bazılarının (Oedipus kompleksi ya da aktarım gibi) boylamsal olarak incelenmesi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

FREUD'U OKUMAK

Kişisel ve ortaklaşa bir çalışmanın ürünü

Freud'u Okumak, yazımının gerektirdiği iki yıllık düzenli çalışmanın ötesine uzanan, aynı anda hem kişisel hem ortaklaşa yürütülen uzun bir sürecin ürünüdür. Bu eser her şeyden önce benim psikanalizle kişisel karşılaşmama ve bir psikanalist olarak, özel muayenehanemde divanda ve genellikle haftada dört seans sıklıktaki klasik tedaviye devam eden hastalarla olan uzun süreli deneyimime dayanmaktadır. *Freud'u Okumak* aynı zamanda Cenevre'deki Raymond de Saussure Psikanaliz Enstitüsü'nde, psikanalist adaylarının formasyonunun bir parçası olarak Freud'un eserlerinin kronolojik bir okumasını içeren ve 1988'de başlayıp bugün hâlâ sürdürmekte olduğum bir seminer çalışmasının ürünüdür. Bu seminer, kitaba hem içerik hem de biçim açısından temel oluşturduğu için, söz konusu kitabı tanıtmak için seçtiğim yollardan söz etmeden önce bu grup deneyimine değinmenin önemli olduğunu düşünüyorum.

Freud'u okumanın çeşitli yolları

Freud'u okumanın, her biri kendine özgü avantajları ve dezavantajları olan fakat birbirlerini tamamlayan birçok yolu vardır. Freud'u seçici bir yaklaşımla, istediğimiz bir makaleyi ya da kitabı ya da bir konu ve onunla ilgili eserleri seçerek okuyabiliriz. Freud'un metinleri "kılı kırk yaran" bir okumaya, yani her cümlenin, hatta her kelimenin anlamını analiz etmeye ve bunları diğer metinlerle ilişkilendirmeye özellikle elverişli olduklarından, seçime dayalı yaklaşım, her bir eseri ayrıntılı olarak inceleme, üzerinde düşünüp taşınma avantajına sahiptir. Bununla birlikte bu tür yaklaşımla, Freud'un -psikanaliz-öncesi çalışmaları ve yüz cilde yakın yazışmaları dışında- 24 cilt tutan psikanalitik çalışmalarını tamamlamak okuyucunun yıllarını alır.

Freud'un belli başlı eserlerini, 1895'te yayımlanan *Histeri Üzerine Çalışmalar*'dan başlayıp, ölümünden bir yıl önce 1938'de yayımlanan *Psikanalizin Özeti*'ne dek sırasıyla, yani kronolojik olarak okumak da mümkündür. Freud'un eserlerini yayımlandıkları sıraya göre, fazla üzerlerinde durmadan okumak, okuyucuya onun düşüncelerinin on yıllar boyunca nasıl evrildiğini görme olanağı verir. Bu türden bir yaklaşım her bir eseri hak ettiği gibi ayrıntılı şekilde analiz etme imkânı vermese de, kronolojik bir okumadan gerçekten yararlanabilmek için, en baştan bir zaman sınırı konulması gerektiğini düşünüyorum. Önemli olan okuyucunun resmin bütününü gözden kaçırmamasıdır, çünkü Freud'un eserlerine dair bütüncül bir bakış kazanıldığında, çeşitli psikanalitik akımların çoğunlukla belli bazı noktaları diğerlerinden daha öne çıkarmış oldukları fark edilir. Ayrıca bu tek yöne odaklanmanın, Freud'un eserlerinin bir o kadar değerli olan diğer yönlerini gölgede bırakma pahasına, kuşaktan kuşağa aktarılırken artma eğiliminde olduğu görülür.

Freud'u ister seçici ister kronolojik olarak okuyalım, bu iki yaklaşım birbiriyle çatışmak şöyle dursun, birbirlerini tamamlarlar; çünkü her biri, kendince, Freud'un keşiflerini daha da derinleştirmek için nasıl kendi görüşlerini durmaksızın gözden geçirdiğini, kuşkularından

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yararlandığını ve klinik deneyimini dikkate aldığını gösterir. Şüphesiz böyle bir işe insan tek başına da girişebilir, fakat Freud'un düşüncesinin evrimini tüm yönleriyle ele alıp bütüncül bir görüşe ulaşabilmek çok fazla zaman ve azim gerektirir. İşte bu yüzden, bir okuma grubu için bu deneyimin özellikle heyecan verici olduğunu düşünüyorum.

Freud'un eserlerinin kronolojik olarak okunması üzerine bir seminer

Kronolojik ve etkileşimsel bir yaklaşım

Macera, 1988'de, Psikanaliz Derneğimizden bir grup adayın, Freud'un eserlerinin kronolojik olarak okunmasını içeren bir seminer fikrini ortaya atması ve bu semineri yürütmeyi kabul edecek eğitim psikanalistleri aramasıyla başladı. Bu zorlu görev bana cazip geldi: böyle bir seminer yürüterek kendim de çok şey öğrenebilirdim, çünkü o zamana kadar Freud'u titizlikle okumuş olsam da, bunu sistematik olmayan bir seçicilikle yapmıştım. Fakat bu tür bir seminerin alışıldık işleyişi, yani bireysel bir okumanın ardından herkesin kendi düşüncelerini sözlü olarak paylaşması, bana uygun gelmedi. Her bir katılımcının incelenen eseri farklı açılardan (biyografi, düşünceler tarihi, Freud-sonrası katkılar, vb.) aydınlatmaya katkıda bulunmasını önermek aklıma geldi. Bu çalışma yönteminin, çift yönlü bir yaklaşım sayesinde Freud'un eserlerinin okumasını tamamlamamızı sağlayacağını düşünüyordum: metinlerin kronolojik olarak incelenmesi ve doğrusal olmayan, etkileşimsel bir yaklaşım. Bu proje hoşuma gitti ve eğer katılımcılar onlara önerdiğim çalışma yöntemini kabul ederlerse, bu zorlu görevi üstlenme zahmetine değeceğine karar verdim.

Seminerin çerçevesinin önemi

Bir kronolojik okuma seminerinin gerçekleşeceği koşulları belirleyen çerçevenin önemini zamanla anladım; seminerin başarısı kısmen buna bağlıydı. Örneğin katılımcıların seminerin daha ilk oturumunda, gelecek üç yılın programı hakkında bilgilendirilmelerini, onları bekleyen çalışmanın yapısı ve süresi hakkında fikir sahibi olabilmeleri açısından zorunlu buluyordum. Freud'un temel eserlerini üç yılda okunmak üzere üç döneme ayırdım ve *Freud'u Okumak* kitabında da aynı çalışma planını kullandım. Seminer on beş günde bir gerçekleşti (yılda yaklaşık on beş oturuma karşılık gelir) ve her oturum bir buçuk saat sürdü. Genellikle 16-18 katılımcının yer aldığı seminer kapalı grup halinde gerçekleşti, yani süreç içinde yeni katılımcı kabul edilmedi. Programın tanıtıldığı oturum, katılımcılara nasıl bir sorumluluk aldıklarını bütün yönleriyle görme ve bu denli önemli bir hedefe ulaşmak için gerekli gayreti göstermeye ve bundan zevk almaya hazır olup olmadıklarını değerlendirme olanağı verdi.

Gruptaki herkesin etkin katılımı

Her katılımcının bu semineri sahiplenmesi, bunun *kürsüden* işlenen bir ders olmadığını ve benim rolümün bu üç yıl süresince onlara eşlik etmekle sınırlı olduğunu bilmesi son derece önemliydi. Bu katılım aynı anda hem bireysel bir çalışmayı hem de grupla paylaşımı içermekteydi. Süreç içinde, seminerin kurgusuna daha etkin bir katılım talep edildikçe, katılımcıların ona daha fazla önem verdiklerini ve yararlandıklarını fark ettim. Devamsızlığın çok az olması ve bir engel çıktığında da, söz konusu katılımcının bana gelemeyeceğini bildirmesi ve yapması gereken çalışma için yerini alacak birini bulmaya çalışması bunu göstermekteydi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bireysel çalışma şu etkinlikleri içeriyordu:

— *Seçilen eserin okunması:* Oturumdan önce herkesin planlanan eseri okuması ve tartışma sırasında aklındaki soruları grupla paylaşması bekleniyordu.
— *İstenilen çeviriyi seçme özgürlüğü:* Herkes istediği dili ve tercih ettiği çeviriyi seçmekte özgürdü. Bazı katılımcılar metni özgün Almancasından okurken, çoğunluğu Fransızca, diğerleri de İngilizce, İtalyanca ya da İspanyolca güncel çevirilerden birini kullanmaktaydı. Çevirilerdeki çeşitlilik, Freud çevirmenlerinin karşısına çıkan sorunların karmaşıklığını görmemize olanak veriyordu.
— *Bir başlığın kaleme alınması:* Her katılımcı sırayla aşağıdaki başlıklardan biriyle ilgili bir sayfayı geçmeyen (yaklaşık 300 kelime) kısa bir metin yazıyordu:

1/ *"Biyografiler ve tarih":* Freud'un hayatından incelenen eserle ilişkili öğelerin kısaca anlatılması ve eserin tarihsel bağlama oturtulması.
2/ *"Freud'un kavramlarının kronolojisi":* Freud'un incelenen eserde yeni keşfedip tanıttığı kavramların listelenmesi, böylece düşüncelerinin tarihçesinin çıkarılması.
3/ *"Freud-sonrası":* Tarihsel ve uluslararası açıdan, incelenen eserden ilham alan Freud-sonrası belli başlı katkıların seçilmesi.
4/ *"Seminer raporu":* Sonraki oturumda dağıtılmak üzere, tartışmanın bir özetinin yazılması.

Bireysel çalışmanın grupla paylaşımı seminer oturumu sırasında gerçekleşiyordu. Oturum genellikle kısa bilgilendirmeler ve çeşitli başlıklara ait metinlerin dağıtılmasıyla başlıyordu. İlk olarak bir katılımcı Freud'un biyografisine ayrılan başlığı yüksek sesle okuyor ve bunu kısa bir tartışma izliyordu. Başka bir katılımcı Freud'un kavramlarıyla ilgili başlığı okuduktan sonra genel bir tartışma açılıyordu. Bu tartışma yaklaşık 45 dakika sürüyor ve genellikle oldukça hararetli geçiyordu. Başlamakta zorlanılıyorsa, genel tartışmayı tetiklemek için her katılımcıdan metinle ilgili aklına takılan bir soru sormasını istiyordum. Oturumun son bölümünde, üçüncü bir katılımcı Freud-sonrası katkılara ayrılan başlığı yüksek sesle okuyor, bunu yeni bir fikir alışverişi ve genel tartışmanın bir tekrarı izliyordu. Başka bir yerde, Freud'un "Bir Çocuk Dövülüyor" metnine ayrılan bir seminer oturumunu ayrıntılı olarak betimledim (J. M. Quinodoz, 1997d). Oturumların kısa sürüyor olması paradoksal olarak uyarıcı bir etken teşkil ediyordu, çünkü herkes önceden düşünmek ve grupla paylaşmak istediği düşünceleri kısa ve öz bir şekilde ifade etmek zorunda kalıyordu.

Beklentilerin yüksekliği: dinamik bir etken

Katılımcılardan, yalnız Freud'un eserlerinin büyük bir kısmını okumalarını değil, aynı zamanda düşüncelerini grupla paylaşmalarını ve başlıklardan birinin yazımı için gereken araştırmaları yapmalarını istemenin çok fazla olduğunun farkındayım. Oturumlara hazırlanmak, hem genellikle zaten yeterince dolu olan iş hayatından, hem de özel ve aile hayatına ayrılmış zamandan çalınan büyük bir serbestlik gerektirir. Böyle bir çabayı mümkün kılan tek şey, bu buluşmaların aynı zamanda birlikte keyifli vakit geçirmeye fırsat tanımalarıdır. Bunun yanında, çalışma oturumlarının dışında birbirimizi daha iyi tanımak için, her yılın sonunda, herkesin yiyecek bir şeyler hazırlayıp getirdiği, eşlerin ve iş arkadaşlarının da davetli olduğu bir parti düzenliyorduk.

Herkesin etkin bir katılım göstermesinin getirdiği zorunlulukların, buluşmalarda yavaş yavaş yerleşen grup dinamiği açısından belirleyici olduğu ortaya çıkmıştı. Seminerin inşasına hizmet eden bu "artı" katılım, üç yılın sonunda ayrılacağımızı bilerek birlikte geçirdiğimiz bu sınırlı zamana coşkulu bir ivme kazandırıyordu. Kısacası bu seminer katılımcılara bilgi artışının ötesinde bir katkı sağlıyor, çünkü ortaklaşa çalışma, her katılımcının kendini ve başkasının anlatmaya çalıştığı şeyi dinlemeyi öğrenmesine ve tüm katılımcılarla ilişki içinde gelişmesine olanak veriyordu. Bu, Freud'u daha iyi anlamanın ve farklı bakış açılarına değer vermenin de bir yolu oluyordu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İkinci üç yıllık seminer döngüsüne başlarken bu kuralları uygulamaktan vazgeçtiğimde, görece yüksek beklentilerin iyi bir grup işleyişi lehine nasıl uyarıcı bir rol oynamış olduklarını açıkça görmüş oldum. İkinci seminer döngüsünün ilk oturumunda, bir katılımcı benim önerdiğim çalışma yöntemine itiraz ederek onu sert bir dille eleştirdi ve kendi deyişiyle böyle bir "maratona" girmeyi reddetti. O sıralar seminer koşullarının doğruluğuna henüz tam olarak ikna olmamış olduğumdan, konuyu oylamaya açtım. Tek bir kişinin itirazı diğerlerinin desteğini de kendine çekti ve başlıkların yazımını içeren bireysel çalışmanın kaldırılmasını üzülerek de olsa kabul ettim. Elde etmeyi başardığım tek yazılı metin "seminer raporu" oldu. Her şeye karşın semineri sürdürdüm. Üç yıl boyunca bu yeni düzenlemeden en çok zarar gören genel tartışma oldu, çünkü başlaması genellikle çok uzun zaman alıyordu: herkes Freud'un metinlerini dikkatle okumuş olsa da, grup ruhunda, özellikle bir başlığın yazılmasının ve grupla paylaşılmasının gerektirdiği bireysel çaba sayesinde zaman içinde yavaş yavaş oluşan düşünce yapısının eksikliğini hissediyordum. Bugün olsa, o zamanlar deneyimsizlikten yaptığım gibi, bu çalışmaların kaldırılmasına razı olmazdım.

Freud'u Okumak: kullanım kılavuzu

Çılgınca bir girişim mi?

Freud'un tüm eserlerini tanıtan bir kitap yazma fikri uzun zaman aklımın ucundan bile geçmedi; böylesi bir girişim bana inanılmaz zorlu görünmüştü. Ayrıca, seminere özgünlüğünü veren yaklaşımın (Freud'un metinlerine hem kronolojik hem de etkileşimsel yaklaşım) yazılı bir metne nasıl uyarlanabileceğini bilmiyordum. Derken bir gün, yazı tasarımını, grafik tasarımı, sayfa düzenini ve rengi birlikte kullanarak, Freud'un eserlerine bu etkileşimsel ve kronolojik yaklaşımı görsel olarak betimlemek fikri aklıma geldi.

Bölümlerin düzenleniş biçimi

Freud'u Okumak kitabını, üç yıllık seminer çalışma programını model alarak ve her bir bölüme, tek bir esere ayrılmış bir oturumun içeriğini uyarlayarak hazırladım.

"Bölüm Başlığı"

İstisnalar dışında her bölüm Freud'un tek bir eserinin başlığını taşır. Kitaplarla makaleleri birbirinden ayırmak için makaleleri tırnak işareti içine aldım. Freud'un soyadının ardından, *Freud-Bibliographie mit Werkkonkordans* (I. Meyer-Palmedo ve G. Fichter, S. Fischer Verlag, 1989) ve *Standard Edition*'daki kronolojik sıralamaya göre, incelenen eserin ilk basıldığı tarihi verdim. Basım tarihiyle yazım tarihi farklı olduğunda, önce basım tarihini, ardından köşeli parantez içinde yazım tarihini belirttim (örneğin: *Psikanalizin Özeti* (1940a [1939]). *Oeuvres complètes de Freud, Psychanalyse*'in Fransızca çevirmenlerinin, genelde alışılan kronolojik sıranın tersine tarihlerin yerini değiştirdiğine dikkat çekmek isterim.

"Giriş Metni"

Her bölüm, konuyla ilgili fikir veren bir alt başlıkla ve incelenen eserin kısa bir tanıtımıyla başlar. Buradaki amacım bölümün içeriğinin bir özetini sunmak ve söz konusu eserin bir bütün olarak Freud'un çalışmaları içindeki yerini kısaca göstermekti.

"Biyografiler ve Tarih"

Çerçeve içindeki bu bölüm, Freud'un özel hayatından incelenen eserle ilişkili öğeleri ve genel olarak tarihsel bağlamı konu alır. Burada eserin yazımına etkide bulunan belli başlı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olaylara değindim. Freud'un o dönemdeki öğrencilerinden en önemli olanların ve başlıca hastalarının kısa bir biyografisini de bu başlığa dahil ettim.

"Eserin Keşfedilmesi"

Kaynaklar - İncelenen her eser için Fransızca çeviriler arasından iki tane kaynak metin belirttim. İlki, italik harflerle yazılan Freud alıntılarını yaptığım metindir: Bunlar "Bibliothèque de Psychanalyse" (Presses Universitaires de France), "Connaissance de l'inconscient" ve "Folio, Essais" dizileri (Gallimard) ve "Petite Bibliothèque Payot" tarafından yayımlanan çevirilerdir. İncelenen metin *Oeuvres complètes de Freud, Psychanalyse* [ya da OCF.P] tarafından yayımlanmış ciltlerin birinde varsa, bunu da köşeli parantez içinde ikinci kaynak metin olarak belirttim.

Sayfa göndermelerinde genelde iki sayı verilmiştir: (s. 235 *[132]*). İlki -s. 235- Freud metinlerinin bilinen bir çevirisinin sayfalarına, ikincisi ise *-[132]- Oeuvres complètes de Freud, Psychanalyse [OCF.P]* ciltlerine gönderme yapmaktadır.

Okuyucu, kaynakçada, *Sigmund Freud, Gesammelte Werke* (Frankfurt am Main, Fischer Verlag) ve *The Standart Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (London, The Hogarth Press and the Institute of Psychoanalysis) ciltlerine göndermeleri de bulacaktır.

Hangi kaynak metinleri seçmeliyim?

Her eserin çeşitli basımları, farklı tarihleri ve farklı çevirmenleri olan çok sayıda Fransızca çevirisi mevcuttur. Bunun yanında, Presses Universitaires de France *Oeuvres complètes'i* yayımlamayı sürdürmektedir ve günümüze -yani 2003 yılına dek, yirmi ciltten on ikisi basılmıştır. Bu zor seçimi gerçekleştirmek için, seminerin bana kazandırdığı deneyimden faydalanarak, ekonomik nedenlerle ve dili daha anlaşılır olduğu için cep kitaplarını ve ciltsiz baskıları kullanan katılımcıların tercihlerini dikkate aldım.

Eserin ana fikrini ortaya çıkarmak

Bir eseri özetlerken basitleştirmeden ya da ansiklopedi gibi göndermelerle okuyucuyu boğmadan nasıl tanıtabiliriz? Bu ikilem karşısında, her eseri, okuyucunun merakını uyandıracak ve onu -ister orjinalinden ister çevirisinden olsun- metnin tamamını okumaya itecek şekilde tanıtmayı seçtim. Aynı zamanda, basit ve eğer mümkünse gündelik bir dil kullanarak metnin özünü açıklamaya çalıştım. Freud'u özgün Almancasından okurken gündelik ifadelere ağırlık vererek kullandığı dilin basitliğinden her zaman zevk almışımdır; ben de aynı şekilde yazmaya gayret ettim.

Freud'un metinlerini bu şekilde birbiri ardına okurken, önceki fikirden bir yenisi için vazgeçen, sonra tekrar ilkine dönen, bakış açılarının çelişmesine aldırmadan durmaksızın gelişen düşünüş şekline tanıklık ederiz. Özgün metni okumak, Freud'un eserinin bizi nasıl düşünmeye teşvik ettiğini ve yeni fikirler uyandırdığını ve bu açıdan, A. Ferro'nun (2000) işaret ettiği gibi, Eco'nun kullandığı anlamda gerçek bir "açık" eser teşkil ettiğini keşfetmemizi sağlar. Freud tıpkı bilinmeyen toprakları keşfeden, geçerken izlenimlerini kaydeden, defterine bir eskiz çiziktiren ve bazen de daha uzun süre duraklayarak, resim sehpasını kurup manzarayı bir başyapıta dönüştüren bir kaşif gibi yazar.

Klinik yaklaşıma öncelik vermek

Freud'u Okumak kitabını yazarken, hem kendi yaptığım Freud okumasında, hem de sonradan yapılan çeşitli katkılarda klinik yaklaşıma ağırlık verdim. Psikanalizin yalnızca insan ruhsallığına ilişkin bir kuram ve araştırma yöntemi değil, aynı zamanda çoğu hastaya

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SIGMUND FREUD (1856-1939) KRONOLOJİK TABLO

Biyografik öğeler	*Yayınlar*
1856: Freud 6 Mayıs 1856'da Freiberg'de (şimdiki Slovakya'da) doğar	
1860: Jakob Freud ve ailesi Viyana'ya yerleşir	
1873: Sigmund tıp eğitimine başlar	
1876-1882: Viyana Fizyoloji Enstitüsü'nde asistanlık (Prof. E. Brücke)	Yılanbalığında testislerin keşfi üzerine yayın (1877)
1880: Dr. Joseph Breuer'le tanışır	
1881: Tıp doktoru olarak mezun olur - Breuer Anna O.'yu tedavi eder	
1882: Martha Bernays ile nişanlanır	
1883-1884: Kokain üzerine araştırmalar	Kokain üzerine yayınlar (1884)
1885: Privatdozent ünvanını alır-Paris'te La Salpêtrière Hastanesi'nde Charcot'nun yanında çalışır	
1886: Viyana'da özel muayenehanesini açar - Martha Bernays ile evlenir	
1887: Mathilde doğar - Berlin'de Wilhelm Fliess ile tanışır	*Wilhelm Fliess'e Mektuplar* (1887-1902)
1888:	1877-1883: Balıkların sinir hücreleri üzerine yayınlar
1889: Martin doğar - Nancy'de Bernheim'a ziyaret eder	1888-1893: Hipnoz üzerine çeşitli makaleler
1890-1891: Viyana'da Berggasse 19 numaraya taşınır - Oliver doğar	"Afazi üzerine inceleme" (1891b)
1892: Ernst doğar	"Çocuklukta beyin felçleri" (1891c)
1893: Sophie doğar	"Ön bildiri" (*Freud ve Breuer, 1893*)
1894:	"Savunma psikonevrozları" (1894a)
1895: Anna doğar - ilk rüya ("İrma'ya yapılan enjeksiyon")	*Histeri Üzerine Çalışmalar* (1895d) - "Kaygı nevrozu" (1895b)
1896: Babası Jakob Freud ölür - Breuer'le görüş ayrılığı	"Bilimsel psikoloji taslağı" (1950c [1895])
1897: Otoanalizinc başlar (1896-1902) Baştan çıkarma kuramı terk edilir	"Savunma psikonevrozları üzerine yeni açıklamalar" (1896b)
1898: *Kral Oedipus, Hamlet*	"Nevrozların etiyolojisinde cinselliğin yeri" (1898a)
1899:	"Perde anılar" (1899a)
1900: Dora'yı tedavi eder (Ida Bauer)	*Düşlerin Yorumu* (1900a)
1901: Kardeşi Alexander ile ilk Roma seyahati	*Düşler Üzerine* (1901a)
	Günlük Yaşamın Psikopatolojisi (1901b)
1902: Çarşamba Derneği kurulur - W. Steckel ve A. Adler ile tanışır	
1903: Viyana Tıp Fakültesi'nde extraordinarius profesör ünvanını alır	
1904: Uluslararası çapta tanınmaya başlar	*Espriler ve Bilinçdışıyla İlişkileri* (1905c)
1905: O. Rank ile tanışır	*Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme* (1905d)
1906:	"Bir histeri vakasının analizinden parçalar (Dora)" (1905e)
1907: C. G. Jung, K. Abraham ve M. Eitigon ile tanışır	*Jensen'in "Gradiva"sında Hezeyan ve Düşler* (1907a)
1908: S. Ferenczi, E. Jones, H. Sachs ve P. Federn ile tanışır	
1909: Viyana Psikanaliz Derneği Papaz O. Pfister ile tanışır	"Bir çocukluk fobisi (Küçük Hans)" (1909b)
	"Fare adam" (1909d)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1910: Uluslararası Psikanaliz Birliği kurulur (IPA)	*Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı* (1910c)
1911: Viyana Psikanaliz Derneği'nde çatışmalar başlar - Adler ayrılır	"Bir paranoya vakası: Schreber" (1911c)
1912: "Gizli komite" kurulur - Steckel ayrılır	"Teknik üzerine yazılar" (1904-1919)
1913: Lou Andreas Salomé ile tanışır - Jung'la görüş ayrılığı	*Totem ve Tabu* (1912-1913a)
1914: Birinci Dünya Savaşı başlar - Martin ve Ernst savaşa katılır	"Narsisizme giriş" (1914c)
1915: Ferenczi'nin Freud'la analizi (1914-1916 arasında üç kısım halinde)	*Metapsikoloji* (1915-1917)
1916: Oliver savaşa katılır	*Psikanalize Giriş Dersleri* (1916-1917)
1917:	
1918: Savaş biter - Anna'nın babasıyla ilk analizi	"Kurt adam" (1918b)
	Tekinsiz (1919h)
1919: Tausk intihar eder - hamisi A. Von Freund ölür	"Bir çocuk dövülüyor" (1919e)
	"Bir kadın eşcinsellik vakası" (1920a)
1920: kızı Sophie ölür - Jones The International Journal of Psychoanalysis'i kurar.	*Haz ilkesinin ötesinde* (1920g)
1921:	
1922:	*Kitle Psikolojisi ve Benliğin Analizi* (1921c)
1923: ilk kanser ameliyatı	
1924: Rank *Doğum travması*'nı yayınlar	*Benlik ve Altbenlik* (1923b)
1925: Abraham ölür - Breuer ölür	"Mazoşizmin ekonomik sorunu" (1924c)
1926: Freud 70 yaşında - Rank ayrılır - M. Klein Londra'ya gelir	
	Ketlenme, Belirti ve Kaygı (1926d)
1927: Innsbruck Kongresi	*Laik analizi* (1926e)
1928:	*Bir Yanılsamanın Geleceği* (1927c)
1929: Dünya ekonomik büyük bunalımı başlar	
1930: Freud'un annesi 95 yaşında ölür - Freud Goethe ödülünü alır	*Uygarlığın Huzursuzluğu* (1930a)
1931: Avusturya ve Almanya'da antisemitizm şiddetlenir	
1932: Wiesbaden Kongresi	
1933: Ferenczi ölür - Hitler iktidara gelir	*Psikanalize Yeni Giriş Konferansları* (1933a)
1934:	
1935:	*Gerçekliğin İnkarı ve Benliğin Bölünmesi* (1924-1938)
1936: Freud 80 yaşında - R. Rolland ile tanışır	
1937: Lou Andreas Salomé ölür	"Biten analiz, bitmeyen analiz" (1937c)
1938: Jones ve Marie Bonaparte'ın yardımıyla Viyana'dan ayrılıp Londra'ya yerleşir	"Analizde yapımlar" (1937d)
1939: Freud 23 Eylül 1939'da 83 yaşında Londra'da ölür	
	Musa ve tektanrıcılık (1939a)
	Psikanalizin Özeti (1940a[1938])

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

-bugün bile- başka yollarla çözemedikleri bilinçdışı çatışmaları çözme olanağı veren klinik ve teknik bir yaklaşım olduğunu akılda tutmanın önemli olduğunu düşünüyorum.

"Freud'un Kavramlarının Kronolojisi"

Her bölümün sonunda, incelenen eserde geçen ve Freud'un gerçek bir psikanalitik kavram statüsü verdiği belli başlı kavramları listeledim.

Ancak, bir kavramı Freud'un düşünce evriminin belirli bir dönemine yerleştirerek sunmak pek de sorunsuz bir yaklaşım değildir. Öncelikle, bir kavramın Freud'un metinlerinde ilk ortaya çıktığı an genellikle ihtiyari olarak belirlenir. Geriye dönük okuma yapıldığında, Freud'un belli bir psikanalitik kavrama denk düşen olguları zaten çeşitli dönemlerde ve farklı şekillerde betimlemiş olduğu, sonradan bu olguya yalnızca bir kavram statüsü verdiği fark edilir. Örneğin, "aktarım" terimi 1895'teki *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da bile yer almasına rağmen, psikanalitik bir kavram olarak tanımlanması bundan on yıl sonra, 1905'teki *Dora* vakasıyla olmuştur.

"Freud'un Kavramlarının Evrimi"

Freud'un bazı önemli kavramları on yıllar içinde değişikliğe uğramışlardır. Bu nedenle bunlar arasından, Oedipus kompleksi, aktarım ve diğer bazıları gibi en önemli olanları boylamsal olarak betimlemek için bir çerçeve oluşturdum.

"Freud-sonrası"

Bu başlık altında, Freud'un kendi öğrencilerinin ve günümüze dek onu izleyen önemli psikanalistlerin onun düşüncelerine getirdikleri belli başlı katkılara değindim. Okuyucunun eser atıflarının içinde kaybolmaması için seçimimi en önemli katkılarla sınırlandırmakla birlikte, bazen kişisel olarak seçtiğim birkaç esere de değindim. Freud-sonrası katkılar, Freud'un ana hatlarıyla çizdiği psikanalitik kavramların sonradan şu ya da bu düşünce akımı tarafından nasıl yeniden ele alındığını ve yenilikçi katkılarla nasıl zenginleştiğini gösterirler. Bu bağlamda, Freud tarafından kurulan *Uluslararası Psikanaliz Birliği*'ne bağlı psikanalistlerin izledikleri güncel akımların çeşitliliğine dikkat çekmek amacıyla, uluslararası bir yaklaşım benimsemeyi tercih ettim.

Teşekkür

Öncelikle "Freud'un eserlerinin kronolojik olarak okunması" seminerinin katılımcılarına teşekkür etmek istiyorum. Tartışmalara etkin katılımları ve 1988'den bu yana yaptıkları bireysel katkılar, "Biyografiler ve Tarih" ve "Freud-sonrası" başlıklarının yazımına kısmen esas oluşturdular. Onlara olan minnetimi ifade etmek için ek kısmında adlarını andım. Kitabımın ilk taslağını okuyup düşüncelerini paylaşma zahmetini gösteren Hanna Segal, André Haynal, Augustin Jeanneau, Christoph Hering, Juan Manzano ve Paco Palacio'ya ve kaynakçayı hazırlayan ve taslağı yeniden gözden geçiren Maud Struchen'e teşekkür ederim.

Freud'u Okumak kitabını, beni bu maceraya atılmam konusunda cesaretlendiren Danielle'e ithaf ediyorum.

Son olarak, okuyucuya keyifli bir yolculuk diler, fakat bir rehber okumanın asla gerçek yolculuğun yerini tutmayacağını da hatırlatmak isterim!

Jean-Michel QUINODOZ
Cologny (Cenevre) Ekim 2003

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

I
PSİKANALİZİN KEŞFİ
(1895-1910)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HİSTERİ ÜZERİNE ÇALIŞMALAR

S. FREUD VE J. BREUER (1895d)

Önemli bir buluş: Histerik belirtilerin bir anlamı var

Freud ve Breuer'in histerik belirtilerin tedavisinde elde ettikleri başarıları ve ilk varsayımlarını anlattıkları, psikanalizin öncü eseri *Histeri Üzerine Çalışmalar*'la başlayacağız. Histeri, 19. yüzyılın sonlarında oldukça yaygın bir hastalıktı ve kökeninin organik mi yoksa ruhsal mı olduğu sorgulanıyordu. Hastalığın gerçek nedenini bulmanın olanaksızlığı hekimlerin keyfini kaçırıyordu. Gerçekten de, histerik konversiyon olguları tıp bilimi için bir meydan okuma teşkil etmekteydi, çünkü bu belirtiler, yeri belirlenebilir hiçbir anatomik hasarla açıklanamadıkları gibi, tamamen rastlantısal şekilde ortaya çıkmakta ve kaybolmaktaydılar. Genellikle göz alıcı bir nitelik sergileyen bu belirtileri anlamanın olanaksızlığı hekimleri öfkelendiriyor ve onlar da sonunda -büyük çoğunluğu kadın olan- bu hastaları deli ya da numaracı sayıp reddediyorlardı.

1882 yılından sonra Freud, Viyanalı meslektaşı Breuer'in elde ettiği başarılardan cesaret alarak, histeriye atfedilen belirtilerden şikayetçi olan hastaların tedavisinde telkin ve hipnozun rolüyle ilgilenmeye başladı. Bu iki araştırmacı, on yılı aşkın bir klinik çalışmanın ürünü olan *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da beş hastanın tedavisini ayrıntılı şekilde betimlemiş ve her bir başlıkta kendi varsayımlarını da içeren kuramsal bir bölüm yeralmıştır. Bunlardan Freud'un yazdığı "Histerinin Psikoterapisi" başlıklı bölüm, yalnızca tarihsel değeri nedeniyle değil, yeni bir bilim dalının -katartik yöntemden türeyen psikanalizin- klinik ve kuramsal temellerini ortaya koyduğu için de tarihe geçmiştir. Breuer tarafından keşfedilen ve 1880-1895 yılları arasında kullanılan "katartik yöntem", hastaların geçmişte, histerik belirtiler ilk ortaya çıktığı dönemde yaşanmış travmatik olayların anısını hatırlamalarına olanak veren bir psikoterapi türüydü. Breuer ve ardından Freud, hasta yavaş yavaş bu anıyı hatırlamayı başardığında ve olaya ilişkin kökensel duyguyu yoğun bir şekilde yeniden yaşadığında bu belirtilerin kaybolduğunu gözlemlediler. Freud hastanın patojenik anılarını yeniden hatırlamasına yardımcı olmak için başlangıçta Breuer gibi hipnoz ve telkine başvurduğunu anlatır. Fakat çok geçmeden bu yöntemleri terk etmiş ve köklü bir görüş değişikliğine gitmiştir: Hastadan aklına gelen her şeyi serbestçe söylemesini istediğinde (serbest çağrışım denilen yöntem), hastanın düşüncelerinin kendiliğinden aldığı seyrin, ona yalnızca o güne dek baskılanmış anılara ulaşma olanağı değil, aynı zamanda, hastanın anılarını tekrar hatırlamasını ve böylece onların üstesinden gelmesini engelleyen dirençlerini belirleme olanağı da verdiğini farketmiştir. Bu yeni yöntemsel yaklaşım, direncin, aktarımın, dilin simgesel niteliğinin ve ruhsal işlemenin oynadığı rolün gittikçe daha fazla farkına varılmasını sağlamıştır. Freud'un daha *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ın 4. bölümünde ana hatlarını çizdiği bu öğeler, her psikanalitik tedavinin karakteristik öğeleridir. Buna karşın serbestleştirme (abréaction) kavramı yavaş yavaş terk edilmiş, emosyonel boşalım ise her psikanalitik tedavinin ayrılmaz bir öğesi olarak yerini korumuştur.

1895 yılında ortaya atılan bu varsayımlar günümüzde geçerliliklerini yitirmemişler midir? Bu itirazı öne sürenlere yanıtım, psikanalizin de diğer büyük keşiflerle aynı yazgıyı paylaştığı şeklinde olacaktır: 19. yüzyılın sonlarında psikanalizle çağdaş birçok buluş ortaya çıkmıştır; bunlar zamanla geliştirilmişlerdir, fakat bugüne dek devrim niteliğinde hiçbir yeni keşif çıkıp da bunların yerini alamamıştır. Psikanalizin ilk eserini, yani *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ı inceleyerek başlamakta bu nedenle büyük fayda vardır; çünkü bu terapötik yaklaşım bugün de kendi alanında sahip olduğu değerden hiçbir şey yitirmemiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Freud'un 1895'te Histeri Üzerine Çalışmalar *yayımlanmadan önceki yaşamı*

1895 yılında Freud 39 yaşında, evli ve altı çocuk babasıydı. Daha o zamandan nöropatoloji alanında bir araştırmacı ve nörolog olarak sağlam bir tıp kariyeri vardı. 1856'da Freiberg'de (Moravia) Yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Kendini liberal ve ateist olarak tanımlasa da, duygusal olarak her zaman Yahudiliğe bağlı kaldı. Ailesinde kuşaklararası ilişkiler karmaşıktı. Babası Jakob 40 yaşındayken, 20 yaşında genç bir kadın olan Amalia Nathanson'la ikinci evliliğini yapmıştı. Bu genç kadın, eşinin ilk evliliğinden olan iki oğluyla aynı yaştaydı. Kafası karışan genç Freud, o sıralar bu yaşlı babanın değil de, genç bir çiftin -annesi ile üvey ağabeylerinden birinin- oğlu olduğunu sanıyordu. Sekiz çocuğun en büyüğü olan Freud her zaman annesinin gözdesi olarak kaldı; hiç şüphesiz, bu durum onun başarıya olan inancının güçlenmesine katkıda bulunmuştur. 1860'ta ailesi Viyana'ya taşındı. Sigmund burada tıp okudu ve pozitivist doktor, fizyolog Ernst Brücke gibi ünlü profesörlerle çalıştı. Brücke Freud'u, histerinin tedavisiyle ilgilenen, ondan 14 yaş büyük ünlü Viyanalı fizyolog ve pratisyen J. Breuer'le tanıştırdı.

Bilimsel açıdan, Freud'un yenilikçi bakış açısı, dikkatleri üzerine çekmesini sağlayan çok sayıda araştırmayla zaten kendini göstermişti. Sinir hücre ve liflerinin morfolojik ve fizyolojik yapısı üzerine öncü çalışması, onu, 1891'de Walder tarafından geliştirilen nöron kuramının değeri bilinmeyen habercisi yaptı. Afazi ve çocuk felçleri üzerine 1891'de yayımladığı makaleleri ve özellikle de, afaziye o dönemde geçerli olan kortikal yerleşim kuramından ayrılan işlevsel bir yaklaşım getirmesi günümüzde hâlâ önemini korumaktadır. Freud aynı zamanda kokainin farmakolojik etkilerini -kendi üzerinde de- inceledi, fakat bu keşfi sayesinde üne kavuşan kişi kendisi değil de meslektaşlarından biri oldu. Freud 1885'te onursal Privatdozent ünvanını aldı.

Sigmund 1882'de Martha Bernays'a aşık oldu. Kendisi 26, Martha 20 yaşındaydı. Nişanlı kaldıkları 4 yıl boyunca neredeyse her gün mektuplaştılar. Bu mektuplarda Freud'un çoğunlukla kaygılı, tutkulu ve baskıcı; Martha'nın ise ciddi ve ölçülü bir nişanlı, "normal" bir kadın (E. Jones çok sevdiği Martha'yı böyle tanımlar) olduğu görülür. 1886'da Freud muayenehanesini açtıktan kısa bir süre sonra evlendiler. 6 çocukları oldu. 1891'de Freud ailesi Viyana'da Berggasse 19 numaraya taşındı ve 1938'de Nazi zulmünden kaçıp Londra'ya sürgüne gidene kadar burada yaşadı.

Freud ve Breuer: Belirleyici bir işbirliği

1882 yılında Viyanalı arkadaşı ve meslektaşı Joseph Breuer, Anna O. adlı genç bir hastasının histerik belirtilerinin tedavisinde elde ettiği başarılardan bahsettiğinde, Freud ilk kez histerik hastaların tedavisinde hipnozun kullanımı üzerine düşünmeye başladı. Freud'dan 14 yaş büyük olan Breuer, psikanalizin doğuşunda belirleyici bir rol oynadı. Yahudi asıllı seçkin bir fizyolog ve parlak bir dahiliye uzmanı olan Breuer, aynı zamanda çok kültürlü bir insandı. Filozof Franz Brentano ve besteci Johannes Brahms gibi birçok seçkin Viyanalının arkadaşı ve aile hekimiydi. Freud ve Breuer, Freud'un 1876-1882 yılları arasında birlikte nörofizyoloji araştırmaları yaptığı hocası, ünlü fizyolog Ernst Brücke aracığıyla tanıştılar. Freud özel muayenehanesini açtıktan sonra birçok hastasına Breuer'in yöntemini uyguladı ve Breuer'in gözlemlerinin kendi hastalarında da doğrulandığını görmek onu çok etkiledi. Ancak araştırmacı ruhu sürekli yeni keşiflerin peşinde olan Freud, çok geçmeden kendi yolundan gitmeyi seçti.

Charcot ve Bernheim: Freud öncülerin yanında yetişiyor

Freud, konu hakkında daha fazla bilgi kazanmak için 1885-1886 yılları arasında Paris'te Charcot'nun yanında, ardından 1889'da Nancy'de Bernheim'ın yanında staj yapmaya karar verdi. Birkaç ay boyunca, histerinin tıp biliminin karşısına çıkardığı sorunu çözmeye girişmesiyle ünlenen Charcot'nun derslerini takip etti. Charcot,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

histeriyi rahimden kaynaklanan bir uyarılmaya ya da temaruze dayandıran ilkçağ ve ortaçağ tezlerini terk ederek, bu hastalığa sınırları açıkça çizilmiş, kendi başına sınıflandırılabilen bir hastalık statüsü verdi ve onu bir inceleme ve araştırma konusu haline getirdi. Histeriyi organik kökenli psikiyatrik hastalıklardan ayrıştırmak için, işlevsel sinir hastalıkları ya da nevrozlar arasında sınıflandırdı. Onu bu ayrıma götüren şey, histerik felçlerin dağılımının rastlantısal olduğunu ve nörolojik felçlerde gözlenen sinir kökü dağılımından farklılaştığını gözlemlemesiydi. Charcot histerik bozuklukların organik değil ruhsal kökenli olduğunu kanıtlamak amacıyla, histerik belirtileri ortaya çıkarmak ve ortadan kaldırmak için hipnotik telkini kullanıyordu. Beyinde travma sonucu oluşan "dinamik bir lezyon" varsayımını ortaya koydu; bu, kadınlarda olduğu kadar erkeklerde de histerinin nedeni olabilirdi.

Fakat Charcot hipnotik telkini varsayımlarını kanıtlamak amacıyla kullanıyordu; tedavi amacıyla değil. Bu yüzden, Freud 1889'da kendi yöntemini geliştirmek için Nancy'ye, Bernheim'ın yanına gitmeye karar verdi. Bernheim hipnozun, bakışın manyetizmasıyla değil, sözcükler yoluyla gerçekleşen bir telkin olduğunu göstermişti; bu da onu gerçek bir psikoterapötik yöntem haline getiriyordu. Freud Viyana'ya döner dönmez bu yöntemi kullanmaya başladı.

Histeri Üzerine Çalışmalar*: 15 yıllık hazırlık süreci*

1881'den beri yaptıkları klinik gözlemleri ve her birinin kendine ait varsayımlarını ortak bir eserde toplamaya Breuer'ı ikna edebilmek Freud'un uzun yıllarını aldı. Önce bir "Ön Bildiri"de (1893) katartik yöntemin sonuçları üzerine ara tezlerini yayımlamakla işe başladılar. Bu bildiri, 1895'te Histeri Üzerine Çalışmalar*'da, kitabın ilk bölümü olarak yeniden basıldı.*

Bununla birlikte, Histeri Üzerine Çalışmalar*'ın yayımlanmasıyla iki yazarın işbirliği sona erdi. 1896'dan sonra Freud, Breuer'in isteksizliği yüzünden hayal kırıklığına uğramış olarak araştırmalarına yalnız devam etti. Birbirlerinden uzaklaşmalarının nedenlerinden biri de, Breuer'in histerinin oluşumunda cinsel etmenlerin önemine ikna olmayışıydı. Freud ise gün geçtikçe bunların üzerinde daha fazla duruyordu. Yine de, Breuer, Freud'un düşüncelerinin gelişimini uzaktan izlemeye devam etti. Freud bunu 1925'te Breuer'in ölümünden sonra, oğlu Robert Breuer'den şaşırarak öğrendi: Robert, Freud'un başsağlığı mektubuna verdiği yanıtta, babasının onun çalışmalarını değişmez bir ilgiyle takip etmiş olduğunu bildirmişti (Hirschmüller, 1978).*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud ve J. Breuer (1895d) *Études sur l'hystérie* (Histeri Üzerine Çalışmalar), çev. A. Berman, Paris, PUF, 1956.

"HİSTERİK OLGULARIN RUHSAL MEKANİZMASI", J. BREUER VE S. FREUD

Kitabın açılış bölümü, 1893'te yayımlanmış olan *"Ön Bildiri"*dir. Yazarlar bu bölümde klinik yöntemlerinin birbirini izleyen evrelerini betimlemiş ve ilk varsayımlarını ortaya atmışlardı. Freud ve Breuer, histerik belirtinin nedenini, ya da daha kesin olarak belirtmek gerekirse, uzak bir geçmişte belirtinin ilk ortaya çıkışına neden olmuş olan olayı keşfetmelerini sağlayan şeyin genellikle rastlantısal bir gözlem olduğunu söylerler. Basit bir klinik muayeneyle söz konusu nedene ulaşmak olanaksızdır, çünkü hastanın kendisi de bu olayın anısını yitirmiştir. Hastada belirtinin ilk ortaya çıktığı zamana ilişkin anıları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

canlandırmak için genellikle hipnozun yardımı gereklidir. *"Ancak bu başarıldıktan sonra söz konusu ilişki en açık ve en inandırıcı biçimde ortaya konulabilir"* (s.1). Çoğu zaman, sonraki dönemlerde çeşitli ağırlıkta patolojik dışavurumlara neden olan şey, çocuklukta gerçekleşmiş olan olaylardır.

Bu gözlemler hastalık oluşumu açısından histeri ile travmatik nevroz arasında bir benzerlik olduğunu göstermektedir; dolayısıyla histerik belirtilerin nedeninin *ruhsal bir travma* olduğu söylenebilir. Sonrasında ruhsal travma ve onun anısı, *"nüfuz ettikten uzun süre sonra bile etkin bir rol oynamayı sürdüren yabancı bir cisim gibi hareket ederler"* (s. 4). Yazarlara göre, travmatik anının hatırlanmasının ardından belirtilerin ortadan kaybolması bu varsayımı doğrulamaktadır. Şimdi yeni terapötik yöntemlerini betimlemeleri için sözü Freud ve Breuer'e bırakıyorum: *"Büyük bir şaşkınlıkla, histerik belirtilerden her birinin, onu tetikleyen olayın anısını açığa çıkarmayı ve ona eşlik eden duygulanımı canlandırmayı başardığımızda ve ardından hasta, başına gelen şeyi ayrıntılı biçimde anlatıp duygusunu sözcüklere döktüğünde, hemen ve kalıcı olarak ortadan kalktığını keşfettik"* (s. 4). Ancak anının hatırlanmasının terapötik bir etki yaratabilmesi için hastanın başlangıçtaki duygusunu yeniden yaşamasının zorunlu olduğunu özellikle belirtmişlerdir: *"Duygulanımsal yükten yoksun bir anı neredeyse her zaman* tümüyle etkisizdir" (s. 4). Bu gözlemlerin tekrarlanması, Freud ve Breuer'i şu ünlü savlarına götürmüştür: *"Histerikler her şeyden önce anılardan dolayı acı çekerler"* (s. 5).

Yazarlar dilin "katartik" etki üzerinde belirleyici bir rol oynadığını söyleyerek devam ederler; çünkü patojenik bir anının silinmesi için, gözyaşları ya da bir intikam eylemi olsun, bir emosyonel boşalım tepkisi zorunludur: *"Fakat insanoğlu için dil de eyleme eşdeğerdir; dil sayesinde duygulanım aşağı yukarı aynı şekilde "serbestleştirilebilir" Başka durumlarda zaten konuşmanın kendisi uygun refleksi oluşturur:* örneğin yakınmalar, ağır bir sırrın açığa vurulması (itiraf) *gibi. Eylem, konuşma ve daha hafif durumlarda gözyaşları yoluyla bu türden bir tepki ortaya çıkmadığında, olayın anısı tüm duygulanımsal yükünü saklı tutar"* (s. 6).

Freud ve Breuer, ayrıca, hastanın belleğinin kökensel olaylara dair hiçbir iz taşımadığına ve çoğu zaman, hastanın *"bilinçli düşüncesinin dışında tuttuğu, dışına ittiği, bastırdığı"* (s. 7) acı verici anıların söz konusu olduğuna dikkat çekerler. Yazarlar histerik olguları bir *"bilinç çözülmesine"* ya da başka deyişle, *"hipnoid bir durumun"* varlığıyla ortaya çıkan bir *"ikili bilince"* dayandırırlar. Bu hipnoid durumlar histerinin temel olgularıdır. Özetle, histerik belirtiler, zorlu bir baskılamaya (burada cinsel duygulanım rol oynar) yol açan ve böylece patojenik tasarım gruplarının "çözülmesiyle" sonuçlanan ağır (travmatik nevrozdakine benzer) bir travmanın sonucunda ortaya çıkarlar. Freud ve Breuer son olarak terapötik yöntemlerinin nasıl işlediğini sorgularlar: *"Sıkışmış duygulanımın sözel olarak boşaltılmasını sağlayarak, daha önce serbestleştirilememiş olan tasarımın etkilerini ortadan kaldırır ve bu tasarımı (hafif hipnoz altında) normal bilince çekerek ya da bellek yitiminin eşlik ettiği uyurgezerlikte yapıldığı gibi tıbbi telkinle ortadan kaldırarak çağrışımsal açıdan değişime götürür"* (s. 13).

"HASTA ÖYKÜLERİ": KATARTİK YÖNTEMİN BEŞ ZAFERİ

Yazarlar devamında beş klinik gözlemin öyküsünü sunarlar. Bunlardan sadece ilki Breuer tarafından yazılmıştır; geri kalan dördü Freud'un tedavi ettiği hastaları konu alır. Breuer ve Freud'un ikisinin de kendi araştırmalarında katettiği aşamaları göstermek amacıyla bu beş vaka aşağıda genel çizgileriyle kısaca özetlenmiştir.

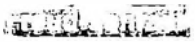
"Anna O." (J. Breuer): ilk örnek vaka

J. Breuer "Anna O."yu (gerçek adıyla Bertha Pappenheim) ilk gördüğünde, 21 yaşındaki genç hasta sinirsel öksürükten ve duygudurum değişiklikleri, görme bozuklukları, vücudun sağ tarafında felç, varsanılarla dolu *"absence"*lar, çeşitli dil bozuklukları gibi diğer birçok histerik belirtiden dolayı acı çekmekteydi. Sıkça tekrarladıkları uzun süreli

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

görüşmeleri sırasında Breuer, genç kadın ona bir belirtinin ilk ortaya çıktığı anın anısını ayrıntılı bir şekilde anlattığında ve o sırada yaşadığı duyguyu canlı bir şekilde tekrar yaşadığında, bazılarının ortadan kalktığını fark etti. Şans eseri ortaya çıkan bu gözlemin ardından, Breuer aynı deneyi başka belirtiler üzerinde daha sistemli şekilde tekrarladı ve düzenli olarak, ilk ortaya çıktıkları koşullar hakkında Anna O.'yu sorguladığında, belirtilerin hastanın yanıtları ölçüsünde ortadan kalktıklarını tespit etti. Breuer şöyle anlatır: *"Bu karmaşık klinik tabloyu oluşturan belirtilerden her biri ayrı olarak ele alındı; belirtiyi tetikleyen tüm olaylar ortaya çıkışlarının tersi bir sırada -hasta yatağa düşmeden hemen önceki günlerden başlayıp, belirtilerin ilk ortaya çıkışına neden olan olaya dek geri giderek-* açığa çıkarıldı. *Bu neden bir kez açığa çıkarıldığında, belirtiler kalıcı olarak ortadan kalkıyorlardı"* (s. 25). Breuer ayrıca bu durumun, hasta oto-hipnoza benzer azalmış bir bilinç durumundayken ortaya çıktığını gözlemledi ve bu ikincil duruma *"hipnoid durum"* adını verdi. Ardından, hastanın kendi kendine oto-hipnoz durumuna girmesini beklemek yerine, zaman kazanmak için hastayı kendi hipnotize ederek yöntemini geliştirdi. Konuşma yoluyla iyileşme yöntemini Anna O.'nun kendisi *talking cure* (konuşma tedavisi) olarak adlandırdı ve belirtileri ortaya çıkaran olayların yeniden hatırlanması yoluyla serbestleştirmenin (abréaction) olanaklı hale gelişini *chimney sweeping* (baca temizliği) olarak betimledi.

Breuer kendi deyimiyle *"arındırıcı konuşma"* sayesinde ortadan kaldırılan belirtilerin uzun bir listesini vererek devam eder (s. 25-26) ve buna birçok örnek gösterir. Terapide elde edilen en büyük başarı kuşkusuz Anna O.'nun sağ kolundaki felce ilişkin olandır. Anna O. ağır hasta olan babasının yanında otururken, bir tür varsanı olarak, aniden ısırmak için babasına doğru yaklaşan bir yılan görmüş ve aynı anda, sandalyesinin arkasında uyuşmuş olan sağ kolunu oynatamadığını fark etmişti. Bu ilk olaydan sonra aynı kaygı verici varsanı, sağ kolda felç ve İngilizce dışında bir dilde konuşamama eşliğinde sık sık yinelendi. Breuer tedavinin sonunda Anna O.'nun ona yılan varsanısının ortaya çıktığı koşulları eksiksiz şekilde anlattığını bildirir. Anna O., hasta babasının başucunda beklediği o korkunç gece neler yaşadığını yeniden hatırlamayı başardığı anda, sağ tarafındaki felç ortadan kalkmış ve yeniden Almanca konuşabilmeye başlamıştır: *"Bunu anlattıktan hemen sonra Almanca konuştu ve öncesinde onu etkilemiş olan sayısız belirtiden de kurtuldu. Ardından seyahate çıktı; fakat ruhsal dengesini tümüyle yakalayabilmesi* için *uzun bir süre daha geçmesi gerekti. O günden bu yana bütünüyle sağlıklı olmanın tadını çıkarıyor"* (s. 30).

Anna O. tedavisini nasıl sonlandırdı?

Breuer, metnini, hastanın ruhsal dengesini tümüyle yeniden kazanmasının belli bir zaman aldığını, fakat o günden bu yana "bütünüyle sağlıklı olmanın tadını çıkarttığını" (s. 30) söyleyerek, oldukça iyimser bir görüşle sonlandırmıştı. Ancak son araştırmalar bu görüşün tam olarak doğru olmadığını göstermektedir. Freud da Anna O.'nun analizinin bitişiyle ilgili farklı açıklamalar yapmıştır. Yıllar sonra Breuer'ın hastasının aşk aktarımıyla baş edemeyip kaçtığını, tedavinin bu nedenle kesildiğini söylemiştir. Konuyla ilgili sonradan şöyle yazar: *"Benzer bir durumda psikanalist olmayan tüm hekimlere olacağı gibi korkuya kapıldı; hastasını bir meslektaşına devrederek kaçtı"* [Stefan Zweig'a mektup, 2 Haziran 1932]. Freud için yazdığı biyografide Jones [1953-1957] bu açıklamalardan birini aktarır: Tedavinin son gününde Breuer yine Anna O.'nun yanına çağrılmış ve onu tam bir histeri krizi içinde, Breuer'den olduğunu iddia ettiği çocuğu doğuruyormuş gibi yaparken bulmuştu. Breuer kaçtı ve ertesi gün karısıyla birlikte Venedik'e gitti, karısı burada bir kız çocuğuna hamile kaldı.

Ancak daha sonraki tarihsel araştırmalar, Jones tarafından geniş çapta yayılan bu açıklamanın gerçekte Freud'un geriye dönük bir yapımı olduğunu ve gerçeklerle uyuşmadığını ortaya koydu. Hirschmüller (1978) Breuer'in katartik tedavi bittikten sonra da hastasını tedavi etmeyi sürdürdüğünü gösterdi. Gerçekte Anna O.'nun hastalığının bazı belirtileri devam ediyordu ve bunlara bir de trigeminal yüz ağrılarından çektiği sıkıntı eklenmişti. Breuer bunları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

morfinle tedavi etti; bu da Anna O.'da bağımlılık yarattı. Temmuz 1882'de Breuer, hastayı, tedaviyi sürdürmesi için Kreuzlingen sanatoryumunun müdürü Ludwig Binswanger'e yolladı. Anna O. aynı yılın Kasım ayında buradan iyileşmiş olarak çıktı. Sonra Viyana'da yaşamaya başladı ve burada birkaç kez daha tedavi gördükten sonra Frankfurt'a yerleşti. Almanya'da yazar olarak çok etkin bir yaşam sürdü ve toplumsal çalışmalarla ilgilendi. R. Britton (2003) bu yeni verilerin ışığında, bu ilk örnek vakayı yeniden değerlendirerek histerik çatışmanın doğası üzerine bir dizi ikna edici varsayım ileri sürdü.

Psikanalizi eleştiren bazı kimseler, psikanalizin geçerliliğine karşı çıkmak için, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da betimlenen hastaların belirtilerinden tam olarak kurtulamamış olmalarını kullanır ve Freud ve Breuer'i aldatmacayla, Anna O.'yu da temaruzle suçlarlar. Kuşkusuz, coşkuya kapılan Breuer ve Freud klinik hasta öykülerini biraz süslemişlerdi; çünkü bunların yayımlanması biraz da kendi araştırmalarının Janet'ninkilerden daha önceye rastladığını göstermeyi amaçlıyordu. Fakat ağacın ormanı saklayamadığı gibi, görece başarısı ne olursa olsun Anna O.'nun tedavisi, katartik yöntem denilen yöntemin ilk başarısı ve Freud'u psikanalizin keşfine götüren çıkış noktası olarak yıllıklarda yer almayı sürdürür.

"Emmy von N." (S. Freud): Freud ilk kez katartik yöntemi kullanıyor

Katartik yöntemin keşfinin Breuer'in Anna O.'yla yaptığı tedaviye dayanması gibi, hipnozun yerini serbest çağrışımın alması da Freud'un "Emmy von N."yle yaptığı tedaviye dayanır. İki kız çocuk sahibi olduğu zengin sanayici kocası ölmüş olan 41 yaşındaki bu dul kadın (gerçek adıyla Fanny Moser) hayvanlara karşı ağır bir fobiden şikayetçiydi. 1 Mayıs 1889'da başlayan ve altı hafta süren bu tedavi sırasında Freud, hatırlamayı kolaylaştırmak için masajların ve hipnoz seanslarının da eşlik ettiği, katartik amaçlı görüşmeler yaptı. Fakat bu görüşmeler sırasında Freud, hastanın kayda değer anılarını ona açıklaması için kendiliğinden konuşmasının yeterli olduğunu ve yalnızca kendiliğinden konuşarak içini boşaltmasının ardından katartik etkinin ortaya çıktığını fark etti. Freud şöyle yazmıştır: *"Sanki benim yöntemimi benimsemişti. Görünürde daldan dala atlayan bu konuşmayı, hipnozun bir tamamlayıcısı olarak kullanıyor gibiydi"* (s. 42). Birkaç gün sonra, Freud'un sorularından rahatsız olan hasta ondan durmadan sözünü kesmeyi bırakmasını ve *"aklındakileri anlatmasına izin vermesini"* istedi (s. 48). Freud buna razı oldu ve hipnoz kullanmadan da arzu edilen hatırlamayı sağlayabildiğini gördü; ancak yine de bu hastayla hipnozu kullanmayı sürdürdü. Anılarını anlatırken kimi zaman kapıldığı dehşet içinde Freud'a defalarca ona dokunmamasını söyleyen de yine aynı hastaydı: *"Kıpırdamayın! - Hiçbir şey söylemeyin! - Bana dokunmayın!"* diyor ve ardından sakinleşiyordu. Freud "Emmy von N." vakasında, konversiyon histerisinden çok, kaygı, depresyon ve fobi gibi histerik ruhsal belirtilerin söz konusu olduğu sonucuna vardı. Freud'a göre bu histerinin kökeninde cinsel öğenin bastırılması belirleyici bir rol oynar çünkü bu *"travma yaratmaya diğer her şeyden daha elverişlidir"* (s. 80).

"Miss Lucy R." (S. Freud): Freud yavaş yavaş hipnozu terk ederek telkine yöneliyor

Freud 1892 yılının Kasım ayında, koku duyusunun yitimi, kokuyla ilgili varsanılar ve peşini bırakmayan yanık kokusu gibi histerik olduğu düşünülen belirtilerden şikayetçi olan genç bir İngiliz mürebbiyeyi dokuz hafta süreyle tedaviye aldı. Boş yere hipnozu denedikten sonra vazgeçti ve *"serbest çağrışım"* denilen yöntemi uyguladı; anıların ortaya çıkması geciktiğinde bazen elini hastanın alnına hafifçe bastırıyordu: *"Bir elimi hastanın alnına koyuyor ya da kafasını iki elimin arasına alarak şöyle diyordum "Ellerimin yarattığı basınçla hatırlayacaksınız. Bu basınç kesildiğinde* önünüzde *bir şey* göreceksiniz *ya da aklınıza bir düşünce gelecek; onu yakalayın çünkü aradığımız şey o. Pekala, ne gördünüz ya da ne düşündünüz!""* (s. 86). Bu tedavi, histerik belirtileri ortaya çıkaran patojenik etkinin kökeninde, unutulmuş, fakat bellekte doğrulukla saklanmış bir olayın anısının

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olduğu şeklindeki varsayımı doğruladı. Genellikle cinsel nitelikteki bir ruhsal çatışma söz konusuydu ve patojenik etki *"bilinçten bastırılmış ve çağrışımsal işlemeden dışlanmış"* (s. 91) uzlaşmaz bir düşünceden kaynaklanıyordu. Bu vakada Freud "Miss Lucy R." nin gizliden gizliye patronuna aşık olduğunu keşfettikten ve o da umudu olmadığı için bu aşkı baskılamış olduğunu fark ettikten sonra belirtiler ortadan kalktı.

"Katharina" (S. Freud): Kısa bir psikanalitik terapi öyküsü

Freud bu vaka sunumunda, histerik belirtilerin oluşumunda cinsel travmaların oynadığı rolün kısa ve göz alıcı bir ispatını sunar. Bu tedavi, Freud ile 18 yaşındaki bu genç kadın arasında birkaç saatlik bir görüşme şeklinde gerçekleşti. Freud genç kadına 1893 yılının Ağustos ayında, tatildeyken çıktığı kısa bir yürüyüş sırasında hazırlıksız olarak danışmanlık verdi. Katharina otel sahibinin kızıydı ve Freud'un hekim olduğunu bildiğinden, korkunç bir yüz görüntüsüyle birlikte ortaya çıkan soluksuz kalma belirtileri için ondan yardım istemişti. Freud'un aslına sadık kalarak yazıya döktüğü konuşmaları sırasında Katharina, belirtilerinin iki yıl önce, "eniştesi" ile kuzeni Franziska arasındaki cinsel ilişkiye tanık olduktan sonra başladığını hatırladı; tanık olduğu şey onu derinden sarsmıştı. Bu anı Katharina'ya, aynı eniştenin, 14 yaşındayken kendisini de birçok kez baştan çıkarmaya çalıştığını hatırlattı. Freud olayların anlatımı bittikten sonra genç kızın kendini hafiflemiş hissettiğini, çünkü -kendi deyişiyle- histerinin *"büyük ölçüde serbestleştiğini"* yazmıştır (s. 104). Freud tezinin doğrulandığını düşünür: *"Katharina'nın bu hastalık* süresince çektiği kaygı histerik bir kaygıydı; yani cinsel travma*ların her birinde ortaya çıkmış olan kaygının bir tekrarıydı"* (s. 106). Freud 1924 yılında eklediği dipnotta, söz konusu kişinin genç kızın *"eniştesi"* değil, öz babası olduğunu açıklamıştır (s. 106, n. 1).

"Elizabeth von R." (S. Freud): Bir histeri vakasının ilk tamamlanmış analizi

Freud'un betimlediği dördüncü vaka, 1892 sonbaharından 1893 Temmuz ayına kadar tedavi ettiği 24 yaşındaki Macar asıllı "Elizabeth von R" (gerçek adıyla Ilona Weiss) idi. Bu genç kadın iki yıldır bacaklarındaki şiddetli bir ağrıdan ve sınıflandırılamayan yürüme zorluklarından şikayetçiydi. Bu sıkıntılar ilk kez hasta, babasıyla ilgilenirken ortaya çıkmışlardı. Babasının ölümünden kısa bir süre sonra hastanın bu kez de kız kardeşi hastalanıp ölmüş ve bu iki ölüm tüm belirtilerinin ortaya çıkışında belirleyici bir rol oynamıştı. Freud'a göre tedavi üç aşamada gerçekleşti. İlk aşama, bu hastayla, belirtileriyle bunları başlatan neden arasında ilişki kurabilmenin olanaksızlığıyla belirgindi. Hasta hipnoza boyun eğmeyince Freud ondan gözleri kapalı şekilde uzanmasını istemekle yetindi, ancak hareket etmesini de engellemedi. Fakat Freud'un girişimlerine rağmen beklenen terapötik etki ortaya çıkmadı. Freud o zaman elle kafaya basınç yapma yöntemine başvurdu ve hastadan, aklına gelen şeyleri onunla paylaşmasını istedi. Elizabeth von R.'nin aklına gelen ilk düşünce, babası hastayken aşık olduğu genç bir adamın anısıydı. Ancak babasının durumunun ağırlığı karşısında bu aşktan kesin olarak vazgeçmişti. Elizabeth bu içsel çatışma ortaya çıktığı anda bacaklarının yeniden ağrımaya başladığını da hatırladı: bu Freud'a göre histerik konversiyonun tipik mekanizmasıdır. Aşkta yaşadığı bu başarısızlığın canlanışı, hastayı ilk konversiyonunun nedenini kendi kendine keşfetmeye götürdü: *"Hasta bana* ağrıların *neden daima sağ uyluğun belli bir noktasından başladığını ve burada en şiddetli şeklini aldığını artık anladığını söyleyerek beni şaşırtmakla işe başladı. Burası tam da o bandajını değiştirirken babasının iyice şişmiş bacağını koyduğu yerdi"* (s. 117). Bu *"serbestleştirme"* (abréaction) döneminin ardından hastanın durumu iyileşme gösterdi. Freud'un, görüntü ve düşüncelerin ortaya çıkışını tetiklemek için kafaya basınç yapma yöntemine olan güveni arttı ve bundan böyle hasta dirençlerin etkisiyle hiçbir şey düşünmediğini iddia ettiğinde ısrarcı olmaktan çekinmedi: *"Bu zorlu çalışma sırasında,*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hastanın anılarını hatırlarken gösterdiği direnç büyük bir önem vermeyi öğrendim (...)" (s. 122).

Belirtilerin tamamen iyileşmesi için tedavinin üçüncü aşamasını beklemek gerekti. Freud'un ağrıların kökenindeki "*sırrı*" keşfedebilmesi rastlantısal bir olayın ardından gerçekleşti: Seanslardan birinde hasta Freud'dan çıkmak için izin istedi, çünkü odanın dışında eniştesinin kendisini sorduğunu duymuştu. Bu kesintinin ardından bacaklarında yeniden şiddetli ağrılar hissetmesi Freud'un bu bilmeceyi çözmeye karar vermesine neden oldu. Eniştenin gelişi hastaya ağrıların kız kardeşinin ölümüyle başladığını ve ölünün yattığı odaya girdiğinde aklından geçmiş olan utanç verici bir düşünceyi hatırlattı: Kız kardeşinin ölümüyle eniştesi serbest kalmıştı, böylece artık onunla evlenebilirdi! Fakat eniştesine duyduğu aşk vicdanını rahatsız ediyordu; bu yüzden bu katlanılmaz düşünceyi bilincinin dışına "*bastırmıştı*". Konversiyon mekanizması bu şekilde meydana gelir: "(...) *ruhsaldan bedensele doğru başarılı bir dönüştürmeyle [konversiyonla] kendine ağrılar yaratmıştı*" (s. 124). Bu farkına varış kesin iyileşmeyle sonuçlandı; Freud bir yıl sonra onu bir baloda dans ederken görmüş ve bu sonucu doğrulama şansı bulmuştur. Ancak bu tedavinin başarısı, hastanın, sırrını açığa vurduğu için Freud'a aşırı kızgınlık duymasına engel olmamıştır.

"KURAMSAL DÜŞÜNCELER", J. BREUER

Breuer, kendi kuramsal bölümünde, "*Ön Bildiri*"de ana hatları verilmiş olan bir dizi varsayımı geliştirir. Breuer'in katkısı esas olarak "hipnoid durum" ve bilince çıkamayan, çıkamadığı için de patojenik nitelik kazanan bilinçdışı tasarımların varlığından kaynaklanan ruhsal çözülme üzerinedir. Histerik bozuklukların, özel bir uyarılabilirlik ve otohipnoza yatkınlık (buna *hipnoidi* der) taşıyan, dolayısıyla telkine açık kişiliklerde ortaya çıktığını tespit eder. Yine bu hastalarda, özellikle de histerik konversiyon vakalarında, cinsellikle ilgili şeyleri reddetme yönünde bir eğilim olduğunu saptar: "*Bu şekilde itilen ve dönüştürülen tasarımların çoğu cinsel bir içeriğe sahiptir*" (s. 199). Ancak Breuer, kendi keşfetmiş olduğu katartik yöntemi uygulamakla yetinir ve daha iyileştirmek için çaba harcamazken, Freud son bölümde bu yöntemi nasıl geliştirdiğini betimler. Breuer'in yazdığı bölümün kuramsaldan çok tarihsel bir önem taşıması bundandır.

"HİSTERİNİN PSİKOTERAPİSİ", S. FREUD

Hipnozdan Serbest Çağrışıma

Freud klinik deneyiminden yola çıkarak, özgün bir terapötik yaklaşıma varabilmek için katartik yöntemde nasıl yavaş yavaş değişiklikler yapmaya yöneldiğini gösterir. Bu yeni yaklaşım, güçlü ve zayıf yönlerini sorguladığı Breuer'in yönteminden farklıdır. Böylece bu temel bölümü okurken, daha şimdiden taslak halinde mevcut olan kurucu ilkeleriyle ileride psikanalitik yönteme dönüşecek olan şeyin, git gide daha belirginleşen ana hatlarıyla Freud tarafından çizilişini görürüz. Bilinçdışı, direnç, savunma, aktarım ve daha birçok yeni kavram 1895 tarihli bu metinde şimdiden karşımıza çıkmaktadır.

Freud onu patojenik anıları ortaya çıkarmakta daha etkili yollar bulmaya ve çok geçmeden öncekinin yerini alacak yeni teknikler keşfetmeye iten şeyin, katartik yöntemin uygulanışında karşılaştığı zorluklar ve sınırlar olduğunu söyleyerek başlar. Halihazırda uygulandığı şekliyle katartik tedavi çok fazla zaman alıyor ve hipnozun başarılı olabilmesi için hastanın hekime tam bir güven duymasını gerektiriyordu. Fakat bütün hastalar bu derecede güven duymuyorlardı. Cesaretini hiç yitirmeyen Freud, hipnozdan vazgeçip hastanın patojenik anılarını yeniden hatırlamasını olanaklı kılacak bir yol bularak bu engeli aştı. Bu onun dahiyane fikirlerinden birisidir. Freud hastayı yatırıp ondan gözlerini kapatmasını ve dikkatini toplamasını istediğinde, sürekli ısrar ederek yeni anıların ortaya

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çıkmasını sağlayabildiğini fark etmişti. Fakat bu yöntem de çok çaba gerektiriyor ve sonuç vermekte gecikiyordu. Bunun üzerine Freud, bunun belki de hastanın kendisinden ileri gelen bir *"direncin"* işareti olduğunu düşündü. Hekimin, tasarımların ortaya çıkışına mani olan bu yeni engelleri aşması gerekiyordu.

Böylece Freud, patojenik tasarımların *"bilince"* ulaşmasına karşı koyan ruhsal mekanizmaların, *direncin* ve *savunmaların* oynadığı rolü keşfetti (s. 217). Bu mekanizmaların amacının uzlaşmaz düşünceleri *"bilincin ve belleğin dışına atmak"* olduğunu fark etti ve bunu sağlayan gücü *sansür* olarak adlandırdı: *"Öyleyse başlangıçta patojenik düşüncenin çağrışımların dışına atılmasına neden olan ve şimdi de belleğe geri dönüşüne karşı koyan şey, ruhsal bir güç, benliğin bir tiksintisiydi"* (s. 217). Freud'a göre patojenik tasarım, ruhsallıkta, kendisinin *"bastırmayla"* ilişkilendirdiği bir redde maruz kalmıştır (s. 217). Fakat boşaltılmamış heyecan (emosyon) hastanın tahammül sınırlarını aşarsa, ruhsal enerji bedensel enerjiye *dönüşür* ve *konversiyon* mekanizmasına göre histerik bir *belirtiye* yol açar.

Freud yaklaşımını dirençlerinin üstesinden gelebilmeleri için hastalara uyguladığı yineleyen ısrar üzerine kurmuştu. Patojenik anıların ortaya çıkışını kolaylaştırmak amacıyla alınlarına basınç yapmak şeklindeki teknik jesti ekleyerek bu yaklaşımı tamamladı. Bununla birlikte, kısa süre sonra serbest çağrışım yöntemini keşfettiğinde bu teknik jesten de vazgeçti. Serbest çağrışımın keşfi, tam bir tarih veremesek de, 1892-1898 yılları arasında aşamalı olarak gerçekleşti. Ancak Freud daha "Emmy von N." vakasında bundan üstü kapalı şekilde bahsetmiş, yavaş yavaş hastasının kendini spontan şekilde ifade etmesinin yolunu açmıştı.

Histeri Üzerine Çalışmalar (özellikle de Freud'un katkıları), yeni yollar açan ve çok geçmeden psikanalizin üzerine inşa olacağı temelleri oluşturan klinik, yöntemsel ve kuramsal açıklamalarla doludur. Bu eserde tanıtılan yeni kavramlar arasından üç tanesi, üzerlerinde daha fazla durulmasını hak eder: cinsellik, simgesellik ve aktarım.

Cinselliğin rolü

Freud histerik belirtilerin ilk ortaya çıktıkları koşulların öyküsünde düzenli olarak cinsel travmalara rastlandığını çok erken fark etmiş olsa da, başlangıçta bunu bir neden sonuç ilişkisi olarak görmek konusunda kuşkuluydu: *"Charcot Okulu'ndan henüz çıkmıştım ve histeriyle cinsellik arasındaki bağlantı yüzümü kızartıyordu; tıpkı genelde hastaların kendilerine de olduğu gibi"* (s. 208-209). Fakat hastalarının öykülerinde cinsel travmaların ısrarlı varlığına tanık olunca, belirtilerin oluşumunda cinsel etmenin belirgin bir rol oynadığını kabul etmek zorunda kaldı. Daha sonra bu etmenin yalnızca histeriyle değil, genel olarak tüm psikonevrozlarla ilişkili olduğunu fark etti. Bu nedenle onları *"cinsel nevrozlar"* olarak adlandırdı.

Freud *Histeri Üzeri Çalışmalar*'da görece daha az bahsetmiş olsa da, aynı dönemde yazdığı çeşitli makalelerde bu devrimci bakış açısını tanıtmış, nevroz vakalarının ve özellikle de histerinin kökeninde yatan travmanın daima erinlikten önce, erken çocuklukta yaşanmış gerçek cinsel deneyimlerle ilişkili olduğunu yinelemiştir. Basit yakınlaşmalardan, değişen derecede belirgin cinsel eylemlere kadar gidebilen bu deneyimler, der Freud, *"sözcüğün en dar anlamıyla cinsel istismar olarak nitelendirilmelidirler"* (1897b, *[s. 209]*). 1895-1897 yılları arasında kısa bir dönem, Freud, erken çocuklukta meydana gelmiş *gerçek* bir cinsel travma düşüncesini doğru kabul ettiği bir varsayımı ileri sürüyordu. R.Wollheim'ın gösterdiği gibi (1971, s. 38), Freud'un burada gerçek cinsel travmadan bahsederken hiçbir şekilde çocuk cinselliğinden, yani çocuğun cinsel dürtülere sahip oluşundan söz etmediğini belirtelim. Fakat Freud yeni klinik gözlemlerle birlikte kısa bir süre içinde görüşlerini değiştirmek zorunda kaldı. Bu dönemden başlayarak, anlatılan sahnenin gerçekliğinden kuşku duymaya başladı: bu sahne gerçekte yaşanmış değil de, hayal edilmiş olabilir miydi? Bu andan sonra, belirleyici travmatik öğenin, cinsel sahnenin *gerçekliğinden* çok *düşleme* ve *dürtüye* bağlı olduğunu düşündü. Bu konuya daha ileride geri döneceğiz.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Simgeler ve Histerik Belirtiler

Freud, aynı zamanda, belirtilerin biçimlenişinde simgesel bir belirlenmenin söz konusu olduğunu gözlemledi. Bunun en açık ifadesi, simgeleştirme mekanizması yoluyla konversiyondu. Freud'un bu *"simgesellikle belirlenmeye"* verdiği çeşitli örneklerden biri de, bir hastanın alnında, gözlerinin arasında hissettiği ve büyükannesinin *"delici"* bakışlarını hatırladığı anda kaybolan şiddetli bir ağrıydı. Freud bu bakışın *"hastanın beynine derinden nüfuz etmiş"* olduğunu söyler (s. 144). Breuer da, benzer şekilde, *"çoğunlukla duygulanımı ve refleksi birbirine bağlayan gülünç sözcük oyunlarının, sese dayalı çağrışımların"* söz konusu olduğunu ileri sürer (s. 166). Son olarak Freud, histeriklerin, duyumlarını ve sinirsel uyarılmalarını *"başlangıçtaki sözel anlamlarıyla"* tanımlıyor olmaları olasılığını düşünür; çünkü *"bunlar zamanında sözcüğün gerçek anlamıyla yaşanmış gibidirler"* (s. 145). Bununla birlikte, sonradan tekrar ele alacağı *"mnezik simge"* kavramıyla ilgili incelemelerini o an için daha ileri götürmemiştir.

Aktarım Kavramının Anahatlarıyla Çizilmesi

Freud'un daha histeri üzerine ilk yazılarından başlayarak aktarım olgusunu tanıtmış olduğunu ve halihazırda bu terimi kullandığını görmek şaşırtıcıdır. Önce dolaylı olarak, bir güven ilişkisi kurulmasının zorunluluğuyla ilişkili olarak bahsetmeye başlar. Örneğin katartik yöntemi betimlerken, hipnozun başarılı olabilmesi için hastanın hekime azami derecede güven duymasının, hatta *"tam bir onayının"* gerektiğine dikkat çeker (s. 213). Ardından dirençlerin nasıl saf dışı bırakılacağını ele alırken, Freud, hekimin kişiliğinin burada temel bir rol oynadığını ileri sürer; öyle ki, "çoğu vakada direnci ortadan kaldırabilecek olan yalnızca budur" (s. 229).

Freud özellikle basınç yönteminin başarısız olduğu vakalarda hastanın direncinin nedenlerini daha ayrıntılı incelerken, aktarım kavramına açık bir şekilde değinir. Öncelikle, dirençlerin farkına varılmasının önünde iki engel olduğunu düşünür: İlki hekime karşı kişisel bir soğukluktur ve üstesinden gelmesi kolaydır. İkincisiyse ona fazlaca bağlanmaktan duyulan korkudur ve aşılması daha güçtür. Sonra dirençlerin bilinçli hale gelmesine üçüncü bir engel ekler: *"Hasta analizin içeriğinden doğan rahatsız edici tasarımları hekimin şahsına yöneltmekten korkarsa. Bu bazı analizlerde düzenli olarak ortaya çıkan bir olgudur. Hekime aktarım hatalı bir çağrışım yoluyla gerçekleşir"* (s. 245). Freud buna örnek olarak, geçmişte yakın çevresindeki bir adam tarafından kucaklanmayı ve öpülmeyi istemiş bir kadın hastasını gösterir. Bu hasta seanslardan birinin sonunda bu kez Freud tarafından kucaklanmak ve öpülmek arzusuna kapılmış ve bu arzu onu dehşete düşürmüştü. Hasta Freud'u bu direncin doğası hakkında bilgilendirdiğinde direnç aşıldı ve çalışma kaldığı yerden devam edebildi. Freud bu olguyu *yanlışbağ* ya da *hatalı bağlantı* olarak nitelendirdi: *"Bunu keşfettikten sonra, şahsım ne zaman böyle işe karıştırılsa ortada bir aktarımın ve bir hatalı bağlantının olduğunu varsayabildim. Garip olan, hastaların benzer durumlara her seferinde kanmalarıdır"* (s. 245-249).

Freud Sonrası

"Yüz yıl sonra histeri"

Psikanalistler günümüzde histeriyi nasıl görüyorlar? Histeri ortadan kalktı mı? Bugün histeri tanısının nasıl konulacağını biliyor muyuz? Bunlar E. Nersessian'ın (New York) 1995'te San Francisco'da gerçekleşen Uluslararası Psikanaliz Kongresi'nde "Yüz yıl sonra histeri" başlıklı yuvarlak masa toplantısında katılımcılara yönelttiği sorulardır. J. M. Tous'un (1996) raporuna göre, tartışmalar belli başlı güncel yaklaşımların bir değerlendirmesini sunmuştur. Aşağıda bunların kısa bir özeti verilmektedir.

Günümüzde çoğu psikanalist histerinin, ağır *sınır* ve narsisistik durumlar da dahil olmak üzere, nevrozdan psikoza kadar yayılan geniş bir yelpazeyi kapsadığı konusunda hemfikirdir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bununla birlikte, terapötik yaklaşım açısından, biri Fransız psikanalistler, diğeri İngiliz Okuluna bağlı psikanalistler tarafından temsil edilen iki temel eğilim ayırt edilebilir.

Janine Chasseguet-Smirgel'e göre (Paris), psikanalistlerin histerinin cinsel boyutunu gözardı etmemeleri ve yalnızca genital öncesi arkaik bir patolojiye dayandığını düşünmekle yetinmemeleri gerekir. Elbette psikanalistlerin, çok çeşitli ilkel patolojileri düşündüren bu tip hastalar karşısında, karşılarına çıkan klinik olguların bolluğuyla sık sık yollarını şaşırdıklarını kabul eder. Fakat ona göre, ödipal çatışmaların ve anneye karşı yıkıcı saldırıların getirdiği suçluluk duygusunun yorumlanması, azımsanmaması gereken bir öneme sahiptir. Eğer yalnızca arkaik özelliklere dikkat edilecek olursa, cinsel kimlik ve Ödipal düzeyle sıkı bağları olan klinik bir hastalık olarak histerinin sulandırılması tehlikesi ortaya çıkar. J. Chasseguet-Smirgel bu endişeyi taşıyan tek kişi olmadığını ekler; A. Green ve J. Laplanche gibi Fransız Okulundan başka psikanalistler de benzer bir kaygıyı dile getirmişlerdir. J. Chasseguet-Smirgel ayrıca histeriyi "anneler krallığına" ait olarak düşünür; çünkü rahim ve hamilelik, hem gerçeklikte hem de düşlemsel olarak konuyla son derece ilgilidirler. Histeride biyolojik etmen üzerinde durması bu yüzdendir: bu etmenin rolü küçümsenmemelidir çünkü sahne olarak bedeni kullanan bir ruhsal patoloji söz konusudur. J. Chasseguet-Smirgel, bedensel boyutun rolünü vurgulamasıyla, bedeni dışarıda bırakıp dile öncelik veren diğer psikanalistlerden ayrılır.

İngiliz Okulunu temsil eden Eric Brenman'ın (Londra) kuramsal ve klinik yaklaşımı oldukça farklıdır. Brenman'a göre, ilk nesne ilişkileri sırasında küçük çocuk çok geçmeden kaygılara karşı savunmaları kullanmaya başlar; bu savunmalar onun yetişkinlikte kaygılarla nasıl baş edeceğini de belirleyecektir. Brenman kuşkusuz cinselliğin histeride temel bir rol oynadığını kabul eder, fakat ona göre histerik hastada asıl ağır basan şey, ilkel kaygılara karşı yürütülen bitmek bilmez mücadeledir. Bu hastaların aktarımda psikanalistin ruhsal gerçekliği üzerinde nasıl etkide bulunduklarını ve kimi zaman felaket kaygıları kimi zaman da var olmayan tehlikeler olarak hissedilen arkaik kaygılarla nasıl baş ettiklerini betimler. Histeriklerde sıklıkla ruhsal yaşamlarının her aşamasını birbirinden ayıran ruhsal durumlara neden olan bölünmeler gözlenir. Örneğin histerik hastalar idealleştirilmiş nesnelerle ilişki arayışındadırlar fakat onlarla ilişkiye girer girmez hayal kırıklığına uğrarlar. Bu yüzden durmadan bir uç durumdan diğerine geçerler. Brenman'a göre histerinin temelinde her şeyden önce ağır psikotik bozukluklar yatmaktadır. Bununla birlikte psikanaliz yüz yılda psikotik kaygıları kapsama ve işleme kapasitesi açısından gelişme göstermiştir. Öyle ki bu hastalar günümüzde kaygılarının üstesinde gelmek ve varoluşun iniş çıkışlarıyla baş etmek için daha etkin yollar bulmaktadırlar.

"Yakut kırmızı karşısında dehşete düşer"

Jacqueline Schaeffer bir makalesine (1986) histeriklerin cinsellikle ilişkisini betimlemek için bu başlığı vermiştir. Bu, bir madenbilimcinin yakut için yaptığı şu tanımlamadan esinlenen bir metafordur: *"Yakut kırmızı karşısında dehşete düşen bir taştır. Prizmanın diğer tüm renklerini emer ve kendine saklar. Bir tek kırmızıyı reddeder; bize gösterdiği de işte budur"* (s. 925). J. Schaeffer histeriklerin de tıpkı yakut gibi "parıldadıklarını" söyler: *"Histeriklerin bize gösterdiği şey nasıl daha iyi anlatılabilir: kırmızıya yani cinselliğe karşı dehşeti, travmasını teşhir etmesi?(...) Benliğin kurnazca hem en tehdit edici hem de en tehdit altında olanı, yabancıyı, dehşete düşüreni, acı vereni öne çıkarması, göstermesi ve ona saldıran şeyle saldırması. Belki de yakut için olduğu gibi, burada da saklı tutulması gereken çok değerli bir şey vardır"* (s. 925).

Bastırma - bilinçdışı - direnç - düşlem - gerçek cinsel travma - katartik yöntem - konversiyon - sansür - savunma - serbest çağrışım - serbestleştirme (abréaction) - travma

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

WILHELM FLIESS'E MEKTUPLAR

S. FREUD (1950a [1887-1902] VE 1985c [1887-1904])

İlk araştırmaların ve otoanalizin bir tanığı

Freud'un, arkadaşı W. Fliess'e, 1887-1904 arasında tam on yedi yıl boyunca yazmayı sürdürdüğü mektuplar son derece değerli bir bilgi kaynağı oluştururlar. Bu mektuplar sayesinde Freud'un yalnızca özel ve mesleki hayatı hakkında çok şey öğrenmekle kalmaz, aynı zamanda özellikle verimli geçen bu dönem boyunca düşüncelerinin gelişimine ve otoanalizinin ilerleyişine de tanıklık ederiz. Bu zengin yazışmalardan geriye yalnızca, Marie Bonaparte'ın 1936 yılında Viyanalı bir antikacıda bulduğu Freud'un mektupları kalmıştır. M. Bonaparte 1950 yılında Anna Freud ve Ernest Kris'le birlikte, toplam 284 tane mektuptan titizlikle seçilmiş 168 tanesini, Freud istemediği için daha önce yayımlanmamış olan "Bilimsel Bir Psikoloji Taslağı"'nı da ekleyerek, Psikanalizin Doğuşu başlığıyla yayımlamıştır. Bu mektupların tamamı ancak 1985 yılında, Anna Freud'un ölümünün ardından gizlilik süresi sona erince yayımlanmıştır.

Freud ve Fliess'in tutkulu arkadaşlığı

Freud Wilhelm Fliess'le 1887 yılında Breuer sayesinde tanıştı. Fliess Berlin'de çalışan, biyoloji ve matematikle ilgili cesur kuramlara meraklı ve kendi varsayımlarına çok güvenen bir kulak burun boğaz hastalıkları uzmanıydı. Bu dönemde nevrozların cinsel etiyolojisi üzerine kuramları yüzünden Viyana tıp çevresinden dışlanan Freud için Fliess, konuşabileceği ayrıcalıklı ve güven verici biri haline geldi. Breuer'le arkadaşlığının yerini yavaş yavaş Fliess'le arkadaşlığı aldı ve Fliess uzun yıllar boyunca Freud'un en yakın sırdaşı oldu. Yazışmalarının dışında bu iki arkadaş zaman zaman varsayımlarını tartıştıkları ve kuramlarını geliştirdikleri "kongreler" sırasında buluştular. Freud böylece "çok sevgili Wilhelm"ını, Histeri Üzerine Çalışmalar'ın *hazırlanışından 1900'de* Düşlerin Yorumu'nun *yayımlanışına kadar, keşiflerinin ve bilimsel katkılarının etkin tanığı yaptı. Fakat 1897 yılından itibaren büyü bozulmaya başladı; Freud arkadaşını idealleştirmekten yavaş yavaş vazgeçti, bu güçlü ilişkiye bağımlılığı azaldı. Sonradan bu arkadaşlığın eşcinsel yönünü fark edecekti. Otoanalizi ilerledikçe Freud, babasına karşı duyduğu nefretle birlikte Fliess'e karşı duyduğu kılık değiştirmiş nefreti de keşfetti. İki arkadaş 1900'deki son "kongre" sırasında tartıştılar; Freud Fliess'in dönemsellik kuramını eleştirmiş, Fliess de Freud'u kendi düşüncelerini hastalarına mal etmekle suçlamıştı. İlişkileri bozuldu, yazışmaları seyrekleşti ve 1906'da birbirlerinden kesin olarak koptular. Bundan sonra Freud Fliess'in tüm mektuplarını yok etti, fakat sonradan çiftcinsellik üzerine düşüncelerini ona borçlu olduğunu kabul etti.*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1950a [1887-1902]) *La naissance de la psychanalyse, Lettres à Fliess, Notes et plans* (Psikanalizin Doğuşu, Fliess'e Mektuplar, Notlar ve Planlar) (1887-1902), çev. A. Berman, Paris, PUF, 1956.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Freud'un Fliess'e yazdığı mektupları okumak ilk bakışta sınırlı bir fayda sunar, fakat Freud'un kavramlarıyla zaten tanışık olan bir okuyucu için bu mektuplar heyecan verici bir bilgi kaynağı haline gelirler. Burada Freud'un yalnız histeriyle değil, aynı zamanda psikonevrozlarla, paranoyayla ya da depresyonla (Freud melankoli olarak adlandırıyordu) ilgili kendine sorduğu soruların filizlenme aşamasını buluruz. Günlük uğraşlarını, tedavisi süren hastaları üzerine yorumlarını ya da ailevi sıkıntılarını adım adım izlerken, belirleyici sezgilerinden birini keşfetmenin şaşkınlığını yaşarız -tıpkı Oedipus kompleksinin varlığından ilk kez bahsettiğinde olduğu gibi. Bu yazışmaları keşfetmeyi okuyucuya bırakıyorum, ancak üç belirleyici an üzerinde duracağım: Freud'un baştan çıkarılma düşlemlerinin rolünü keşfettiği an; otoanalizi sırasında Oedipus kompleksini sezdiği an ve psikanalize "bilimsel" bir temel verecek bir kuram oluşturmaktan vazgeçtiği an.

Gerçek baştan çıkarılma ve baştan çıkarılma düşlemleri

Önceki bölümde gördüğümüz gibi Freud, çocukluklarında, ilk histerik belirtiler ortaya çıktığı zamanlarda yaşanmış gerçek baştan çıkarılma sahnelerinin anısını anlatan hastalarını dinlediğinde, histerinin kökenini, yakın çevreden bir yetişkin tarafından gerçekleştirilen gerçek bir baştan çıkarmaya dayandırmıştı. 1893 yılında oluşturulan ve "baştan çıkarılma kuramı" olarak adlandırılan bu varsayım, 1897 yılına kadar varlığını sürdürdü. Bu süre içerisinde Freud varsayımını histerinin ötesine genişletti ve bunu genel olarak tüm psikonevrozların nedeni olarak gösterdi. Bununla birlikte bu kuram, J. Laplanche ve J. B. Pontalis'in haklı olarak belirttikleri gibi (1967), gerçek baştan çıkarılma ve belirtiler arasında basit bir neden sonuç ilişkisi kurmaktan çok, bastırma mekanizmasını açıklamayı amaçlıyordu. Freud bu nedenle bu sürecin, erinlikle birbirinden ayrılan iki aşamada gerçekleştiği düşüncesini ileri sürdü. İlk aşamada kişi henüz yeterli cinsel olgunluğa sahip olmadığından cinsel bir heyecan yaşayamaz; bu nedenle sahne bastırılmamıştır. Freud'un erinlik sonrasına yerleştirdiği ikinci aşamada ise yeni bir olay eskisinin anısını canlandırır ve yeni kazanılmış cinsel olgunluk nedeniyle şimdi ilk olaydan çok daha önemli bir travmatik etki yaratır. Anının "sonradan etki" ile bastırmaya maruz kalması işte bu noktada meydana gelir. Bu "sonradan etki" kavramı ileride psikanalizde merkezi bir yer tutacaktır.

Ancak klinik araştırmaları ilerledikçe, Freud hastalarının anlattığı baştan çıkarılma sahnelerinin gerçekliğinden kuşku duymaya başladı ve 21 Eylül 1897 tarihli ünlü mektubunda arkadaşı Wilhelm'e şöyle yazdı: "*Sana hemen son aylarda yavaş yavaş ortaya çıkan büyük bir sırrı vermem gerekiyor. Artık* neurotica'ma *inanmıyorum*" (s. 190). Freud fikir değişikliğini açıklamak için birçok neden ileri sürer. Önce çocuklara yönelik sapkın eylemlerin bunca sık ortaya çıkmasından kuşkulanır; ardından açıkça, belirleyici rol oynayan şeyin gerçek yaşantıdan çok baştan çıkarılma düşlemi olduğu fikrini ortaya atar: "*Bir çözüm hâlâ olası; o da cinsel düşlemin her zaman ebeveyn teması etrafında dönüyor olmasıdır*" (s. 191); ve son olarak gerçeklik ve düşlemin rolünü ayırt etmenin güç olduğu sonucuna varır: "*(...) bilinçdışında hiçbir 'gerçeklik işareti' yok; bu yüzden gerçekle duygulanım yüklü kurguyu birbirinden ayırmak olanaksız*" (s. 191).

Çocuk cinselliğinin rolü

Freud'u ilk varsayımlarından büyük ölçüde vazgeçirerek gerçeklikten çok düşlemlere belirleyici bir rol atfetmeye iten şey nedir? Hastalarının anılarını ve düşlerini dinleyen ve kendininkileri analiz eden Freud, çocukların da cinsel içerikli heyecan, duyum ve düşünceleri olduğunu ve çoğunlukla gerçeklikle düşlem arasında ayrım yapmakta zorlandıklarını keşfetti: "*İşte o zaman, bu düşlemlerin ardından tüm zenginliğiyle çocuğun cinsel yaşamı açığa çıktı*" (Freud, 1914d, s. 275). O zamana dek düşünülenin tersine, bu konu yalnızca ergenlere ve yetişkinlere mahsus değildi. Ancak nevrozların etiyolojisinde çocuk cinselliğinin önemini keşfetmesi onu ilk kuramını terk etmeye götürdüyse de, Freud'un, tüm yaşamı boyunca çocukların gerçekten yaşadığı baştan çıkarılma sahnelerinin patojenik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir rol oynayacağını ve sonuçta ortaya çıkacak nevrozun yalnızca düşlemlere atfedilemeyeceğini ileri sürmeye devam ettiğini belirtelim. Bu sorun günümüzde de çözülmüş değildir çünkü birçok vakada gerçekliğin mi yoksa hayal gücünün mü rol oynadığını belirlemek psikanalist için olduğu kadar hastanın kendisi için de güçtür.

"Çocuk cinselliği" denilince ne anlıyoruz? Bu kavramın baştan açık şekilde tanımlanması gerekir çünkü sıklıkla yanlış anlaşılmaktadır. Psikanalistlerin çocuk cinselliğinden anladıkları yalnızca küçük çocuklarda gözlemlenebilen çok çeşitli erotik etkinlikler ya da çok küçük yaştan itibaren açığa vurdukları düşünceler ve arzular değildir; çocuk cinselliği aynı zamanda erinlik ve ergenliğe kadar gerçekleşen tüm bir ruhsal ve bedensel dönüşüm sürecini ifade eder. Bu süreç annesinin memesini emen süt bebeğinin hissettiği ilk duyumsal heyecanlarla başlar, yetişkin çağına özgü genital olgunluğa ve erkek ya da kadın kimliğine ulaşana dek aşama aşama örgütlenerek devam eder. Çocuk cinselliği olarak adlandırılan şey, cinselliğin belirleyici bir örgütleyici rol oynadığı bu sürecin bütünüdür -cinsellik kavramı burada çok geniş bir anlamda ele alınmaktadır. Freud arkadaşı Fliess'le yazışmalarında anahatlarını çizmiş olduğu bu düşüncelerini birkaç yıl sonra *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'de bir araya getirecektir (1905d).

Otoanaliz ve Oedipus kompleksinin keşfi

Freud 1896'da babasının ölümünden hemen sonra, yaklaşık olarak 1896-1899 yılları arasındaki bir dönem boyunca kendi psikanalizine girişti. "*Otoanalizi*" (Fliess'e mektuplarında böyle adlandırır) esas olarak kendi düşlerinin analizine dayanıyordu. Bunlar, yalnız düşlerin ruhsal yaşamdaki rolünü değil, aynı zamanda kendi çocukluğunda cinselliğin sahip olduğu önemi de fark etmesini sağladılar. "*Ayrıca daha sonraları (2-2½ yaş arasında) libidomun uyandığını ve* ***matrem****'e yöneldiğini keşfettim. Bu kuşkusuz onunla Leipzig'den Viyana'ya yaptığımız bir yolculuk sırasında, onun odasında uyumam ve onu tamamen çıplak görebilmemle olmuştu*" (s. 194). Aynı mektupta şöyle devam eder: "*Aynı zamanda benden bir yaş küçük erkek kardeşimin doğumunun bende kötü arzuları ve sahici bir çocukluk kıskançlığını uyandırmış olduğuna ve (birkaç ay sonra gerçekleşen) ölümünün de içime bir vicdan azabının tohumunu bırakmış olduğuna inanıyorum*" (s. 194).

Bundan bir hafta sonra otoanalizi sırasında, ilk kez, on yıldan daha uzun bir süre sonra "Oedipus kompleksi" olarak adlandıracağı (1910h, s. 52) şeyi fark eder: "*Otoanalizim gerçekten şu anda varolan en önemli şey ve eğer tamamlayabilirsem, benim için en değerli şey olmayı vaat ediyor. (...) Başkalarında olduğu gibi kendimde de anneme karşı aşk ve babama karşı kıskançlık duyguları buldum; bu duygular, öyle sanıyorum ki, tüm küçük çocuklar tarafından paylaşılmaktadır (...). Eğer gerçekten böyleyse, değişmez bir yazgı varsayımına karşı yükselen bütün mantıksal itirazlara rağmen,* ***Kral Oedipus****'un neden sarsıcı bir gücü olduğunu anlarız*" (s. 198). Freud bu mektupta Oedipus kompleksinden yalnızca erkek çocuklarda görülen haliyle ve düz formuyla bahseder (annenin gözünde babanın yerini alma arzusu). Sonradan kız çocuklarda düz Oedipus kompleksini (babanın gözünde annenin yerini alma arzusu) ve daha da sonraları hem erkek hem kız çocuklarda Oedipus kompleksinin ters formunu da tanımlayacaktır. Tek bir bireyde, aynı cinsten ebeveynle özdeşleşmeden sorumlu bir düz Oedipus kompleksiyle, karşı cinsten ebeveynle özdeşleşmeden sorumlu bir ters Oedipus kompleksinin aynı anda varolduğunu keşfetmesi, Freud'a, *Benlik ve Altbenlik*' te (1923b), Fliess'den ödünç almış olduğu ruhsal çiftcinsellik kavramını düşlemsel düzlemde kullanma olanağı verdi. Çiftcinselliğin yalnızca anatomik ve biyolojik düzlemlerde değil, ruhsal düzlemde de erkek ve kadın kimlikleri üzerinde oynadığı role Freud'un dikkatini çeken de zaten Fliess'di.

Otoanalizi kendini tanıma yönünde belirleyici aşamalar kaydetmesini ve insan ruhsallığının işleyişiyle ilgili araştırmalarını derinleştirmesini sağlamış olsa da, Freud, bu tür bir içebakışın, yapısı gereği aşılması mümkün olmayan engellerle karşılaştığını fark etti. Bir psikanalist adayının kendi bilinçdışı dirençlerini aşması ve aktarımı özümsemesi için ilk olarak başka bir psikanaliste başvurmasının zorunlu olduğunu gördü. Freud sonunda her psikanalistin, analizini tamamladıktan sonra yaşam boyu sürecek bir otoanalizle devam etmesi gerektiğini söylemiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ek elyazmaları

Freud, birçok mektubuna *"Elyazması"* olarak adlandırdığı ve bunun yanına bir büyük harf iliştirdiği bir metin eklemiştir. Bu kısa metinlerde, sonradan (kimi zaman on yıllar sonra) tekrar ele alacağı konularla ilgili ilk kuramsal yaklaşımlarını ortaya koyar. Örneğin *"Elyazması E"* (s. 80) kaygının kökeni konusuna adanmıştır. Freud kaygıyı boşaltılamamış fiziksel cinsel gerilimin birikmesiyle açıklar - bu kaygıya ilişkin ilk kuramıdır; fakat şimdiden, gerilim fazlasıyla arttığında ruhsallığın kaygıyı *"bağlamakta"* yetersiz kalmasına yol açan bir mekanizma düşünür; bunu 1926'da *Ketlenme, Belirti ve Kaygı*'da ortaya koyacaktır. *"Elyazması G"* melankoliye adanmıştır. Freud burada bir nesnenin kaybına eşlik eden yas duygulanımının bir *"libido kaybına"* (s. 93) dayandırılabileceğini ileri sürer. Freud'a göre *"sanki* ***ruhsallıkta bir içe çekilme meydana gelir*** *(...)"* (s. 97). Freud "iç kanamaya" benzettiği bu süreci, 1917'de "Yas ve Melankoli" makalesinde daha detaylı ele alacaktır. *"Elyazması H"* ise bir savunma olarak yansıtmanın incelenmesine adanmıştır.

Freud'un baştan çıkarılma kuramı üzerine tartışmalar

Freud Arşivlerine erişim hakkı edinen ve 1985'te Freud'un Fliess'e yazdığı tüm mektupları yayımlayan J. M. Masson, 1984 yılında *The Assault on Truth: Freud's Suppression of the Seduction Theory [Gerçeğe Saldırı: Freud'un Baştan Çıkarılma Kuramını Ortadan Kaldırması]* adlı kitabını yayımladı. Bu tartışmalı eser, Freud'u baştan çıkarılma kuramını terk etmeye iten sözde "gerçek" nedenleri konu alır. Masson'a göre Freud'un gerçek baştan çıkarılma kuramını terk etmekteki tek amacı gerçeği saklamak ve babaları öz kızlarından gelen haklı suçlamalardan korumak için bir düşlemsel baştan çıkarılma kuramı uydurmaktı.

Yararlı bir aydınlatma

J. M. Masson'un kışkırtıcı kitabına ilişkin eleştirel incelemesinde C. Hanly (1986), yazarın iddialarının taraflılığını göstermekle kalmaz, aynı zamanda Freud'un baştan çıkarılma kuramını hiçbir zaman bütünüyle terk etmediğini, yaşamının sonuna dek bu kurama başvurduğunu ve neyin gerçek neyin düşlem olduğunu ayırmanın zorluğunu sıklıkla vurguladığını belirtir.

Bu eleştirel incelemede C. Hanly günümüzde çoğu psikanalist tarafından paylaşılan görüşleri yansıtan bir aydınlatma getirir: 1. Son derece güçlü bir çocukluk düşlemi ruhsal gelişim üzerinde gerçek bir deneyim kadar etki yaratabilir; 2. Gerçek deneyimler ortaya çıktıkları anda -genellikle erinlikten önce- az bir etki yaratabilir ya da hiç etki yaratmayabilir, fakat cinsel gelişime bağlı olarak, ergenlikten sonra geriye dönük güçlü bir etki kazanabilirler; 3. Analiz sırasında kimi zaman, çağrışımsal malzemenin ve aktarımın uyandırdığı bir yeniden yapımın, kuvvetle yatırım yapılmış bir düşleme mi yoksa varsanısal bir çocukluk deneyimine mi karşılık geldiğini anlamak güçtür; 4. Bir analist aslında varsanılardan ya da tehlikeli çocukluk arzularına karşı savunmalardan kaynaklanan bölük pörçük sahnelerin, düş kalıntılarının vb. gerçek deneyimlere karşılık geldiğine inanabilir; 5. Tümgüçlü çocuksu arzulara ve saldırgan düşlemlere sahip olan bir hastanın aynı zamanda patojenik baştan çıkarılma deneyimlerini gerçekten yaşamış olması olasıdır; 6. Analistin görevi geçmişe dair neyin düşlem neyin gerçeklik olduğunu ayırmak konusunda hastaya yardımcı olmaktır.

İlk

Baştan çıkarılma düşlemleri - baştan çıkarılma kuramı - çiftcinsellik - gerçek baştan çıkarılma - kaygı - melankoli (depresyon) - Oedipus kompleksi - otoanaliz - ruhsal çiftcinsellik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"BİLİMSEL BİR PSİKOLOJİ TASLAĞI"

S. FREUD (1950c [1895])

Psikanalizi ölçülebilir bilimsel veriler üzerine kurma girişimi

Freud'un arkadaşı W. Fliess'e gönderdiği mektuplar arasında *"psikolojiyi doğa bilimleri arasına sokma"* (1950a [1887-1902], s. 315) niyetine onu hep meşgul edecek bir tutkuya tanıklık eden bu yayımlanmamış elyazmasını buluruz. "Taslak" çok önemli bir metin değildir, fakat iki temel yönden ilgi çekicidir. İlk olarak, okuyucu burada ruhsal işleyişle ilgili yeni ve temel nitelikteki sezgilerin, sonradan önemli psikanalitik açılımlara götürecek özgün varsayımların ilk ipuçlarını keşfeder. İkinci olarak, "Taslak"ın yazımı Freud'a, psikanalize bilimsel bir temel sağlama projesinin çıkmaza girdiğini göstermiştir; bu metni yayımlamayı hiçbir zaman istememiş olması bundandır. Yine de bu elyazması Freud'un düşüncelerinin evriminde bir dönüm noktası olacaktır, çünkü bu yoldan gitmekten vazgeçtiğinde dehasını göstermiş ve psikanalizi yalnız kendine özgü bir alana yerleştirmiştir.

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1950a [1887-1902]) *La naissance de la psychanalyse, Lettres à Fliess, Notes et plans* [Psikanalizin Doğuşu, Fliess'e Mektuplar, Notlar ve Planlar] *(1887-1902)*, çev. A. Berman, Paris, PUF, 1956.

Tamamlanmamış bir metne serpiştirilmiş dahice sezgiler

Freud "Bilimsel Bir Psikoloji Taslağı"nda, nöron (1892'de keşfedilmiştir) ve sinaptik iletim gibi nörofizyolojiden aldığı kavramlarla, histerinin tedavisine ilişkin taze deneyimlerinin ürünü olan ve buradan hareketle cesur varsayımlara ulaştığı klinik gözlem bulgularını yan yana getirir. Freud'un düşüncelerinin tarihsel gelişimi açısından bu elyazmasının özel bir değere sahip olması bundandır. Kuşkusuz, bu tamamlanmamış metindeki birçok bölüm bugün belirsiz ya da çağdışı görünür; fakat okuyucu aynı zamanda yüzyıl sonra bile tazeliğini yitirmemiş olan temel sezgileri keşfetmenin zevkini yaşar.

Ruhsal işleyişe dair bütüncül bir model arayışı

Araştırmacı olarak aldığı eğitimin güçlü etkisi altındaki Freud, ruhsal işleyişe dair ölçülebilir verilere dayanan bütüncül bir model inşa etmek amacıyla, nöronlar ve sinir uyarılarının üzerine o dönem sahip olunan nörofizyolojik bilgileri çıkış noktası olarak alır. Buna paralel olarak "Taslak"ta öne sürdüğü görüş temel olarak nöron zincirleri arasında dolaşan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

enerji yükü kavramı üzerine kuruludur. Bu anlayış, Freud'a, o güne dek biriken psikolojik gözlem bulgularını enerji terimlerine aktarma olanağı vermiştir. Örneğin, Freud patolojik vakalarda organizmada dolaşan fiziksel enerji yüklerinin, sinir ağlarında varolan direnç ya da kolaylaştırmanın derecesine göre, ruhsal ya da bedensel farklı boşalım yolları seçebileceğini düşünür. Bu varsayım, histerik konversiyonu ve obsesif-kompülsif eylemleri, kontrol edilemez hale gelen aşırı bir uyarılma yükünün bedene boşalmasının sonucu olarak açıklamayı olanaklı kılmıştır.

Freud ardından fizyolojik ve psikolojik olgular arasında bir dizi denklik kurar. Örneğin fizyolojik düzlemde nöronların işleyişinin temel ilkesi olarak *"atalet ilkesini"* gösterir; buna göre, nöronlar enerji fazlalıklarından, yani *"serbest"* hale gelmiş enerjiden kurtulmaya eğilim gösterirler. Ruhsal aygıt düzlemine aktarıldığında atalet ilkesi *"birincil süreç"* kavramını çağırır; bu, ruhsal enerjinin serbest ve kesintisiz akışıyla nitelenen ruhsal süreçtir. Fakat ruhsal aygıt yalnızca boşalım ilkesine göre işleyemez çünkü belli bir uyarılma yükünü kaldırabilmesi gerekir. Freud bu nedenle ruhsal enerji fazlasının boşalımına direnebilen ve birincil süreçleri ikincil süreçlere dönüştürme özelliğine sahip olan düzenleyici bir ruhsal sistemin varlığını öne sürer. İkincil süreçler enerjiyi bağlama ve birincil süreçleri ketleme kapasiteleriyle nitelenirler. Bu düzenleyici sistemin bütünü, işlevi *"ikincil süreçleri"* yönetmek olan *"sabitlik ilkesine"* göre hareket eder. Örneğin histeride, histerik hasta travmatik anıyı yeniden hatırlama ve söze dökme olanağı bulduğunda, emosyonel yükü ruhsallığının içinde tutabilmesini sağlayan ve uyarım fazlasının bedensel konversiyona doğru gitmesini önleyen "ikincil süreçtir". Henüz 1895 yılında ortaya atılan "birincil süreç" ve "ikincil süreç" kavramları, Freud'un ruhsal işleyişe yaklaşımında temel kavramlar olarak yerlerini hep koruyacaklardır.

"Benliğin" işlevinin anahatlarıyla çizilmesi

Bireyin bu süreçlerdeki rolü nedir? Freud aynı anda iki düzeyde birden işlev gösteren bir merciyi *"benlik"* olarak adlandırmayı önerir. "Benlik" bir taraftan sürekli biçimde yatırım yapılan ve *"bağlı enerjiyi"* sürdüren bir grup nöron olarak fizyolojik düzeyde, diğer taraftan ikincil süreçlerin birincil süreçlere üstünlüğünü sağlamakla görevli bir merci olarak psikolojik düzeyde işlev gösterir. "Benliğin" bir diğer temel işlevi de bireyin dışarıdan gelen bir algıyla, içeriden gelen bir varsanı ya da anı arasında ayrım yapmasına olanak veren *"gerçeklik sınaması"*dır. Ancak Freud'un 1895'de *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da bahsettiği "benlik" bilinçli bir benliktir; henüz ruhsal aygıtta benlik, altbenlik ve üstbenlik arasındaki bilinçdışı etkileşimlerin söz konusu edileceği *Benlik ve Altbenlik*'teki (1923b) anlamını kazanmamıştır.

"Doyum deneyimine" yakından bakış

Şimdi bir anlığına dikkatimizi özel bir konuya, Freud'un *"doyum deneyimini"* tanımlayışına verelim; bu bize onun bilimsel yöntemini adım adım izleme olanağı verecektir. *"Doyum deneyimi"* nedir? Freud bundan, içgüdüsel bir ihtiyacın (küçük çocukta açlık ya da yetişkinde cinsel arzu gibi) tetiklediği içsel gerilimle başlayan karmaşık süreci anlar. Olguları refleks yayında olduğu gibi gerilim ve boşalım terimleriyle tanımlamakla işe başlar ve nörofizyolojik olguların (ϕ) ruhsal düzlemde eşdeğerleri (ψ) olduğunu ileri sürer. İhtiyaç arttıkça fiziksel ve ruhsal gerilim şiddetlenir, doyuma ulaşmak için bir boşalım beklentisine yol açar. Ancak doyum dışarıdan bir kişinin müdahalesi olmadan gerçekleşemez; bu kişiyi harekete geçirense süt bebeğinin çığlıklarıdır: *"Bu müdahalenin dış dünyada belli bir değişiklik yaratması gerekir (örneğin yiyecek getirilmesi, cinsel nesnenin yakınlığı)..."* (s. 336). Bu kişi özgül eylemi yerine getirdiğinde boşalım yolu iki düzeyde özel bir önem kazanır: bir taraftan kişinin zihninde hoşnutsuzluğun ortadan kaldırılmasıyla dışarıdaki kişinin müdahalesi arasında bir bağlantı kurulur ve buradan *"karşılıklı anlaşma"* duygusu doğar (s. 336); diğer taraftan kişi hoşnutsuzluğun ortadan kalkması

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

için gereken şeyi bedensel olarak gerçekleştirir ve motor işlevselliğini yürürlüğe sokar. *"Böylece doyum iki bellek imgesi arasında bir kolaylaştırmanın doğmasıyla sonuçlanır..."* (s. 338); bunlar arzulanan nesnenin ve refleks hareketin bellek imgeleridir. Bununla birlikte, *"gerilim ya da arzu durumu yeniden ortaya çıktığında, yük iki anıya da geçer ve onları **yeniden canlandırır**. Büyük olasılıkla yeniden canlanma sırasında ilk etkilenen nesnenin bellek imgesidir"* (s. 338).

Freud bu sürecin tamamını *"doyum deneyimi"* olarak adlandırır; bu deneyim bireyin içgüdüsel ihtiyaçlarıyla başa çıkma kapasitesinin oluşumunda belirleyici bir rol oynar. Freud'a göre "benlik" işte bu aşamada işe karışır; görevi gerilimlerden kurtulup doyuma ulaşılmasını sağlamak ve ketleyici mekanizmaların yardımıyla acı veren deneyim ve duygulanımların tekrarına engel olmaktır.

Haz/hoşnutsuzluk, duygulanımlar, benlik ve nesneler arasındaki bağlar

Freud *"acı deneyimini"* inceleyerek görüşlerini tamamlar: İhtiyacın yarattığı gerilimin artmasının ve buna bağlı hoşnutsuzluğun, yalnızca daha önce doyumu sağlamış olan kişinin anısını hatırlatmakla kalmadığını, fakat aynı zamanda engelleyici ve *"acı verici"* olarak görülen bu kişiye karşı düşmanlık duygularını da tetiklediğini gösterir (s. 339). Freud, buna paralel olarak, doyum ortaya çıktığında hazzın doyumu getiren kişiye atfedildiğini ekler: *"Düşman nesnenin yerine geçen yeni bir nesnenin ortaya çıkışı, acı verici deneyimin sona erişinin işareti olmuştu. Biyolojik deneyimle örülen ψ sistem, acının bitişini imleyen durumu ψ'de yeniden üretmeye çalışır"* (s. 340). Freud engellemenin ya da doyumun atfedildiği kişiye karşı duyulan saldırgan ve sevgi dolu duygular arasındaki bağı ortaya koyarak, nesne ilişkilerine haz/hoşnutsuzluk ilkesini tamamlayan duygulanımsal bir boyut katar.

Özetle, Freud yaşamın başlangıcından beri acı ve doyum deneyimlerinin tekil yaşantılar olmadıklarını, nesnenin müdahalesine sıkı sıkıya bağlı olduklarını ve olumsuz duygulanımlarla olumlu duygulanımlar arasında bir ilk ayrım tayin ettiklerini gösterir. 1915'te "Dürtüler ve Yazgıları" metninde Freud "saf haz-benlik" kavramını tanıtırken duygulanımlar arasında baştan beri temel bir ayrım olduğu düşüncesini yeniden ele alacak ve nesne ilişkileri bağlamında haz ve hoşnutsuzluk duyumlarıyla ilişkili olarak aşk ve nefretin uğradığı değişimler üzerine araştırmalarına devam edecektir.

Sonradan etki kavramı ve "Proton Pseudos"

Son olarak Freud'un "Taslak"ta, histeride bastırmanın neden özellikle cinselliği konu aldığını sorgularken, *"sonradan etki"* kavramını da tanıttığını belirtelim. Freud bir klinik örnekten -Emma vakasından hareketle, bastırmanın iki aşamalı olarak gerçekleştiğini gösterir. İlk aşama çocuklukta yaşanmış bir cinsel baştan çıkarılmanın sonucudur - Emma 8 yaşındayken bir bakkal dükkanında dükkan sahibinin cinsel dokunuşlarına maruz kalmıştı -; fakat bu olay çocuk için henüz travmatik bir cinsel anlam taşımaz. İkinci aşama daha sonra gerçekleşir, geçen zamanda erinliğe bağlı olarak cinsel itki uyanmış olduğundan cinsel bir heyecan yaratır ve ilk olayın anısını canlandırarak şimdi travmatik bir cinsel anlam kazanmasına neden olur - 5 yıl sonra, 13 yaşındaki Emma bir dükkanda iki satıcıyı gülerken görünce oradan kaçarak tepki verdi. Bu katlanılamaz duygulanımlara karşı kendini koruyamayan benlik işte bu sırada bastırmayı kullanır. Öyleyse ilk olayın patojenik niteliğini belirleyen ikinci olaydır ve Freud bu olguyu *"sonradan etki"* olarak adlandırır: *"Her seferinde, bastırılmış bir anının ancak **sonradan etkiyle** travmaya dönüştüğünü keşfettik. Bu durumun nedeni, bireyin gelişiminin geri kalanıyla karşılaştırıldığında, erinliğin gecikmiş bir dönem olmasıdır"* (s. 366). Freud hastanın ilk travmanın cinsel doğasını fark etmeyişini *"histeriğin ilk yalanı"* olarak niteler ve *"proton pseudos"* terimini kullanır; bu terim kimi zaman anlaşıldığı gibi "ilk yalan" değil, daha çok "ilk yanılgı" anlamına gelmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Freud'un bilimsel yönteminin bir örneği

"Taslak"ı okumak bize, nörofizyolojik ve psikolojik gözlem bulgularından yola çıkarak çok daha genel kapsamlı sonuçlara varan Freud'un titiz bilimsel yöntemini çok yakından izleme olanağı verir. Aynı bilimsel yaklaşıma tüm eserlerinde, özellikle de *Metapsikoloji*'de (1915-1917) yeniden rastlayacağız. Fakat bir farkla: Freud "Taslak"ı yazdıktan sonra psikanalizi nörofizyoloji üzerine temellendirmekten kesin olarak vazgeçecektir. A. Green'in işaret ettiği gibi (1992), bu düşünceden vazgeçebilme cesaretini göstermesi, ona, psikanalizi kendine özgü bir alana yerleştirme olanağı vermiştir. Beden ve ruhsallığı birleştiren çözülmez bağa gelince, Freud bu bakış açısını desteklemeyi sürdürmüş, fakat farklı bir yaklaşım benimsemiştir.

Çağdaş bilimsel modeller ve psikanaliz

Peki, "Taslak"tan yüz yıl sonra, psikanalistler 20. yüzyılın sonundaki bilimsel modelleri kullansalar ve Freud'un 19. yüzyılın sonunda, 1895'teki yöntemine benzer bir yöntem geliştirseler nasıl olurdu? Bazı çağdaş psikanalistler aynı yoldan gitmeye çekinmemiş ve şunları söylemişlerdir:

Hem nöropsikoloji hem psikanaliz alanında eğitim gören M. Solms, psikanaliz ve nörobilim arasındaki bağlantıları derinlemesine incelemek için özellikle yeterli birisiydi (M. Solms ve K. Kaplan-Solms, 2000). Nöroanatomik lezyonları olan hastalarda araştırma yöntemi olarak psikanalizin kullanılmasına yönelik çalışmaları, ona, ruhsal fenomenleri beyindeki anatomik yapılar kümesinde yerleşik bulunan işlevsel bir sistem düzeyine yerleştirme olanağı vermiştir. Epey ilgi toplamış olan bu çalışmalar, her alanın kendi özgüllüğünü kaybetmesi tehlikesine karşın psikanalizle nörobilimi yakınlaştırmayı deneyen çok sayıda çağdaş araştırmanın tersine, nöroanatomik modellere psikolojik modellerin üstünde bir yer vermezler.

Solms'un çalışmalarının üstünlüğü, ruhsallığı "somutlaştırmaktan" uzak oluşlarında, yani J. Roiphe'ın (1995) işaret ettiği gibi, onu yalnızca beynin işleyişine indirgememelerindedir. Solms'a göre nöronlar düşüncelerden ve duyumlardan daha gerçek değillerdir, dolayısıyla bilinçdışı kavramı Kartezyen ruh-beden ikiliğinin ötesinde yer alır. Örneğin, Freud için olduğu gibi Solms için de bilinç, biri dış dünyaya diğeri iç dünyaya dönük iki algı yüzeyi olan bir duyu organıdır. Freud'un ortaya koyduğu modelden hareket edilirse, öznel bilincimiz bilinçdışı ruhsallığın bir ürünüdür; bu süreç tıpkı dış dünyadaki nesnelerin - yani *"dış dünyada bulunan şeylerin"* (Freud, 1915e)- algısıyla ortaya çıkan sürece benzer. Solms'a göre bu iki algısal yüzey, bilinçli algı eşiğinin altında yer alan bilinmez bir gerçekliği, *niteliksel açıdan farklı* fakat *hiyerarşik açıdan* eşit iki yolla kaydeder. Başka bir deyişle, öznel ruhsal gerçekliğimiz yani bilincimiz olarak algıladığımız şey, fiziksel bedenimizi sanki dışarıdan görülüyormuş gibi algılama şeklimize benzer. O halde bilincimize ulaşan iki tür algı vardır: ilki somut dış nesnelerden (başkalarının bedenleri de buna dahildir) ileri gelir ve dış gerçeklik algısını meydana getirir; ikincisi öznel iç deneyimlerden (başkalarının ruhsallıkları da buna dahildir) kaynaklanır ve ruhsal gerçeklik algısını oluşturur. Sonuç olarak, Solms'un özgün çalışmaları, ruh ve bedeni tek bir bütün olarak gören psikanalitik yaklaşımla aynı yönde hareket eder ve umut verici yeni ufuklar açarlar.

G. Pragier ve S. Faure-Pragier (1990) farklı bir yöntem benimsemişlerdir. Klasik fizik modellerini bir yana bırakan bu yazarlar, fizik ve biyolojideki son dönem çalışmaları dayanak almış ve psikanalizde gözlemlenen şekliyle ruhsal işleyişi açıklayabilecek "yeni metaforlar" öne sürmüşlerdir. Örneğin, G. Pragier ve S. Faure-Pragier, ardışık evreler halinde kendi kendine örgütlenen biyolojik bir sistemin gelişiminde "yeni" bir şeyin ortaya çıkışına bağlı fenomenlerle, psikanalizdeki serbest çağrışımlar sırasında "yeni" bir şeyin açığa çıkışına bağlı olanlar arasında fikir açıcı bir dizi benzerlik ileri sürmüşlerdir. Aynı yazarlar, benzer şekilde, karmaşık sistemlerde gözlenen fenomenlerin öngörülemez karakteriyle, ruhsal fenomenlerin öngörülemez doğası arasında benzerlikler kurmayı önermişlerdir. Gerçekte, değişken sayısının olağanüstü ölçüde yüksek olduğu karmaşık sistemlerde (insan ruhsallığı böyledir) klasik doğrusal belirlenimcilik işe yaramaz ve belirlenimci kaos kuramı göstermiştir ki, karmaşık sistemlerde ansızın ortaya çıkan küçük olaylarla tüm öngörüler kolayca bozulabilmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu yeni kuramları ruhsal bir travmanın yarattığı duruma uygulayacak olursak, örneğin, bir travmanın ruhsallık üzerinde uzun vadeli etkileri olup olmayacağını kestirmenin neden olanaksız olduğu anlaşılabilir. Bunu ancak *a posteriori* olarak (gerçekleştikten sonra) bilebiliriz. G. Pragier ve S. Faure-Pragier, kuşkusuz temkinli yaklaşarak, yaptıkları karşılaştırmaları *metaforlar* olarak değerlendirmiş ve kesin surette dilbilimsel alana yerleştirmişlerdir; bana göre bu onların değerini kısıtlamaktadır. Bu karşılaştırmaların daha çok "benzerliğe dayalı modellere" karşılık geldiğini ve ruhsal işleyişin, biyofizyolojik bir işleyiş üzerine kurulu olduğunu göstermek için Freud'un 1905'te ortaya attığı *yaslanma* kavramına başvurmanın uygun olacağını düşünüyorum (J.-M. Quinodoz, 1997a). Bu son bakış açısı, son dönemde M. Solms tarafından öne sürülen bütüncül ruh-beden kavrayışıyla da uyum içindedir.

Nörobilim psikanalizin yerini aldı mı?

Freud, yakın gelecekte, biyoloji ve nörobilimdeki gelişmelerin, psikanalizin ortaya koyduğu ruhsal işleyişi daha iyi aydınlatma ve kendisinin *"Bilimsel Bir Psikoloji Taslağı"*nda başaramadığı şeyi başarma olanağı vereceği düşüncesine yaşamı boyunca bağlı kalmıştır: *"Kuşkusuz bir gün gerçekten bir* 'biyo-analiz' söz konusu olacak..." (1933c, s. 313). Hatta Freud psikotropik tedavilerin doğuşunu önceden sezmiştir: *"Umuyoruz ki, gelecek, bize belli bazı kimyasal maddelerin yardımıyla enerji yükleri ve onların ruhsal aygıttaki dağılımı üzerinde doğrudan etkide bulunmayı öğretecek"* (1940a [1938], s. 51).

Peki "Taslak"tan yüz yıl sonra durum nedir? 1950'lerden başlayarak psikotropik ilaçların keşfi ve biyoloji ve nörobilimdeki ilerlemelerin yarattığı coşkunluk, günümüz dünyasında psikanalizin yaşadığı düşüşte kuşkusuz rol oynadılar. Psikanaliz, başta ABD'de olmak üzere, psikoterapi yöntemleri arasında ve üniversite öğretiminde oldukça önemli bir yer kazandıktan sonra, artan baskılara maruz kaldı. Genel zihniyet giderek daha hızlı tedavi yöntemlerini ve ölçülebilir verilere dayalı değerlendirmeleri gerektirecek yönde değişmekle kalmadı, aynı zamanda toplumsal, politik ve ekonomik baskılar birleşerek çeşitli psikoterapötik yaklaşımlar yerine ilaç tedavilerini dayattılar. Bunlara bir de bilimsel çevrelerden gelen vaatler eklendi; bunlar beyin ve bellekle ilgili sürmekte olan araştırmaların, psikoterapötik ilişkiye dayalı yaklaşımları şimdiden maziye gömdüklerini iddia etseler de, bu araştırmalar henüz klinik pratiğe uygulanabilir olmaktan uzaktırlar.

1998 yılında, dünyaca ünlü bilim adamı Nancy Andreassen, günümüzde ilaç tedavilerinin de kendilerine özgü sınırlılıkları olduğunu keşfeden ABD nüfusunun karşı karşıya kaldığı ciddi psikoterapist eksikliğine dikkat çekmek için bir tehlike uyarısı yapmıştır: *"(...) psikopatoloji bilim ve sanatında gerçek bir uzmanlığa sahip yeni bir kuşağın yetişmesi* için *ciddi bir yatırım yapmaya ihtiyacımız var. Aksi takdirde, biz ileri teknolojiyle ilgilenen bilim adamları, on yıl sonra uyanabilir ve kendimizi bir 'sessiz bahar*'* la karşı karşıya bulabiliriz. *Psikopatoloji alanında özel deneyimi olan ehil klinisyenler olmaksızın teknolojiyi uygulamak, ıssız, kısır ve muhtemelen sonuçsuz bir girişim olacaktır"* (1998, s. 1659).

Atalet ilkesi - bilim - bilimsel modeller - birincil süreç, ikincil süreç - doyum deneyimi - gerçeklik sınaması - sabitlik ilkesi - sonradan etki - "proton pseudos"

* Rachel Carson'un (1962) *Sessiz Bahar* isimli eserine gönderme yapılmaktadır; eserde insanlık bir bahar sabahı uyandığında kuşlar yeryüzünden kaybolmuş, ötüşleri artık duyulmaz olmuştur (ç.n.).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"SAVUNMA PSİKONEVROZLARI"
S. FREUD (1894a)

"BELLİ BİR BELİRTİ KÜMESİNİ 'KAYGI NEVROZU' ADIYLA NEVRASTENİDEN AYRIŞTIRMANIN NEDENLERİ"
S. FREUD (1895b)

"SAVUNMA PSİKONEVROZLARI ÜZERİNE YENİ AÇIKLAMALAR"
S. FREUD (1896b)

"NEVROZLARIN ETİYOLOJİSİNDE CİNSELLİĞİN YERİ"
S. FREUD (1898a)

"PERDE ANILAR ÜZERİNE"
S. FREUD (1899a)

Psikopatolojiye yeni bir bakış

Freud 1895-1899 yılları arasında yazdığı çeşitli makalelerde, histeriyle ilgili çalışmalarında zaten taslak olarak tanıtmış olduğu bir dizi kavramı özel olarak ele alır. Birinci ve üçüncü makale birbirinin devamıdır ve Freud'un histerik belirtileri, fobileri ve obsesyonları ortaya çıkaran mekanizmayla ilgili araştırmalarını nasıl geliştirdiğinin mükemmel bir örneğini sunarlar. İkinci makalede *kaygı nevrozu* ilk defa özgül bir hastalık olarak tanımlanır (bugünkü *'panik atak'*a karşılık gelir) ve nevrasteniden ayrıştırılır. Dördüncü makale Viyana tıp çevresini *nevrozların cinsel etiyolojisi* ile ilgili varsayımın geçerliliğine ikna etmeye adanmıştır. Beşinci makale ise perde anılar kavramını tanıtır; bunlar görünüşte sıradan çocukluk anılarıdır, fakat bilinçdışında patojenik güçlerini hâlâ muhafaza eden, bastırılmış başka anıları gizlemeye yararlar.

Eserlerin Keşfi

"SAVUNMA PSİKONEVROZLARI" (1894a)
"SAVUNMA PSİKONEVROZLARI ÜZERİNE YENİ AÇIKLAMALAR" (1896b)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud, "Les psychonévroses de défense" (Savunma psikonevrozları) (1894a) ve "Nouvelles remarques sur les psychonévroses de défense" (Savunma psikonevrozları üzerine yeni açıklamalar) (1896b), *Névrose, Psychose et Perversion* (Nevroz Psikoz ve Sapkınlık), çev. J. Laplanche, Paris, PUF, 1973, içinde s. 1-14 ve s. 61-81 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, III, 1-18 ve 121-146'ya gönderme yapmaktadır].*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Freud 1894'te yayımlanan makalede histerik belirtilerin, fobilerin ve obsesyonların kökenindeki mekanizmayı büyük ölçüde aydınlatır; görüşlerini 1896'daki makalede geliştirir ve 1915'te *Metapsikoloji*'nin (1915d) "Bastırma" isimli bölümünde tamamlar.

Histerik belirtiler: Ruhsal enerjinin bedensel konversiyonu

Freud "Savunma psikonevrozları"nda (1894a) histeriyi model olarak alır ve histeriklerde gözlenen çözülme durumunu (Janet bunu *"bilinç bölünmesi"*, Breuer ise *"hipnoid durum"* olarak adlandırmıştı) belirtilerin birincil nedeni olarak değerlendirip bırakan öncüllerinden bir adım daha ileri gider. Kendi varsayımlarını oluşturan Freud, ruhsallıktaki çözülmenin kendiliğinden ortaya çıkmadığını, hastanın bu çözülmeyi *"iradi bir çabayla"*, etkin şekilde yarattığını gösterir. Histerik çözülme o güne kadar *"ruhsal sağlığı yerinde olan"* bir kişide (s. 3 *[5]*) ve bu kişi *"unutmak"* isteyeceği türden acı verici *"duygulanımlar"* uyandıran katlanılmaz *"tasarımlarla"* ansızın karşılaştığında ortaya çıkabilir: *"Kişi bu uzlaşmaz tasarımla benliği arasındaki karşıtlığı düşünce etkinliğiyle çözecek gücü kendinde bulamadığından, onu unutmaya karar verir"* (s. 3 *[5]*). Peki benlik bu katlanılmaz tasarımları *"unutmayı"* nasıl başarır? Freud'a göre benlik bu tasarımları tam olarak ortadan kaldıramaz, fakat kendini savunmak için (*"savunma psikonevrozları"* adı buradan gelir) bunların gücünü hafifletmeye çalışır. Bu durumda arta kalan uyarılma patolojik belirtiler biçiminde varlığını sürdürür; histeri söz konusuysa bedensel belirtiye dönüştürülür: *"Uyarım toplamının bedene iletildiği bu süreci konversiyon olarak adlandırmayı önereceğim"* (s. 4 *[7]*).

Freud böylelikle psikonevrotik belirtilerin ruhsal düzeydeki bir bozukluğun ifadesi olduklarını ve o güne kadar inanıldığı gibi, kişisel ya da kalıtımsal bir "dejenerasyondan" kaynaklanmadıklarını göstermiş olur. Bu varsayım, sürecin geri döndürülebilirliğini ve terapinin etkisini de açıklar: *"Breuer'in katartik yönteminin çalışması, uyarımın bedenden ruhsallığa bu geri dönüşüne kasıtlı olarak* öncülük edilmesine *dayanır. Böylelikle karşıtlığın düşünce etkinliğiyle çözülmesi ve uyarımın konuşarak boşaltılması sağlanmış olur"* (s. 5 *[8]*).

Patojenik düşüncelerin fobilere, obsesyonlara ya da varsanılara dönüşmesi

Freud daha sonra fobilerin, obsesyonların ve varsanısal psikozun oluşumuyla ilgili varsayımını geliştirir. Fobik ve obsesif psikonevrozlarda histeriye özgü bedensel konversiyona yatkınlık yoktur, dolayısıyla zayıflamış tasarım, patojenik düşüncelerin yerine geçmiş olan takıntılı düşünceler şeklinde ruhsal alanda kalmaya devam eder: *"Zayıflamış tasarım bilinçte, tüm çağrışımların dışında varlığını sürdürür, **fakat serbest kalmış duygulanımı, kendileri uzlaşmaz olmayan ama bu 'yanlış bağlantı' dolayısıyla takıntılı hale gelen başka tasarımlara bağlanır**"* (s. 6 *[9]*). Varsanısal psikoz da psikonevrozlarla aynı mekanizmayı paylaşır, fakat burada çözülmeye çok daha aktif ve etkili bir savunma türü eşlik eder: *"Burada benlik katlanılmaz tasarımı ("unertraglich") duygulanımıyla birlikte reddeder ("vervirft") ve sanki bu tasarım hiçbir zaman benliğe ulaşmamış gibi davranır. **Fakat bu başarıldığı anda, kişi artık yalnız 'varsanısal konfüzyon' olarak sınıflandırılabilecek bir psikozdadır**"* (s. 12 *[15]*). Freud'un başlangıçtan beri nevroz ve psikoz mekanizmalarını eşzamanlı olarak ele aldığı görülür; sonrasında da böyle yapacaktır.

Bu noktada yapılması gereken iki açıklama var. İlk olarak, Freud hastanın uzlaşmaz tasarımları *"unutmak"*, *"baskılamak"* ya da *"bastırmak"* için ortaya koyduğu *"iradi çabadan"* bahsetse de, bu sürecin hastanın bilincinin dışında gerçekleştiğini sezer; ancak henüz tam anlamıyla bastırma sürecinden söz etmez: *"(...) bunlar bilincin dışında gerçekleşen süreçlerdir"* (s. 7 *[4]*). Bastırma kavramını 1896'daki makalede ortaya koyacaktır. İkinci olarak, Freud gözlemlerini genel terimlerle açıklamak için *"psikolojik soyutlama"*lara başvurmaya ihtiyaç duyduğunu söyler; sonradan bu yaklaşımı *"metapsikolojik"* bakış açısı olarak nitelendirecektir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sonradan etkinin rolü

Freud 1896 tarihli "Savunma psikonevrozları üzerine yeni açıklamalar"da önceki görüşlerini tamamlar. Bir yıl önce yayımlanmış olan *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da (1895d) öne sürülen, patojenik histerik tasarımların çocuklukta gerçekleşmiş bir cinsel travmaya bağlı oldukları varsayımını burada yeniden ele alır. Histerinin çekirdeğinin, kişinin travmatik deneyimi bilinçdışı bir mekanizmayla *"bastırması"* ve böylece *"unutmasıyla"* oluştuğunu ekler. Fakat Freud'a göre travmanın etkisi bastırmayı açıklamak için kendi başına yeterli değildir. Bu nedenle daha önce "Taslak"ta bahsettiği ve *"sonradan etki"* olarak adlandırdığı ilki zamanlı bir süreci devreye sokar (n. 2, s. 65 *[128]*). Obsesyonların oluşumu da aynı şekilde bastırma sürecinden, sonra bastırılanın geri dönüşünden, sonra da uzlaşma tasarımlarının yaratılmasından geçer. Freud görüşlerini, savunma psikonevrozlarıyla aynı mekanizmalara göre işleyen, bu nedenle *"savunma psikozu"* olarak değerlendirdiği bir kronik paranoya vakasına uygulayarak sonlandırır.

Freud, yirmi yıl sonra "Bastırma" makalesinde (1915d), *"bastırma"* kavramının yalnızca tasarıma uygulanabilir olduğunu, *"baskılama"* kavramınınsa duygulanımla ilgili olduğunu belirtecektir.

"BELLİ BİR BELİRTİ KÜMESİNİ 'KAYGI NEVROZU' ADIYLA NEVRASTENİDEN AYRIŞTIRMANIN NEDENLERİ" (1895b)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1895b), "Qu'il est justifié de séparer de la neurasthénie un complexe symptomatique sous le nom de 'névrose d'angoisse" [Belli bir belirti kümesini 'kaygı nevrozu' adıyla nevrasteniden ayrıştırmanın nedenleri] *Névrose, Psychose et Perversion* [Nevroz Psikoz ve Sapkınlık], çev. J. Laplanche, Paris, PUF, 1973, içinde s. 15-38 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, III, 29-58'e* gönderme yapmaktadır].

"Nevrasteni" adıyla bilinen sendrom, *"sinirsel"* yorgunlukla nitelenen ve çok çeşitli belirtilerin eşlik edebildiği bir hastalığı betimlemek üzere 1880'li yıllarda ortaya atıldı. Freud'un bu çalışmasıyla getirdiği ilk özgün katkı nevrasteninin kökeniyle ilgilidir: Freud diğer tüm "sinirsel" hastalıklar gibi nevrasteninin de kökeninde daima cinsel bir sorun bulunduğunu ileri sürer. İkinci özgün katkısı ise, çok çeşitli klinik durumları kapsayan geniş bir hastalık sınıfı olan nevrasteninin içinde, daha özgül bir yer verilmeyi hak eden bir grup belirtiyi "kaygı nevrozu" adı altında bir araya getirmesidir. Kaygı nevrozunda başlıca belirti kaygı ve onun bedensel eşlikçileri, yani titreme, çarpıntı, nefes darlığı, vb. ve aynı zamanda Freud'a göre kaygının önemli bir eşlikçisi olan vertigodur: "**Vertigo**, *kaygı nevrozunun tüm belirtileri arasında çok önemli bir yer tutar. En hafif biçimleri en iyi şekilde "baş dönmesi" olarak adlandırılır; daha ağır biçimleriyse, kaygının eşlik ettiği ya da etmediği vertigo ataklarıdır ve nevrozun en ağır belirtileri arasında yer alırlar*" (1895b, s. 20 [36-37]. Freud bu çeşitli belirtileri aynı başlık altında topladığı dönemde, kaygı nevrozu belirtilerinin ve farklı biçimleriyle vertigonun da aralarında yer aldığı eşlikçilerinin, psikolojik bir nedene bağlı olmadıklarını düşünüyordu (D. Quinodoz, 1994). Freud'un o zamanlardaki düşüncesi, kaygı belirtilerinin, simgesel anlamın ve analizin erişimi dışındaki fiziksel bir enerjiden kaynaklandıkları ve bu bakımdan histeriye karşıt oldukları yönündeydi; çünkü histeride ruhsal enerji bedensel belirtiye (felç vb.) dönüşebiliyor, fakat belirtinin simgesel anlamı bilince ulaşıp analiz edilebilir hale geldiğinde bu süreç geri döndürülebiliyordu.

O halde kaygı nevrozunun kökeninde ne vardı? Hastalarında kaygı belirtilerine eşlik eden bir libido azalması gözlemleyen Freud, bu tip nevrozların kökenini, doyurulmamış cinsel uyarımın aşırı birikmesine (geri çekilmeli cinsel ilişkide olduğu gibi) dayandırır; bütünüyle fiziksel nitelikteki gerilim, ruhsal alanda işlenmesi olanaksız olduğundan doğrudan kaygıya dönüşmektedir. Freud, "birinci kaygı kuramı" olarak bilinen bu kuramı, otuz yıl sonra "ikinci kaygı kuramıyla" değiştirene kadar savundu. 1926 yılından itibaren, kaygının esas olarak nesneyi kaybetme ve ondan ayrılma korkusuna dayandığını ileri sürecek ve böylelikle kaynağını ruhsal düzleme yerleştirecektir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"NEVROZLARIN ETİYOLOJİSİNDE CİNSELLİĞİN YERİ" (1898a)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1898a), "La sexualité dans l'étiologie des névroses" (Nevrozların etiyolojisinde cinselliğin yeri) *Résultats, Idées, Problèmes I* (Sonuçlar, Düşünceler, Problemler), çev. J. Altounian ve ark., Paris, PUF, 1984 içinde s. 75-97 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, III, 215-240'a* gönderme yapmaktadır].

Viyana tıp çevresini dehşete düşüren bir konferansa konu olan bu makalede, Freud, önceki yıl boyunca üzerinde çalıştığı düşüncelerini bir araya getirerek, ilk kez olarak özerk bir çocuk cinselliğinin varlığını öne sürer. Freud 1897'de Fliess'e baştan çıkarılma kuramının yanlış olduğunu (*"Artık **neurotica**'ma inanmıyorum"*, 21 Eylül 1897 tarihli mektup) ve çocuğun yetişkin tarafından cinsel baştan çıkarılması olarak düşündüğü şeyin, aslında çocukların ebeveynlerine karşı duydukları ensestüel arzularından kaynaklanan düşlemlerin bir ifadesi olduğunu fark ettiğini yazdıktan sonra kuramını yeniden gözden geçirmişti. Bu keşiflere güvenen Freud, psikonevrozların etiyolojisinde, yalnızca gerçekten yaşanmış cinsel taciz gibi tetikleyici etkenlerin değil, çocukluk ve erinlik süresince ortaya çıkan dürtüsel güçlere bağlı düşlemsel deneyimlerin de rol oynadığı konusunda hekim meslektaşlarını bilgilendirmenin önemli olduğunu düşündü. Freud bu makalede ayrıca *sonradan etki* kavramını da geliştirir; buna göre, çocukluktaki travmatik bir olayın patojenik gücü, olay gerçekleştiği anda değil de, cinsel gelişimin daha ileriki bir aşamasına (erinlik, ergenlik) ulaşıldığında, geriye dönük olarak kendini gösterebilir.

Freud bu metni 1898'de Viyana Hekimler Birliği'ne okudu. Görüşlerini tam bir bilimsel kesinlikle açıklamasına ve klinik örneklerle göstermesine rağmen, bu bildiriyle meslektaşlarını dehşete düşürdü. 1896 yılında Krafft-Ebing, kendisi de cinsel psikopatoloji alanında uzman olduğu halde, onun düşüncelerini "bilimsel masallar" olarak nitelendirmişti. Bu bildiri sayesinde keşiflerinin resmi olarak tanınacağını uman Freud, buradan hayal kırıklığı ve daha derin bir karamsarlıkla ayrıldı. Görüşlerinin karşılaştığı düşmanlık, diğer sonuçlarının yanında, üniversitede profesör ünvanı almasını da geciktirdi.

"PERDE ANILAR ÜZERİNE" (1899a)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1899a), "Sur les souvenirs-écran" (Perde anılar üzerine) *Névrose, Psychose et Perversion* (Nevroz Psikoz ve Sapkınlık), çev. D. Berger ve ark., Paris, PUF, 1973 içinde s. 113-132 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, III, 253-276'ya* gönderme yapmaktadır].

Perde anı ilk kez burada bahsedilen yeni bir kavramdır; görünüşte önemsiz bir içeriği olmasına rağmen, dikkate değer bir keskinlikle hafızaya kazınmış bir çocukluk anısını ifade eder. Peki bu paradoks nasıl açıklanabilir? Hastalarından birine atfettiği bir anıyı (aslında otobiyografik bir anıdır) örnek olarak kullanan Freud, bu perde anıyı incelikle analiz eder ve bu çalışma geçici bir fobiden kurtulmasını sağlar. Söz konusu anı kırda geçmektedir ve o sıralar 2-3 yaşlarında olan kahramanın yanında aynı yaşta başka çocuklar ve bir de kuzeni olan küçük tatlı bir kız vardır. Bu sahne önemsiz bir anı olarak zihninde kalmıştır; derken 17 yaşındayken genç bir kıza aşık oluşunun anısı çıkıp bu çocukluk anısına farklı bir ışık tutar ve Freud'un büyük bir edebi hünerle betimlediği bastırılmış başka bir dizi anıyı canlandırır. Bu bastırılmış anıların içerdiği bilinçdışı patojenik yükün anımsanmasıyla fobi iyileşir. Edebi bir eser gibi kaleme alınmış olan bu klinik örnek aynı zamanda perde anının, iki ruhsal güç arasındaki bir *uzlaşmadan* kaynaklandığını ustalıklı bir şekilde gösterir: biri sıradan anıyı bellekte tutan, diğeri bilinçdışı patojenik anlamı gizleyen bir direnç ortaya koyan bu iki karşıt güç, birbirlerini yenemez ve iki anıyı yoğunlaştıran bir uzlaşma oluştururlar. Bu yoğunlaştırma sözcüklerin çokanlamlılığından faydalanarak gerçekleşir: *"Perde anıyla gizlediği şey arasında bağ kuran kuşkusuz sözel bir ifadedir"* (s. 129 *[273]*). Freud sonradan dil sürçmeleri ve sakar eylemler için de aynı olguyu betimleyecektir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Freud daha ileride, çocukluk döneminden hem gerçek hem düşlemsel çok sayıda öğeyi yoğunlaştıran perde anıların önemine yeniden değinecektir: *"Perde anılar çocukluk döneminin temel öğelerinden yalnız birkaçını değil, hepsini muhafaza ederler. Tek bilmemiz gereken bunların analizle nasıl açığa çıkarılacağıdır.* Tıpkı *düşlerin görünür içeriğinin düş düşüncelerini temsil etmesi gibi, bunlar da unutulmuş çocukluk yıllarını hakkıyla temsil ederler"* (Freud, 1914g, s. 107).

Perde anı kavramı çocukluk anılarının geçerliliğinin sorgulanmasını gündeme getirdiği için genel bir önem taşır; bunların görünür anlamlarına göre değerlendirilemeyeceği anlaşılmıştır. Freud bu noktayı vurgulayarak görüşlerini tamamlar: "Çocukluk anılarımız bize *hayatımızın ilk yıllarını gerçekte oldukları gibi değil, fakat sonraki dönemlerde anımsandıkları gibi* gösterirler..." (1899a, s. 132 *[276]*). Sözcüklerle oynayarak mizahi bir dille ekler: diğer bir deyişle anılarımıza fazla güvenmemeliyiz, çünkü çocukluğumuzdan *"kalan"* bilinçli anılarımız, daha çok çocukluğumuzla *"ilgili"* olan, zaman içinde durmadan değişikliğe uğrayan anılardır.

Freud'un kavramlarının kronolojisi

Bastırma - birinci kaygı kuramı - çocuk cinselliği - duygulanım - kaygı nevrozu - nevroz - perde anı - psikonevroz - sonradan etki - tasarım - travma - uzlaşma - vertigo

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DÜŞLERİN YORUMU

S. FREUD (1900a)

DÜŞ ÜZERİNE

S. FREUD (1901a)

"Düşlerin yorumu ruhsal yaşamın bilinçdışının bilgisine götüren kral yoludur"
Freud (1900a, s. 517 [663])

Freud'un *Düşlerin Yorumu*'nda ortaya attığı yenilikçi fikirler, düşlere ilişkin o güne kadar sahip olunan kavrayışta bir devrim yapmakla kalmamış, aynı zamanda düşüncenin ve dilin işleyişine yepyeni bir ışık tutmuştur. Bu kitapta Freud, düşün, uyanıklık durumundakinden farklı ve kendine özgü yasaları olan örgütlü bir ruhsal etkinlik olduğu tezini savunarak, hem halk arasındaki yaygın inanışlara, hem de bilimsel görüşe karşı çıkar. Böylelikle, bir taraftan Antik Çağ'dan beri düşlerin yorumlanmasında kullanılan, kültüre özgü simgesel anahtarlarla şifre çözme yoluna giden ve gelecekten haber vermeyi amaçlayan klasik ve yaygın yöntemlerden; diğer taraftan düşlerin hiçbir psikolojik anlamı olmadığına inanan ve onları fiziksel *uyaranların* tetiklediği örgütlenmemiş bir ürün olarak gören kendi döneminin bilim insanlarından (günümüzde bazı bilim insanları hâlâ bu şekilde düşünmektedir) ayrı bir yerde konumlanır

Freud *Düşlerin Yorumu*'nda, düşün, düş görenin kendi üretimi olduğunu, ona yabancı bir kaynaktan gelip dışarıdan dayatılmadığını göstererek, başka bir yenilikçi bakış açısı daha sunar. Çünkü uzun zamandır düşlerin, düş gören kişiye üstün güçlerden, tanrılardan ya da şeytanlardan gelen iyi niyetli ya da düşmanca bir mesaj olduğuna inanılıyordu. Freud psikanalitik serbest çağrışım yöntemi sayesinde düşlerin amacını ve anlamını keşfeder ve sıkça alıntılanan şu önermeyi geliştirir: *"Düşlerin yorumu ruhsal yaşamın bilinçdışının bilgisine götüren kral yoludur"* (1900a, s. 517 *[663]*). Dolayısıyla, Freud'un biyografisini kaleme alan E. Jones'a göre onun hayatı boyunca en önemli eseri olarak göreceği bu temel yapıt, gece düşlerinin açıklanmasından çok daha öteye gider. Freud *Düşlerin Yorumu*'nda normal ve patolojik ruhsal işleyişe dair genel bir kavrayış önerirken, aynı zamanda klinik, teknik ve kuramsal olmak üzere farklı yönlerden psikanalizin temellerini ortaya koyar.

Freud'un 1900'de düş yaşamına dair ileri sürdüğü kavrayış, üzerinden yüz yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, günümüzde kendi alanında -yani psikanaliz içinde- temel referans olmayı sürdürür. 1900'den bugüne değin, psikanalizdeki Freud-sonrası gelişmeler ve farklı alanlardaki (özellikle de nörobilimler alanındaki) bilimsel ilerlemeler düşlerin oluşumunda rol oynayan mekanizmalara ilişkin bilgimizi genişletmiş olsalar da, kendine özgü uygulama alanında, yani psikanalizde, düşlerin Freudcu yorumunun yerini alacak yeni hiçbir kuram ortaya çıkmamıştır. Eğer böyle bir kuram olsaydı bunu ilk fark edecek kişiler psikanalistlerin kendileri olmaz mıydı?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Yüzyılın kitabı"

Freud kendi düşlerini incelemekle işe başlar

Freud çocukluğundan itibaren düşlerine ilgi duymuş gibi görünmektedir. 18 Temmuz 1883'te nişanlısı Martha'ya yazdığı bir mektupta, bu konudaki düşüncelerini yazdığı bir not defterinden bahseder. Ancak düşlerin bilimsel açıdan incelenmesine olan ilgisi, histerik hastalarına serbest çağrışım yöntemini uyguladığı zamanlara dayanır; çünkü bu yaklaşım ona düşler, düşlemler ve belirtiler arasındaki sıkı bağları keşfetme şansı vermişti. Freud aynı zamanda kendi düşleriyle hastalarınınkiler arasında benzerlikler olduğunu gördü ve bu sayede düş yaşamının yalnızca psikopatolojide değil normal ruhsal işleyişte de ne kadar önemli bir rol oynadığını fark etmiş oldu.1895'in Temmuz ayında ilk defa kendi düşlerinden birini, Düşlerin Yorumu'*nda ayrıntılı olarak incelediği ilk düş olan "Irma'ya yapılan enjeksiyon" düşünü tam olarak analiz etti. Düşler üzerine yaptığı incelemenin açtığı yeni ufuklarla ve nöronların yakın zamandaki keşfiyle coşkuya kapılan Freud, bunların bir sentezini yapmayı denedi ve 1895 yılında "Bilimsel Bir Psikoloji Taslağı" başlıklı bir elyazması kaleme almaya girişti. Ancak bu türden bir yaklaşımın çıkmaza götüreceğini önceden sezerek, ölçülebilir sayısal veriler üzerine genel bir ruhsallık kuramı inşa etme projesini bir kenara bıraktı ve bu elyazmasını yayımlamaktan vazgeçti. Nörofizyolojiye bilinçli bir şekilde sırtını dönerek, ruhsal olguları, zamanla psikanalizin alanına dönüşecek bir alana, öznel deneyim alanına yerleştiren bir bakış açısını seçti. İşte bu nedenle psikanalizin 1896 ve 1899 yılları arasında, Freud'un otoanaliziyle ve* Düşlerin Yorumu'*nun hazırlık aşamasıyla keşisen bu dönemde doğduğu düşünülmektedir.*

Freud'un babasının ölümü ve otoanalizinin başlangıcı

Freud'un düşlerle ilgili düşünceleri daha 1895'te zihninde hazırdılar, ancak kitabın hazırlanması neredeyse dört yılı aldı. Bu alanda sistemli araştırmalara girişmesi ve kendi düşlerini analiz ederek otoanalizinin tohumlarını atması 1896'da babası Jakob Freud'un ölümünden sonra oldu. Babasının ölümü ve onunla ilgili birçok anı ilerleyen aylarda düşlerinde tekrarlayıcı şekilde ortaya çıkan temalardı. Bu Freud için zor bir dönemdi; öyle ki, Freud'un bu eseri yalnızca bilimsel bir amaçla değil, bu yasın onu içine ittiği içsel krizi aşabilmek amacıyla da yazdığını düşünebiliriz. Fakat bu bir yandan da verimli bir dönemdi, çünkü kendi otoanalizi ve düşlerini yorumlaması sayesinde Freud psikanalize özgü yorumlama tekniğini keşfetti.

Bu yıllarda Freud'un Fliess'le olan ilişkisi de önemli bir rol oynadı. Herşeyden önce, arkadaşına düzenli olarak yolladığı mektuplar, Freud'un otoanalizi boyunca geçtiği aşamalara a posteriori *olarak tanıklık ederler. Örneğin, Freud, düşleri harekete geçiren gücün bir arzunun gerçekleştirilmesi olduğunu kesin olarak doğruladığını arkadaşına şöyle haber verir:* "Önceki gün, bir düş, bana düşlerin itici gücünün bir arzunun gerçekleştirilmesi olduğunun en eğlenceli kanıtını sundu" *(Freud'dan Fliess'e mektup, 23 Eylül 1895). Fakat Fliess yalnızca ayrıcalıklı bir tanık olmakla kalmamış, aynı zamanda Freud'un düşlemlerini ve aktarımsal duygulanımlarını yansıtabileceği bir muhatap olmuştu. Öte yandan, ikisi de farkında olmadan gerçekleşen bu bilinçdışı aktarım/karşı aktarım ilişkisi (Freud bunu biraz sezmiş olsa bile) olsa olsa bir çıkmaza varabilirdi; çünkü analiz edilmesini ve işlenmesini mümkün kılacak koşullar, yani başka bir psikanalistin yardımı mevcut değildi. Otoanaliz döneminin tamamlanmasından kısa zaman sonra Freud ve Fliess arasında yaşanacak kopuşun nedenlerinden biri de şüphesiz buydu*

Düşlerin Yorumu (1900a)

Freud kitabın yazımını 1899 yılının Eylül ayında bitirdi. Duraksama anları olduğu gibi, coşkunluk anları da oldu: örneğin, düşlerin psikolojisine ayrılmış ünlü VII. bölümü 1899 Ağustos'unda iki haftada yazıp bitirdiği zaman böyledir. Kitap 4 Kasım

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1899'da basıldı, fakat yayıncı tarafından 1900 olarak tarihlendirildi. Freud eserin yayımlanmasından çok şey bekliyordu, özellikle de keşiflerinin değerinin anlaşılacağını umuyordu ama ilk baskının 600 kopyasının satılması 8 yıl gibi bir zaman aldı. Sonra yavaş yavaş başarı geldi ve düşlerin incelenmesi Freud'un hayatı boyunca aralıksız olarak sürdürdüğü bir uğraş olarak kaldı. Sonuncusu 1930 yılında olmak üzere, yaşadığı süre içinde yayımlanan Almanca sekiz basım boyunca kitapta birçok değişiklik yaptı.

Düşlerin Yorumu, *son haliyle 700 sayfadan fazla tutan bir başyapıttır. Freud burada 47'si kendisine ait, diğerleri çevresinden ve iş arkadaşlarından gelen 200'e yakın düşü analiz eder. Ancak bu hacimli kitapta yer alan düşlerin sayısı ve geliştirilen varsayımların çeşitliliği onu bugün bile aşılamayan bir yapıt haline getirdiği gibi, konuya aşina olmayan okuyucu için anlaşılması zor bir hale de sokar.* Düşlerin Yorumu'*nu okumanın yeni okuyucuda bırakabileceği izlenimi en iyi D. Anzieu betimlemiştir:* "Die Traumdeutung *son derece atak, cesur, büyük bir ilhamla yazılmış bir kitaptır, fakat içerdiği düşüncelerin özgünlüğü, karmaşık mimarisi, kuramsal açılımların ağırlığı ve çeşitliliği, kavramların yeniliği, örneklerin bolluğu, bunların kısa ve öz şekilde incelenmesi ya da tersine, incelemenin kitabın farklı bölümlerine dağılması, Freud'un kendisine ve başkalarına ait düş yaşamına ilişkin gözlemlerin bir arada bulunması ve yazarın benimsediği yazın türünün belli olmayışı (bilimsel inceleme, günlük, itiraf, rüya tabiri, hayali bir yolculuk, tanıtıcı bir araştırma, insanlık durumu üzerine bir deneme ve dahası, bilinçdışının uçsuz bucaksız alegorik bir resmi) onu zorlaştırır..." (1988a, s. 10).*

Düş Üzerine (1901a)

Düşlerin Yorumu'*nun içerdiği yenilikçi düşüncelerin daha geniş bir kitleye ulaşması amacıyla yayıncı Freud'dan eserin bir özetini kaleme almasını istedi. Freud biraz çekinceyle de olsa sonunda* Düş Üzerine'*yi yazmayı kabul etti.* Düş Üzerine, *anlaşılır bir üslupta, söyleşiye yakın bir tonda kaleme alınmış ve polisiye romanlardaki soruşturmalara benzer şekilde okuyucuyu düşlerin anlamını araştırmaya sürükleyen, düşünceleri halka yaymak amaçlı kısa bir çalışmaydı. Freud bu esere birçok yeni düş de ekledi; bunların en ünlüleri "tabldot düşü" Fliess'e karşı bilinçdışı saldırganlığını açığa vuran ve arkadaşıyla ileride yaşanacak kopmanın habercisi olan düştür.*

Anzieu'nun doğru olarak belirttiği gibi, psikanalitik yazı tarzı sorunu daha Freud'un ilk iki kitabıyla birlikte kendini göstermiştir; çünkü birbirinden son derece farklı bu iki kitap, psikanalitik yazı tarzının bundan böyle hep şu iki kutup arasında gidip geleceğini gösterir: ilki, Umberto Eco'nun kullandığı anlamda "açık", "barok" stilde yazılmış bir eser olan Düşlerin Yorumu'*nun örnek oluşturduğu esinli kutup; diğeriyse öğretme amaçlı, "klasik" stilde yazılmış bir deneme olan* Düş Üzerine'*nin yer aldığı eğitsel kutup (Anzieu, 1988a, s. 34).*

Eserlerin Keşfi

Yeni okuyucuya, zamansal sıranın aksine olsa da, *Düşlerin Yorumu*'ndan (1900a) önce *Düş Üzerine*'yi (1901a) okuyarak başlamasını öneriyorum. *Düş Üzerine*'yi okuduktan sonra okuyucu, *Düşlerin Yorumu* gibi engin ve karmaşık bir kitabın içinde yolunu daha rahat bulacaktır.

DÜŞ ÜZERİNE (1901a)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1901a), *Sur le Rêve* (Düş Üzerine), D. Anzieu'nün önsözü ile, çev. C. Heim, Paris, Gallimard, 1988.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Düşlerin anlamı düş gören kişinin serbest çağrışımları yoluyla açığa çıkar

Freud düşlerin, düş gören kişinin kendi ruhsal üretimi olarak ele alınmasının ve artık mitolojik çağlardaki gibi, "üstün güçlerden, tanrılardan ya da şeytanlardan" gelen iyi niyetli ya da düşmanca bir mesaj gibi görülmemesinin, çok yeni bir şey olduğuna dikkat çeker (s. 45). Ancak, çağdaşları arasında birçok bilim adamının, düşlerin yalnızca biyolojik bir işlevi olduğuna ve içeriklerinin hiçbir psikolojik anlam taşımadığına inanmaya devam ettiklerini söyler.

Freud, eğer bir düşü tek başına ele alarak içeriğini anlamaya çalışırsak, anlamını keşfetmemizin düşük bir ihtimal olduğunu söyleyerek devam eder. Buna karşın, onun yakın zamanda geliştirdiği ve "serbest çağrışım" adını verdiği yeni araştırma yöntemini uygularsak sonuç bambaşka olur. Bu yöntem Freud'a, tıpkı histerik belirtilerin, fobilerin, obsesyonların ya da hezeyanların bir anlamı olduğunu ve yorumlanabileceklerini keşfettiği gibi, düşlerin de bir anlamı olduğunu keşfetme olanağı vermiştir.

Freud *Düş Üzerine*' de 1900 yılının Ekim'inde gördüğü "tabldot" düşünü ayrıntılarıyla analiz eder. Hatırladığı kadarıyla düşü aktararak başlar: Yanında bir kadın oturmaktadır ve elini samimi bir şekilde düş gören kişinin dizine koymuştur; düşü gören ise, kendisine güzel gözleri olduğunu söyleyen kadının elini uzaklaştırır. Freud uyandığında şaşırmıştır; düş ona anlaşılmaz ve saçma görünür, üstelik düşündeki kişiyi de uzun zamandır görmemiştir. Bu yüzden kendini serbest çağrışımlara bırakarak, düşün her bir ayrıntısını hatırladıkça kendiliğinden aklına gelen düşünceleri yakalamaya çalışır: "*tabldot... borç... güzel gözlerin uğruna... bedavaya sahip olmak... vb.*". Freud, dağınık haldeki bir dolu parçadan hareket ederek, birbiri ardına dizilen ve onun için bir anlam kazanan imgeler, düşünceler ve anılar arasında bulduğu bağı bize aktarır. Böylece, adım adım, okuyucu da düşü gören kişi ile aynı inancı paylaşmaya, ilk bakışta anlaşılmaz görünen düşün nihayetinde bir anlamı olduğuna ve bu anlamın ancak düş gören kişinin serbest çağrışımları ile açığa çıkarılabileceğine inanmaya davet edilir: *"Düşün kendi bağlamlarından koparılarak yalıtılmış öğelerine bağlanan çağrışımları izleyerek, ruhsal yaşantımın çok değerli ifadeleri olduğunu kabul etmek zorunda kaldığım bir dizi düşünce ve anıya ulaştım"* (s. 57). Fakat Freud bu açıklamasını sonuna kadar götürmez ve ne zaman düşlerinden birini analiz etse, kendine bile itiraf etmekte zorlandığı bazı mahrem düşüncelerin su yüzüne çıktığını ifade eder. Hiçbir düşün bu durumdan kaçamadığını ekler; bu yüzden de ister kendinin ister başkasının olsun, bir düşü aktarırken onun sır niteliğine saygı duymayı kendisi için bir zorunluluk olarak görür.

Düşün görünür ve gizil içeriği

Freud daha sonra *düşün* görünür içeriğ*iyle*, yani düş gören tarafından anlatılan ve içeriği genellikle anlaşılmaz olan haliyle, ancak hastanın çağrışımlarının ışığında deşifre edildiği zaman anlaşılır hale gelen *düşün gizil içeriği* arasında bir ayrım yapar. Görünür içerikle gizil içerik, onları birbirlerine bağlayan ve sadece analizin açığa çıkarabileceği gizli anlam dolayısıyla sıkı bağlantılar içerisindedirler. Freud gizil içeriği görünür içeriğe dönüştüren ve onu tanınmaz kılan ruhsal sürecin doğasını ve bunun tersi olan, gizil anlamı keşfetmek için görünür anlamı deşifre eden düş analizinin gerçekleştirdiği işlemi sorgular. Gizil içeriği tanınmaz kılmak amacıyla onu görünür içeriğe dönüştüren ruhsal işlemlerin bütününe "*düş çalışması*"; görünür içerikten hareketle onun gizli anlamını bulmayı hedefleyen ters yöndeki işleme de "*analiz çalışması*" adını verir: *"Düş yorumunun görevi, düş çalışmasının ördüğünü çözmektir ("auflösen")"* (s. 60).

Düş bilinçdışı bir arzunun doyurulmasıdır

Freud'un ikinci temel tezi, *Düşlerin Yorumu*'nda ileri sürmüş olduğu bir savla özetlenebilir: *"Düş (baskılanmış, bastırılmış) bir arzunun (kılık değiştirmiş biçimde) doyurulmasıdır"*

(1900a, s. 145 *[196]*). Bu bakış açısına göre, arzu doyumunun kendini açık bir şekilde gösterdiği saydam düşler vardır; özellikle çocuklarda, nadiren de yetişkinlerde durum böyledir. Freud, önceki gün yemesine izin verilmeyen çilekleri düşünde gören küçük kızınki gibi ya da kendisine bir sepet kiraz ikram edilen küçük oğlanınki gibi artık klasikleşmiş örnekler aktarır: *"Önceki gün amcasından hediye olarak bir sepet kiraz almıştır fakat doğal olarak bundan yalnızca birkaç tane tatmasına izin verilmiştir. Sabah uyandığında neşeyle şöyle der: 'Hermann kirazların hepsini yedi!'"* (1901a, s. 66). Fakat çoğu zaman düşlerin içeriği öyle tutarsız ve anlamdan yoksun görünür ki, arzunun doyumunun kılık değiştirmiş olduğu anlaşılır. Bu durumda, *düş çalışması* düş düşüncelerini öyle bir biçimde dönüştürmüştür ki, düş öyküsünde arzu doyumu kendini göstermez ve düş düşüncelerinin anlamını yeniden bulmak için *analiz çalışmasıyla* ters yönde bir işlem yapmak gerekir.

Düş oluşumunda rol oynayan mekanizmalar

Düş çalışmasının arzu doyumunu gizleyerek düşün görünür içeriğinde ortaya çıkmasını engellemek için kullandığı araçlar nelerdir? Freud'a göre düş, bu amacına ulaşmak için şu beş temel mekanizmayı kullanır:

Yoğunlaştırma: Yoğunlaştırma, farklı çağrışım zincirlerine dahil olan çok sayıda öğenin (imgelerin, düşüncelerin vb.) tek bir öğe içinde toplanmasıyla gerçekleşir. Bir düşün analiz edilmesi, dağınık parçaları tek bir birimde toplamak için düş çalışmasının gerçekleştirmiş olduğu *"sıkıştırma"* ya da *"yoğunlaştırma"* olgusunu keşfetme olanağı verir: *"Rastgele seçilmiş bir örnekte, bir düş ile düşte izine rastladığımız düşünceleri kaydettiğimizde, temsil öğelerinin sayısını ya da analiz sonucunda tutulan notların önemini karşılaştıracak olursak, düş çalışmasının dikkate değer bir sıkıştırma ya da* ***yoğunlaştırma*** *gerçekleştirmiş olduğundan şüphemiz olmaz"* (s. 77). Bir düş ayrıntılı olarak analiz edildiğinde, yoğunlaştırma işleminin düşün her bir öğesi için geçerli olduğu görülür; öyle ki kendi başına ele alınan her öğe, aslında farklı alanlara ait olabilen bir dizi öğeden kaynaklanır. Bu da düşün her bir öğesinin çoklu olarak *belirlenmiş* olduğu anlamına gelir. Düşün görünür içeriğini anlaşılması zor hale getiren bu sıkıştırma mekanizmasıdır. Yoğunlaştırma düş çalışmasının temel mekanizmalarından biridir, fakat aynı mekanizmayı belirtilerin oluşumunda, dil sürçmelerinde ve esprilerde de gözlemleriz. Esprilerde yoğunlaştırma farklı düşünceleri beklenmedik biçimde birbirlerine yakınlaştırarak, örneğin sözcükler arasındaki benzerliklerle oynayarak, aralarında kestirme bir yol çizer ve *"çoğu zaman çok zekice ara düşünceler"* (s. 77) yaratır.

Yer Değiştirme: Yer değiştirme mekanizması sayesinde düş çalışması bir düşün en anlamlı düşüncelerinin yerine önemsiz düşünceleri koyar; böylece düşün asıl içeriği merkezden uzaklaştırılmış ve arzu doyumu gizlenmiş olur. Örneğin, bir düşün son derece anlamlı bir öğe taşıdığı yönündeki bir izlenim, kayıtsızlık gibi tam tersi bir izlenimle yer değiştirebilir. Yoğunlaştırma ve yer değiştirme mekanizmaları, Freud'un burada sözünü ettiği *"İrma'ya yapılan enjeksiyon"* düşünde olduğu gibi, bir uzlaşma oluşturmak için birleşebilirler. Bir *propil* enjeksiyonunun söz konusu olduğu bu düşte, Freud *amil* ile bir müzede görmüş olduğu *Propylaea* arasında anlamlı bir yakınlık kurmuştu. Bu örnek, bir yoğunlaştırmanın ve yer değiştirmenin ürünü olarak, *propil* sözcüğünün yarattığı uzlaşma oluşumuna ışık tutar.

Şekillendirme İşlemi ya da Şekillendirilebilirlik (Darstellbarkeit): Burada söz konusu olan işlem, düş düşüncelerinin, düş çalışması tarafından imgelere, özellikle de görsel imgelere dönüştürülmesidir. Freud bu süreci şöyle betimler: *"Bizden, örneğin, siyasi bir yazıdaki ya da bir mahkeme savunmasındaki cümlelerin yerine çizimler koymamızı istediklerini hayal edelim; böylece düş çalışmasının, düşün içeriğinde şekillendirilebilirliği sağlamak için gerçekleştirmek zorunda olduğu değişiklikleri kolaylıkla anlayabiliriz"* (s. 92). Freud düşünceleri düşe özgü görsel anlatım biçimine dönüştürmek için düş çalışması tarafından kullanılan çeşitli yöntemlerden söz eder.

İkincil İşleme: İkincil işleme düşsel içeriğin tutarlı ve anlaşılır bir senaryo halinde sunulmasıdır. Bu mekanizma bir düş oluşumunun her aşamasına eşlik eder, fakat bu sürecin etkisi, kişi uyanıp düşünde ne gördüğünü hatırlamaya çalışırken ya da düşünü başkasına anlatırken daha görünür olur. Gerçekte, bir düşü hatırlamaya çalıştıkça, ona daha fazla tutarlılık kazandırmak ve akla uygun bir görünüm vermek amacıyla içeriğini çarpıtmaya yöneliriz. Fakat ikincil işlemeden kaynaklanan bu çarpıtma anlamsız değildir, çünkü eninde sonunda onda da düşün gerçek itici gücünün, yani bastırılmış bir arzunun doyumunun izini taşıyan senaryoyu keşfederiz.

Dramatizasyon: Son olarak, 1901 yılında Freud bunlara bir düşüncenin bir duruma dönüştürülmesi anlamına gelen dramatizasyon mekanizmasını ekler. Bu işlem, bir tiyatro yönetmenin yazılı bir metni sahneye uyarlarken yaptığı çalışmaya benzer.

Önceki günün kalıntıları

Bir düşün oluşumu, düş senaryosunun daima bir önceki gün gerçekleşen olayların etrafında örüldüğü şeklindeki temel ilkeye uygun olmak zorundadır. Freud bunlara *"günlük kalıntılar"* adını verir: *"Eğer analize başvuracak olursak, her bir düşün istisnasız şekilde önceki günlere -daha kesin bir biçimde söylenirse,* düşten (düşün görüldüğü günden) bir önceki güne *ait bir izlenime bağlandığını gösterebiliriz"* (s. 86). Bu günlük kalıntılar, düşte gerçekleşen bilinçdışı arzu ile bazen yakın bazen de uzak bir ilişki içindedirler.

Sansürün rolü

Freud'a göre, bir düşün çarpıtılmasındaki temel itici güç *sansürden* ileri gelir. Burada, bilinçle bilinçdışı arasındaki sınırda yer alan, yalnızca kendine uygun olanı geçirip geri kalanı alıkoyan özel bir merci söz konusudur. Bu şekilde sansür tarafından uzaklaştırılmış olanlar, *bastırmaya* maruz kalır ve *bastırılmış* içeriği oluştururlar. Uyku gibi bazı özel durumlarda sansür bir gevşemeye uğrar ve böylece, bastırılmış olan, bir düş biçiminde bilinçte kendini gösterebilir. Fakat sansür düşlerde bile tam olarak ortadan kalkmadığı için, bastırılmış olan şey sansürle karşılaşmamak için bazı dönüşümlere uğramak zorundadır; bu da *uzlaşma* oluşumuna yol açar. Bastırma, ardından sansürde bir gevşeme ve onu izleyen uzlaşma oluşumu düşlere özgü değildir; yoğunlaştırmanın ve yer değiştirmenin etkinlik gösterdiği birçok psikopatolojik durumda aynı süreç ortaya çıkar.

Bununla birlikte, sansürlenmemiş bilinçdışı arzuların istilasının uyuyan kişiyi uyandırabilmesi, bize, başarılmış bir düşün aynı zamanda uyuma arzusunun da doyurulması anlamına geldiğini gösterir. Bu yüzden Freud düşlerin işlevinin aynı zamanda uykuya bekçilik etmek olduğunu söyler: *"Düş uykunun bozguncusu değil, bekçisidir"* (s. 125).

Düşlerdeki sansür çocukluğun bastırılmış cinsel arzularıyla ilgilidir

Freud, eğer düşlerin analizini derinleştirirsek, gizil içeriklerinin sıklıkla erotik arzuların doyurulmasını açığa vurduğunu keşfedeceğimizi söyleyerek devam eder. Bu gözlem, cinsel içerikler üzerinde, özellikle de çocukluğun bastırılmış cinsel arzuları üzerinde uygulanan sansürün rolünü doğrular. Çocuk cinselliğinden kaynaklanan bastırılmış cinsel arzular, Freud'a göre, *"düşlerin oluşumuna katkıda bulunan dürtüsel güçlerin sayıca en fazla ve en kuvvetli olanlarını oluştururlar"* (s. 134). Cinselliğin oynadığı bu role karşın, bir düşün görünür içeriğinde cinsel nitelikte bir arzu doyumunun olduğu gibi açığa çıkması nadir rastlanan bir durumdur; çoğu zaman bu doyum kılık değiştirmiştir ve onun maskesini düşürmek analiz çalışmasına kalır. Freud *Düş Üzerine*'de Oedipus kompleksinden söz etmez; oysa bir yıl önce, *Düşlerin Yorumu*'nda, *"sevilen kişilerin ölümü"* ile ilgili tipik düşlerden bahsederken bu konuya değinmiştir (1900a, s. 229 *[303]*).

Düşlerde simgelerin rolü

Simgelerin yaratılması düş oluşumunda merkezi bir rol oynar, çünkü simgeler, cinsel tasarımları anlaşılır olmaktan çıkartarak, düş gören kişiye sansürü atlatma şansı verir. Freud bu açıdan iki tip simge ayırt eder: ilki, eski çağlardan beri kullanılagelen "rüya tabirleri"nden çıkan evrensel simgeler, ikincisi, Freud'un gösterdiği gibi, düş gören kişiye özgü simgesellikten ileri gelen bireysel simgeler. Evrensel simgelerle ilgili olarak Freud, neredeyse tek anlamlı bir biçimde tercüme edilebilecek çok sayıda simge sıralar: "*Düşteki simgelerin büyük bir kısmı kişileri, bedenin bölümlerini ve erotik ilgiyle yüklü etkinlikleri temsil etmeye yarar. Özellikle genital kısımlar çoğu zaman son derece şaşırtıcı gelebilecek çok sayıda simgeyle temsil edilir ve çeşitli nesneler onları simgesel olarak belirtmek* için kullanılırlar" (s. 136). İlk bakışta, bir düşü yorumlamak için evrensel simgeselliğe ilişkin iyi düzeyde bilgi sahibi olmanın yeterli olduğu ve düş görenin çağrışımlarına gereksinim olmadığı düşünülebilir. Ancak, Freud'un *Düşlerin Yorumu*'nda belirtmiş olduğu gibi, bu yeterli değildir. Eğer psikanalist keyfi yorumlardan kaçınmak istiyorsa, çift yönlü bir yaklaşım benimsemesi ve hem evrensel simgeleri hem de düş görenin serbest çağrışımlarını hesaba katması gerekir: "*Bu yüzden iki tekniği birleştirme yoluna gideceğiz: önce düş görenin çağrışımlarını dayanak alacak, sonra eksik olan kısımları yorumcunun simgelere ilişkin bilgisiyle tamamlayacağız. Simgelerin anlamlarının titiz bir eleştirisi ve* özellikle *bu simgelerin açık biçimde görün*ür olduğu düşleri izleyen *dikkatli bir inceleme, bizi yorumlarda hayalperestlik ve keyfilik suçlamalarından kurtaracaktır*" (1900a, s. 303 *[398]*).

DÜŞLERİN YORUMU (1900a)

Eğitici nedenlerle iki eserin zamansal sırasını tersine çevirdim ve *Düşlerin Yorumu*'na (1900a) bir giriş olması amacıyla ilk olarak *Düş Üzerine* (1901a) başlıklı kısa eseri tanıttım. Yer yokluğundan, aşağıda *Düşlerin Yorumu*'nun ancak bir taslağını verebiliyorum.

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1900a), *L'interprétation des Rêves* (Düşlerin Yorumu), çev. I. Meyerson, rev. D. Berger, Paris, PUF, 1967 *[köşeli parantez içinde italikle belirtilmiş sayfa numaraları OCF.P, IV, 756 s.'ya gönderme yapmaktadır].*

Üç bölümden oluşan bir eser

İlk bölümün tamamını oluşturan I. kısım, düşler üzerine o güne dek yayımlanmış olan belli başlı bilimsel çalışmaların gözden geçirilmesine ayrılmıştır. Zorlu bir çalışmanın ürünü olan bu derlemeyi Freud gönülsüzce yapmış olsa da, bu çalışma, ondan önce hiç kimsenin düşlerin gizemini keşfedemediğini göstermesine yaramıştır.

İkinci bölüm II. Kısımdan VI. Kısıma kadar uzanır. II. Kısımda Freud kendi otoanalizi sırasında geliştirdiği düş yorumlama yöntemini betimleyerek başlar ve artık herkesçe bilinen "İrma'ya yapılan enjeksiyon" düşünü ayrıntılı olarak analiz ederek tezlerini örnekler. Bu düşü yorumlarken Freud, kitapta aktarılan diğer birçok düşün analizinde olduğu gibi şu yöntemi kullanır: Önce hatırlanan düş malzemesini özenli bir şekilde kaydeder; sonra onu öğelerine ayırır; düşün her bir parçasıyla ilgili serbest çağrışımları ortaya çıkarır ve onları da kaydeder; buradan hareketle farklı düşünce zincirleri arasında bağlantılar kurar ve düşün birçok olası yorumuna ulaşır. III. Kısımda Freud, bir düşün doyurulmamış bir arzunun gerçekleşmesi olduğu yönündeki temel tezini geliştirir. Fakat arzunun doyumu çoğu zaman düşün içeriğinde kendini açıkça göstermez çünkü çarpıtmalara uğramıştır. Yalnızca analiz çalışması arzu doyumunun keşfedilmesini sağlar. V. Kısımda Freud düşün kaynaklarını inceler; bunların içeriğinin hâlâ çözüm bekleyen bilmeceleri çözüp çözemeyeceğini anlamaya çalışır. VI. Kısımda yoğunlaştırma, yer değiştirme, tersine çe-

virme, şekillendirilebilirlik, ikincil işleme mekanizmaları ve simgesel temsil yoluyla düş çalışmasının nasıl gerçekleştiğini gösterir.

Üçüncü bölüm kendi başına ayrı bir denemedir. Ünlü VII. Kısımda Freud ruhsal aygıt ve onun işleyişine dair genel bir kavrayış inşa eder. Bu tutkulu proje, düşler ve nevrozlar üzerine klinik gözlemlerden hareketle, hem normal hem de patolojik zihinsel işleyişi açıklamayı hedefler. Freud burada yine bilimsel kimliğiyle karşımızdadır, fakat bu defa "Taslak"taki nörofizyolojik yaklaşımı kararlılıkla bir kenara bırakmış, ruhsal aygıtın uzamsal bir modelini sunmayı amaçlayan yeni bir Freud'dur. Freud ilk defa burada, *bilinçdışı, önbilinç* ve *bilinci* ruhsal fenomenlerin yerleştiği özgül mekânlar (Yunancası *topos*) olarak tanımlar -bu model "birinci yerleştirme" ya da ruhsal aygıtın birinci topografik bölünmesi olarak adlandırılmaktadır. *Sansür*, bilinçdışı ile önbilinç arasında etkinlik gösterir; bu bakımdan bilinçdışı, önbilinç ve bilinç arasındaki ilerleyişi kontrol eden üstbenlik kavramının öncüsüdür. Daha o zamandan *Metapsikoloji*'yi müjdeleyen bu önemli bölümde Freud, ileri sürdüğü temel varsayımların yanında, *birincil* ve *ikincil süreçler* arasındaki karşıtlık ve *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da ana hatları çizilen *bastırma* kavramı üzerine düşüncelerini de geliştirir. Bilinçdışında alıkonulan bastırılmış arzular, gerileme nedeniyle çocukluğun bastırılmış sahneleriyle birleşirler; işte bu nedenle bu sahnelerin içerikleri, sansürün zayıfladığı düşlerde ya da nevrotik belirtilerin oluşumunda *uzlaşma* şeklinde yeniden ortaya çıkabilirler.

Freud'un düş üzerine görüşlerinin 1900'den sonraki evrimi

Freud 1900'de geliştirdiği haliyle düş kuramı anlayışına sadık kalır ve kuramlarının diğer yönlerinin aksine, bu alanda sonradan çok az değişiklik yapar. Freud'un *Düşlerin Yorumu*'na getirdiği önemli katkılar arasında, 1923'te ikinci yerleştirmeyi ortaya koyduktan sonra düşlerdeki "*sansürcü*" kavramının yerine üstbenlik kavramını koyduğunu ve bundan böyle düşlerin rolünü, altbenliğin ve üstbenliğin gereksinimlerini uzlaştırmak olarak gördüğünü belirtelim (Freud, 1933a [1932]). Bununla birlikte, Freud 1920'de ikinci dürtü kuramını öne sürdüğü halde, düş çalışmasının amacının yalnızca yasak arzu ile üstbenliği ya da benliği uzlaştırmak değil, aynı zamanda yaşam ve ölüm dürtüleri arasındaki temel çatışmaya da bir uzlaşma ya da çözüm getirmek olduğu yönünde, bugün sahip olduğumuz kavrayışı geliştirmemişti (H. Segal, 1991; J.-M. Quinodoz, 2001).

Freud'un otoanalizinin psikanalitik açıdan incelenmesi

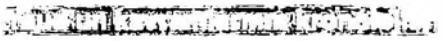
D. Anzieu, *Freud'un Otoanalizi ve Psikanalizin Keşfi* (1988b) başlıklı eserinde, 1895-1902 yılları arasında Freud'u psikanalizin keşfine götüren yaratıcı çalışmanın koşullarını incelemek için psikanalitik yaklaşımın kendisini kullanarak özgün bir çalışma ortaya koydu. Bunu yaparken, Freud'un kendisine ait çok sayıda yazılı belgeyi esas aldı. Bu belgeler, Freud'un bazen açıkça bazen de istemeden açığa vurduğu, analiz edilmeyi bekleyen bolca bilinçdışı malzeme içeriyordu: düşler, çocukluk anıları, sakar eylemler, unutkanlıklar ve dil sürçmeleri. Titiz bir araştırma sayesinde Anzieu, Freud'un *Düşlerin Yorumu*'nda aktardığı düşlerin büyük bir kısmını tarihlendirmeyi ve birçok otoanalitik belgenin de yardımıyla, onları kronolojik düzen içinde incelemeyi başardı. Anzieu, bu çalışmasıyla, Freud'un sırasıyla düşlerin anlamını, Oedipus kompleksini, birincil sahne düşlemini ve kastrasyon kaygısını keşfettiği bu belirleyici yıllar boyunca yaptığı iç yolculuğu açığa çıkarmış oldu (D. Anzieu, 1959, 1988b).

Bugünkü klinik uygulamada *Düşlerin Yorumu*

Düşlerin Yorumu, Freud'un ardından, burada sayamayacağım kadar çok sayıda psikanalitik olan ve olmayan yayına öncülük etti ve etmeye de devam ediyor. Fakat A. Green'in belirttiği

gibi, bütün zenginliklerine ve çeşitliliklerine rağmen, Freud-sonrası düş çalışmalarının hiçbiri Freud'un temel eserini ikinci plana itemedi: *"Freud'un bütün keşifleri arasında muhtemelen düşler,* Düşlerin Yorumu*'nun ardından bu işi üstlenen psikanalistlerin katkılarının en önemsiz kaldığı alandır"* (1972, s. 179). Gerçekten de, yorumlama tekniğini geleceğin psikanalistlerine anlatmak söz konusu olduğunda başvurduğumuz ilk eser *Düşlerin Yorumu*'dur; bu da tarihsel nedenlerden ziyade, bugün bile konuya bütünlüklü bir bakış sunan tek eser olarak benzersiz oluşundan ileri gelir. Yine de, konuyu genel olarak ele alan eserler arasında, E. Sharpe'ın *Dream Analysis* isimli eserine değineceğim. Psikanalitik tedavide düşlerin yorumlanmasına bir giriş niteliğindeki bu eser, yayımlandığı 1937 yılından bu yana güncelliğinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Düşlerin yorumu konusunda geniş kapsamlı eserlere pek rastlanmasa da, Freud'dan sonra yapılan katkılar çoğunlukla kuramın ve tekniğin kısmi yönlerine ilişkindir ve dergilerde makale olarak yayımlanmışlardır. Bununla birlikte, bu makalelerin en dikkate değer olanları, *Essential Papers on Dreams* (R. Lansky, 1992), *The Dream Discourse Today* (S. Flanders, 1993), *Dreaming and Thinking* (R. J. Perelberg, 2000) gibi derleme kitaplarda bir araya getirilmişlerdir. Bu metin seçkilerinde, çeşitli çağdaş psikanalitik akımlardan gelen psikanalistlerin bakış açılarını görmek mümkündür.

Ancak, Freud'dan sonra düşler üzerine yapılmış tüm çalışmalara geriye doğru göz atarsak, son otuz ya da kırk yıl içerisinde, düşlerin analizine ayrılmış olanların görece azınlıkta kaldığını kabul etmemiz gerekir. Flanders'a göre bu değişimin temelinde teknikte yavaş yavaş gerçekleşen bir kayma vardır: 1920'ler ve 1930'larda ilk psikanalistler düşlerin analizine öncelik verme eğilimindeyken, 1950'lerden itibaren psikanalistler aktarım analizine giderek daha fazla önem vermeye başladılar. Flanders bu evrimi ustalıkla şöyle özetler: *"Aktarım, hastanın emosyonel ve ruhsal yaşamının anlaşılmasına giden kral yolu haline geldi"* (1993, s. 13). Düşlere ayrılmış kuramsal yayınların sayısındaki düşüşe rağmen, günümüzde yayımlanan klinik örneklerin çoğunda hastanın anlattığı bir ya da birden fazla düşün analizine yer verilmesinden de anladığımız gibi, düşlerin analizinin psikanalitik uygulamadaki yerini koruduğunu görmek sevindiricidir.

Analiz çalışması - çoklu belirlenme - dramatizasyon - düş çalışması - düşlerde simgesellik - gizil içerik, görünür içerik - günlük kalıntılar - ikincil işleme - sansür - şekillendirilebilirlik (ya da şekillendirme işlemi) - uzlaşma - yer değiştirme - yoğunlaştırma

GÜNLÜK YAŞAMIN PSİKOPATOLOJİSİ

S. FREUD (1901b)

Sakar eylemler: normal bireyin sıradan yaşamında bilinçdışının işaretleri

Freud bu eseri yazarken, "sakar eylemlerin" işaret ettiği bastırma "başarısızlıkları" aracılığıyla açığa çıktığı şekliyle, bilinçdışının varlığını halka göstermeyi amaçlar. Sakar eylem nedir? Yalnızca nevrotiklerin değil, her normal bireyin hayatında ortaya çıkan istemsiz bir belirtidir. Freud bu tip belirtilerin, bu kategoriye dahil olmaları için *"normalin sınırları dediğimiz şeyi"* aşmaması, *"anlık bir bozukluk niteliği göstermesi"* ve *"daha önce doğru bir biçimde gerçekleştirilmiş olması"* gerektiğini ifade eder (s. 275). Almancada sakar eylem kavramı Fransızcada olduğundan daha geniş bir anlama sahiptir; Fransızcadaki gibi önemli bir nesnenin kaybedilmesi ya da kırılması gibi motor eylemlerle sınırlı kalmaz; beceriksizlikler, dil sürçmeleri, unutkanlıklar, olumsuzlamalar ya da yanlış anlamalar gibi önemsizmiş gibi görünen olguların geniş bir yelpazesini içerir. Ayrıca Almancada, bilinçdışının başarısızlıklarını ifade eden tüm bu sözcükler *"Ver-"* önekini taşır; bu da onları tek bir bütün içinde toplamayı kolaylaştırır: *"das Vergessen (unutkanlık), das Versprechen (dil sürçmesi), das Verlesen (okuma yanlışı), das Verschreiben (kalem sürçmesi), das Vergreifen (sakar eylem), das Verlieren (bir nesneyi kaybetmek)"* (Laplanche ve Pontalis, 1967, s. 6).

Freud *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde sakar eylemin değişik biçimlerini betimler ve bunlara çok sayıda örnek gösterir. Bütün çeşitliliklerine rağmen, tüm bu olguların temelinde düşlerdekine benzer ortak bir ruhsal mekanizma yatar: O güne dek bilinçdışında bastırılmış olan ve serbest çağrışımlar sayesinde yeniden keşfedilebilecek bir isteğin görünür ifadesidirler. Bu kitabın başarısı Freud'un beklentilerinin çok ötesine geçmiştir; öyle ki, günümüzde bile psikanalitik kavramlardan en çok bilinenleri bu kitapta ileri sürülenlerdir. Bugün bir dil sürçmesine ya da bir sakar eyleme şahit olup da, bu "kazanın" aslında failin gizli bir niyetini ele verdiğini, onun bilinçdışının doğrudan bir ifadesi olduğunu düşünerek gülümsemeyen var mıdır?

Freud'un en çok bilinen ve en çok okunan eseri

Freud 1899 yılında Düşlerin Yorumu*'nu tamamladıktan sonra, düşlerle ilgili keşiflerini başka alanlara doğru genişletecek şu üç kitaba kaynak oluşturan veriler toplamaya başladı:* Günlük Yaşamın Psikopatolojisi *(1901b),* Espriler ve Bilinçdışıyla İlişkileri *(1905c) ve* Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme *(1905d). Kendi analizi Freud'a kişisel ketlenmelerini aşma şansı vermiş ve ona daha iyi bir emosyonel denge sağlamıştı. Bu sayede kendi sakar eylemlerini, yani unutkanlıklarını ve dil sürçmelerini, tıpkı düşlerini analiz ettiği gibi sistemli bir şekilde analiz etmeye koyuldu. Freud bilinçdışının "başarısızlıkları" sorununu ilk kez W. Fliess'e yazdığı 26 Ağustos 1898 tarihli bir mektupta, şair Julius Mosen'in ismini unuttuğundan söz ederken*

gündeme getirir. Daha sonra, 22 Eylül 1898 tarihli bir başka mektupta -hafızasında Botticelli ve Boltraffio ile karışan- Signorelli'nin adını unutmasını örnek verir. Bu örnek Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nin ilk kısmında önemli bir yer tutar. Bu kitap Freud'un ailevi ve mesleki yaşamından alınmış kişisel anekdotlarla dolu olsa da, hazırlanışı, Fliess'le ilişkisinin bozulmasıyla da aynı ölçüde ilişkili gibi görünmektedir. 1902 yılında ilişkileri kopacaktır, ancak Freud Fliess'in o güne kadar hayatında oynadığı rolü teslim eder:* "Bu kitapta seninle ilgili olan bir yığın şey var; malzemesini senin verdiğin görünür şeyler ve motivasyonunu sende bulan gizli şeyler" *(Freud'dan Fliess'e 7 Ağustos 1901 tarihli mektup, s. 297).*

Eser önce 1901 yılında makaleler halinde yayımlandı, sonra bunlar 1904'te bir kitapta toplandı. Freud'un burada geliştirdiği düşünceler psikologlar tarafından sert bir şekilde eleştirildi, fakat bu, halkın hızlıca ikna olmasını engelleyemedi. Öyle ki, Günlük Yaşamın Psikopatolojisi, *psikanalizi yaygınlaştırmak açısından* Düşlerin Yorumu*'ndan çok daha başarılı oldu. Kitap Freud hayattayken on baskı yaptı ve hem yazarın kendisinin eklemeleri hem de öğrencilerinden gelen katkılarla giderek zenginleşti. 1904 baskısı, 49'u Freud tarafından gözlemlenen 66 sakar eylem örneği içerirken, 1924 tarihli son baskı, yarısını başka gözlemcilerin sağladığı 300 örnek içerir; yani ilk baskının hacmini dörde katlar. 1909 yılında Freud, ABD'ye yaptığı deniz yolculuğu sırasında kamarotlardan birini güvertede* Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'ni okurken görür ve bu tatlı rastlantı ona kitabının popülerliğini kanıtlamış olur.*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1901b) *Psychopathologie de la Vie Quotidienne* (Günlük Yaşamın Psikopatolojisi), çev. S. Jankélévitch, Paris, PUF, 1922, 1967, 298s.

İlk örnek: Signorelli adının unutulması

Kitabın ilk bölümü, özel bir ismin, Orvieto Katedralindeki *Mahşer Günü* freskini yapan ressam Signorelli'nin adının unutulmasıyla ilgili ayrıntılı bir incelemeye ayrılmıştır. Bu unutkanlık daha önce de kısa bir yazıya konu olmuştu (1898b). Freud, bir sohbet sırasında Signorelli'nin adını bir türlü hatırlayamadığını ve yanlış olduklarını bildiği halde iki başka ressamın -Botticelli ve Boltraffio'nun- isimlerinin aklına gelip durduğunu anlatır. Düş analizinde kullanılan yönteme uygun olarak bu iki isimle ilgili anılarını ve çağrışımlarını izleyen Freud, unutkanlığının ardındaki bastırma nedenini bulmayı başarır. Birbiri ardına çıkarımlar yaparken, sonunda *Bo*tticelli'nin adı ona *Bos*na'yı, Bol*traffio*'nun adı da *Trafoi* şehrini hatırlatır. Bu iki coğrafi bölge de cinsellik ve ölümle ilgili üzücü hatıralarla sıkı bir bağlantı içindedirler. Freud o sırada cinsellik ve ölümün, Signorelli'nin *Mahşer Günü* freskinin ana temaları olduğunu fark eder! Dolayısıyla Signorelli adının unutulması, tatsız bir anının kısmen unutulmasına fırsat veren bir uzlaşmanın sonucudur; fakat anı tamamen unutulmuş da değildir, çünkü Botticelli ve Boltraffio'nun isimleriyle kılık değiştirmiş olarak yeniden ortaya çıkmıştır: *"Asıl ismin yerine geçen bu isimlerse bana artık bu açıklamadan önce olduğu kadar dayanaksız görünmüyorlar: bir* tür uzlaşma sonucunda, unutmuş olduğum şey kadar hatırlamak istediğim şeye de dikkat çekiyorlar *ve bir şeyi unutma niyetimin ne bütünüyle başarılı ne de bütünüyle başarısız olduğunu gösteriyorlar"* (s. 11).

Çeşitli sakar eylem biçimlerinin sistemli olarak incelenmesi

Özel isimlerin unutulmasına ayrılmış bu bölümden sonra Freud, yabancı dildeki sözcüklerin, isimlerin ve söz öbeklerinin, izlenimlerin ve tasarıların unutulması gibi başka unutma biçimlerini gözden geçirir. Daha sonra oluşumları bakımından sakar eylemlere benzeyen, çocukluk anıları ve "perde anılar" sorununu ele alır. Bir çocukluk anısının içeriği dirençle karşılaştığı zaman bastırılır ve aslında olduğu gibi değil, sarsıcı duygulanımlardan arındırılmış yedek bir "perde anı" biçiminde ortaya çıkar. 5. bölüm dil sürçmelerinin, bir sözcüğün yerine bir diğerinin konduğu bildik bir olgunun incelenmesine ayrılır. Birçok örnek arasından, Viyana'da çıkan *Neue Freie Presse* gazetesinde yayımlanmış bir yazıdan alınan şu örneği aktaralım: Gazete, bir oturumu resmi olarak *"açarken"*, oturumun *"kapandığını"* ilan eden Avusturya meclis başkanının yaptığı dil sürçmesini aktarır: *"Bu beyanın yarattığı gülüşme havası, hemen hatasını fark edip düzeltmesini sağladı. Bu olayın en makul açıklaması şu olabilir: Başkan, içten içe, bir fayda sağlamayacağını* düşündüğü bu oturumu bir an önce kapatmayı ***istiyordu***" (s. 71-72).

Sonraki bölümlerde Freud sırasıyla okuma ve yazma yanlışlarını, yanlış anlama ve sakarlıkları, belirti niteliğindeki eylemleri ve birden fazla sakar eylemin bir araya gelişini inceler. Son bölüm belirlenimciliğe, rastlantılara duyulan inanca ve batıl inançlara ayrılmıştır. Freud, sakar eylemlerin, onları gerçekleştiren kişinin düşündüğü gibi rastlantının ya da dikkatsizliğin sonucu olmadıklarını, fakat bilinçdışı bir düşüncenin devreye girerek, söz konusu kişinin normalde becerebildiği bir davranışı ya da konuşmayı sekteye uğratmasıyla oluştukları düşüncesini ileri sürer. Bu bakış açısı Freud'u iki tür rastlantı olduğu sonucuna götürür: psikolojinin alanına girmeyen nedenlere bağlı olan "dışsal rastlantılar" ve *bilinçdışı* bir niyetin *bilinçli* bir niyetin yerine geçip bir sakar eylem yaratabilmesi örneğinde olduğu gibi, ruhsal belirlenimin merkezi bir rol oynadığı "içsel rastlantılar"

Bir sakar eylem nasıl oluşur?

Sonsuz çeşitliliklerine karşın, tüm sakar eylemlerin temelinde ortak bir mekanizma vardır: Hepsi, analiz çalışması sayesinde erişilebilen, bilinçdışına bastırılmış bir arzunun ifadeleridir. Freud'a göre, bir sakar eylem, kişinin *bilinçli* niyeti ile (yukarıdaki örnekte başkanın bilinçli niyeti meclis "oturumunu *açmaktı*") ona bağlı olan *bilinçdışı* arzusu (konuşmasında istemeden ortaya çıkan "oturumu *kapatma*" arzusu) arasında bir uzlaşma sonucu ortaya çıkar. Bu açıdan, Laplanche ve Pontalis'in belirttiği gibi, bütün sakar eylemlerin iki yüzü vardır: *"(...) eksik olduğu söylenilen eylemin, başka bir düzeyde aslında başarılı bir eylem olduğu anlaşılmaktadır: bu eylemle, bilinçdışı arzu çoğu zaman gözle görülür bir şekilde gerçekleşmiş olur"* (1967, s. 6).

Dolayısıyla, bir sakar eylemin oluşumunda rol oynayan mekanizmalar, düşlerin ve belirtilerin oluşumunu belirleyen ve Freud'un *Düşlerin Yorumu*'nda betimlemiş olduğu mekanizmaların aynısıdırlar: yoğunlaştırma, yer değiştirme, yerine geçme ve karşıtının yerini alma. Aynı şekilde, bir düşün ya da belirtinin analizinde olduğu gibi, bir sakar eylemin gizli anlamını keşfetmek için de serbest çağrışıma başvurulur. Kastedilen sözcük ile onun yerine geçerek söylenen sözcük arasındaki bağlantı ise, bitişiklik (oturumu *"açmak"* yerine *"kapatmak"*) ya da ses benzerliği (*Signorelli* ismi *Botticelli* ve *Bosna*, *Boltraffio* ve *Traffio* isimleriyle fonetik bir benzerliğe sahiptir) gibi çeşitli yollarla kurulur. Kişinin bireysel tarihine gönderme yapan çağrışımlar yoluyla da bu bağlantı kurulabilir.

Sakar eylemler nelerden kaynaklanır?

Freud'a göre, zihnimiz, genellikle farkında olmadığımız düşünceler ve çağrışımlarla doludur ve bunlar, bilinçdışına bastırılması kaçınılmaz olan, fakat kimi zaman sakar eylemler biçiminde aniden su yüzüne çıkabilen rahatsız edici kompleksler meydana getirirler. İçsel dirençler bunların açığa çıkmasına karşı koyarlar ve bastırılmış düşünceler,

bazen kendiliğinden yorumlanabilecek açıklıkta olsalar da, çoğunlukla ancak ayrıntılı bir analizin sonunda anlaşılır hale gelirler. Bir sakar eylem çoğu zaman bizi ele verse de, Freud'un, sakar eylemin faydalı olabileceği çeşitli örnekler verdiğini de ekleyelim: "*Bu örnek bizi pek sık rastlanmayan şu durumlardan biriyle karşı karşıya* getirir: unutkanlık, dürtüsel *bir arzuya kapılmak üzere olduğumuz noktada, sağduyumuzun hizmetine girmiştir. Bu durumda sakar eylem faydalı bir işlev değeri kazanır. Bir kez kendimize geldikten sonra, arzunun etkisinde olduğumuz süre boyunca kendisini yalnızca bir dil sürçmesi, unutkanlık ya da ruhsal yetersizlik olarak gösterebilen bu içsel hareketi onaylarız*" (s. 27).

Freud, normal ruhsal yaşantıda gözlenen fenomenlerle psikopatolojide gözlenenler arasında bir süreklilik olduğunu göstererek bitirir: "*Sakar eylemleri psikonevrozlardaki klinik tabloyla, nevrotik belirtilerle aynı düzleme yerleştirmekle, çok sık tekrarlandığını duyduğumuz şu iki önermeye anlam ve dayanak vermiş oluyoruz: normal sinirsel durum ile anormal sinirsel işleyiş arasında kesin ve açık bir sınır yoktur ve hepimiz az ya da çok nevrozluyuzdur*" (s. 320).

Sanırım *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde sunulan düşünceler ve özellikle örnekler daha fazla özetlenemez. Ayrıca, bunları keşfetme zevkini kitabın okuyucusuna bırakıyorum.

Sakar eylemler ve aktarım ilişkisi

Unutkanlıklar, dil sürçmeleri ve sakar eylemlerin diğer biçimleri yalnızca normal bireyin sıradan yaşamının görünümleri midir, yoksa nevrotiklerin psikanalitik tedavisinde yerleri var mıdır? Freud, kitabın sonunda sakar eylemler ile nevrotik kökenli bozukluklar arasında yakınlık kurmuş olsa da, bunları psikanalitik durumda nasıl yorumladığını açıkça ifade etmez. Bununla birlikte, sakar eylemlerin oluşum mekanizması ile düşlerin oluşum mekanizması arasındaki benzerliklere işaret ederek, sorunu dolaylı şekilde ele alır. Sakar eylemlerin bastırılmış bilinçdışı bir arzunun ifadesi olduğunu ve analiz çalışmasıyla gizil anlamlarının açığa çıkarılabileceğini göstererek Freud, tıpkı düşlerin ve belirtilerin yorumunda olduğu gibi, sakar eylemlerin aktarım ilişkisi içinde yorumlanmasına giden yolu açmış oluyordu.

Günümüzde klinik psikanalistler, aktarım ve karşı aktarım ilişkisinde, hastanın davranışındaki "başarısızlıklar", unutkanlıklar, dil sürçmeleri ya da başka türden hatalar biçiminde kendilerini gösteren sakar eylemlerin yorumlanmasına önemli bir yer verirler. Bu sakar eylemler kimi zaman çarpıcı bir biçimde hastanın - kimi zaman da karşı aktarımının çeşitli yönleriyle birlikte psikanalistin- bilinçdışı bastırılmış arzusunu açığa çıkarırlar. Seanslar sırasında ortaya çıkan sakar eylemler (hastanın geç kalması ya da divanda uyuyakalması gibi) genellikle, kelimenin dar anlamıyla, *acting in* [seans içinde eyleme geçme] olarak adlandırılırken, seans dışında ortaya çıkan ve aktarımla ilişkili yer değiştirmeler olarak anlaşılması gereken sakar eylemler için *acting out* [eyleme geçme] terimi kullanılır. Ayrılık ve nesne kaybı kaygıları, analist ile analizan arasındaki ilişki çerçevesinde sakar eylemlerin en yaygın kaynaklarından birini oluştururlar (J.-M. Quinodoz, 1991). Örneğin, analiste karşı duygulanımsal bir tepki nedeniyle farkında olmadan rahatsızlık duyan hasta, sonraki seansı kaçırabilir. Bu sakar eylemin anlamı aydınlatılırsa, hastanın bir hayal kırıklığının ardından analiste karşı duyduğu ve seansa gecikmek şeklinde su yüzüne çıkabilen düşmanlık gibi, bastırılmış çeşitli duygular açığa çıkabilir. Eğer keyfi ve doğru olmayan yorumlardan kaçınmak istiyorsak, yalnızca hastanın aktardığı çağrışımlar bir sakar eylemin gerçek nedenlerini ortaya koyabilir. J. Lacan'ın üzerinde durduğu, analiz sırasında ortaya çıkan dil sürçmeleri de, özel olarak dilin yapısı ile bilinçdışının yapısı arasındaki ilişkilere ışık tutar ve bilinçdışı aktarımın anlık durumunun bilgisine erişebilmenin yollarından birini oluştururlar.

Psikanaliz yalnızca simgesel anlama erişebilen kişilere mi ayrılmalıdır?

Bir sakar eylemin ya da bir dil sürçmesinin bilinçdışı anlamını fark etmek herkesin elinde değildir. Gerçekte, sakar eylem ya da dil sürçmesi zorunlu olarak kişinin kendisi için değil, özellikle onun çevresi için bir anlam ifade eder. Bilinçdışının tanımına uygun olan da budur; çünkü kişinin bilincinden kaçan şey bilinçdışıdır. Bir kişinin, bir sakar eylemin ya da dil sürçmesinin anlamını yavaş yavaş keşfedebilmesi ve bunu psikanalistle kurduğu ilişkiye bağlı emosyonlarla ilişkilendirmesi, çoğu zaman uzun bir analiz çalışmasından sonra mümkün olur.

Bir sakar eylemin ya da bilinçdışının herhangi bir ürünün anlamının farkına varma olanağı, kısmen bu farkındalığa karşı koyan dirençlerin kuvvetine bağlı olduğu gibi, kısmen de bireyin kendi söyleminin ya da belirtisel eylemlerinin simgesel anlamına erişebilme yeteneğine bağlıdır. Gerçekte, bu simgesel anlama erişebilme yeteneği bir bireyden diğerine önemli ölçüde değişiklik gösterir. Bu da kişinin analize uygunluğu sorusunu, yani kişinin yorum çalışmasına ve dahası aktarım ilişkisinin yorumuna ne kadar açık olduğunu değerlendirme sorununu gündeme getirir. Psikanalistlerin bu konudaki görüşleri çeşitlidir: Özellikle Fransa'da kimileri için psikanalitik tedavi, esas olarak, kendi söylemlerinin simgesel anlamına daha baştan vakıf olanlara, yani nevrotik tipte bir örgütlenme sergileyen kişilere özgü tutulmalıdır (Gibeault, 2000). Buna karşılık, örneğin Kleinci gelenekten gelen diğer psikanalistlere göre, simgeleştirmenin iki düzeyi vardır: Somut dü üncenin egemen olduğu ilkel bir düzey (bu düzeyde ruhsallık "simgesel eşitliğe" göre işler) ve simgesel tasarım yeteneğinin egemen olduğu gelişmiş bir düzey (nevrotik örgütlenmeye karşılık gelen düzey). Bu ikincilerde, simgeleştirmenin ilkel düzeyi ile gelişmiş düzeyi arasında sürekli bir gidiş geliş söz konusudur. Bu yüzden, psikanalitik tedavinin olanaklar yelpazesini yalnızca nevrotik hastalara değil, nevrotik ya da normal her bireyde rastlanan ilkel işleyişin rolünü hesaba katmaksızın, aynı zamanda *borderline* ve psikotik hastalara da açmak mümkündür (M. Jackson ve P. Williams, 1994).

Freud'un kavramlarının kronolojisi

Dil sürçmesi - isimlerin unutulması - sakar eylemler - yer değiştirme - yerine geçme - yoğunlaştırma

ESPRİLER VE BİLİNÇDIŞIYLA İLİŞKİLERİ

S. FREUD (1905c)

Bir espride bizi güldüren şey nedir?

Freud, bir espri (Almanca'da "*Witz*") ve Yahudi öyküleri derleyicisiydi ve güçlü bir mizah duygusuna sahipti. Bu yüzden insanı gülmeye iten gizli güçleri keşfetmek istemesi şaşırtıcı değildir. Bu kitapta genel olarak espri kavramının içine giren çok çeşitli komiklik biçimlerini sistemli olarak gözden geçirir ve esprinin, konuşmayı ve dili el altından yöneten bilinçdışının etkisini açığa vurduğu varsayımını ortaya atar. Bu açıdan, komiklik sonucunu doğuran mekanizmalar, düşlerde gerçekleşen ruhsal çalışmayla birçok benzerlik taşır: Esprilerde de *yoğunlaştırmayı*, başka bir deyişle, az sözle çok şey anlatmayı gözlemleriz. Yine, bastırılmış saldırgan ya da cinsel içeriklerin başka bir kılıkta geri dönmelerine izin vererek, sansürün uyguladığı yasakları atlatma olanağı veren *yer değiştirme* süreci de esprilerde karşımıza çıkar. Nihayet, sözcüklerin yapısını değiştirerek, çift anlamlılıklar veya sözcük oyunları yaratan ya da anlamsızlıklar yaratarak veya bir düşüncenin yerine karşıtını koyarak düşünceyi dönüştüren *temsil* süreci de esprilerde kendini gösterir. Fakat Freud'un toplumsal olmayan bir ruhsal ürün olarak gördüğü düşlerden farklı olarak, espriler, bütün ruhsal etkinliklerin en toplumsal olanını teşkil ederler: Espri, düşte olduğu gibi gerileme mekanizmasına yer vermeyecek tarzda haz elde etmeyi amaçlayan mükemmel bir oyundur. Şüphesiz düşlerde de bir haz arayışı vardır; fakat düşler bu hazzı, hoşnutsuzluktan kaçınmak için hezeyanlı doyuma gerileme yoluyla elde ederler.

Biyografiler ve tarih

Düşler, sakar eylemler ve espriler arasındaki benzerlikler

Freud, mizah duygusuyla dolu bir insan

Bu kitabın yazılmasına ön ayak olan büyük olasılıkla Fliess'di, çünkü Freud'un kendisine yolladığı Düşlerin Yorumu*'nun taslaklarını okurken, sözcük oyunlarının düşlerde çok sık ortaya çıktığını fark etmişti. Freud ona şöyle yanıt verdi:* "Düş gören herkes, aynı şekilde, katlanılmaz birer şakacıdır; zorunlu olarak böylelerdir, çünkü sıkıntı içindedirler ve dolaysız yol onlara kapalıdır. (...) Bütün bilinçdışı süreçlerin mizahi karakteri, espri ve komiklik kuramıyla yakından ilişkilidir" *(Freud'dan Fliess'e 11 Eylül 1899 tarihli mektup, s. 263). Freud,* Histeri Üzerine Çalışmalar*'da, Bayan Cecilie M.'nin bir düşünde simgeleştirmenin ve çokanlamlılığın oynadığı role ilk kez dikkat çekmişti (1895d, s. 145, n.1).* Düşlerin Yorumu*'nda da bunun birçok örneğini verir. Theodor Lipps'in 1898'de yayımlanan* Komik und Humor *adlı eseri de Freud'un bu konuda yazmaya karar vermesinde etkili oldu. Bu zengin ve birçok açıdan karmaşık kitabın hazırlanması çok vaktini aldı; üstelik her biri bir masanın üzerinde ayrı ayrı duran iki eseri,* Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme *ve* Espriler*'i aynı anda yazmıştı. Bu iki kitap aynı anda, 1905 yılında yayımlandı.*

Freud'un esprilere olan ilgisi yalnızca bilimsel değildi; kendisi de yazışmalarını mizahi anekdotlarla süsleyen espri duygusuyla dolu bir insandı. Çağdaşlarının çoğu onun neredeyse her durumda gülünç bir şeyler bulabilme yeteneği üstünde durmuşlardır. Freud'un, 1938'de Londra'ya sığınmak üzere Avusturya'yı terk ederken, kötü muameleye uğramadığına dair yetkililerin isteği üzerine imzaladığı belgenin üzerine yazdığı yorum, o anda bile esprili olabildiğini kanıtlar: "Gestapo'yu herkese içtenlikle tavsiye edebilirim"

"Witz"leri yurtlarından ayırmak zordur

Espriler ve Bilinçdışıyla İlişkileri, *Freud'un diğer tüm eserlerinden daha fazla çeviri güçlüğü taşır; bu da kitabın, Almanca konuşulan yerler dışında en az bilinen eserlerinden biri olmasını kısmen açıklar. "Witz" sözcüğünün kendisinin bile (Almanca seslendirilişi "Blitz", yani şimşek sözcüğüne benzer) birçok dilde karşılığı yoktur. Örneğin, Fransızcaya, çevirmen D. Messier tarafından "mot d'esprit"olarak çevrilmiştir: "Bu sözcük bazen esprili söz (mot d'esprit), bazen espri ruhu, "espri yeteneği" anlamına gelir" (1988, s. 423). Buna karşın* Freud'un Toplu Eserleri'*nin çevirmenleri bu çevirinin yanlış olduğunu düşünürler ve Lacan'ın "Witz" için önerdiği "trait d'esprit" [espri pırıltısı] sözcüğünü tercih ederler; çünkü "mot" [sözcük] "Witz" içinde yoktur ve "mot d'esprit" Almancadaki "Wortwitz" ve "Gedankenwitz" sözcükleriyle karışıklığa sebep olur (Bourguignon ve ark., 1989, s. 150). Ayrıca, Almancada insanları güldüren sözcük oyunlarının, bu sözcüklerin başka dillerde karşılığı yoksa nasıl çevrileceği sorunu, bu eserin büyük bir bölümünü çevrilemez hale getirir. Çoğu çevirmen de, Almanca aslında Freud'un son derece güzel ifade etmiş olduğu düşünceleri mümkün olduğunca anlaşılır kılmak amacıyla, sayfa sonuna notlar düşerek gerekli açıklamaları ekleme yolunu seçmişlerdir.*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1905c), *Le Mot d'Esprit et sa Relation à l'Inconscient*, (Espriler ve Bilinçdışıyla İlişkileri) çev. D. Messier, Paris, Gallimard, 1988, 442 s.

Kitap üç bölümden oluşur: Birincisi espri tekniğine, yani ruhsallığın komiklik etkisini yaratmak için kullandığı değişik yöntemlere ayrılmıştır. İkinci bölüm esprilerin kökenindeki itici güçleri, özellikle de ruhsal ekonomi açısından hazzın oynadığı rolü inceler. Üçüncü bölüm "arzunun gerçekleştirilmesi" kavramının ışığında espriler ile düşler arasındaki ilişkileri ele alır ve komedi türleri üzerine kısa bir denemeyle sona erer.

ESPRİLERİN GÜLDÜRÜCÜ ETKİSİNİN ALTINDA YATAN TEKNİKLER

Freud'a göre esprilerin güldürücü etkisi iki ayrı teknikle elde edilebilir: İlki *sözcüklerin* kendisi üzerine kuruludur ve sözel ifadeye bağlıdır; ikincisi ise esprinin içerdiği *düşünceye* dayanır ve sözel ifadeden bağımsızdır.

Sözcükler üzerine kurulu teknikler

Sözcükler üzerine kurulu esprilerle ilgili olarak, Freud, hepsi düş çalışmasının tipik mekanizması olan *yoğunlaştırmayı* kullanan üç yöntem ayırt eder.

Birinci yöntem *iki sözcüğün ya da iki sözcük parçasının yoğunlaştırılmasıyla*, ilk bakışta saçma görünen yeni bir sözcüğün yaratılmasından ibarettir; fakat bu karışık sözcük

dinleyiciler için komik bir anlam kazanır. Örneğin, Freud, Heine'nin bir romanındaki karakterin ağzından çıkan tuhaf *"famillionnaire"* sözcüğüyle yapılan bir espriyi aktarır. Bu romanda yazar, zengin baron Rothschild ile ilişkisinden dolayı övünen bir halk adamını tasvir eder. Şair karşısında bu saygın dostluğu ile böbürlenen halk adamı ona şöyle der: *"(...) Salomon Rothschild'in yanına oturmuştum ve bana tamamen kendi dengiymişim gibi, tamamen* ***famillionnaire*** *bir şekilde davrandı"* (s. 56). Bu örnekte komiklik, ifadeyi biçimlendiren *sözcükten* kaynaklanır: Kullanılan teknik, tek başına alındıklarında hiç de komik olmayan iki sözcüğün ("samimi" ve "milyoner") *kısaltılmasıdır*. Sonra bu sözcükler karışık bir sözcük oluşturacak şekilde *yoğunlaştırmaya* uğrar ve görünürde anlaşılmaz olan yeni bir sözcük (*"famillionnaire"*) yaratırlar. Fakat konuyu bilen dinleyiciler bunun anlamını hemen kavrar ve gülmeye başlarlar. Freud bir ikame oluşumuyla sonuçlanan yoğunlaştırma tekniğine bağlı komikliklerin başka örneklerini de verir. Örneğin, *"Cléopold"* sözcüğünü şöyle ayrıştırır: *"Avrupa'nın zalim dilleri, bir zamanlar* ***Cléo*** *adlı bir kadınla yaşadığı ilişki yüzünden* ***Léopold*** *adlı bir hükümdarın ismini* ***Cléopold*** *olarak değiştirmişlerdir"* (s. 64).

İkinci yöntem *tek bir sözcüğü kullanıp ondan* çift yönlü olarak faydalanmaktır. Freud bunun için *"Rousseau"* adı ile *"roux"* ve *"sot"* sözcükleri arasındaki ses benzerliğine dayalı bir örnek verir. Bu espriyi, evine davet ettiği genç bir adamın görgüsüzlüğü karşısında şaşırıp bozulan bir ev sahibesi yapmıştı. Kadın, büyük dedesi Jean-Jacques Rousseau'nun adını taşıyan bu kızıl saçlı kaba adama alaylı bir şekilde şöyle demişti: *"Sayenizde roux [kızıl] ve sot [aptal] olan ama bir* ***Rousseau*** *olmayan genç bir adam tanımış oldum"* (s. 79). Burada esprinin tekniği, tek bir sözcüğün (*"Rousseau"*) iki şekilde kullanılmasıdır: tıpkı bir bilmece gibi, ilkin bir bütün olarak, sonra da hecelerine ayrılmış olarak.

Esprilerde kullanılan üçüncü yöntem, *kelime oyunlarında* olduğu gibi, bir sözcüğün *iki anlamından* ya da çok anlamlılığından faydalanmaktır. Freud kelime oyunlarını aynı malzemenin çoklu kullanımının ideal örnekleri olarak değerlendirir: *"(...) Burada sözcüğe bir şiddet uygulanmaz, tek tek hecelerine ayrılarak parçalanmaz (...); sözcüğün kendisi, olduğu gibi ve cümlenin yapısı içinde ortaya çıktığı haliyle, belirli koşullar sayesinde, iki tür anlam ifade eder"* (s. 91). Freud bu tekniğe *"le premier vol de l'aigle" ["kartalın ilk uçuşu" ya da "kartalın ilk hırsızlığı"]* örneğini verir: *"Napoleon III'ün iktidara geldikten sonraki ilk icraatlarından biri, söylendiğine göre, Maison d'Orléans'taki eşyalara el koymak olmuş. Bunun üzerine o* dönemde şu mükemmel kelime oyunu yapılmış: *«****C'est le premier vol de l'aigle****" ["Bu kartalın ilk uçuşu", aynı zamanda "bu kartalın ilk hırsızlığı"]"* (s. 91).

Freud' göre, bu üç yöntemde de yoğunlaştırmanın oluşumunu yöneten şey, araçların tutumlu kullanımıdır; tıpkı yukarıdaki örnekte olduğu gibi: *""Vol" sözcüğü hem "uçuş" hem de "hırsızlık" anlamlarına gelir. Burada yoğunlaştırılmış, tutumlu kullanılmış bir şey yok mudur? Şüphesiz vardır: Yerine bir ikame koymadan çıkmasına izin verdiğimiz ikinci düşünce tamamıyla böyledir"* (s. 100). Freud şöyle tamamlar: *"Tüm bu tekniklere, bir arada tutmaya yönelik bir eğilim ("zusammendrangende Tendenz") ya da daha kesin olarak söylemek gerekirse, tutumluluğa* -yani, ifade araçlarının tutumlu kullanılmasına- *yönelik bir eğilim hakimdir"* (s. 100).

Cinaslara gelirsek, bunlar şüphesiz en sık rastlanan esprilerdir, fakat *"espri yapmanın en "ucuz" ve en zahmetsiz yolunu sundukları için, sözcükler üzerine kurulu esprilerin ("Wortwitze") en alt düzey çeşidini oluştururlar"* (s. 104).

Düşünce üzerine kurulu teknikler

Freud farklı tekniklerle ilgili ayrıntılı incelemesine, *düşünce* üzerine kurulu esprileri gözden geçirerek devam eder. Bunlar sözcüğün kendisine değil düşüncenin işleyişine bağlı olup, sözel ifadeden bağımsızdırlar. Böyle durumlarda *espri çalışması* (Freud düş çalışmasına benzeterek böyle adlandırır) esprili ifadeyi ortaya çıkaracak teknik araçlar olarak, normal akıl yürütmeden uzaklaşan düşünce süreçlerini kullanır. Freud, bir akıl yürütme hatasını örtmek için mantığı kullanan *yer değiştirme* yöntemi ya da espri üretmek için *anlamsızlığın* kullanılması gibi birçok yöntemden bahseder. Anlamsızlığı bir espriye dönüştüren

şey nedir? Freud eğlenerek yanıt verir: *"Böyle esprili bir anlamsızlıkta bir anlam vardır ve anlamsızlıktaki bu anlam onu bir espriye çevirir"* (s. 123). Dolayısıyla buradaki teknik, saçma bir başka şeyi, bir başka anlamsızlığı anlaşılır kılacak bir anlam taşıyan saçma bir şey, bir anlamsızlık ortaya atmaktan ibarettir.

Masum espriler ve kasıtlı espriler

Esprileri, duyanlarda uyandırdıkları tepkilerin çeşitliliğine bağlı olarak, *masum* espriler ve *kasıtlı* espriler olarak ikiye ayırabiliriz. Masum esprinin amacı esprinin kendisidir, özel bir maksadı yoktur. Buna karşın, kasıtlı espriler, düşmanlık (saldırganlık, hiciv, kinizm), müstehcenlik (gözler önüne sermeyi amaçlar), cinselliğe vurgu yapan açık saçık sözler ve Freud'un gözünde en kötüsü olan şüphecilik gibi, çeşitli itici güçlerin emrindeki bir niyete hizmet eder.

BİR HAZ KAYNAĞI VE BİR TOPLUMSAL İLİŞKİ BİÇİMİ OLARAK ESPRİLER

İkinci bölümde Freud, esprilerin mekanizmasında hazzın rolünü sorgular. Haz etkisinin altında yatan mekanizmalar, kasıtlı esprilerde masum esprilerden daha kolay gözlemlenirler, çünkü bunlarda bir eğilim doyurulur; doyum da haz kaynağıdır. Bu eğilim kimi zaman dışsal (gizli hakaretin hedef aldığı kişiye karşı duyulan korku) kimi zaman da terbiyeden kaynaklanan içsel engellerle karşılaşır fakat espri bu engellerin etrafından dolaşmaya izin verir. Kasıtlı esprilerin her iki kullanımında da haz elde edilir çünkü *"ketlenme ya da baskılama harcamalarında yapılan tasarruf"* (s. 226) hazza karşılık gelir. Masum esprilerde ise, kelime oyunlarında olduğu gibi, hazzın kaynağını oluşturan şey espri tekniğinin kendisidir.

Kasıtlı esprilerde komedide olmayan bir toplumsal boyut vardır, çünkü burada üç kişiye ihtiyaç duyulur: espriyi yapan kişi, düşmanca ya da cinsel saldırganlığın nesnesi olan kişi ve son olarak da espriyi duyan ve niyetin içerdiği hazzın keyfini çıkaran kişi. Üçüncü bir kişinin varlığı neden zorunludur? Freud'a göre bir espri hem onu yapana hem de onu dinleyen üçüncü kişiye haz vermeyi amaçlar. "İşte bu yüzden, *espri, iki efendiye birden hizmet eden ikiyüzlü bir yaramazdır*" (s. 282). Fakat espriyi yapan kişinin duyduğu haz gizlidir; çünkü espriyi yapan genellikle kendi esprisine gülmez fakat güldürdüğü kişi aracılığıyla *"dolaylı yoldan"* güler (s. 283).

ESPRİLER, DÜŞLER VE KOMEDİ TÜRLERİ

Üçüncü bölüm düşler ile esprileri karşılaştırır ve komedi, mizah ve espriler üzerine bir denemeyle son bulur.

Düşler, espriler ve çocukluğun bilinçdışına dönüş

Freud önce düşler ile esprileri karşılaştırarak aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları belirlemeye çalışır. Düş her şeyden önce bir arzu doyumunun ifadesidir ve hoşnutsuzluktan kaçınmayı amaçlar; espri ise haz elde etmenin peşindedir. Espriler bu hazzı yalnız farklı teknikler aracılığıyla değil, aynı zamanda, onlara kaynaklık eden çocuksu bilinçdışına geri dönüşle de sağlarlar. Çocukların dili kullanmaya başladıkları dönemde sözcüklerle oynadıkları ve anlamlarına bakmaksızın onları birleştirdikleri, aslında sözcüklerin çıkardığı seslere dayalı hazzın peşinde oldukları görülür. Bu haz, içsel eleştirinin -sansürün- ortaya çıkmasıyla adım adım yasaklanacak ve sonunda, yalnızca anlamları olan sözcükleri birleştirmelerine izin verilecektir. Daha sonra yetişkinlikte, düşüncenin ve gerçekliğin dayatmalarına karşı bir başkaldırı hareketi içinde sansürü atlatmak ve çocukluktaki bu hazzı tekrar bulabilmek için sözcük oyunlarına geri dönülür.

Komedi türleri

Freud taklit, parodi, karikatür vb. farklı komedi biçimlerini inceleyerek devam eder. Bazı komedi türlerinde hazzın kaynağını, bir başkasıyla kendi benliğimiz arasındaki karşılaştırmaya dayandırır. Kitap -ironiden ayırdığı- mizah üzerine bir denemeyle son bulur. Bu metin yirmi yıl sonra "Mizah" (1927d) başlıklı kısa bir makaleyle geliştirilecek ve üstbenlik kavramı ilk kez burada ortaya atılacaktır.

Lacan: espriler ve aydınlanma "şimşekleri"

Freud'un ilk yazılarına "geri dönüş"

1950'lerin başında Jacques Lacan psikanalistleri *Freud'a geri dönmeye* çağırdı. Freud'a geri dönüş ne anlama geliyordu? Aslında söz konusu olan Freud'un bütün eserlerini dönüp baştan okumak değildi; *Düşlerin Yorumu, Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* ve *Espriler ve Bilinçdışıyla İlişkileri gibi*, bilinçdışını dille ilişkilendiren ilk kuramsal yazılarına dönmekti. 1900 ve 1905 yılları arasında yazılmış neredeyse eş zamanlı bu üç eser, bilinçdışının kılık değiştirmiş bir ifadesi olarak dile özel bir vurgu yaparlar. Lacan, temel kavramlarını bu üçlemeden, özellikle de *"gerçek bir psikanalitik kavram statüsü"* verdiği esprilerden almıştır (Roudinesco ve Plon, 1997).

Lacan'ın girişimi birçok aşamadan oluşur. 1953'te "Roma Konuşması"nda, anlama geri dönmeyi önererek başlar. Esprili bir sözcük oyunuyla şöyle der: *"Freud'a geri dönüşün anlamı, Freud'un anlamına geri dönüştür"* (1955, s. 405). Anlam üzerine vurgu yaparken, Lacan, en saf biçimde Freud'a özgü olan yönüyle, bilinçdışının psikanalitik deneyimini yeniden canlandırmayı amaçlıyordu; çünkü çağdaşı olan meslektaşlarının *"sözün anlamını"* terk ettiklerini düşünüyordu (1953, s. 243).

Bir dil gibi yapılanmış bilinçdışı

Lacan, 1956'dan itibaren, dilbilimin katkılarından, özellikle de İsviçreli dilbilimci F. de Saussure'ün ortaya attığı "gösteren" ve "gösterilen" kavramları arasındaki ayrımdan yararlanarak, bilinçdışı deneyimin odağına onun simgesel boyutunu yerleştirdi. Bu ayrım, Lacan'a, *Düşlerin Yorumu*'nun en önemli öğretilerinden biri olarak gördüğü *"gösterenin gösterilene üstünlüğü"* önermesini ileri sürme şansı verdi. Serbest çağrışım yönteminin uygulanması bizi adım adım düşünce zincirlerine ulaştırır ve onlar da söz zincirlerine geri götürürler. Bu teknik, kayıp gösterenin izini teşhis etmeyi sağlar: *"Analitik deneyimin bilinçdışında keşfettiği şey, bu sözün de ötesinde, bütün bir dilin yapısıdır"* (Lacan, 1957, s. 494-495). Yapısal bir yaklaşım benimseyen Lacan, düşlerde ve esprilerde (Lacan *"trait d'esprit"* olarak çevirir) ortak olan yoğunlaştırma kavramını da yeniden ele aldı ve esprinin, kişinin gizlemeye çalıştığı bilinçdışı bir gerçeği, dil oyunuyla açığa çıkaran bir gösteren olduğunu öne sürdü.

Yoğunlaştırma ve yer değiştirme kavramlarında yaptığı değişiklikler, Lacan'ı şu ünlü önermesini açıklamaya götürdü: *"Bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır"*. Joël Dor'un belirttiği gibi, Lacan'ın, bilinçdışını oluşturan mekanizmalarla dilde anlamı oluşturan mekanizmaların sıkı bir benzerlik içinde oldukları şeklindeki temel varsayımı bu tek önermede yoğunlaşmıştır: *"Bu varsayımı Lacan'ın bütün kuramsal çalışmaları içinde en temel varsayım olarak bile görebiliriz; çünkü bu önerme Lacan'ın baştan beri durmadan altını çizdiği Freud'a geri dönüşü zorunlu olarak gerektirmekle kalmaz, aynı zamanda onun içini de doldurur"* (1985, s. 17).

Teknik, kuram ve formasyonla ilgili görüş ayrılıkları

Lacan'ın psikanalitik çalışmaları, özellikle de dille ilişkili olanlar, psikanaliz çevrelerini aşan bir ilgi uyandırdı ve uyandırmaya da devam ediyorlar. Bununla birlikte, Lacan ile Uluslararası Psikanaliz Birliği'ne (IPA) bağlı meslektaşları arasında temel konularda görüş ayrılıklarının belirmesi uzun sürmedi. Bu anlaşmazlıklar 1953'te bir bölünmeyle sonuçlandı ve 1964'te Lacan "tek başına" Fransız Psikanaliz Okulu'nu (École Française de Psychanalyse)

kurdu. Ölümünden kısa bir süre önce, 1980'de bu okulu dağıtmaya karar verdi. Sonrasında Lacancı hareket çok sayıda küçük gruba ayrıldı.

Teknik açıdan, Lacan'ın 1953'te öne çıkardığı "Freud'a geri dönüş"ün, özellikle nevrozlara ve sözel iletişime ağırlık verdiğini ve Freud'un, sözel iletişim ve simgeleştirme güçlükleri yaşayan hastalarda, örneğin depresiflerde ve psikotiklerde psikanalitik tedavinin olanaklarını araştırdığı 1915 sonrası çalışmalarını göz ardı ettiğini düşünüyorum (J.-M. Quinodoz, 2000, 2002).

Dahası, Lacan gittikçe artan biçimde dikkatini yalnızca analizanın söylediklerine verir oldu; öyle ki, her şeyden önce hastanın konuşmasının simgesel anlamına ışık tutan aydınlanma "şimşeklerini"* dikkate aldı (bunları *"gösteren niteliğindeki bilinçdışı ani kaçaklar"* olarak adlandırıyordu). Sözcük oyunlarının yorumlamada gerekli gereksiz kullanılması tehlikesini beraberinde getiren bu teknik, Lacan'ı seansların süresini kısaltmaya ve aktarım ve karşı aktarımın oluşması için gerekli zamanı göz ardı etmeye itti. Ancak ben bu noktada, anlamın farkına varmanın herkes için hemen ulaşılabilir bir şey olmadığını düşünüyorum. Aksine, bu süreç yavaş yavaş serpilen ve başından sonuna kadar uyulması gereken belli bir ritme uygun olarak, gelişebilmek için klasik psikanalitik çerçevenin tüm kesinliğine ihtiyaç duyan ağır bir süreçtir.

Kısaltılmış seans uygulamasına bağlı teknik sorun, Lacancı psikanalistlerle Uluslararası Psikanaliz Birliği'ne (IPA) bağlı psikanalistler arasındaki tek ayrılık noktası olmaktan uzaktır. Yakın zamanda D. Widlöcher'in (2003) belirttiği gibi, başka birçok noktada, özellikle de Lacan'ın ve bugün ondan yana olanların kesin biçimde reddettikleri karşı aktarımın kullanımı konusunda aşılması mümkün olmayan ayrılıklar sürmektedir (F. Duparc, 2001).

Psikanalist adaylarının formasyonu konusuna gelirsek, Lacan, IPA'nın formasyonu düzenleme biçimine kökten karşıydı; özellikle de "önseçime" ve önkoşul olarak kabul edilen ve "eğitim analizi" denilen kişisel analize itiraz ediyordu. Eğitimin değişik aşamalarında yapılan değerlendirmelerin ve hiyerarşik örgütlenmenin meslektaşlarını sürekli bir boyunduruk altında tuttuğunu düşünüyordu. 1964'te kendi okulunu kurarken, ilke olarak, okulun ne kimseye yetki vereceğini ne de yasak koyacağını ve tedavinin sorumluluğunun tamamen psikanalistin kendisinde olacağını öne sürdü: *"Psikanalist yalnızca kendisinden yetki alır"*. Kendisi dışında başkalarının yapacağı her türlü değerlendirmeye karşı çıkılması, Lacan'a atıfta bulunarak kendine "psikanalist" diyen, fakat formasyonu belli olmayan kişilerin sayısının artmasına neden oldu.

Lacancı harekete bağlı bazı psikanalistler, Freud'un kurduğu Uluslararası Psikanaliz Birliği'ne dönüş yapmak istiyorlar. Ancak kuramsal ve teknik bakış açıları bana birbirinden oldukça uzaklaşmış görünüyor.

İngiliz Okulu: ilkel simgesellikten simgesel tasarıma

Tedavinin nevrozun ötesine genişletilmesi

İngiliz okuluna bağlı psikanalistler de simgesellik sorununu ele aldılar, fakat farklı bir yaklaşımla. Bu yaklaşım, yüksek düzeyde gelişmiş bir simgesellik biçimi olan sözelleştirmede, sözel iletişimde güçlükler yaşayan hastaların psikanalitik tedavisini olanaklı hale getirdi. Buna göre psikanalitik tedavi, yalnızca, kendileri ve başkalarıyla sözcükler aracılığıyla iletişim kurabilen nevrotik hastalara değil, somut düşüncenin baskın olduğu hastalara da uygulanabilir ve bu hastalar, özümseme çalışması sayesinde, simgesel işlevlerini ve sözlü iletişim kurma becerilerini geliştirebilirler.

E. Jones, simgesellik sorununu daha 1916'da, Freud'un *Düşlerin Yorumu*'nda (1900a) ifade ettiği görüşlerle devamlılık içinde ele almıştı. Jones bilinçli simgeselliği bilinçdışı simgesellikten ayırır; bir simgenin oluşumunu iç ruhsal bir çatışmanın sonucu olarak görür ve simgenin kendisini de bastırılmış olan şeyin temsilcisi olarak değerlendirir.

Kısa bir süre sonra M. Klein, çocuklarla yaptığı çalışmalardan ve seanslarda oyunu bilinçdışı çatışmaların simgesel ifadesi olarak kavrayışından hareketle, simgesellik sorununa yeni bir yaklaşım getirdi. Dört yaşında otistik bir erkek çocuğu olan Dick üzerine gözlemlerini aktardığı "Benliğin Gelişiminde Simge Oluşumunun Önemi" (1930) adlı makalesinde, M. Klein, simge oluşumun özel olarak ketlenebileceğini ve bu ketlenmenin etkilerinin, benliğin sonraki

---

Almanca, "Blitz" (şimşek) ile "Witz" (espri) sözcüklerini bir araya getirerek, yoğunlaştırma ve yer değiştirmeyle eğlenceli bir sözcük oyunu yapmaya izin verir, fakat Freud'un deyimiyle bu "Einfall" anını (İngilizcede "insight") ifade etmek için kullanılan bu sözcüklerin Fransızca karşılıkları yoktur (ç.n.).

gelişimi için ağır sonuçları olduğunu gösterir. Eğer simgeleştirme süreci oluşmazsa, bütün bir benlik gelişiminin duracağı sonucuna varır ve bu ketlenmeyi, çocuğun anne bedeniyle ilgili saldırgan düşlemlerine ve suçluluk duygusunun artmasına bağlı aşırı bir kaygıya dayandırır.

İlkel simgeleştirme ile gelişmiş simgeleştirme arasındaki geçişler

Çocuğun gelişimi süresince simge oluşumunun ketlenebilmesi olgusu, H. Segal ve W. R. Bion'u, M. Klein'ın başlattığı çalışmaları derinleştirmeye itti. Buradan hareketle bu yazarlar, simgeleştirmenin ilkel biçimiyle gelişmiş biçimi arasında bir ayrım yapmakla kalmadılar, aynı zamanda, paranoid-şizoid konum ve depresif konum kavramlarını göz önüne alarak, bu iki simgeleştirme biçimi arasındaki geçiş süreçlerini de ortaya koydular. Daha ileride, Freud'un "Bilinçdışı" (*Métapsychologie*, 1915e) makalesinde şizofrenide dilin özelliklerine ayırdığı incelemeyi izleyen gelişmelerden bahsederken, bu yazarların bakış açılarını daha ayrıntılı şekilde ele alacağız.

Segal ve Bion'un ve narsisistik aktarım üzerine H. Rosenfeld'in çalışmaları, bugün divanlarımızda nevrotik hastalara göre daha sıklıkla rastladığımız psikotik, narsisistik ve *borderline* hastaların psikanalitik tedavisine temel oluşturdular.

Freud'un kavramlarının kronolojisi

Esprilere, komediye ve mizaha uyarlanan düş mekanizmaları (yoğunlaştırma, yer değiştirme, arzunun doyurulması)

CİNSELLİK KURAMI ÜZERİNE ÜÇ DENEME

S. FREUD (1905d)

Çocuk cinselliğinin keşfi: bir devrim ve bir skandal

1905'te yayımlanan *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*, Freud'un *Düşlerin Yorumu*'ndan (1900a) sonraki en önemli eseri ve cinsellik üzerine en çarpıcı çalışması olarak değerlendirilir. Freud bu eserinde cinsellikle ilgili genel kanıya ve dönemin önyargılarına açıkça meydan okur: bir yandan cinsellik kavramını genelgeçer tanımı gereği içinde tutulduğu dar sınırların ötesine genişletir; diğer yandan cinselliğin başlangıcını ilk çocukluk dönemine, yani o güne kadar düşünüldüğünden çok daha erken bir döneme dayandırır. Böylece cinselliğin erinlikte değil erken çocuklukta başladığını ve yetişkin cinselliğine ulaşmak için birbirini izleyen aşamalardan oluşan bir gelişim izlediğini gösterir. Ayrıca cinselliğin anormal biçimleriyle normal kabul edilen cinsellik arasında bir köprü kurar.

Freud basit bir dil ve gündelik bir söz dağarcığı kullanarak cinsellik üzerine kimsenin duymaya hazır olmadığı birtakım önermeler ileri sürer. Bununla birlikte, bu kitapta aslında zaten bilinenlerin dışında bir şey ortaya koymamış, özellikle de çocuk cinselliğinin tezahürlerini eskiden beri gözlemiş ve betimlemiş olan ebeveynler, eğitimciler ve yazarlar için yeni bir şey söylememiştir. Diğer yandan Freud'un burada sunduğu cinsellik tanımları, atıfta bulunduğu Krafft-Ebing ya da Havelock Ellis gibi seksologlar tarafından birkaç yıl önce yayımlanan müstehcen resimlerin hayli gerisinde kalmalarına rağmen, bu yayınlar aynı gürültüyü koparmamışlardı. *Üç Deneme*'nin okunması halkı öyle ayaklandırdı ki, Freud, Jones'un söylediği gibi *"dünya çapında sevilmeyen biri"* haline geldi. Kitap Freud'un halkla ilişkilerine uzunca bir süre zarar verdi. Freud bundan böyle edepsiz ve tehlikeli biri olarak görüldü; aynı yıl *Dora* vakasını hastanın izni olmadan yayımlayarak Viyana tıp dünyasını şok ettiğinde bu kanı daha da güçlendi. Neden böylesi bir düşmanlık söz konusuydu? Hali vakti yerinde bir hekim ve bir aile babası olan Freud, sapkınlıklar üzerine ahlaki bir yargıda bulunmayı reddederek genel ahlak anlayışını altüst ettiğinde kuşkusuz çok büyük bir risk almıştı. Fakat eleştirilere kulaklarını tıkadı ve bilimsel bilginin gericiliğe karşı zaferini görmeye her zamankinden fazla azmetti.

Biyografiler ve tarih

Çocuk cinselliğinin keşfedildiği dönemler

*Freud 1890'lı yıllarda yaptığı çalışmalar boyunca, çocukluk dönemine dek uzanan cinsel nitelikteki etkenlerin histerik belirtilerin nedeni olabileceğinden kuşkulandı. Öte yandan, bir çocukta cinselliğin zamanından önce uyanışının ancak bir yetişkin tarafından baştan çıkarılmasıyla oluşabileceğini düşünmüştü. Fakat 1897'de otoanalizinde Oedipus kompleksini keşfettikten sonra, cinsel dürtülerin tüm çocuklarda çok erken zamandan beri var oldukları ve üçüncü bir kişinin uyarmasından bağımsız şekilde ortaya çıktıkları sonucuna vardı. 1899'da Fliess'e bir sonraki eserinin bir cinsellik kuramını konu alacağını ve artık sadece "*bir kıvılcım gelip birikmiş malzemeyi

tutuşturSun" *diye beklediğini yazdı (Fliess'e mektup, 12 Ocak 1900, no 126). Freud çocuk cinselliğinin evrenselliğini kabul etmeden önce kuşkusuz kendi içindeki güçlü dirençleri aşmak zorunda kalmıştı. Bu projesini, yazımını birlikte yürüttüğü* Espriler ve Bilinçdışıyla İlişkileri*'yle aynı tarihte, 1905 yılında tamamladı.*

Freud için oldukça verimli geçen bu döneme Fliess'le ilişkilerinin kesin olarak bitişi damgasını vurmuştu. Özel muayenehanesi tüm zamanını alıyor, hastalarının çoğu Doğu Avrupa'dan geliyordu. Üç yıl boyunca üniversitede ders vermeyi sürdürdü. Bu sırada Çarşamba Derneği'nin katılımcıları arttı. 1905 aynı zamanda onun dünya çapında ünlenmeye başladığı yıldır. Freud bu yıllarda baldızı Minna Bernays ya da erkek kardeşi Alexander'la birlikte her yaz seyahat etmeye, İtalya'ya ya da Yunanistan'a gitmeye başladı.

Freud panseksüel miydi?

Freud Üç Deneme*'de, nevrotiklerdeki bastırılmış dürtülerin cinsel doğada olduklarını ve ergen ve yetişkin cinselliğinin çocuk cinselliği üzerine kurulu olduğunu ileri sürer ve buradan hareketle çocuk cinselliğine merkezi bir rol verir. Ancak yanlış anlaşılır ve "panseksüel" olmakla, yani insanın tüm davranışlarını -kelimenin en dar anlamıyla- cinsellikle açıklayan indirgemeci bir kuramı savunmakla suçlanır. Cinselliğin insan doğası açısından önemini vurgulamış olsa da, Freud, panseksüellik suçlamasını hiçbir zaman kabul etmemiştir. Cenevre'den Prof. E. Claparède'e yazdığı bir mektupta (Freud, 1921e) yalnız cinsellik kuramıyla değil, düşler kuramıyla ilgili olarak da kendisine yöneltilen panseksüellik suçlamalarına karşı çıkar:* "Hiçbir zaman, bütün düşlerin cinsel bir isteğin gerçekleştirilmesi anlamına geldiğini ileri sürmedim, hatta sıklıkla tersini ifade ettim. Fakat hiçbir işe yaramıyor, aynı şeyi tekrar etmekten vazgeçmiyorlar" *(Freud'dan Edouard Claparède'e mektup, 25 Aralık 1920).*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1905d), *Trois Essais Sur la Théorie Sexuelle* (Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme), çev. P. Koeppel, Paris, PUF, 1987.

Kitap üç bölüme ayrılır: ilki cinsel sapmalar başlığıyla sapkınlıkları, ikincisi çocuk cinselliğini, üçüncüsü de erinlik değişimlerini konu alır.

İLK DENEME: CİNSEL SAPMALAR

Sapkınlıkların Çocukluktaki Kökenleri

Freud ilk denemede genel önyargıların üstüne gider ve o dönemde çoğu bilim adamı tarafından kabul edilen, eşcinsellik gibi sapkınlıkların kökeninde bir dejenerasyon ya da yapısal bir bozukluk olduğu görüşüne karşı çıkar. Bunların gerçek nedenini çocuklukta, yani psikoseksüel gelişim düzeyinde aramayı önerir. Aralarında Krafft-Ebing ve Havelock Ellis'in de bulunduğu dönemin seksologlarınca listelenen cinsel sapmaları gözden geçirerek başlar ve bu sapmaları, kabul edilen normlarla, yani "normal" cinsellikle ilişkileri bakımından, yepyeni bir bakış açısıyla ele alır.

Freud ileride psikanaliz için belirleyici bir önem kazanacak olan "dürtü" ve "nesne" kavramlarından yola çıkarak sapkınlar arasında bir ayrım yapar: cinsel çekim duyulan

kişiyle, yani *"cinsel nesneyle ilgili cinsel sapkınlıklar"* ve dürtünün yol açtığı *eylemle*, yani *"cinsel amaçla ilgili sapkınlıklar"* Psikanalizde "nesne" teriminin, bir "şeyi" değil, bir "kişiyi" belirtmek için kullanıldığını ekleyelim; tıpkı kahramanlarına *"işte aşk ateşimin nesnesi"* ya da *"kinimin biricik nesnesi"* dedirten Racine'de olduğu gibi.

Çiftcinselliğin rolü

Freud eşcinselliğin çeşitli türlerini, pedofili ve zoofiliyle birlikte *"cinsel nesneyle ilgili sapmalar"* altında sınıflandırır. Bu sapmaların, o güne kadar düşünüldüğü gibi doğuştan ya da yapısal olmadığını, insan cinselliğinin sonradan kazanılmış bir bileşeninden kaynaklandığını öne sürer. Fakat eğer eşcinsellik bireyin psikoseksüel gelişimi sırasında ortaya çıkan bir değişimden kaynaklıyorsa, o zaman haklı olarak bazı insanlar heteroseksüel bir nesne seçimine yöneliyorken, diğer bazılarını eşcinsel bir nesne seçmeye iten etkenlerin neler olduğunu sorabiliriz. Freud bunu çiftcinselliğe dayanarak açıklar. Fliess'in varsayımına göre çiftcinsellik, insan embriyosunun gelişiminden kaynaklanan evrensel bir yatkınlıktır. Ancak Fliess biyolojik çiftcinsellik üzerinde dururken, erkeksi ve kadınsı eğilimlerin her bireyde çocukluktan itibaren birlikte varolduklarını ileri sürerek çiftcinselliği psikolojik zeminde ilk ele alan kişi Freud'dur. Buna göre nihai nesne seçimini belirleyen şey bu eğilimlerden birinin diğerine göre baskınlığıdır.

Kısmi dürtüler

Freud daha sonra *"cinsel amaçla ilgili sapmaları"* ele alır; burada cinsel dürtü Freud'un *"kısmi dürtüler"* olarak adlandırdığı farklı bileşenlerine ayrılmıştır. Kısmi dürtülerin cinsel uyarım kaynağı *"erojen bölgelerdir"*; dolayısıyla sapkınlıklar, kökeni çocuklukta yatan kısmi bir dürtünün egemenliğine dayanırlar. Kısmi dürtülere bağlı sapkınlık türlerinden bazılarında cinsel doyum amacıyla beden bölgeleri ya da fetiş nesneler kullanılır; bunlar cinsel birleşmeye yönelik normal beden bölgelerinin yerine geçmişlerdir. Diğer sapkınlık türlerinde ise hazırlık niteliğindeki cinsel amaçlara bir takılma söz konusudur; oral bölgeyle ilişkili erotik etkinlikler (oral seks), dokunmak ya da bakmak, hatta sadizm ve mazoşizm gibi. Bu tür durumlarda, Freud'a göre *"eğilim, hazırlayıcı etkinliklerde duraklar ve bunları, normal amaçların yerini alabilen yeni cinsel amaçlara dönüştürür"* (s. 66). Freud'un bakış açısını özetlersek, sapkınlıklarda cinsel dürtü "kısmi dürtüler" olarak adlandırılan çeşitli bileşenlerine ayrılmışken, normal cinsellikte bu kısmi dürtülerin birleştiklerini ve genital olgunluğun hizmetine girdiklerini söyleyebiliriz.

Sapkınlık, nevroz ve normallik

Freud hallı özellikle şaşkına çeviren iki sonuca varır. İlk olarak, nevrotik belirtilerin yalnız normal cinsel dürtü pahasına değil, fakat kısmen de anormal cinsellik pahasına oluştuklarını ileri sürer. Bunu şu meşhur cümleyle özetlemiştir: *"Deyim yerindeyse, nevrozlar sapkınlıkların negatifidir"* (s. 80). Fotoğrafçılıktan alınan bu metafor, sapkınların olağandışı cinsel davranışlarıyla *eyleme döktükleri* şeyi, nevrotiklerin düşlemlerinde ve düşlerinde *hayal ettiklerini* ifade eder. Freud ikinci olarak, sapkınlıklara yatkınlığın sıra dışı bir özellik olmayıp tümüyle normal kabul edilen yapının bir parçası olduğunu ve anahatlarını çocuklarda gözlemleyebileceğimizi öne sürer: *"Her türlü sapkınlığın tohumunu içinde bulundurduğunu varsaydığımız bu yapı, dürtüler onlarda ancak düşük yoğunlukta ortaya çıkabilseler de, yalnızca çocuklarda gösterilebilir"* (s. 89).

İKİNCİ DENEME: ÇOCUK CİNSELLİĞİ

Çocuksu bellek yitimi: çocukluğun ilk yıllarının unutulması

Bu ikinci denemede Freud, cinsel dürtünün çocukluk dönemi boyunca varlık göstermeyip ancak erinlikte ortaya çıkmasını bekleyen yaygın inanışı ve çocuklarda cinselliğin varlığını görmezden gelen bilimsel çalışmaları alt üst etmeye devam eder. Bu görmezden gelişi "çocuksu bellek yitimi" olarak adlandırdığı olguya, yani yetişkinlerin genellikle çocukluklarının ilk yıllarına dair anılarının tamamını ya da büyük bir kısmını unutmalarına bağlar. Freud'a göre, çocuksu bellek yitimindeki unutkanlık da histerik bellek yitimindeki gibi bastırmadan kaynaklanır: histerik kişi baştan çıkarılmaya bağlı cinsel dürtüleri bastırırken, yetişkin de cinsel yaşamının çocukluktaki ilk adımlarını bilincinden uzakta tutmaktadır.

Freud'a göre çocukların cinsel yaşamı üç-dört yaşlarında gözlenebilir bir biçimde açığa çıkar, fakat cinsel dürtünün tezahürleri, hem uygarlığın bir öğesi olan eğitim gibi dış engellere, hem de iğrenme, utanma ve ahlak gibi bastırmaya işaret eden iç engellere çarpar. Gizil dönemde cinsel dürtüsel güçlerin, Freud'un *yüceltme* olarak adlandırdığı süreç sayesinde, cinsel amaçlardan saparak kültürel üretkenlik biçiminde yeni amaçlara doğru yöneldiği görülür. Ancak Freud, cinsel dürtünün kimi zaman gizil dönemde de aralıklı olarak ya da erinliğe kadar süregen biçimde yüzeye çıkabildiğini kabul eder.

Çocuk cinselliğinin dışavurumları

Freud süt bebeğinde görülen ve kimi zaman tüm yaşam boyu devam edebilen *parmak emmeyi* çocuk cinselliğinin dışavurumlarına örnek olarak gösterir. Freud'a göre parmak emen çocuk daha önce yaşadığı bir hazzı yeniden bulmanın peşindedir; bu haz "çocuğun ilk ve en yaşamsal etkinliği olan *anne memesini (ya da ikamelerini) emme*" ye dayanır (s. 105). Meme emme sırasında çocuğun dudakları, haz duyumuna kaynaklık eden *erojen bölge* rolünü üstlenirler. Dolayısıyla *"cinsel etkinlik başlangıçta yaşamın korunmasına hizmet eden işlevlerden birine yaslanır"* (s. 105). Cinsel doyumun beslenme ihtiyacından ayrılıp bağımsız hale gelmesi ancak daha sonra gerçekleşir. Fakat Freud'a göre bu erojenlik oral bölgeye has değildir, bedenin herhangi bir kısmına bağlanabilir ve bu kısım genital bölgeler kadar uyarılabilir hale gelebilir.

O halde çocuklukta cinsel dürtüler aslen mastürbasyon niteliğindedir. Freud çocukluktaki cinsel dışavurumlar arasında yalnız oral mastürbasyon niteliğinde etkinlikleri değil, aynı zamanda anal bölgeye ilişkin mastürbasyon niteliğinde etkinlikleri (bağırsak işleviyle ilgili olarak tutmanın ya da boşaltmanın hazzı), işemenin hazzına dayalı üretral etkinlikleri (hem kızlarda hem erkeklerde) ve genital bölgelere ilişkin etkinlikleri de sıralar. Bu gözlemler sonucunda Freud, çocukluk mastürbasyonunu üç evreye ayırır: ilk evre emzirilen süt bebeğinin mastürbasyonudur, ikinci evre üç-dört yaş civarında canlanır, üçüncü evreyse, uzun süre tek başına dikkate alınmış olan erinlik mastürbasyonudur.

Çok yönlü sapkınlığa yatkınlık

Erojen bölgelerin erken dönemlerde oynadıkları rolün keşfi, Freud'u, çocuklarda "çok yönlü sapkınlığa yatkınlık" olarak adlandırdığı bir şey olduğunu düşünmeye iter. Peki bu ne anlama gelmektedir? *"Sapkınlığa yatkınlık"* terimi, küçük çocuğun bedenin çeşitli kısımlarının yaşamın başından itibaren erotik nitelik kazanmak yönünde güçlü bir hassasiyet sergilediklerini ifade eder; ta ki erojen bölgeler cinselliği bütünleştirmeyi amaçlayan genital örgütlenmenin altına girene kadar. "Çok yönlü" terimi ise erken dönemde cinsel uyarıma açık hale gelebilen erojen bölgelerin çeşitliliğini vurgular. Küçük çocuklarda çok yönlü sapkınlığa yönelik bir yatkınlık oluşu, Freud'a, yetişkinlerde rastladığımız türden yerleşik bir sapkınlığın, çocuk cinselliğinin kısmi bir bileşenin direnmesinden kaynaklandığını ve

cinselliğin psikoseksüel gelişimin erken bir aşamasında takılı kaldığını gösterme olanağı vermiştir.

Freud'un geliştirdiği "çok yönlü sapkınlığa yatkınlık" kavramı yanlış anlaşılır ve -günümüzde bile- çoğunluk tarafından skandal olarak nitelendirilir. Gerçekte, bir çocuğun erojen bölgelerinden cinsel haz alması, onun bir yetişkin için anladığımız anlamda "sapkın" olduğu anlamına gelmez. Freud'a göre çocukluktaki çok yönlü sapkınlığa yatkınlık evresi, psikoseksüel gelişimin erken bir evresidir; henüz genital cinsellik evresine ulaşılmamış ve erojen bölgeler arasında onları üreme işlevinin hizmetine sokacak bir hiyerarşi kurulmamıştır. Bu bakımdan hayli örgütlü bir davranış biçimi olan yetişkinlikteki sapkınlıktan tamamen farklıdır. Yetişkinlerdeki sapkınlıkta, bireyin genital cinselliği pahasına kısmi doyum elde edilir ve cinsel haz, eşcinsellikte olduğu gibi aynı cinsten cinsel nesnelerle sağlanır ya da fetişizmde olduğu gibi özel koşulları gerektirir. Bununla birlikte bir çocuğun da gerçek bir sapkın takılma sergilemesi olasıdır, fakat bunlar nadir vakalardır.

Çocukların cinsel kuramları

Freud çocuk cinselliğinin dışavurumları arasında, çocukların cinsellikle ilgili bitmek bilmez sorularıyla ifade ettikleri şiddetli merakı da gösterir. Bebekler nereden geliyor? Annem ve babam bunu nasıl yapıyorlar? Çeşitli şekillerde tekrarlanan bu sorular, çocukların cinsellik konusunda uydurdukları özel kuramların ipuçlarını verirler; örneğin cinsiyet farklılığını belirleyen yalnızca tek bir organ olduğu, erkeklerin bir penise sahip oldukları, kızlarınsa bundan mahrum oldukları inancı gibi. Çocukların diğer cinsel kuramları, doğumla (bebek dışkıyla aynı delikten mi çıkıyor?, vb.) ya da ebeveynlerin cinsel ilişkileriyle ilgili (öpüşme yoluyla döllenme, ilişkinin sadistçe algılanması, vb.) oluşturdukları düşüncelere dayanırlar. İçerikleri ne olursa olsun, bu bilinçli fanteziler her şeyden önce çocukların bilinçdışı cinsel örgütlenmesini ve çevrelerindeki kişilerle ilişkilerini düşlemlerde canlandırma biçimini yansıtırlar.

Cinsel örgütlenmenin gelişim evreleri

Freud birbirini izleyen altı basım boyunca kitaba yeni ve son derece önemli kavramlar eklemiş, 1905'te 80 sayfa olan kitap 1925'te yayımlanan ve yapılan tüm eklemeleri kapsayan altıncı ve son basımda 120 sayfaya çıkmıştır. 1915 basımında Freud *"birbirini izleyen evrelerden oluşan libido örgütlenmesi"* düşüncesini ortaya koyar. Bu evrelerden her biri bir erojen bölgenin üstünlüğüne karşılık gelir. Freud bu şekilde oral evreyi, anal-sadistik evreyi ve genital evreyi tanımlar. Aynı şekilde, libidonun gelişiminin, her biri baskın erojen bölgelerden birine karşılık gelen peş peşe evrelerden geçtiğini ileri sürer. 1923'te daha önce tanımlanan evrelere *"fallik örgütlenme evresini"* ekler; anal evreyle genital evre arasında konumlanan bu evrede sadece tek bir organın tanındığını belirtir: erkeklerde penis ve kızlarda onun karşılığı olan klitoris. Cinselliğin gelişimi, libido örgütlenmesinin genital öncesi evrelerinden (oral, anal-sadistik ve fallik) başlayarak erinlikteki genital örgütlenmeye dek giden bir ilerleme gösterir. Freud, çocuklardaki psikoseksüel gelişimi evrimsel terimlerle betimlese de, bu gelişimin bütünüyle doğrusal olmadığını ve her evre ardında kalıcı izler bıraktığı için çok sayıda üst üste binme yaşanabileceğini belirtir.

ÜÇÜNCÜ DENEME: ERİNLİKTEKİ DÖNÜŞÜMLER

Çocuksu otoerotizme karşı erinlik sonrası nesne seçimi

1905 basımında Freud, otoerotik olarak nitelendirdiği çocuk cinselliğinin işleyişiyle, "nesne seçimini" -yani sevgi nesnesi olarak seçilen kişiyi- merkeze koyduğu erinlik sonrası cinselliğinin işleyişini kesin biçimde karşı karşıya koyar. Kitabın bu ilk basımına göre, cinselliğin erken evrelerinde kişinin kendi bedeninden başka bir nesne yokken, erinlik

sonrası cinsellik, nesne seçimi üzerine -yani birey fiziksel ve ruhsal olgunluğunu bir kez kazandıktan sonra sevilen ve arzulanan kişi üzerine kuruludur.

Bununla birlikte, Freud *Üç Deneme*'nin daha ilk basımında, bir kısmi nesne ilişkisi ve bir de bütün nesne ilişkisi betimler. Örneğin 1905'te *"annesinin memesini emen bir çocuk figürü* tüm sevgi ilişkilerinin modeli haline gelir" dediğinde (s. 165) ve bundan *"tüm cinsel ilişkilerin ilki ve en önemlisi"* olarak bahsettiğinde (s. 165), kuşkusuz, anne memesinin süt bebeği için anne yerine geçtiği bir erken dönem kısmi nesne ilişkisinden söz etmektedir. Freud aynı şekilde, süt bebeğinin, memeyi (bugünkü deyimiyle kısmi nesne ilişkisini) bıraktıktan sonra annesini bir bütün olarak keşfedişini de betimler. Freud'a göre bu geçiş "çocuk ona doyum veren organın ait olduğu *kişinin bütün bir tasarımını oluşturabildiği dönemde"* gerçekleşir (s. 165). Kısmi nesne ilişkisinden bütün nesne ilişkisine geçişi bu şekilde betimlemiş olan Freud, bu düşünceyi 1915'te *Metapsikoloji*'de tanımladığı "kısmi dürtü" kavramıyla tamamlayacaktır.

Nesne ilişkilerinde duygulanımların rolü

Freud *Üç Deneme*'ye art arda yaptığı eklemeler boyunca, çocukluktaki otoerotizm ve erinlik sonrası nesne seçimi arasındaki karşıtlığı yumuşatır. Örneğin 1915'te libidonun evreleri düşüncesini ortaya attığında, her evre için ona karşılık gelen bir nesne ilişkisi türü betimler. Erinlikte kısmi dürtüler yavaş yavaş bütünleşir ve genital evrenin ayırıcı özelliği olan nesne seçimine (yani "bütün" bir nesneye) doğru götürürler: *"Cinsel eğilimlerin tamamı, hedeflerine ulaşmak için tek bir kişiye yönelirler"* (s. 130).

Freud, ilerleyen zamanlarda, gelişim süresince nesne ilişkilerinde sevgi ve nefret duygularının oynadığı rolün gittikçe daha fazla farkına varacaktır. 1912'de "Aktarımın Dinamiği" (1912b) makalesinde çiftedeğerlilik kavramını tanıttıktan sonra artık sevgi-nefret çiftedeğerliliğini, genital öncesi dönemdeki nesne ilişkisinin temel niteliği olarak değerlendirecektir. Freud aynı zamanda çocuksu kısmi dürtülerin tipik özelliği olan şefkat akımıyla, erinlikteki nesne seçiminin tipik özelliği olan şehvet akımı arasında bir karşıtlık ortaya koyar. Nesne seçimine bağlı şehvet akımının yerleşebilmesi için, çocuğun önce ensest yasağı nedeniyle, anne ve babasının temsil ettiği ensestüel ilk nesnelerinden vazgeçmesi gereklidir; çünkü ancak bu şekilde nesne seçimini başka insanlardan yana kullanabilir. Bununla birlikte, bu yeni nesne seçimleri erken seçimlerden etkilenmeye devam ederler; öyle ki, erinlik sonrası dönemde seçilen arzu nesneleriyle çocuğun ilk nesne seçimleri olan ebeveynler arasında daimi bir benzerlik hüküm sürer. Başka bir deyişle, Freud'a göre hiçbir şey, çocuğun ilk ensestüel nesne seçimlerinin yaşam boyu süren etkisinden kurtulamaz: *"Libidosunu ensestüel takılmadan kurtarmış biri bile onun etkisinden bütünüyle kaçamaz"* (1905d, s. 172). Freud sonradan, genital cinselliğin yerleşmesiyle birlikte şefkat ve şehvet akımlarının birleştiğini, fakat nevrotik bozukluklarda bu iki akımın bir araya gelemediklerini gösterecektir: *"(...) bunların birleşmesi aşk ilişkilerinde* bütünüyle normal bir *tutumu güvence altına alır"* (1912d, s. 57).

Freud son olarak nesne aşkını da gelişimsel bir bakış açısıyla ele alır ve bir çocuğun, gizil dönemden başlayarak, onunla ilgilenen kişilere karşı duyduğu cinsel aşktan hareketle başkalarını sevmeyi öğrendiğini ileri sürer. Çocukların psikoseksüel gelişimini genel olarak özetleyecek olursak, cinsel dürtü esas itibarıyla genital öncesi doğadaki kısmi nesnelerle yerleşir ve yavaş yavaş dönüşerek libidinal ve duygulanımsal akımların bir aşk nesnesi seçiminde birleşimine doğru ilerler. *"Nesne seçimi"* terimine gelirsek, Freud bunu bütün olarak algılanan bir kişiye yönelen sevgi nesnesi ilişkisi için kullanır; bu ilişki türü, Freud'un 1915'te "Dürtüler ve Yazgıları"nda göstereceği gibi, aşk ve nefretten oluşan bir başka karşıtlık çiftini devreye sokar: *" (...) sevgi ve nefret sözcükleri dürtülerin nesneleriyle olan ilişkileri için değil, bütün bir benliğin nesnelerle ilişkileri için kullanılmalıdırlar"* (1915c, s. 89 *[182]*). Ancak Freud bu şekilde betimlenen cinsel olgunluğa nadiren ulaşıldığını kaydeder ve çocuk cinselliğinin bireyin normal veya patolojik hale gelişinde belirleyici bir rol oynadığını vurgulayarak şöyle der: *"cinsel yaşamla ilgili bütün patolojik bozukluklar haklı olarak gelişimdeki ketlenmeler olarak düşünülebilirler"* (1905d, s. 144).

Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi

Oedipus kompleksi: bir keşfin birbirini izleyen aşamaları

Oedipus kompleksi kavramı *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'nin 1905'deki ilk basımında henüz bu sıfatla ortaya çıkmasa da ve yalnız sonradan yapılan eklemelerde kendini gösterse de, geçirdiği belli başlı aşamaları burada gözden geçireceğiz. Zaten Oedipus kompleksi Freud'un eserleri boyunca adım adım geliştirilmiş bir kavram olup, bütünüyle ona adanmış bir çalışma yoktur.

Freud'un başlıca keşiflerinden biri olan Oedipus kompleksi çocuğun gelişimi sırasında ortaya çıkar, ruhsal yaşamın ana örgütleyicisi ve bireyin cinsel kimliğinin temelidir. Freud bu kompleksin evrensel olduğunu düşünür, bunu *Üç Deneme*'de şöyle belirtir: *"Her insan Oedipus kompleksiyle başa çıkma göreviyle karşı karşıyadır"* (1905d, s. 170, 1920'de eklenen 3 numaralı dipnot). Oedipus kompleksi yalnız normal gelişimi ilgilendirmez, aynı zamanda psikopatolojinin de temelinde yatar ve *"nevrozların çekirdek kompleksi"*ni oluşturur.

Oedipus kompleksinin basit (pozitif) formu

Freud, kendi otoanalizi sırasında, çocukluğunda annesine karşı aşk, babasına karşı da kıskançlık hissetmiş olduğunu fark eder ve bu çatışmalı duyguları Oedipus mitiyle ilişkilendirir: *"Başkalarında olduğu gibi kendimde de anneme karşı aşk ve babama karşı kıskançlık duygularını buldum, bu duygular, öyle sanıyorum ki, tüm küçük çocuklar tarafından paylaşılmaktadır (...). Eğer gerçekten böyleyse (...) **Kral Oedipus**'un neden sarsıcı bir gücü olduğunu anlarız"* (Freud'dan Fliess'e mektup, 15 Ekim 1897). Aynı temayı *Düşlerin Yorumu*'nda tekrar ele alır: *"Babasını öldürüp annesiyle evlenen Oedipus* böylece çocukluk arzularımızdan birini gerçekleştirmiş oluyordu" (1900a, s. 229 *[303]*). Freud sonraki yıllarda Oedipus kompleksi kavramına klinik çalışmalarında sık sık gönderme yapar 1905'teki *"Dora"* ya da 1909'daki *"Küçük Hans"* vakaları buna örnektir. Ancak bu kavram "Oedipus kompleksi" ismiyle (*kompleks*" terimi Jung'dan alınmıştır) ilk olarak 1910 yılında "Erkeklerde Belli Bir Tür Nesne Seçimi" makalesinde ortaya çıkar (1910h).

Freud başlangıçta Oedipus kompleksinin basit formunu (pozitif ya da düz Oedipus kompleksi de denir) keşfeder ve erkek çocukların psikoseksüel gelişiminde bu kompleksin nasıl oluştuğunu tanımlar. Erkek çocuğun ilk sevgi nesnesi, yalnız kendisine ait olmasını arzuladığı annesidir; fakat 3 ila 5 yaşları arasında annesine duyduğu aşk, onu nefret ettiği babasıyla rekabet etmeye zorlar. O zaman, annesiyle ilgili ensestüel arzuları ve ona olan nefreti nedeniyle babasının onu hadım edeceğinden (penisinden yoksun bırakacağından) korkar. Bu kastrasyon tehdidinin yarattığı kaygıyla karşı karşıya kalan erkek çocuk, annesiyle ilgili ensestüel cinsel arzularını gerçekleştirmekten vazgeçer ve gizil döneme adım atar.

Freud ilk başlarda erkek çocukların psikoseksüel gelişimiyle kızlarınkinin arasında tam bir simetri olduğunu ve erkek çocuğun annesine aşık olup babasından nefret etmesi gibi, kız çocuğun da babasına aşık olduğunu ve annesinden nefret ettiğini düşünür. Bununla birlikte, sonradan, kız çocukların izlediği yolun erkeklerinkinden farklı olduğunu keşfeder.

Freud 1913'te *Totem ve Tabu*'da, Oedipus kompleksinin evrensel niteliğini ve özellikle de tüm insanların kişilik gelişimi üzerindeki yapılandırıcı rolünü açıklamaya çalışır. Bunu yaparken, ilkel sürüdeki babanın, onun sahip olduğu kadınları ele geçirmeyi arzulayan oğullar tarafından öldürülmesi varsayımını ileri sürer. Freud'a göre bu kökensel suç sonradan filogenez yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılır ve bu ilk cinayete bağlı suçluluk duygusu her bir bireyde Oedipus kompleksi biçiminde yeniden su yüzüne çıkar.

Oedipus kompleksinin tamamlanmış formu: geç gelen bir keşif

Freud uzun yıllar sonra, *Benlik ve Altbenlik*'te (1923b), pozitif (ya da düz) Oedipus kompleksi kavramına, bir de negatif (ya da ters) Oedipus kompleksini ekler. Bu yeni kavram, çocuklukta her bireyin fiziksel ve ruhsal açıdan çiftcinsel bir doğaya sahip oluşu üzerine kuruludur. Pozitif Oedipus kompleksinde erkek çocuk annesiyle evlenmek ve babasını öldürmek isterken, negatif ya da ters Oedipus kompleksinde babasıyla evlenmek ve rakip olarak görülen anneyi ortadan kaldırmak ister. Erkek çocuğun rakibi olan babasıyla özdeşleştiği ve onun *"gibi"* olmak istediği pozitif Oedipus kompleksinin tersine, negatif ya da ters komplekste erkek çocuk, Freud'a göre nesneye duyulan sevginin en ilkel biçimi olan özdeşleşmeye doğru bir gerilemeyle annesi *"olmak"* ister. Erkek çocuğun babasına karşı hissettiği kadınsı edilgen arzular, onu annesine karşı heteroseksüel arzularından ve rakibiyle erkeksi özdeşleşmeden vazgeçmeye iter. Freud bu durumu 1911'de "Başkan Schreber" üzerine çalışmasında ve 1918'de "Kurt Adam"

vakasında örneklemiştir. Freud'a göre Oedipus kompleksinin bu iki formu her bireyin ruhsallığında aynı anda varlık gösterirler; dolayısıyla tamamlanmış Oedipus kompleksi dört kişiyi içerir: bir yanda baba ve anne, diğer yanda (erkek ya da kız) çocuğun, tüm insanlarda varolan "ruhsal çiftcinselliğe" dayalı erkeksi ve kadınsı eğilimleri. Bu iki eğilim arasındaki oran kişiden kişiye değişir ve bir bireyin cinsel kimliği, bu eğilimlerden birinin diğerine üstünlüğüne göre belirlenir. Normal kabul edilen psikoseksüel gelişim, pozitif Oedipus kompleksinin negatif Oedipus kompleksine üstün gelmesinin sonucudur.

Freud 1923'te "Çocuksu Genital Örgütlenme" makalesinde (1923e), daha önce *Üç Deneme*'nin 1915 basımında tanıtmış olduğu oral, anal ve genital evrelere, dördüncü bir evre olarak genital öncesi "fallik evreyi" ekler. Bu noktadan itibaren, çocuğun psikoseksüel gelişiminin merkezine, belirleyici erojen bölge olarak penisin önceliğini ve nesne ilişkileri açısından Oedipus kompleksini yerleştirir. Yine aynı makalede, Oedipus kompleksinin, 3 ila 5 yaşları arasında, yani karşı cinsten ebeveyne duyulan cinsel arzuların en yoğun ve kastrasyon kaygısının en şiddetli olduğu fallik evrede doruğa ulaştığını belirtir.

1924'te "Oedipus Kompleksinin Ortadan Kalkması" (1924d) makalesinde Freud Oedipus kompleksinin nasıl "çözüldüğünü" ya da "*ortadan kalktığını*" betimler. Bununla birlikte, makalenin başlığının düşündürdüğünün tersine, ortadan kaybolan şey Oedipus çatışmasının 3-5 yaşları arasındaki çocuklarda gözlemlenen en keskin halidir. Ancak ödipal durum, "kompleks" kavramıyla bağlantılı patojenik niteliğini kaybetmiş şekilde ve bireyin ruhsal yaşamının ana örgütleyicisi olarak son haliyle bilinçdışında varlığını sürdürür.

1925'te "Cinsiyetler Arasındaki Anatomik Farklılığın Bazı Ruhsal Sonuçları" (1925j) başlıklı bir makalede Freud kız çocuklarının cinsel gelişimini yeniden ele alır. Aradan geçen zamanda, eğer erkekler ve kızlar yaşamlarının başında aynı nesneye (yani anneye) sahiplerse, kızların sonraki gelişiminin erkeklerinkinden farklılaşması gerektiğini fark etmiştir: Kız çocuklar nesne değiştirmek ve anneye duyulan aşktan babaya duyulan aşka geçmek durumundadırlar. Daha ileride kadınlık üzerine düşüncelerini ele alırken göreceğimiz gibi, Freud, kızların psikoseksüel gelişiminin penis hasetinin etkisi altında olduğunu ve babadan arzulanan çocuğun bu penisin yerine geçtiğini ileri sürerek devam edecektir. Freud "fallik tekçilik" olarak bilinen ve çocuk cinselliği kuramına bağlılığının bir kalıntısı olarak değerlendirilebilecek bu kuramına her zaman sadık kalmıştır. Son olarak, "Kadın Cinselliği" başlıklı makalesinde (1931b) kız çocukların erken dönemde anneleriyle kurdukları bağın önemini ve dolayısıyla onlar için nesne değiştirmenin, yani psikoseksüel gelişim sırasında anneden vazgeçip babaya yönelmenin zorluğunu tekrar vurgulayacaktır.

Çiftcinsellik - çocuksu bellek yitimi - çocuksu cinsel kuramlar - çok yönlü sapkınlığa yatkınlık - dürtü - erojen bölge - gelişim evreleri: oral, anal, fallik, genital - nesne - bütün nesne, kısmi nesne - nesne seçimi - Oedipus kompleksi - otoerotizm - (erkek ve kız çocuklarda) psikoseksüel gelişim - sapkınlıklar - yaslanma

"BİR HİSTERİ VAKASININ ANALİZİNDEN PARÇALAR (DORA)"

S. FREUD (1905e)

Aktarımın keşfi

Dora'nın psikanalitik tedavisinin öyküsü özel bir ilgiyi hak eder çünkü Freud bu metinde aktarımı nasıl keşfettiğini anlatır. Dora tedaviye başladığında, Freud histerik belirtilerin cinsel kökeni ve düşlerin bu belirtilerin şekillendirilmesinde oynadığı rol üzerine görüşlerinin bu hastayla doğrulandığını düşünmüştü. Bu yüzden, Dora'nın yalnız on bir hafta süren tedavinin ardından vakitsizce ayrılışı, duruma çaresizce seyirci kalan Freud için oldukça sarsıcı olmuştur. Fakat sonradan, tedavide o sıralar farkında olmadığı aktarıma bağlı bir direncin ortaya çıkmış olduğunu kavrayarak bu terapötik başarısızlıktan fayda sağlamayı başarmıştır. Vardığı sonuca göre, eğer bu engeli zamanında tanımış olsaydı bunu yorumlayabilir ve böylece hastanın analizi bırakmasını önleyebilirdi: *"Psikanalizin önündeki en büyük engel olan aktarım, her seferinde fark edilebilir ve hastaya açıklanabilirse, onun en güçlü yardımcısı haline gelir"* (1905e, s. 88). Freud'un Dora'ya ilgisi bununla da bitmedi; yirmi yıldan daha uzun bir süre sonra, tedavinin yarıda kesilmesinde Dora'nın yalnız babasal aktarımının değil, aynı zamanda annesel aktarımının da etkili olduğunu, yani genç kızın annesine güçlü bir eşcinsel bağlılığı sürdürmesinin rol oynadığını fark ederek, 1905'te oluşturduğu aktarım tablosunda önemli bir düzeltme yapmıştır.

Freud aktarımı tam manasıyla 1905 yılında Dora'yla keşfetmiş olsa da, kavramın gelişimi onlarca yıllık çalışmaya dayanır. Son olarak, Freud tarafından sadece iki yerde anılmış olan karşı aktarım kavramının, Freud-sonrası psikanalistlerin önemli çalışmalarına konu olduğunu ve bu çalışmaların, aktarım ve karşı aktarım arasındaki ayrılmaz bağlarla ilgili yeni ufuklar açtığını vurgulayalım.

Terapötik bir başarısızlıktan fayda sağlayan bir deha

1900 yılında Freud Düşlerin Yorumu'*nu yeni yayımlamış ve* Günlük Yaşamın Psikopatolojisi'*ni yazmaya başlamışken, 18 yaşında genç bir kız olan Dora (gerçek ismiyle Ida Bauer) babasının yönlendirmesiyle ona danışmaya geldi. Freud aynı yılın Ekim ayında tedavisine başladı, ancak Dora yalnızca üç ay sonra aniden tedaviyi bıraktı. Freud önce büyük bir hayal kırıklığı yaşadı, fakat bu duygunun üstesinden geldi ve hemen ardından, aktarımla ilgili bu temel çalışmayı iki hafta gibi bir süre içinde tamamladı.*

Freud, Fliess'e bu kısa süreli tedavi sayesinde iki önemli şeyi keşfettiğini yazar: ilki erojen bölgelerin, özellikle de Dora'nın sinirsel öksürüğünün kökeninde yatan oral bölgenin rolüyle (ağız boşluğunun erotikleşmesi); ikincisi ise erkeklere duyduğu çekimle kadınlara duyduğu çekim arasında kalan Dora'nın çatışmasında ruhsal çiftcinselliğin rolüyle ilgilidir. Bu, Freud'un Fliess'e borçlu olduğu çiftcinsellik kavramını

klinikteki ilk kullanışıdır. Diğer yandan tedavinin yarıda kesilmesiyle ilgili olarak, arkadaşına, zamanında fark edemediği ve dolayısıyla yorumlayamadığı için aktarımla baş edemediğini de itiraf eder. Ancak bu başarısızlıktan çıkardığı sonuçlar, bu son derece önemli incelemeyi aktarım üzerine başlıca eserlerinden biri haline getirmiştir. Freud gizlilik sorununu gözeterek yayımını 1905 yılına kadar geciktirmiş olsa da, vaka öyküsünü hastanın izni olmadan yayımladığı için karşıtlarının ağır suçlamalarına maruz kalmıştır.

Peki sonraki yıllarda Dora'ya neler oldu? Dora 1903'te Ernest Adler'le evlenerek bir erkek çocuk dünyaya getirdi: oğlu Kurt Herbert sonradan San Francisco Opera Topluluğu'nun müdürlüğünü yapmıştır. Dora 1923'te kaygı krizleri ve erkeklere karşı düşmanlık duyguları nedeniyle psikanalist Félix Deutsch'e başvurdu; Deutsch onun Freud'un eski hastası olduğunu anladı. Dora 1930'ların sonuna dek Viyana'da yaşadı ve Peppina'yla (1905'teki vaka öyküsünde "Bayan K." olarak geçer) sıkı bir dostluk kurdu. Marksist görüşleriyle tanınan bir politikacı ve Avusturya eski başbakanı olan ağabeyinin peşindeki Nazilerin baskıları nedeniyle ABD'ye göç etti. 1945'te New York'ta öldü.

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1905e), "Fragment d'une Analyse d'Hystérie (Dora)" (Bir histeri vakasının analizinden parçalar (Dora)) *Cinq Psychanalyses* (Beş Psikanaliz), Paris, PUF, 1954 içinde s. 1-91, çev. M. Bonaparte ve R. Loewenstein.

Gerçek bir baştan çıkarma girişiminden...

Dora, babasının Bayan K.'yla yaşadığı ilişkinin ardından Freud'a danışmaya geldi. Olaylar bir sayfiye şehri olan Merano'da, burjuva sınıfından Viyanalı iki çiftin tanışmasıyla başlamıştı: bunlar Dora'nın ebeveynleri olan Philip ve Katherina Bauer ile Hans ve Peppina Zellenka -ya da takma isimleriyle Bay ve Bayan K'dır ("K" Zellen*k*a'dan gelir). Kısaca özetleyecek olursak, Dora'nın babasıyla Bayan K. arasında bir ilişki başlamış ve aldatıldığı için öfkeyle dolan kocası, rakibinin kızı olan Dora'ya kur yapmaya başlamıştı. Dora da babasına benzettiği Bay K.'ya karşı gizli bir aşk duyuyordu. Bir gün Bay K. beklemediği bir anda yaklaşarak Dora'yı kollarına aldı ve dudaklarından öptü. Dehşete düşen Dora tokat atıp onu kendinden uzaklaştırdı. Dora tedavi sırasında Freud'a, fiziksel yakınlaşmaları sırasında Bay K.'nın *"bedeni"* yüzünden (1905e, s. 19) cinsel bir uyarılma hissettiğini ve bunun onu alt üst ettiğini ve utançla doldurduğunu itiraf edecektir. Bu olaydan sonra Dora erkekler karşısında tiksinti ve korku duymaya başladı; Freud bunları histerinin tipik belirtileri olarak değerlendirmiştir. Dora Bay K. ile yaşadığı bu olayı hemen ertesinde babasına açmaya çalışmış, fakat babası ve Bay K. onu bu baştan çıkarma girişimini uydurmakla haksız yere suçlamışlardı. Bunun üzerine Dora belirlenen tarihten önce sayfiye şehrinden ayrıldı ve gidişinin gerçek nedenini açıklamadı. Dora'nın sinirsel bozukluklardan ve depresyondan gittikçe daha fazla sıkıntı çektiğini, hatta kendini öldürmekle tehdit edecek noktaya vardığını fark eden ailesi, onu Freud'a danışmaya yolladı.

... Aktarımdaki bilinçdışı baştan çıkarılma düşlemine

Dora'nın seanslarının ayrıntılı öyküsü, Freud'un, histerik belirtilerin cinsel kökeni ve düşlerin bilinçdışı çatışmaları aydınlatmada oynadığı rol üzerine varsayımlarını böyle açıkça doğrulayan bu öyküye karşı duyduğu ilgiyi yansıtmaktadır. Freud açık bir coşkuyla

Dora'nın nevrotik sorunsalının detaylı bir analizine girişir ve süreç içinde ona yaptığı yorumları aktarır. Çıkarımlarının haklılığı konusunda hastasını ikna etmek isteyen Freud, Dora'yla o güne dek onda rastlamadığımız bir güvenle konuşur -özellikle 1895 tarihli *Histeri Üzerine Çalışmalar*' da kullandığı kararsız ve temkinli dille karşılaştırılırsa.

Dora'nın tedavisinin gerçekleştiği dönemlerde, Freud'un yorumları temel olarak belirtilerin ortaya çıkmasına neden olan olaylar zincirini yeniden yapılandırmayı amaçlıyor ve bunu yaparken hastanın çağrışımlarını, düşlerini ve çocukluk anılarını temel alıyordu. Freud Dora'yla da aynı yolu izler -örneğin yanan bir evden kaçtığı ilk düşünü analiz ederken. Freud hastasına düşlemlerinin çeşitli bilinçdışı yönlerini gösterir; onu baştan çıkaran adamdan korktuğunda babasına kaçışına ve düşte, baştan çıkarıcının yerine babasını koymak yönündeki bilinçdışı arzu açığa çıkmışken, babasına karşı duyduğu çekime dikkat çeker. Freud, bu şekilde adım adım ilerleyerek, belirti oluşumunun altında yatan bilinçdışı zinciri bilince çıkarmaya çalışıyordu. Ancak Dora'nın anılarına ulaşmakla ve onları yeniden yapılandırmakla uğraşırken, bu *"açıklamalarının"* hastasında uyandırdığı gizli dirençleri göremedi. O zaman Dora'yla bu yeniden yapılandırılmış tasarımları konuşmanın yeterli olmadığını, kendisiyle o anki ilişkisinde yaşanan duygulanımları da göz önüne almak gerektiğini fark etti.

Dora yalnızca üç aylık tedaviden sonra seansları yarıda bıraktığında, bu Freud için büyük bir sürpriz olmuştu. Freud tuttuğu notlara dayanarak bu tedavinin öyküsünü yazmaya başladı ve klinik malzemede bu kesintinin habercisi olan birçok işaret bulunduğunu gördü. Örneğin Dora'nın düşlerinde ortaya çıkan duman kokusundan hareketle, Dora'nın babasının, Bay K'nın ve kendisinin; üçünün de sigara tiryakisi olduğunu fark etti ve bunu zamanında fark edemediği aktarımla *a posteriori* olarak ilişkilendirerek şu sonuca vardı: *"Sonunda bana yönelik bir aktarımı olası kılan tüm işaretleri bir araya getirdiğimde, ben de sigara içtiğime göre, bir gün seans sırasında kuşkusuz benden bir öpücük almak istemiş olabileceği sonucuna varıyorum"* (s. 54). Freud bu aktarımı zamanında yorumlayamadığı için kendine kızar: *"Daha önce Bay K.'nın evini terketmek istediği gibi şimdi de tedaviyi bırakmak istediğini bana çıtlattığı ilk düş ortaya çıktığında önlemimi almalı ve ona şöyle demeliydim: "Az önce Bay K.' dan bana bir aktarım yaptınız. Benim de Bay K.'nınkilere benzer kötü niyetlerim olduğunu size düşündürecek herhangi bir şey fark ettiniz mi (...)!"* (s. 88-89). Öyle görünüyor ki Dora bilinçdışında Freud'a karşı yalnız Bay K.'ya karşı hissettiklerine benzer rahatsız edici sevgi dolu ve erotik duygular hissetmekle kalmamış, aynı zamanda onu baştan çıkaran kişiden intikam almak istediği gibi Freud'dan da intikam almak istemişti.

Aktarım: Geçmişteki bir figürün psikanalist ile yer değiştirmesi

Tedavi sırasında geçmişteki önemli bir figürün şimdiki zamanda psikanaliste yansıtılmasıyla ortaya çıkan bir sahneleme olarak tanımlanabilecek olan aktarım, gücünü Freud'a işte böyle gösterir. Dora vakasında Freud'un üzerine aktarılan geçmişe ait tek bir figür değildi, çünkü Freud sadece Bay K.'yı değil, aynı zamanda daha eski bir baştan çıkarıcı olup sırası gelince yerini Bay K.'ya bırakmış olan Dora'nın babasını da temsil ediyordu. Böylece bu analiz sırasında, hayatında yakın zamanda gerçekleşmiş gerçek bir olay Dora'yı bu olaydan daha eski bir geçmişe, babası tarafından baştan çıkarılmaya dair çocukluğuna dek uzanan düşlemlere geri götürüyordu. ödipal duruma bağlı bu düşlemsel olay, Dora'nın çocukluğunda, ruhsal örgütlenmesi bakımından Bay K.'yla yaşadığı gerçek olaydan çok daha önemli bir yer tutmuştu.

Gecikmiş bir düzeltme: Dora'nın eşcinsel aktarımı

Freud 1905'te bu vakayı yayımladığında, Dora'nın direncini -Bay K., babası ve Freud'un kendisi tarafından temsil edilen- erkeklere karşı sevgi dolu bağlılığına ve cinsel arzularına dayandırır. O dönemde Freud aktarımın yalnız heteroseksüel boyutunu dikkate alır

ve Dora'nın onda yalnız bir erkeği, yani Bay K.'nın ya da babasının bir ikamesini görebileceğini düşünür: *"Başlangıçta açıkça görülüyordu ki ben hayalinde babasının yerine geçmiştim (...)"* (s.88). Ancak 1923'te, tedavinin bitmesinin üzerinden yirmi yıldan uzun bir süre geçtikten sonra eklediği bir notta, Dora'nın Bayan K.'ya olan eşcinsel bağlılığının gücünü azımsamış olduğunu kabul eder: *"Bayan K.'ya olan eşcinsel aşkının (jinekofili) (...) en güçlü bilinçdışı ruhsal eğilimi olduğunu zamanında tahmin etmek ve hastayla konuşmak konusunda başarısız oldum"* der ve notunu şöyle bitirir: *"Nevrotiklerde eşcinsel eğilimlerin önemini fark etmeden önce, tedavilerde sıklıkla başarısız oluyor ya da tam bir kafa karışıklığına düşüyordum"* (s. 90, 1923'te eklenen 1. not).

Son olarak, ilginçtir ki Freud Dora'nın tedavisine 1905'te yalnız bir erkek olarak, Bay K.'ın ve hastanın babasının ikamesi olarak dahil olduğunu düşünüyordu. 1923'te eklediği notta Dora'nın Bayan K.'ya olan bağlılığını keşfetmesine rağmen, kendini kadınsı bir aktarım figürü, Bayan K.'nın ya da Dora'nın annesinin ikamesi olarak düşünememiştir. Kısacası Freud'un, bir analistin cinsiyeti ne olursa olsun aktarımda bir erkeği ya da bir kadını temsil edebileceğini tam olarak anlamadığı görülmektedir. Gerçekte erkek bir analist bir kadının ya da bir erkeğin aktarımsal rolünü oynayabilir, ya da tersine, bir kadın analist aktarımın değişik anlarında bir erkeği ya da bir kadını temsil edebilir. Aktarım ve karşı aktarım ilişkisinin bu boyutu, genç psikanalistler tarafından anlaşılması zor bir özellik olarak kalmayı sürdürmektedir.

Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi

Freud'un sonraki yazılarında aktarım

Tıpkı Oedipus kompleksi gibi aktarım da Freud'un eserlerinde on yıllar boyunca aşama aşama geliştirilmiş bir kavramdır. Henüz 1895'te *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da karşımıza çıkmakla birlikte, Freud'un gözünde gerçek anlamını 1905'te Dora vakasıyla kazanır. Freud bu tarihten sonra aktarımın çeşitli özelliklerini konu alan birçok kısa makaleyle görüşlerini geliştirmiştir. Şimdi önemli aşamaları tarih sırasına göre kısaca gözden geçirelim.

Anna O. vakası ve Breuer'in sözde kaçışı

Aktarımın köken mıti muhtemelen Freud'un, Breuer'in 1881'de Anna O.'nun tedavisini sonlandırmasına neden olan koşullarla ilgili olaydan yıllar sonra yaptığı açıklamaların içindedir. Freud'un konuyla ilgili aktardıklarına dayanarak, uzun süre Breuer'in, Anna O. ona aşık olduğu için tedaviyi aniden bıraktığına ve hastasının aktarımının cinsel niteliğiyle karşılaşınca kaçtığına inanıldı: *"Benzer bir durumda psikanalist olmayan tüm doktorlara olacağı gibi korkuya kapıldı, hastasını bir meslektaşına devrederek kaçtı"* (Freud'dan Stefan Zweig'a mektup, 2 Haziran 1932, 1987c [1908-1938]). Ancak sonraki tarihsel araştırmalar, Breuer'in -Freud'un bahsettiği- sözde kaçışının gerçek olaylarla pek uyuşmadığını ve daha çok, meslektaşıyla histeride cinselliğin rolü konusunda baştan beri anlaşmazlıklar yaşayan Freud'un sonradan değişikliğe uğramış anılarıyla ilgili olabileceğini gösterdi.

Freud 1895'te *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da aktarım terimini ilk kullandığında onu direncin birçok türünden biri olarak görür ve henüz ona sonradan atfedeceği kadar önem vermez. O sıralar aktarımı, tedavinin yolunda gitmesi için gerekli güven ilişkisinin kurulmasını engelleyen sınırlı bir fenomen olarak düşünür. Örnek olarak hastanın hekime karşı farkında olmaksızın hissedebileceği yakınmaları ya da aşırı bağlılığı gösterir. Hastanın bunu aşabilmesi için, diğer tüm belirtilerde kullanılan yöntemin aynısını, yani bu dirençlerin bilinçdışı sebeplerinin açığa çıkarılmasını önerir.

Dora'nın gidişiyle keşfedilen aktarım

Aktarım kavramı, 1905'te, Freud Dora'nın bilinçdışı olarak ona aktardığı sevgi dolu ve erotik duygular nedeniyle tedaviyi yarıda bıraktığını fark ettiğinde gerçek anlamını kazanır. Freud buradan hareketle aktarımı, geçmişte, özellikle de çocuklukta önemli yer tutmuş kişilerle yaşanan önceki deneyimleri yeniden üreten duyguların, arzuların, düşlemlerin, hatta tümüyle senaryoların analistin üzerine yer değiştirmesi olarak tanımlar. Bununla birlikte,

Freud Dora'yla kopuşlarında aktarımın belirleyici bir rol oynamış olduğunu *a posteriori* olarak kavramış olsa da, henüz onu psikanalitik sürecin devinimini sağlayan asıl güç olarak görmüyordu. O sırada aktarımı şöyle tanımlamıştı: *"Bu **aktarımlar** nelerdir? Bunlar analizin ilerlemesiyle uyanan ve bilinçli hale gelen eğilimlerin ve düşlemlerin yeniden basımları, kopyalarıdır ve tipik özellikleri önceden tanınan birinin yerine hekimi koymalarıdır. Başka* bir deyişle, daha önceleri yaşanmış olan pek çok *ruhsal durum, geçmişte kalmış gibi değil de, hekimle şu anki ilişkinin parçası olarak yeniden canlanır"* (s. 87). Freud *"aktarım engellenemez"* ve aktarım *"hastanın işbirliği olmaksızın tahmin edilmelidir"* diyerek aktarımın doğasına ilişkin açıklamalar getirir (s. 87).

Freud'a "Yüzbaşım!" diye seslenir

Freud "Bir Obsesif Nevroz Vakası Üzerine Açıklamalar (Fare Adam)" makalesinde (1909d), kendi üzerine yapılan aktarımsal bir yer değiştirmenin ve aktarımın basmakalıp karakterinin hoş bir örneğini verir. *"Fare Adam"* adıyla bilinen bu hastanın obsesyonları, ordudayken, bir gün bir yüzbaşı kurbanın anüsüne zorla farelerin sokulduğu bir Çin işkencesinden zevkle bahsederken başlamıştı. Hastanın öyküsünü dinleyen Freud, ikinci seansta ona belirtilerinin cinsel bir kökeni olduğunu ayrıntılı olarak açıklamaya girişmişken, "Fare Adam"ın kendisine birçok defa *"Yüzbaşım!"* diye seslendiğine şahit olur.

Çocukluktaki figürlerin psikanalist üzerine yansıtılması

Bütünüyle aktarım üzerine yazılmış ilk makale olan "Aktarımın Dinamiği"nde (1912b), Freud, analistin üzerine yer değiştirmeye konu olan, hastanın geçmişine ait içsel figürleri betimlemek için (Jung tarafından önerilen) *"imago"* terimini kullanır. Freud aynı zamanda Ferenczi'nin 1909'da ortaya koyduğu aktarımda aşk ve nefret duygulanımlarının rolünü de dikkate alır. Ferenczi hastaların hekimi bir zamanlar sevilen ya da korkulan ebeveyn figürlerinin rolünü oynamaya ittiğini gözlemlemiştir. Freud şu halde sadece *"aktarımdan"* bahsetmenin yetmeyeceğini, psikanalistin aynı zamanda aktarımın doğasında var olan duygulanımsal nitelikleri de göz önünde bulundurması gerektiğini belirtir ve buradan hareketle, sevecen duyguların baskın olduğu bir *"olumlu"* aktarım ve düşmanca duyguların baskın olduğu bir *"olumsuz"* aktarım ayrımı getirir. Freud'a göre, olumlu aktarıma bağlı sevecen duyguların daima kısmen bilinçli kısmen de bilinçdışı erotik bir temeli vardır, çünkü çocukluktaki ilk ilişkiler her zaman cinsel nesneler etrafında kurulurlar. Sonuç olarak analist üzerine aktarımın olumlu ve olumsuz olmak üzere daima iki bileşeni vardır ve ona düşmanca duygular ya da bastırılmış erotik öğeler eşlik ettiğinde, bu aktarım dirence dönüşür. Duygulanımların bu çift yönlü akımı, Freud'u, Bleuler'in 1911'de ortaya attığı çiftedeğerlilik kavramını kullanmaya iter. Freud'a göre çiftedeğerlilik elbette normal bir niteliğe sahip olabilir, fakat aşırı bir niteliğe büründüğünde, özellikle de psikozlarda, hastada analiste karşı ciddi bir olumsuz aktarıma yol açabilir ve tedavinin başarıya ulaşmasını engelleyebilir.

Aktarım ve yineleme

Freud "Hatırlama, yineleme ve özümseme" makalesinde (1914g) konuyu daha ileri taşır. Aktarımın yineleme boyutuna vurgu yapar ve hastanın direnci arttıkça, hatırlamak yerine sorunsalını eylemlerle yineleme eğiliminin de arttığını söyler. "Şu örneği ele alalım: Analizan ebeveyn otoritesi *karşısında saygısız ve asi olduğunu hatırladığını söylemez, fakat analiste karşı bu şekilde davranır. (. .) Bazı cinsel etkinliklerden şiddetli biçimde utanç duymuş ve bunların keşfedilmesinden korkmuş olduğunu hatırlamaz, fakat tedavi görmekten utandığını gösterir ve bunu herkesten gizlemeye çalışır, ve benzeri şeyler"* (s. 109). Bu makalede Freud, gündelik hayattaki ilişkilerde, özellikle de aşk yaşamında rastlanan *"aktarımlarla"* psikanalitik tedavide analistle ilişkide ortaya çıkan gerçek *"aktarımı"* birbirinden ayıran şeyi önceye göre daha iyi açıklamayı başarır. bu sonuncu aktarım türünü *"aktarım nevrozu"* olarak adlandırır ve onu analitik durumda ortaya çıkan *"yapay bir hastalık"* olarak betimler. Freud'a göre onun önerdiği psikanalitik çerçeve hastanın aktarımsal düşlemlerini serbest bırakmasına olanak verecek güvenlik koşullarını sağlamaktadır, bu düşlemlerin terapötik olarak çalışılması hastayı iyileştirebilecektir. *"Yineleme otomatizmini önleyecek ve onu bir hatırlama sebebine dönüştürecek başlıca aracı aktarımın ele alınışında buluruz"* (s. 113).

Aktarım aşkı: inatçı bir direnç türü

Freud "Aktarım Aşkı Üzerine Gözlemler" (1915a [1914]) isimli bir başka teknik yazıda, bir hasta analiste aşık olduğu zaman ne yapılması gerektiğini tartışır. Tedaviyi kesmenin çözüm olmayacağını söyler, çünkü bu aktarımla ilgili bir olgudur ve kaçınılmaz olarak sonraki terapistle de ortaya çıkacak ve yineleme fenomeni nedeniyle sonrakilerle de aynı şekilde tekrarlanacaktır. Hekimin bu aşkı gerçek bir aşk olarak kabul etmesi de söz konusu değildir, çünkü: *"Analiz söz konusu olduğunda, hastanın sevgi ihtiyacını doyurmak, onu baskılamak kadar yıkıcı ve risklidir"* (1915a, s. 124). Freud benzer bir durumla karşılaşmaları halinde terapistlere dikkatli olmalarını ve olası bir *"karşı aktarımdan"* kuşkulanmalarını telkin eder (s. 118). Başka bir deyişle, hastanın terapistine duyduğu aşk, aktarımın gelişmesini engelleyen bir direncin ifadesidir ve bu yüzden, bu aşkın bilinçdışı kökenlerine dek izlenmesi gerekir. Freud'a göre bu aşk bazı geçmiş durumların ve çocuksu tepkilerin yeniden basımından başka bir şey değildir; ona kompülsif ve patolojik karakterini veren ve onu analiz edilmesi gereken bir direnç kaynağı haline getiren şey de budur. Aktarım aşkı karşısında analistin temkinli ve kendini sakınan bir tutum benimsemesi gerekir: *" (...) Analistin boyun eğmesi yasaktır. Aşka ne kadar değer veriyor olursa olsun, karşısına çıkan bu fırsatı, hastasının hayatının en önemli aşamalarından birini atlatmasına yardım etmek için kullanmayı çok daha fazla önemsemelidir"* (s. 129). Freud analistin, hastasının *"bilinçli ruhsal etkinliği (...) bilinçdışı etkinlikten ayıran bu en büyük içsel özgürlüğü kazanmasını"* ancak bu koşullarda sağlayabileceğini söyler (s. 129).

Aktarım, yineleme kompülsiyonu ve ölüm dürtüsü

1920'de *Haz İlkesinin Ötesinde*'de, Freud, bazı hastalarda aktarımın aşılması mümkün olmayan yineleyici bir nitelik gösterdiğini ve bu hastaların ilerleme kaydetmek yerine başarısızlıklarını ya da belirtilerini tekrarlamaya devam ettiklerini, hatırlamaktan ve özümsemekten yoksun olduklarını belirtir. Bu hastaların davranışının, insan ruhsallığının esas olarak haz arayışını ve hoşnutsuzluktan kaçınmayı hedeflediğini ileri süren ilk dürtü kuramıyla uyuşmazlık içinde olduğunu gözlemleyen Freud, kuramını tekrar gözden geçirir. Amansız bir ruhsal gücün bazı hastaları yineleyici şekilde acı ve başarısızlık durumlarına sürüklediği ve bunları aşılamaz hale getirdiği varsayımını ortaya atar. Bu klinik olguyu basit *"yineleme"*den ayrıştırmak için ona *"yineleme kompülsiyonu"* adını verir; çünkü burada hasta, Freud'un "şeytani" olarak nitelendirdiği bu kompülsif dürtüsel güçten kaçmaktan aciz görünmektedir. Freud böylelikle, haz ilkesinin ötesinde, daha temel bir çatışmanın -yaşam dürtüsü ile ölüm dürtüsü arasındaki bir çatışmanın- varlığını öne sürme cesaretini gösterir. Bu yeni bakış açısı, Freud'a, *"aktarım nevrozu"* sergileyen ve haz/hoşnutsuzluk ilkesine boyun eğen nevrotik hastalarla, yaşam ve ölüm dürtüleri arasındaki temel çatışmadan kaynaklanan düşmanca bir aktarım ve bir *"narsisistik nevroz"* sergileyen depresif, sapkın ya da psikotik hastalar arasındaki farklılığı açıklama olanağı vermiştir.

Freud'da karşı aktarım

Karşı aktarım kavramına Freud'un eserlerinde nadiren rastlanır. Freud 1910'da "Psikanalitik Tedavinin Geleceğine İlişkin Düşünceler"de karşı aktarımı *"hastanın, analistinin bilinçdışı duyguları üzerinde yarattığı etki"* olarak tanımlar ve hekimin *"kendindeki bu karşı aktarımı tanıyabilmesi ve kontrol edebilmesi"* için ona yalnız önceden analizden geçmiş olmasını değil, aynı zamanda kendi otoanalizini sürdürmesini de tavsiye eder (1910d, s. 27). L. Binswanger'e yazdığı 20 Şubat 1913 tarihli mektupta, Freud, karşı aktarımın *"psikanalizin en karmaşık teknik sorunlarından biri"* olduğunu belirtir. Analisti, duygularını hastaya hemen o anda söylememesi konusunda uyarır ve kendi karşı aktarımını farkedip işlemesini salık verir: *"Hastaya sunduğumuz şey hiçbir zaman anlık duygulanım olmamalıdır, bilinçli olarak ve anın* gerekliliklerine uygun şekilde *ayarlanmış duygulanım olmalıdır. Bazı durumlarda* söyleyecek çok şeyimiz olabilir, fakat bunlar asla kendi bilinçdışımızdan *gelen şeyler olmamalıdır. Benim için formül budur. O halde hekim her defasında kendi karşı aktarımını tanımalı ve üstesinden gelmelidir"*. Son olarak, önceden gördüğümüz gibi, aktarım aşkı üzerine makalesinde Freud hekime yine *"olası bir karşı aktarıma karşı dikkatli olmasını"* öğütler (1915a [1914]).

Freud karşı aktarım konusunda daha fazla bir şey söylemez. Bu kavram onun için, hastanın aktarımına "karşı" psikanalistin bilinçdışı bir tepkisi, başka bir deyişle, analist tarafından yeterli şekilde işlenmediği sürece aktarımın gelişmesini engelleyen bir tepki olarak kalır. Karşı aktarım kavramını daha geniş kapsamlı olarak ele alacak ve onu analitik ilişkide aktarımı işlemenin temel bir aracı haline getirecek olanlar Freud-sonrası psikanalistlerdir.

Freud'dan sonra karşı aktarımdaki gelişmeler

Paula Heimann ve Heinrich Racker: yeni görüşler

1950'li yıllardan itibaren karşı aktarım kavramı, hasta ve analist arasındaki ilişkinin -bugünkü kavrayışımıza göre- anlaşılmasında temel bir araca dönüşecek ölçüde genişlemiştir. Analistin karşı aktarımsal tepkilerinin, hastanın o anda ne yaşadığıyla ilgili değerli bilgiler verdiğine ilk dikkat çekenler Londra'dan Paula Heimann ve Buenos Aires'ten Heinrich Racker'dir. Ancak bu yenilikçi görüşlerin çıkış noktasında, kuşkusuz, Klein'ın 1946'da tanımladığı yansıtmalı özdeşleşme kavramı vardır -Klein bu kavramı, sonradan olduğu gibi seanstaki karşı aktarımın analizinde kullanmamış olsa da.

1950'de Paula Heimann "Karşı aktarım Üzerine" makalesinde analistin hastaya verdiği emosyonel yanıtın önemine dikkat çeker ve karşı aktarımın, hastanın bilinçdışının keşfi için gerçek bir araştırma aracı haline gelebileceğini gösterir. Karşı aktarımın analitik durumdaki bu kullanımını, analistin kendi nevrozundan kaynaklanan bilinçdışı tepkisinden ayırır. Aynı dönemde Racker, analistin yaşadığı karşı aktarımsal duyguların, hastanın içinde olup bitenlere dair önemli ipuçları verebileceğini gösterir. Racker iki çeşit karşı aktarım ayırt eder: ilki, empatinin temelini oluşturan ve analistin, hastasının kişiliğinin bazı yönleriyle bilinçli olarak özdeşleştiği "uyuşan karşı aktarım"; ikincisi ise, analistin kendi içsel nesnelerini bilinçdışı olarak hastaya yansıttığı ve böylece analistten hastaya doğru bir aktarım oluşturan "tamamlayıcı karşı aktarım"dır (1953). Yine aynı dönemde, uzaktan ya da yakından Kleincı okula dahil olan, Winnicott (1947) ve M. Little (1951) gibi birçok psikanalistin de karşı aktarımın önemini fark ettiklerini belirtelim. Son olarak, M. Neyraut'nun (1974) karşı aktarım kavramını psikanalistin hissettiği şeylerin ötesine taşıdığını, onun tüm kişisel psikanalitik dayanaklarını ve kendi metapsikolojik görüşünü de buraya dahil ettiğini eklemek gerekir.

"Normal" karşı aktarım ve yansıtmalı özdeşleşme: Wilfred R. Bion

1950'li yılların sonunda Bion, patolojik yansıtmalı özdeşleşme ve normal yansıtmalı özdeşleşme arasında yaptığı ayrımdan hareketle, normal bir karşı aktarım türü olduğunu ortaya koyarak, karşı aktarım kavramını genişleten bir katkı yapar (1959). Bu katkılar hasta ve analist arasındaki iletişimi yeni kavramların ışığında, özellikle de "kapsayan-kapsanan ilişkisi" ve kaygıya katlanabilme ve dönüştürebilme kapasitesi bağlamında ele alma olanağı vermiştir. Bundan böyle aktarım ve karşı aktarım birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak görülecek, bir "tam durum" (B. Joseph, 1985) olarak değerlendirilecektir.

Yansıtmalı karşı özdeşleşme: Léon Grinberg

Racker'in getirdiği ayrımlardan ve Bion'un katkılarından yola çıkan Léon Grinberg (1962), "yansıtmalı karşı özdeşleşme" kavramını tanımlayarak özgün bir katkıda bulunur. Yansıtmalı karşı özdeşleşme, hastanın yansıtmalı özdeşleşmesine analistin verdiği özgül bilinçdışı yanıttır; burada analist kendisine yansıtılan şeyle bilinçdışı olarak özdeşleşir. Grinberg'e göre yansıtmalı karşı özdeşleşme, analistin içsel çatışmalarından bağımsız olarak ortaya çıkar; onu Racker'in tamamlayıcı karşı aktarımından ayıran şey budur. Analist aşırı bir yansıtmalı özdeşleşmeye maruz kalırsa, kendi düşlemlerinin söz konusu olduğunu sanarak hastanın yansıtmalarının gücüne "edilgen biçimde" boyun eğebilir. Fakat analist kendisine yansıtılan duyguları kapsamayı, ayırt etmeyi ve hastaya ait olduklarını belirlemeyi başarırsa, yansıtmalı karşı özdeşleşme, analizanın düşlemsel malzemesinin en derin katmanlarıyla ilişkiye girmek için çok faydalı bir teknik araç haline gelebilir.

20. yüzyılın ikinci yarısında karşı aktarım kavramıyla ilgili kaydedilen gelişmelerin, günümüzde yalnız Kleincı ve Klein-sonrası psikanalistlerce değil, Uluslararası Psikanaliz Birliği'ne bağlı çağdaş akımları izleyen çoğu psikanalist tarafından da kullanılan psikanalitik teknik üzerinde büyük etkisi olmuştur. Bununla birlikte karşı aktarımın klinikteki kullanımı, psikanalistlerin tercihlerine göre hatırı sayılır bir değişkenlik göstermektedir.

Karşı aktarımla ilgili üç görüşler

Bu kısa gözden geçirmeyi sonlandırmadan önce, karşı aktarımın klinisyenler arasında ortaya çıkardığı iki uç görüşten bahsetmeliyim.

Bunlardan ilki, analistin kendi hissettiklerini hastaya açıkladığı (ya da ortaya döktüğü, açtığı) ve bu yolla analistin deneyimlediği şeyle hastanın deneyimlediği şey arasındaki farkı göstermeye çalıştığı, *"karşı aktarımla kendini* açma" adı verilen yöntemle ilgilidir. Cooper (1998) bu yöntemin iyi uygulamaları olabileceği gibi, analistin karşı aktarımını hastaya söylemeden önce yeterince işlemediği durumlarda olduğu gibi, kötü uygulamalarının da olabileceğini belirtir. Bazı Kuzey Amerikalı psikanalistler *"kendini açma"*yı etkili bir yönteme dönüştürmüşlerdir, fakat bu yöntem, hasta ve analist arasındaki iletişime, psikanalitik ilişkideki klasik karşı aktarım düşüncesinden farklı bir yaklaşım gerektirir.

Karşı aktarımla ilgili öncekine karşıt uçta yer alan diğer görüş ise, Lacan'ı izleyen psikanalistlerin çoğunluğunun benimsediği, karşı aktarımın dikkate alınmasını tamamen reddeden görüştür. Lacan'a göre karşı aktarım yalnızca tedaviye direncin bir türü olmakla kalmaz, o analistin *en büyük* direncidir. Bu konu, çağdaş Lacancı psikanalistlerle Uluslararası Psikanaliz Birliği'ne bağlı psikanalistler arasındaki en önemli kuramsal ve yöntemsel ayrılık noktalarından biridir. J. A. Miller, D. Widlöcher'le tartışmaları sırasında bunu hatırlatır (2003): " *(...) Lacancıları diğerlerinden ayıran şeyi arıyorsak şunu buluruz: Lacancı analitik uygulamada karşı aktarım ele alınmaz, bir araştırma konusu bile değildir; bu tutum Lacancı kısa seans uygulamasıyla ve Lacan'ın bilinçdışı görüşüyle de tutarlıdır*".

Aktarım - annesel aktarım - babasal aktarım - eşcinsel aktarım - heteroseksüel aktarım

JENSEN'İN "GRADIVA"SINDA HEZEYAN VE DÜŞLER

S. FREUD (1907a)

Bir roman kahramanı aracılığıyla psikozun klinik açıdan incelenmesi

Bu Freud'un bir edebiyat yapıtını incelemek üzere kaleme aldığı ilk metindir; bunu edebiyat ve plastik sanatlara adanmış başka metinler de izler ve böylece günümüzde uygulamalı psikanaliz olarak adlandırılan şeyin temeli atılmış olur. Freud 1907'de yayımlanan bu eserle, *Gradiva* gibi bir edebiyat yapıtının birçok klinik gözlemini doğruladığını göstererek kitlesini genişletmeye çalışmış, bu yeni kitleden daha sıcak tepkiler alacağını umut etmiştir. Bu öykü örnek olarak gösterilmeye özellikle elverişlidir, çünkü öykünün kahramanı arkeolog Hanold'ın düşlerinde ve hezeyanlarında yaşadığı maceralar, tıpkı bir psikanalistin bir hastasında gözlemleyebileceği türden, klinik bir vakanın seyri söz konusuymuş gibi okunabilirler. Dahası, Hanold'ın öykü boyunca izlediği tutum ile bir psikanalistin bilinçdışının katmanları arasında yürüttüğü keşif çalışması (Freud bunu sıklıkla bir arkeoloğun çalışmasına benzetir) arasındaki benzerlik çarpıcıdır.

Bu metinde ayrıca Freud'un klinik gözlem yeteneğinin ne denli gelişmiş olduğunu fark ederiz. Freud 1907'de, öykünün kahramanı Hanold aracılığıyla, gerçekliğin inkarı ve benliğin bölünmesi gibi birçok psikopatolojik olguyu tanımlar, ancak henüz bunların psikoz ve sapkınlığın özgül mekanizmaları olduğunun farkında değildir. Bundan yirmi yıl sonra, gerçekliğin inkarını ve benliğin bölünmesini psikozun tipik savunmaları olarak betimleyecek ve bunları, bundan böyle nevroza özgü olarak değerlendireceği bastırmadan ayıracaktır.

Freud, Pompei ve "Gradiva"

Wilhelm Jensen'in 1903'te yayımladığı öykünün psikanalize katkı sağlayabileceğine Freud'un dikkatini çeken kişi Carl Gustav Jung'tu. Freud öyküyü hayranlıkla okudu, 1906'da yaz tatilinde yorumlarını kaleme aldı ve 1907 Mayıs ayında yayımlattı. Gradiva*'yla ilgili olarak, Freud'un 1902'de kendisinden 10 yaş küçük erkek kardeşi Alexander'la Pompei'yi ziyaret etmiş olduğunu ve hayatının sonlarına doğru, psikoloji kitabından çok arkeoloji kitabı okuduğunu söylediğini aklımızda tutalım. Freud 1907 Eylül'ünde kitap yayımlandıktan hemen sonra Roma'ya gitti ve Jensen'in öyküsüne ilham veren rölyefi görmek için Vatikan Müzesi'ni ziyaret etti. Rölyefin bir dökme kopyasını alarak muayenehanesinde divanın ayakucuna astı. 1938'de Londra'ya göç ederken onu da yanında götürdü.*

1907 yılı psikanaliz tarihinde özel bir yer tutar çünkü Freud bu yıl içinde hayatında önemli rol oynayacak üç kişiyle tanışmıştır. Bunlardan ilki Jung'tur. İkincisi, Freud'la Viyana'da yaptıkları uzun yürüyüşler sırasında eğitim analizini ilk başlatan Max Eitigon'dır. Sonuncusu ise Zürih'te E. Bleuler'in yanında geçirdiği üç yılın ardından Berlin'e taşınan Karl Abraham'dır.

Carl Gustav Jung (1875-1961)

İsviçreli psikiyatr Jung analitik psikolojinin kurucusudur. Jung 1875'te Zürihli Protestan bir ailede, bir papazın oğlu olarak dünyaya geldi. 1895'te Basel'de tıp eğitimine başladı. 1900'de Zürih'te Eugen Bleuler'in yönettiği Burghölzli Psikiyatri Kliniğine asistan olarak girdi. İlk zamanlarında spiritüalizmle ilgilendi ve 1902'de Örtük Fenomenler *başlıklı bir tez yayımladı. Bu klinikte çalışırken sözcük çağrışımlarına dayalı psikolojik bir test geliştirdi; bu testin insanlarda uyandırdığı imge ve düşlemler bütününü betimlemek için "kompleks" terimini ortaya attı. Bu testi psikotik hastalara da uyguladı ve 1907'de, bir klasik haline gelen* Demans Prekoksun Psikolojisi *isimli kitabını yayımladı. Bu dönemde yazışmaya başladığı Freud'la ilk kez 1907 Şubat'ında karşılaştı.*

Bu ilişki başlar başlamaz büyük bir önem kazandı çünkü Freud, Jung'la, o dönemin en saygın psikiyatri hastanelerinden biri olan Bleuler'in Zürih'teki kliniğinde bir temsilci edinmiş oluyordu. Dahası, Zürihli Protestan bir aileye mensup olan Jung'un varlığı, psikanalizin inançtan bağımsız oluşunu ortaya koyuyordu. Freud Karl Abraham'a Jung'la ilgili şöyle yazar: "Psikanalizin bir Yahudi uğraşına dönüşmekten kurtulması ancak onun gelişinden sonra olmuştur (...) Ari dostlarımız bizim için vazgeçilmezdir". *Freud Jung'a karşı güçlü bir yakınlık hissediyor, onun kendi yerini alacak kişi olduğunu düşünerek kimi zaman ondan "veliahtı" olarak bahsediyordu. Belki de önceden Fliess'in öznesi olduğu idealleştirmeyi şimdi kısmen Jung'a yöneltmişti. Freud 1909'da Clark Üniversitesi'nin daveti üzerine Jung ve Ferenczi'yle birlikte ABD'ye gitti. Hemen ardından Jung Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin ilk başkanı olarak atandı ve Jahrbuch'un baş editörü oldu. Aynı yıl Zürih yakınlarındaki Küssnacht'ta özel bir muayenehane açtı ve geri kalan günlerini burada geçirdi.*

1912'de Freud ve Jung arasındaki çatışma şiddetlendi. Başlıca anlaşmazlık noktaları Jung'un Freud'un ileri sürdüğü libido kuramını ve çocuk cinselliğinin rolünü reddetmesiydi. Jung 1912'de Libidonun Dönüşümleri ve Simgeleri'*ni yayımladıktan hemen sonra psikanalitik hareketi kesin olarak terk etti ve Zürih Üniversitesi'ndeki görevinden istifa etti. Kaygı ve varsanılardan muzdarip olduğu bir dağılma dönemi geçirdi. Otobiyografisinde "bilinçdışıyla yüzleşme" olarak adlandırdığı derin bir otoanaliz sürecine girdi. Ruhsal dünyaya yaklaşımını oluşturan çoğu kavramı bu dönemde geliştirdi: kolektif bilinçdışı, arketipler, bireyleşme, düşlerin Jungçu yorumu ve "analitik psikoloji" olarak adlandırdığı kendi terapötik yaklaşımı gibi.*

Jung bu noktadan sonra kendi yolundan gitti ve hayatının Freud-sonrası döneminde yavaş yavaş yeni bir yaklaşımın öncüsü haline gelerek uluslararası çapta geniş bir kitle edindi. 1921'de bireyleşme kavramına dayalı bir psikolojik gelişim tipolojisi önerdiği Psikolojik Tipler'*i yayımladı. Topluluk psikolojisiyle ilgili görüşleri onu kimi zaman ırkçı, hatta bazen de Yahudi karşıtı bir konuma itti ve nasyonal-sosyalist tezlere karşı muğlak bir tutum sergiledi. 1939-1945 arasındaki savaş boyunca çoğunlukla Bollingen'de kendi inşa ettirdiği kuleye çekilen Jung, kendini psikoterapi uygulamalarına ve kitap yazmaya adadı. Çalışmalarında simya, ruhanilik ve mistisizm gibi birçok araştırma alanına değindi ve bu alanları, ruhun gelişimini bireyleşme üzerinden ele alan fenomenolojik yaklaşımıyla eklemlemeye çalıştı. 1961'de Küssnacht'ta öldü.*

Jung ve eserleri günümüzde nasıl konumlandırılır? Eugene Taylor (2002), 20. yüzyıl tarihçilerinin Jung'u öncelikle Freud'un takipçisi olarak gördüklerini ve Jung'un kuramını psikanalitik kuramın içinde bir düşünce ayrılığı olarak değerlendirdiklerini söyler. Bununla birlikte, derinlik psikolojisinin tarihiyle ilgili yakın zamanlı araştırmalar, Freud'a olan borcunu göz ardı etmemekle birlikte, Jung'u 19. yüzyılın aşkınlık

psikolojisiyle devamlılık içinde, "simgesel varsayım" akımının özgün bir temsilcisi olarak yeniden konumlandırmaya olanak verirler. Taylor'a göre Freud'un etkisi bugün de önemini korumaktadır: "Batı ülkelerindeki psikoterapötik karşı-kültür içinde Jung'un düşüncelerine karşı artan ilgiyi bu eski köklere dayandırabiliriz. Bununla birlikte, saygın Jungçu analistler kimliksel aidiyetlerini Freud'un bir değişkesi olarak görmeye ve kendilerine ait olan mirası sahiplenmeyerek, ana akım psikoloji ve psikiyatri içinde, psikanaliz alanını sömürgeleştirmeye çalışarak meşruluk aramaya devam etmektedirler" *(Taylor, 2002, s. 300).*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1907a) *Le délire et les rêves dans "La Gradiva" de Jensen* (Jensen'in 'Gradiva'sında Hezeyan ve Düşler) çev. J. Bellemin-Noël, Paris, Gallimard, 1986. (*Bu cilt iki bölümden oluşur; ilki Alman yazar Wilhelm Jensen'in* "Gradiva, Bir Pompei Fantezisi" *isimli öyküsünün orijinal metnini, ikincisi Freud'un* "Jensen'in 'Gradiva'sında Hezeyan ve Düşler" *başlıklı yazısını içerir.*)

Gradiva'nın hikayesi

Öykünün kahramanı Hanold işine tutkuyla bağlı, seyahat etmeyi seven bir arkeologdur; zaman zaman *"geçici hezeyanlar"* yaşamakla birlikte (s. 214), az çok normal bir hayat sürmektedir. Hanold çocukken, küçük kız komşuları Zoé Bertgang'ı (*"Bertgang"* Almancada "yürüyen kız" demektir) içtenlikle sevmiş, fakat ergenliğe girip uyanan cinselliğiyle dengesi alt üst olunca, bu genç kıza ve genel olarak tüm kadınlara sırtını dönmüş, varlıklarını bile olumsuzlama noktasına gelmiştir. Ne var ki, bir gün bir müzede antik çağlardan genç bir kızın tasvir edildiği bir rölyef görür ve rölyefteki kızın yürüyüşünün zarifliğine ve ayağının kendine özgü duruşuna hayran olur. Rölyefin bir kopyasını alıp evine asar ve bu genç kıza *"Gradiva"* (yürüyen kız) adını verir. Bu gizemli Romalı kızın yarattığı etki gitgide tüm ruhunu ele geçirir. Bir gece rüyasında Vezüv yanardağının patlamasından hemen önce Pompei'de olduğunu ve burada Gradiva'ya rastladığını görür. Rüyasında, kızı yaklaşan tehlikeye karşı uyarmaya çalışır ama çabaları boşa gider. Hanold uyandığında şiddetli bir bilinçdışı arzuya kapılarak Pompei'ye gider.

Pompei'de, küllere gömülü şehrin yıkıntılarında Gradiva olduğunu düşündüğü genç bir kadına rastlar fakat gerçekte bu kadın çocukluk arkadaşı ve komşusu Zoé'den başkası değildir; o da Pompei'yi ziyaret etmektedir. Yazar bu iki kahramanın art arda karşılaşmalarının ayrıntılarını büyük bir hünerle betimler ve okuyucuyu bilerek Hanold'ın kuşkularını, hatta hezeyanını paylaşmaya iter: zaman zaman görünüp kaybolan bu genç kız iki bin yıl önce yaşamış olan Gradiva mıdır, değil midir? İşte bu noktada kurtarıcı rolüyle Zoé ya da Jensen'in deyişiyle Gradiva devreye girer: Gradiva tıpkı bir terapistin yapacağı gibi, tamamen kendini kaptırmaksızın kısmi olarak Hanold'ın hezeyanının içine girer; onunla çift anlamlı bir dil kullanarak, temkinli bir şekilde konuşur ve onu yavaş yavaş hezeyanlı düşünceleriyle yüzleştirerek bunlardan vazgeçmesini sağlar. Hikayenin sonunda Hanold, Gradiva'nın gerçekte farkında olmadan aşık olduğu Zoé olduğunu anlamayı başarır ve aşkını antik rölyefteki kadın figürüne yöneltmekten vazgeçer. Jensen öyküsünü bitirirken bize psikanalitik açıdan oldukça anlamlı bir ayrıntıyı keşfetmenin şaşkınlığını yaşatır: Hanold farkında olmasa da, arayışını başlatan şey aslında daha eski ve daha derinde saklı bir çocukluk arzusudur - o çocukken ölmüş olan annesinin izini sürme arzusu. Sanki annesinin kayıp hatırası da, yanardağ patlamasına benzer psikolojik bir afetin ardından unutuşun küllerine gömülmüştür.

Bir klinik vaka gibi ele alınan kurgusal karakterler

Jensen'in öyküsünü yorumladığı yazısında Freud, kurgusal karakterleri sanki klinik bir durum söz konusuymuş gibi ele alır. Hanold'ın düşlerinin, düşlemlerinin ve hezeyanının, analizdeki hastaların düşleri ve düşlemleriyle aynı terapötik yöntemle analiz edilebileceğini gösterir. Örneğin, Hanold Pompei'de Gradiva'yla karşılaştığını düşlediğinde, düşün içeriği, sevilen ve arzulanan kadını yeniden bulmak şeklindeki bastırılmış bilinçdışı arzunun doyumuna karşılık gelir; bu da Freud'un *Düşlerin Yorumu*'nda (1900a) ileri sürdüğü kurama uygundur. Bilinç düzeyinde kabul edilemez olan cinsel dürtüler bastırıldığı için, Hanold gerçekte sevdiği kadından, yani Zoé'den vazgeçer ve mitik bir figür olan Gradiva'ya yönelir. Hanold'ın Pompei'ye marazi bir yolculuk yapmasına, burada Zoé'yi tanımayıp Gradiva'yı gördüğü varsanısına kapılmasına yol açan da, işte bastırılan bu cinsel dürtülerin geri dönüşüdür. Başka bir deyişle, yazarın iddiası Freud'unkini desteklemektedir, çünkü öyküde, Hanold'ın gördüğü düşün ve hezeyanının kaynağı cinsel dürtülerin bastırılmasıdır. Freud ayrıca yazarların kahramanlarına atfettikleri düşlerin, analizdeki hastaların düşleriyle aynı şekilde yorumlanabileceklerini gösterir. Freud son olarak, psikanalistin terapötik rolüyle, Jensen'in Zoé'ye atfettiği rol arasındaki benzerliğe dikkat çeker: Hanold'ın yavaş yavaş varsanıyla gerçekliği ayırabilmesini ve ona (ismi "hayat" anlamına gelen bu canlı kadına) olan arzusunu bilinç düzeyinde kabul edebilmesini sağlayan kişi Zoé'dir.

Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi

Freud ve edebi ve sanatsal yaratım

1907'de Freud ilk kez bir edebiyat yapıtını psikanalizin ışığında incelemiştir. Şimdi Freud'un sanatsal yaratımla ilişkileri üzerinde duralım. Sanat eserleri, özellikle de edebi eserler Freud'un ve psikanalistlerin daima ilgisini çekmiş, sanatçının izleyicide ya da okuyucuda coşku uyandırma yeteneği onlarda merak uyandırmıştır. Edebiyat yapıtlarından, Sofokles'in Oedipus kompleksi ya da Shakespeare'in Hamlet karakteri gibi temaların seçilmesi, kurgusal karakterler üzerinden betimlenen durumlarla psikanalizdeki hastalarda gözlenen çatışmalar arasında aydınlatıcı benzerlikler kurma olanağı vermiştir. Bu benzerlikler psikanalistlere ve ilk olarak da Freud'a, kurgusal karakterleri sanki klinik vakalarmış gibi ele alma olanağı sunmuştur.

Freud bir sanatçıyı sanat eseri üretmeye iten şeyin ne olduğunu ve bu eserin izleyici ya da okuyucuda yarattığı coşkusal tepkinin nedenlerini sorgulamıştır. Ona göre, sanatçı yaratıcılığının kaynağını kendi bilinçdışından alır ve içsel düşlem dünyasını eserine (ressam tuvaline, yazar karakterlerine) yansıtır: *"Yazar farklı bir yol izler. O, dikkatini kendi ruhundaki bilinçdışına yöneltir, onun gelişim olanaklarını yakından izler ve bunları bilinçli eleştiriyle baskılamak yerine sanat yoluyla ifade eder. Yani biz bilinçdışı etkinliğin hangi yasaya boyun eğdiğini başkalarından öğrenirken, yazar bunu kendinden ve kendi deneyiminden* çıkarır" (1907a, s. 243). Bize yalnız eseri değil, yazarın kendisini de analiz etme olanağı veren budur.

Bir edebiyat ya da sanat eserinin okuyucu ya da izleyicide yarattığı etkiye gelince, Freud'a göre bu etki, eserin onda harekete geçirdiği özdeşleşme yoluyla gerçekleşir. Bu özdeşleşmeyi ortaya çıkaran şey, sanatçının, sanat eserine verilen biçimde gizlenen bastırılmış arzuları olduğu kadar, eseri seyreden ya da okuyan kişide onu esinleyen duygusal durumun aynısını uyandırma niyetidir (Freud 1914b).

Freud'dan sonra birçok psikanalist sanat eserlerinin incelenmesine katkıda bulunmuştur. Son yapılan çalışmalar arasından, konuyu Freud'dan daha ileri bir noktaya taşıyan H. Segal'in (1991) çalışmasına değinmek isterim. Segal'e göre sanatçı, sanatı aracılığıyla yalnız bilinçdışı bir arzuyu iletmeye çalışmaz, aynı zamanda bilinçdışı bir soruna *düşlemsel bir çözüm* bulma arayışındadır ve eseri aracılığıyla *onarım ihtiyacını* da iletmeye çalışır -yaratma gücünü harekete geçiren bu ihtiyaçtır. Segal düşler ve sanat eserleri arasında bir benzerlik kurar; bununla birlikte, düşlerden farklı olarak, sanat eserleri maddi gerçeklikte "cisimleşme" özelliğine sahiplerdir. Bir eserin estetik etkisi bu yüzden kısmen sanatçının, düşlemlerini simgesel olarak ifade etmesine aracılık eden somut malzemeyi nasıl kullandığına bağlıdır: *"(Sanatçı) yalnızca bir düş gören değil, aynı zamanda* üst düzey bir zanaatçıdır. Bir zanaatçı sanatçı ol*mayabilir fakat bir sanatçı zanaatçı olmak zorundadır"* (Segal, 1991, s. 176).

Gradiva'da nevroz ve psikoz yan yana mıdır?

Jensen'in "Gradiva"sında Hezeyan ve Düşler yalnızca psikanalizin edebi bir esere uygulanması açısından değil, klinik ve kuramsal açıdan da ilgi çekicidir. Klinik açıdan bakıldığında, Freud, kahramanın kadınlar karşısında ketlenmesi ve geçici varsanısal hezeyanı gibi, nevroz sınıfına dahil ettiği geniş bir belirti yelpazesini olağanüstü bir gözlem yeteneğiyle betimler. Freud Hanold'ın varsanılarından bahsederken yalnız "hezeyan" terimini kullanır, "psikoz" terimini kullanmaz. Yine de bu vakada psikozdan bahsedebilir miyiz?

Freud-sonrası psikanalistler bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Freud'un metnine bağlı kalan psikanalistlere göre, Hanold'ın hezeyanı nevrotik bir kişilikte gözlenebilen, psikotik olmayan geçici bir bilinç bozukluğundan kaynaklanır (Jeanneau, 1990). Freud'un gerçekliğin inkarı ve benliğin bölünmesi üzerine son çalışmalarını göz önünde bulundurarak Gradiva'yı yeniden okuyan Freud-sonrası diğer psikanalistlere göre ise, Hanold'ın varsanıları, benliğinin katlanılmaz bir gerçekliği yadsıyan bölümüne aitken, benliğinin diğer bölümü bu gerçekliği kabul etmektedir. Bu bakış açısına göre, iyileşme, benliğin gerçekliği kabul eden bu bölümünün onu yadsıyan bölümüne baskın gelmesiyle gerçekleşir. F. Ladame'a göre (1991) Hanold'un hezeyanı ve varsanıları ergenlikte rastlanan psikopatolojinin tipik bir örneğidir; günümüzde psikotik dağılma olarak adlandırılabilecek bu tablonun seyri oldukça değişkendir. D. Quinodoz (2002) Freud'un psikanalistlere *"kişiliklerinin geri kalanını göz ardı etmeden, hastaların 'deli' taraflarıyla nasıl konuşacaklarını"* öğreten bir model sunduğunu gösterir (s. 60). Ona göre, Hanold'ın aynı anda hem bir hezeyan içinde olup hem de normal sayılabilecek bir hayat sürmesi, günümüzde kendisinin *"heterojen"* olarak adlandırdığı hastalarda sıklıkla görüldüğü gibi, benlikte bir bölünmeye işaret eder. Bir kişide hezeyan gören bir tarafla gerçekliği dikkate alan bir diğer tarafın bir arada var olması, psikanalistin özel bir teknik yaklaşım sergilemesini gerektirir. Örneğin Zoé, Hanold'ın hezeyanına aldanmadığı halde, bunu ona hemen söylemekten kaçınır; onunla konuşurken hem hezeyanlı tarafının hem de gerçekliği dikkate alan tarafının anlayabileceği "çift anlamlı bir dil" kullanır.

Freud'un metinlerini son dönemdeki çalışmalarının ışığında okuyacak olursak, 1895'teki *Histeri Üzerine Çalışmalar*'dan 1918'deki *"Kurt Adam"*a kadar betimlediği klinik vakaların çoğunda, henüz bu durumu kavramsallaştırmamış da olsa, psikoza ait mekanizmalarla nevroza ait mekanizmaları yan yana getirdiğini görebiliriz. Freud *Psikanalizin Özeti*'nde (1940a [1938]) benliğin gerçekliği yadsıyan bölümüyle onu kabul eden bölümünün, yalnız psikozda değil, nevrozda ve hatta normal bir insanda dahi değişen oranlarda bir arada bulunabileceğini göstermiştir.

Son olarak, kimi yazarlar Freud'un bu metninin tamamına sinmiş bulunan fetişizm sorunsalına vurgu yapmışlardır: J. Bellemin-Noël'in (1983) ortaya koyduğu gibi, ayak fetişizminden Gradiva'nın yürüyüşüne kadar.

Bir edebiyat yapıtına uygulanan psikanaliz - nevroz - psikoz - varsanı - varsanısal hezeyan

"BEŞ YAŞINDAKİ BİR ERKEK ÇOCUKTA FOBİNİN ANALİZİ (KÜÇÜK HANS)"

S. FREUD (1909b)

İlk çocuk psikanalizi

Bu vaka incelemesi, bir çocuğa uygulanan ilk psikanalitik tedavinin raporudur. "Küçük Hans"ın (asıl adıyla Herbert Graf) tedavisini yürüten kişi babası Max Graf'tı (bu o dönemlerde pek nadir olmayan bir uygulamadır). Analiz 1908 yılının Ocak ayından Mayıs ayına kadar sürmüş ve babanın düzenli biçimde tuttuğu ve Freud'a ilettiği notlara dayanarak Freud tarafından süpervize edilmiştir. Freud baba ve çocukla bir araya geldiği, dönüm noktası niteliğindeki tek bir görüşme dışında tedaviye şahsen katılmamıştır. Freud bu tedaviyi yazıya döker ve babanın izniyle 1909 yılında yayımlar. Freud'un bu katkısı, önceki yıl Salzburg'da düzenlenen ilk Psikanaliz Kongresi'nde kurulması kararlaştırılan psikanaliz dergisi *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen*'in ilk sayısında basılır. Bu kısa ömürlü dergi ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar yayımlanabilmiştir.

Bu vaka incelemesi bize ne öğretir? İlk olarak, "Küçük Hans" vakası, Freud'un çocuk cinselliğinin genel varlığına ilişkin varsayımını doğrulamak için ne zamandır aradığı "kanıtı" ona sunmuş; ikinci olarak da bu fobi vakasının iyileşmesi, psikanalizin terapötik olanaklarının yalnız yetişkinler için değil, çocuklar için de geçerli olduğunu kesin bir şekilde göstermiştir.

Biyografiler ve tarih

"Küçük Hans": opera yönetmeni olarak mükemmel bir kariyer

Küçük Hans'ın ebeveynleri Freud'a yabancı değillerdi çü kü annesi Olga Graf birkaç yıl önce Freud tarafından analiz edilmişti. Hans'ın babası, besteci ve müzik eleştirmeni Max Graf ise 1900 yılında Freud'la tanışmış ve psikanalizin keşiflerine duyduğu ilgiyle 1913 yılına kadar düzenli olarak Çarşamba Psikanaliz Derneği'nin toplantılarına ka ılmıştı. 1906 yılında Hans henüz 3 yaşında bile değilken, Max Graf oğluyla ilgili gözlemlerini düzenli şekilde Freud'a iletmeye başladı. Çünkü Freud, 1905'te Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'de ileri sürdüğü varsayımları doğrulamak için, yakın destekçilerinden çocuk cinselliğiyle ilişkili olabilecek her şeyi not etmelerini istemişti. Freud Küçük Hans'ın babası tarafından yapılan bazı gözlemleri şu iki makalede kullandı: "Çocuklara Cinsellikle İlgili Yapılan Açıklamalar" (1907c) ve "Çocukların Cinsel Kuramları" (1908c). 1909'da yayımlanan "Küçük Hans" vakasında ise, fobik belirtinin temelinde yatan çatışmalar kısmen çözümlenene kadar yürütülen yorumlama ve işleme uğraşını gözler önüne serdi.*

Sonrasında Freud çocuğun ve ebeveynlerinin izini kaybetti, fakat 1922'de eklediği bir notta, aynı yıl, 1909'daki makalede betimlediği Küçük Hans olduğunu söyleyen genç bir adam tarafından ziyaret edildiğini anlatır. Freud "korkunç bir gelecek kehanetinde bulunulan" (s. 198 [129]) çocuğun gayet iyi durumda olduğunu ve artık ketlenme

yaşamadığını öğrenmekten mutluluk duydu. Ayrıca çocuğun ebeveynlerinin boşandığını ve her ikisinin de yeniden evlendiğini öğrendi. Genç adamın psikanalitik tedaviyle ilgili hiçbir şey hatırlamadığını şaşırarak fark etti.

Vaftiz babası besteci Gustav Mahler olan Herbert Graf sonradan ünlü bir opera yönetmeni oldu. Diğer birçoklarının yanında New York Metropolitan Operası'nın yönetmenliğini yaptı, sonra tekrar Avrupa'ya döndü ve kariyerini Büyük Cenevre Tiyatrosu'nun yönetmeni olarak noktaladı. Meslek hayatında üstün bir başarı kazanmış olsa da, özel hayatında eşiyle yaşadığı sorunlar nedeniyle 1970 yılında Cenevre'de Hugo Solms'la tekrar psikanalize başladı. 1973'te bu şehirde öldü. Gazeteci F. Rizzo'yla yaptığı ve Görünmez Bir Adamın Anıları *(1972) adıyla yayımlanan söyleşilerinde "Küçük Hans" olduğunu açıkladı. Fakat babası Max Graf gibi psikanalizle ilgilenmedi. Max Graf Freud'un 1906'da ona elyazmasını yolladığı bir makalesinin - "Sahnedeki Psikopatik Karakterler" (1942a [1905-1906]) o öldükten sonra yayımlanmasını sağladı.*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1909b), "Analyse de la phobie d'un garçon de cinq ans (Petit Hans)" (Beş yaşındaki bir erkek çocukta fobinin analizi (Küçük Hans)) *Cinq Psychanalyses* (Beş Psikanaliz), çev. M. Bonaparte ve R. Loewenstein, Paris, PUF, 1954 içinde s. 93-198 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, IX, s. 1-130'a gönderme yapmaktadır].*

Küçük bir çocukta cinselliğin öneminin doğrulanması

Freud'un yazısı iki bölümden oluşur: ilki "Küçük Hans"ın babasının, oğlu 3-5 yaşları arasındayken, yani fobi henüz ortaya çıkmamışken yaptığı gözlemleri aktaran kısa bir giriştir; ikincisi tedavinin gelişim öyküsünü ve Freud'un bunu izleyen yorumlarını içerir.

"Küçük Hans"ın, cinsel konularla ilgili kendi sarf ettiği ve babası tarafından düzenli bir şekilde yazıya geçirilen sözleri, tüm yönleriyle cinselliğin bilmecelerine ne denli kafa yorduğunu açık bir şekilde gösterir. Dahası, bu patolojik bir vaka değildir ve bu çocukta gözlenen şeyler en küçük yaşlarından itibaren tüm çocuklara genellenebilirler. Hans'la ilgili bu gözlemler, Freud'un büyük oranda yetişkin hastaların analizinde ortaya çıkan anılardan çıkarsadığı ve *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'de ileri sürdüğü, çocuk cinselliğinin varlığına ilişkin varsayımlara destek çıkarlar.

"Küçük Hans"ta çocuk cinselliğinin erken dışavurumları

Freud baba tarafından tutulan notlarda öncelikle bu küçük çocuğun kendi bedenine ve özellikle de *"pipi"* olarak adlandırdığı penisine duyduğu canlı ilginin kanıtını bulur. Bu organ onun için dinmek bilmez bir merak konusu ve hem bir haz hem de bir kaygı kaynağıdır. Etrafına sürekli onunla ilgili sorular sorar. Babasına yönelttiği *"Baba, senin de pipin var mı!"* sorusuna olumlu yanıt alır. Fakat bazen, özellikle de annesi ve küçük kızlarla ilgili sorular söz konusu olduğunda, aldığı yanıtlar belirsizdir. Bir gün annesini soyunurken gördüğünde aralarında şu konuşma geçer: *"Neye bakıyorsun öyle!"- "Sadece senin de pipin var mı diye bakıyorum"- "Tabii ki var, bilmiyor muydun!"* (1909b, s. 96 *[8]*). Hans'ın annesi, verdiği bu muğlak yanıtla, yalnızca işemek için bir deliği olduğunu mu kastetmişti yoksa kendisinin de bir penisi olduğunu mu ima ediyordu? Freud'a göre küçük oğlanın gözünde ikinci olasılık önem kazanır ve bu düşünce zihninde, kadınların da erkekler gibi bir penise sahip olduğu şeklinde *"çocuksu bir cinsel kuram"* oluşmasına neden olur. Freud

küçük çocuk için bu inancın böylesine önemli oluşuna hayret eder. Bu inanç muhtemelen annesinin sözleriyle güçlenmiş, babasının, kızların penisi olmadığını yineleyen karşı yöndeki açıklamalarına rağmen varlığını sürdürmüştü. İşte baba oğul arasında geçen bu tür bir konuşmadan alıntı:

Hans'ın babası şöyle yazar: *"Hans önümüzdeki Pazar, 15 Mart'ta benimle Lainz'e gitmeye söz vermişti. Başlangıçta direndi ama sonra her şeye rağmen bana eşlik etti. (...) Yolda ona kız kardeşinin onunki gibi bir pipisi olmadığını söyledim. Küçük kızların ve kadınların pipisi yoktur, annenin de yok, Anna'nın da, ve bu şekilde devam ettim.*

Hans - Peki ya senin pipin var mı?

Ben [baba] *- Tabii ki, sen ne sanıyordun?*

Hans (kısa bir sessizlikten sonra) *- Eğer pipileri yoksa küçük kızlar nasıl işiyorlar?*

Ben Seninki gibi bir "pipileri" yok. Anna banyo yaptırılırken zaten görmedin mi" (s. 112 *[27]*).

Freud çocukların bu konuda sıklıkla yanlış bir algıya sahip olmalarına ve gerçekte gördükleri şeyi -örneğin küçük bir kızın "pipisi" olmadığını- mesele etmemelerine şaşırır; bu görülen şey çocukta kastrasyon kaygısını başlatacak olan şeydir. Hans'ın babası, Hans üç buçuk yaşlarındayken bir gün annesinin onu eli pipisindeyken yakaladığını anlatır: Annesi şöyle der, *"Eğer bunu yaparsan Doktor A.'yı çağırıp pipini kestireceğim. O zaman çişini neyle yapacaksın bakalım!"*; Hans *"popomla!"*diye yanıt verir (s. 95 *[7]*). Freud'a göre çocuğun, bir nevrozun ortaya çıkmasında son derece belirleyici bir rol oynayan bir "kastrasyon kompleksi" edinmesi, işte böyle bir tehdit vesilesiyle olur.

Vaka öyküsünü okumaya devam ettikçe, Hans'ın yerinde soruları ve gerçeklik arayışı karşısında şaşırmadan edemeyiz; özellikle de anne ve babası onu tatmin etmeyen yanıtlar verdiklerinde. Örneğin, 1906 Ekim ayında Hans üç buçuk yaşındayken kız kardeşi Anna'nın doğumu hayatında bir dönüm noktasıydı.

Hans'ın babası Freud'a şöyle yazar: *"14 Nisan. Anna konusu ön planda. Önceki kayıtlardan hatırlayabileceğiniz üzere, Hans, ebeveynlerinin sevgisinin bir bölümünü ondan çalan yeni doğmuş bebeğe karşı güçlü bir nefret duymuştu. Bu nefret henüz tamamen kaybolmadı ve abartılı bir sevecenlikle kısmen telafi ediliyor. Hans birçok kez şu arzusunu dile getirdi: "Martı daha fazla çocuk getirmemeli, çocukları içinde oldukları* ***büyük kutudan*** *çıkarıp getirmesin diye ona para vermemiz gerek"* (s. 140 *[60]*). Hans Anna'nın orada olduğunu ve bir *"lumpf"* (dışkıyı anlatmak için onun icat ettiği bir kelime) gibi oradan çıktığını anlamıştı. Kız kardeşinin doğumunu izleyen aylar boyunca, Hans yalnız kıskançlık göstermekle kalmadı, birçok kez onun ölmesini dilediğini ifade etti ama aynı zamanda ona olan sevgisini de açıkça göstermekteydi.

Ödipal durum ve babaya karşı çiftedeğerlilik çatışması

Freud *Düşlerin Yorumu*'nda ve *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'de ileri sürdüğü şeylerin *"en çarpıcı ve en açık şekilde"* doğrulandığını görmekten büyük sevinç duyar: *"Hans gerçekten de babasını "kenara atmak", ondan kurtulmak ve böylece tatlı annesiyle yalnız olmak, onunla uyumak isteyen küçük bir Oedipus'dur"* (s. 172 *[98]*). Hans'ın annesiyle uyuma ve onun *"küçük okşamalarını"* tatma isteği, babasının genellikle yanlarında olmadığı yaz tatillerinde ortaya çıkmıştı; küçük çocuk babasının *"gitmesi"* ve *"hep uzakta kalması"* şeklindeki arzusunu göstermiş, hatta onun "ölmesini" istediğini belli etmişti. Freud'a göre babanın ölmesi yönündeki bu arzu her küçük erkek çocukta bulunur ve normal ödipal durumun bir parçasıdır, fakat Hans'ın durumunda olduğu gibi bu istek fazla şiddetlendiğinde çeşitli belirtilere yol açabilir. Böylelikle sevgi/nefret çiftedeğerliliği çatışması ödipal durumun başlıca meselesi haline gelir: *"Hans'ın bir rakip olarak kin duymaktan kendini alamadığı bu baba, aynı zamanda hep sevdiği ve sevmeye devam etmek zorunda olduğu babasıydı; bu baba onun modeli, ilk oyun arkadaşıydı ve ilk yıllarından itibaren ona bakmıştı: işte ilk duygusal çatışmayı doğuran buydu ve bu çatışma yakın zamanda çözülecek gibi değildi"* (s. 188 [117-118]).

Freud aynı zamanda o yaşta Hans'ın kız ve erkek çocuklara eşit şekilde sevecenlik gösterdiğine dikkat çeker: *"Hans, tüm çocukların olabileceği gibi, bir eşcinseldir ve bu gözden kaçırmamamız gereken şu durumla uyum içindedir: Hans* ***yalnızca bir tür genital organın varlığını tanır****, o da kendi sahip olduğu organdır"* (s. 171 *[97]*). Freud sonraki metinlerinde olduğu gibi bu metninde de erkeklerin ve kızların psikoseksüel gelişiminde penise merkezi bir rol verir; bununla birlikte burada erkek çocuğun bir vajinanın varlığını zihninde canlandırabileceği düşüncesine de değinir: *"Ancak penisinde hissettiği duyumlar onu bir vajinanın varlığını varsaymaya yakınlaştırmış olsa da bilmeceyi çözemiyordu, çünkü bilgi dağarcığında, penisinin ihtiyaç duyduğu şeye benzeyen hiçbir şey yoktu; aksine, annesinin de onunki gibi bir pipiye sahip olduğu inancı sorunun* çözümüne giden yolu tıkamaktaydı" (s. 189 *[118]*). Freud bu metinde özel olarak kadın cinselliğiyle ilgili düşlemlere birçok kez yer verse de bunları erkek cinselliğine eşdeğer bir kadın cinselliği kavrayışıyla açık bir şekilde bağlantılandırmaz: bu görevi onun takipçileri, özellikle de kadın psikanalistler üstleneceklerdir. Freud'un cinsellik kavrayışı "fallus merkezli"dir, yani cinsiyet farklılığının odağında esas olarak bir penise sahip olma ya da olmamanın bulunduğu düşüncesi üzerine kuruludur. Bana göre bu kavrayış, yukarda gördüğümüz gibi, cinsiyet farklılığı sorununu açıklamak için Freud'un kendisinin de çocuksu bir cinsel kuramı kullanmayı sürdürdüğü anlamına gelir.

Bir çocukluk fobisinin psikanalitik tedavi süreci

Küçük Hans'ın analizinin gerekçesi önemli bir fobinin ortaya çıkmasıydı; çocuk atların onu ısırıcağından ya da ezeceğinden korktuğu için evden dışarı çıkmayı reddetmeye başlamıştı. Freud bu fobik belirtinin oluşumunu bir uzlaşmanın sonucu olarak değerlendirir: ona göre Hans'ın bir at tarafından ısırılma korkusu, babası tarafından kastrasyona uğratılmakla ilgili bilinçdışı kaygısının bir hayvan üzerine yer değiştirmesinin sonucuydu. Peki bu kastrasyon kaygısı nereden kaynaklanıyordu? Klinik malzeme Hans'ın bu endişesinin, ödipal çatışmayı çözmesinin olanaksızlığından kaynaklandığını gösterdi: Hans bir yandan annesine karşı güçlü bir ensestüel bağlılık duyuyor, onunla uyumayı ve babasını aradan çıkarmayı arzuluyordu -bunlar onun için katlanılamaz isteklerdi; diğer yandan babasına karşı güçlü bir bağlılık duyuyor fakat aynı zamanda annesiyle arasında engel oluşturan bir rakip olarak ondan nefret ediyordu - bu da bir o kadar katlanılmazdı. Freud'a göre, Hans'ın annesine karşı duyduğu ensestüel arzu ile sevgili babasına karşı duyduğu nefretin yarattığı suçluluk duygusunun birleşimi, çocukta bu yasak arzularından dolayı kastrasyonla cezalandırılma endişesini harekete geçiren şeydi.

Fakat dikkatli bakılırsa her erkek çocukta Hans'ınkine benzer bir ödipal durum gözlenmez mi? Normal bir ödipal durumla patolojik bir ödipal durum arasında, normal bir kastrasyon kaygısıyla fobik bir belirtiye yol açan kastrasyon kaygısı arasında nasıl ayrım yapacağız? Şüphesiz, Hans üç buçuk yaşındayken bir kız kardeşinin doğmuş olmasının, bu kıza karşı kıskançlığı kadar, onu meydana getiren anne babasına karşı öfkesini de artırarak onda ödipal çatışmayı körüklemiş olduğunu düşünebiliriz.

Freud'a göre, fobiyi yaratan patojenik etkeni Hans'ın kız kardeşine yönelik ölüm arzularında arayamayız, çünkü Hans bunları açıkça dile getirir. Fobinin gerçek nedeni Hans'ın babasına yönelik ölüm arzularında aranmalıdır, çünkü bilinçdışı bastırmaya maruz kalan bunlardır. Çok sevdiği babasına karşı bu denli nefret duymak çocuğun bilinci tarafından kabul edilemez; böylece saldırgan dürtüler bastırılır ve baba tarafından kastrasyona uğrama kaygısı yer değiştirerek, bir at tarafından ısırılma ya da ezilme korkusuna dönüştürülür. Belirti oluşumuyla sağlanan bu uzlaşma, Küçük Hans'a, bilinç düzeyinde babasına olan sevgisini sürdürme ve ona karşı katlanılmaz bir nefret hissetmekten - onu aşamadığı bir çıkmaza sürükleyen bu durumdan kaçınma olanağı verir.

Tedavi bu can alıcı noktaya ulaşıp daha fazla ilerleyemez hale gelince, Freud duruma kendisi müdahale etmeye karar verdi. Baba ve çocuğu görüşmeye aldığında, atların görünüşüyle ilgili Küçük Hans'ı korkutan detayların, ona aslında babasının gözlüklerini ve bıyıklarını hatırlatıyor olabileceğini sezerek bu keşfini çocukla paylaştı. Bu açıklama,

iyileşmeye giden yolda belirleyici bir dönüm noktası oldu. Freud gerçekte küçük çocuğun babasına olan aktarımını yorumlamıştı ve yaptığı bu açıklama sayesinde, çocuk babasına yönelik ölüm arzularının ve onun tarafından kastrasyona uğrama korkusunun atların üzerine yer değiştirmesinin nedenlerini fark edebildi.

Bu çocuk vakanın analizinin, Freud'a, çocuk cinselliğinin patolojik dışavurumlarıyla normal dışavurumları arasında belirgin bir farklılık olmadığını gösterdiğini ekleyelim. Örneğin, kastrasyon kaygısı ve ensestüel libidinal ya da saldırgan dürtüler, fobik belirtiler sergileyen bir çocukta olduğu gibi, gelişimi normal olarak değerlendirilen bir çocukta da mevcutturlar. Patolojik ve normal arasında fark yaratan şey her şeyden önce nicel bir etmendir: İçsel durum işlenemeyen aşırı bir kaygı yarattığında belirtisel bir uzlaşmanın ortaya çıkmasına neden olur. Freud'a göre bu çocukluk nevrozu genellenebilir bir model teşkil eder çünkü yetişkinlerdeki nevrozun, Küçük Hans'ın fobisinde keşfettiğimiz aynı çocuksu kompleksle sıkı sıkıya ilişkili olduğunu gösterir. 1926'da *Ketlenme, Belirti ve Kaygı* makalesinde Freud, 1909 yılında henüz ortaya konulmamış olan ve yakın zamanda tanıttığı üstbenlik kavramının ışığında kaygı kuramında değişiklikler yaparken Küçük Hans vakasını yeniden ele alacaktır.

"Küçük Hans"ın sonradan etki ile ele alınan edilgen ve etkin eğilimleri

"Küçük Hans" vakası bir kısmını aşağıda özetleyeceğim çok sayıda eleştiriye konu olmuştur. Bazı psikanalistler, yerinde bir şekilde, Freud'un yorumlarında yalnızca, Hans'ın babasıyla özdeşleşip onun yerini alma ve annesinin kocası olma arzusuna bağlı düşlemlerini göz önüne aldığını ve böylece düz ya da pozitif Oedipus kompleksini öne çıkardığını ve ters ya da negatif Oedipus kompleksini hesaba katmadığını belirtmişlerdir. Oysa, Silverman (1980) ve Frankiel'e göre (1991), Freud Hans'ın aynı zamanda annesiyle özdeşleşip onun yerini almayı arzuladığını açıkça gösteren detaylar verir. Örneğin, vaka öyküsü oğlanın babasına karşı erotikleşmiş bağlılığını, annesi gibi bebek sahibi olma isteğini, hamile annesiyle özdeşleşmesini, aynı zamanda ona karşı öfke ve rekabet duygularını ortaya koyar. Çiftcinselliğin önemini ve nevrozları çözmek için yalnız düz Oedipus kompleksine bağlı arzu ve savunmaları değil, ters Oedipus kompleksine bağlı olanları da yorumlamak gerektiğini anlamaya başladığı halde, Freud'un neden bu malzemeyi kullanmadığını kendimize sorabiliriz. Bu çekimserliğin nedenleri arasında, "Küçük Hans"ın tedavisinin sürdüğü dönemde Freud'un hâlâ yapısal çiftcinsellik kavramını kullanıyor olması ve henüz ruhsal çiftcinsellik kavramını geliştirmemiş olması sayılabilir; ruhsal çiftcinsellik kavramı, negatif ya da ters Oedipus kompleksi gibi 1923 yılında ortaya atılacaktır. Ayrıca, Freud'un çocuğun annesiyle ilgili çatışmasından bu kadar az bahsetmesinin kuşkusuz gizlilikle ilgili sebepleri de vardır, çünkü Hans'ın annesi önceden Freud'un analizinden geçmişti. Son olarak, Freud'un, ileride kendisi ya da onu izleyen psikanalistler tarafından kavramsallaştırılacak olan klinik fenomenleri önceden zaten büyük bir ustalıkla betimlemiş olduğunu sıkça görürüz. Günümüzde okuyucuların onun eserlerini sürekli yenilenen bir ilgiyle tekrar tekrar okumaları bundandır.

Max Graf'ın iki yıldan uzun bir süre boyunca oğluyla ilgili tuttuğu notları yakından inceleyen P. Mahony (1993), bu klinik malzemenin yazıya dökülürken uğradığı kaçınılmaz bozulmaları sorgulayan ilk kişi oldu. Mahony'e göre bu notların yazımı çocuğun tedavisinde belirleyici bir aktarım rolü oynar ve Küçük Hans'ın yazma sürecinde etkin bir rol üstlenmeye, özellikle de Freud'a iletmek istediği şeyi babasına dikte etmeye başladığı an, tedavi açısından bir dönüm noktası teşkil eder: *"Profesöre her şeyi yazarsam saçmalığım hemen geçecek değil mi!"*(Freud, 1909b, s. 135). P. Mahony bir sözcük oyunu yaparak makalesine "Diktatör ve Tedavisi" adını verir; böylece hem Hans'ın otoriter karakterini, hem de bir noktadan sonra *"kendisine ait bir etkinlik"* haline gelen rapor yazımındaki etkin rolünü vurgulamış olur (Mahony, 1993, s. 1250).

İlk çocuk psikanalistleri

Hermine Hug-Hellmuth (1871-1924)

Hermine Hug-Hellmuth tarihsel olarak ilk çocuk psikanalisti olmasına karşın günümüzde bile pek az tanınır. Hug-Hellmuth 1910'da I. Sadger'le psikanalize başladıktan sonra öğretmenlik mesleğini bırakmaya ve kendini bütünüyle çocuk psikanalizine adamaya karar verdi. 1913'te Viyana Derneği üyeliğine kabul edildi ve Çarşamba Derneği'nin toplantılarına katıldı. Çocuğun entelektüel ve duygulanımsal gelişiminin başlangıcıyla, ilk cinsel heyecanlarını ve mastürbasyonu yaşamın daha ilk haftalarına dayandırdığı çok sayıda makale yayımladı. Hermine Hug-Hellmuth aynı zamanda, yalnızca çocukların gelişimini gözlemek amacıyla da olsa, oyunun faydasına dikkat çeken ilk psikanalist oldu. Oyunun tam anlamıyla bir terapi tekniği olarak kullanımı ileride M. Klein ve ardından A. Freud tarafından geliştirilecektir. Hug-Hellmuth 1920'de Lahey'deki kongrede çocuk psikanalizinin "pedagojik" ve "eğitici" boyutunu dikkate almanın gerekliliği üzerinde durdu (C. ve P. Geissman, 1992). Hermine Hug-Hellmuth, 1924'te, davranış sorunları nedeniyle analize aldığı yeğeni Rolf tarafından öldürüldü. Psikanaliz karşıtları bu cinayeti teşhir ederek psikanalizin çocuklar ve ergenler için tehlike yarattığını ileri sürdüler.

Melanie Klein (1882-1960)

Kayıp, yas ve depresyon

1882'de Viyana'da doğan Melanie Klein 4 yaşında ablasını kaybetti ve böylece erken yaşta yasla tanışmış oldu. Sahiplenici ve müdahaleci olarak betimlenen annesiyle oldukça çiftedeğerli bir ilişki yürüten Melanie derin depresyon dönemlerinden geçti. 1902'de 20 yaşındayken, çok sevdiği erkek kardeşi Emmanuel'i de kaybetti. Bir yıl sonra 1903'te mühendis Arthur Klein'le evlendi ve üç çocuğu oldu: 1904'te Melitta, 1907'de Hans ve 1914'te - Melanie'nin annesi öldükten bir yıl sonra- Erich doğdu. Melanie 1914'te Budapeşte'de Sandor Ferenczi'yle ilk analizine başladı. Ferenczi onu çocuk psikanalizi ve erken dönem düşlemleriyle ilgilenmesi konusunda cesaretlendirdi. 1919'da küçük bir çocuk üzerine (aslında bu kendi oğlu Erich'ti) ilk gözlemlerini anlattığı "Bir Çocuğun Gelişimi" (Klein, 1921) başlıklı bir bildiri sundu ve Macar Psikanaliz Birliği'nin üyesi oldu. Melanie Klein aynı yıl içinde siyasi sorunlar ve Yahudi düşmanlığı nedeniyle Macaristan'dan ayrıldı ve çocuklarıyla birlikte Berlin'e yerleşti; bu sırada İsveç'e yerleşen kocasıyla 1923'te boşandı.

Çocuk psikanalizi tekniği

Klein Berlin'deyken kendi deyimiyle "katı bir bakışla psikanalitik çocuk gözlemi tekniğine" *son halini verdi. Burada Karl Abraham'la ikinci kez analize başladı. Abraham'ın düşünceleri onu derinden etkiledi; sonrasında her zaman kendini onun bir takipçisi olarak gördü ve kendi yapıtlarını onunkilerin bir devamı saydı (H. Segal, 1979). Aralık 1925'te Karl Abraham'ın ölümüyle analizi sona erdi. Melanie Klein aynı yıl bir dizi konferans vermesi için Londra'ya davet edildi. Burada Abraham'ın ölümünden sonra Berlin'de artık bulamadığı güçlü bir destek gördü. Jones onu bir süre kalması için İngiltere'ye davet edince 1926 Eylül'ünde Berlin'den ayrıldı ve kısa bir süre sonra kesin olarak Londra'ya yerleşmeye karar verdi. Melanie Klein 1932'de kız ve erkek çocuklarda gelişimin erken dönemleri üzerine yeni görüşlerini açıkladığı* Çocuk Psikanalizi'*ni yayımladı.*

Anna Freud'la çatışmalar

Melanie Klein İngiliz meslektaşları tarafından önce sıcak bir şekilde karşılandı. Fakat 1927 yılından sonra, Anna Freud farklı bir çocuk psikanalizi yaklaşımı geliştirdi ve Melanie Klein'ı git gide daha sert bir şekilde eleştirmeye başladı (P. Grosskurth, 1986). Buna karşın Klein İngiliz Psikanaliz Derneği'ndeki meslektaşları tarafından gerçek bir öncü ve bir yenilikçi olarak görülüyordu ve onların çalışma şekilleri üzerinde ciddi bir etkisi olmuştu (R. Hinshelwood, 2002). Klein, 1935'te yayımlanacak olan, depresyonla ilgili en önemli makalesini yazmaya başlamıştı ki, Nisan 1934'te bir dağcılık kazasında 26 yaşındaki oğlu Hans'ı kaybetti. Öz kızı Melitta Schmideberg ve onun analisti E. Glover tarafından şiddetli saldırılara maruz kalması da buna eklenince, bu yıl M. Klein için özellikle üzücü bir yıl oldu. Melitta başka yakınmalarının yanında, annesini kardeşinin "intiharından" da sorumlu tutuyordu; oysa gerçekte bu bir kazaydı. Fakat en güçlü muhalefet 1938'de, Anna Freud'un Nazilerin yükselişinden kaçıp babasıyla birlikte Londra'ya gelmesiyle başladı. İngiliz Psikanaliz Derneği, 1943'te savaş sürerken, tüm katılımcıların kuramsal duruşlarını karşılaştırmak ve yaklaşımlarına açıklık kazandırmak amacıyla bir dizi konferans düzenledi. "Büyük Tartışmalar" adıyla bilinen bu konferanslar önemli çalışmaların ortaya çıkmasını sağladı (P. King, S. Steiner, 1991). Bir centilmenlik anlaşmasının ardından, İngiliz Psikanaliz Derneği içinde üç psikanaliz grubunun kurulmasına karar verildi: Anna Freud'un kurduğu okul, Melanie Klein'ın kurduğu okul ve Birliğin üyelerinin tarafsız çoğunluğunun oluşturduğu "Orta Grup" Bu son grup Melanie Klein'ın ölümünden sonra "Bağımsızların Grubu" ismini almıştır. Bu üç farklı grup günümüzde hâlâ mevcuttur, ancak üyeleri arasındaki bilimsel ayrılıklar azalmıştır (P. King ve R. Steiner, 1991).

Yenilikçi bir teknik olarak oyunla analiz

Melanie Klein yeni bir çocuk psikanalizi yöntemi yaratmıştır. Teknik açıdan bakıldığında, bu Klein'ın çocuk *analizi zemininde geliştirdiği ve yalnızca bir gözlem* yönteminden ibaret olmayan *bir oyun tekniğidir.* "Klein'ın dehası, çocuğun doğal dışavurum biçiminin oyun olduğunu, dolayısıyla oyunun çocukla bir iletişim aracı olarak kullanılabileceğini fark etmesinde yatar. Çocuk için oyun sadece bir oyun değil aynı zamanda bir iştir. Oyun yalnızca dış dünyayı keşfetmenin ve ona hükmetmenin bir yolu değil, aynı zamanda düşlemlerin dışavurumu ve işlenmesi dolayısıyla, kaygıları keşfetmenin ve onlara hükmetmenin de bir yoludur. Çocuk oyun aracılığıyla bilinçdışı düşlemlerini sahneye koyar ve bunu yaparken çatışmalarını işler ve bütünleştirir" *(H. Segal, 1979, s. 32). Başka bir deyişle, oyun çocukta düşlerle aynı düşlemleri açığa çıkarır, fakat düşten farklı olarak oyunun kendisi bir gerçeklik sınamasıdır.*

Melanie Klein çocuğun psikanaliste kısa sürede ve çok güçlü bir aktarım geliştirdiğini ve olumsuz aktarımın da yorumlanması gerektiğini düşünür; bu açıdan, önce terapötik işbirliği kurarak çocuğu analize hazırlamak gerektiğini düşünen Anna Freud'la karşı görüştedir. Melanie Klein ayrıca, Hermine Hug-Hellmuth ya da Anna Freud'un önerdiği eğitsel yöntemlerin çocuğa psikanalitik yaklaşımda yerlerinin olmadığını ve bunların çocuğa sıkıntı vermekten başka bir işe yaramayacaklarını savunur. Ona göre, gerçek bir psikanalitik durum ancak analitik yollarla tesis edilebilir. Melanie Klein 1919-1923 yılları arasında adım adım çocuk analizine özgü bir çerçeve oluşturacak, belirgin bir seans düzeni ve her çocuğun kendine ait bir oyuncak kutusu (içinde küçük evler, her iki cinsiyetten değişik boylarda insan figürleri, hayvanlar, oyun hamuru, kalemler, ip ve makas bulunur) olması kuralını getirecektir. Winnicott'a göre bu karar "bu alandaki en dikkate değer gelişmedir" *(H. Segal, 1979, s. 38).*

Kuramsal açıdan bakıldığında, Melanie Klein'ın çocuk analizinden edindiği tecrübe, ona, özellikle çocuk gelişiminin erken evreleri konusunda bilgi dağarcığımızı önemli ölçüde genişleten varsayımlar öne sürme olanağı vermiştir. Buradan hareketle, eğer Freud yetişkindeki çocuğu keşfettiyse, çocuktaki bebeği keşfetmek de Melanie Klein'a düşmüştür diyebiliriz.

Freud ve Klein'ın karşılaştırılması

Melanie Klein birçok konuda Freudçu düşünce çizgisinin devamında yer alır ve Freud'un ileri sürdüğü temel psikanalitik önermeleri (bilinçdışının varlığı, çocuksu cinselliğin rolü, Oedipus kompleksi, aktarım ve diğer başlıca konular) kabul eder. Bununla birlikte, diğer bazı konularda Freud'dan farklı düşünür ve uzun süre tartışılacak olan sonuçlara varır. Ancak bugün çok sayıda psikanalist, onun tarafından öne sürülen birçok varsayımı tartışmaya gerek duymaksızın kabul etmektedirler.

Şimdi Klein'ın Freud'dan ayrıldığı birkaç noktayı gözden geçirelim. Melanie Klein, Freud'un, süt bebeğinin nesneyi ancak sonraki dönemlerde keşfettiği düşüncesine (birincil narsisizm varsayımı) karşı çıkarak, nesnenin yaşamın başlangıcından beri tanındığını ileri sürer. Ayrıca, Oedipus kompleksinin Freud'un düşündüğünden çok daha erken dönemde geliştiğini, yani bir "erken dönem Oedipus kompleksi"nin var olduğunu gösterir (1928). Klein'a göre, bu arkaik kompleks oral ve anal dürtüleri temel alır (yalnız genital dürtüleri değil) ve kısmi nesnelerle biçimlenir (henüz bütün nesnelerle değil). Klein böylelikle erken dönem Oedipus kompleksini, arkaik nesne ilişkileri kuramının temel bir öğesi haline getirir. Klein erkeklerin ve kızların psikoseksüel gelişimini Freud'dan daha bütünlüklü bir şekilde betimler. Erkek çocuğun annesine takılıp kalmasına ondan daha fazla önem atfeder Freud bu takılmanın yalnız kız çocuklarda olduğunu düşünüyordu. Klein'ın kadın cinselliğini kavrayışı da Freud'unkinden farklılık gösterir. Ona göre kadın cinselliği, erkek cinselliğinin "kastrasyona uğramış" karşılığı değildir; vajinanın varlığı her iki cinsiyetten çocuklar tarafından erken dönemlerden itibaren tanındığından, kadın cinselliğinin kendine özgü bir gerçekliği vardır. Klein ayrıca kız çocuklarının temel kaygısını, bedeninin içindekilerin ele geçirilmesi ve boşaltılması olarak betimler (1932).

Melanie Klein son derece katı bir erken dönem üstbenliğinin varlığını öne sürer; bu üstbenlik Freud'un düşündüğü gibi Oedipus kompleksinden sonra değil, önce oluşmaktadır. Freud 1930 tarihli bir notta açıkça Klein'ın görüşlerine gönderme yapar: "Bununla birlikte, deneyimler bize göstermiştir ki, bir çocuğun geliştirdiği üstbenliğin katılığı hiçbir şekilde ona katı davranıldığı anlamına gelmez" *(Freud, 1930a [1929], s. 98, n.1). Klein, ilerleyen dönemlerde depresif konum (1935, 1940), ardından paranoid-şizoid konum ve yansıtmalı özdeşleşme (1946) gibi, anlaşılmaları ve kabul edilmeleri hayli zaman alacak olan özgün kavramlar geliştirmiştir.*

Son olarak, Klein'ın, ölüm dürtüsünün varlığıyla ilgili Freud'un varsayımlarını paylaştığını ve kıskançlıktan daha önce ortaya çıkan "birincil haset" kavramıyla konuya önemli bir katkı getirdiğini ekleyelim (Klein, 1957). Haset kavramı, Klein ve Klein-sonrası psikanalistlerin katkılarına kadar kuramsal düzeyde kalan yaşam dürtüsü - ölüm dürtüsü çatışmasının yarattığı sonuçları klinik uygulamada ele alma olanağı vermiştir.

Anna Freud (1895-1982)

Babasıyla analiz

Sigmund ve Martha Freud'un altı çocuğundan en küçüğü ve üçüncü kızları olan Anna Freud da çocuk psikanalizinin öncülerinden biri oldu. Ergenliğinden itibaren psikanalizle ilgilense de, önce öğretmenlik eğitimi alarak 1920'ye kadar bu mesleği icra etti. Erinlik döneminde dövülme düşlemlerinden sıkıntı çekmeye başlamıştı; bu belirti ilk olarak 1918-1922 yılları arasında, ardından 1924'de ikinci kez psikanalize başlamasının başlıca nedenlerinden biri oldu. Bu tedavileri babası üstlendi. O dönemde bu uygulamanın aktarım ve karşı aktarım ilişkisi açısından yaratabileceği sorunlar

henüz bilinmediğinden, bu olağandışı bir durum değildi. Anna Freud 1922'de dövülme düşlemleri üzerine klinik bir inceleme sundu ve 27 yaşında Viyana Psikanaliz Derneği üyeliğine kabul edildi.

Anna Freud'a göre çocuk psikanalizi

Anna Freud 1925'te Viyana'da çocuk psikanalizi konusunda bir seminer başlattı. İki yıl sonra kendi düşüncelerini Çocukların Psikanalitik Tedavisi *(1927) başlıklı bir kitapta topladı. Teknik olarak çocukların düşlerinin ve resimlerinin ve ağırlıklı olarak gözlem amacıyla oyunun kullanılmasını önerdi. Analistin psikanalitik tutumuna ek olarak eğitsel bir tutum benimsemesi gerektiğini savundu, ancak savuma mekanizmalarının rolünü keşfettiğinde görüşlerini değiştirdi çünkü bu keşif çocukların başlangıçtaki dirençlerini yorumlama olanağı veriyordu. Anna Freud bu kitapta Melanie Klein'a karşı ilk eleştirilerini de dile getirdi. O dönemde özellikle aktarım konusunda görüş ayrılığı içindeydiler; Klein aktarımın hemen ortaya çıktığını düşünüyor, Anna Freud ise sonradan geliştiğini söylüyordu. Diğer görüş ayrılıkları oyun ve üstbenliğin doğasıyla ilgiliydi. Klein'ın ilkel ve zalim olarak nitelendirdiği üstbenlik, Anna Freud'a göre, benliğin olgunlaşmamışlığı nedeniyle henüz bütünleşmiş değildi.*

Anna Freud 1920'lerin sonuna doğru, benliğin olgunlaşma süreci ve uyum sorunuyla ilgilenmeye başladı ve ilerleyen zamanlarda Viyana'yı terk edip ABD'ye yerleşecek olan, benlik psikolojisinin kurucularından Heinz Hartmann'la çalıştı. Buna karşın Anna Freud'un Benlik Psikolojisi*ne daima mesafeli yaklaştığını ve terapi uygulamalarında, hasta için hangisi daha uygunsa ona göre seçim yaparak, hem birinci hem de ikinci yerleştirmeyi kullandığı hatırlatalım.*

Benlik ve savunma mekanizmaları

Anna Freud'un psikanalize katkısını anlamak için, kişiliğinin, meslek hayatını derinden etkilemiş olan bazı yönlerini hesaba katmak gerekir. Anna Freud'un eserleri, aynı anda hem babasıyla asla terk etmediği güçlü özdeşleşmesini, hem de kişisel ve özgün fikirler geliştirme kapasitesini yansıtır (A.-M. Sandler, 1996).

Anna Freud Benlik ve Savunma Mekanizmaları *isimli kitabında (1936) benliğin altbenlik, üstbenlik ve dış gerçeklikle nasıl bir etkileşim içinde olduğunu inceler. Patolojik durumlarda, savunmaların aşırı kullanımının benliğin zayıflamasına yol açabileceğini ve gerçeklik algısını bozabileceğini gösterir. Anna Freud, önceden bilinenlere ek olarak iki yeni savunma mekanizması betimler: özdeşleşmeyi ve yansıtmayı birleştiren "saldırganla özdeşleşme" ve kişinin kendi arzularından vazgeçtiği ve bunları başkalarının üzerinden yaşadığı "özgeci teslim oluş"* (altruistic surrender). *Anna Freud, aynı kitapta, ilkel denilen savunmalar ve daha gelişmiş savunmalar arasında ayrım yapar; gelişmiş savunmalar daha üst düzeyde bir benlik olgunluğu gerektirirler.*

Çocukların doğrudan gözlemi

Anna Freud ilk çalışmalarından itibaren çocukların doğrudan gözlemine -psikanalist gözüyle gerçekleştirilmesi koşuluyla- büyük bir önem vermiştir. Ona göre bu gözlem türü, bir çocuğun en küçük yaşlardan itibaren neler yaşadığını daha iyi anlamamızı sağlayabilir ve bu araştırmaların sonuçları psikanalitik kurama ve tekniğe ışık tutabilirdi.

Anna Freud'un psikanalizin sahasını genişletmekle ilgili uğraşları, araştırma ve tedavinin birlikte yürütüldüğü psikanalitik kurumların temelini attı. 1925'te Viyana'da, ona yaşamı boyunca eşlik etmiş olan Dorothy Burlingham'la birlikte, dezavantajlı küçük çocuklar için bir bakımevi kurdular. Burlingham'ın iki çocuğu 1923'te Anna Freud'un takip ettiği ilk çocuk psikanalizi vakalarıydı. Anna Freud 1938'de babası ve ailesiyle iltica ettiği Londra'da, yine Dorothy Burlingham'la birlikte, ailelerinden ayrı çocuklara bakım vermek amacıyla "Savaş Bakımevleri"ni (War Nurseries) kurdu. J. Bowlby ile aynı zamanlarda anne-çocuk ayrılığının etkileriyle ilgilendi ve

savaştan sonra, küçük çocukların hastanede ebeveynleri tarafından ziyaret edilebilmeleri ve daha küçüklerin anneleriyle kalabilmeleri için mücadele etti. Haklı olarak, Anna Freud'un dezavantajlı ve kimsesiz çocuklara olan belirgin ilgisinin, ailesinin en küçük çocuğu olarak kendini büyükler tarafından ihmal edilmiş hissetmesiyle bağlantılı olduğunu düşünebiliriz. Çocukların ebeveynleri ve yakınlarıyla koruyucu çalışmalar yürütmeye yönelik çabaları da büyük olasılıkla aynı nedenden ileri gelir.

"Gelişim çizgisi" kavramı

Anna Freud'un kuramsal ve teknik yaklaşımı gelişim kavramını temel alan bir bakış açısına dayanır; fakat burada gelişim, klasik kuramın tanımladığından daha geniş kapsamlı olarak ele alınmıştır. Gelişim kavramı uzun bir süre Freud'un 1905'te betimlediği "libidinal evreler" kavramına sıkı sıkıya bağlı kaldı, ancak zamanla çocuk gelişimine saldırganlık, nesne ilişkileri ve benlik, altbenlik ve üstbenlik arasındaki ilişkiler gibi etkenleri dahil etme gerekliliği doğdu. Bunu gören Anna Freud, Çocuklukta Normallik ve Patoloji *(1965) adlı kitabında "gelişim çizgileri" kavramını ortaya attı. Bu özgün kavram, psikanaliz eğitimi almış bir kişinin, bir çocuğun davranışlarını dikkatle gözlemleyerek onun iç dünyasının işleyişiyle ilgili değerli bilgilere ulaşabileceği düşüncesi üzerine kuruludur.*

Anna Freud gelişim çizgisi kavramından yola çıkarak, çocuk ve ergenlerin yetişkinliğe kadarki gelişimleri boyunca eş zamanlı olarak ortaya çıkan fenomenlerin karmaşıklığına ışık tutacak yollar bulmaya çalıştı. Bu değişimlere örnek olarak, yaşa bağlı olarak değişik kaygı türlerinin oluşumunu, bedensel işlevlerdeki (beslenme, tuvalet eğitimi vb.) değişikliklere bağlı dönüşümleri ve yenidoğanın bağımlılığından özerkliğin kazanılmasına doğru geçişi gösterebiliriz. Anna Freud bireysel gelişimi kendi bütünlüğü içinde incelemenin önemi üzerinde durdu ve psikanalitik çalışmanın ana fikrinin, çocuğun normal gelişimdeki yerini tekrar bulmasına yardım etmek olduğunu savundu.

Geleceğin çocuk psikanalistlerini eğitmek

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Anna Freud'un "Savaş Bakımevleri"ndeki çalışma arkadaşlarından birçoğu çocuk psikoterapisti olabilmek amacıyla daha ciddi bir eğitimden geçmek istediler. Anna Freud bu amaçla 1947'de kendi eğitim programını oluşturdu. 1952'de günümüzde "The Anna Freud Center" adıyla bilinen "Hampstead Çocuk Terapisi Eğitim Merkezi ve Kliniği"ni kurdu. Bu kurumda, çocuk gözlemi beş yaşının altındaki çocuklarla sınırlıdır ve geleceğin "psikanalitik eğitim görmüş çocuk terapistlerinin" formasyonunun görece küçük bir parçasını oluşturur. Verdiği eğitim 1970'de İngiliz Psikanaliz Derneği tarafından onaylanan "The Anna Freud Center" günümüzde çocuk analisti olmak isteyen adaylara açıktır.

Freud'un kavramlarının kronolojisi

Çocuk psikanalizi - çocukluk fobisi - çocukluk nevrozu - çocuksu merak - kastrasyon kaygısı

"BİR OBSESİF NEVROZ VAKASI ÜZERİNE AÇIKLAMALAR (FARE ADAM)"

S. FREUD (1909d)

Obsesif belirtilerin de bir anlamı vardır ve psikanaliz yoluyla çözümlenebilirler

"Fare Adam" takma adlı Ernst Lanzer'in psikanalitik tedavisi, Freud'a, ağır obsesif belirtilerin, histeri vakalarında başarılı olduğu kanıtlanan yöntemin aynısı kullanılarak psikanalizle tedavi edilebileceğini göstermiştir. Obsesif nevroz ya da diğer adıyla "şüphe hastalığı", önemli kısıtlamalara yol açan çarpıcı kompülsif bozukluklarla nitelenir: sürekli aynı şeyi düşünüp durma, obsesif düşünceler, istenmeyen eylemleri yapmaya zorlanma, bu düşünce ve eylemlerle mücadele etmeye yönelik çeşitli ritüeller, vb. Örneğin, Ernst Lanzer, babasının fare işkencesiyle cezalandırılacağı şeklinde obsesif bir düşünceye kapılmıştı (Freud'un ona verdiği takma ad buradan gelir). Obsesif belirtilerin kişiyi aciz bırakan doğası nedeniyle, o zamana kadar bu hastalığın bir yozlaşmaya ya da ruhsallıkta organik bir zayıflığa işaret ettiği düşünülmüştü. Fakat bu tedavide elde edilen başarı, Freud'a obsesif nevrozun ruhsal kökenli bir hastalık olduğunu ve tıpkı histeri gibi, cinsel ve duygusal doğadaki bilinçdışı çatışmalardan kaynaklandığını gösterme olanağı verdi; dahası, çocuklukta ortaya çıkan önemli çatışmaların anısı analizle bilince çıkarılabilirse belirtiler ortadan kalkıyordu. Bu tedavi Freud'a ayrıca anal erotizmin ve aşk-nefret çatışmasının (1912'den sonra "çiftedeğerlilik çatışması" adını alacaktır) obsesif nevrozlardaki belirleyici rolünü ortaya koyma olanağı da verdi.

Bu klinik öykü birçok psikanalist tarafından yorumlanmıştır -özellikle de Freud'un tuttuğu bütün notlar ulaşılabilir hale geldikten sonra. Bu notlar sayesinde onun tekniğini daha yakından tanımak ve güncel deneyimler ışığında güçlü ve güçsüz yönlerini ortaya koymak mümkün olmuştur.

Biyografiler ve tarih

Ernst Lanzer ya da "Fare Adam"

29 yaşında bir hukukçu olan Ernst Lanzer, çok sayıda obsesyon ve bunların yol açtığı ağır ketlenmeler nedeniyle Freud'a danışmaya geldi. Viyana Üniversitesi'nde hukuk eğitimini bitirmek on yılını almıştı ve meslek hayatına atılmakta büyük bir zorluk yaşıyordu; duygusal hayatına gelince, evlilik düşüncesini sürekli olarak ertelemekteydi. 1 Ekim 1907'de Freud'la analize başlamadan önce birçok tanınmış psikiyatra başvurmuş ama fayda görmemişti. Freud, çalışmaya yatkın bulduğu bu hastanın tedavisinden sağlayabileceği bilimsel kazancı hemen fark etti. Ayrıca ona karşı büyük bir sempati duymuş olmalı ki, savunduğu etik kurallara aykırı ve olağandışı bir şekilde, bir gün onu kendi ailesiyle yemeğe bile davet etti. Freud bu tedavi süresince, Çarşamba toplantılarında Viyana Psikanaliz Derneği'nden meslektaşlarına hastasının gidişatıyla ilgili dört ayrı bildiri sundu. 1908'de Salzburg'taki Birinci

Uluslararası Psikanaliz Kongresi'nde de bu hastayla ilgili dikkat çekici bir sunum gerçekleştirdi. İleride biyografisini yazacağı Freud'la ilk kez burada tanışan Ernest Jones, bu olağanüstü sunumun kendisinde yarattığı güçlü etkiden bahseder.

Freud'un 1909'da yayımladığı bu tedavi öyküsüne ek olarak, bu vakayla ilgili günden güne tuttuğu notlara da sahibiz. Bu aslında alışılmadık bir durumdur çünkü Freud notlarını sonradan imha etme alışkanlığındaydı. Bu değerli notlar, metnin kendisinin ötesinde, Freud'un yazım dilinin, okuyucuyu Fare Adam'ın kaygılarına ve Freud'un onunla kurduğu empatiye duyarlı kılan edebi niteliğini gösterir. Bu notların bir kısmı 1955'te Standard Edition'da basılmıştır (S. Freud, 1909d, "Ek: Vakanın Özgün Kaydı", SE, X, s. 253-318). Almanca metnin tümü, Fransızca çevirisiyle birlikte 1974'te E. R. Hawelka tarafından basılmıştır.

Freud terapinin sonuçlarından oldukça memnundu; hasta Freud'a danışmaya gelmeden önceki aylar boyunca çalışamaz durumdayken, tedaviden sonra bir iş bulabilmişti. Ernst Lanzer Ağustos 1914'te askere çağrıldı; Rus ordusu tarafından esir alındı ve Kasım 1914'te, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından hemen sonra öldü.

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud [1909d], "Remarques sur un cas de névrose obsessionnelle [l'Homme aux rats]" [Bir obsesif nevroz vakası üzerine açıklamalar [Fare Adam]] *Cinq Psychanalyses* [Beş Psikanaliz], Paris, PUF, 1954, içinde s. 199-261, çev. M. Bonaparte ve R. Loewenstein *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, IX, 131-214'e* gönderme yapmaktadır].

Çarpıcı bir obsesyon dizisi

Ernst Lanzer Freud'a danışmaya geldiğinde bir dizi çarpıcı obsesif belirti tanımladı; bu belirtiler zamanla ağırlaşmış, son iki aydır onu çalışamaz duruma getirmişlerdi: Sevgili babasının ve sevdiği *"kadının"* başına bir şeyler geleceği şeklinde yersiz bir korku, jiletle kendi boğazını kesmek için ani bir isteğe kapılacağı endişesi, zihnini gittikçe daha fazla kuşatan, düşüncesini ve eylemlerini felç etme noktasına varan akıldışı yasaklar.

Freud vakit kaybetmeden Ernst Lanzer'i serbest çağrışım kuralını uygulamaya davet etti -bu kural günümüzde de analizin temel kuralı olmayı sürdürmektedir: *"Ertesi gün tedavinin onun için bağlayıcı olan tek koşuluna uymayı kabul etti: aklına gelen her şeyi, onun için zor da olsa, düşüncesi ona* ***önemsiz, saçma ve konuyla alakasız*** *da görünse söylemek. Kendi istediği herhangi bir konuyla başlayabileceğini söyledim"* [s. 203 *[139]*]. Freud bu ilk seansta hastasını kadınları çıplak görme obsesyonundan ve babasının ya da *"kadınının"* öleceği düşüncesinden kurtardı. Hasta Freud'a bu röntgenci obsesyonun 6-7 yaşlarında hoş bir mürebbiyenin onu yatağına götürdüğü ve kendisini okşamasına izin verdiği dönemlerde başladığını anlattı. Bu erken cinsel deneyimlere güçlü bir uyarılma ve katlanılmaz bir suçluluk duygusu eşlik ediyor, bunlar genç oğlanın zihninde çözümsüz bir ruhsal çatışma yaratıyordu: *"Öyleyse elimizde, erotik bir dürtü ve ona karşı bir başkaldırı hareketi; bir arzu (henüz obsesif olmayan) ve bir kaygı (şimdiden obsesif nitelikte olan); sıkıntı yaratan bir duygulanım ve savunma eylemlerine yönelik bir eğilim vardır. Yani bir nevrozun eksiksiz dökümü"* [s. 205 *[142]*].

Şiddetli fare obsesyonu

Freud'un bu obsesif nevrozun gerçek nedenleriyle ve belirtileri ortadan kaldırmanın yollarıyla ilgili araştırmasını derinleştirmesini sağlayan şey, farelerle ilgili şiddetli obsesyonun

analizi oldu. Her şey yakın zamanda, önceki Ağustos ayında başlamıştı; hasta orduda-yken, bir yüzbaşıyı vahşi bir Doğu işkencesini anlatırken duymuştu: mahkumun kalçasına içinde fareler olan bir kavanoz yerleştiriliyor, bunlar anüsü zorlayarak içeri giriyordu. Hasta bu hikayeyi duyduğu andan itibaren bu cezanın babasına, sonra da sevdiği kadına uygulanacağı şeklinde obsesif bir düşünceye kapılmıştı. Bu katlanılmaz düşünceyi zihninden kovmak için bir jest yapıyor ve şu sihirli sözleri söylüyordu: *"Neler hayal edebiliyorsun böyle!"* Freud ayrıca hikayenin önemli anlarında, hastanın yüzünde, *"farkında olmadan hissettiği bir zevkin dehşeti"*ni yansıtıyor gibi görünen garip bir ifadenin belirdiğini fark etti (s. 207 *[146]*).

Bu hikaye, hastaya sıkıntı veren birçok obsesif düşünce ve eylemin, sistemli bir şekilde serbest çağrışım yöntemi kullanılarak detaylıca analiz edilmesinin çıkış noktası oldu. Titizlikle yapılan bu çözümleme çalışmasının sonunda, Freud, hastasının bütün obsesif düşünce ve davranışlarını tek tek ortadan kaldırmayı başardı.

Aşk ve nefret arasındaki amansız mücadele ve anal erotizm

Fare Adam'ın analizinde, Freud yorumlarını özellikle iki temel çatışmanın yeniden yapımına odakladı: bir yanda, kendisi, babası ve sevdiği kadın arasındaki üçlü çatışma (esas olarak babasıyla ödipal ilişkisi bağlamında görülen çatışma); diğer yanda, aşk ve nefret arasındaki çatışma -zira obsesyonlar nefretin aşktan daha güçlü oluşundan kaynaklanan duygulanımsal bir dengesizliğin sonucuydular: *"Bu aşığın içinde, aynı kişiye karşı duyulan aşk ve nefret arasındaki mücadele hiddet yaratıyordu"* (s. 223 *[164]*). Dahası ödipal çatışma ve aşk-nefret çatışması iç içe geçmiş, böylece obsesif nevrozun ve belirtilerinin ayırt edici özelliği olan içinden çıkılmaz ağı oluşturmuşlardı.

Freud bu hasta öyküsünde, bu kördüğümü çözmek için izlediği karmaşık yolu bizimle paylaşır. Her bir obsesif düşünce ve hareketi sabırla tek tek ele alarak, bunların çoğunlukla ilk bakışta saçma görünen anlamlarını keşfetmeye ve bunları hastası için anlaşılabilir kılmaya çalışır. Ardından her bir öğeyi daha geniş bir anlamlar ağına yerleştirmeye girişir; analiz çalışması ilerledikçe bu ağ genişler ve nihayetinde psikopatolojik tablonun bütününü görmek mümkün hale gelir. Freud özellikle hastanın serbest çağrışımlarına dayanan yeniden yapımlara başvurur ve onu keşiflerinin değeri konusunda ikna etmeye çalışır; böylece tedavinin başarısında önemli rol oynayan bir terapötik işbirliği kurmuş olur. Bununla birlikte, aktarımsal öğelerden birçok kez bahsetmiş olmasına karşın (örneğin hasta Freud'un kızını rüyasında gördüğünde, düşlerinde Freud'a hakaret ettiğinde ya da aktarımın açıklandığı bir seansta ona *"yüzbaşım!"* diye seslendiğinde), aktarımı çok az kullanmıştır.

Kompülsif belirtilerin ve eylemlerin yorumlanması

Freud hastasının kompülsif düşünce ve eylemlerini nasıl yorumladı? Örnek olarak, Fare Adam'ın sevdiği kadını korumak için onun geçeceği yoldan bir taşı alıp kaldırmak, sonra da aynı taşı hemen yerine koymak şeklindeki kompülsiyonunu ele alalım. Freud'a göre taşı kaldırmak ve sonra tekrar yerine koymak şeklindeki kompülsif davranış simgesel açıdan oldukça anlamlıdır, çünkü hasta bu çelişkili davranışlarıyla arkadaşına olan sevgisiyle ilgili şüphelerini ifade etmektedir: onu korumak için yoldan taşı kaldırmak sevgiye dayalı bir eylemken, taşı yola geri koymak nefrete dayalı bir eylemdir, çünkü bu şekilde sevdiği kadını incitebilecek bir engeli yeniden yaratmış olur. Freud böylece sonradan "geriye dönük iptal" olarak adlandırılacak olan ve ikinci eylemin ilkini iptal ettiği iki aşamalı bu kompülsif eylem türünün klinik tasvirini yapar.

Freud'a göre bu tür eylemlerin gerçek anlamı, obsesif belirtinin iki karşıt eğilimi -aşk ve nefreti- yan yana getirmesinden ve ikisine birden gerçekleşme olanağı vermesinden ileri gelir. Fakat nefret bileşeni hastanın bilincinden kaçar ve hasta, aklda uydurmayla, yani nefreti gizlemeyi ve bilinçdışında bastırılmış halde tutmayı amaçlayan inandırıcılıktan

uzak gerekçelerle eylemini mazur gösterir. Freud'a göre bu tür nevrozların ayırıcı özelliği şudur: *"Aşk nefreti ortadan kaldıramamış, yalnızca bilinçdışına itebilmiştir; burada bilinç tarafından yok edilme tehdidine karşı güvende olan nefret varlığını* sürdürebilir, *hatta büyüyebilir"* (s. 254 [206]).

Anal erotizm teması bu tedavinin tüm aşamalarında varlığını gösterse de, Freud konuya şöyle bir değinip geçer ve ona sonradan obsesif nevrozlarda atfedeceği rolü henüz vermez. Örneğin, hastanın fare obsesyonunu açıklarken konuya değinir: bu obsesyon hastada, çocukluğundaki şiddetli bir erotizmin -yıllar boyunca rektum bölgesinde solucanların yarattığı kaşıntıdan aldığı zevkin anısını canlandırmıştır. Freud ayrıca para ve anal erotizm arasında var olduğunu düşündüğü ve obsesif nevrozlu kişilerin özgül karakter özelliklerini belirleyen çeşitli simgesel anlamlara değinir: kirlenmeye karşı duyulan obsesif korkuyla bağlantılı temizlik kompülsiyonu, para ve dışkı arasındaki eşdeğerlilik, fareler ve çocuklar arasındaki eşdeğerlilik ya da çocukların anüsten doğduğu şeklindeki çocuksu cinsel inanç gibi.

Nevrotik ve psikotik öğeler bir arada

Freud Fare Adam'a *"nevroz"* tanısı koyar, fakat birçok kez, kanımca nevrozdan çok psikozdan kaynaklanan ve nevrotik öğelerle bir arada bulunan öğelere dikkat çeker. Örneğin hasta, ebeveynlerinin onun düşüncelerini okuduğunu söylediğinde, Freud bunların hezeyanlı düşünceler olup olmadığını sorgular: *"Aslında bir şey daha vardı, tuhaf bir içeriğe sahip bir tür* ***hezeyan oluşumu****: ebeveynleri düşüncelerini biliyordu, çünkü kendisi duymadan düşüncelerini onlara söylüyordu"* (s. 205 [143]). Hastanın gece vakti çalışmayı bırakıp, dokuz yıl önce öldüğünü gayet iyi bildiği babasının gelmesini bekleyerek kapıyı açmak şeklindeki kompülsiyonunu betimlerken de aynı şekilde *"hezeyan"* terimini kullanır (s. 243 [192]). Bu türden bir inanç, psikotik düşüncenin tipik özelliği olan gerçekliğin inkarına işaret eder. Buna karşın, Freud, Fare Adam'da gözlemlediği *"düşüncelerin tümgüçlülüğünü"*, *"obsesif nevrozun sınırlarını aşan bir hezeyan"* ya da çocuksu büyüklenmeye bağlı bir inanç olarak değerlendirmekte tereddüt eder (s. 251 [201]). Aynı şekilde, Ernst Lanzer'de tespit ettiği *"ileri derecede batıl inancı"* ve önsezilere ve gelecekten haber veren düşlere inancını betimlerken, bir yandan da onun tam anlamıyla batıl inançlı olmadığını söyler: *"Böylece batıl inancı hem olan hem de olmayan biri olarak, batıl inancı sarsılmaz olan eğitimsiz insanlardan kesin olarak ayrılıyordu"* (s. 248 [198]). Başka bir deyişle Freud, Fare Adam'ın yalnızca batıl inançlara değil, aynı zamanda babasının ölümüne de aynı anda *hem inanıp hem inanmadığını* fark eder.

Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi

Freud'a göre obsesif nevroz: otuz yıllık bir araştırma

Freud 1895-1896 yıllarında obsesif nevrozu özgül bir psikopatoloji kümesi olarak ayıran ilk kişiydi. Bununla birlikte, 1909 yılında, "Fare Adam" adı verilen Ernest Lanzer'in analizi sırasında hâlâ bu hastalığın psikopatolojisiyle ilgili ancak kısmi bir görüşe sahipti. Obsesif nevrozun kapsamlı bir resmini sunabilmek Freud'un yaklaşık otuz yılını aldı. Şimdi bu aşamaları kısaca gözden geçirelim.

Freud bu hastaların takıntılı düşünce ve eylemlerinin kaynağında çocuklukta yaşanmış cinsel bir travmanın bulunduğuna dair sezgisinden ilk olarak 1895 yılında W. Fliess'e yazdığı bir mektupta bahseder: *"Sana daha önce sözlü ya da yazılı olarak büyük klinik sırrı açıklamış mıydım? Histeri cinsellik öncesi dönemde yaşanan* ***cinsel bir şoktan****, obsesif nevroz ise cinsellik öncesi dönemde yaşanan ve sonradan suçluluk duygusuna dönüştürülen* ***cinsel bir hazdan*** *kaynaklanıyor* (Freud'dan Fliess'e 15 Ekim 1895 tarihli mektup, s. 113). Freud 1895-1896 yılları arasında yayımlanan bir dizi makalede obsesyonlarda rol oynayan mekanizmayla ilgili varsayımlarını ortaya koyar. Önce obsesyonların ruhsal kaynağını göstermekle işe başlar (1894a), ardından o zamana kadar zihinsel dejenerasyondan psikasteniye dek çeşitli patolojilerle ilişkilendirilmiş olan belli bir belirti kümesini (takıntılı düşünce ve eylemler, patolojik

şüphe, vb.) *"obsesif nevroz"* adı altında bir araya getirir (1895c, 1895h, 1896b). Freud obsesif nevroz kavramını ortaya atarken, bu sendromun kökenini iç ruhsal çatışmalara bağlayarak, kendi döneminin psikiyatri geleneğinden ayrılır -tıpkı ruhsal kaynaklara dayandırarak bir ilke imza attığı bir diğer büyük klinik küme olan histeride olduğu gibi.

Freud 1905'te *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'de (1905d) devrim niteliğindeki çocuk cinselliği düşüncesini ortaya attığında, çocukluk mastürbasyonunda anal erotizmin oynadığı role ve genital öncesi örgütlenmede anal sadizmin ağırlığına değinmiştir; bunların her ikisi de, sonradan "çiftedeğerlilik çatışması" olarak adlandıracağı aşk-nefret çatışmasıyla yakından ilişkilidirler.

Freud'un, obsesif belirtilerin oluşumunda aşk ve nefret arasındaki çatışmanın merkezi önemiyle ilgili varsayımlarını doğrulamasını sağlayan ve böylece yeni terapötik olanaklara kapı açan şey, Ernst Lanzer'in, yani Fare Adam'ın 1907-1908 yılları arasında gerçekleşen analizidir (1909d). Freud, bu tedavi öyküsünde, anal erotizmin hastasının belirtilerinde ve karakterinde oynadığı rolü betimler. Aynı dönemde yazdığı diğer iki makalede yine obsesif nevrozla ilişkili gördüğü temaları geliştirir: "Kompülsif Eylemler ve Dinî Uygulamalar"da (1907b) obsesif nevrozdaki kompülsiyonlarla dinî uygulamalar arasında bağlantı kurar: her ikisi de, simgesel düzeyde, bilinçdışı suçluluk duygusuna karşı koruyucu bir seremoniye karşılık geliyor olabilirler. "Karakter ve Anal Erotizm"de ise (1908b), anal bölgeyle ilgili bedensel işlevler çocuklukta güçlü bir şekilde erotize edildiğinde ortaya çıkan anal erotizmle, obsesif nevroza yakalanmış bir yetişkinde görülen tipik karakter özellikleri (düzen ihtiyacı, titizlik, inatçılık, dışkının tutulmasıyla ilişkili olarak cimrilik) arasında bağlantı kurar.

Freud 1913'te *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'ye (1905d) yaptığı eklemede, "anal dönem" adını verdiği yeni bir gelişim evresi ileri sürer. Anal erotizmin ve sadistik dürtülerin baskın olduğu bu evreyi, oral dönemle fallik dönemin arasına yerleştirir. Bundan böyle Freud'a göre anal dönem, obsesif nevroza özgü takılma ya da gerileme noktasını oluşturur.

Freud 1917'de "Özel Olarak Anal Erotizmde Dürtülerin Dönüşümleri Üzerine" (1916-1917e) makalesinde, genital örgütlenmenin üstünlüğü kurulduğunda anal erotizmle ilişkili dürtülere ne olduğunu sorgular. Örneğin, Freud'a göre, paraya duyulan ilgi genital öncesi dönemde dışkıya duyulan ilginin bir sonucudur; bebek sahibi olma arzusu ve penis hasedi de aynı şekilde anal erotizmden kaynaklanırlar. Hasta bilinçdışı olarak bu üç terim arasında simgesel bir denklik kurar (dışkı=çocuk=penis); öyle ki bu *"ortak simge"* (s. 111 *[61]*) genital dönemde de ruhsallıktaki yerini korur.

Son olarak, Freud 1923'te üstbenlik kavramını ortaya atar (1923b) ve üstbenliğin, ilkel formundayken benliğe karşı aşırı derecede katı olduğunu söyler. Çok sayıda hastada, özellikle de obsesif belirtilerden sıkıntı duyan ve kendini kınamalar ve cezalandırılma ihtiyacı altında ezilen hastalarda gözlenen yoğun suçluluk duygusunun kaynağında bu ilkel üstbenlik vardır. Freud 1924'te erojen mazoşizm kavramını geliştirerek bu görüşlerini tamamlar ve onu yaşam ve ölüm dürtüleri arasındaki temel çatışmayla ilişkilendirir.

Nevroz ya da psikoz? Nevroz ve psikoz?

Tıpkı *Gradiva*'nın (1907a) kahramanı Hanold'ın "hezeyanında" olduğu gibi, burada da Ernst Lanzer'in sergilediği belirtilerden bir kısmının nevrozdan mı yoksa psikozdan mı kaynaklandığı sorusu gündeme gelir. Fakat bu kez bir edebiyat yapıtına uygulanan psikanaliz değil, gerçek bir hasta söz konusudur. Daha önce *Gradiva*'yla ilgili açıklamalarda belirttiğim gibi, bazı psikanalistler bu belirtileri nevrotik bir hastada gözlenebilen, psikotik olmayan geçici bir bilinç bozukluğu olarak değerlendirirler. Buna karşılık diğerleri, Freud'un Fare Adam'da nevroza özgü mekanizmalarla, gerçekliğin inkarı, idealleştirme ya da düşüncenin tümgüçlülüğü gibi psikoza özgü mekanizmaları yan yana getirdiğini düşünürler. Bana göre Freud'un Ernst Lanzer'le ilgili betimlediği klinik malzemede bu iki grup mekanizma açıkça yan yana getirilmiştir ve *Histeri Üzerine Çalışmalar*'dan (1895d) "Bir Kadın Eşcinsellik Vakasının Ruhsal Kaynakları"na dek (1920a) sunduğu diğer vakalarda da durum böyledir. Freud'da bu ayrımın işaretlerine, haz ilkesi ve gerçeklik ilkesi arasında ayrım yaptığı "Ruhsal İşleyişin İki İlkesi Üzerine Formülasyonlar" da (1911b) bile rastlanır; gerçekliğin inkarı ve benliğin bölünmesine vurgu yaptığı -"Fetişizm" (1927e) ve *Psikanalizin Özeti* (1940a[1938]) gibi son dönem eserlerine dek aynı doğrultuda devam eder. M. Klein ve W. Bion, nevroza bağlı savunma mekanizmalarıyla psikoza bağlı olanlar arasındaki ayrımı derinleştirirken, Freud'un son dönemlerdeki bu katkılarını dayanak almışlardır.

Freud'un "Fare Adam"daki yöntemi: eleştiriler ve yorumlar

K. H. Blacker ve R. Abraham (1982), Freud'un yayımladığı vakada erkekler baskın olmasına rağmen, çalışma notlarında kadınların yaygın yer tuttuğunu belirtmişlerdir. Bu yazarlar, Freud'un Fare Adam'da saptadığı babaya karşı çiftedeğerlilik çatışmasının ardında, analiz süresince fazla hesaba katılmamış olan anneye karşı çiftedeğerlilik çatışmasının yattığını düşünürler. Onlara göre, Freud'un karşı aktarımdaki bazı eyleme geçişleri, gözden kaçırılan bu anne aktarımının oynadığı önemli rolün bir kanıtı sayılabilir -örneğin "Fare Adam"ı aile yemeğine davet etmesi aslen oral nitelikte annesel bir jesttir.

P. Mahony'e göre (1986, 2002) sonradan fark edilen görünür yetersizliklerine rağmen, bu tedavi terapötik açıdan başarıya ulaşmıştır: "*Bununla birlikte, fazla ısrarcı davranmasına ve -başta olumsuz olanlar olmak üzere- olası tüm aktarım tepkilerini göz ardı etmesine, bu tedavide kadınların rolünü geri plana atmasına ve ağırlıklı olarak Fare Adam'ın babasıyla ödipal ilişkisine vurgu yapmasına rağmen, [Freud] gerçekten de yüksek nitelikli terapötik sonuçlar elde etmeyi başarmıştır*" (2002, s. 1435).

Freud'un 1907'de bu tedavi sırasında kullandığı tekniği inceleyen H. R. Lipton (1977), bunun günümüzde "klasik" olarak adlandırılan ve Freud tarafından sonraki otuz yıl boyunca kullanılacak olan teknik olduğunu ve Freud'un 1912-1914 yılları arasında yayımlanan teknik yazılarında bunu doğrulamaktan öteye geçmediğini belirtir. Lipton'a göre, "klasik" Freudçu teknik, üstü kapalı olarak iki ayrı öğe içerir: bir yanda analitik durumun içine özgü araçsal bir yaklaşım, diğer yanda hasta ve analist arasında gelişen, analitik durumun dışında kişisel bir ilişki. Freud-sonrası çağdaş psikanalistlerin kullandığı "modern" teknik ise, Lipton'a göre, aktarımın ve karşı aktarımın geniş çaplı kullanımıyla klasik teknikten ayrılır; zira bu teknik hasta ve analist arasındaki kişisel ilişkiyi bütünüyle içine almıştır. Lipton burada modern tekniğe gönderme yaparken doğrudan benlik psikolojisine bağlı psikanalitik akıma, dolaylı olarak da Kleincı ve Klein-sonrası akıma gönderme yapmaktadır.

Anallik - anal erotizm - anal karakter - aşk-nefret çatışması - çiftedeğerlilik - düşüncenin tümgüçlülüğü - geriye dönük iptal - kompülsif eylemler - obsesyonlar, obsesif düşünceler

LEONARDO DA VINCI'NİN BİR ÇOCUKLUK ANISI

S. FREUD (1910c)

Freud Leonardo'nun aynasında

Rönesans'ın evrensel dehası Leonardo da Vinci'nin hayatının ve eserlerinin temsil ettiği bilmece, bir psikanalist olarak Freud'un ilgisini çok erken çekmişti. 1910'da bu konuya adadığı inceleme, ona *yüceltme* ve *narsisizm* gibi birçok temel psikanalitik kavramı tanıtma ve eşcinselliğin özel bir türünü betimleme olanağı verdi.

Freud incelemesine, Leonardo'nun biyografi yazarları tarafından aktarılan şaşırtıcı bazı tutumlarını ele alarak başlar: örneğin, keşif tutkusunun aşırı gelişmesiyle, ressamlıktan yavaş yavaş vazgeçişi ve sonunda tamamen bırakması arasındaki çakışma nasıl açıklanabilir? Freud'a göre kişiyi bilmeye iten dürtünün kaynağında, çocukluktaki cinsel merak, yani her çocukta bulunan, çocukların nereden geldiklerini ve anne babanın buradaki rollerini bilme arzusu yatar. Fakat çocuksu cinsellik aşırı bir bastırmaya maruz kaldığında (Leonardo'nun durumunda olduğu gibi), libido, Freud'un *yüceltme* adını verdiği bir işlemle, cinsel içerikten uzak entelektüel bir meraka dönüşür. Freud daha sonra Leonardo'nun aktarmış olduğu tek çocukluk anısını analiz eder: henüz beşikteyken, bir akbaba kuyruğuyla hafifçe dokunarak Leonardo'nun ağzını aralamıştır. Bu anı Freud'a, Leonardo'nun kişilik tipinin ve bu tipe özgü ilişki biçimlerinin ilk dönemlerde nasıl oluştuğunu açıklayan, bilinçdışı bir fellatio* düşlemini açığa çıkarma olanağı verir. Freud son olarak sanatçının çevresindeki genç erkeklere duyduğu aşkı değerlendirerek, özel bir eşcinsel nesne seçimi türü tanımlar. Bu varsayıma göre Leonardo, çevresine topladığı genç erkekleri tıpkı bir anne gibi severek, seven bir anneyle özdeşleşiyor, onlar aracılığıyla aslında kendini sevmiş oluyordu. Freud kişinin kendisine duyduğu bu aşkı -ilk kez burada kullandığı bir terimle- *"narsisistik"* olarak adlandırır.

İki deha arasındaki benzerlikler

Freud, Leonardo da Vinci'ye olan ilgisinden ilk kez Fliess'e yazdığı bir mektupta bahsetti (9 Ekim 1898) fakat konuyu derinlemesine ele alması 1909 yılının Kasım ayında, ABD'den döndükten sonra oldu. İşe koyulmadan önce çok sayıda kaynağa başvurdu ve Dimitri Marejkowski'nin, ustanın genç çırağının tuttuğu bir günlük gibi yazılmış olan ve dahi yaratıcı Leonardo'nun zorlu hayatını gün gün anlatan romanından ilham aldı. Freud kitabını 1910 yılının Mayıs ayında yayımladı; fakat Ferenczi, Küçük Hans'tan beri bundan daha sarsıcı bir şey yazılmadığını düşünüyor ve bu çalışmanın nasıl karşılanacağı konusunda endişe duyuyordu. Freud'un fellatio'dan ve eşcinsellikten bahsetme cüreti göstermesi ona yakınlık duyanları bile dehşete düşürdü; buna karşın Freud eserinden hoşnut görünüyordu. Yalnız, ikinci basımda eşcinsellik yerine tersine dönme terimini kullanmaya razı oldu. Kitabın üçüncü basımı 1923'te yayımlandı; bu kopyaların yarısı 1938'de Naziler tarafından yakıldı.

Penise uygulanan oral seks (ç.n.).

Freud'u, bu denli yakınlık duyduğu Leonardo'yla, bu yaratıcı dehayla özdeşleşmeye iten sebepler nelerdi! İlk olarak, Freud da Leonardo gibi bilgiye tutkundu: ikisi de yorulmak bilmez araştırmacılardı, her zaman yeni keşiflerin peşindeydiler, olabilecek en kapsamlı konuları araştırmaktan çekinmiyorlardı ve çoğunlukla yaşadıkları çağla uyuşmazlık içindeydiler. Dahası, Freud'un hayatında bu dönem, Fliess'le uzun süren arkadaşlığı boyunca zaman zaman kapılmış olduğu bilinçdışı eşcinsel ve paranoyak eğilimlerin giderek daha çok farkına vardığı içsel bir değişime denk düşüyordu; fakat aynı zamanda, aynı eğilimler yeni öğrencileriyle (özellikle C. G. Jung ve S. Ferenczi'yle) ilişkilerinde yeniden ortaya çıkıyordu. Freud'un Leonardo üzerine çalışmasının, 1911'de Başkan Schreber'e adadığı ve paranoyanın büyük ölçüde eşcinselliğin bastırılmasından kaynaklandığını gösterdiği çalışmasından hemen önce ortaya çıkmış olduğunu hatırlatalım. Freud aynı zamanda Leonardo'nun biyografisinde, sanatçının çocukluğuyla kendi çocukluğu arasında benzerlikler olduğunu keşfetti: Leonardo gibi onun da çok genç bir annesi ve ona göre çok daha yaşlı bir babası olmuş ve bu durum kuşaklar arası karışıklığa yol açmıştı. Fakat Freud'dan farklı olarak, Leonardo evlilik dışı dünyaya gelmiş ve hayatı boyunca bunun sıkıntısını çekmişti. Son olarak Freud, Leonardo da Vinci'nin hayatında, ona kısa süre önce "Fare Adam" vakasında incelemiş olduğu obsesif nevrozu anımsatan bazı psikopatolojik belirtiler gözlemledi: birincil çiftedeğerlilik, obsesyona varan düşünüp durmalar ve eserlerini tamamlamasını engelleyecek boyuttaki bir mükemmeliyetçilik.

1910 yılında Freud 54 yaşındaydı, artık yalnız değildi, düşünceleri hâlâ çok tartışılıyor olsa da şöhreti artıyordu. Aynı yıl Uluslararası Psikanaliz Birliği'ni kurdu -Jung Birliğin ilk başkanıydı. Bu aynı zamanda öğrencileri arasında ilk uyuşmazlıkların ortaya çıktığı dönemdi. Freud gerilimleri yatıştırmak için Viyana Derneği'nin başkanlığını A. Adler'e devretti, fakat bu işe yaramadı. Bu yıllarda olağanüstü bir yaratıcılığa ve doyurucu bir aile hayatına sahip olan Freud, daha sonraları bu dönemden hayatının en mutlu dönemi olarak bahsetmiştir.

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1910c), *Un Souvenir d'Enfance de Léonard de Vinci* (Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı), çev. J. Altounian *et al.*, Paris, Gallimard, édition bilingue, 1991 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, X, s. 79-164'e* gönderme yapmaktadır].

Bilmece gibi davranışları olan bir dahi

Freud Leonardo'nun ilkin yaşadığı döneme damgasını vuran bir ressam olarak tanındığını, çünkü *bilimsel notlarında* görüldüğü üzere bir mucit olarak sahip olduğu yeteneklerin çağdaşları tarafından bilinmeden kaldığını hatırlatarak başlar. Leonardo *Mona Lisa* ve *Son Yemek* gibi başyapıtlara imza atmıştı, ancak dillere destan bir yavaşlıkla çalışıyordu; başladığı tabloları nadiren tamamlıyor, gelecekte ne olacaklarıyla pek ilgilenmiyordu. Sonunda ressamlığı tamamen bıraktı -Freud bunu ondaki ketlenmelerin bir belirtisi olarak yorumlar. Aynı zamanda, Leonardo doymak bilmez bir bilme gereksinimi duyuyordu ve bir araştırmacı olarak yürüttüğü aşırı etkinlik, sonunda sanatçı yönünü ezmişti. Freud ayrıca Leonardo'nun genç ve güzel erkeklerle çevrili olmaktan hoşlandığını ve bunlardan birini tek varisi olarak seçtiğini, fakat herhangi birisiyle eşcinsel ilişkiye girmiş gibi görünmediğini kaydeder. Kadınlara gelince, biyografi yazarlarına göre Leonardo'nun hiçbiriyle aşk ilişkisi ya da cinsel ilişkisi olmamıştı. Freud, Leonardo gibi büyük bir sanatçının, kadın güzelliğini büyük bir hünerle resmetmiş olmasına rağmen erotizme bu denli az ilgi göstermiş ve aşk ve nefret duygularına bu kadar kayıtsız kalmış görünmesini hayret verici bulur; sanki bilme arzusu onda bütün duyguların önüne geçmiş gibidir.

Yüceltme: "Sevmek yerine araştırma yapılır" (s. 85 *[100]*)

Freud Leonardo'da, sanatçıyı hem duygusal hem cinsel hayatında ezecek denli güçlü bu araştırma tutkusunun kaynağını sorgular. Leonardo'nun bilgi tutkusuna yatırdığı enerjinin, küçük çocuklarda gözlenen, bebeklerin nereden geldiğini öğrenmek amacıyla cinselliğe yönelen ve giderilmesi olanaksız olan merakın inatla varlığını sürdürmüş olmasından ileri geldiğini öne sürer. Freud'a göre, çocuksu cinsellik aşırı bir bastırmaya maruz kaldığında (Leonardo'nun durumunda olduğu gibi), yetişkinlikte cinsel dürtü, *yüceltme* mekanizması aracılığıyla, cinsel amacını cinsel olmayan bir tanesiyle değiştirir: *"Dolayısıyla bu türden bir insan, örneğin, bir başkasının sevdiği kişiye göstereceği tutkulu bağlılıkla araştırma yapacak, sevmek yerine araştırabilecektir"* (s. 93 *[102]*). Freud, bastırma aşırı olduğunda, cinsel dürtünün izleyebileceği üç çıkış yolu olduğunu söyler: ilkinde, araştırma ve cinsellik düşüncede genel bir ketlenmeye yol açar -bu nevrozun tipik özelliğidir; ikincisinde, araştırma "cinselleştirilir", yani erotikleşmiş düşünce cinsel etkinliğin yerini alarak onun eşdeğeri haline gelir -obsesif nevrozlarda durum böyledir; üçüncüsünde ise, libido bilme arzusuna dönüşür fakat cinsel temalardan kaçınır -Freud'a göre Leonardo da Vinci'nin durumu böyledir.

Freud daha sonra Leonardo'nun *bilimsel notlarında* kuşların uçuşuyla ilgili incelemesinden bahsederken aktardığı tek çocukluk anısından hareketle, çocukluğunu ele alır. Leonardo şöyle anlatmıştır: *"(...)* Çok eski bir anım aklıma geldi; *henüz beşikteyken bir akbaba yanıma kadar alçaldı, kuyruğuyla ağzımı* açtı *ve yine kuyruğuyla birkaç defa dudaklarıma vurdu"* (s. 109 *[107]*). Freud bu anının, Leonardo'nun kişiliğinin çocukluktan itibaren nasıl örgütlendiğine oldukça anlamlı bir açıklama getirdiğini düşünür. Fellatio'yu çağrıştıran bu anı, aslında çok daha önceki bir çocukluk yaşantısıyla ilişkilidir; yaşamın başlangıcına, çocuğun henüz bir anı bile oluşturamayacağı kadar erken bir döneme uzanır: Freud'a göre burada söz konusu olan, anne memesini emme deneyiminin süt bebeğinde bıraktığı duyumsal izdir: *"Bu ilk yaşamsal zevkin yarattığı organik izlenim, bizde kuşkusuz silinmesi mümkün olmayan bir iz bırakmıştır"* (s. 123 *[111]*). Freud bu oral düşlemin (penis ve ağız), annenin iki cinsel organa birden sahip olması düşüncesiyle bağlantılı olarak, aynı zamanda edilgen bir eşcinsel düşlem olduğunu ekler. Leonardo'nun biyografisinde aktarılanların da bunu doğruladığını düşünür: Leonardo hayatının ilk yıllarında yalnız annesi tarafından büyütülmüş, babası tarafından resmi olarak tanınmamıştır. Freud son olarak, Mısır mitolojisine, özellikle de ereksiyonda bir penis taşıyan çift cinsiyetli kadın tanrıça *"Mut"*a gönderme yaparak savını tamamlar.

Narsisistik özdeşleşmeye dayalı bir eşcinsellik türü

Freud Leonardo'da, çocukluk anısında ortaya çıkan bu fellatio düşleminden yola çıkarak, eşcinselliğin özel bir türünü betimler: erken çocukluk döneminde anneyle arasındaki güçlü erotik bağ, ona olan aşkını özdeşleşmeye dönüştürmüş, babanın yokluğu da bu bağı pekiştirmiştir; bu durumda kişi annesinin yerini alarak genç erkekler üzerinden kendini sever. Freud bu eşcinsel nesne seçimini "narsisistik" olarak adlandırır (narsisizm terimini ilk kullanışıdır), çünkü bu nesne seçimi, Yunan mitolojisinde, suya yansıyan görüntüsüne başkası sanarak aşık olan Narkissos örneğindeki gibi gerçekleşir. Bu özel eşcinsel nesne seçimi türü, etrafına topladığı genç erkekleri tıpkı bir anne gibi seven ve onlarla kelimenin dar anlamıyla eşcinsel ilişki kurmayan Leonardo'nun yaşamında gerçeklik kazanmış gibi görünmektedir. Ek olarak, Freud'un bu çalışmada narsisizmi özdeşleşme süreciyle ilişkilendirdiğine dikkat çekelim. Freud'un birinci narsisizm kuramı yalnızca kendi kendini sevmek düşüncesini içermez, aynı zamanda anneyle özdeşleşme ve kendini annenin sevdiği gibi sevmek düşüncesini içerir. Freud sonraki yıllarda "narsisistik özdeşleşme" boyutunu bir kenara bırakmaya yönelir; ancak narsisizmin önemli bir yönünü oluşturan bu boyut, 1946'da M. Klein tarafından geliştirilen yansıtmalı özdeşleşme kavramıyla yeni bir açılıma kavuşacaktır.

Mona Lisa'nın bilmecemsi gülümsemesi

Freud'a göre Leonardo'nun resimleri annesiyle erken dönem ilişkisinin yoğunluğunu belli eder; örneğin *Mona Lisa*'nın bilmecemsi gülümsemesi (kimi zaman "Leonardo tarzı gülümseme" olarak adlandırılır) buna kanıt gösterilebilir. Meryem Ana, çocuk İsa ve Azize Anna'yı gösteren bir başka tabloda Freud, Leonardo'nun, biri ilk yıllarında onu büyüten gerçek annesi Caterina, diğeri sonraki yıllarda onunla ilgilenen babasının genç karısı olmak üzere, sahip olduğu iki annenin temsil edildiğini düşünür. 1913'te O. Pfister, yine bu tabloda, Meryem Ana'nın giysisinin kıvrımlarında bir akbaba imgesi keşfetmiş ve bunu bir *"bulmaca-imge"* olarak yorumlamıştır (not 1, s. 211 [141], ayrıca bkz. resim 2, s. 213 [142]). Freud Leonardo'nun babasını da unutmaz. Leonardo'nun babasıyla özdeşleşmesine dikkat çeker ve ulaşabildiği biyografik kaynaklara göre, babasının onunla ilgilenmediği gibi, onun da resimleriyle ilgilenmeyişini buna örnek gösterir. Diğer yandan, araştırmacının cesaretini ve bağımsızlığını, erken yaşta baba desteğinden vazgeçmek zorunda kalmasının bir sonucu ve bu babaya ve genel olarak otoriteye, özellikle de kilisenin dogmatik öğretilerine karşı bir başkaldırının ifadesi olarak düşünür.

"Çaylak" yerine "akbaba": bir çeviri hatasının sonuçları

Bir çeviri hatası Freud'un tüm varsayımlarını geçersiz kılabilir mi? 1923'te bir dergi yazarı, Leonardo da Vinci'nin çocukluk anısında Freud'un "çaylak" yerine *"akbaba"*dan bahsetmesine neden olan bir çeviri hatasına dikkat çekti. Görünüşe göre Freud *bilimsel notların* Almanca bir çevirisini kullanıyordu ve bu çeviride İtalyanca *"nibbio"* sözcüğü Almancaya yanlışlıkla *"geier"* (akbaba) olarak çevrilmişti. Söz konusu dergi yazarı, bu hata nedeniyle, Freud'un yaptığı yorumun geçerliliğine ilişkin kuşkularını dile getiriyordu. 1956'da ünlü sanat tarihçisi M. Schapiro, yazılı kanıtlarla desteklediği bir inceleme yayımlayarak Freud'un hatasını doğruladı ve bu hatayı Leonardo'nun *bilimsel notlarının* üstünkörü okunmuş olmasına bağladı. Dahası, Azize Anna'yı üçüncü olarak resmeden tablonun temasının, Freud'un söylediği gibi bir istisna olmadığını, aksine, Rönesans döneminde sıkça tasvir edilmiş olduğunu gösterdi. Bu çeviri hatası sonraki yıllarda psikanalize karşı olanlar tarafından kimi zaman kötü niyetle kullanıldı ve yalnızca Freud'un Leonardo'yla ilgili yorumlarını sorgulamak için değil, bütünüyle psikanalizin geçerliliğinden kuşkulanmak için sebep olarak gösterildi. 1961'de yayımlanan bir incelemede, Freud Arşivleri'nden sorumlu K. Eissler, çaylağın yerine akbabanın konulmuş olmasıyla geçerliliğinden hiçbir şey kaybetmediğini göstererek, Freud'un yöntemine eski saygınlığını kazandırmaya çalıştı.

Freud'un 1919'da eklediği bir notu dikkatle okuduğumda, söz konusu olan kuşun bir akbaba olmayabileceği düşüncesinin, 1923'te herkesçe bilinen bir sorun haline gelmeden önce, Freud'un kendisi tarafından da ele alınmış olduğunu şaşırarak fark ettim. Havelock Ellis 1910'da bu konuda bir eleştiri dile getirmiş, Freud birkaç yıl sonra ona şöyle yanıt vermişti: *"Bu büyük kuş elbette kesin olarak bir akbaba olmayabilir"* (1910c [107, n. 2], s. 111, 1919'da eklenen 2. not). Freud aynı notta Leonardo'nun anısının doğasını da sorgular: Bu yaşanmış bir olayın anısı mıdır, yoksa annesinin tekrarladığı bir hikayeden belleğinde kalan, sonradan gerçek bir olayın anısıyla karıştırmış olduğu bir iz midir? Bu ikilem karşısında, Freud kararlılıkla düşlemin gerçek anıya üstünlüğünü savunur. Leonardo'nun çocukluk anısını kuşatan tüm bu tartışmalardan sonra, günümüzde, gerçek bir olayın anısından çok düşlemin rolüne ayrıcalık verilir; zira yaşanmış bir olayın anısı da sonradan durmaksızın değişikliğe uğratılmaktadır.

Eşcinsellik - eşcinsel nesne seçimi - narsisizm - yüceltme

II
OLGUNLUK YILLARI
(1911-1920)

"BİR PARANOYA (*DEMENTIA PARANOÏDES*) VAKASININ OTOBİYOGRAFİSİ ÜZERİNE PSİKANALİTİK AÇIKLAMALAR (BAŞKAN SCHREBER)"

S. FREUD (1911c)

Nevrozlardan sonra psikozların incelenmesi

Freud, nevrozların, özellikle de histerik ve obsesif nevrozların kökenini araştırdıktan sonra, bu kez psikozun kökenine özgü bir mekanizma aramaya girişir. Paranoyak hastaların yarattığı hezeyanların psikoseksüel içeriği ile nevrotiklerin bastırdığı psikoseksüel içerik arasındaki benzerliklerden çok etkilenir; sanki nevrotiklerin bilinçdışında sakladığı düşlemleri paranoyaklar açık açık dile getiriyor gibidir. Freud 1907'den itibaren paranoya ve demans prekoks ya da şizofreni arasındaki olası ilişkileri sorgular ve K. Abraham ve C. G. Jung ile fikir alışverişleri sırasında, Daniel Paul Schreber'in, 1903'te yayımlanan *Bir Nevropatın Anıları* isimli otobiyografik kitabından haberdar olur. Freud bu metinde, hastanın kendisi tarafından büyük bir hünerle betimlenmiş paranoyak bir hezeyanı içeren oldukça zengin bir klinik malzemeyle karşılaşır. Tek başına otobiyografik bir belgeye dayanan bu vaka incelemesi (Freud hiçbir zaman Schreber'le tanışmamıştır), Freud'a, zulmedilme kaygısının ve paranoyak hezeyanın, bastırılmış eşcinsel arzulara karşı bir savunmadan kaynaklandığını gösterme olanağı verir. Paranoyanın mekanizması ise, Freud'a göre, (eşcinsel) aşkın nefrete dönüşmesinin bir sonucudur; bu nefret de sonradan dışarıdaki bir düşmana yansıtılarak dışarı atılmaktadır.

Başkan Schreber incelemesi Freud'un psikoz üzerine en önemli kuramsal ve klinik metni olduğundan, bu bölümde, bu hastalığa özgü mekanizmayı bulmak için birkaç on yıldır gerçekleştirdiği girişimleri de kısaca gözden geçireceğiz. Freud Schreber'de psikotik örgütlenmeyle ilişkili çeşitli ruhsal mekanizmaları betimlemiş olsa da, psikotik hastaların aktarım kurmadıklarını ve bu nedenle analiz edilemez olduklarını düşünür. Bu bakış açısı günümüzde, özellikle de bu hastalarla analitik çalışma yöntemini geliştiren Kleinci ve Klein-sonrası psikanalistler arasında artık kabul görmemektedir.

Biyografiler ve tarih

Freud'un bildiği şekliyle Schreber'in hastalık öyküsü

Freud incelemesini yazarken yalnızca Anılar*'da Schreber'in kendisi tarafından aktarılan biyografik bilgileri kullandı ve yakınlarıyla bağlantı kurmak yönünde bir girişimi olduysa da, çocukluğu ve ailesi hakkında başka bilgi edinemedi. Şimdi Freud'un onunla ilgili bildiklerine kısaca göz atalım.*

Daniel Paul Schreber'in ilk hastalığı, 1884'te, Reichstag milletvekili seçimlerinde başarısız olduktan hemen sonra, depresif hipokondri atağı şeklinde ortaya çıktı. O zamanlar 42 yaşındaydı ve sulh yargıcıydı. Spinoserebellar fasikülü keşfederek adını veren dünyaca ünlü nöroanatomist ve psikiyatr Profesör Flechsig'in Leipzig'teki kliniğinde tedavi gördü ve birkaç aylık tedavinin ardından iyileşti. İkinci hastalığı bundan birkaç yıl sonra, 1893'te, Schreber 53 yaşındayken, önemli bir mevki olan Saksonya temyiz mahkemesi başkanlığına atandıktan hemen sonra başladı. Akut varsanısal hezeyan nedeniyle yeniden Flechsig'in kliniğine yatırıldı; altı ay sonra da Dresden'de Doktor Weber tarafından yönetilen başka bir kliniğe nakledildi. Dresden mahkemesinde kendi hakkını savunarak taburcu olana kadar, tam sekiz yıl boyunca bu klinikte kaldı. Daniel Paul Schreber hastalığının seyrini, hezeyanını ve varsanılarını ayrıntılı olarak anlattığı Bir Nevropatın Anıları'nı *(1903), bu yargılama sürecinde, serbest bırakılma talebini desteklemek için yazdı. Bununla mahkemeye artık topluma uyum sağlayabildiğini ve hastalığının hastanede tutulmak için yeterli bir hukuki neden olmaktan çıktığını göstermek istemişti. 1902'de özgürlüğüne kavuştu; yargıç gerekçeli kararına, hastanın artık kendisi ya da başkaları için tehlike arz etmediğini, fakat deliliğinin sürdüğünü yazdı. Daniel Paul Schreber karısı ve evlatlık kızıyla Dresden'de kendi kabuğuna çekildi, fakat beş yıl sonra depresif psikozu nüksetti ve tekrar Leipzig'deki bir psikiyatri hastanesine yatırılması gerekti. Dört yıl burada kaldıktan sonra 14 Kasım 1911'de, Freud'un kitabının yayımlandığı yıl öldü.*

Freud, incelemesinde, Daniel Paul'un babası Doktor Daniel Gottlieb Moritz Schreber'in, gençleri beden sağlıklarını korumaya özendirmesiyle tanınan bir hekim olduğundan ve terapötik jimnastik yöntemi üzerine bir el kitabı yayımladığından söz eder. Daniel Paul Anılar*'ında annesinden bahsetmez, fakat asıl ilginç olan Freud'un da ondan bahsetmemesidir.*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1911c), 'Remarques psychanalytiques sur l'autobiographie d'un cas de paranoïa *(dementia paranoïdes)* (Le Président Schreber)' (Bir paranoya (dementia paranoïdes) vakasının otobiyografisi üzerine psikanalitik açıklamalar (Başkan Schreber)) *Cinq Psychanalyses* (Beş Psikanaliz), çev. M. Bonaparte ve R. Loewenstein, Paris, PUF, 1954, içinde, s. 263-321. *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, X, 225-304'e gönderme yapmaktadır].*

Kadına dönüştürülme kaygısından kurtarıcı görevine

Daniel Paul Schreber'in akut evredeki paranoyak ve varsanısal hezeyanı, aslında büyük kaygı veren bir zulmedilme hezeyanıydı ve merkezinde, zorunlu olarak hadım edilmesi ve kadına dönüşmesi gerektiği ve bu cinsel şiddetten kaçamayacağı düşüncesi vardı. Önceleri ona zulmeden kişi, tedavisini üstlenen Profesör Flechsig'ti. Flechsig, bu *"ruh cinayeti"*nin ve Schreber'in bedenini bir kadının bedenine dönüştürecek gizli planın azmettiricisiydi; plana göre sonrasında bu beden "(...) *cinsel istismar amacıyla bir erkeğe teslim edilecek ve ardından bir kenara atılacak, yani, hiç kuşkusuz, çürümeye bırakılacaktı"* (s. 271 *[241]*). Sonra Flechsig'in yerine Tanrının kendisi geçti. Daniel Paul Schreber onunla konuşan sesleri ve midesi ve bağırsakları gibi çeşitli organlarında hissettiği yıkımı, bu zulmün kanıtı olarak değerlendirdi.

Sonradan, cinsel temelli bu zulmedilme hezeyanı bir kurtarıcı hezeyanına dönüştü ve böylece, kaygı veren hadım edilme düşlemi, tamamlaması gereken kutsal bir görevi olduğu düşüncesiyle birleşti: kadına dönüştürülmekle ilgili takıntılı düşünce, yeni bir insan ırkına hayat vermek için tanrısal ışınlarla döllenmek şeklinde mistik bir projenin parçası haline gelmişti. Bu görev onu Tanrı'yla birleştiriyor ve Schreber gibi son derece ahlaklı birinden

yalnızca bir kadının yaşayacağı türden şehvetli bir cinsel zevk talep eden bu Tanrı'ya karşı saygı ve isyan karışımı duygular hissediyordu. Freud hezeyanın bu dönüşümüyle ilgili şöyle söyler: *"hastalıklı bir ürün olarak gördüğümüz hezeyan oluşumu aslında bir iyileşme girişimi, bir onarımdı"* (s. 315 [293-294]).

Paranoya: Bastırılmış eşcinsel bir arzuya karşı bir savunma

Daniel Paul Schreber'in hastalığı bir zulmedilme hezeyanıyla başladığından, Freud bütün zulümlerin arkasındaki kişinin hiç kuşkusuz Prof. Flechsig olması gerektiği sonucuna varır; tüm hastalık boyunca Flechsig ilk baştan çıkarıcı olarak kalmış ve Tanrı bile onun etkisine yenik düşmüştü. Freud, Daniel Paul Schreber'i ilk hastalığından iyileştirmiş ve onda derin bir minnet uyandırmış Flechsig'in nasıl olup da bir zulmedene dönüştüğünü sorgular. Freud'a göre, zulmedene dönüşen kişi tam da bir zamanlar sevilen, hayran olunan ve sözlerine büyük bir değer atfedilen kişidir; aşk bir ters çevirmeyle nefrete dönüştürülür. Peki duygular neden böyle tersine dönerler? Çünkü Schreber'in Flechsig'e duyduğu minnet aslında derin bir erotik bağlılık üzerine kuruluydu; Schreber'i, Flechsig kadar mükemmel bir varlığın karısı olmayı arzulamaya götüren de bu bağlılıktı: *"Cinsel birleşmeye teslim olan bir kadın olmak* güzel bir şey olmalı" (s. 290 *[264]*). Başka bir deyişle, *"Schreber'in hastalığına* eşcinsel *libidonun taşması neden oldu"* (s. 293 *[268]*). Hezeyanın sonradan geçirdiği dönüşüm sırasında, zulmeden olarak Flechsig'in yerine Tanrı geçti ve böylece eşcinsel düşlem Schreber için daha kabul edilebilir oldu; çünkü hadım edilerek kadına dönüştürülme, bir "akla uydurma" işlemi sayesinde kutsal bir planın parçası haline gelmişti: *"Bu şekilde, mevcut iki taraf da doyurulmuş olur; benliğin zararı* büyüklük hezeyanıyla *karşılanırken, kadına dönüşme düşlemi su yüzüne çıkar ve kabul edilebilir hale gelir"* (s. 295-296 *[271]*).

Freud daha da ileri gider ve Schreber'in Flechsig'e duyduğu yakınlığı bir *"aktarım sürecine"* dayandırır; Daniel Paul'ün hekimine olan bu aktarımının kuşkusuz kendi babasına ya da bir ağabeye karşı hissetmiş olduğu derin sevginin bir yer değiştirmesinin sonucu olduğunu ileri sürer. Freud, Schreber'in ailesi hakkında hiçbir biyografik bilgiye sahip olmaksızın, hastası eğer babasına ya da bir erkek kardeşe böyle büyük bir yatırım yaptıysa, bunların büyük olasılıkla daha önce ölmüş oldukları sonucuna varır -bu varsayım sonradan doğrulanmıştır.

Baba kompleksi

Çıkarımlarında bu noktaya ulaştıktan sonra Freud, Schreber'in babasıyla çocukluktaki ilişkisi üzerinde durur: *"O halde, Schreber vakasında kendimizi yine baba kompleksinin o bildik toprağında buluruz"* (s. 302 *[279]*). Freud'a göre, analizde, Daniel Paul Schreber'in Flechsig'le ve Tanrıyla olan çatışmasının, çocuklukta çok sevdiği babasıyla olan çatışması üzerine kurulu olduğu ortaya çıkar; yani, hezeyanın altında yatan mekanizma, nevrozu oluşturan mekanizmaya benzer. Freud Schreber'in babasının, oğlunun gözünde sert ve heybetli bir figür olduğunu, oğlanın otoerotik cinsel doyumunu yasakladığını ve onu kastrasyonla cezalandırmakla tehdit ettiğini düşünür. Başka bir deyişle, Daniel Paul'ün hezeyanının çekirdeğini oluşturan kadına dönüşme isteği, çocukluk mastürbasyonu nedeniyle babası tarafından kastrasyona uğrama korkusunun bir ürününden başka bir şey değildir. Bu korku, oğlanı, baba kompleksinde boyun eğme ile isyanın bir karışımı olan edilgen eşcinsel bir konumu ya da "kadınsı konumu" benimsemeye itmiştir.

Çocuk gelişiminin narsisistik evresi

Freud paranoyayı niteleyen şeyin baba kompleksine bağlı eşcinsel bir arzu düşlemi olmadığını söyler; çünkü bu kompleks gizil olarak nevrozlarda ve Schreber'in sağlıklı olduğu

dönemlerde olduğu gibi, normal bireylerde de mevcuttur. Freud'a göre bu vakaya paranoyak özelliğini veren şey, eşcinsel arzu düşlemini bilinçdışında tutmayı başaramayan hastanın, bu düşleme karşı kendini savunmak için bir zulmedilme hezeyanıyla tepki göstermesidir.

Freud düşüncelerini sürdürerek, eşcinselliğin, çocuğun cinsel gelişiminde *narsisistik evre* olarak adlandırılan ve otoerotizm ile nesne aşkı arasında yer alan bir evrede konumlandığı varsayımını öne sürer: *"Bu evre şundan ibarettir: gelişmekte olan birey, şimdiye kadar otoerotik tarzda etkinlik gösteren cinsel içgüdülerini bir aşk nesnesi edinmek amacıyla bir bütün haline getirir ve nesne olarak yabancı bir kişiyi seçmeden önce, ilkin kendini, kendi bedenini aşk nesnesi olarak alır"* (s. 306 *[283]*). Bu nedenle, Freud'a göre, normal gelişimde heteroseksüel nesne seçimine ulaşıldığında dahi eşcinsel eğilimler tamamen ortadan kalkmazlar; *"yaslanma"* yoluyla, aynı cinsiyetten insanlarla arkadaşlığın ve dostluğun temeli haline gelirler.

Buna karşılık, patolojik vakalarda, çocuk gelişiminin narsisistik evresi bir *"takılma noktası"* ya da bir *"gerileme noktası"* teşkil edebilir ve kişiliklerine *"zayıf bir nokta"* olarak yerleşebilir; bu da zulmedici kaygıları beraberinde getirerek, onları paranoyaya karşı daha duyarlı hale getirir.

Paranoyanın mekanizması

Freud paranoyanın çeşitli türlerini şu ortak önermeye dayandırarak incelemesine son verir: *"Onu (bir erkeği) seviyorum"*. Fakat bu önerme kişinin bilinci için kabul edilemez olduğundan tersine çevrilir: *"Onu sevmiyorum, ondan nefret ediyorum!"* Ardından bu katlanılmaz nefret duygusu içeri bastırılır, sonra da dışarıdaki bir kişiye yansıtılır. Böylelikle *"Ondan nefret ediyorum"* şuna dönüşür: *"Benden nefret ediyor (ya da bana zulmediyor), bu yüzden ondan nefret etmekte haklıyım"*. Kişinin kendinden kaynaklanan bilinçdışı nefret duygusu böylece dışsal bir algı kılığında su yüzüne çıkar: *"Onu sevmiyorum! -Ondan nefret ediyorum! -Çünkü o bana zulmediyor!"*. Freud şöyle devam eder: *"Gözlemler bu konuda hiçbir kuşkuya yer bırakmıyor; zulmeden kişi daima bir zamanlar sevilmiş olan bir erkektir"* (s. 308 *[285]*). Freud bu formülü, zulmedilme hezeyanı, erotomani, erkekte ve kadında kıskançlık hezeyanı ve büyüklük hezeyanı gibi paranoya başlığı altında topladığı bütün hezeyan türlerine uygulayarak metnini sonlandırır.

Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi

Freud psikoza özgü bir mekanizmanın izinde

Schreber vaka incelemesi Freud'un psikozun özgül mekanizmasını keşfetme yolunda süregelen araştırmalarının bir parçasıdır. Freud, her zamanki gibi, hezeyan türlerinin sistemli bir şekilde sınıflandırılmasını sağlayan betimleyici kriterler koymaktansa, bunların altında yatan mekanizmaların neler olduğunu belirlemekle daha çok ilgilenir. Bu karmaşık ayrımların ayrıntısına girmeden, Freud'un kullandığı şekliyle paranoya kavramının zaman içinde geçirdiği değişimleri izlememiz gerekir.

Freud "paranoya" ya da "paranoyak hezeyan" terimlerinden ne anlıyordu?

19 yüzyılın sonunda Alman psikiyatrisi bütün hezeyanları "paranoya" terimi altında topluyordu. İlk çalışmalarında Freud da bu terimi geniş anlamda kullanır. Sonradan Emil Kraepelin, farklı hezeyan türleri arasında temel bir ayrım getirdi ve sonu bunamaya varan demans prekoks ile zihinsel yıkımın olmadığı paranoyanın sistemli hezeyanlarını birbirinden ayırdı. Demans prekoks, bu hastalıkta "çözülmenin" (*Spaltung*) merkezi rolünü vurgulayan Eugen Bleuler'in çalışmalarından sonra yerini "şizofreni" kavramına bıraktı. Paranoyaya gelirsek, Freud bu terimi, yalnızca zulmedilme hezeyanını değil, aynı zamanda erotomaniyi, kıskançlık hezeyanını ve büyüklük hezeyanını da kapsayacak şekilde kullanır. Freud, 1911'den sonra, Kraepelin'in demans prekoks (şizofreni) ile paranoya arasında getirdiği ayrıma sadık kaldı. Bu açıdan, benimsediği konum öğrencisi Bleuler'inkinden farklıydı; çünkü Bleuler bu

ayrımı kabul etmiyor ve çözülmeye şizofrenide olduğu kadar paranoyada da rastlandığını söylüyordu. Sonuçta Schreber'in paranoyasına ilişkin incelemesinde, Freud bu psikopatoloji türlerinin çeşitli şekillerde bir araya gelebileceğine karar verdi.

Yansıtmanın rolü

Freud paranoya sorununu daha önce W. Fliess'le yazışmalarında (24 Ocak 1894 tarihli Elyazması H ve 1 Ocak 1896 tarihli Elyazması K) ve bir kronik paranoya vakası üzerine notlarında (1896b) ele almıştı. Bu ilk metinlerinde, psikozun ayırt edici özelliği olarak yansıtma mekanizmasına özel bir vurgu yapar ve onu katlanılmaz bir içsel algının hemen dışarı atılması, yani saf ve basit bir boşaltım biçimi olarak kavrar. Fakat zaman içinde, özellikle de Schreber'in *Anılar*'ını incelerken, yansıtmanın bastırılmış içeriğin basitçe dışarıya boşaltılmasından ibaret olmadığını, tam tersine, *"dışarıdan"* geri dönen şeyin kaynağında *"içeride"* ortadan kaldırılmış bir şey olduğunu fark eder: *"İçeride baskılanan duygunun dışarı yansıtıldığını söylemek doğru değildi; daha ziyade, şimdi gördüğümüz üzere, içeride ortadan kaldırılmış olan şeyin dışarıdan geri geldiğini söylemeliydik"* (s. 315 *[294]*). Freud Schreber incelemesiyle birlikte, paranoyanın çeşitli türdeki hezeyanlarının temelinde bastırılmış eşcinselliğe karşı bir savunmanın yattığını ve yansıtmanın psikoza özgü olmadığını savunur.

"Gerçekliğe yatırımın geri çekilmesi"nden "gerçekliğin inkarı"na

Freud 1924'te *"gerçekliğin yitimi"* ve 1927'de *"gerçekliğin inkarı"* kavramlarını ortaya koymadan çok daha önce, 1911'de, Schreber'in paranoyasında dış gerçekliğe yapılan yatırımın geri çekilmesinin oynadığı rolü betimlemişti. Freud'un 1911'de Schreber vakasında tanımladığı yatırımın geri çekilmesi, gerçek dünya için olduğu kadar Schreber'in çevresindeki insanlar için de geçerlidir: *"Hasta, çevresindeki insanlardan ve genel olarak dış dünyadan, o güne kadar onlara yöneltmiş olduğu libidinal yatırımını geri çekti, böylece herşey ona* önemsiz ve ilgisiz *görünmeye başladı (...)"* (s. 314 [292-293]). O sıralar Schreber dünyanın sonunun geldiği duygusuna kapılır; Freud bu duyguyu, hastanın bir sevgi yitimi olarak yaşadığı bu her şeyden yatırımı çekme halinin işaret ettiği içsel yıkıma dayandırır. Dahası, Freud'a göre hezeyan, işte bu yitirilen dışsal yatırımların telafisi olarak oluşturulur -paranoyak hastanın hezeyanını bir iyileşme çabası olarak düşünmesinin bir nedeni de budur. Freud bu önemli noktaya sonradan sık sık geri dönecektir: *"Hastalıklı bir ürün olarak gördüğümüz hezeyan oluşumu aslında bir iyileşme girişimi, bir onarımdı"* (s. 315 [293-294]).

Schreber: psikotik fenomenlerin ustalıklı bir klinik betimlemesi

Başka kavramları ilk kez betimlediğinde olduğu gibi, Freud psikopatolojide öncelikle, daha hafif derecede de olsa nevrotik ve normal bireylerde de varolduğu görülecek olan fenomenleri keşfeder. Örneğin, benliğin biri gerçekliği inkar eden diğeri kabul eden iki parçaya ayrıldığı "benliğin bölünmesi" (1940a [1938]) kavramını ortaya atmadan önce, Freud Schreber vakasında buna benzer bir fenomen betimler ve kişiliği, biri hezeyan içinde diğeri uyumlu olmak üzere ikiye ayıran bir *"kişilik bölünmesi"*nden söz eder: *"Gerçekte, bir yandan ilgimizi sonuna kadar hak eden özgün bir hezeyanlı sistem inşa etmişti, fakat diğer yandan kişiliği onarılmıştı ve tek tük birkaç sıkıntı dışında hayatın gerekliliklerinin üstesinden gelebildiği görülüyordu"* (s. 267 *[236]*). Hezeyanı bir bütün olarak ele alan Freud, hastalık ilerledikçe *"zulmedenin daha çok ayrıştığını"* gözler ve bu ayrışmanın çeşitli örneklerini betimler: *"yukarıdaki Tanrı"* ve *"aşağıdaki Tanrı"*, *"Flechsig"* ve *"Tanrı"*, *"saygı duyulan baba"* ve *"nefret edilen baba"*. Freud burada açıkça paranoyak psikoza özgü bir mekanizma olarak *"bölünme"* olgusundan söz eder: *"Bu tür bir bölünme bütünüyle paranoyak psikoza özgüdür. Histeri yoğunlaştırırken, paranoyak psikoz böler. Daha doğrusu, bu psikoz, bilinçdışı imgelemde gerçekleştirilmiş yoğunlaştırmaları ve özdeşleşmeleri yeniden öğelerine ayırır"* (s. 297 *[272]*).

Freud, Schreber üzerine bu yazıda olduğu gibi, psikozda rol oynayan birçok mekanizmayı olağanüstü bir gözlem yeteneğiyle betimlemiş olsa da, ilkel savunmalar üzerine kurulu psikoza özgü mekanizmaları, bastırma üzerine kurulu nevroza özgü mekanizmalardan daha kesin olarak ayrıştırmak, Freud-sonrası psikanalistlere düşecektir. Ancak böyle bir ayrışmayı kendimize temel alarak, yetişkin ya da çocuk psikotiklerin psikanalitik tedavisine girişebilir ve bu özel aktarım türüne bağlı zorluklara rağmen terapötik başarı elde edebiliriz.

Freud'un Schreber vakasında öne sürdüğü tezlerin yeniden gözden geçirilmesi

Daniel Paul Schreber'in *Anılar*'ının 1955'te İngilizce'ye çevrilmesi (I. Macalpine ve R. A. Hunter, 1955), İngilizce konuşan psikanalistlere Freud'un temel aldığı metne ulaşma şansı verdi ve bu durum, Freud'un 1911'de ileri sürdüğü tezlerin yeniden gözden geçirilmesi sonucunu doğurdu. Bazıları, psikozun yalnızca eşcinselliğin bastırılmasının sonucu olduğu varsayımını sorguladılar. Örneğin, R. D. Fairbairn'e göre (1956), eşcinsellik her şeyden önce karşı cinsten ebeveynin -özellikle Schreber'in *Anılar*'ında eksik olan annenin- saldırganca reddedilmesiyle ilişkilidir ve eğer çocuk zulmeden olarak aynı cinsten ebeveyni seçtiyse bunun nedeni, Fairbairn'e göre, anneyle ilk ilişkiden kaynaklanan çok daha güçlü bir zulmedilme kaygısını engellemektir. I. Macalpine ve R. A. Hunter (1955) psikozu çok daha erken bir aşamaya dayandırırlar; nesnesiz oluşuyla nitelenen bu aşama, kişinin kimliğini dahi etkileyen bir gerileme noktası oluşturur. Genel itibariyle Kleinci psikanalistler, Freud'un Schreber vakasında baba kompleksi üzerinde fazlaca durduğunu ve psikozun kökeninin daha çok çocuğun anneyle erken dönem ilişkisinde aranması gerektiğini düşünürler.

Daniel Paul'ün hezeyanında babanın etkisi: gerçeklik mi düşlem mi?

1950'li yıllardan itibaren çeşitli yazarlar, Daniel Paul Schreber'in çocukluğu ve ailesiyle ilgili daha geniş kapsamlı tarihsel araştırmalara giriştiler ve babasının, çocukların özensiz beden duruşlarını düzeltmeyi amaçlayan şaşırtıcı bir dizi ortopedik alet icat etmiş olduğunu keşfettiler; bunların çeşitli kitaplarda yayımlanan çizimleri oldukça etkileyiciydi. Bu yeni bilgilerin ışığında, W. G. Niederland (1963), örneğin, Schreber'in zulmedilme hezeyanının hiç kuşkusuz baskıcı ve zalim bir babanın sadizmine ve baştan çıkarmasına maruz kalan erkek çocuğun yaşadığı çocukluk travmasının sonucu olduğunu iddia eder. P. C. Racamier ve J. Chasseguet-Smirgel ise (1966) düpedüz annenin yerini almış ve onu soğurmuş olan babanın psikotik kişiliğinin rolü üzerinde dururlar; öyle ki, *Anılar*'da annenin adı bile geçmez. Daha yakın zamanda, H. Israels (1981) ve Z. Lothane (1992), çeşitli psikanalistlerin Schreber'in babasına atfetmiş oldukları travmatik rolü sorgulamış ve bu iddiaların tarihsel bir temeli olmadığını söylemişlerdir. Bana göre, Daniel Paul'ün babasının gerçekte zalim bir eğitimci olduğu görüşüne dayanak oluşturacak yeterli biyografik bilgiye sahip olmasak da, bu iddia, Daniel Gottlieb Moritz Schreber'in eğitsel kuramlarında ve oğlu Daniel Paul Schreber'in paranoyak hezeyanında varolan sadistik ve baştan çıkarıcı düşlemlerin etkisiyle ilgili varsayımları hiçbir şekilde geçersiz kılmaz.

Babanın adının hesaptan düşürülmesi: psikoza kuramsal bir yaklaşım

1955'te bu kez J. Lacan, *Anılar*'ın İngilizce çevirisini temel alarak Schreber'in paranoyasını inceler ve *Psikozlar* seminerinde (1955-1956 -Lacan, 1981) psikozların kökenine ilişkin olarak, "hesaptan düşürme" ve "Babanın adı" kavramlarını ortaya atar. Lacan'a göre, hesaptan düşürme, temel bir gösterenin daha baştan "Simgesel" alanın dışında bırakılmasıdır; bu sebeple kişinin bilinçdışıyla bütünleşemeyen bu gösteren, varsanı biçiminde "Gerçek"in içinde ortaya çıkar. Lacan psikozda kişinin yapılanmasının tam olarak oluşamadığını düşünür; çünkü baba araya girerek kendine ait simgesel baba işlevini, yani çocuğun bir kimlik kazanabilmesi için ona bir isim vermeyi başaramaz. O zaman Babanın adı temel göstereni hesaptan düşer (çünkü simgeleştirilmesi gereken şey simgeleştirilmemiştir) ve paranoyak bir hezeyan kılığında "Gerçek"te geri döner. Başka deyişle, Lacan'a göre, Schreber'in kadına dönüştürülmekle ilgili zulmedilme hezeyanı, oğlanın, babadan gelen kastrasyon tehdidinin simgesel niteliğini kavrayamamasının bir sonucudur. Bu yüzden, bu tehdit dış gerçeklikten, yani analize açık olmayan bir "Gerçek"ten kaynaklanan bir tehlike olarak algılanır. Lacan'a göre hesaptan düşürme psikozun ayırt edici niteliğiyse de, hesaptan düşürmenin nasıl tersine döndürüleceğini hiçbir zaman açıklamamış, bu nedenle de psikozların tedavisiyle ilgili yaklaşımı salt kurgusal düzeyde kalmıştır (G. Diatkine, 1997).

Melanie Klein: psikozların psikanalitik tedavisinin temelleri

Çocuk psikanalizinden yola çıkan M. Klein, psikozların analizinde ilerleme kaydetmeyi sağlayan belirleyici klinik ve kuramsal katkılar getirir. Bir yandan, paranoid-şizoid konum ve

depresif konum kavramlarını ortaya atarak, psikoza özgü ilkel savunma mekanizmaları ile nevroza özgü gelişmiş savunma mekanizmaları arasında ayrım yapar; diğer yandan, Freud'un aksine, psikotik hastaların aktarım kurduklarını ve analiz edilebilir olduklarını ileri sürer. M. Klein'a göre psikotik işleyiş, paranoid-şizoid konumda bir *takılmaya* ve yansıtmalı özdeşleşmenin aşırı kullanılmasına dayanır. M. Klein, paranoid-şizoid konumun ya da yansıtmalı özdeşleşmenin hem normal hem de patolojik biçimleri olabileceğini düşünmemiştir. Ancak ondan sonra Rosenfeld, Segal ve Bion, paranoid-şizoid konumun psikopatolojisini daha yakından incelemiş ve hem paranoid-şizoid konumun hem de yansıtmalı özdeşleşmenin normal ve patolojik biçimleri arasında bir ayrım yapmışlardır. O günden bu yana, psikozu paranoid-şizoid konumda bir takılma olarak gören M. Klein'dan farklı olarak, bu yazarlar, psikozu *patolojik bir paranoid-şizoid konuma gerileme* olarak değerlendirir ve bu psikotik gerilemeyi niteleyen özelliğin *patolojik yansıtmalı özdeşleşme* olduğunu düşünürler. Klein'ın ilk nesne ilişkileriyle ilgili kuramına yapılan katkıların psikanalitik teknik üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bu katkılar yalnız psikotik ve narsisistik hastaların değil, daha iyi düzeydeki hastaların da ruhsal işleme çalışmasının temel bir parçasını oluştururlar.

Akla uydurma - eşcinselliğe karşı savunma olarak hezeyan - gerileme noktası - narsisizm, psikoseksüel gelişimin narsisistik aşaması - paranoya - takılma noktası - yansıtma

1904-1919 YILLARI ARASINDA PSİKANALİTİK TEKNİK ÜZERİNE YAZILMIŞ YAZILAR

"FREUD'UN PSİKANALİTİK YÖNTEMİ" (1904a)
"PSİKOTERAPİ ÜZERİNE" (1905a)
"PSİKANALİTİK TEDAVİNİN GELECEĞİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCELER" (1910d)
"'VAHŞİ' PSİKANALİZ ÜZERİNE" (1910k)
"PSİKANALİZDE DÜŞ YORUMUNUN KULLANILMASI" (1911e)
"AKTARIMIN DİNAMİĞİ" (1912b)
"PSİKANALİTİK TEDAVİ ÜZERİNE HEKİMLERE ÖNERİLER" (1912e)
"TEDAVİNİN BAŞLANGICI" (1913c)

"HATIRLAMA, YİNELEME VE ÖZÜMSEME"

S. FREUD (1914g)

"AKTARIM AŞKI ÜZERİNE GÖZLEMLER"

S. FREUD (1915a)

"PSİKANALİTİK TERAPİDE YENİ YOLLAR"

S. FREUD (1919a)

Uygulamayla ilgili bir dizi öneri

Freud, psikanalizle ilgilenen, ancak doğrudan kendisinden bilgi almak için Viyana'ya gelemeyen kişilerin artan talebine yanıt vermek amacıyla, bütünüyle psikanalitik tekniğe ayrılmış bir kitap yazma projesini hiçbir zaman sonuçlandırmadı. Yine de, teknikle ilgili belli başlı düşüncelerini, 1904 ile 1919 yılları arasında yayımladığı bir dizi kısa makalede bulabiliriz. Freud bu makalelerde gündelik bir dil kullanarak, uygulamacı olarak sahip olduğu uzun süreli deneyimini bir dizi öneri şeklinde karışık sırayla aktarır. Bu pratik yaklaşımı kullanarak psikanalitik yöntemin temelini oluşturan öğeleri tanıtır. Bu yöntem günümüzde, en azından Freud'un 1910'da kurduğu Uluslararası Psikanaliz Birliği'ne bağlı psikanalistler tarafından hâlâ kullanılmaktadır. Freud daha 1903'te, divan/koltuk düzenini, artırılmış seans sıklığını ve sürecin kendisini tutarlı bir bütün halinde bir araya getirerek, psikanalitik tedavinin başlatılması ve yürütülmesi için gerekli temelleri ortaya koymuştu. Psikanalitik teknik o günden bu yana önemli bir değişim geçirdi ve terapötik etki alanı, nevrozun ötesinde psikozları ve çocukluktan yaşlılığa dek tüm yaşam dönemlerini içine alacak şekilde genişletildi. Nörobilimlerin ve psikofarmakolojinin yeni buluşlarına rağmen, kendine özgü etkinlik alanında psikanalizin yerine geçebilecek hiçbir keşif çıkmadığını kabul etmek gerekir. Eğer böyle olmuş olsaydı, bunu ilk fark edecek ve bundan terapötik sonuçlar çıkaracak kişiler psikanalistlerin kendileri olmaz mıydı?

Günümüz okuyucusu, Freud'un 1904-1919 yılları arasında psikanalitik teknik üzerine yazdığı yazıları gözden geçirirken, onun neredeyse bir yüzyıl önce sorduğu soruların çoğunun bugün hâlâ yanıtlanmamış olduğunu görüp şaşıracaktır. Örneğin, elimizdeki son terapötik kazanımlar dikkate alındığında, artık psikanalizden vazgeçebilir miyiz? Psikanalizin etkililiğini bilimsel olarak "kanıtlamaya" geçmişte olduğumuzdan daha yakın mıyız? Psikanalitik tedaviden daha hızlı ve daha masrafsız olduğu iddia edilen terapötik yöntemler uzun vadede psikanalizle karşılaştırılabilir sonuçlar veriyorlar mı? Tüm bu sorular, çok uzak olmayan bir gelecekte tatmin edici yanıtlar bulunabileceği umuduyla, Freud tarafından daha o zamanlar ortaya atılmışlardı.

Psikanalitik tekniği konu alan eserlerin azlığı

Freud-sonrası psikanalistler de teknikle ilişkili soruları tek bir kitapta toplamakta Freud'la aynı zorluğu yaşamış gibi görünürler. Gerçekten de, diğer konularda yayımlanan makalelerin sayısıyla karşılaştırıldığında, bu konuya ayrılmış çok az inceleme vardır. En çok bilinen fakat eski tarihli klasik eserler arasında, Otto Fenichel'in (1941), Edward Glover'ın (1955) ve Ralph R. Greenson'ınkiler (1967) sayılabilir. R. Horacio Etchegoyen'in 1991'de yayımladığı *Psikanalitik Tekniğin Temelleri* adlı kitabı kuşkusuz uluslararası ilgi görmüş en önemli katkılardan biridir; okuması ve başvurması son derece zevkli, derin bilgilerle dolu bir el kitabı şeklinde basılmıştır. Yazar, Freud'dan çağdaş yazarlara kadar psikanalitik tekniğe ilişkin katkıların genel bir görünümünü sunar; düşüncelerin evrimini, kendisinin de tanık olduğu ve katkıda bulunduğu tarihsel gelişimini yakından izler. Etchegoyen aynı zamanda psikanalistlerin benimsediği kuramsal yaklaşımların çeşitliliğinden doğan farklı teknikleri inceler; Klein'dan Lacan'a belli başlı Avrupalı, Latin ve Kuzey Amerikalı yazarları gözden geçirir ve kendi klinik deneyiminin ışığında, bu farklı yaklaşımların olumlu ve olumsuz yönlerini vurgular.

Eserlerin Keşfi

TEKNİK ÜZERİNE YAZILAR 1904-1913

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1904-1913), *La Technique Psychanalytique* (Psikanalitik Teknik), çev. A. Berman, Paris, PUF, 1953 (1. basım), 1970 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, X ve XI' e* gönderme yapmaktadır].

"La Méthode Psychanalytique de Freud" (Freud'un Psikanalitik Yöntemi), (1904a, s. 1-8). "De la Psychothérapie" (Psikoterapi Üzerine), (1905a, s. 9-22). "Perspectives d'Avenir de la Thérapeutique Psychanalytique" (Psikanalitik Terapinin Geleceğine İlişkin Düşünceler) (1910d, s. 23-34 *[OCF.P, X, 61-73]*). "A propos de la psychanalyse dite "sauvage"" ("Vahşi" psikanaliz üzerine) (1910k, s. 35-42 *[OCF.P, X, 205-213]*). "Le maniement de l'Interprétation des Rêves en Psychanalyse" (Psikanalizde düş yorumunun kullanılması) (1911e, s. 43-49 *[OCF.P, XI, 41-48]*). "La Dynamique du Transfert" (Aktarımın dinamiği) (1912b, s. 50-60 *[OCF.P, XI, 105-116]*). "Conseils aux Médecins Sur le Traitement Psychanalytique" (Psikanalitik tedavi üzerine hekimlere öneriler) (1912e, s. 61-71 *[OCF.P, XI, 143-154]*). "Le Début du Traitement" (Tedavinin başlangıcı) (1913c, s. 80-104).

Yöntem ve kullanım önerileri

Freud psikanalizin ne olduğunu hatırlatarak başlar ve bilimsel geçerliliğini ortaya koyar. Çeşitli psikoterapi türleri ile kendi yöntemi arasındaki farkı belirtir. Psikanaliz, ona göre, *"(...) en derine nüfuz eden, en geniş kapsamlı olanıdır, hastalar en iyi onun aracılığıyla dönüşebilirler. (...) Bütün yöntemler arasında en ilginç olanıdır ve bizi hastalık belirtilerinin kökeni ve aralarında varolan ilişkiler konusunda bilgilendirebilecek tek yöntemdir"*

(1905a, s. 12). Freud diğer psikoterapi türlerine kıyasla kendi yaklaşımına olan ayrıcalıklı ilgisini böyle açıklar; fakat diğer yöntemleri de değersizleştirmez: *"Bu yöntemlerin hiçbirini reddetmiyorum ve elverişli bir durum oluşursa onları da kullanabilirim. Tek bir tedavi biçimine, Breuer'in "katartik" adını* verdiği, fakat benim *"analitik"olarak adlandırmayı tercih ettiğim yönteme adanmış olmam bütünüyle öznel nedenlerden kaynaklanıyor"* (1905a, s. 12).

Kullanım önerilerine gelinirse, Freud psikanalizin özellikle psikonevrozları tedavi etmeye yönelik olduğunu belirtir; çünkü, *"Bu hastalar ilaçlarla değil hekimle, yani onun kişiliğiyle, hekim kendi kişiliği üzerinden etkide bulunduğu sürece iyileşebilirler"* (1905a, s. 11). Hastanın da bazı özelliklere sahip olması gerekir, *"belli bir miktar doğal zeka, belli bir ahlak gelişimi"* gibi (1904a, s. 7). Freud 50 yaşın üstündeki bir hastayla tedaviye başlamayı önermez; çünkü ona göre: *"Elli yaşını doldurmuş ya da geçmiş kişilerde ruhsal süreçler, artık terapinin ihtiyaç duyduğu esnekliğe sahip değillerdir (...)"* (1905a, s. 17-18). Bu yaş sınırı günümüzde geçerli değildir; ayrıca Freud'un 83 yaşına dek sergilediği yaratıcılık, onun 48 yaşında bu öneriyi yazarken düşündüğünün tersine, ileri yaşların ruhsal esneklikte zorunlu olarak azalmaya yol açmadığını göstermiştir. Freud terapötik yöntemi yalnızca *"durumu oldukça ağır, hatta neredeyse umutsuz vakalarda"* kullandığını kabul eder, fakat başarılı olmuş ve böylece bu hastaların *"yeniden yaşayacak duruma gelmeleri"* mümkün olmuştur (1905a, s. 16). Bunun dışında, yeterli deneyimi olmayan terapistleri, uzun süreli bir deneyim kazanmadan önce, dirençlerin analizinde karşılaşılan güçlükleri hafife almamaları konusunda uyarır: *"ruhsal enstrümanı çalmak hiç de kolay bir iş değildir"* (1905a, s. 15).

Süreç ve çerçeve

Freud'un 20. yüzyılın başında oluşturduğu "klasik" psikanalitik tedavinin çerçevesi, geçen zaman içinde, en azından klasik tedavinin uygulanışı, yani hastanın divana uzandığı ve analistin onun gerisinde oturduğu "divan/koltuk" düzeninin kullanılması bakımından temel bir değişikliğe uğramadı. Freud her bir hastasına günde bir saat ayırıyor ve onları haftada beş kez görüyordu. Freud bu metinlerde, psikanalitik yönelimli psikoterapiler ya da başka yaklaşımlar gibi psikanalizden türeyen teknikleri ele almaz; yalnızca klasik denilen psikanalitik uygulamaya değinir.

Sürecin kendisinin nasıl geliştiğiyle ilgili olarak Freud, karmaşıklığı nedeniyle süreçle ilgili tüm betimlemelerin eksik kalacağını söyler ve onu satranç oyununa benzetir: *"Asıl satranç oyununu kitaplardan öğrenmeye çalışan kişi hemen fark eder ki, yalnızca başlangıç ve bitiş hamleleri tam bir şematik betimlemeye izin verir, ancak karşılaşma başladığı andan itibaren ortaya çıkan sonsuz karmaşıklık her türlü betimlemeye karşı koyar"* (1913c, s. 80).

Freud daha sonra çalışma tarzını ve tedavinin hangi koşullarda gerçekleştiğini betimler. Örneğin, her tedavinin başında hastasından *"psikanalizin temel kuralına"* sadık kalmasını isteyerek başlar. Bu kural, hastanın *"tüm eleştirileri ve seçimleri bir kenara bırakarak"* aklına gelen her şeyi analistine söylemesi anlamına gelir. Bununla bağlantılı olarak, analiste, *"dalgalanan"* bir dikkat göstermesini ve seans sırasında hastayı dinlemesini engelleyecek şekilde not almaktan kaçınmasını tavsiye eder (1912e, s. 62 *[146]*). Freud'a göre, *"gerçeğe en sadık şekilde yazıya geçirilmiş raporlara"* pek değer verilemez, çünkü yazılı analitik gözlemler zorunlu olarak yalnız görünüşteki bir doğrulukla lekelenirler ve bu nedenle *"analitik seanslarda hazır bulunmanın"* yerine geçemezler (1912e, s. 64 *[148]*).

Kendini sürprizlere bırakmak

Freud, tekniğini geliştirdikçe, hastanın düşüncelerinin doğal ve kendiliğinden akışına daha fazla güvenmeye başlar ve yorumsal bir yeniden yapıma ulaşmak için çağrışımsal malzemenin içinden önce kendi ilgisini çekeni seçmekten yavaş yavaş vazgeçer. Bu önemli

dönüm noktası 1907'de, Fare Adam'ın analizi sırasında ortaya çıkmış gibi görünmektedir; analistin "etkin" tutumundan ve hastaya kendi yeniden yapımlarını dayatmaktan vazgeçmesi ve bunun yerine psikanalitik sürecin kendi akışına güvenmesi yönünde bir görüş değişikliği söz konusudur. Freud bu tutum değişikliğini şöyle ifade eder: *"Aksine, en iyi terapötik sonuçlar, analist önceden bir plana bağlı kalmaksızın hareket ettiğinde, beklenmedik olguların kendisini şaşırtmasına izin verdiğinde, tarafsız bir tutum benimsediğinde ve tüm ön kabullerden kaçındığında elde edilir"* (1912e, s. 65 *[148]*).

Kendine gerekli tüm zamanı tanımak

Kendi çatışmalarının çözümüne götürecek yolu kendi bulması için hastaya güvenildiğine göre, kabul edilmeli ki *"psikanaliz çok uzun -hastanın ummadığı kadar uzun zaman gerektirir"*. (1913c, s. 88); Freud bunu teknik yazılarında sürekli tekrarlar. Freud'a göre *"tedaviyi kısaltma arzusu kendine çok haklı sebepler bulur"* ise de, ne yazık ki: "Çok önemli bir unsur *bu girişimlerin önüne geçer: derin ruhsal değişimlerin yavaşlığı ve her şeyden önce, bilinçdışı süreçlerimizin "zamandışılığı""* (1913c, s. 89).

Freud, psikanalitik süreç bir kez başladıktan sonra, psikanalistin neden ona ayak uydurmaktan başka bir şansı olmadığını açık bir şekilde ifade eder: *"Bir kez başladıktan sonra süreç kendi bildiği yolda gider, yönü ya da seyri değiştirilemez ve geçtiği aşamaların sıralanışı değişmeden kalır. Analistin belirtiler üzerindeki gücü, bir şekilde cinsel güçle karşılaştırılabilir; en güçlü erkek bile, tüm bir çocuk yaratabildiği halde, dişi organizma içinde tek başına bir kafa, bir kol ya da bir bacak üretemez veya çocuğun cinsiyetini seçemez. Yapabileceği tek şey, son derece karmaşık bir süreci başlatmaktır; bu süreç bir dizi fenomenle* önceden *belirlenmiştir ve çocuğun anneden ayrılmasıyla* sona erer. *Nevroz da bir organizmayla aynı özelliği taşır"* (1913c, s. 89). Psikanalize harcanması gereken zaman ve para düşünüldüğünde, Freud, kimi hastaların tek bir belirtiden kurtulmakla yetinebileceğini ekler, fakat ona göre psikanalitik yöntem bütünlüğü içinde ele alınmalıdır, çünkü parçalarına ayrılmaz bir bütün teşkil eder: *"Psikanalistin tercih edeceği hastalar, ulaşabilecekleri oranda tam bir iyileşme isteyen ve tedavi için gereken tüm zamanı ayırabilecek olanlardır. Herhalde böyle elverişli koşullara sahip vakalara ne kadar az rastlandığını söylemeye gerek yoktur"* (1913c, s. 90).

Psikanalitik çerçevenin oluşturulması

Böyle bir sürecin gerçekleşebileceği ideal koşulların sağlanması için özel bazı şartlar gereklidir. Freud'un hastalarına önerdikleri şunlardır: *"Hastalarımdan her birine çalışma günümün uygun olan belli bir saatini ayırırım; bu saat ona aittir ve kullanmasa bile onun hesabına yazılır"* (1913c, s. 84). Freud hastadan divana uzanmasını isterken, *"aktarımı daha iyi yalıtmak"* amacıyla ve kendisine bakılmasından da pek hoşlanmadığı için, onun arkasında oturur. Her hastaya günde bir, haftada yaklaşık altı seans ayırır; bazı istisnalar olabileceğini düşünse de, genel kural bu şekildedir: *"Hafif vakalarda ya da tedavinin çok ilerlemiş olduğu durumlarda haftada üç saat yeterlidir. Bunun dışında saat sayısının azaltılması ne hekimin ne de hastanın yararınadır; hatta tedavinin başında tamamen yasaklanmalıdır"* (1913c, s. 85).

Tedavinin süresine gelinirse, Freud'a göre bunu önceden kestirmek neredeyse olanaksızdır. Elbette hasta istediği an tedaviyi bırakmakta serbesttir, fakat bu durumda durumunun kötüleşmesi riski doğar. Freud, çeşitli çevrelerin türlü türlü iddialar öne sürerek psikanalizin süresini kısaltmak yönündeki baskılarından birçok defa söz eder: *"Hastaların anlayışsızlığıyla hekimlerin samimiyetsizliği birleşince, analizden, en ölçüsüz talepleri en kısa* süre içinde *yerine getirmesi bekleniyor"* (1913c, s. 86). Freud, analizin süresinin kısaltılması sorununun hiçbir zaman gündemden düşmediğini hatırlatır ve bu itirazlara espriyle şöyle yanıt verir: *"Kuşkusuz hiç kimse ağır bir masanın sanki hafif bir tabureymiş gibi iki parmakla kaldırılabileceğini ya da büyük bir evin küçük bir tahta kulübeyle aynı*

sürede inşa edilebileceğini düşünmez. Fakat nevrozlar söz konusu olduğunda (...), zeki insanlar bile zaman, yapılan iş ve sonuç arasında zorunlu bir oran olacağını unutuyorlar" (1913c, s. 87). Gizlilik konusuna gelinirse, Freud'a göre, tedavi *"hekim ile kendisi arasında bir konudur ve ne kadar yakın ya da meraklı olsalar da, başka insanları buna katmaması gerekir"* (1913c, s. 96). Freud ücret konusunu da ele alır ve hastayla analist arasındaki ilişkide paranın sıklıkla bilinçdışı bir cinsel anlam kazandığına değinir. Analiste ücretini düzenli olarak almasını ve alacak biriktirmemesini tavsiye eder. Uzun süre uygulamış olduğu ücretsiz tedaviler konusuna da değinerek bunun dirençleri inanılmaz ölçüde artırdığını vurgular ve analizin yoksul ya da orta sınıftan insanlar için erişilebilirliği sorununu tartışır.

Aktarım ve karşı aktarım

Freud aktarımın psikanalize özgü olmadığını ve hayatta başka durumlarda da ortaya çıktığını, fakat yalnızca analitik çerçeve içinde işlenebileceğini söyler. İki aktarım türü betimler: *"olumlu"* aktarım sevecen duygulara, *"olumsuz"* aktarım ise düşmanca duygulara dayanır: *"Aktarımı bilince taşıyarak* "çözümlerken», *duygulanımsal ilişkinin bu iki bileşenini hekimin şahsından uzaklaştırmış oluyoruz"* (1912b, s. 57 *[114]*).

Freud daha sonra analistlerin dikkatini, ilk kez *"karşı aktarım"* olarak adlandırdığı ve *"hastanın, analistinin bilinçdışı duyguları üzerinde yarattığı etki sonucu"* hekimde oluşan şeye çeker (1910d, s. 27 *[67]*). Peki "karşı aktarım" derken ne kastetmektedir? Freud bu kavramı kendinden sonraki psikanalistlerin ilerde getirecekleri açılımlara kıyasla daha kısıtlı bir anlamda kullanılır; ona göre bu kavram, her şeyden önce, hastanın aktarımına "karşı" analistin duyduğu bilinçdışı tepkilere işaret eder - "karşı aktarım" terimi de buradan gelir. Bu tepkiler analistin kişiliğine bağlı olarak değişir ve üstesinden gelinmediği sürece aktarımın işlenmesine engel olurlar. Freud bu yüzden analistlerden, kendi karşı aktarımlarını tanımalarını ve kontrol etmelerini bekler ve bunu da ancak kendi analiz ve otoanaliz deneyimleri aracılığıyla yapabileceklerini söyler: *"(...)* Görüyoruz ki *bir analist, ancak kendi kompleksleri ve içsel dirençleri el verdiği ölçüde başarılı bir tedavi yürütebilir. Bu yüzden önce kendi analizden geçmekle işe başlamasını ve başkalarına tedavi uygularken bile kendi analizini aralıksız olarak derinleştirmesini talep ediyoruz. Bu türden bir otoanalizi başaramayan kişi, hastaları analizle tedavi etme düşüncesinden hemen vazgeçmekle en iyisini yapacaktır"* (1910d, s. 27 *[67]*). Bu önerme, tüm psikanalist adaylarının önce *"eğitim analizi"*nden geçmeleri dileğiyle genişletilecektir (1910d, s. 27 *[67]*).

Freud, psikanalist adaylarının teknik konusunda bilgi sahibi olmalarında ve böylece, *"hekimin bulduğunu düşündüğü* sırları *daha ilk* görüşmede *düşüncesizce hastanın kafasına fırlatması"* anlamına gelen *"vahşi psikanaliz"* gibi hatalardan kaçınmalarında ısrar eder (1910k, s. 41 *[212]*). Freud aynı zamanda analistin, dirençlerin aşılmasını kolaylaştırmak için, kendi çatışmalarını ve kendi yetersizliklerini hastayla paylaşmak yönündeki eğiliminden söz eder: *"Her genç ve hevesli analist, hiç kuşkusuz, hastayı canlandırmak, onu kendi dar kişiliğinin sınırlarının üstüne çıkarmak amacıyla kendi bireyselliğini gündeme getirme isteği duyacaktır. Hastanın bizim kendi ruhsal yetersizliklerimize ve çatışmalarımıza göz atmasına* izin vermek ve özel sırların *paylaşımıyla onu bir benzerlik kurmaya teşvik etmek kabul edilebilir, hatta arzu edilir görünebilir"* (1912e, s. 68 [151-152]). Fakat Freud'a göre, deneyimler, bu tekniğin beklenen sonuçları vermediğini gösterir; aksine: *"Gerçekte, hasta memnuniyetle durumu tersine çevirmeye girişir çünkü hekiminin analizini kendisininkinden daha ilgi çekici bulur. Ayrıca, aktarımın çözümlenmesi (tedavinin en önemli görevlerinden birisidir) hekimin kurduğu yakınlık yüzünden daha zor hale gelir. (...) Dolayısıyla bu yanlış tekniği hiç duraksamadan reddediyorum. Hekim, analizanın gözünde gizemli kalmalı ve tıpkı bir ayna gibi, yalnızca ona gösterileni yansıtmalıdır"* (1912e, s. 69 *[152]*).

Diğer tüm tıbbi teknikler gibi psikanaliz de *"onu zaten tam manasıyla bilenlerden"* öğrenilir (1910k, s. 41 *[212]*). Freud, 1910'da Uluslararası Psikanaliz Birliği'ni (IPA) kurarkenki amacının, hastaları *"vahşi"* analistlerin müdahalelerinin yol açabileceği tehlikeler-

den olabildiğince korumak olduğunu ifade eder. O günden bu yana büyüyüp genişleyen bu birlik günümüzde önemli bir rol oynar: "Üyeler isimlerini yayımlatarak *birliğe katıldıklarını gösterirler; bu da bize, bizden olmayan, fakat yöntemlerini "psikanaliz" olarak adlandıran kişilerin çalışma şekliyle ilgili tüm sorumluluğu reddetme olanağı verir*" (1910k, s. 42 *[213]*).

Psikanalitik çerçevenin yavaş yavaş ve kademeli olarak ortaya konuluşu

Psikanalitik "çerçeve" nedir?

Psikanalitik sürecin en uygun şekilde gelişebilmesi için gerekli koşulların tamamına psikanalitik çerçeve (İngilizcede *setting*) diyoruz. Bu koşullar hasta ve analistin karşılıklı anlaşmasıyla, mümkünse daha ilk görüşmelerde ortaya konulur. Klasik psikanalizde hasta divana uzanırken, analist onun gerisinde, görüş alanının dışında oturur; bu sayede hastanın bakışları analistin gerçekliği yerine kendi iç dünyasına yönelir. Hastanın aklına gelen her şeyi analiste söylemesini bekleyen analizin "temel kuralına" uygun olarak, bu yerleşim, hem serbest çağrışımların akışını hem de düşlemsel olarak analiste atfedilen çeşitli rollerin ona yansıtılmasını kolaylaştırır. Genellikle 45 ya da 50 dakika olarak belirlenen seanslar haftada 4-5 kez (bazı bölgelerde istisnai olarak 3 kez) tekrarlanır. Seansların süresi ve sıklığı bir kez sabitlendikten sonra anlık duyguduruma ya da değerlendirmeye göre değişiklik göstermediğinden, hasta için bir ruhsal istikrar unsuru oluştururlar.

Hasta ve analistin kişisel ve toplumsal ilişki kurması, seansların dışında dahi kaçınılması gereken bir durumdur. Ayrıca, gizlilik kuralları gereği, olağandışı koşullar ve hastanın izni olmadığı sürece, analist üçüncü kişilere kesinlikle bilgi vermez ve hastanın aile ve arkadaş çevresiyle ilişki kurmaz. Buradan bakılınca, hasta ve analistin gerçek ilişkilerinde uyması gereken katı etik sınırların, bu sınırları düşüncede ve düşlemde özgürce aşabilmelerinin garantisi olduğunu göstermesi, psikanalitik durumun en önemli paradokslarından birisidir. Bu bakış açısına göre çerçeve, simgesel düzeyde ensest yasağını temsil eden bir tür "korkuluk" teşkil eder.

Uzun bir dönüşüm sürecinin sonucu

Freud tedaviye bir çerçeve oluşturmak gerektiğini çok erken dönemde sezmiş ve buna ilişkin temel unsurları yaklaşık 1903'ten başlayarak ortaya koymuş olsa da, psikanalistlerin, psikanalitik süreç açısından psikanalitik çerçevenin gerçek değerini anlamaları uzun yıllar almıştır. Freud 1895'te *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da, telkinin yerine nasıl serbest çağrışımı geçirdiğini betimler ve böylece analitik çerçevenin ilk temellerini atmış olur. Sonrasında, 1904'te yayımladığı ve teknik üzerine sonraki yazılarında da yer verdiği önerilere karşın, Freud, kendi koyduğu katı kuralları birçok kez ihlal etti ve bunların doğurduğu olumsuz sonuçları değerlendiremedi. Örneğin, yazışmalarında analizanlarından isimleriyle söz ediyor, kimliklerini gizlemiyordu; bazı analizanlarını aile yemeklerine davet ediyor, hatta kendi yakınlarını (Ferenczi ve daha sonra kendi kızı Anna gibi) analize alıyordu. Bütün bunlar, psikanalitik çerçevenin sınırlarının uzun süre belirsiz kaldığını gösterir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, aktarım ve karşı aktarım ilişkisine gittikçe daha fazla vurgu yapılmasıyla birlikte, psikanalistler, hasta ile psikanalist arasındaki duygusal alışverişlerin yoğunluğunu daha iyi kapsayabilmek için katı bir çerçeveyi muhafaza etmenin gerekliliğini kavradılar.

Psikanalitik süreç ile çerçeve arasındaki ayrılmaz bağlar

Başlangıçta, ilk psikanalistler öncelikle sürecin işlenmesine, yani hastanın geçirdiği içsel değişime vurgu yaptılar; çerçeve yalnızca sürecin gerçekleşmesini sağlayan somut düzenlemeler açısından hesaba katılıyor ve pek önemsenmiyordu. Psikanalitik çerçeveyi kuramsal bir temele oturtmak yönündeki ilk girişimler 1950'li yılların sonuna doğru gerçekleşti. Örneğin, W. R. Bion'un çalışmaları (1962) seanstaki analist-analizan ilişkisi ile anne-çocuk ilişkisi arasında bir benzerlik kurmamızı ve "kapsayan" "kapsanan" için neyse, çerçevenin de süreç için aynı şey olduğunu görmemizi sağladı. J. Bleger ise (1967) Klein'ın paranoid-şizoid konumun-

dan önce gelen ve benlik ile nesne arasında sembiyotik bir bağ yaratan "yapışık çekirdeklerin" oluşturduğu bir aşama olduğunu göstermeye çalıştı. Bleger'e göre bu sembiyotik bağ, hastanın psikanalitik çerçeveyle girdiği özel ilişki aracılığıyla kendini gösterir ve hasta kendini ayrıştırmayı başarana dek sürer. O zamandan beri birçok yazar, çerçeve ve süreç arasındaki ilişkilere dair bilgimizi derinleştirmemize katkıda bulundu -örneğin, "holding" (tutma) kavramıyla D. W. Winnicott ve "deri-benlik" kavramıyla D. Anzieu.

Çerçeveyi içerden anlamak

Bu araştırmalar psikanalitik çerçevenin süreç için anlamını daha iyi kavramamızı sağladılar. Aslına bakılırsa çerçeve, hem psikanalizin dışındaki kişiler hem de hastalar tarafından, hatta kimi zaman psikanalistlerin kendisi tarafından da sıklıkla yanlış anlaşılmıştır. Örneğin, halkın gözünde çerçeve çoğunlukla kendi karikatürüyle, yani divana uzanmış hasta ve koltuğunda oturan psikanalist sahnesiyle bütünleşmiştir; öyle ki, gerçek anlamından yoksun bırakılmış bu haliyle psikanalitik durum gülünç görünür. Hastalarınsa, onlara daha en baştan sunulan, seansların düzenli olması zorunluluğu, haftalık görüşmelerin sıklığı, ödemeler (özellikle de analistin, nedeni ne olursa olsun gelinmeyen seansların ücretini istemesi) gibi özel çerçeve koşullarını anlamaları çoğunlukla belli bir zaman alır. Bu koşullar ilk bakışta son derece anlamsız görünseler de, bir zaman sonra hasta bunların anlamını kendiliğinden keşfeder ve katı bir çerçevenin, sürecin uygun şekilde gelişebilmesi için vazgeçilmez olduğunu içsel olarak anlar.

Formasyonun önemli bir ayağı, psikanalist adayının psikanalitik çerçevenin anlamını içselleştirmeyi ve onu sahiplenmeyi başarmasıdır. Bu süreç kendi analizinden edindiği kişisel deneyimle başlar, deneyimli meslektaşlarından aldığı süpervizyonlarla devam eder ve bu sayede çerçeve, analistin ya da kurumun keyfi olarak dayattığı katı bir kurallar dizisi olmaktan çıkar.

Bu bakış açısına göre analitik çerçeve, yalnızca, her bir düzenleme analitik durum bağlamında bir anlam kazandığı sürece değerlidir. Örneğin, klinik uygulama, hastanın çerçeveyle kurduğu ilişkinin nasıl sıklıkla analizan ile analist arasında sözel olmayan bir iletişim aracı haline geldiğini ve özellikle de bilinçdışı aktarımsal dirençlerin ifadesi olabildiğini gösterir; bu dirençler yorumlanabilir ve bu yolla işlenebilirler. Böylece, tedavi ilerledikçe hasta, analistin yardımıyla çerçevenin farklı unsurlarının anlamını yavaş yavaş keşfetmeyi ve bunları aktarım süreciyle ilişkilendirmeyi başarır.

Klasik psikanalitik çerçevenin temelleri

Çerçeve ve süreç birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturdukları için, haftalık yüksek seans sıklığıyla psikanaliz, Freud'un öğretisini izleyen IPA'ya bağlı psikanalistler için, psikanaliz konusunda referans olmayı sürdürür. Sık yapılan görüşmeler yorumların anlaşılmasını ve özümsenmesini kolaylaştırırlar. Çerçeve ve süreç arasındaki çözülmez bağlar ayrıca psikanalitik süreç ile psikoterapötik süreç arasında bir ayrım yapmaya da izin verirler; çünkü bu ayrım klasik bilimsel ölçütlere göre ölçülebilir verilere dayandırılamaz. Şahsen ben, ruhsal enerjiyi atom enerjisiyle karşılaştıran J. Laplanche'ınki (1987) gibi metaforlara başvuruyorum: ruhsal enerjinin kontrol edilemez bir zincirleme tepkimeyle boşalmasını mı istiyoruz, yoksa onu bir siklotron sayesinde yönlendirmek mi istiyoruz? Fotoğraf ve sinema arasında bir karşılaştırmayı yapmayı da seviyorum. Bu iki teknik de aynı yönteme -fotografik imgelere dayalıdır, aralarındaki farklılıksa bu imgelerin birbirini izleme sıklığından ileri gelir: saniyede 18 imgenin altında bir sıklıkta imgeleri tek tek algılarken, saniyede 18 imgenin üstündeyse sinemaya özgü olan hareket şeklinde algılarız.

Belirlenimci bilim anlayışına göre bir "teknikten" çok bir "sanat"

Psikanalistin terapötik çalışmasının ve bu çalışmaya konu olan insan ruhsallığının doğası gereği, çerçevenin kurulması psikanalitik sürecin başarısını kesin olarak garanti etmez. Bu gerçek, belirlenimcilik üzerine kurulu bilimsel modeli dayanak alan kimi eleştirmenlerce psikanalitik yöntemin geçerliliğini sorgulamak için kullanılan bir iddiadır. Doğrusu bu iddia biraz üzerinde durulmayı hak eder.

Öncelikle, insan ruhsallığı söz konusu olduğunda başarı ve başarısızlık arasındaki basit karşıtlık üzerinden konuşmanın indirgemeci bir yaklaşım olduğunu söyleyerek başlayacağım; çünkü böyle bir yaklaşım ruhsallığın karmaşık bir sistem olduğunu hesaba katmamak anlamına gelir. Artık biliyoruz ki, bu tür bir sistemde belirli bir eylemin belirli bir sonuç yaratması

beklenemez; doğrusal belirlenimciliğin yasaları burada işlemez. Bilimsel bakış açısına göre, karmaşık bir sistemin, sonsuz sayıda değişkenden oluşması nedeniyle uzun vadede "öngörülemez" şekilde davrandığını hatırlatmak isterim. Ufacık düzensizlikler her an sistemin evrimini değiştirebilirler, öyle ki bu evrimi önceden kestirmek olanaksız hale gelmektedir. Aynı şekilde insan ruhsallığının da belirlenimci kaos kuramının betimlediği karmaşık sistem modeline göre hareket ettiğini düşünürsek, ruhsal olguların uzun vadede öngörülemez olduklarını ve belirli bir eylemin belirli bir sonuç doğurduğu "klasik" bilimsel modele uymadıklarını rahatlıkla öne sürebiliriz (G. Pragier ve S. Faure-Pragier, 1990; J.-M. Quinodoz, 1997a).

Bir psikanalitik tedavinin başarısını kesin olarak öngörmenin olanaksızlığına gelirsek, bu itiraza yine yöntemsel bakış açısıyla yanıt verilebilir diye düşünüyorum. Örneğin, G. Vassali'e göre (2001) Freudçu teknik bugün anladığımız anlamda bir *"teknik"* değil, Aristoteles'in kullandığı anlamda bir *"technè"*dir, yani bir *"sanat"*tır. Dolayısıyla bu etkinlikten doğan ürün de, doğrusal belirlenimciliğin yasalarına uyacak şekilde kesin ve zorunlu türden değil, "olası" ve "olabilir" türdendir. O halde psikanalistin yaptığı şey bir sanattır ve kanıtlarla değil, ipuçlarıyla, çıkarımlarla, sezgisel düşüncelerle ilerler. Freud psikanalistin düşünme şeklinden söz ederken bu süreci *erraten* sözcüğüyle betimler (*erraten* sözcüğü tam karşılığı olmasa da Fransızcaya *deviner-tahmin etmek*, İngilizceye *to guess* olarak çevrilmiştir). Eğer bu bakış açısını benimser ve psikanalistin uğraşını bir *"technè"* olarak görürsek, yorumlayıcı düşünce çalışmasının mantıksal değil varsayımsal akıl yürütmeyle gerçekleştirildiğini ve psikanalistin uyguladığı tedavi sanatının başarılı olup olmayacağını kesin olarak bilemeyeceğimizi de kabul etmemiz gerekir. Vassali'ye göre, bu durum psikanalizin nesnesinin kendi doğasından ileri gelir; onun karmaşıklığı varsayımsal bir yaklaşımı meşru kılar. Hem zaten, hiçbir zaman tasarımlandırılamamış olan bir nesneyi -bilinçdışını- keşfetmek için sahip olduğumuz ve gerçekten başarı vadeden tek yol yorum tekniği değil midir?

Sándor Ferenczi (1873-1933)

Teknik konusu, önemli klinik, teknik ve kuramsal katkılarda bulunmuş Macar hekim ve psikanalist Sándor Ferenczi'nin öncü rolüne değinmeden ele alınamaz. Ferenczi uzun yıllar Freud'un yanında ayrıcalıklı bir yere sahip oldu, fakat hayatının sonuna doğru, bu ikisi arasında "etkin" denilen tartışmalı teknik konusunda derin bir anlaşmazlık çıktı.

Macaristan'da doğan ve tüm hayatını burada geçiren Ferenczi, tıp diplomasını 1896'da Viyana'da aldı. 1907'de Düşlerin Yorumu*'nu keşfetti ve onu 1908'de Freud'la tanıştıracak olan Jung'la karşılaştı. Sonraki yıl Freud ve Jung'la birlikte ABD'ye gitti. O zamandan sonra Freud ile Ferenczi arasında karmaşık bir ilişki gelişti; Ferenczi sırasıyla onun öğrencisi, arkadaşı, aile dostu, sırdaşı oldu, hatta onun tarafından analiz edildi. 1908'de Freud'la tanıştığı andan itibaren, Ferenczi psikanalitik hareketin yalnız Macaristan'a değil, tüm dünyaya yayılmasında aktif bir rol oynadı. İlk başkanlığını Jung'un yaptığı bir Uluslararası Psikanaliz Birliği kurulması fikrini ortaya atan oydu. 1910'da bu birlik kuruldu. 1912'de itibaren Ferenzci, Jung'un gidişinden sonra Freud'u politik çatışmalardan korumak amacıyla kurulan "gizli komite"nin de bir üyesiydi.*

*Yayınlarına gelirsek, Ferenczi, 1909'da, sonradan psikanalizin temel kavramlarından biri haline gelen içe yansıtmayı tanıttığı "*İçe Yansıtma ve Aktarım*" başlıklı en ünlü makalesini yayımladı. Özgünlükleri ve klinik zenginlikleriyle dikkat çeken başka birçok makale yayımladı. Aynı zamanda, Freud'un telepatik iletime duyduğu merakı ve tarihöncesi zamanlara dayanan ve kalıtsal olarak aktarılan travmatik anıların nevrozların kökenini oluşturduğunu öne süren filogenetik varsayıma olan ilgisini paylaştı. Bunun dışında, Ferenczi'nin savaş nevrozlarıyla ilgili çalışmaları, 1914-1918 savaşının ardından psikanalitik düşüncelerin yaygınlaşmasına katkıda bulundu.*

Ferenczi Freud tarafından analiz edildi; fakat Freud'un bir hayli tereddüt ettikten sonra bunu kabul edebilmesi için birçok kez talep etmek zorunda kalmıştı. Bu analiz, ilki 1914'te, diğer ikisi 1916'da olmak üzere üç seferde gerçekleşti; her biri yaklaşık üç hafta süren bu seferlerden birinde günde iki seans yapıldı. Ferenczi'nin sorunu temelde kendi çiftedeğerliliğiyle ilgiliydi; özellikle de analizi sırasında duygusal bir karmaşaya girdiği ve metresi Gizella'yla mı yoksa onun ikinci kızı Elma'yla mı evleneceğine karar veremediğinde bu sorun belirgindi. Sonuçta 1919'da Gizella'yla evlendi, fakat evlenir evlenmez pişman oldu ve sonrasında, Freud'u kendisine baskı yapmış olmakla suçlamaktan hiç vazgeçmedi, onu özellikle de olumsuz aktarımını yeterince analiz etmemiş olmakla suçluyordu. Freud "Biten Analiz, Bitmeyen Analiz" *(1937c) makalesinde bu suçlamaya karşı kendini savundu.*

Ferenczi, 1918'de Budapeşte'de gerçekleşen 5. Uluslararası Kongre'de, Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin başkanlığına seçildi, fakat Macaristan'da yaşanan sosyopolitik sıkıntılar nedeniyle yerini Jones'a bırakmak zorunda kaldı. Bir yıl sonra, 1919'da, üniversitedeki psikanaliz profesörlüğü görevinden istifa etti ve bundan böyle kendini hastalarına ve teknikle ilgili çalışmalarına adadı.

1920'li yıllarda Ferenczi, araştırmalarını, sınırlarını aşırı ölçüde genişlettiği "etkin" bir psikanalitik tekniğe doğru yöneltti. Bu yaklaşım, erken dönem travmalarına bağlı güçlü bir gerileme sergileyen ve tedavileri bu yüzden çıkmaza giren hastalarda, aktarımın duygulanımsal boyutunun gelişimini tetiklemeyi amaçlıyordu. 1924'te Ferenczi ve onun gibi etkin tekniği savunan Rank, Psikanalizin Gelişimi *isimli bir kitap yayımladılar; bu kitapta bazı bölümler zamanının hayli ötesinde görüşler içeriyordu. Örneğin, Ferenczi ve Rank, hasta ve analist arasındaki ilişkide olumsuz aktarımın analiz edilmesinin önemini savundular ve aktarımdaki annesel rolü ortaya koydular -Freud ise öncelikle babasal rolü vurgulamıştı. Fakat tedavinin süresini kısaltmak için önerdikleri yollara, önce Abraham ve Jones, sonra da Freud şiddetle karşı çıktılar. Ferenczi bu çalışmalardan yola çıkarak, hastalara çocuklukta yoksun kaldıkları sevgiyi vermeyi amaçlayan ve bunun için, hasta ve analist arasında karşılıklı okşamalar ve öpücükler de dahil olmak üzere fiziksel temasları kabul eden bir teknik yaklaşım geliştirdi ve analitik ilişkinin iki ortağı arasında karşılıklı bir analiz tekniği önerdi. Aktarım ilişkisinde ensest sınırının aşılması tehlikesini sezen Freud, öğrencisini etik sınırları aşmakla ve sevgiyi gerçek doyumlar aracılığıyla vermekle suçladı; bu yaklaşım, ilişkileri yalnızca düşlemsel ve duygulanımsal düzeyde tutan ve hasta ve analistin her türlü fiziksel temastan kaçındığı psikanalitik yönteme aykırıydı.*

Yirmi beş yıl süren ilişkileri boyunca, Freud ve Ferenczi birbirlerine 1200'den fazla mektup yazdılar. 1933'te Ferenczi'nin ölümüne kadar süren bu yazışma, psikanaliz tarihinde belirleyici rol oynayan bu dönemle ilgili çok değerli bir bilgi kaynağı teşkil eder. Görüş ayrılıkları 1920'lerin sonunda onları uzaklaştırdıysa da, ilişkileri hiçbir zaman tam olarak kesilmedi ve Ferenczi'nin ölümünden sonra yazdığı anma yazısında Freud (1933c) psikanalizin, bu öğrencisine ne denli borçlu olduğunu kabul etti.

Etkin teknikle ilgili tartışmalar, Ferenczi'nin Freudçu psikanalitik topluluk tarafından onyıllar boyunca haksız yere unutulmasına yol açtı. Fakat son çalışmalar onun tarihsel rolünü iade ettiler ve yenilikçi görüşlerinden dolayı hak ettiği ilgiyi yeniden canlandırdılar (Haynal, 1986, 2001). Ferenczi uzunca bir süre gölgede kalmış olsa da, analiz ettiği Jones, Klein, Rickman, Roheim, Balint ve Groddeck gibi ünlü psikanalistler aracılığıyla etkisini sürdürdüğünü belirtmeliyiz. Ayrıca etkin teknikle ilgili araştırmaların da, kendi öğrencisi olan Balint'in ve Winnicott, Khan, Kohut ve Modell'in sonraki çalışmaları üzerinde önemli bir etkisi olmuştur.

"HATIRLAMA, YİNELEME VE ÖZÜMSEME" (1914g)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1914g), "Remémoration, répétition et perlaboration" (Hatırlama, yineleme ve özümseme), *La Technique Psychanalytique* (Psikanalitik Teknik) çev. A. Berman, Paris, PUF, 1953 (1. basım), 1970, içinde s. 105-115.

Bu teknik makale aktarım analizinin anlaşılmasında son derece önemli bir yere sahiptir. Freud bazı hastaların, geçmişlerini hatırlama ve bu deneyimleri sözcüklerle ifade etme kapasitesine sahip olmadıklarını gösterir. Fakat görünürde unutulmuş olan bu anılar davranışlar biçiminde yeniden ortaya çıkar ve psikanalistle ilişkide eylemsel olarak yeniden üretilerler. Freud'un "hatırlamak" yerine "yinelemek" derken ne kastettiğini anlamak için kısa bir örnek verelim: çocukluğunda terk edilmiş bir hasta bu durumu hatırlamayabilir ve anlatmayabilir, fakat yetişkinlikte, bir arkadaşı ya da patronu olsun, bağlandığı kişilerden düzenli olarak ayrıldığı görülür. Hasta bu ilişki sırasında, neden olduğunu bilmeden bir kez daha terk edilmesine yol açacak bir şey yaptığının farkında değildir: terk edilme durumu aynı biçimde yinelenir, fakat hasta, bunun geçmişte yaşanmış bir durumun tekrarı olduğunu bilinçli olarak fark etmez ve bu durum sürekli tekrarlanmaya devam eder. Bu hasta neyi *"yinelemektedir"*? Freud şöyle söyler: *"Bastırılmış kaynaklardan gelip bütün kişiliğine sinen her şeyi yineler: ketlenmelerini, uygunsuz tutumlarını, patolojik karakter özelliklerini. Aynı şekilde, tedavi sırasında da belirtilerini yineler"* (s. 110). Bu *"yineleme kompülsiyonu"* aktarım ve dirençle ilişkilidir: bir yandan aktarımla ilişkilidir çünkü geçmişin eylemlerle bu şekilde yinelenmesi analistin şahsında gerçekleşir, yani aslında *"aktarımın kendisi bir parça yinelemeden başka şey değildir"* (s. 109); diğer yandan dirençle ilişkilidir çünkü *"direnç ne kadar artarsa, eyleme vurma da (yineleme) o oranda hatırlamanın yerine geçer"* (s. 109). Dolayısıyla psikanalist, hastalığı bilinç düzeyinde geçmişe bağlayabilecek noktaya gelmeden önce, onu hastanın hatırlayamadığı geçmiş bir olay olarak değil, *"şimdiki zamanda etkin bir güç"* (s. 110) olarak ele almalıdır.

Freud ayrıca yinelemenin şiddetinin aktarımın duygulanımsal niteliğiyle orantılı olduğunu gözlemler: aktarım olumlu olduğunda hasta hatırlamaya eğilim gösterirken, aktarım olumsuz olduğunda ve direnç arttığında, eylemlerle yineleme eğilimi güçlenmektedir. Aşırı durumlarda aktarım ilişkisinin kendisi de yinelemeye kapılır: *"Tekrarlanan eylem, hastayı tedaviye bağlayan bağda kesintiye yol açar"* (s. 113). Ancak aktarımın işlenmesi sayesinde, analist, *"yineleme otomatizmini durdurmayı ve onu bir hatırlama nedenine dönüştürmeyi"* başarabilir (s. 113). Bunun için analistin dirence *"bir isim vermesi"* yetmez, aynı zamanda *"onu hemen ortadan kaldırmaya çalışmaması"* gerekir; *"hastaya, o güne dek farkında olmadığı bu direnci iyice tanıması,* "yorumsal olarak işlemesi» (durcharbeiten), *yenmesi ve başladığı çalışmayı ona rağmen ve temel analitik kurala uygun şekilde sürdürmesi için zaman verilmelidir"* (s. 114). Analistin, bu özümseme çalışmasını gerçekleştirmek için hastanın ihtiyaç duyduğu zamana saygı duyması, psikanalitik sürecin belirleyici bir öğesini oluşturur.

"AKTARIM AŞKI ÜZERİNE GÖZLEMLER" (1915a)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1915a), "Observations sur l'amour de transfert" (Aktarım aşkı üzerine gözlemler) *La Technique Psychanalytique* (Psikanalitik Teknik) çev. A. Berman, Paris, PUF, 1953 (1. basım), 1970, içinde s. 116-130.

Analist bir aşk aktarımıyla karşı karşıya kaldığında, tedavinin kesilmesini önlemek için nasıl bir tutum sergilemelidir? Örneğin bir hasta, analistine karşı, çocukken annesine ya da babasına duyduğu aşkın bir tekrarı olduğu belli olan bir aşk duyduğunda, nasıl tepki vermelidir? Freud'a göre, analitik duruşa ters düşecek şekilde, ne ahlaka dayanarak bunu ayıplamak, ne de hastadan *"dürtüsünü boğmasını"* istemek söz konusu olmalıdır; aynı şekilde *"(...) hastanın sevecen duygularını paylaşıyormuş gibi görünmek, fakat durumu daha sakin yollara geri döndürmeyi ve bu duyguları daha yüksek bir düzeye taşımayı başarana kadar bunların tüm fiziksel dışavurumlarını engellemek"* konusunda da uyarır (s. 122). Bu tutum tehlikesiz değildir, çünkü *"belirlenmiş olan sınırları aşmamak için kendimizden yeterince emin miyiz!"* sorusunu gündeme getirir. Bu tür bir tutumun tehlikesi, hastanın yaklaşımının analistte bir yansıma bulmasıdır; çünkü o zaman hasta, *"yalnızca yeniden hatırlaması gereken ve zihinsel bir i*çerik olarak ruhsal alanda tut*ması uygun olan şeyi, eyleme çevirmeyi ve gerçek hayatta yeniden üretmeyi"* başarmış olacaktır. İşte bu yüzden

tedavinin yoksunluk (Freud'un aşağıdaki makalede açıklık getireceği bir kavramdır) içinde uygulanması ve hastadaki ihtiyaçların ve arzuların sürüp gitmesine izin verilmesi son derece önemlidir; çünkü bunlar değişimi destekleyen *"itici güçler"*dir.

Psikanalizde etik sorunlar

Psikanalitik çerçevedeki sınır ihlalleri son derece karmaşık bir konudur, çünkü Glen O. Gabbard ve Eva Lester'in *Boundaries and Boundary Violations in Psychoanalysis* (1995) isimli kitaplarında gösterdikleri gibi, çok sayıda etkenle ilişkilidir. Psikanalitik süreç sırasında yalnızca Freud'un "Aşk Aktarımı Üzerine Gözlemler" makalesinde söz ettiği cinsel türdeki sınır ihlalleriyle değil, aynı zamanda, Gabbard ve Lester'a göre hiç de hafife alınmaması gereken, cinsellikle ilgili olmayan sınır ihlalleriyle de karşılaşma riskimiz vardır. Bunlar çok çeşitli biçimler alır ve karşı aktarımsal eyleme vurmalara bağlı bir o kadar çerçeve ihlali oluştururlar: örneğin, analist çok düşük ya da çok yüksek ücret talep ettiğinde, hastadan sürekli hazırda bulunmasını beklediğinde ya da hastanın çağrılarına gece gündüz yanıt verdiğinde, vb. Psikanalist açısından, hastayla kararlaştırılmış olan çerçevenin dışına çıkmak için bulunabilen nedenler son derece çeşitlidir. Bu yazarlar, bir psikanalistin eyleme geçmesinin çoğunlukla kişisel zorluklardan kaynaklandığını göstermişlerdir.

Gabbard ve Lester çeşitli düzeylerde önlemler alınması gerektiği üzerinde dururlar. Psikanalist adaylarının formasyonunda, kişisel analizlerini nasıl sonlandırdıklarına dikkat edilmesi ve kendi karşı aktarımsal tepkilerini analiz etme kapasitelerinin değerlendirilmesi gerekir. Klinik düzlemde, süpervizyon, katı bir çerçeveyi korumakla ilgili teknik sorunları incelemek için ayrıcalıklı bir yer teşkil eder; bu katı çerçeve psikanalitik sürecin uygun şekilde gelişmesinin garantisidir: *"Bir hastaya verebileceğimiz en iyi ve en etkili hediye, psikanalitik çerçevenin kendisidir"* (Gabbard ve Lester, s. 147). Ayrıca, bu yazarlar, bir psikanalistin kendi muayenehanesinde çalışırkenki yalıtılmışlığını bir risk faktörü olarak değerlendirir ve bir analistin, ne kadar deneyimli olursa olsun, kendi karşı aktarımıyla ilgili sorunları deneyimli bir meslektaşıyla tartışmaya zaman ayırmasını önerirler. Son olarak, Gabbard ve Lester, her psikanaliz enstitüsünün ve derneğinin, kurumdan bağımsız bir etik komisyon kurması gerektiğini ileri sürerler. Bu komisyon, yalnızca hastaları ya da konuşmak isteyen üçüncü kişileri değil, aynı zamanda zorluk yaşayan psikanalistleri de tam bir gizlilik içinde kabul etmeye hazır olmalıdır. Psikanalitik çerçevenin ihlaliyle ilgili konuların çoğunlukla ahlaki bir bakış açısıyla ele alındığını ya da görmezden gelindiğini gözlemleyen bu yazarlara göre, bu konuda zorluk yaşayan kişilere terapötik yardım sunmak için önlemler alınması son derece önemlidir.

"PSİKANALİTİK TERAPİDE YENİ YOLLAR" (1919a)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1919a), "Les voies nouvelles de la thérapeutique psychanalytique" (Psikanalitik terapide yeni yollar) *La Téchnique Psychanalytique* (Psikanalitik Teknik) çev. A. Berman, Paris, PUF, 1953 (1. basım), 1970, içinde *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XV, 97-108'e* gönderme yapmaktadır].

Freud bu makalede *"psikanalitik tedaviyi bir engellenme ve yoksunluk içinde yürütmek"* derken ne kastettiğini açıklar. Bunun anlamı hastanın doyumdan mahrum bırakılması ya da ona her türlü cinsel ilişkinin yasaklanması değil, tedavinin akışına zarar verebilecek iki tür tehlikenin önlenmesidir: İlki, hastanın ikame doyumlar arama eğilimiyle -örneğin, analistten beklediği şeyi çevresindeki bir kişiyle gerçekleştirme eğilimiyle ilgilidir; çünkü bu tür doyumların belirtilerin yerini alması tehlikesi vardır. İkinci tehlike ise hastanın aktarım ilişkisinin kendisinde, analistin şahsında ikame bir doyum bulmasıdır. İşte bu yüzden analist bir miktar engellenme yaşatmalı ve hastanın *"gerçekleşmemiş arzulardan yeterli derecede"* muhafaza ettiğine emin olmalıdır; hatta bunu yaparken, Freud'a göre *"zaman zaman bir eğitmen ya da danışman gibi davranmak zorunda kalır"* (s. 138, *[105]*.

Freud son olarak psikanalizin geleceğini ele alır ve tekniğin, bu tedaviyi yalnızca nevroza değil psikoza da uygulamamıza izin verecek şekilde gelişeceğini öngörür. Ayrıca, toplumun dezavantajlı kesimlerinin psikanalitik tedavinin uyarlanmış bir biçimine -belki de ücretsiz olarak ulaşabilmeleri olasılığından da söz eder: *"Terapötik yöntemimizin geniş çapta uygulanabilmesi* için, analizin saf altınına, doğrudan telkinin kurşunundan *önemli bir miktar karıştırmak zorunda kalacağımız açıktır. Hatta bazen, savaş nevrozlarının tedavisinde olduğu gibi, hipnotik etkiyi kullanmamız gerekecektir. Fakat halka yayılan bu psikoterapinin ve onu oluşturan öğelerin biçimi ne olursa olsun, en önemli ve en etkin kısımları, tamamen tarafsız katı psikanalizden alınanlar olarak kalacaktır" (s. 141 [108]).*

Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin bugünkü rolü

Freud, 1910'daki Nürnberg Kongresi sırasında, kendi yaratmış olduğu psikanalizi korumak amacıyla Uluslararası Psikanaliz Birliği'ni (IPA) kurdu. 1920'de 240 üyeden oluşan bu kurumun bugün başta Avrupa, Kuzey Amerika ve Latin Amerika olmak üzere otuz kadar ülkeye dağılmış 10.000'in üzerinde üyesi vardır. IPA'nın görevi, formasyon için ortak yönergeler oluşturmak, konferanslar ve uluslararası kongreler düzenlemek, klinik, eğitim ve araştırma alanlarının gelişimini desteklemektir. Psikanalistlerin meslek hayatının uluslararası yönlerini düzenler ve şu an Doğu Avrupa ülkelerinde ve başka birçoklarında olduğu gibi, özellikle psikanalize yeni ilgi gösteren ülkelerde yeni grupların oluşumunu süpervize eder.

1920'lerden itibaren dünyada psikanaliz alanında faaliyet gösteren merkezlerin artmasıyla birlikte, psikanalizin en iyi koşullarda iletilmesini sağlamak amacıyla uluslararası ölçütlerin belirlenmesi gündeme gelir. Formasyon IPA'ya bağlı çeşitli derneklere bırakılır ve psikanalist adayının bir "dış" merci tarafından değerlendirilmesi engelini ortadan kaldırmak amacıyla, birliğin kendi içinde oluşturduğu düzenlemelere göre yürütülür. Bu formasyon temel olarak birbirini tamamlayan üç kısımdan oluşur: *kişisel analiz deneyimi*, yani "eğitim" analizi; ilk psikanalitik tedavilerin deneyimli bir psikanalist tarafından *süpervizyonu*; Freud'un eserleri başta olmak üzere *temel bilgilerin öğrenilmesi*.

Zaman içinde, Uluslararası Psikanaliz Birliği, formasyon almak, birliğe üye olmak ve sonrasında formasyondan sorumlu üye olmak isteyen kişilerin yerine getirmesi gereken koşullarla ilgili asgari öneriler oluşturmak için çalıştı. Bu aşamaların her birinde, ilgili kişi, deneyimli analistlerle yaptığı bir dizi görüşme temel alınarak değerlendirilir; deneyimli analistler, bu kişinin psikanalitik bir tedavi yürütmek ya da diğer durumda psikanalist adaylarını eğitmek için gereken niteliklere sahip olup olmadığını değerlendirmeye çalışırlar. Bu öneriler IPA'ya bağlı farklı derneklerin vardıkları görüş birliğinin sonucudurlar. Örneğin, 1980'li yılların sonunda yayımlanan yönergeler, psikanalist adayının kişisel analizinin, Freud'un kendisinin de önerdiği gibi, derin bir analitik deneyimin gelişmesine izin verecek kadar yüksek bir haftalık seans sıklığında gerçekleşmesi gerektiğinin altını çizer. Bugün çoğu dernek haftada en az dört ya da beş (bazıları istisnai olarak üç) seansı zorunlu tutmaktadır. Aynı şekilde, psikanalist adayının, formasyondan sorumlu bir psikanalistin süpervizyonu altında en az iki psikanalitik tedaviyi başarıyla yürütmüş olması beklenir. Ancak günümüzde çoğu dernek bu asgari önerileri uygulamayı sürdürüyorsa da, daha fazla terapistin psikanaliz pratiğine ulaşabilmesi için formasyonun süresinin kısaltılması ve formasyon için gereken koşulların kolaylaştırılması yönünde yalnızca dışarıdan değil, IPA'nın kendi üyeleri tarafından da gittikçe artan baskılar söz konusudur.

Bana göre, bir taraftan psikanalistin yaptığı işin ve psikanalitik sürecin doğası gereği kendilerini dayatan psikanalizin temel kazanımlarını korumak gerekliliği ve diğer taraftan psikanalizi, kendi özgünlüğünü kaybetme tehlikesi olmaksızın daha çok kişiye açma isteği arasında bir denge bulmak her zaman zor olacaktır.

Aktarım aşkı - hatırlama - karşı aktarım - olumlu aktarım, olumsuz aktarım - psikanalitik çerçeve - psikanalitik süreç - psikanalitik teknik - yineleme, yineleme kompülsiyonu - yoksunluk

TOTEM VE TABU

S. FREUD (1912-1913a)

İleri görüşlü bir eser mi, zamanı geçmiş bir eser mi?

Freud, bugün gördüğü ilgiden çok daha fazlasını hak eden bu önemli kitabında insan doğasına dair çarpıcı bir psikanalitik bakış geliştirir ve önceki çalışmalarına kıyasla çok daha geniş perspektifler açar. Etnologların ve antropologların araştırmalarına dayanarak, psikanalitik keşiflerle, özellikle de atayı (babayı ya da onun temsilcisini) öldürme yasağı ve ensest (babanın karısıyla evlenme) yasağı gibi Oedipus kompleksiyle ilişkili öğelerle benzerlikler kurar. Bununla birlikte, Oedipus kompleksi her bireyle ya da her kuşakla yeni baştan doğmaz. Freud buradan yola çıkarak şiddetli eleştiriler uyandıran cesur bir varsayım ortaya atar: ona göre, kökenlere dek geri giden atalardan kalma izler bu kompleksin oluşmasına etkide bulunurlar. Freud her bir bireyin babasına karşı (anneden bahsetmez) duyduğu güçlü çiftedeğerli duygularda ve bir kuşaktan diğerine herkesin üzerinde ciddi bir etkisi olan bilinçdışı suçluluk duygusunda, bu arkaik izlerin açığa çıkarılabileceğine inanır. Freud'a göre bu suçluluk duygusu, hiç şüphesiz, babalarına karşı duydukları nefretle birleşen erkek kardeşlerin, yerini almak için onu parçalayıp yedikleri bir totem yemeğinde işledikleri kökensel bir suçun kalıntısıdır. Ataya karşı girişilen bu yamyamsı eylemden yalnız bireysel bir suçluluk duygusu doğmakla kalmamış, aynı zamanda ilkellerin totemizmden topluluk içinde yaşamayı sağlayan ortak ahlaka kadar, insanlığın toplumsal örgütlenmesinin farklı aşamaları da doğmuştur. Kökensel totem dininden, ilk insanların Tanrı Baba'ya karşı işledikleri ilk günah üzerine kurulu olan Hıristiyanlığa kadar, din de bunun dışavurumlarından biridir. Freud'un *Totem ve Tabu*'da öne sürdüğü çeşitli varsayımlar tüm çevrelerden çok sayıda eleştirinin hedefi olmuştur; bununla birlikte, Freud'un kendisinin de öngörmüş olduğu gibi, bu kitap *"insanların uykusunu uzun süre kaçıracak"* temel sorular ortaya atar. Bu belki de günümüzde *Totem ve Tabu*'ya kayıtsız kalınmasını kısmen açıklamak için yeterli bir nedendir.

Dinlerin kökeni bilmecesi

Dinlerin kökeni sorunu, dindar olmayan bir Yahudi olan Freud'un zihnini hep meşgul etmişti, fakat Jung'un mitoloji ve mistisizmle ilgili çalışmaları konuya ilgisini yeniden canlandırdı. 1911'den itibaren Freud, dinler ve etnoloji üzerine yazılmış çok sayıdaki metne, özellikle de çok etkilendiği Frazer'ın ve Wundt'un eserlerine kendini adadı. Yaklaşık iki yıl boyunca neredeyse tamamen Totem ve Tabu'yu oluşturan dört makaleyi yazmakla uğraştı. Bunlar 1912 ve 1913 yıllarında art arda yayımlandı, ardından tek bir kitapta toplandılar. Kitap psikanalitik çevrelerin dışında kötü karşılandı; özellikle antropologlar Freud'u olguları yanlış yorumlamakla suçladılar ve tezlerinin evrensel olmadığını öne sürdüler. Fakat Freud düşüncelerinden hiçbir

zaman vazgeçmedi ve kitapta hiçbir değişiklik yapmadı. Tersine, topluluk psikolojisi üzerine sonraki çalışmalarında aynı tezleri yeniden ele aldı ve 1939'da duruşunu tekrar ortaya koydu: "Fakat her şeyden önce ben bir etnolog değil, bir psikanalistim. Etnolojik literatürden analitik çalışma için kullanabileceğim şeyleri seçip alma hakkım var" *(Freud, 1939a,s. 236).*

Carl Gustav Jung'la kopuşa doğru

1911'de psikanalitik hareket genişlemeye başlamıştı. Viyana Derneği'nde, bazı öğrenciler arasında gittikçe artan anlaşmazlıklar ve kıskançlıklar, çoğu zaman şiddetli *çatışmalara neden oluyordu. Adler'in kuramsal gelişimi onu psikanaliz açısından vazgeçilmez olan bilinçdışı, bastırma ve çocuk cinselliği kavramlarından uzaklaşmaya itti ve Adler 1911'de dernekten istifa etti. 1912'de gitme sırası Steckel'deydi; bu ayrılık Freud'u çok rahatlattı. Freud'un bir zamanlar* "veliahtı" *olarak gördüğü Jung'a gelinirse, onun durumu farklıydı. Aralarındaki işbirliği altı yıl sürdü, fakat 1907'de tanışmalarından hemen sonra aralarında görüş ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamıştı bile. Bu durum, Jung'un 1910'da Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin ilk başkanı ve* Jahrbuch'*un baş editörü olmasını ve 1909'da Clark Üniversitesi tarafından ABD'ye davet edilen Freud'a eşlik etmesini engellemedi. Aynı dönemlerde Jung mitolojiyle ilgilenmeye başladı, fakat görüş ayrılıkları esas olarak "libido" kavramının anlamı konusunda belirginleşti. Libidoyu yalnızca cinsel dürtülerin ifadesi olarak gören Freud'un tersine, Jung libidonun cinselliğe indirgenemeyeceğini ve kendini koruma dürtüleri de dahil olmak üzere genel anlamda dürtüleri ifade ettiğini düşünüyordu. Jung 1912'de, libidonun doğası, mitoloji ve ensestin simgesel anlamı üzerine düşüncelerini geliştirdiği* Libidonun Dönüşümleri ve Simgeleri'*ni yayımladı. Freud'un Jung'dan psikanalitik hareketi terk etmesini istemesine neden olan, bu kitapta yer alan düşüncelerdi; aralarındaki bilimsel ayrılıklar artık apaçık hale gelmişti. Zaten daha önce yaşadıkları pek çok olay, özellikle Jung'un bazı sakar eylemleri ve Freud'un Münih'te Jung'un yanında bayılması, yakında gerçekleşecek bu ayrılığın sinyallerini vermişti. Münih'teki bu olay, Freud'un, eski öğrencisinin ölümüyle ilgili arzularının farkına varmasını sağladı ve 19 aylıkken, benzer ölüm arzularını küçük erkek kardeşine karşı da duymuş olduğunun anısını canlandırdı. Freud ve Jung'un kesin olarak kopuşu Eylül 1913'te, Weimar Kongresi'nde gerçekleşti.*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1912-1913a) *Totem et Tabou*, (Totem ve Tabu) çev. S. Jankélévitch, 1923, gözden geçirilmiş baskı 1965, Paris, Payot, 1923, 1965, s. 241 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, IX, 189-385'e gönderme yapmaktadır]*.

Ensest Korkusu

Freud bu kitapta etnolojiden öğrendiğimiz ilkel insanların psikolojisi ile psikanalizin ortaya koyduğu nevrotiklerin psikolojisi arasındaki birtakım benzerliklere ışık tutmaya çalışır. Çıkış noktası özellikle Avustralya yerlilerinin uyguladığı totemizmdir; burada her kabile genellikle bir hayvan olan (kanguru ya da devekuşu gibi) kendi toteminin adını alır. Totem kalıtım yoluyla geçer ve tüm bir soya kendi karakterini verir. Freud bir totemin yürürlükte olduğu her yerde aynı zamanda bir de yasanın olduğunu söyler: "(...) *buna göre,* ***aynı toteme bağlı olan kişiler birbirleriyle cinsel ilişki kuramaz, dolayısıyla evlenemezler***" (s. 15 *[200]*). Bu yasağın çiğnenmesi, sanki bütün kabileyi tehdit eden bir tehlike söz

konusuymuş gibi, ağır bir şekilde cezalandırılır. Yine bu ilkel insanlarda aşırı şekilde artmış bir ensest korkusu olduğu görülür; Freud buna etnolojik çalışmalardan çıkardığı başka örnekler de verir. Yasağın ihlaline karşı duyulan bu korkuya, aynı toteme bağlı bireyler arasındaki yakınlığı önlemeyi amaçlayan bir dizi *"görenek"* eşlik eder. Bunlardan en yaygın ve en katı olanı, kayınvalide ile damat arasındaki yakınlığın engellenmesiyle ilgilidir. Psikanalitik açıdan, Freud bu karşılıklı kaçınmanın, "çiftedeğerli" bir ilişkiye, yani, ensest korkusuyla yakından bağlantılı olan, sevecen ve düşmanca duyguların karşılıklı olarak bir arada bulunmasına dayandığını düşünür.

Freud'a göre *"vahşilerde"* görülen totemle ilişkili ensest korkusu, nevrotiklerin ruhsal yaşamında da çocuksu bir özellik olarak bulunur: *"Psikanaliz bize erkek çocuğun cinsel seçimine konu olan ilk nesnenin, anne ya da kız kardeşin temsil ettiği yasaklı bir nesne olup, ensestüel doğada olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda, erkek çocuğun büyüdükçe kendini ensestin çekiciliğinden kurtarmak için nasıl bir yol izlediğini de göstermiştir"* (s. 33 *[218]*). Libidonun bilinçdışı ensestüel takılmaları ve gerilemeleri nevrozda merkezi bir rol oynar; öyle ki, ebeveynlere karşı duyulan ensestüel arzu *"nevrozun çekirdek kompleksi"*ni oluşturur. Psikanalizin nevrotiklerin bilinçdışı düşüncesinde ensest korkusunun önemini açığa çıkarması genel bir inançsızlıkla karşılanmıştır. Freud'a göre bu inançsızlık, bu keşfin herkeste genel bir kaygıyı harekete geçirdiğinin bir kanıtıdır: *"Bu direncin, her şeyden önce, insanoğlunun geçmişte sahip olduğu, fakat bugün bütünüyle ve güçlü bir şekilde bastırılmış olan ensestüel arzularına karşı duyduğu şiddetli tiksintiden kaynaklandığını kabul etmeliyiz. Bu yüzden, ilkel insanların, ilerde bilinçdışında kaybolup gidecek olan bu ensestüel arzuları hâlâ tehlikeli bir şekilde duyduklarını ve bu arzulara karşı kendilerini korumak için olağanüstü sıkı önlemlere başvurmak zorunda kaldıklarını gösterebilmek hiç de azımsanacak bir şey değildir"* (s. 34 *[218]*).

Tabu ve duyguların çiftedeğerliliği

Freud tabu kavramını inceleyerek devam eder. Tabu sözcüğü Polinezya diline ait olup çift anlamlıdır; bir yandan kutsal, kutsanmış anlamlarını, diğer yandan kaygı verici, tehlikeli, yasak anlamlarını içerir. Tabuyla ilişkili yasaklar ahlaki ya da dinsel bir sistemin parçası değildir, kendiliğinden yasaktırlar. Tabular başlangıçta şeytani güçlerin korkusundan doğmuş, sonra kendileri şeytani hale gelmişlerdir. Tabunun kaynağı, ayrıcalıklı bir konumdaki kişilere (krallar, rahipler, regl dönemindeki kadınlar, ergenler, vb.) ya da yerlere atfedilen büyüsel bir güçtür; her durumda, tabu aynı anda hem bir saygı hem de bir tedirginlik duygusu yaratır. Psikanalizde, tıpkı bu *"vahşiler"* gibi kendilerine tabular koyan insanlara rastlanır: bunlar obsesif nevrozlulardır. Bu kişiler içsel olarak -acımasız bir *"vicdan"* tarafından, bazı anlaşılması güç yasakları ihlal ederlerse kötü bir olayın gerçekleşeceğine inanırlar. Ancak yasakla ilişkili bu korku, ilkel insanların ve aynı zamanda nevrotiklerin, tabuyu çiğnemekle ilgili bir *"haz-arzu"* duymalarını engellemez. Freud yasağı ihlal etme isteğinin son derece bulaşıcı olduğunu da ekler.

Freud daha sonra ilkel toplulukların tabuları ile obsesif nevrozlularınkiler arasında bir benzerlik kurmaya girişir ve bu benzerliği duyguların çiftedeğerliliğinde bulur. İlkellerde, tabulara eşlik eden pek çok kuralda yüksek bir çiftedeğerliliğe rastlanır. Düşmana davranış şekillerinde (öldürülmelerine kefaret kuralları eşlik eder) ya da uyruğu tarafından saygı duyulan kralın aynı zamanda onlar tarafından kısıtlayıcı bir törensel sistemin içine hapsedildiği (kıskanılan bu ayrıcalıklı kişiye karşı çiftedeğerliliğin işaretidir) hükümdar tabusunda bunun örneklerine rastlarız.

Tabularda çiftedeğerli duygulara düzenli olarak rastlanması, Freud'u birtakım temel ruhsal mekanizmaların oynadığı rolü daha yakından incelemeye iter. Örneğin, bir ilkelin hükümdarına karşı duyduğu düşmanlık duyguları ile bir paranoyağın hezeyanları arasında bir benzerlik kurar: her ikisi de, Schreber'in baba kompleksinden bahsederken göstermiş olduğu gibi, çocuğun babasına karşı duyduğu aşk ve nefret duygularının çiftedeğerliliği üzerine kuruludur. Ölülerle ilgili tabulara gelinirse, Freud, bir ölümden sonra sağ kalan kişinin, sevilen kişinin ölümünden kendini sorumlu hissettiği için kendine yönelttiği

takıntılı suçlamaların da aynı şekilde güçlü bir çiftedeğerliliğe işaret ettiğini söyler: *"Belli bir kişiye karşı güçlü bir duygusal bağlılık duyulan neredeyse bütün durumlarda, şefkatli bir sevginin arkasına saklanmış benzer bir düşmanlık buluruz. Bu durum, insani duyguların çiftedeğerliliğinin klasik örneği, prototipidir"* (s. 91 *[268]*). Fakat öyleyse, bir obsesif nevrozluyu ilkel bir insandan ayıran şey nedir? Freud'a göre, obsesif nevrozlularda ölen kişiye karşı duyulan düşmanlık bilinçdışıdır, çünkü ölümün sağladığı utanç verici bir doyumun ifadesidir; buna karşın ilkel insanlarda mekanizma farklıdır çünkü düşmanlık ölen kişiye *"yansıtılır"*: *"Sağ kalan kişi, sevip yitirdiği kişiye karşı hiçbir zaman düşmanca bir duygu beslememiş olduğuna inanır; bu duyguyu besleyenin yitirilen kişinin ruhu olduğunu ve onun tüm yas süreci boyunca bu duyguyu doyurmaya çalışacağını düşünür"* (s. 92 *[268]*). Freud çiftedeğerli duygularda gözlediği *"bölünme"*den de söz eder; bu kavram, bölünme (clivage, splitting) üzerine sonraki çalışmalarının habercisidir: *"Burada da tabu kuralları, tıpkı nevrotiklerin belirtileri gibi çift anlamlıdır: bir yandan dayattıkları kısıtlamalarla, sevilen bir kişinin ölümü karşısında duyulan keder duygusunu ifade ederken, diğer yandan, saklamak istedikleri şeyi, yani ölen kişiye karşı düşmanlığı görünür kılar ve buna bir zorunluluk niteliği verirler"* (s. 92 *[268]*).

Tabuların anlaşılması, Freud'un netleştirmeye başladığı *"vicdan"* ya da *"suçluluk duygusu"* kavramlarına da ışık tutar. Freud vicdanı, nevrotiklerin sahip oldukları bazı arzulara karşı içsel bir kınama duymaları olarak betimler. Bu dehşet verici duygu, vahşilerin tabuya bağladığı *"vicdanın buyruğu"*ndan farklı değildir; bu buyruğun ihlali *"korkunç bir suçluluk duygusu"* yaratır (s. 101 *[276]*). Freud'a göre, nevrotiklerin ve ilkel insanların her ikisinde de, suçluluk duygusu ve cezalandırılma korkusunun temelinde duyguların çiftedeğerliliği vardır; fakat nevrotikleri ilkellerden ayıran şey, tabunun bir nevroz değil, toplumsal bir oluşum olmasıdır. Bu açıklamalar, on yıl sonra, 1923'te tanımlanacak olan üstbenlik kavramının habercisidir.

Animizm, sihir, düşüncelerin tümgüçlülüğü

Animizm ilkel topluluklarda oldukça yaygın bir düşüncedir. İlkeller, dünyanın onlara karşı iyi ya da kötü niyetleri olan bir sürü tinsel varlıkla dolu olduğunu düşünür ve doğa olaylarından bu ruhları sorumlu tutarlardı. Freud'a göre, tarih boyunca insanlık temel olarak üç dünya görüşü tanımıştır: animistik (mitolojik), dinsel ve bilimsel. Bunlardan ilki olan animizm, psikolojik bir kuramdan ibarettir ve büyü ve sihirle yakın ilişkileri vardır. Büyü ruhları etkileme sanatıdır, sihir ise animizme özgü bir tekniktir. Sihir gerçekte doğa olaylarını insan iradesine tabi kılmaya ve bireyi düşmanlara ve tehlikelere karşı korumaya hizmet eder; aynı zamanda ona düşmanlarına zarar verme gücü de verir. Bu dünya görüşünde düşünceye biçilen aşırı değer, gerçeklik algısını gölgede bırakır; sihire egemen olan ilke düşüncelerin tümgüçlülüğü ilkesidir: *"Sihire, animistik düşünce biçiminin tekniğine egemen olan ilke, "düşüncelerin tümgüçlülüğü"* ilkesidir" (s. 123 *[295]*).

Psikanaliz, nevrotiklerde düşüncelerin tümgüçlülüğüne dayanan bu ilkel işleyiş tarzının varlığını ortaya koymuştur. Özellikle obsesif nevrozlarda -tıpkı "Fare Adam"ın farelerle ilgili obsesyonunda olduğu gibi- düşünce süreçlerine biçilen aşırı değer gerçekliğe üstün gelir. Freud, bir bireyin kendi düşüncesine abartılı bir güç atfetmesinin *"narsisizmin"* temel bir öğesi olduğunu ekler: bu gelişim evresinde cinsel dürtüler bir nesne bulmuştur, fakat bu nesne bireyin kendi benliğidir. O halde, ilkellerde rastlanan düşüncelerin tümgüçlülüğünün, libidinal gelişimin erken bir evresine -*"entelektüel narsisizme"*- denk düştüğünü ve aynı evreye nevrotik bireyin de gerileme ya da patolojik takılma yoluyla vardığını düşünebiliriz. Freud son olarak, animizme göre dünyayı dolduran ruhların ve şeytanların, bireyin duygularının ve onun için önemli olan kişilerin *"yansıtmalarından"* ibaret olduğu düşüncesine geri döner: böylelikle, kişi kendi iç ruhsal süreçlerini sanki kendisinin dışındaymış gibi algılar -tıpkı Schreber'in kendi ruhsal süreçlerini paranoyak hezeyanının içeriğinde bulması gibi.

Totemizmin çocukluktaki geri dönüşü

Totem ve Oedipus

Totem hayvanının genellikle kabilenin atası olarak görüldüğünü ve totemin kalıtımla aktarıldığını gösteren etnolog Frazer'inki gibi başka çalışmaları da dayanak alan Freud, totemizmin ve egzogaminin atasal bir kökeni olduğunu ileri sürer ve bu açıdan Darwin'in, insanlar gibi primatlarda da kökensel bir ilk sürünün varlığı düşüncesine katılır. Bu varsayımdan hareketle, totem hayvanı ile çocukluk fobisi arasında bir benzerlik kurar, çünkü fobinin nesnesi de genellikle bir hayvandır. Freud'a göre, totem hayvanı da tıpkı fobi nesnesi gibi, korkulan ve saygı duyulan babayı temsil eder; "Küçük Hans"ın at fobisi de bunu göstermiştir. Her iki durumda da babaya karşı çiftedeğerli duyguların varlığı, Freud'u, totemin ve Oedipus kompleksinin aynı kökene sahip olduğu sonucuna götürür: *"Eğer totem hayvanı babadan başka bir şey değilse, bu bizi şu sonuca götürür: totemizmin iki temel buyruğu, onun çekirdeğini oluşturan iki tabu kuralı, yani totemi öldürme ve aynı totemden bir kadınla evlenme yasağı, babasını öldürüp annesiyle evlenen Oedipus'un işlediği iki suçla ve çocuğun kökensel iki arzusuyla içerik olarak kesişir; bu arzuların yeterli derecede bastırılamaması ya da yeniden uyanması belki de tüm nevrozların çekirdiğini oluşturur"* (s. 186 *[349]*).

Totem Yemeği ve Babanın Öldürülmesi

Totemizmin diğer özelliklerini, özellikle de ilk zamanlarda varolduğu düşünülen "totem yemeği" törenlerini inceleyen Freud, cesur bir varsayım ortaya atarak, ilkel sürünün babasının, bir zamanlar bir kurban yemeği sırasında oğulları tarafından öldürülmüş ve yutulmuş olduğunu ileri sürer: *"Bir gün, kovulan erkek kardeşler birleşir, babalarını öldürüp yer ve böylece babaerkil sürüye son verirler. Birleşince güçlenmiş ve hiçbirinin tek başına yapamayacağını yapabilir hale gelmişlerdir"* (s. 199 *[361]*). Öyleyse ilkel topluluklardaki totem yemeği töreni, bu olayın anılmasıdır: *"İnsanlığın belki de ilk bayramı olan totem yemeği, toplumsal örgütlenmeler, ahlaki kısıtlamalar ve dinler gibi birçok şeyin çıkış noktası olan bu unutulmaz ve canice eylemin yeniden canlandırılması ve anılmasıdır"* (s. 200-201 *[361]*). Böylelikle nefretlerini doyurmuş olan oğullar bundan sonra suçluluk duymaya başlar ve bu duygu, küçük düşürülmüş olan babayla barışmak istemelerine yol açar. Totem dini ve ona eşlik eden iki temel tabu, yani babayı temsil eden totem hayvanını öldürme yasağı ve ensest yasağı işte bu suçluluk duygusundan doğmaktadır. Freud'a göre bu suçluluk duygusu yalnız totem dininin değil, aynı zamanda tüm dinlerin, toplumun ve ahlakın da temelini oluşturur: *"Toplum artık ortak bir suça, birlikte işlenmiş bir cinayete; din, suçluluk duygusu ve pişmanlığa, ahlak ise bir yandan bu toplumun ihtiyaçlarına, diğer yandan suçluluk duygusunun doğurduğu kefaret gereksinimine dayanır"* (s. 205 *[365]*).

Dinlerin Kökeni Olarak Totem İçin Kurban Etme

Freud daha ileri giderek, dinin babaya karşı çiftedeğerliliğin en uç ifadesi olduğunu gösterir: gerçekte, baba ortadan kaldırıldıktan ve ona benzemek isteyen oğullar tarafından yutulduktan sonra yüceltilir ve idealleştirilen bu ölü baba, kabilenin tanrısına dönüşür. Böylece ilk büyük kurban ediminin anısı yıkılmaz bir şekilde sürüp gider ve dinsel düşüncenin sonradan aldığı çeşitli biçimler de bu olayın akla uydurulmasına hizmet eder. Freud Hıristiyanlıkta bunun açık bir örneğini görür; İsa erkek kardeşlerini kalıtsal günahtan kurtarmak için kendi hayatını kurban etmiştir: *"Hıristiyan mitinde ilk günah kuşkusuz Tanrı Baba'ya karşı bir hakaretin sonucudur"* (s. 230 *[374]*).

Freud son olarak, babanın öldürülmesine bağlı suçluluk duygusunun, bireylerin ve kuşakların bundan hiç haberi olmadan binlerce yıldır nasıl sürüp gittiğini sorgular. *"Bireysel ruha"* ya da *"bireysel ruhsallığa"* benzeyen, *"doğrudan iletişimden ve gelenekten"* bağımsız olarak bir kuşaktan diğerine sürüp giden bir *"topluluk ruhu"* ya da *"kitle ruhsallığı"* olması

gerektiğini ileri sürer. Bu sürecin nasıl işlediği hâlâ bilinmemektedir: *"Topluluk psikolojisi, birbirini izleyen kuşakların ruhsal yaşamındaki sürekliliğin hangi araçlarla gerçekleştirildiği konusuna genellikle pek az ilgi gösterir. Bu süreklilik kısmen ruhsal eğilimlerin kalıtımıyla sağlanır, ancak bunların etkili hale gelebilmesi için kişisel yaşamdaki belli olaylarla uyarılmaları gerekir. Şairin sözü de bu şekilde yorumlanmalıdır: "Atalarından miras kalanlara sahip olmak için onları kazan""* (Goethe, *Faust I*, v. 682-683; Gece (Faust'un monoloğu) (s. 222 *[379]*). Freud nevrotikler ve ilkeller arasında bir ayrım yaparak eserini tamamlar: *"Nevrotiklerde eylem bütünüyle ketlenmiş ve onun yerine düşünce geçmiştir. İlkellerse, tersine, eylemin önünde hiçbir engel tanımazlar; düşünceleri hemen eyleme dönüşür; hatta eylemin düşüncenin yerini aldığı söylenebilir,* işte bu yüzden (...) *şu önermeye cüret edebiliriz: "Başlangıçta eylem vardı""* (s. 225-226 *[382]*).

Eleştirilere hedef olan ileri görüşlü bir eser

Bu kitap yayımlandığı andan itibaren hem antropologlar hem de psikanalistler tarafından öyle çok eleştiriye hedef olmuştur ki, konuyla ilgili son derece zengin literatürden aşağıda yaptığımız birkaç alıntının da gösterdiği gibi, günümüzde hâlâ tartışılmaya devam etmektedir.

Etnolojik varsayımlara yönelik eleştiriler

1920'de etnolog Kroeber, *Totem ve Tabu*'ya ilk itirazda bulunanlardan biri oldu. Kroeber hem kullanılan yönteme hem de kuramsal sonuçlara karşı çıktı ve Freud'un, uygarlığı toplumsal ve dinsel bir temele oturtan varsayımını reddetti. Bununla birlikte, psikanalitik buluşların antropolojik araştırmalarda kullanılması fikrine açıktı. Diğer bazı eleştiriler bizzat Freud'un şahsına yönelikti. Örneğin D. Freeman'a göre (1967) ilk cinayet kuramı aslında Freud'un kendi babasına karşı duyduğu çiftedeğerliliğin bir ifadesiydi. Genel olarak, Freud'un savunduğu görüşler, yalnızca esinlendikleri "toplumsal Darwinizm" nedeniyle değil, aynı zamanda uzmanların birçoğu *Totem ve Tabu*'nun yaslandığı etnolojik ve antropolojik temelleri reddettiği için de kabul görmemişlerdir.

Filogenez: tartışmalı bir konu

Freud'un *Totem ve Tabu*'da ileri sürdüğü tezlere karşı en büyük eleştirilerden biri psikanalistlerin kendi içinden gelmiştir ve üzerinde durulmayı hak eder; çünkü ben, tüm eserlerini okumuş birisi olarak, Freud'un, filogenetik iletimin önemini ortaya koyması açısından zamanın ilerisinde bir aydın olduğuna inanmayı sürdürüyorum. Bu tartışmalı konu, bellek izlerinin, insanlığın başlangıcından itibaren kuşaktan kuşağa iletilmesi varsayımıyla ilgilidir. Freud birçok eserinde bu konuya değinmiştir. Freud, çocukluktan yetişkinliğe uzanan bireysel gelişim süreci (ontogenez) ile insan türünün, başlangıcından günümüze değin geçirdiği evrimsel süreç (filogenez) arasında bir ayrım yapar. Ona göre, insanlık tarihi boyunca gerçekleşmiş olan travmatik olayların izleri her bir bireyde yeniden ortaya çıkar ve kişiliğinin oluşumuna katkıda bulunurlar. Örneğin, *Totem ve Tabu*'da, her bir bireydeki Oedipus kompleksinin ve suçluluk duygusunun, aile yaşamına bağlı kişisel öğelere dayandığını ve bunlara, insanlığın kökenlerine uzanan, ilkel sürüdeki babanın öldürülmesinin "tarihsel" izinin eklendiğini ileri sürer.

Günümüzde hâlâ birçok psikanalist, hem biyolojiyi hem de genetiği içine alan filogenetik iletim varsayımını reddeder. Bazı psikanalistler konuyu teknik açıdan ele alır ve gündelik uygulama açısından dürtülerin ve çatışmaların kökeninin pek de önemli olmadığını düşünürler: Sonradan edinilen ya da doğuştan getirilen şeylerin rolü ne olursa olsun yorum değişmez; dolayısıyla onlara göre bu ayrım salt kuramsal düzeyde kalmaktadır. Diğer bazı psikanalistlerse konuya psikolojik açıdan bakarak, ontogenetik yaklaşım ne zaman *"biyolojinin kayası"*na çarpsa Freud'un bu türden filogenetik bir açıklamaya başvurduğunu ileri sürerler -şüpheye düştüğü zamanlarda Freud'un kendisi de bunu kabul eder. Bununla birlikte, ben, henüz filogenetik iletimin altında yatan biyolojik temellerle ilgili yeterli bilgiye sahip olmasak da, diğerlerinin yanında D. Braunschweig'in de (1991) savunduğu gibi, filogenezin aracılık ettiği bir ruhsal nedenselliğin varlığına inanıyorum. Hiç kuşkusuz, Bion, psikolojik deneyimler yaşamak için doğuştan getirilen bir kapasite olarak düşündüğü "ön-kavrayış" kavramını

ortaya atarak, psikanalizde yeni bir yol açmıştır. "Henüz deneyimlenmemiş" olan önsezi bir "gerçekleşme"yle birleşmeyi bekler ve bu gerçekleşmeyle birlikte bir "kavrayış"a dönüşür.

Birkaç on yıldır, klinikte sıkça rastladığımız bir olgu olan iletimin özel bir türüyle -kuşaklarötesi iletimle- ilgili Freud-sonrası psikanalitik çalışmalara artan bir ilgi olduğunu görüyoruz. Kuşaklarötesi iletim bilinçdışı ruhsal özdeşleşme süreçleri aracılığıyla gerçekleşir ve filogenetik iletimde varsayılan yollardan farklı yollar izleyerek bir kuşaktan diğerine geçer.

Bunun dışında, Freud'un 1939'da *Musa ve Tektanrıcılık*'ta önerdiği gibi, psikanalistlerin, hayvanlarda gözlenen içgüdü iletimi olgularından ilham almalarının da iyi olacağını düşünüyorum. Aynı şekilde, çağdaş psikanalistlerin yeterince aşina olmadıkları etnolojideki yeni keşifler hakkında daha çok bilgi sahibi olmalarının faydalı olacağına ve bu yeni bulguların, ortak amaçları insan doğasını daha iyi tanımak olan tamamlayıcı bilim dallarını yakınlaştırmaya katkı sağlayacağına inanıyorum (R. Schäppi, 2002).

Psikanalitik bir antropolojiye doğru

Totem ve Tabu, tüm tartışmalı yönlerine rağmen gerçek bir psikanalitik antropolojinin ve etnopsikanalizin başlangıç noktası olarak değerlendirilmeyi hak eder. Bugün birçok eser bu açılımların zenginliğine tanıklık etmektedir. Amerikalı psikanalist A. Kardiner (1939) psikanaliz ve sosyal antropolojiyi birleştirmeye çalıştı ve önbilinç düzeyinde toplumsal normların bir bütünleşmesi olarak gördüğü "temel kişilik" kavramını geliştirdi. Macar antropolog ve psikanalist G. Roheim (1950) antropolojik araştırmaya yalnız Oedipus kompleksini değil, bütün psikanalitik kavramları katarak sahaya çıkan ilk kişiydi. Yerlilerin düşlerini, oyunlarını, mitlerini ve inançlarını analiz ederek bu alana öncülük etti. G. Roheim'a göre ruhsal mekanizmaların bütün kültürler için evrenselliği kuşku götürmezdir; W. Münsterberger (1969), Hartmann, Kris ve Loewenstein, P. Parin ve F. Morgenthaler gibi yazarlar da bu görüşü paylaşırlar (Münsterberger, 1969 *içinde*). Buna karşın, Malinowski ve M. Mead gibi antropologlar Oedipus kompleksinin evrenselliğinden kuşku duyarlar; fakat bu konu hâlâ tartışmalıdır. G. Devereux (1972) ise "bütünleştirici" bir konum benimser: ona göre, psikanaliz ve antropoloji aynı gerçeklik üzerine farklı, fakat tamamlayıcı bakış açıları sunarlar; gerçekliğe biri içerden, diğeri dışarıdan bakar. Devereux'un kuramsal katkıları, kültürlerötesi psikanaliz uygulamalarına özgü karşı aktarımsal özellikleri dikkate alan etnopsikanalitik bir klinik çalışmanın yolunu açmıştır.

Animizm - aşk-nefret - babanın öldürülmesi - çiftedeğerlilik - düşüncenin tümgüçlülüğü - ensest tabusu - filogenetik iletim - filogenez - sihir - suçluluk duygusu - vicdan

"NARSİSİZME GİRİŞ"

S. FREUD (1914c)

Çok anlamlı bir kavram

"Narsisizm" terimi psikanalizde, Yunan mitolojisindeki Narkissos efsanesine göndermeyle, bir bireyin kendine duyduğu aşkı anlatmak için kullanılır. Narkissos bir başkasına aşık olduğunu sanmış ve söz konusu kişinin, suya yansıyan kendi görüntüsü olduğunu fark etmemişti. Freud "narsisizm" terimini ilk kez 1910'da, eşcinsellerin yaptığı nesne seçimini betimlemek için kullanır: eşcinseller kendilerine benzeyen bir partner seçer ve onun aracılığıyla *"kendilerini cinsel nesne olarak alırlar"* (1905d; 1910'da eklenen not, s. 50). Bundan kısa bir süre sonra Freud, narsisizmi çocuğun psikoseksüel gelişiminde otoerotizm (modeli mastürbasyondur) ile nesne aşkıyla nitelenen daha sonraki evre arasında yer alan bir ara *evre* olarak tanımlar (1911c, 1912-1913a).

Freud 1914'te bu bölüme konu olan makaleyi yazarken narsisizmi tanıtmakla kalmaz, bu kavramın bütün psikanalitik kuram açısından doğurduğu sonuçları tüm yönleriyle ele alır. Bu durum makalenin okunmasını zorlaştırır; üstelik narsisizm kavramının, özellikle de birincil narsisizmin, Freud ve Freud-sonrası psikanalistlerce çok çeşitli biçimlerde kullanılması da bu zorluğu pekiştirir. Freud bu yazıda libidonun baştan beri cinsel doğada olduğunu tekrarlar ve çocuğun, dışarıdaki nesnelere doğru yönelmeden önce, aşk nesnesi ve dünyanın merkezi olarak kendini aldığı bir ilk narsisizm betimler ve bunu *birincil narsisizm* olarak adlandırır. Kendilikten ayrı ve farklı olarak algılanan kişileri sırf kendileri oldukları için sevebilme kapasitesi ilişki hayatı açısından bir ilerleme teşkil eder, çünkü birey, başkasını sevdiği gibi kendini de sevmeyi başarabilir: Freud'un *ikincil narsisizm* olarak adlandırdığı şey, yatırımın bu şekilde kişinin kendine geri dönmesidir. Normal gelişimde ikincil narsisizm özsaygının temelini oluşturur ve nesne sevgisiyle bir arada bulunur. Fakat narsisizmin, ağırlığı değişen ve psikoz vakalarında büyüklük hezeyanına kadar gidebilen kişilik bozuklukları biçiminde kendini gösteren patolojik türleri de vardır. Bunun yanında narsisizm ilişki yaşamını da birçok yönden etkiler; Freud iki temel nesne seçimi türü betimler: bireyin kendinden ayrı gördüğü bir nesneyi sevmesini mümkün kılan *yaslanma yoluyla nesne seçimi* ve bireyin en başta kendine duyduğu sevgiye dayanan *narsisistik nesne seçimi*. Freud bunlara çeşitli örnekler verir.

Narsisistik kişiliklerdeki kendi içine çekilme, Freud'u bu kişilerin analize elverişli olmadıklarını, çünkü nevrozların aksine aktarım kurmadıklarını düşünmeye itmiştir. Fakat Freud-sonrası psikanalistlerin çalışmaları narsisistik aktarımın analiz edilebilir olduğunu göstermiş ve psikanalizin en önemli açılımlarından birine zemin hazırlamıştır.

Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi

Narsisizm: Freud'un eserlerinde tanımlanması güç bir kavram

"Narsisizm", "birincil narsisizm" ve "ikincil narsisizm" terimleri hem Freud'un kendi eserlerinde hem de psikanalitik literatürde öyle çeşitli şekillerde kullanılmışlardır ki, tanımlanmaları oldukça zordur. J. Laplanche ve J. -B. Pontalis'in de belirttiği gibi, Freud'un eserlerinde ikincil narsisizm kavramı, bu açıdan birincil narsisizmden daha az sorun çıkarır. Freud ikincil narsisizmi *"nesne yatırımlarından geri çekilen libidonun yeniden benlik üzerine dönmesi"* olarak tanımlar; birincil narsisizm ise Freud için "çocuğun tüm libidosunu kendine yatırdığı erken bir dönem"i ifade eder (Laplanche ve Pontalis, 1967, s. 263). Bu yazarlara göre, böylesi bir dönemin kuruluş zamanını belirlemek istersek, Freud'un eserlerinde bile çok farklı açıklamalarla karşılaşırız: Freud 1910-1915 arası eserlerinde narsisistik evreyi otoerotizm ve nesne aşkı evrelerinin arasına yerleştirir; 1916-1917 arası eserlerindeyse birincil narsisizm kavramını yaşamın çok daha erken bir dönemine, benliğin oluşmasından bile önce, ilk örneği anne rahmindeki yaşam olan bir döneme yerleştirir. Laplanche ve Pontalis, birincil narsisizmin bu son tanımının, psikanalitik düşüncede genellikle *"kesin olarak "nesnesiz" ya da en azından "ayrışmamış", yani kişi ile dış dünya arasında bir bölünmenin olmadığı bir dönem"*e işaret ettiğine dikkat çekerler (s. 264). Aynı yazarlar narsisizmle ilgili çeşitli psikanalitik görüşleri tartışırken, birincil narsisizme dair bu kavrayışın, onun bir kendilik imgesiyle ya da J. Lacan'ın "ayna evresi" kavramıyla ışık tuttuğu ayna ilişkisiyle olan bağını gözden kaçırdığını vurgularlar.

Freud'a göre, narsisistik hastalar aktarım ilişkisi kuramazlar

Freud "narsisistik nevroz" sergileyen hastaların, kendi içlerine çekilme ve dış dünyadaki kişilerle ilişkileri koparma eğilimleri nedeniyle analiz edilemez olduklarını düşünüyordu; çünkü ona göre bu kişiler aktarım ilişkisi kuramazlardı. Aktarıma uygun olmayan hastalardan psikozları ve manik depresif durumları "narsisistik nevrozlar" olarak sınıflandırdı ve bunlarla, analiz edilebilir bir "aktarım nevrozu" oluşturabilen nevrotik hastalar arasında bir karşıtlık kurdu.

Şimdi geriye baktığımızda, Freud'un aktarımı kavrayış şeklinin, olumsuz aktarımı analiz etme olasılığını düşünmesini engellediğini söyleyebiliriz. Freud olumlu ve olumsuz aktarımları betimlemişti, fakat olumsuz aktarımı yalnızca olumlu aktarımın gelişmesini engelleyen bir direnç biçimi olarak gördüğü için, bu direncin, aktarımın bir parçası olarak analiz edilebileceğini düşünmemişti. Freud-sonrası psikanalistlerin çalışmaları aktarımı bir bütün olarak değerlendirmeyi mümkün kıldı ve psikanalistlerin kendi kuramsal ve teknik dayanaklarına göre bu aktarımla çalışmaya başlamasını sağladı.

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1914c), "Pour introduire le narcissisme" [Narsisizme giriş] *La Vie Sexuelle* (Cinsel Yaşam), çev. D. Berger, J. Laplanche ve ark., Paris, PUF, 2. bsk, 1970 içinde, s. 81-105.

Birincil narsisizmden ikincil narsisizme

Freud narsisizm kavramını, birkaç yıl önce seksologların ileri sürmüş oldukları klinik görünümüyle tanımlamakla işe başlar. Narsisizm *"bir bireyin kendi bedenine, genelde cinsel bir nesnenin bedenine davranıldığı şekilde davranması, yani cinsel bir haz duyarak onu seyretmesi, okşaması, sevmesi ve tam bir doyuma varana dek bunları sürdürmesi şeklindeki tutumunu"* ifade eder (s. 81). Ancak psikanaliz, kişinin kendi bedenine yönelttiği bu cinsel yatırıma, yalnızca psikopatolojilerde değil, herkesin geçtiği normal psikoseksüel

gelişimde de rastlandığını gösterdi ve böylece narsisizme ilişkin inceleme sahasını ciddi bir şekilde genişletti.

Freud bazı hastaların, özellikle de şizofrenlerin, analiste karşı *"narsisistik bir tutum"* sergilediklerini gösteren psikanalitik deneyimden yola çıkar. Bu hastalar ilgilerini dış dünyadaki kişilerden ve şeylerden geri çekmiş görünürler ve libidonun böyle geri çekilmiş olması, K. Abraham'ın daha 1908'de gözlemlemiş olduğu gibi, bu hastalara analizle ulaşmayı imkânsız hale getirir. Freud, şu halde şizofrenide libidoya ne olduğunu sorgular. Ona göre, libido dış dünyadan çekilir ve büyüklük hezeyanının megalomanisine sığınır: *"Dış dünyadan geri çekilen libido benliğe taşınır ve böylece narsisizm olarak adlandırdığımız bir tutum ortaya çıkar"* (s. 82). Bununla birlikte Freud büyüklük hezeyanının yoktan varolmadığını, bir zamanlar zaten varolmuş olan bir durumun büyümesiyle ortaya çıktığını söyler ve bu önceki durumu *birincil narsisizm* terimiyle ifade eder. Buna karşılık, nesne yatırımlarının benliğe geri dönüşünü *ikincil narsisizm* olarak adlandırır: *"Öyleyse nesne yatırımlarının geri çekilmesiyle ortaya çıkan bu narsisizmi ikincil bir durum olarak görmeye ve birçok etkinin gölgede bıraktığı birincil bir narsisizmin üzerine kurulduğunu* düşünmeye *başlıyoruz"* (s. 82).

Psikanaliz, şizofrenlerin büyüklük hezeyanında, düşüncelerin tümgüçlülüğü, sihir ve megalomani gibi, çocukların ilkel düşünce sisteminde keşfettiği özelliklere benzer özellikler bulur. Freud buradan yola çıkarak, çocuklarda yaşamın başlangıcından itibaren özgün bir benlik yatırımı (birincil narsisizm olarak adlandırılır) olduğunu ileri sürer; bu yatırımın bir bölümü sonradan nesnelere bırakılır, yani dış dünyadaki kişilere yöneltilir. Fakat temelde bu benlik yatırımı tüm yaşam boyunca devam eder ve *"nesne yatırımlarıyla ilişkisi,* tıpkı bir amibin gövdesinin, dışarı çıkardığı *yalancı ayaklarla ilişkisi gibidir"* (s. 83). Freud, benlik libidosu ile nesne libidosunu bu şekilde birbirlerine karşıt şekilde konumlandırarak yatırımın bu iki yönü arasında bir denge kurar: *"biri tükettikçe diğeri yoksullaşır"* (s. 83).

Freud libidonun daima cinsel içerikte olduğunu bir kez daha vurgulayarak, bu kavramı sıradan bir ruhsal ilgiye indirgeyip içini boşaltmakla suçladığı C. G. Jung'la tartışmasını sürdürür. Freud, libidonun ruhsal yaşamdaki merkezi rolüyle ilgili varsayımlarını desteklemek için, o günkü bilim henüz ona beklediği desteği sunmamış olsa da, libido kuramının esas olarak biyolojiye dayandığı konusunda uzun uzadıya açıklamalarda bulunur: *"Başka bir bilimin bize dürtüler kuramı için kesin kanıtlar sunmasını bekleyemeyeceğimize göre, biyolojinin bu temel gizlerine, ruhsal olguların bir senteziyle nasıl ışık tutulabileceğini görmeye çalışmamız çok daha uygun olacaktır"* (s. 86).

Narsisizmin çeşitli görünümleri

Psikozların incelenmesi, narsisistik olguların, özellikle de birincil narsisizmin psikanalitik açıdan anlaşılmasına giden başlıca yol olsa da, tek yol değildir; Freud'a göre konuya organik hastalıklar, hipokondri ve aşk hayatı aracılığıyla da yaklaşabiliriz.

Organik hastalıklarda, bedensel bir acıdan dolayı sıkıntı çeken kişinin dış dünyaya ilgisini ve aşk nesnelerine yaptığı libidinal yatırımlarını geri çekmesi ve iyileşir iyileşmez bunları eski haline getirmesi herkesin bildiği bir olgudur. Aynı şey uyku için de geçerlidir: *"Uyku durumu, libido mevzilerinin narsisistik bir şekilde kişinin kendine ya da daha doğrusu yalnızca uyuma arzusuna geri çekilmesini temsil eder"* (s. 89).

Hipokondri hastası da ilgisini ve libidosunu dış dünyadan geri çeker ve bunları, onu meşgul eden ve acı çekmesine neden olan organ üzerinde toplar. Fakat bedenin belli bir bölümünün narsisistik libidinal yatırıma konu olması yalnızca hipokondride karşımıza çıkmaz; bedenin herhangi bir bölümünün erojen bölge özelliği kazanabilmesinden ve cinsel organların ikamesi gibi davranabilmesinden ötürü nevrozlarda da görülür: *"Organların erojenliğindeki bu değişimlerden her biri, benliğe yapılan libido yatırımındaki benzer bir değişime karşılık gelir"* (s. 90). O halde erojen bir bölgeye yapılan her libidinal yatırım, benliğe yapılan libidinal bir yatırıma karşılık gelir ve birincil narsisizmle ilişkilidir.

Hipokondri ile şizofreni arasında kurduğu benzerlik sayesinde Freud daha da ileri gider ve yeni bir kavram ortaya atar: bu kavram, patolojik gerileme sırasında içe dönen *"libidonun birikmesi"*dir. Libidonun birikmesi, hipokondrideki organ hezeyanının ve şizofrenideki büyüklük hezeyanının nedenidir. Nicel özellikteki libidinal birikme kavramıyla Freud narsisizmin doğasına *ekonomik* bir boyut ekleyerek, 1914'te Schreber incelemesinde bir gelişim *evresi* olarak öne sürdüğü narsisizm düşüncesinden uzaklaşır ve benlik libidosu ile nesne libidosu arasındaki karşıtlığı tamamlar.

Aşk yaşamına gelirsek, bu durum narsisizme dayalı libidinal yatırımların birçok örneğini sunar. Freud çocuğun ilk cinsel doyumlarının, yaslandıkları yaşamsal işlevlerin yerine getirilmesine (beslenmek, bakım görmek, vb.) bağlı olarak yaşandıklarını ve sonrasında bu yaslanmanın, çocuğu besleyen ve çevreleyen kişilerin (anne ya da onun yerine geçen kişi) onun ilk cinsel nesneleri haline gelmeleri olgusuyla kendini göstermeye devam ettiğini söyler. Yetişkinde, çocukluğun ilk nesne seçimlerini dayanak alan nesne seçimi türünü *"yaslanma yoluyla nesne seçimi"* olarak adlandırmayı önerir. Fakat sapkınlar ve eşcinseller gibi diğer bazı bireyler, sevgi nesnelerini annelerini model alarak değil, bizzat kendilerini model alarak seçerler; Freud buna *"narsisistik nesne seçimi"* adını verir. Fakat Freud hemen ardından bu düşüncesini yumuşatır ve bu iki nesne seçimi türü arasındaki farkın, söylediği kadar kesin olmadığını belirtir; çünkü *"nesne seçimine götüren her iki yol da herkese açıktır; biri ya da diğeri tercih edilebilir"* (s. 94). Son olarak şunu ekler: *"insanoğlu kökensel olarak iki cinsel nesneye sahiptir: kendisi ve ona bakım veren kadın; buradan yola çıkarak herkeste bir birincil narsisizmin bulunduğunu ve bazı durumlarda bu narsisizmin kendini nesne seçimiyle baskın şekilde ifade edebileceğini varsayıyoruz"* (s. 94).

Freud daha sonra çeşitli nesne seçimi türlerinin hızlı bir tasvirini yapar. Yaslanma yoluyla nesne seçimine göre tam nesne aşkı, erkeklere özgüdür. Freud aşk halinin patolojik bir durum olduğu düşüncesine sadık kalır ve sevdiği kadına aşırı değer biçen erkeğin tutkulu aşkını, *"benliğin nesne lehine libido bakımından yoksullaşması"*na yol açan *"nevrotik bir kompleks"* olarak değerlendirir (s. 94). Kadınlardaki nesne seçimi türüne gelindiğinde, Freud birçok kadının, ilişkilerini narsisistik nesne seçimi modeline göre kurduğunu düşünür. İddiasını desteklemek için, erinlik döneminde oluşan cinsel organların *"kökensel narsisizmde bir artışa"* yol açtığını söyler; bu nedenle kadınlar erkekler üzerinde çoğunlukla narsisistik türde bir çekim yaratırlar: *"Böyle kadınlar, kesin olarak söylemek gerekirse, erkeklerin onları sevdiği kadar şiddetle yalnızca kendilerini severler. İhtiyaçları onları sevmeye değil, sevilmeye yöneltir..."* (s. 94). Bununla birlikte, Freud, kadınların bir kısmının erkeksi tarzda sevdiğini ve bu nesne seçimi türüne özgü cinsel aşırı değer biçmeye kapıldığını kabul etmeye de hazır olduğunu söyler. Diğer bazı narsisistik kadınlarsa erkeklerden vazgeçer ve onları tam nesne aşkına götüren dolaylı bir yol bulurlar; bu da dünyaya getirdikleri çocuğa karşı duydukları sevgidir. Freud büyük bir kavrama gücüyle, narsisistik kişiliklerin çevrelerinde güçlü bir çekim yaratmalarının nedenlerini inceler ve onların büyüsüne kapılan kişilerin *"kendi narsisizmlerinden bütünüyle vazgeçen ve nesne sevgisinin peşine düşenler"* oldukları sonucuna varır (s. 94). Freud çalışmasının bu bölümünü çocuklardaki birincil narsisizme değinerek tamamlar; ona göre çocuklardaki bu narsisizm ebeveynlerin tutumundan kolayca çıkarsanabilir: ebeveynler çocuklarını *"Bebek Hazretleri"* gibi görüp ona aşırı bir değer yükler, her tür mükemmelliği yakıştırır ve onun daha iyi bir hayatı olmasını beklerler (s. 96).

Çocukluktaki narsisizmden yetişkinlikteki ideallerin oluşumuna

Freud daha sonra, çocukluktaki birincil narsisizmi niteleyen ölçüsüz özsevgiye, çocuk yetişkin olup da dış dünyanın engellemeleriyle karşılaşınca ne olduğunu sorgular. İnsanoğlunun çocuklukta sahip olduğu narsisistik mükemmelliği arzulamaktan vazgeçemeyeceğini düşünür; bu arzu yok olmaz, yerini Freud'un kimi zaman *"ideal benlik"* (*"Idealich"*) kimi zaman da *"benlik ideali"* (*"Ichideal"*) olarak adlandırdığı iç ruhsal bir mercinin oluşumuna bırakır -Freud bu kavramları ilerleyen yıllarda netleştirecektir. Başka

bir deyişle, yetişkinin ideali olarak önüne yansıttığı şey, *"idealinin kendisi olduğu zamanların, yani* çocukluğunun *yitirilmiş narsisizminin bir ikamesidir"* (s. 98).

Bireyin düşüncelerini ve eylemlerini hiç durmaksızın kıyasladığı bir idealin oluşumu, benliğe yönelik taleplerde bir artışa neden olur; Freud bu rolü, daha önce sıklıkla bastırmanın kökeni olarak betimlediği *"vicdan"*ın oynadığını varsayar: *"Benlik idealinden gelen narsisistik doyumun sağlama alınması* görevini yerine getiren *ve bu maksatla hiç durmaksızın fiili benliği izleyen ve onu idealle kıyaslayan özel bir ruhsal merci bulmamız şaşırtıcı olmazdı"* (s. 99). Freud'a göre, benliğe yönelik bu tür bir talep, hastanın düşüncelerinin okunduğuna ya da davranışlarının gözetlendiğine inandığı gözetlenme hezeyanında olduğu gibi yalnızca patolojik biçimlerde değil, bütün normal bireylerde kendini gösterir. Hepimizin ruhunda *"niyetlerimizi izleyen, bilen, eleştiren bu türden bir güç"* olduğunu görebiliriz (s. 100). Bu vicdan ilkin ebeveynlerin, sonra eğitimcilerin, ardından da tüm toplumun çocuğa yönelttiği eleştirilerin etkisiyle oluşur. Freud'un 1900'de betimlediği *"düş sansürü"* de bunun biçimlerinden biridir. Bireysel boyutunun ötesinde, bu idealin aynı zamanda bir aile, bir sınıf ya da bir ulusla paylaşılan toplumsal bir boyutu da vardır. Freud ileride topluluk psikolojisinin mekanizmalarını daha yakından inceleyerek bu temayı geliştirecektir.

Narsisistik aktarım olgularının analiz edilebildikleri anlaşılır

1920'li yılların sonunda bazı psikanalistler Freud'un "narsisistik nevrozlar" arasında sınıflandırdığı hastaların, Freud'un düşündüğünün aksine, tartışmasız bir biçimde aktarımsal olgular sergilediklerini gösterdiler. Aralarında R. Mack-Brunswick, M. Klein, H. S. Sullivan ve P. Federn'in de yer aldığı bu analistler, bu hastalarda olumsuz aktarımın olumlu aktarıma baskın gelme eğiliminde olduğunu, fakat bu hastaların yine de analiz edilebilir olduğunu savundular. Bu öncülerin çalışmaları, çok çeşitli psikopatolojiler sergileyen ve önceden aktarım analizine uygun olmadıkları düşünülen hastalara psikanalitik yaklaşımı mümkün kıldı. Buradan yalnızca çocuk ve yetişkin psikozlarının analizi değil, aynı zamanda manik depresif durumların ve sapkınlıkların, ayrıca günümüzde *borderline* patolojiler arasında sınıflandırılan sınır durumlar ve narsisistik kişilik bozuklarının gibi yeni rahatsızlıkların da analizi doğdu ve gelişti. Genel itibariyle Freud'un narsisistik nevrozlar ve aktarım nevrozları arasında yaptığı ayrım zamanla terk edilmiştir, çünkü önceden saf nevrotik oldukları düşünülen hastaların da aslında narsisistik bozukluklardan muaf olmadıkları (tersi de aynı şekilde) anlaşılmıştır. Bugün psikanalistler sıklıkla, aktarımda hem nevrotik türde gelişmiş öğeler, hem de değişen oranlarda psikotik, sapkın ya da narsisist ilkel öğeler sergileyen "heterojen" hastalarla karşılaşmaktadırlar (D. Quinodoz, 2001, 2002).

Narsisistik bozuklukların psikanalitik tedavisi: iki temel yaklaşım

Narsisistik bozukluklara dair iki farklı kavrayış

Günümüzde psikanalistlerin narsisizmi kavrayış şeklinde hem kuramsal hem de teknik açıdan büyük bir çeşitlilik söz konusudur ve buna bağlı olarak terapötik yaklaşımları da değişiklik gösterir. Farklı terminolojilere ve çok çeşitli klinik yaklaşımlara gönderme yapan tüm bu eğilimleri ayrıntılı şekilde ele almam mümkün değil. Bununla birlikte, bağlı oldukları narsisizm kavrayışına göre psikanalistler arasında iki temel terapötik yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz. Bir yanda, Freud'un birincil narsisizm düşüncesini izleyen ve yaşamın başlangıcında çocuğun henüz nesneyi tanımadığı bir dönem olduğunu düşünen psikanalistler yer alır; onlara göre bu çocuk gelişiminin normal bir evresidir. Diğer yandaysa, yaşamın başlangıcından itibaren bir nesne ilişkisinin varolduğunu düşünen ve bu bakımdan M. Klein'ı izleyen psikanalistleri buluruz. Onlara göre çocukta Freud'un anladığı anlamda bir ilk narsisizm evresi yoktur, fakat "narsisistik durumlar" vardır. Bu farklı modeller narsisistik bozuklukların psikanalitik tedavisinde farklı teknik yaklaşımlar doğurmuştur.

Yaşamın başlangıcında nesnesiz bir evre olduğunu savunanlar

Teknik açıdan, birincil (ya da "nesnesiz") narsisizmi normal bir gelişim evresi olarak gören psikanalistler, tedavide ortaya çıkan narsisistik olguları bir dereceye kadar normal kabul etme eğilimindedirler. F. Palacio Espasa'nın (2003) dikkat çektiği gibi, yorumlarında narsisistik aktarımın çatışmalı yönlerine pek yer vermiyor olmaları bu yüzdendir. Anna Freud ve M. Mahler gibi Winnicott, Balint ve Kohut'u da bu grupta sayabiliriz.

Babasının izinden giden Anna Freud (1965) yenidoğanın ve küçük çocuğun, yaşamın başlangıcında henüz nesnenin varolmadığı ayrışmamış bir narsisistik dönemden geçtiklerini düşünür ve çocuk ruhsallığının bu ilk dönemini "sembiyotik evre" olarak adlandırır. Sonradan gelişim süresince çocuğun ilgisi adım adım nesneye kayar ve süreç bir dizi evreden geçerek tamamlanır.

M. Mahler'in yaklaşımı farklıdır. Ona göre nesne ilişkileri çocukluktaki sembiyotik ya da birincil narsisizm evresinden itibaren oluşmaya başlar ve *"ayrılma-bireyleşme süreci"* olarak adlandırdığı şeyin gerçekleşmesine paralel şekilde dönüşür (M. Mahler, F. Pine ve A. Bergman, 1975). Mahler ayrıca psikotik çocukların ayrılmış olma duygusunu algıladıklarında yaşadıkları paniğe ilişkin gözlemlerinden hareketle *"sembiyotik psikoz"* kavramını geliştirir. Bu kavrama dayanarak, bütün çocukların ruhsal gelişiminde bir *"normal sembiyotik evre"*nin varlığını ileri sürer. M. Mahler'in düşünceleri *Benlik Psikolojisi* akımına bağlı psikanalistlerce yeniden ele alınmış ve çocuk ve yetişkinlerin psikanalitik tedavisinde uygulamaya konulmuştur.

D. W. Winnicott (1955-1956) aynı şekilde yaşamın başlangıcında birincil özdeşleşmenin hüküm sürdüğünü ve çocuğun annesiyle bir olduğuna inandığını düşünür, fakat "birincil narsisizm" terimini nadiren kullanır. Bu evrede bebek, nesneyi kendisinin yarattığı yanılsamasına sahiptir ve annenin görevi de çocuk ondan vazgeçebilecek duruma gelene kadar bu yanılsamayı sürdürmektir. Elverişsiz durumlarda *"ilkel heyecansal gelişim"* bozuklukları ortaya çıkar. Bu hastalarla psikanalitik tedavinin amacı, hastaların erken çocukluktaki bir bağımlılık evresine gerilemelerini sağlamaktır; o zaman analizan ve *setting* birincil bir narsisizmin içinde erirler ve buradan "gerçek kendilik" doğabilir. Balint'e göre (1952) bazı analizanlarda görülen bedensel temas ihtiyacı, *"birincil nesne sevgisine"* geri dönme ihtiyacına karşılık gelir ki, Balint için bu birincil narsisizme geri dönüş demektir. Psikanalitik süreç bu duruma geri dönmeye, yani *"ilerlemek için gerilemeye"* izin verir.

Nesnesiz bir narsisistik evreyi savunanlar arasında B. Grunberger ve H. Kohut'un düşüncelerine de değineceğim. Grunberger (1971) narsisizmin gerçek bir ruhsal merci olduğunu düşünür ve "narsisistik analitik ilişki"yi tedavi için vazgeçilmez bir itici güç olarak görür. Kohut ise (1971) narsisistik bozuklukların psikanalitik tedavisinde özgün bir yaklaşım geliştirir ve idealize edici bir aktarımı geliştiren hastaların tedavisinde iki aşama belirler: ilki ilkel narsisizme gerileme aşamasıdır; bu evreyi, baştaki denge sarsılmaya başladığında, bu aktarımın işlendiği -*working through*- ikinci aşama takip eder.

Yaşamın başlangıcından itibaren nesnenin algılandığını savunanlar

Yenidoğanın benliğinin baştan beri nesneyi algıladığını savunan psikanalistler, narsisistik olguları, nesne kendilikten ayrı ve farklı algılandığı anda yükselen libidinal ve saldırgan dürtülerin ve savunmaların bir ifadesi olarak değerlendirirler. Buna bağlı olarak, bu gruptaki psikanalistler, narsisistik olguların aktarım ilişkisinde şimdi ve burada ayrıntılı şekilde yorumlanabileceğini düşünür ve analistle ilişkide ortaya çıkan ayrışma ve ayrılık kaygılarının yorumlanmasına özel bir önem verirler (J.-M. Quinodoz, 1991). Bu yaklaşımın belli başlı savunucuları arasında M. Klein'ı, Klein-sonrası psikanalistlerden H. Rosenfeld ve H. Segal'i ve kısmen onların izinden giden A. Green ve O. Kernberg'i sayabiliriz.

M. Klein'a göre birincil narsisizm evresi diye bir şey yoktur ve yenidoğan dünyaya geldiği an nesneyi algılar; kuşkusuz Freud'la arasındaki en önemli görüş ayrılığı budur. Yine de eserlerinde narsisizm düşüncesine rastlanır, fakat bu düşünce 1946'da yansıtmalı özdeşleşme kavramıyla, ardından 1957'de haset kavramıyla birlikte belirir. Bu kavramlar, narsisizmin, nesnenin ayrı ve farklı algılanmasına karşı savunma olarak oynadığı role yeni bir ışık tutmayı sağladılar. Bu bakış açısı, Kleincı analistleri narsisistik "evre"den değil, narsisistik "durumlar"dan söz etmeye itti. Bu görüşleri dayanak alan H. Rosenfeld, H. Segal ve W. R. Bion (1957, 1967) 1940'ların sonlarında, psikanalitik çerçeveyi sıkı sıkıya koruyarak psikotik hastalarla ilk psikanalitik tedavileri gerçekleştirdiler. Sonradan, bu klinik çalışmalar, aktarımın narsisistik boyutunun psikanalitik tedavisinde özgül bir Kleincı yaklaşımın gelişmesini sağlamıştır.

Narsisistik aktarımın analizindeki olanaklar üzerinde önemli etkileri olan H. Rosenfeld'in temel katkılarını kısaca incelemeyi önemli buluyorum. Rosenfeld, Freud'un birincil narsisizm deneyimleri olarak betimlediği ve nesnenin algılanmasından önceki bir zamana yerleştirdiği olguların, daha çok ilkel türde özgün nesne ilişkileri olarak görülmesi gerektiğini söyler. Ona göre narsisizm, kendiliğin (*self*), idealleştirilen nesneyle kurulan içe yansıtmalı ve yansıtmalı özdeşleşme yoluyla elde edilen tümgüçlülüğü ve idealleştirilmesi üzerine kuruludur. İdealleştirilen nesneyle kurulan bu özdeşleşme, kendilik ve nesne arasındaki farklılığın ve sınırın inkar edilmesiyle sonuçlanır. İşte bu yüzden *"narsisistik nesne ilişkilerinde, kendilik ve nesne arasındaki ayrılığın kabulüne karşı savunmalar belirleyici bir rol oynar"* (1964, s. 221). Rosenfeld narsisistik olgularda hasete de önemli bir rol atfeder. Yaşam ve ölüm dürtüleri arasındaki çatışmanın ışığında incelemelerini sürdüren Rosenfeld, 1971'de libidinal narsisizm ile yıkıcı narsisizm arasında bir ayrım yapar. Nesne karşısındaki narsisistik konum terk edildiğinde, ona karşı nefret ve küçümseme duymanın kaçınılmaz hale geldiğini söyler; çünkü hasta, dışarıdaki nesnenin belli nitelikleri olduğunu fark ettiğinde kendini aşağılanmış hisseder. Hınca analiz etmeyi başarırsak, hastanın düşmanlık dolu aktarımını aştığını görürüz: *"Hasta, analistinin dış dünyadan kendisi için değerli bir kişi olduğunu fark eder"* (1971, s. 213). Fakat yıkıcı unsurlar üstün gelirse, haset, analizin ilerleyişini bozma ve yaşamın ve iyiliğin gerçek kaynağı olan nesneyi temsil eden analiste saldırma isteği olarak kendini gösterir. Rosenfeld'e göre yıkıcı dürtülerin gücü ne olursa olsun, klinikte asıl önemli olan şey, hastanın bağımlı libidinal kısmına erişmenin bir yolunu bulmak ve bu yolla nefretin ve hasetin etkisi hafifletmektir; böylece hastanın iyi nesne ilişkileri kurması sağlanabilir. Bunu başarmanın yolu, nesnenin inkar edildiği narsisistik konum ile nesnenin kabul edildiği nesne ilişkileri konumu arasında aralıksız devam eden gidiş gelişlerin ayrıntılı bir analizidir.

H. Segal'in (1986) narsisizm üzerine görüşleri H. Rosenfeld'inkilere yakındır. Yaşam ve ölüm dürtüleri kavramlarının, Freud'un birincil narsisizm varsayımının yarattığı sorunu çözmeye yardım edebileceğini düşünür. Ona göre, narsisizm bazı hastalarda ölümün idealleştirilmesi ve yaşama karşı bir nefret şeklini alabilir ve yalnız nesneyi değil, kendi *kendiliklerini* de yok etme isteğine yol açabilir; bu istek nesneyi algılamaya karşı bir savunma olarak ortaya çıkar. H. Segal "narsisizmden nasıl çıkılır" diye sorar. Ona göre, narsisistik yapılardan çıkmanın ve narsisistik olmayan istikrarlı nesne ilişkileri kurmanın tek yolu, depresif konumu "aşmaktır".

A. Green, özellikle *Yaşam Narsisizmi, Ölüm Narsisizmi* (*Narcissisme de vie et narcissisme de mort*) (1983) başlıklı kitabında, Rosenfeld'in öne sürdüğü düşünceleri kendince yeniden ele alır. Green, ölüm dürtüsünün bütün nesne bağları üzerinde yarattığı bağ çözücü etkiyi gösterir ve bu etkiyi ölüm dürtüsünün *"nesnesizleştirme* işlevi" olarak adlandırır (Green, 1986). Ayrıca psikozlarda, ölüm dürtüsünün yansıtma etkinliğini ortadan kaldırabildiğini ve düşüncede *"boşluklara"* neden olan yatırımın geri çekilmesi durumuna yol açabileceğini de göstermiştir. Bu kısa gözden geçirmeyi tamamlamadan önce son olarak O. Kernberg'in (1975) bakış açısından söz edelim. Kernberg narsisizme ilişkin kuramsal yaklaşımında Freud'un görüşleri ile Klein ve Bion gibi nesne ilişkisi savunucularının görüşlerini bütünleştirmeye çalışır. Kernberg patolojik narsisizmde, çocuklukta sabitlenmiş özgül bir yapı görür ve narsisistik kişilik bozuklarının *borderline* kişilik bozukluklarıyla benzerlikler taşıdığını, fakat ağırlıklarının değişebildiğini söyler. Narsisistik kişiliklerin *borderline* kişiliklere göre daha tutarlı bir büyüklenmeci *kendilik* sergilediklerini, fakat bu *kendiliğin* yine de patolojik olduğunu ve kimlik duygusundaki bir dağılmayı gizlediğini düşünür.

Benlik ideali - birincil narsisizm - ikincil narsisizm - libidonun birikmesi - narsisizm - narsisistik nesne seçimi - yaslanma yoluyla nesne seçimi

METAPSİKOLOJİ

S. FREUD (1915-1917)

"DÜRTÜLER VE YAZGILARI" (1915c)
"BASTIRMA" (1915d)
"BİLİNÇDIŞI" (1915e)
"DÜŞ KURAMINA METAPSİKOLOJİK BİR KATKI" (1917d)
"YAS VE MELANKOLİ" (1917e [1915])
"AKTARIM NEVROZLARINA GENEL BİR BAKIŞ" (1985a [1915])

PSİKANALİZE GİRİŞ DERSLERİ

S. FREUD (1916-1917 [1915-1916])

Bir varış ve bir hareket noktası

"Metapsikoloji" nedir? Metapsikoloji, otuz yıldan daha uzun bir süreli bir psikanalitik deneyime dayanan bir ruhsal işleyiş kuramını belirtmek için Freud'un icat ettiği bir terimdir. Kendi deyişiyle, fiziksel dünyadaki olgularının gözlemi açısından metafizik ne ise, psikolojik olguların gözlemi açısından da metapsikoloji odur. Freud böylece betimleyici bir klinik düzlemden, soyut bir kuramsal düzleme geçer ve insan ruhsallığının işleyişine dair genellenebilir modeller ileri sürer. Örneğin "dürtü" kavramını ele alalım: Freud "dürtü" terimini insanoğlunu beslenmeye ve üremeye iten şeyi betimlemek için kullanır ve ilkini "kendini koruma dürtüleri", ikincisini de "cinsel dürtüler" olarak adlandırır. Dürtü soyut bir kavram olduğu için hiçbir zaman olduğu haliyle görülmez, fakat yarattığı etkiler ya da temsilleri aracılığıyla dolaylı olarak algılanır. Örneğin cinsel bir dürtü, birine karşı duyulan erotik bir arzunun yarattığı heyecan, bu arzuyu ifade etmeye yarayan sözcükler ya da bir düşün senaryosu aracılığıyla çeşitli şekillerde kendini gösterebilir. *Metapsikoloji*'de Freud ağırlıklı olarak genel ve soyut bir dil kullanır, bu da klinik deneyimi olmayan okuyucular için bu metni genellikle anlaşılması zor bir hale getirir. Freud'un adımlarını izlerken, onun zihninde kuram ve klinik arasında sürekli bir bağ bulunduğunu unutmamak gerekir.

Freud'un düşüncelerinin gelişimi açısından *Metapsikoloji*, her şeyden önce, Freud'u ister normal ister patolojik olsun ruhsal işleyişin kapsamlı bir modelini ileri sürmeye götüren ağır bir evrimin sonucudur. Bu model Freudçu "ilk yerleştirme" (bilinçdışı, önbilinç ve bilinç arasındaki ayrıma dayanır) ve "ilk dürtü kuramı" (haz-hoşnutsuzluk ilkesi üzerine kuruludur) olarak bilinir. Fakat *Metapsikoloji* aynı zamanda, nesne ilişkileri, özdeşleşmeler, sevgi ve nefret duygulanımları ve bilinçdışı suçluluk duygularının göz önüne alınmasını gerektirecek yeni bakış açılarının da hareket noktasıdır. Bu yeni yollar birkaç yıl sonra Freudçu "ikinci yerleştirme"ye ve "ikinci dürtü kuramı"na açılacaktır.

Zor ama verimli yıllar

Savaş yılları (1914-1918)

Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve savaşın hemen sonrasında, Freud zor ama bilimsel açıdan verimli bir dönem geçirdi. Temmuz 1914'te savaş ilan edildiğinde kızı Anna bir süre İngiltere'de mahsur kaldı, fakat E. Jones'un yardımıyla tekrar Viyana'ya dönmeyi başardı. Freud ailesi, askeri göreve çağırılan iki oğullarının -Martin Rusya'da, Ernst İtalya'da- geleceğinden endişe duyuyordu. Kasım 1915'te Freud, üvey ağabeyi Emmanuel'in, tıpkı babaları gibi 81 yaşındaki ölümüyle sarsıldı. Bir yıl sonra, 1916'da, orduya çağırılma sırası diğer oğlu Oliver'deydi. Savaşa bağlı zorluklar nedeniyle, tedaviye gelen hastalar seyrekleşti, mektuplar düzensizleşti, ziyaretçiler yok denecek kadar azaldı; süreli psikanalitik yayınların varlığını sürdürmesi tehlikeye girdi ve Freud bunlarla kendi ilgilenmek zorunda kaldı. Neyse ki, K. Abraham'la (özellikle melankoli konusunda) ve Ferenczi ve Lou Andreas-Salomé ile sık sık yazışmayı sürdürdü.

Altmışlarına yaklaşırken yapılan bir durum değerlendirmesi

1915'te Freud, o güne kadarki çalışmalarının genel bir değerlendirmesini çıkarmak istercesine, Metapsikoloji*'yi oluşturan on iki kuramsal makaleyi yazmaya girişti. Altmışlarına yaklaşmıştı ve yaşamak için yalnızca birkaç yılı daha kaldığını düşünüyordu. Savaş ve beraberinde getirdiği talihsizlikler, ölümle ilgili endişelerini artırmaktan başka bir işe yaramamışlardı. Freud bu makaleleri savaştan sonra* Zur Vorbereitung einer Metapsychologie (Metapsikolojiye Giriş) *başlıklı bir kitap halinde yayımlamayı düşünüyordu. Bu süre içinde, ilk üç metni ("Dürtüler ve Yazgıları", "Bastırma", "Bilinçdışı") ayrı ayrı 1915'te; sonraki ikisini ("Düşler Kuramına Metapsikolojik Bir Katkı", "Yas ve Melankoli") 1917'de yayımladı. Mektuplarından öğrendiğimize göre, geriye kalan yedi makaleyi de yazmıştı fakat yayımlamaktan vazgeçti, yani planladığı kitap hiçbir zaman ortaya çıkmadı. Bununla birlikte, 1983'te, S. Ferenczi'den geride kalan yazılar arasında, Freud'un bir mektupla birlikte Ferenczi'nin beğenisine sunduğu "Aktarım Nevrozlarına Genel Bir Bakış" başlıklı yayımlanmamış on ikinci makalesinin bir kopyası bulundu (I. Grubrich-Simitis, 1985). Diğer makaleler muhtemelen Freud'un kendisi tarafından imha edilmişti.*

Eserlerin Keşfi

"DÜRTÜLER VE YAZGILARI" (S. FREUD, 1915c)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1915c), "Pulsions et destins des pulsions" (Dürtüler ve yazgıları) *Métapsychologie* (Metapsikoloji) çev. J. Laplanche ve J.-B. Pontalis, Paris, Gallimard "Folio", 1968, içinde s. 11-43 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XIII, 161-185'e* gönderme yapmaktadır].

Dürtülerin genel özellikleri

Daha önceleri "içgüdü" olarak çevrilen "dürtü" sözcüğü, Almanca *Trieb* sözcüğünün Fransızcadaki güncel çevirisidir. Standart Edition'da Strachey bu sözcüğü İngilizceye "*instinct*" olarak çevirmiştir. Freud *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'de (1905a) ileri sürdüğü görüşleri yineleyerek, dürtüyü, bir *kaynağı*, bir *amacı* ve bir *nesnesi* olan dinamik

bir itki olarak tanımlar ve bunların olası sonuçlarını betimler. Dürtü sabit bir güç olarak hareket eder ve yalnız *"doyum"*la ortadan kaldırılabilecek bir *"ihtiyaç"*a benzetilebilir; doyum dürtünün amacına karşılık gelir. Freud her bireyde bulunan beslenme ihtiyacını ve cinsel doyum arayışını, "dürtü"den anladığı şeyin modelleri olarak görür. Dürtünün amacı daima doyum elde etmekse de, dürtünün *nesnesi*, yani dürtüyü amacına ulaştıracak şey son derece çeşitlidir: bir dış nesne, yani çevredeki bir kişi olabileceği gibi, kişinin kendi bedeninin bir parçası da olabilir. Genel olarak bu nesnenin tesadüfi olduğu, yani eşsiz değil, değiştirilebilir olduğu görülür: *"(Dürtünün nesnesi) dürtünün yazgısı boyunca pek çok kez değişebilir"* (s. 19 *[168]*). Son olarak, dürtüsel itkinin *"kaynağı"* ile *"bir organizmayı ya da bedenin bir bölümünü yer edinen ve uyarılması, ruhsal dünyada dürtüyle temsil edilen bedensel süreç"* kastedilir (s. 19 *[168]*). Kısacası, dürtünün kaynağını ancak dolaylı olarak bilebiliriz: *"Dürtü, ruhsal yaşamda bize sadece amaçlarıyla görünür"* (s. 19-20 *[168]*).

Sinir sistemi, dürtüsel uyarımları kontrol etme görevinden, yani *"ona ulaşan uyarımları ortadan kaldırma, mümkün olan en alt seviyeye düşürme işlevinden"* sorumludur (s. 16 *[166]*). Ruhsal aygıtın işleyişi ise, Freud'un bu dönemdeki çalışmalarına göre, *haz ilkesine* boyun eğer ve birbirini izleyen haz-hoşnutsuzluk duyumlarına göre otomatik olarak düzenlenir: *"hoşnutsuzluk duyumu uyarılmadaki bir artışla, haz duyumu ise bir düşüşle ilişkilidir"* (s. 17 *[167]*). Bu önermelerden hareketle Freud dürtü kavramını, *"ruhsal ve bedensel arasında bir sınır kavram, bedenin içinden kaynaklanan ve ruhsallığa ulaşan uyarılmaların ruhsal temsilcisi, bedenle ilişkisi sonucunda ruhsallığa dayatılan işleyiş gerekliliğinin bir ölçüsü"* olarak yeniden tanımlar (s. 17-18 *[167]*).

Kendini koruma dürtüleri ve cinsel dürtüler

Birçok dürtü çeşidi vardır fakat Freud onları iki temel grupta toplar: *benlik dürtüleri* ya da *kendini koruma dürtüleri* (modeli açlık ve beslenme işlevidir) ve *cinsel dürtüler*. Gelişim sırasında cinsel dürtüler, onlara bedensel bir kaynak, bir yön ve bir nesne sağlayan kendini koruma dürtülerine yaslanırlar; ancak ne zaman ki dışarıdaki nesneden vazgeçilir, işte o zaman cinsel dürtüler özerk hale gelirler. Örneğin anne memesini emmekten alınan hazda, erojen bölgenin (ağız) doyumu beslenme ihtiyacına bağlı bir erotik hazdır; ancak sonradan, emmeye bağlı cinsel haz beslenme işlevinden bağımsızlaşır. Freud'a göre, kendini koruma dürtüleriyle cinsel dürtüler arasındaki karşıtlık aynı zamanda aktarım nevrozlarındaki çatışmanın da kökeninde yatar. Daha önceden belirtmiş olduğu gibi, ona göre bu çatışmayı doğuran şey, düşlemsel düzeyde doyum elde edebilen ve haz ilkesine boyun eğen cinsel dürtülerin; yalnızca gerçek bir nesne aracılığıyla doyum sağlayabilen kendini koruma dürtülerinin temsil ettiği gerçeklik ilkesine çarpmalarıdır: *"O halde nevroza ruhsal yatkınlığın önemli bir kısmı, gerçekliğin hesaba katılmasına giden yolda, cinsel dürtünün eğitiminin bir gecikmeye uğramasında yatar (...)"* (Freud, 1911b, s. 140 *[18]*). İlerleyen zamanlarda Freud bu iki dürtü çeşidi arasındaki ayrıma ve nevrozlarda bundan doğan çatışmaya daha az önem verecektir.

Dürtülerin aşamalı sentezi

Freud cinsel dürtülerin genel bir nitelik olarak çok sayıda olduklarını, çeşitli kısmi bedensel kaynaklardan doğduklarını ve aşamalı olarak birleşerek cinsel olgunluğa ulaştıklarını söyleyerek devam eder: *"Başlangıçta birbirlerinden bağımsız şekilde ortaya çıkar ve ancak sonradan az çok tamamlanmış bir sentezde toplanırlar. Tek tek her birinin peşinden koştuğu amaç* ***organ hazzının*** *elde edilmesidir; ancak bir senteze ulaştıkları zaman* üreme işlevinin *hizmetine girer ve o zaman genel olarak cinsel dürtüler olarak tanınmaya başlarlar"* (s. 23-24 *[171]*).

Cinsel dürtülerin yazgıları nelerdir?

Freud önce *"yazgılar"* derken, dürtülerin etkisine karşı koymak amacıyla onlara karşı oluşturulan çeşitli savunma biçimlerini kastettiğini açıklar. Ona göre cinsel dürtüler şu yazgılara boyun eğebilirler: tersine dönme, kişinin kendine dönme, bastırma ve yüceltme. Tersine dönme ve kişinin kendine dönme farklı süreçlerdir fakat ayrı olarak betimlenmeleri olanaksızdır. İlk yazgı, dürtünün kendi tersine dönüşebilen amacıyla ilgiliyken, ikinci yazgı, dürtünün dışarıdan bir kişi ya da kişinin kendisi olabilen nesnesiyle ilgilidir. Örneğin sadizmin mazoşizme dönmesini ele alırsak, mazoşizmin, etkinlikten edilgenliğe doğru bir geçişi ve cezalandıran kişi ile acıya maruz kalan kişi arasındaki rollerin tersine çevrilişini içerdiğini görürüz. Bunların kökeniyle ilgili olarak, 1915'te Freud, gelişimde sadizmin mazoşizmden önce geldiğini ve -1924'te öne süreceği gibi- kökensel bir mazoşizmin olmadığını düşünür (1915c, n. 1, s. 26 *[172]*). Bu metinde, sadizmi, cinsel haz duymaksızın başkasına yöneltilen bir saldırganlık olarak tanımlar; yalnızca mazoşistik aşamada acıya cinsel uyarılma eşlik eder. Eğer sadist kişi acı çektirmekten cinsel bir zevk duyuyorsa, acı çeken nesneyle özdeşleştiği içindir: *"O halde bu acıları başkalarına yaşatırken, acı çeken nesneyle özdeşleşerek kendileri de mazoşistçe bir zevk alırlar. Elbette her iki durumda da zevk veren şey acının kendisi değil, ona eşlik eden cinsel uyarılmadır; bu da sadistik konumu* özellikle elverişli *hale getirir"* (s. 28 *[174]*). Freud röntgencilik ve teşhirciliğin geçirdiği benzer dönüşümleri de inceler.

Aşk ve nefret: dürtülerle ilişkileri

Freud aşk ve nefret sorununu çiftedeğerlilik açısından ele alır. Zaman içinde, bu karmaşık duygulanımın hastalarının ruhsal çatışmalarında belirleyici bir rol oynadığını fark eder: *"Aşk ve nefret sıklıkla aynı anda aynı nesneye yönelirler; bu bir aradalık, aynı zamanda duygu çiftedeğerliliğinin en önemli örneğini oluşturur"* (s. 33 *[178]*). Fakat hemen ardından çok önemli bir itirazda bulunur: aşk ve nefret birer *dürtü* değil *duygu* olduklarına göre, dürtülere göre konumları nedir? Aşk ve nefretin gelişimine yön veren süreçler nelerdir? Aşkın ilkel biçimlerinden, *"bütün bir cinsel eğilimin"* dışavurumu olan aşka nasıl ulaşılır (s. 34 *[178]*)? Tüm bu sorgulamalar Freud'u, büyük bir ilhamla yazıldığını düşündüğüm ve bir cümle çıkarsak aralarındaki bağlantı bozulacak olan sonraki birkaç sayfayı yazmaya itmiştir. Yine de burada yazılanları ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışacağım.

Yaşamın başlangıcında aşk ve nefret

Freud'a göre, aşk ve nefretin uğradığı değişimleri incelersek, ruhsal yaşama egemen olan üç kutuplaşmayı ortaya koyabiliriz: 1/ benliğe ulaşan uyarılmaların dışsal ya da içsel kaynaklı oluşuna bağlı olarak *benlik-benlik olmayan kutuplaşması* (ya da özne-nesne kutuplaşması); 2/ duyumun niteliğine bağlı olarak *haz-hoşnutsuzluk kutuplaşması*; 3/ Freud'a göre erkeksi-kadınsı zıtlığının altında yatan *etkin-edilgen kutuplaşması*. Çocuğun ruhsal yaşamının başlangıcında bu üç kutuplaşma nasıl örgütlenir?

Başlangıçta, benlik dürtülerle yüklenir ve dürtülerini kısmen kendisi doyurur; bu birincil narsisistik durumda benlik dış dünyaya ihtiyaç duymaz, çünkü otoerotiktir: *"Bu dönemde özne-benlik haz veren şeye,* dış dünya ise ilgisiz olan şeye *(ya da olasılıkla uyarılma kaynağı olarak, hoşnutsuzluk veren şeye) karşılık gelir"* (s. 36 *[180]*). Sonrasında, benlik hoşnutsuzluk veren (açlık ve dışarıdan bir müdahaleyle beslenme ihtiyacı gibi) iç uyarılmaları engelleyemediğinde, otoerotizminden çıkmaya ve nesnelerle buluşmaya zorlanır. O zaman dış dünyadaki nesnelerin benlik üzerinde yarattığı etki, haz-hoşnutsuzluk kutuplaşmasına göre yeni bir temel düzenlemeyi gündeme getirir: *"(Benlik), karşısına çıkan nesneler haz kaynağı oldukları ölçüde onları kendi* içine *alır, (Ferenczi'nin deyişiyle) içe yansıtır ve diğer taraftan, kendi içinde hoşnuzsuzluk yaratan şeyleri de kendisinin dışına atar"* (s. 37 *[180]*).

Saf "haz-benlik"ten hareketle yapılan temel bir ayrım

Bu noktada benlikte temel bir ayrım gerçekleşir: bu artık iç (özne-benlik) ve dış (ilgisiz ya da hoşnutsuzluk veren) arasındaki basit bir ayrım değil, doyum veren nesneleri kapsayan bir *"haz-benlik"* ve yabancı olarak algılandığı için hoşnutsuzluk kaynağı haline gelen *dış dünya* arasındaki bir ayrımdır: *"Böylelikle, geçerli bir nesnel ölçüt yardımıyla iç ve dışı birbirinden ayırmış olan başlangıçtaki gerçeklik-benliği, haz niteliğini her şeyin üstünde tutan saf bir* ***haz-benliğe*** dönüşür. *Benlik için* dış dünya, *kendi bünyesine kattığı "haz"dan oluşan bir kısım ile kendisine yabancı bir artakalana ayrılır"* (s. 37 [180-181]). Başka bir deyişle, birincil narsisizm evresinde nesnenin müdahalesi, *"sevmenin"* karşıtı olan *"nefret etmeyi"* ortaya çıkarır: *"En başta* dış dünya, nesne ve nefret edilen *şey aynıdırlar. Daha sonraları nesnenin bir haz kaynağı olduğu anlaşıldığında nesne sevilir, fakat aynı zamanda benliğe katılır ve böylece saf haz-benlik için nesne yine yabancı olana ve nefret edilene karşılık gelir"* (s. 38 *[181]*).

Aşk: bütünleşmiş cinsel eğilimin ifadesi

Sonuç olarak, nesne haz kaynağı olduğunda onu *"sevdiğimizi"* söyleriz, hoşnutsuzluk kaynağı olduğundaysa ondan *"nefret ederiz"* Fakat gündelik dilde, bir dürtünün nesneyi *"sevdiğini"* söyleyebilir miyiz? Freud, elbette hayır diye yanıtlar; aynı şekilde bir dürtünün nesneden *"nefret ettiği"* de söylenemez. İşte bu yüzden *""sevmek" ve "nefret etmek" sözcükleri dürtülerin nesneleriyle olan ilişkileri* için kullanılamazlar, *yalnızca bütün-benliğin nesnelerle ilişkilerine mahsusturlar"* (s. 39 *[182]*). Benliğin korunmasına hizmet eden (besin, vb) nesnelerle ilgili olaraksa en fazla *"hoşlanıyorum, beğeniyorum"* sözlerini kullanabiliriz.

Öyleyse tam olarak olgunlaştığında "sevmek" sözcüğü neye işaret eder? Freud, sevginin kesin olarak ancak genital evrede, kısmi dürtüler *"bütün-benlikte"* bir senteze ulaştıkları zaman ortaya çıktığını düşünür (s. 39 *[182]*): *""Sevmek"* sözcüğü*nün en uygun şekilde kullanılacağı yer benliğin cinsel nesnesiyle ilişkisidir: bu da bize, bu sözcüğün, böyle bir ilişki için ancak tüm kısmi cinsel dürtülerin genital organların öncülüğünde ve üreme işlevinin hizmetinde bir araya gelmesiyle kullanılmaya başlanabileceğini gösterir"* (s. 40 *[182]*).

"Nefret etmek" sözcüğünün kullanımı ise cinsel hazla sevgi kadar yakından ilişkili değildir ve yalnızca hoşnuzlukla ilişkisi belirleyici görünür: *"Benlik, ister cinsel doyuma ister korunmaya yönelik ihtiyaçların doyumuna engel olarak olsun, kendisinde hoşnuzsuzluk duyumları yaratan* bütün nesnelerden nefret eder, iğrenir, onları yok etme *amacı güder"* (s. 40 *[183]*). Freud'a göre nefretin kökeni, cinsel yaşamdan çok benliğin kendini korumak için verdiği mücadelede yatar; yani nefret, kendini koruma dürtülerini doyurmayan nesneye karşı hissedilir. Özellikle nevrozlarda belirgin olan çiftedeğerlilik çatışmasının kaynağı da, Freud'a göre burada, kendini koruma düzeyinde yatar.

Gelişim sırasında aşk ve nefretin doğuşu

Freud'a göre, benlik başlangıçta otoerotik dürtülerini kısmen kendi doyurabilir ve aşk bu nedenle narsisistiktir. Sonradan benlik nesnelere doğru yönelir: *"Aşk başlangıçta narsisistiktir, sonra genişlemiş benliğe katılmış olan nesnelere doğru yay*ılır ve benliğin *haz kaynakları olan bu nesnelere yönelik motor eğilimini ifade eder"* (s. 41 *[183]*). Freud daha sonra aşkın hazırlık evrelerini betimler; ilk hedefi *kendine katmak* ya da *yutmak* olan ve bireyin nesneyi aşkla mı yoksa nefretle mi yok ettiğini bilmediği en ileri düzeyde çiftedeğerli evreden başlar, genital öncesi sadistik anal evre ve son olarak da genital evreyle devam eder: *"Aşkın nefretin karşıtı haline gelmesi ancak genital örgütlenmeyle birlikte gerçekleşir"* (s. 42 *[184]*). Freud, aşkın ortaya çıkması için benliğin bir bütün-benliğe dönüşmesi gerektiğinden, nefretin aşktan daha eski olduğu sonucuna varır.

Bu aynı zamanda çiftedeğerliliğin, yani aynı nesneye karşı aşkla yan yana gelen nefretin doğasını da açıklar: *"Aşkla karışmış olan nefret, kısmen aşkın tamamlanmadan geçilmiş hazırlık evrelerinden ileri gelir, kısmen de benlik dürtülerinin, benliğin çıkarları ile aşkın çıkarları arasında sık görülen çatışmalarda kendine gerçek ve güncel sebepler bulabilen tepkileri, reddi* üzerine kuruludur. *Dolayısıyla her iki durumda da bu nefret öğesi, kaynağını benliğin kendini koruma dürtülerinden alır"* (s. 42 *[184]*). Freud, son olarak, bir aşk ilişkisinin bitmesinden sonra görülebilen nefret duygusuna değinir ve bu durumlarda *"aşkın nefrete dönüştüğü izlenimini ediniriz"* der (s. 43 *[184]*); ancak bu dönüşümle ne kastettiğini daha fazla açıklamaz. Freud, sadistik evreye gerilemeyle nefretin erotik bir nitelik kazanabileceğinden söz ederek ve böylece sadomazoşizme ve yaşam ve ölüm dürtüleri arasındaki temel çatışmaya ilişkin gelecek çalışmalarının sinyallerini vererek bu makaleyi tamamlar.

"BASTIRMA" (S. FREUD, 1915d)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud, *Métapsychologie* (Metapsikoloji), çev. J. Laplanche ve J.-B. Pontalis, Paris, Gallimard, 1968 içinde "Le refoulement" (Bastırma) (1915d) s. 45-63 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XIII, 187-201'e* gönderme yapmaktadır].

Bastırmanın rolü

Freud'un 1915'te savunduğu "birinci dürtü kuramı"na göre, bir dürtü esas olarak doyum hazzının peşindedir. Fakat dürtü, bu haz arayışında onu etkisiz hale getirmeye çalışan dirençlerle karşılaşır. Bu dirençler arasında bastırma özel bir yere sahiptir, çünkü kaçış (içerden gelen bir dürtü karşısında olanaksızdır) ve mahkumiyet arasında bir uzlaşma teşkil eder. Doyum hazzının peşinde olmasına rağmen bir dürtünün neden bastırılması gerekir? Çünkü dürtünün doyumu ruhsallığın bir bölümünde haz yaratırken, bu haz, ruhsallığın bir başka bölümünün talepleriyle uzlaşmaz görünür ve bu noktada *"mahkumiyet kararı"* devreye girerek bastırmayı harekete geçirir: *"Bastırmanın özü, bilinçten ayırmaktan ve uzak tutmaktan ibarettir"* (s. 47 *[190]*). Öyleyse bastırma baştan beri var olan bir savunma mekanizması değildir ve ancak bilinç ve bilinçdışı arasındaki ayrım oluştuğu zaman kurulabilir. Freud bu ayrımdan önce dürtülere karşı, tersine dönüşme ya da kişinin kendine dönme gibi başka savunma mekanizmalarının etkin olduğunu ileri sürer.

Tasarımın yazgısı

Freud bu makalede, açıkça gönderme yapmasa da, savunma psikonevrozları üzerine 1894 ve 1896 tarihli makalelerinde geliştirmiş olduğu varsayımları yeniden ele alır. Dürtünün ruhsal temsilcisinin, bastırmaya maruz kalabilen ve farklı yazgıları olan iki öğesini ayrıştırır: tasarım ve duygulanım. Tasarımla ilgili olarak, Freud'a göre bir birincil bastırma, yani *"d*ürtünün ruhsal temsilcisi*nin (temsilci-tasarım) bilince girişinin yasaklandığı bastırmanın bir ilk evresi"* (s. 48 *[191]*) vardır. Örneğin Küçük Hans'ın atlar tarafından ısırılmakla ilgili kaygısı, babası tarafından kastrasyona uğratılmaktan duyduğu bilinçdışı kaygıyı gizler; burada bastırılan tasarım, "baba" düşüncesidir. Bastırmanın ikinci evresi, yani asıl bastırma, *"bastırılmış temsilcinin ruhsal türevlerini ya da başka yerlerden gelip onunla çağrışımsal ilişkiye girmiş bulunan düşünce zincirlerini etkiler"* (s. 48 *[191]*). O halde bastırma yalnızca tasarımın kendisine değil, bilinçdışının *türevlerine*, yani bastırılmış olan şeyle az çok uzaktan bağlantılı ürünlere de uygulanır ve bu ürünler de sırası gelince savunmaların hedefi olurlar. Bu açıdan, belirtiler de bastırılmış olanın türevleridir. Fakat dürtünün bastırılması ortadan kalkmaz, aksine bilinçdışında örgütlenmeye, türevler oluşturmaya ve *"karanlıkta* çoğalmaya" devam eder (s. 49 *[192]*). Freud'a

göre, bu kesintisiz süreçten, bastırma denilen şeyin kendisinin bir *sonradan* bastırma olduğu sonucu çıkar. Örneğin Küçük Hans'ın atlara ilişkin kaygısı, sokağa çıkamaması ya da bir arkadaşının attan düşmesinin anısı, vb., bastırılmış olanın türevleridir.

Bu bilinçdışı türevler bastırılmış içerikten yeterince uzaklaştırılırlarsa bilince serbestçe ulaşabilirler. O zaman psikanalist, hastanın serbest çağrışımları aracılığıyla onları tespit edebilir.

Bastırmanın nitelikleri

Freud'a göre bastırma *"tamamen bireysel tarzda"* çalışır (s. 52 *[194]*) ve her bir ruhsal türevi ayrı olarak ele alır. Ayrıca bastırma son derece hareketlidir ve kesintisiz bir enerji harcaması gerektirir; öyle ki, dürtünün bastırılmış ruhsal içeriğinin bilinçdışında tutulması ya da yeniden bilince çıkması bu *nicel* etkene bağlı olacaktır: *"Fakat çatışma için nicel etkenin belirleyici olduğu görülür; temelindeki uygunsuz tasarım belli bir derecenin üstünde güç kazandığında çatışma güncel hale gelir ve bastırmaya yol açan tam da bu etkinleşmedir"* (s. 54 *[195]*).

Duygulanımın yazgısı

Freud tasarımın yazgısını gösterdikten sonra, şimdi de duygulanımın yazgısını ele alır. Freud'a göre duygulanım -ya da daha açık söylenirse *"duygulanım yükü"*- dürtünün bastırmaya uğrayan nicel öğesidir: *"Tasarımdan ayrılmış olan dürtüye karşılık gelir ve niceliğine uygun olarak, duygulanım biçiminde hissedilen süreçlerde ifade bulur. Bu andan sonra, bir bastırma vakasını betimlerken, bastırmanın sonucunda tasarımın başına gelenlerle, ona bağlanmış olan dürtüsel enerjinin başına gelenleri ayrı ayrı araştırmak gerekecektir"* (s. 55 *[195]*). Küçük Hans örneğine dönersek, bastırmaya uğrayan duygulanım, çocuğun babasına karşı düşmanlık dürtüsü ve Oedipus kompleksine bağlı öldürme arzusudur.

Dürtünün temsilci-tasarım yazgısı, daha yukarıda görmüş olduğumuz gibi, bilinçten uzaklaştırılmaktır; fakat dürtünün temsilcisinin nicel etmeninin yazgısı üç şekilde olabilir: dürtü baskılanabilir ve hiçbir iz bırakmayabilir, niteliksel bir tınıyla kendini gösterebilir ya da kaygıya dönüşebilir. Bastırmanın hedefinin hoşnutsuzluğu engellemek olduğu düşünülürse, *"buradan, temsilcinin duygulanım yükünün yazgısının, tasarımın yazgısından çok daha önemli olduğu sonucu çıkar; bastırma süreciyle ilgili yargımızı belirleyen odur"* (s. 56 *[196]*). Freud daha sonra bastırmaya ikame ve belirti oluşumunun eşlik ettiğini gözlemler ve bunların, bastırılanın -çok çeşitli yollardan- geri dönüşünün doğrudan sonucu olup olmadıklarını sorgular. Üç büyük psikonevroz türünde bastırmanın nasıl işlediğini ayrıntılı şekilde betimleyerek, klinik uygulama için son derece aydınlatıcı bir açıklamayla yazısına son verir. Kaygı histerisinde (ya da fobide), örneğin hayvan fobilerinde, bastırma başarısızdır; olsa olsa tasarımı bir başkasıyla değiştirmeyi başarır, fakat kaygıyı ortadan kaldıramaz. Gerçek bir konversiyon histerisinde, bastırma duygulanım yükünü tamamen ortadan kaldırmayı başarır ("histeriklerin güzel kayıtsızlıkları"nın nedeni budur), fakat bunun bedeli, bütün yatırımı yoğunlaştırma yoluyla kendilerine çeken önemli belirtisel ikame oluşumlarıdır. Son olarak obsesif nevrozda, bastırılan şey sevilen bir kişiye karşı düşmanlıktır, fakat bastırma tutmaz ve duygulanım sonu gelmez kendini kınamalar biçiminde geri döner.

Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi

Duygulanım nedir?

Duygulanımın ne olduğunu tanımlamaya çalıştığımızda hemen karmaşık sorunlarla karşı karşıya kalırız, çünkü duygulanım psikanalizde çok çeşitli anlamlarda kullanılmış bir terimdir. Freud'un eserlerinde baştan beri yer alan bu kavram onun tarafından iki temel

anlamda kullanılır: geniş anlamda duygulanım, niteliği ve şiddeti değişebilen her türlü çoşku durumunu belirtir; dar anlamda duygulanımsa, dürtüsel enerjinin şiddetini dikkate alan kurama göre, dürtünün nicel ifadesine karşılık gelir. Duygulanımın merkezi bir önem kazanması *Histeri Üzerine Çalışmalar*'la (1895d) olmuştur; Freud burada belirtilerin kaynağını boşaltılamamış bir "kıstırılmış duygulanım"a dayandırır. Terapinin amacı, unutulmuş bir travmatik olayın hatırlanmasıyla birlikte bu coşkunun boşaltılmasıdır; boşaltım serbestleşmeye karşılık gelir. Freud o zamandan beri tasarıma ve duygulanıma iki farklı yazgı atfeder ve 1915'te *Metapsikoloji*'de *"duygulanım yükü"*nden bahsederek duygulanımın ekonomik boyutunu vurgular.

Duygulanım kavramı sonradan daha geniş bir anlam kazanacak ve özellikle *Ketlenme, Belirti ve Kaygı*'dan (1926d) sonra, kaygı, yas, suçluluk duygusu, aşk, nefret, vb. çok çeşitli duygulanımları içine alacaktır. Freud bu duygulanımlardan yalnızca birkaçını daha ayrıntılı şekilde inceleyecek ve bunlarla benlik gelişimi arasında sıkı bir ilişki kuracaktır; çünkü benlik ona göre duygulanımın gerçek yeridir. Duygulanım kavramı *"duygulanım yükü"* ifadesinin işaret ettiği enerjisel boyutunun hayli ötesine geçen bir anlam kazandıysa da, güncel psikanalitik kuramda hâlâ net bir şekilde tanımlanmış değildir.

"BİLİNÇDIŞI" (S. FREUD, 1915e)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1915e), "L'inconscient" (Bilinçdışı) *Métapsychologie* (Metapsikoloji) çev. J. Laplanche ve J.-B. Pontalis, Paris, Gallimard, 1968 içinde s. 65-121 (aşağıdaki alt başlıklar Freud tarafından kullanılanlardır) *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XIII, 203-242'ye* gönderme yapmaktadır].

Bilinçdışının kanıtlanması

Freud bu bölümü bilinçdışının varlığını kanıtlamaya ayırır. Psikanalizin *"kendinde bilinçdışı"* ruhsal süreçleri ortaya koyduğunu ve bunlar bilinç tarafından algılandıklarında, bu algıyı, duyu organları yoluyla dış dünyanın algılanmasına benzetebileceğimizi ileri sürer. Bastırma sürecinin dürtüyü temsil eden tasarımı ortadan kaldırmadığını, fakat bilinçli hale gelmesini engellediğini söyler; bu sayede, bastırılan tasarımın kendi tamamen bilinçdışı kalırken, bilince ulaşan etkiler yaratmaya devam edebilir.

Yerleşimsel bakış açısı

Şimdiye kadar Freud daha çok "dinamik bakış açısı"yla, yani nevrozun kökenindeki çatışmaların doğasıyla ilgilenmiş, örneğin Küçük Hans'ın fobisini, babası tarafından kastrasyona uğramakla ilgili bilinçdışı kaygıya dayandırmıştı. Bilinçdışı, önbilinç ve bilinç arasındaki ayrımın ortaya konulmasıyla, ruhsal süreçlere yeni bir açıdan yaklaşır ve onları ruhsal aygıtın farklı topografik bölgelerinde konumlandırır; bu yaklaşıma *"yerleşimsel bakış açısı"* denmesi bu yüzdendir (Yunanca *topos* sözcüğü, bir yer -örneğin coğrafi bir yer belirtir). Fakat Freud, çeşitli ruhsal bölgelere göre bu dağılımın anatomiyle hiçbir ilişkisi olmadığını vurgular.

Bir *"ruhsal eylemin"* tam olarak bilinçli hale gelmeden önce iki aşamadan geçiyor olması, Freud'u önbilinç kavramını geliştirmeye iter. Freud bu iki aşamanın arasında *"bir tür sınama **(sansür)**"* işleminin ortaya çıktığını gözler (s. 76 *[212]*): ilk sansür bilinçdışı ve bilinç arasında gerçekleşir ve ruhsal eylemin "bilinçli hale gelmesini" engelleyebilir; fakat eylem buna rağmen bilince ulaşırsa, tamamen bilinçli hale gelmeden önce burada ikinci bir sansürle karşılaşır. Freud ön-bilinci işte buraya yerleştirir: *"(Ruhsal eylem) henüz bilinçli değildir, fakat **bilinçli hale gelmeye elverişlidir** (...)"* (s. 76 *[212]*).

Freud daha sonra bilinçdışı bir tasarımdan bilinçli bir tasarıma nasıl geçildiğini açıklamaya çalışır ve sürecin iki aşamalı olarak gerçekleştiğini ileri sürer. Klinik deneyim, önceden

bastırılmış bir tasarımın bilinçli hale gelmesinin, onun etkilerini ortadan kaldırmaya yetmediğini gösterir: *"Eğer bir hastayla, belli bir zamanda bastırdığı ve bizim keşfettiğimiz bir tasarımı paylaşırsak, başlangıçta bu onun ruhsal durumunda hiçbir şey değiştirmez. Özellikle de, beklediğimiz gibi, önceden bilinçdışı olan tasarım şimdi bilinçli hale geldiği için bastırma ve etkileri ortadan kalkmaz. Aksine, başlangıçta, bastırılmış tasarımın yeniden reddedilmesinden başka bir şey elde edemeyiz"* (s. 79-80 *[215]*). Freud hastanın bir tasarımı iki biçimde sakladığını düşünür; analistin yorumu sayesinde bilinçli hale gelen işitsel bir biçim ve yaşanmış olan şeyin bilinçdışı anısına karşılık gelen bilinçdışı bir biçim. Dolayısıyla, *"bastırmanın ortadan kalkması, ancak dirençler aşıldıktan sonra, bilinçli tasarım bilinçdışı bellek izleriyle bağlantıya girdiğinde gerçekleşebilir. Yalnızca bu bilinçdışı bellek izlerinin kendileri bilince ulaştıklarında başarıya ulaşılır"* (s. 80 *[215]*). Bununla birlikte, Freud, bilinçli tasarımı bilinçdışı tasarımdan yalnızca bu düzeyde ayrıştırmayı tatmin edici bulmaz.

Bilinçdışı duygular

Freud dürtünün hiçbir zaman bilincin konusu olamayacağını hatırlatarak başlar; dürtü ancak iki şekilde, ya bir tasarıma ya da bir duygulanıma bağlanmış olarak bilinçli hale gelebilir: *"Eğer dürtü bir tasarıma bağlanmamış olsaydı ya da bir duygulanım durumu biçiminde görünmeseydi, onun hakkında hiçbir şey bilemezdik"* (s. 82 *[216]*).

Freud daha sonra duyumların, duyguların ve duygulanımların, tasarımların olduğu gibi bilinçdışı olup olamayacaklarını sorgular. Duyumların, duyguların ve duygulanımların algılanan şeyler oldukları düşünülürse, Freud bunların hiçbir durumda "bilinçdışı" olamayacakları sonucuna varır. Fakat duyguların sadece bilinçli olduklarını söylemek, psikanalizde bilinçdışı aşk, nefret ve öfkeden ya da *"bilinçdışı suçluluk duygusundan"* söz etmek şeklindeki alışkanlığımıza ters düşmez mi? Freud bastırma yoluyla bilinçdışı hale gelmenin yalnızca tasarımın yazgısı olduğunu, duyumların, duyguların ve duygulanımların ise temelde nicel türden değişimlere maruz kaldıklarını söyleyerek bu çelişkiyi çözmeye çalışır. Eğer bir duygulanım ya da bir duygu ortadan kaybolursa, Freud'a göre, onun *"yanlış yorumlandığını"* ya da *"baskılandığını"* ya da *"gelişiminin büsbütün engellendiğini"* söyleyebiliriz, fakat *"bastırıldığını"* söyleyemeyiz (s. 83 *[217]*).

Bununla birlikte, Freud duygulanımın farklı yollardan bilinçdışı hale gelebileceğini düşünür; örneğin bastırılabilir başka bir tasarıma bağlanarak ya da kaygıya dönüşerek. Freud *"kelimenin dar anlamıyla söylersek, bilinçdışı tasarımlar olduğu gibi bilinçdışı duygulanımlar yoktur"* (s. 84 *[217]*) diye tekrar altını çizmekle birlikte, sözlerine şöyle açıklık getirir: *"Fakat elbette bilinçdışı sistemde diğerleri gibi bilinçli hale gelen duygulanım oluşumları olabilir. Bütün fark şuradan ileri gelir: tasarımlar -bellek izlerine dayalı- yatırımlardır, duygulanımlar ve duygular ise, nihai görünümleri duyumlar olarak algılanan boşalım süreçlerine karşılık gelirler"* (s. 84 *[217]*). Freud 1915'te duygulanımlara verilecek konumla ilgili kararsız bir duruş sergilese de, sonraki yıllarda duygulanımların bilinçdışında önemli bir yer tuttuklarını kabul edecektir.

Bastırmanın yerleşimi ve dinamiği

Freud daha sonra bilinçdışında, bastırılmış tasarıma yatırımın sürmesini sağlayan mekanizmayı sorgular. Gerçekte, bastırma sırasında tasarıma yapılan yatırım geri çekilir, oysa tasarım bilinçdışı konumunda etkin olmaya devam eder. Yine, bilinçdışı tasarımın ön-bilince/bilince geri dönmemesi nasıl açıklanabilir? Bu karmaşık süreci açıklamak için yatırım enerjisinin yer değiştirmesine başvurmak yetmez, çok odaklı bir yaklaşıma sahip olmak ve yatırımın geri çekilmesinin ve çıkışının hangi sistemde meydana geldiğini sormak gerekir: bilinçdışı mı, önbilinç mi, yoksa bilinç mi? Freud bu noktada *"karşı-yatırım"* adını verdiği (s. 88 *[220]*) yeni bir etmeni işin içine katar: önbilinç, bilinçdışı tasarımın itimine karşı kendini bu savunmayla korur. Örneğin, Küçük Hans'ın atlara yönelik fobik

korkusu, babası karşısında duyduğu kaygının yerine geçen bilinçli bir karşı-yatırım teşkil eder; baba tasarımının yatırımı bilinçdışı kalır. *Asıl bastırma* (sonradan bastırma) durumunda, karşı-yatırımın hedefi tasarımı bastırılmış halde tutmakken, *birincil bastırma* durumundaki hedefi bastırmayı kurmak ve sürdürmektir.

Freud, psikanalistin ruhsal olguları yerleşimsel, ekonomik ve dinamik olmak üzere üçlü bir bakış açısıyla incelediği bu çok odaklı yaklaşıma *"metapsikoloji"* adını verir. Karşı-yatırım durumunda, *yerleşimsel* bakış açısı yatırımların bilinçdışı, önbilinç ve bilinç sistemlerinin hangisinden kaynaklandığına bakar; *ekonomik* bakış açısı ortaya konulan ruhsal enerjinin miktarıyla ilgilenir; *dinamik* bakış açısı ise tasarımı bilinçdışının dışına çıkmaya zorlayan dürtüsel enerji (arzu) ile benlikten ileri gelen ve bastırılmış tasarımın ortaya çıkmasına karşı direnen savunma arasındaki çatışmayı dikkate alır. Freud klinik uygulama için son derece öğretici olacak şekilde bu görüşlerinin fobik, histerik ve obsesif nevrozlara nasıl uyarlanacağını da gösterir.

Bilinçdışı sistemin kendine özgü nitelikleri

Bilinçdışı sistemde *"ne olumsuzlama, ne kuşku, ne kesinlik ölçüsü"* vardır (s. 96 *[225]*) ve yatırımların son derece hareketli oluşu, *birincil süreçlerin* ayırt edici özelliği olan yer değiştirme ve yoğunlaştırma olgularını ortaya çıkarır. Ayrıca bilinçdışı süreçler zamandışıdırlar ve haz ilkesine boyun eğerler; gerçekliği dikkate almaz ve çelişki nedir bilmezler. Buna karşın, önbilinç sisteminde *ikincil süreçler* hüküm sürer ve yatırıma konu olmuş tasarımların boşaltılmasına yönelik eğilimin ketlenmesiyle nitelenirler. Freud ayrıca bütünüyle ön-bilince bağlı olan *bilinçli bellek* ile bilinçdışı deneyimlerin sabitlendiği *bellek izleri* arasında bir ayrım getirir.

Bilinçdışı, önbilinç ve bilinç sistemleri arasındaki ilişkiler

Bilinçdışı, önbilinç ve bilinç ayrık sistemler değildirler; aralarında sıkı bir ilişki vardır ve birbirlerini sürekli olarak etkilerler. Freud bunların karşılıklı ilişkilerini inceleyerek, yalnızca bilinçdışına ait olan ve bastırılmış kalan şeyleri ayırt eder ve sansürün etkin olduğu iki düzey belirtir: *"İlk sansür bilinçdışının kendisine, ikincisi ise bilinçdışının önbilinçteki türevlerine karşı işler"* (s. 105 *[231]*). Bilinçdışından bilince basit bir geçişle özetlenemeyecek olan bilinç kazanma süreci sorununa geri dönen Freud, önbilinçte ortaya çıkan bir şeyin gerçekten bilinçli hale gelebilmesi için bir fazla yatırımın gerektiğini ileri sürer: *"Önbilinç ile bilinç arasındaki sansürün varlığı bize bilinçli hale gelmenin salt ve basit bir algı eylemi olmadığını, fakat görünüşe göre aynı zamanda bir* ***fazla yatırım****, ruhsal örgütlenmede yeni bir ilerleme olduğunu gösterir"* (s. 105-106 *[232]*). Freud son olarak iki önemli noktaya dikkat çeker: ilki, betimsel açıdan *"tartışılmaz"* olarak nitelendirdiği bir olgu olan bilinçdışından bilinçdışına iletişimdir: *"Bir kişinin bilinçdışının, bilinci atlatarak, bir başkasının bilinçdışına etkide bulunabilmesi son derece dikkat çekicidir"* (s. 106 *[232]*); ikincisi nokta ise psikanalitik tedavide bilincin bilinçdışına etkide bulunmasının zorluğuyla ilgilidir; bu süreç uzun bir zaman ve büyük bir enerji gerektirir.

Bilinçdışının tanınması

Bilinçdışına ulaşmanın nevrozdan daha doğrudan bir yolu daha vardır, o da şizofreninin sunduğu yoldur; çünkü burada bilinçdışı, bastırmanın oluşturduğu engel olmadan kendini açığa vurur. Freud şizofrenlerin *"doğallıktan yoksun"* ve tuhaf bir bozulmaya uğramış bir dil kullandıklarını ve konuşmaların içeriğinin çoğunlukla bedensel organlarla ilgili olduğunu gözlemler ve buna *"organ dili"* adını verir (s. 112 *[236]*). Ayrıca şizofrenlerde, sözcüklerin, düş imgelerini üreten birincil sürece benzer bir yoğunlaştırma mekanizmasına maruz kaldıklarını fark eder; *"süreç öyle ileri gidebilir ki, tek bir sözcük,* çoklu bağlantılar*dan*

dolayı buna elverişliyse, bütün bir düşünce zincirinin işlevini üstlenir" (s. 113 *[237]*). Bu hastalarda, *sözcükler*, belirttikleri şey*lerden* daha fazla önem kazanırlar. Başka bir deyişle, şizofrenlerde, *sözcüklerle* ilişkinin bir üstünlüğü olduğu görülür, öyle ki, sözel ifadeler arasındaki benzerlik, şey*lerle* ilişkinin önüne geçer. Örneğin, Freud'un aktardığına göre, Tausk'un bir hastası, çoraplarının ilmeklerinde *"delikler"* olduğu düşüncesi yüzünden ketleniyordu; gerçekte "delik" sözcüğü iki farklı şeyi temsil ettiği halde (ilmeklerin deliği ve kadın cinsel organının girişi), bu sözcüğe basit bir anıştırma bile bir dehşet kaynağı haline geliyordu, çünkü sözcük bu iki anlamı yoğunlaştırıyordu. Bunun yanında, bir şizofreni hastası, ketlenmesinin bilinçdışı simgesel anlamını direnç göstermeden ifade eder ve psikanalist bu sayede bilinçdışının içeriğine doğrudan ulaşma şansına sahiptir; oysa histerik ve obsesif hastalarda bilinçdışının anlamına ulaşmak bastırmanın etkisi yüzünden çok daha zordur. Başka bir deyişle, şizofrenlerin düşünce tarzının ayırt edici niteliğinin, *"somut şeylere sanki soyutlarmış gibi davranmaları"* olduğunu söyleyebiliriz (s. 121 *[242]*).

Freud daha sonra şizofrenlerde, *sözcük* tasarımlarına şey tasarımları gibi davranılmasını (örneğin Tausk'un hastası için "delik" *sözcüğünün*, şeyin - "kadın cinsel organının" eşdeğeri haline gelmesi gibi) açıklamaya çalışır. Bu noktada, bilinçli tasarım düzeyinde *sözcük tasarımı* ve şey tasarımı arasında bir ayrım getirir: şey tasarımı esas olarak görselken, sözcük tasarımı esas olarak işitseldir. Sözcük tasarımı bu şekilde sözelleştirme ile bilincine varmayı birbirine bağlayan bir kavrayış içerisine oturtulur. Freud'a göre bilinçdışı tasarım yalnızca şey tasarımından oluşur ve şey tasarımı dilin ortaya çıkmasından önce gelir; dolayısıyla sözlü dil, psikanalitik tedavideki bilinçli hale gelme sürecinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Freud bunu şöyle ifade eder: *"Bilinçli tasarım şey tasarımını -ve ona ait olan sözcük tasarımını-* içerir; bilinçdışı tasarım ise *tek başına şey tasarımıdır"* (s. 117 *[240]*). Birincil süreçten ikincil sürece geçiş ve Freud'un *"daha ileri bir ruhsal örgütlenme"* olarak nitelendirdiği önbilinç sisteminin kurulması, dilin özel nitelikleriyle olanaklıdır. Aktarım nevrozlarında bastırmayla reddilen tam da bu sözcük tasarımıdır; dolayısıyla tedavi süreci, eylemlerin yerine sözcüklerin konulmasına dayanır: sözel düşüncenin analitik deneyimin ayrıcalıklı aracı olması bundandır.

Şizofreni konusuna geri dönen Freud, şizofrenlerde ağırlıklı olarak sözcük tasarımlarına yapılan yatırımın, iyileşmeye yönelik bir girişimin sonucu olduğunu belirtir: dürtüsel yatırımın bilinçdışı nesne tasarımlarından geri çekilmesinin ardından (narsisistik nevrozların tipik özelliğidir), bu hastalarda sözcük tasarımlarına aşırı bir yatırım gözlenir. Bu süreç, *"yitirilmiş nesneleri yeniden kazanma"* çabasıyla, *"sözcük öğesi üzerinden nesneye giden yola"* koyulmaya karşılık gelir; bu da bir iyileşme girişimidir. Fakat bunun sonucunda şizofrenler, "şeyler yerine sözcüklerle yetinmeye mecbur" duruma gelirler (s. 120 *[242]*). Freud bizi fazlasıyla soyut bir düşünceye doğru kaymaya karşı uyararak makalesini tamamlar: *"Soyut düşünürken, sözcüklerin bilinçdışı şey tasarımlarıyla olan ilişkisini* görmezden gel*me riskini göze alırız. Felsefenin, ifade ve içerik olarak, şizofrenlerin davranış şekliyle bulmayı ummadığımız bir benzerlik taşıdığı inkar edilemez"* (s. 121 *[242]*).

Birinci yerleştirme ve birinci dürtü kuramı: Fransızların uzmanlık alanı

Fransız psikanaliz okulu hiç kuşkusuz Freud'un -doruk noktalarından biri de *Metapsikoloji*'nin ilk üç denemesi olan- ilk dönem eserlerinden en çok esinlenmiş okuldur. Bu düşünce okulunun öncelikli olarak birinci yerleştirmenin (bilinçdışı, önbilinç, bilinç) ve haz-hoşnutsuzluk ilkesine dayalı birinci dürtü kuramının kazanımları üzerine kurulu bir yaklaşımla nitelenmesi bundandır. Bu ayrıcalıklı ilgi, *Metapsikoloji*'nin devamı niteliğinde olan ve Freud'un burada benimsediği soyut üslubun izini taşıyan çok sayıda çalışmayla kendini gösterir. Bu açıdan Fransız psikanalistlerin katkıları, ana dili İngilizce olan psikanalistlerin katkılarıyla karşıtlık içindedir: klinik uygulamaya atıf ilk grupta örtük olma eğilimindeyken, ikinci grupta genellikle açıktır. Kuşkusuz, felsefi bir gelenek, kimi zaman klinik deneyimden uzaklaşıp kurgusal alana kayma pahasına, Fransızca konuşan psikanalistlerin düşünme biçimine damgasını vurmuştur. Pierre Luquet (1985) şöyle ifade eder: *"Psikanaliz kurgusal*

görüşlerin değil, olguların tanınmasına yönelik günlük çalışmanın ürünüdür. Daha sonra uygulanır ve felsefesi yapılır".

Birinci yerleştirmeye ve birinci dürtü kuramına böyle önem verilmesinin çeşitli nedenleri vardır. En önemlilerinden birisi hiç kuşkusuz Freud'un başlangıç eserlerinin, kısmen de olsa Fransızcaya ilk çevrilenler olması, ikinci dönem eserlerininse daha sonradan çevrilmesidir. Bunun dışında, metapsikoloji yönünde yapılan bu tercih, J. Lacan'ın (1955) öğütlediği "Freud'a geri dönüş"ün etkisiyle pekiştirilmiştir. Bununla birlikte, bu geri dönüş, Freud'un bütün eserlerine değil, *Düşlerin Yorumu* (1900a) ve *Espriler ve Bilinçdışıyla İlişkileri* (1905c) gibi, temelde nevrozlara odaklanmış ilk çalışmalarına bir geri dönüştür. Freud'un eserlerinin bir kısmı üzerine yoğunlaşan bu ilginin avantajları ve dezavantajları olmuştur: avantajı, Freud'un başlangıç eserlerinin incelenmesini teşvik etmesidir; dezavantajı ise, Freud'un sonraki çalışmalarının, özellikle de depresyon, psikoz ve sapkınlığa ayrılmış yazılarının değerinin azımsanmasıdır. Oysa bu yenilikçi görüşler henüz 1915'te, özellikle "Dürtüler ve Yazgıları"nda ve "Yas ve Melankoli"de bile fark edilebilirler ve Freud'u ikinci bir dürtü kuramına ve ikinci bir yerleştirmeye itecek olanlar da bu görüşlerdir.

1970'li yıllardan itibaren, gittikçe artan sayıda Fransız psikanalist, psikanalizin uygulama alanını nevrozların ötesine genişletmek ve sorunları narsisistik düzeyde yoğunlaşan "zor" hastaların tedavisiyle ilgilenmek gereğini duydu. O zaman, önceki katkılar da göz ardı edilmeden, ilgi yavaş yavaş Freud'un 1915'ten sonraki çalışmalarına, yani ikinci dürtü kuramına, ikinci yerleştirmeye ve ilkel savunma mekanizmalarına doğru yöneldi. Bu çizgiyi izleyenlerden uluslararası düzeyde en çok bilinenler arasında, A. Green'in sınır durumlar, D. Anzieu'nun deri-benlik, J. McDougall ve J. Chasseguet-Smirgel'in sapkınlıklar üzerine çalışmalarını ve P. C. Racamier'in psikozla ilgili araştırmalarını sayabiliriz.

Duygulanım tasarımdan ayrılamaz

1960'lı yılların sonuna doğru, A. Green, duygulanımların ve bedenin rolünü psikanalitik kavramsallaştırmasının dışında bırakarak, analizi dilbilimsel gösterenlerle ilgili entelektüel bir oyuna indirgeme tehlikesiyle karşı karşıya bırakan J. Lacan'ın görüşlerine var gücüyle karşı çıktı. A. Green, deneyimin duygulanımsal ve bedensel boyutuna, yalnız kuramda değil, psikanalitik tedavi yaşantısında da hak ettiği yeri geri vermek amacıyla *Canlı Söylem*'i *[Le discours vivant]* (1973) bu yüzden yayımlamıştır.

Green bu kitapta Freud'un yapıtlarının kronolojik bir yeniden okumasını yaparak başlar ve böylece Freud'un kuramında duygulanımın, tasarımın yanında merkezi bir yer tuttuğunu ortaya koyar. Green kendi bakış açısını Lacan'ınkinin karşısına yerleştirir; çünkü Lacan duygulanımların rolünü küçümsemiş, hatta aktarımsal/karşı aktarımsal duygulanımların rolünü hiçe sayarak, bilinçdışında duygulanımların olmadığını, yalnızca tasarımların ve sözel gösterenlerin olduğunu ileri sürmüştür. Green'e göre, *Metapsikoloji*'yi yazdığı sırada Freud'un bilinçdışında duygulanımlara verilecek konumla ilgili kararsızlık gösterdiği kuşku götürmez. Fakat sonraki çalışmalarında Freud bu belirsizlikleri yavaş yavaş ortadan kaldırmıştır: Sonunda bilinçdışı duygulanımların (bilinçdışı suçluluk duygusu gibi) varolduğu sonucuna varır, fakat bunlara bastırılmış tasarımlarla aynı konumu vermez. Green daha ileri giderek, dürtünün "temsilci-tasarımı" ile "temsilci-duygulanımı" arasında bir ayrım yapmayı önerir. Ayrıca, Green'e göre duygulanım çift boyutludur: bir taraftan bedene yakındır -*"duygulanım hislenmiş bedene bakıştır"* (s. 221)- ve ekonomik açıdan boşalımda rol oynar; diğer taraftan ruhsal bir boyutu vardır ve hazza/hoşnutsuzluğa bağlı bir *"nitelik"* taşır -*"beden bir eylemin öznesi değil, bir tutkunun nesnesidir"* (s. 220). Son olarak, Green, salt dilbilimsel anlamda *dil* -Lacan'ın cümlesini değiştirerek *"yalnızca kendine gönderme yapar"* diye ekler (s. 239)- ve *"bedensel maddenin dile dönüşü"* olarak betimlediği (s. 239) *söylem* arasında bir ayrım yapar; söylem aynı anda düşünceleri, tasarımları, duygulanımları, eylemleri ve bedeninin durumlarını bir araya getirir. Green, duygulanımın rolüyle ilgili görüşlerini *Canlı Söylem*'de ileri sürdüklerinden öteye taşımaz; bu yüzden, yaklaşımı esas olarak Freudçu birinci yerleştirmenin devamı niteliğindedir.

Canlı Söylem Fransız psikanalizinde önemli bir dönüm noktası teşkil eder, çünkü Green'in düşünceleri, Lacan'ın görüşlerini koşulsuz benimsemeye meyletmiş çok sayıda psikanalistin, Lacan'ın kısaltılmış seans uygulamasına karşı çıkmasına ve zenginleştirilmiş bir kuramsal-klinik Freudçu geleneğe katılmasına olanak vermiştir.

"DÜŞ KURAMINA METAPSİKOLOJİK BİR KATKI" (S. FREUD, 1917d)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1917d), "Complément métapsychologique à la théorie du rêve" (Düş kuramına metapsikolojik bir katkı) *Métapsychologie* (Metapsikoloji) çev. J. Laplanche ve J.-B. Pontalis, Paris, Gallimard, 1968 içinde s. 123-143 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XIII, 242-258'e* gönderme yapmaktadır].

1915'te yazılan ve 1917'de yayımlanan bu dördüncü deneme, Freud'un son dönemde geliştirmiş olduğu kavramları düş kuramıyla bütünleştirmeyi amaçlıyordu. Örneğin, ilkel narsisizmi yeniden gündeme getiren -düş arzusunda görüldüğü gibi- *zamansal gerileme* (ya da gelişim öyküsünde gerileme) ile *"arzunun varsanısal doyumu evresine bir geri dönüş"* olan *yerleşimsel gerileme* (s. 132 [250-251]) arasında getirdiği ayrımı belirginleştirir. Fakat eğer düş arzusu, varsanıya ve arzunun doyumunun gerçekliğine inanmaya bir gerilemeyse, düş ile diğer varsanı türleri, Meynert'in tanımladığı akut varsanısal konfüzyon veya şizofreninin varsanısal evresi arasında nasıl bir farklılık vardır? Freud bu noktada benliğin, algı ve tasarımı, iç ve dışı ayırt edebilmesini sağlayan *gerçeklik sınamasını* devreye sokar. Sonra da gerçeklik sınamasının, patolojilerde ve düşlerde nasıl yürürlükten kalkabildiğini inceler. Düşlerin nitelikleri uyku durumu tarafından belirlenir: uyku durumu bilinç, önbilinç ve bilinçdışı sistemlerden yatırımın geri çekilmesine ve gerçeklik sınamasının terk edilmesine yol açar ve böylece uyarımın, *"düş arzusunun varsanısal psikozuna"* gerilemesi için yol açılmış olur. Bu metin, *Düşlerin Yorumu*'nda (1900a) geliştirilmiş olan düş kuramına tamamlayıcı bir ışık tutar, fakat özünde yeni bir kavrayış getirmez.

Karl Abraham (1877-1925): psikanalitik araştırma alanında bir öncü

Freud'un "Yas ve Melankoli"de öne sürdüğü varsayımlar, psikanalizin erken tarihinde önemli bir figür olan Karl Abraham'ın öncü çalışmalarının devamı niteliğindedirler. Alman hekim Abraham, Berlin'de psikiyatri eğitimi aldıktan sonra, 1907'de, Bürghölzli kliniğini yöneten Eugen Bleuler'in yanında kendini geliştirmek üzere Zürih'e gitti. C. G. Jung da bu kliniğin şefiydi. Abraham, Freud'un çalışmalarını İsviçre'deki bu staj sırasında keşfetti. Aynı yıl Berlin'de bir muayenehane açtı ve Freud'la tanışmak için Viyana'ya gitti. Bu tanışma iki adam arasında derin bir dostluğun başlangıcı oldu ve 1907-1925 yılları arasındaki sayısız mektuplaşmanın tanıklık ettiği, uzun yıllar süren bir bilimsel fikir alışverişi bunu izledi. Çok geçmeden, Jung ve Abraham arasında rekabete dayalı bir çatışma baş gösterdi. Freud o sıralar veliahtı olarak gördüğü ve psikanalizin uluslararası psikiyatri çevrelerinde ve Yahudi-olmayanlar arasında yayılması için güvendiği Jung'un tarafını tutarak, kısmen bu çatışmayı körükledi. Fakat Freud ve Jung'un ilişkisi kısa bir süre sonra bozuldu çünkü Jung Freudçu libido kuramını reddetti; oysa Abraham bu kuramın inançlı bir savunucusuydu. O zamandan sonra Abraham Freud'un güvenini tümden kazandı ve özellikle 1910'da Berlin Psikanaliz Enstitüsü'nü kurarak psikanalizin gelişiminde önemli bir rol oynadı. Sonrasında Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin başkanı ve Jahrbuch für Psychoanalyse de dahil olmak üzere birçok psikanaliz dergisinin editörü olarak Jung'un yerine geçti. Aynı zamanda, aralarında Hélène Deutsch, Edward Glover, James Glover, Karen Horney, Melanie Klein, Sándor Rado ve Theodor Reik'ın da yer aldığı çok sayıda tanınmış psikanalistin eğitim analistiydi. Henüz 48 yaşındayken bir akciğer hastalığı yüzünden öldü. Psikanalitik hareketin genelinde kaybı derinden hissedildi.

Abraham Freud'un görüşlerini çabucak benimsedi, fakat bazen de ustasına karşı çıkmak pahasına kendi yolunda ilerledi. Kesinliği ve açıklığıyla göze çarpan çok sayıdaki eserinden burada özellikle manik depresif bozukluklar ve libidinal gelişim

evreleri üzerine temel çalışmalarını hatırlatacağız. Abraham manik depresif bozukluğu olan hastaları tedavi eden ilk psikanalistti ve 1911 tarihli bir makalede, sadistik düşlemlerin şiddeti ve "libidonun aşırı düşmanca eğilimi" *nedeniyle, depresif hastaların sevme yetisinin felce uğradığını gösterdi (1911, s. 104). Depresyonun sadizmin bastırılmasından ileri geldiği varsayımını öne sürdü ve melankoli ile maninin aynı kompleksten kaynaklandıklarını, fakat hastanın bu komplekse gösterdiği tepki açısından farklılaştıklarını ortaya koydu. Abraham ayrıca yetişkin depresyonunun, çocukluktaki temel bir depresyona dayanması gerektiği düşüncesini ileri sürdü, ancak bunu doğrulamayı başaramadı; bu varsayıma klinik örnek getiren Melanie Klein oldu. Abraham bu keşfini hemen Freud'la paylaştı (Abraham'dan Freud'a mektup, 423 A, 7 Ekim 1923).*

Abraham 1924'te görüşlerinin geniş kapsamlı bir sentezini yayımladı ve burada çeşitli ruhsal bozuklukların takılma noktalarını farklı libidinal gelişim evrelerine yerleştirmeyi denedi. Bunun için Freud'un libido evrelerine ilişkin klasik kuramını (1905a) dayanak almış ve buna birçok yenilik getirmişti; en önemlisi de sadistik-anal evre ve oral evre içinde iki alt evre ayrıştırmasıydı. Ona göre, sadistik-anal evre, boşaltmaya ve nesneyi tahrip etmeye dayalı erken bir evreyle *(depresyonun takılma noktasıdır), tutmaya ve nesneye hükmetmeye dayalı daha* geç bir evreye *(obsesif nevrozun takılma noktasıdır) ayrılır. Depresyonun takılma noktasının boşaltmayla ilgili sadistik ilk alt-evreden daha önceye rastlaması da mümkündür; Abraham bu durumlarda takılmayı oral evreye dek geri götürür. Abraham oral evreyi de iki alt evreye ayırır: çiftedeğerlilik öncesi emmeyi kapsayan* erken bir oral evreyle, *dişlerin çıkmasına denk düşen ve emme-ısırma çiftedeğerliliğini doğuran daha* geç bir sadistik-oral evre. *Abraham aynı zamanda aşk ve nefret duygulanımlarının, genital evredeki tam nesne sevgisine varana dek, nesne ilişkileriyle bağlantılı olarak nasıl geliştiğini betimler:* "Tam ve eksiksiz bir sevme yetisi ancak libidinal gelişimin genital evresinde kazanılır" *(1924, s. 260).*

K. Abraham'ın çalışmaları, özellikle öğrencisi Melanie Klein üzerinde derin bir etki bırakmıştır; öyle ki, A. Haynal ve E. Falzeder'in (2002, s. xxviii) belirttiği gibi, "(Klein'ın) kuramları, Abraham'ın -şans eseri, Freud'un onayıyla ve onunla düşünce birliği içinde- attığı temeller olmadan anlaşılamaz".

"YAS VE MELANKOLİ" (S. FREUD, 1917e [1915])

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1917e [1915]), "Deuil et mélancolie" (Yas ve melankoli), *Métapsychologie* (Metapsikoloji) çev. J. Laplanche ve J.-B. Pontalis, Paris, Gallimard, 1968 içinde s. 145-171 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XIII, 262-278'e* gönderme yapmaktadır].

Normal yas ve patolojik yas

Freud, "Yas ve Melankoli"de, bireyin, gerçek bir kaybın ya da sevilen bir kişiyle ilgili bir hayal kırıklığının ya da bir idealin kaybının ardından verdiği tepkileri sorgular. Neden bazı insanlar belli bir süre sonra üstesinden gelinen bir yas duygulanımıyla tepki verirken, diğerleri depresyona sürüklenir? Freud'un döneminde "melankoli" denilen şeyin bugün depresyon olarak adlandırıldığını ve "melankoli" teriminin depresyonun ağır, psikotik biçimi için korunduğunu belirtelim (M. Bonaparte, A. Freud, E. Kris, 1956; J. Strachey, 1957; J. Laplanche, 1980). Freud, sürecin esas olarak bilinç düzeyinde gerçekleştiği normal yastan farklı olarak, patolojik yasın bilinçdışı düzeyde geliştiğini söyler, çünkü melankolik kişi

"neyi kaybettiğini bilinçli olarak ayrımsayamaz" (s. 149 *[263]*). Normal ve patolojik yasın ortak özelliği, benliği tüketen yas çalışmasının neden olduğu bir ketlenme ve ilgi kaybıdır. Fakat melankolide buna bir şey daha eklenir; Freud'a göre bu, özsaygı duygusunda olağanüstü bir azalmadır: *"Yasta dünya yoksullaşır ve boşalır, melankolide ise benliğin kendisi"* (s. 150 *[264]*). Patolojik yasta, kendini kınamalar ve kendini değersizleştirme biçiminde ön plana çıkan şey, hastanın kendi benliğinden duyduğu hoşnutsuzluktur. Hezeyanlı bir cezalandırılma beklentisine kadar gidebilen bu kendini suçlamalar nasıl açıklanabilir?

Melankolide, "ben yetersizim!" aslında "sen yetersizsin!" demektir

Freud bu noktada, dahice bir sezgiyle, depresif kişinin kendini suçlamalarının aslında genellikle kişinin yakın çevresinden, *"kaybettiği"* önemli bir kişiye karşı yöneltilen suçlamalar olduğunu fark eder (s. 160 *[270]*). Örneğin, *"Kocasının kendisi gibi yetersiz bir kadına bağlanmış olmasına yüksek sesle üzülen bir kadın, aslında, kocasının her anlamda yetersiz olduğundan yakınmak ister"* (s. 154 *[267]*). Başka bir deyişle, bu kadın *"ben* yetersizim!" diyerek kendini suçlarken, bu kendini suçlamanın aslında bilinçdışı olarak kocasına yönelik bir suçlama olduğu ortaya çıkar: *"sen* yetersizsin!" Freud bu hastalardan söz ederken Almanca *Klagen* ("yakınmak" anlamındaki şikayetler) ile *Anklagen* ("birinden şikayetçi olmak" anlamına gelen eski bir hukuk terimi) sözcükleri arasındaki yoğunlaştırmadan faydalanarak, bu durumu son derece güzel ifade eder: *"Ihre Klagen sind Anklagen"*, yani: "Şikayetleri, birinden şikayetçi olmak anlamındadır"

Sezgilerinin peşinden giden Freud, melankolik bir hastanın kendini suçlarken -örneğin *"ben yetersizim*!" derken- kullandığı sözcüklerin, tam da içsel çatışmasının yapısını gösterdiğini fark eder: *"Üzerinde durmamız gereken şey daha çok [melankoliğin] psikolojik durumunu doğru şekilde betimliyor olmasıdır"* (s. 152 *[264]*). Kendini suçlamaların kendine özgü dil yapısının, melankolik kişinin içsel çatışmasının örgütlenişini yansıtmasından yola çıkan Freud, süreçte rol oynayan farklı öğeleri sistemli bir şekilde gözden geçirir ve tek tek bileşenlerine ayırır. Sırayla, kayıp nesnenin oral içe yansıtılmasını, sevgiden narsisizme gerileme yoluyla bu nesneyle özdeşleşilmesini, nesneye yönelik nefretin kişinin kendine geri dönüşünü, vb. betimler; bunları aşağıda inceleyeceğiz. Bu süreçlerin anlaşılması, okuyucu tarafından büyük bir dikkat gerektirir, zira Freud'un gönderme yaptığı klinik malzeme belirgin olmaktan çok örtüktür. Yine de, bunları ana hatlarıyla özetlemeyi deneyeceğim.

Dış dünyayla ilişkinin kesilmesi ve narsisistik içe çekilme

Freud, melankolik hastanın, aslında örtük olarak suçladığı başkası olmasına rağmen -*"**sen** yetersizsin!"*-, görünürde *"**ben** yetersizim!"* sözcükleriyle kendini suçlamasında, nasıl olup da *"**sen**"*in yerine *"**ben**"*in konulduğunu açıklayarak başlar. Sözel olarak bu şekilde ifade bulan ruhsal dönüşümlere karşılık gelen ruhsal süreçler nelerdir? Freud bunu, nesne kaybı durumunda, normal yas ve patolojik yas arasında, libido yatırımındaki yön değişikliğine bağlı önemli bir farklılık olduğunu göstererek açıklar: Normal yasta kişi, "kayıp" nesneden vazgeçmeyi ve libidosunu ondan geri çekmeyi başarabilir ve böylece serbest kalan libido yeni bir nesneye yatırılabilir. Buna karşın melankolik kişi, kayıp nesneden libidosunu geri çekmez; benliği ondan ayrılmamak ve onunla bir olmak için düşlemsel olarak bu nesneyi "yutar" ve böylelikle *narsisistik* özdeşleşme yolunu benimsemiş olur: *"Böylece nesnenin gölgesi benliğin üzerine düştü ve o zaman benlik, özel bir merci tarafından, sanki terk edilmiş nesneymiş gibi, bir nesne olarak yargılanabilir hale geldi. Bu şekilde, nesne kaybı bir benlik kaybına, ve benlik ile sevilen kişi arasındaki çatışma da benliğin eleştirisi ile özdeşleşme yoluyla değişikliğe uğramış benlik arasında bir bölünmeye dönüştürüldü"* (s. 156 *[268]*). Nesne yatırımının, kendisi nesneyle birleşmiş benliğe doğru yön değiştirme-

si, melankoliğin çevresindeki insanlara olan ilgisizliğinin ve kendi içine "narsisistik" geri çekilmesinin nedenidir; hasta kendisiyle öyle meşguldür ki, kendini kınamaların girdabına sürüklenmiş gibidir.

Kınamaların bu şekilde kişinin kendi üzerine dönüşü, benlikte bir bölünme olduğuna işaret eder: benliğin bir bölümü kayıp nesneyle birleşirken, diğer bölümü, Freud'un *"vicdan"* adını verdiği bir merci rolü üstlenerek onu eleştirir: *"Bu kişide, benliğin bir bölümünün nasıl diğerine karşı geldiğini, onu eleştirel bir gözle değerlendirdiğini, ona adeta bir nesneymiş gibi davrandığını* görürüz" (s. 153 *[266]*). Bu eleştirel merci, üstbenlik kavramının habercisidir.

Aşk narsisistik özdeşleşmeye doğru geriler ve nefret kişinin kendisine döner

Freud depresiflerdeki güçlü özyıkım eğiliminin, nesneye ve benliğe yönelik aşk ve nefret çiftedeğerliliğinin güçlenmesinin sonucu olduğunu düşünür; sonra bu duygulanımlar birbirinden ayrılır ve farklı yazgılara boyun eğerler. Bir yandan, kişi nesneyi sevmeye devam eder, fakat bunun bedeli, nesneyi "sevmenin" nesne "olmak" anlamına geldiği, sevginin ilkel bir biçimi olan özdeşleşmeye geri dönüştür: *"Nesneyle narsisistik özdeşleşme* böylece aşk yatırımının ikamesi haline gelir ve bunun sonucunda, *sevilen kişiyle anlaşmazlıklara rağmen, aşk ilişkisinden vazgeçmek zorunda kalınmaz"* (s. 156 *[268]*). Burada, libidonun, kişinin nesneyi "yutarak" içine aldığı yamyamsı oral evreye gerilemesi söz konusudur. Diğer yandan, benliğin sevilen nesneyle narsisistik özdeşleşmesi sonucunda, kişinin dış dünyadaki nesneye yönelik nefreti, nesneyle birleşmiş olan kendi benliğine döner: *"Nesnenin kendisinden vazgeçilmiş olunduğu halde vazgeçilemeyen nesne sevgisi narsisistik özdeşleşmeye sığındığında, nefret bu ikame nesne üzerinde faaliyete geçer ve ona hakaret eder, onu aşağılar, ona acı çektirir ve bu acıdan sadistik bir doyum alır"* (s. 159 *[270]*).

Görünürdeki kendini kınamalar, başkasına yönelik gizil kınamalardır

Freud melankoliğin kendini suçlamalarının aynı zamanda nesneye yönelik bir saldırganlık olduğunu, dolayısıyla hastanın narsisistik içe çekilmesinin, bilinçdışı bir nesne ilişkisinin varlığını sürdürmesini engellemediğini göstererek belirleyici bir adım daha atar. Freud melankolik hastanın, tıpkı obsesif hasta gibi, sadistik ve nefret dolu eğilimleri aynı anda hem kendine hem de genellikle yakın çevresinden bir başkasına karşı uygulamaktan *"zevk"* aldığını gözlemler: *"Genellikle, her iki bozuklukta da hastalar, düşmanlıklarını doğrudan doğruya göstermek zorunda kalmamak için hastalığa sığındıktan sonra, kendini cezalandırmanın sunduğu dolaylı yoldan giderek, hastalıklarıyla sevdikleri kişilerden intikam almayı ve onlara eziyet etmeyi yine de başarırlar"* (s. 160 *[270]*).

Freud böylelikle melankoliğin kendine yönelttiği saldırganlığın, nesneye saldırmanın ve ondan intikam almanın bir yolu olduğunu ortaya koyarak, bu hastaların, narsisizmin yanında, yakın çevreleriyle nefret ve saldırganlık üzerine kurulu bir nesne ilişkisini de sürdürdüklerini gösterir. Kuşkusuz, manik depresif hastalarda narsisistik içe çekilmenin üzerinde durmuş olması, Freud'a bu hastaların aktarım kuramayacaklarını ve analiz edilemez olduklarını düşündürmüştür -narsisistik nevrozlar olarak adlandırılmaları bundandır. Fakat Freud-sonrası psikanalistler bu hastaların aktarım kurduklarını ve bu aktarımın, analiste karşı düşmanlığın baskın olduğu bir aktarım olsa da, analiz edilebilir olduğunu göstermişlerdir.

Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi

Freud'un "Yas ve Melankoli" ye sonradan getirdiği açılımlar

Freud'un betimlediği depresyonun ruhsal mekanizmalarını, sonradan getirdiği önemli açılımları göz önünde bulundurursak daha iyi anlayabiliriz. Aşağıda, ilgili eserleri ele alırken geri döneceğimiz bazı temel noktaları veriyoruz.

Yaşam ve ölüm dürtüleri arasındaki çatışmanın ortaya konulması (1920)

Depresif hastalarda özyıkım dürtülerinin oynadığı merkezi rol, Freud'u, 1915'te ileri sürmüş olduğu haz ilkesine dayalı birinci dürtü kuramını gözden geçirmeye iten etkenlerden biriydi. Eğer dürtünün amacı her şeyden önce doyum arayışı ise, depresif bir kişiyi intihara sürükleyebilen şeyi nasıl açıklarız? İşte bu türden sorulara yanıt vermek amacıyla, 1920'de, Freud yaşam ve ölüm dürtüleri arasındaki temel çatışmaya dayalı yeni bir dürtü kuramı öne sürdü; bu kavrayışı, melankoli de dahil olmak üzere çok sayıda psikopatolojik duruma uygulayacaktır.

Benlik, altbenlik ve üstbenlik arasındaki çatışma (1923)

Freud 1915'te, "Yas ve Melankoli"de, melankoliğin kendini suçlamalarını, benliğin bir bölümünün diğeri üzerinde uyguladığı *"eleştiri"*ye dayandırır ve *"iç ses"*e benzer bir *"vicdan"*dan söz eder. 1923'de bu "eleştiri"yi, üstbenlik olarak adlandıracağı gerçek bir ruhsal merciye dönüştürecek ve onu önceden tanımlanmış olan diğer iki merciyle, yani *benlik* ve *altbenlikle* yakından ilişkilendirecektir. Freud'a göre, normal durumlarda üstbenlik, *altbenliğin* dürtüsel talepleriyle karşı karşıya kalan *benliğe* yönelik düzenleyici bir rol oynar. Bununla birlikte, melankolide, Freud üstbenliğin benliğe karşı aşırı bir sadizm uyguladığını belirtir, çünkü bu hastalıkta: *"[Üstbenlik] acımasız bir şiddetle benliği kasıp kavurur; sanki bireyde mevcut bulunan tüm sadizmi ele geçirmiştir. (...) Şimdi benlikte hüküm süren şey, deyim yerindeyse, saf bir ölüm dürtüsü kültürüdür ve eğer benlik onun zorbalığına karşı kendini zamanında savunmaz ve maniye kaymazsa, gerçekte benliği ölüme götürmeyi oldukça sık başarır"* (1923b, s. 268 *[296]*).

Benliğin bölünmesi (1927)

Freud'da benliğin bölünmesi kavramı "Yas ve Melankoli"de zaten mevcuttu. Freud, özellikle melankolik kişide *"vicdanın"* benliği eleştirdiğindeki sertliğini betimlerken, benliğin *"bölünmesi"* ya da *"yarılması"* terimini açık bir şekilde kullanır. Daha sonraları, "Fetişizm"de (1927e), benlik bölünmesiyle ilgili varsayımlarını tamamlayacak ve depresyonda, bunun nesne kaybının inkarının bir sonucu olduğunu ileri sürecektir. Freud bu iddiasına örnek olarak, çocuklukta kaybettikleri babalarının ölümüne *"kör kalmış"*, fakat yine de psikoz geliştirmemiş olan iki erkek kardeşin analizinden bahseder: *"Ruhsal yaşamlarında bu ölümü kabul etmeyen yalnızca bir akım vardı, diğer bir akımsa olayın bütünüyle farkındaydı; biri arzuya, diğeri gerçekliğe dayanan bu iki konum bir arada bulunuyorlardı. Bu bölünme, bu iki vakadan birinde, orta şiddette bir obsesif nevroza neden olmuştu"* (s. 137). Başka bir deyişle, bölünme kavramı, patolojik yas durumunda benliğin bir bölümü kaybın gerçekliğini reddederken, diğerinin onu kabul etmesi durumunu açıklar. Sonraki çalışmalarında Freud, gerçekliğin inkarı ve benliğin bölünmesi olgularına gittikçe daha fazla önem verecektir.

Metapsikoloji'den hareketle Klein'ın ve Klein-sonrası psikanalistlerin getirdikleri açılımlar

M. Klein, Freudçu klasik kuramdan yola çıkarak görüşlerini geliştirmekle başladı ve zamanla kendi düşüncelerini ileri sürdü. Dayanak aldığı Freudçu temel kavramlar arasından birçoğu *Metapsikoloji*'de, özellikle de "Dürtüler ve Yazgıları"nda (1915c), "Bilinçdışı"nda (1915e) ve "Yas ve Melankoli"de (1917e [1915]) ortaya konulanlardı.

M. Klein "metapsikoloji"den hiç bahsetmedi; kavramlarını esas olarak klinik terimlerle ifade etti ve paranoid-şizoid konum ve depresif konum gibi yapısal kavramların yanında, yansıtmalı özdeşleşmeye merkezi bir yer verdi. Kısa bir hatırlatmayla başlayalım.

Ruhsal işleyişe ve değişime ilişkin yapısal bir kavrayış

"Konum" kavramının ortaya konulması, M. Klein'a yalnız ruhsal yapının iki temel durumunu -paranoid-şizoid konum ve depresif konum- ayrıştırma imkânı vermekle kalmadı, psikanalitik süreçte gözlemlenen yapısal değişimleri de açıklama olanağı verdi. Konum kavramı, oral ya da fallik evre gibi libidinal gelişimin kronolojik bir evresinden farklı bir şeye işaret eder, çünkü ruhsal örgütlenmenin geçici durumunu ve bu iki durum arasındaki geçişleri yansıtmayı amaçlayan yapısal bir kavramdır.

Paranoid-şizoid ve depresif konumların kuruluşunda ve birinden diğerine geçişte çok sayıda etmen rol oynar; bunlar arasında, benliğin kaynaşma derecesi (parçalanmış ya da bütünleşmiş), nesne ilişkilerinin doğası (kısmi ya da bütün), savunmaların düzeyi (ilkel ya da gelişmiş), vb. sayılabilir. Ayrıca, paranoid-şizoid konumdan depresif konuma geçiş sırasında, M. Klein'a göre çocukluğun ilk gelişim dönemine ait erken Oedipus kompleksinden, Freud'un betimlemiş olduğu geç Oedipus kompleksine bir geçişe de tanıklık ederiz. Başka bir deyişle, yapısal konum kavramıyla, M. Klein paranoid-şizoid konumdan depresif konuma geçişin, psikotik bir işleyişten sağlıklı bir işleyişe temel geçişi oluşturduğunu gösterdi.

"Saf haz-benlik"ten aşk ve nefretin bütünleştirilmesine

Freud'un 1915'te "Dürtüler ve Yazgıları"nda açıkladığı "saf haz-benlik" kavramının yanında onunla ilişkili yansıtma ve içe yansıtma kavramlarını da model olarak alan M. Klein, ilk kısmi nesne ilişkilerinden, ayrı ve bütün nesneyle ilişkiye dek, küçük çocuklarda duygulanımların geçirdiği değişimleri betimledi. Freud'un *"saf haz-benlik"* kavramını nasıl tanımladığını hatırlayalım: *"(Benlik), karşısına çıkan nesneler haz kaynağı oldukları ölçüde onları kendi* içine alır, *(Ferenczi'nin deyişiyle) içe yansıtır ve diğer taraftan, kendi içinde hoşnuzsuzluk yaratan şeyleri de kendisinin dışına atar"* (Freud, 1915c, s. 37 *[180]*). Buradan hareketle, M. Klein, süt bebeğinin ilk ilişkisinin doğasını ayrıntılı şekilde betimleyecek ve bu ilişkinin kısmi bir nesneyle -anne memesiyle- kurulduğunu gösterecektir. Anne memesi, tüm beklentilerin nesnesi olan ideal bir memeyle, nefret ve korku nesnesi olan zulmeden bir memeye bölünmüş haldedir; bu durumu Klein paranoid-şizoid konum olarak adlandırır. Ardından, benlik ve nesneler yavaş yavaş bütünleştirildikçe, süt bebeği annesini tam bir kişi olarak algılamaya ve sevmeye başladığında ortaya çıkan değişimi betimleyecek ve bunu depresif konumun başlangıcı olarak değerlendirecektir.

Freud'un 1915'te yazdıklarını Klein'ın bu kavramlarının ışığında okuduğumuzda, duygulanımların ve nesne ilişkilerinin niteliğinde bir değişim olduğunu sezdiğini, fakat bu değişimi, aşk ve nefretin bütünleştirilmesi ve kısmi bir nesne ilişkisinden tam bir nesne ilişkisine geçiş olarak açıkça kavramsallaştırmadığını görürüz. Freud'un bu değişimi nasıl betimlediğine bakalım: *"Gerektiğinde belki bir dürtünün doyum için yöneldiği nesneyi "sevdiğini" söyleyebilirdik. Fakat bir dürtünün bir nesneden "nefret ettiğini" söylemek bize tuhaf gelir ve bu sayede anlarız ki,* "sevmek" *ve "nefret etmek" sözcükleri dürtülerin nesneleriyle olan ilişkileri* için kullanılamazlar, *yalnızca bütün-benliğin nesnelerle ilişkilerine mahsusturlar"* (Freud, 1915c, s. 39 *[182]*). Freud'un aşkın ve nefretin geçirdiği değişimlerle ilgili ana hatlarıyla belirtmiş olduğu görüşleri tamamlamak ve kliniğe uygulanabilir hale getirmek M. Klein'a düşecektir.

Yas ve manik-depresif durumlar

Klein manik depresif durumlara ilişkin kendi kuramını oluştururken de (1935) Freud'un "Yas ve Melankoli"de ileri sürdüğü düşüncelerden esinlendi. Klein, Freud'un 1917'de yetişkin depresyonunda betimlemiş olduğu saldırganlık ve libido arasındaki çatışmaların eski bir kökeni olduğunu ve depresyonun takılma noktasının çocuklukta bulunduğunu keşfetti. Freud'un depresif duygulanımda saldırganlığın ve suçluluk duygusunun rolüyle ilgili düşüncelerini geliştirerek, onarım kavramına, yani saldırgan ve yıkıcı düşlemlerle hasara uğratılan nesneyi onarma isteğine büyük bir önem verdi. İki tip onarım ayırt etti: depresif konumda ortaya çıkan ve nesneye duyulan sevgi ve saygıyla ilişkili olan yaratıcı, normal bir onarım ve çeşitli biçimler alabilen patolojik bir onarım: örneğin, depresif duyguların görkemli bir inkarına dayalı manik onarım ya da depresif kaygıyı sihirli bir şekilde ortadan kaldırma kompülsiyonuna dayalı obsesif onarım.

Bastırmadan daha ilkel savunmalar

M. Klein, asıl anlamda bastırma kurulmadan önce kullanılmaya başlanan savunma mekanizmaları olduğunu fark edince Freud'un görüşlerinde düzeltmeler yapmak zorunda kaldı. Benliğin yapısını bozan ve onu parçalara ayıran ilkel savunma mekanizmalarıyla, benliğin yapısını değiştirmeden ruhsal içerikleri hedef alan bastırma arasında bir ayrım getirdi. İlk gruptaki mekanizmalar, hem dış gerçeklik hem de ruhsal gerçeklik üzerinde uyguladıkları baskının şiddetiyle ikinci gruptan ayrılırlar. İlkel savunmalar arasından beş tanesi, inkar, bölünme, yansıtma, içe yansıtma ve tümgüçlülük, Kleincı yaklaşımda önemli bir yer tutarlar. M. Klein bu savunmalara, 1946'da, ilkel yansıtmadan ileri gelen yansıtmalı özdeşleşme mekanizmasını ekleyecektir. Yansıtmalı özdeşleşmede yansıtılan şey yalnızca dürtü değil, düşlemsel olarak nesneye yansıtılabilen benlik kısımlarıdır. Yansıtmalı özdeşleşme, nesneyi kontrol etmek için kendinin yalnız kötü ve istenmeyen kısımlarının değil, aynı zamanda iyi kısımlarının da atılmasını içerir. Sonradan, W. R. Bion (1959), yansıtmalı özdeşleşmenin bir patolojik bir de normal türünü ayırt edecek ve bu kavram, Kleincı psikanaliz içinde ve dışında merkezi kavramlardan biri haline gelecektir.

Patolojik ve normal simgesellik arasındaki geçişler

Freud'un şizofrenlerde dil üzerine görüşlerini aktardığı "Bilinçdışı" (1915e) makalesini dayanak alan ve M. Klein'ın (1930) simgesellik üzerine ilk çalışmalarından esinlenen H. Segal ve W. R. Bion, simgesel işlev ve patolojik ve normal simgesellik arasındaki geçişler üzerine kendi düşüncelerini geliştirdiler.

H. Segal: simgesel eşitlikten gerçek simgeselliğe ya da simgesel tasarıma

1957'de, H. Segal, simge oluşumunun ve simgesel işlevin iki türünü ayırt etti: "simgesel eşitlik" ve gerçek simgesellik ya da simgesel tasarım. Aynı zamanda simge oluşumunun, paranoid-şizoid ve depresif konumlar arasındaki geçişlere ve yansıtmalı özdeşleşmenin şiddetine sıkı sıkıya bağlı olduğunu gösterdi. Örneğin, nesne ilişkilerinde şizoid bozulmalar ortaya çıktığında ve yansıtmalı özdeşleşme arttığında, benliğin bir kısmı nesneyle somut tarzda özdeşleşir ve simge, simgeleştirilmiş nesneyle öyle eşit hale gelir ki, ikisi aynı şeymiş gibi hissedilir; "simgesel eşitlik" ifadesi buradan gelir.

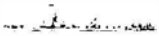
Simgesel eşitlik şizofrenik düşüncenin temelinde yatar. Patolojik yası belirleyen kayıp nesneyle özdeşleşme sürecinde de ona rastlarız. Simgenin nesneyle bütünüyle eşitlenmeksizin onu temsil edebilmesi, ancak depresif konum, ona eşlik eden ayrı olma yaşantısıyla birlikte ortaya çıktığı zaman mümkündür; işte o zaman gerçek simge ya da simgesel tasarım devreye girer. Segal'in başlangıçta somut simgesellikten, paranoid-şizoid konuma bir gerileme gibi bahsettiğini, fakat sonradan, Rosenfeld ve Bion'la birlikte paranoid-şizoid konumun normal ve patolojik türünü ayırt ettikleri zaman, somut simgeselliği konumlandırdığı yerin patolojik paranoid-şizoid konum olduğunu belirttiğini ekleyelim.

Segal'e göre (1991) simge oluşumu süreci merkezi bir öneme sahiptir, çünkü simgeler iletişim kapasitesini yönetir ve her türlü iletişim (yalnız dış dünyayla değil iç dünyayla iletişim de) simgeler aracılığıyla gerçekleşir.

W. R. Bion: düşünceleri düşünme aygıtının oluşturulması

W. R. Bion'un 1962'de alfa (α) öğeler ile beta (β) öğeler arasında getirdiği ayrım, simgeselliği ve patolojik simgesellikten normal simgeselliğe geçişi, farklı bir açıdan -fakat H. Segal'in görüşlerini tamamlayacak şekilde- ele almaya izin verdi. Alfa işlevi kavramı, Bion'un, şizofrenide yaşantılara anlam verme ve onları aktarma konusunda yaşanılan güçlüklerle ilgili araştırmalarından doğdu. Bion, duyulardan gelen ham verileri, anlam verilebilir, düşünülebilir ve düşlenebilir ruhsal içeriklere dönüştüren süreci açıklamayı amaçlıyordu. Ona göre, bir düşüncenin ruhsallık tarafından kullanılabilmesi için (simgeleştirme işlevine benzer bir süreç), bir "ön-kavrayış"ın bir "gerçekleşme" ile birleşerek bir "kavrayış" yaratması gerekir. İki öğenin üçüncü bir öğe yaratmak için bu şekilde birleşmesi, düşüncelerin ve kuramların oluşumunun temelini oluşturur. Segal gibi Bion da düşünce süreçlerinin, paranoid-şizoid ve depresif konum terimleriyle açıklanabilecek olan emosyonel süreçlerle sıkı sıkıya bağlantılı olduklarını düşünür. Alfa işlevi bozulduğunda duyulardan gelen veriler dönüştürülemezler, özümsenmemiş beta öğeleri olarak ruhsallıkta kalır ve ancak yansıtmalı özdeşleşmeyle dışarı atılırlar.

"AKTARIM NEVROZLARINA GENEL BİR BAKIŞ" (S. FREUD, 1985a [1915])

1983'te bulunan yayımlanmamış bir elyazması

Bu makalenin özel bir önemi vardır çünkü 1983'te I. Grubrich-Simitis tarafından, Ferenczi'nin M. Balint'e emanet bıraktığı belgeler arasında, Freud'un Ferenczi'nin fikrini soran 28 Temmuz 1915 tarihli mektubuyla birlikte, şans eseri bulunmuştur. Bu, Metapsikoloji*'nin on ikinci denemesinin Freud'un el yazısıyla yazılmış bir taslağı ve planlanan kitabın yayımlanmamış yedi denemesi arasında yok olmaktan tek kurtulandır. Freud kitapta yer alması gereken on iki denemeden yalnızca ilk beş tanesini, 1915-1917 yılları arasında dergi makalesi olarak yayımladı. Mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla diğer yedi tanesini de yazmıştı, fakat onları sonradan imha etmiş olmalıdır. "*Aktarım Nevrozlarına Genel Bir Bakış*"ın bulunması bu yüzden gerçek bir sürpriz olmuştur.*

Ferenczi'yle aralarındaki sıkı işbirliğine tanıklık eden bu denemede, Freud, Totem ve Tabu*'da (1912-1913a) ana hatlarını çizmiş olduğu ve sonraki tüm eserlerinde yer vereceği filogenez konusuna geri döner. Freud'a göre, günümüz insanının ruhsal yaşamı arkaik bir mirasın silinmez izlerini taşır ve ruhsal gerçekliğin kökensel düşlemleri olarak gördüğümüz şeyler, aslında buzul çağı gibi tarih öncesi dönemlere dayanan gerçek travmatik olayların bıraktığı izlerden başka bir şey değildirler.*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud [1985a [1915]], "Vue d'ensemble sur les névroses de transfert. Un essai métapsychologique" [Aktarım nevrozlarına genel bir bakış. Metapsikolojik bir deneme], I. Grubrich-Simitis tarafından bulunan ve yayımlanan elyazmasının iki dilli basımı, çev. P. Lacoste; I. Grubrich-Simitis ve P. Lacoste'un yazdığı "Açıklamalar" ile birlikte, Paris, Gallimard-NRF, 1986 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XIII, s. 279-300'e* gönderme yapmaktadır].

Metnin ilk kısmı kısa ve öz bir üslupla yazılmış olup, üç *"aktarım nevrozu"*nda -kaygı histerisi, konversiyon histerisi ve obsesif nevrozda- etkin olan temel mekanizmaların kısaca hatırlatılmasından oluşur. Freud burada bastırmanın, karşı-yatırımın, ikame ve belirti oluşumunun, vb., rolüne değinir. İkinci kısım başlıkta belirtilen içerikten uzaklaşır, çünkü Freud burada filogenetik varsayımı [kimi zaman filogenetik *"fantezi"*si olarak adlandırır] hiç olmadığı kadar geniş kapsamlı ele alır. Bu bölümün tamamına yakını, ilkinin tersine, ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmıştır. Freud, S. Ferenczi'nin (1913) konuyla ilgili öncü niteliğindeki bir çalışmasına atıfta bulunarak, nevrozların (hem aktarım nevrozlarının hem de narsisistik nevrozların) kökenindeki etmenlerle, insanlığın gelişimsel tarihi arasında bazı koşutluklar kurmaya çalışır. Freud, elindeki tek araştırma aracının nevrozların gözleminden yola çıkmak olduğunu söyler: *"Bununla birlikte, libidonun gelişim öyküsünün, benliğin gelişim öyküsünden çok daha eski bir [filogenetik] gelişim dizisini tekrar ettiği izlenimini ediniriz; ilki belki omurgalılar sınıfının gelişimsel koşullarını tekrar eder, oysa ikincisi insan ırkının tarihine bağlıdır"* (s. 30-31 *[290]*). Freud buradan hareketle, insanların en eski zamanlarda maruz kaldıkları travmaların, dürtüye bağlı etkenlerle birlikte, nevrozlar üzerindeki muhtemel etkilerini sorgular. Örneğin, *"(...) bazı çocukların, buzul çağının başlangıcından kalan bir anksiyeteyle doğduklarını ve bu anksiyetenin onları, doyurulmamış libidoyu bir dış tehlikeymiş gibi işlemeye sevk ettiğini"* düşünür (s. 35 *[293]*). Freud bu metinde, 1912-1913'te *Totem ve Tabu*'da ileri sürmüş

olduğu kökensel babanın ilkel sürü tarafından öldürülmesi tezini ve suçluluk duygusunun ve uygarlığın temelinde bu olayın yattığı görüşünü de yeniden ele alır.

PSİKANALİZE GİRİŞ DERSLERİ (S. FREUD, 1916-1917a [1915-1916])

Freud 1915-1916 ve 1916-1917 kış dönemleri boyunca, hatırı sayılır bir dinleyici kitlesi çeken ve sonradan *Psikanalize Giriş Dersleri* başlıklı bir kitapta yayımlanacak olan bir dizi konferans verdi. Okuyucuya seslenir şekilde yazılmış bu kitap, çok sayıda anekdot ve açıklayıcı klinik örnek içerir. Kısa zamanda büyük bir başarıya ulaşır ve *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'yle (1901b) birlikte Freud'un en çok okunan eseri olarak kalır. *Giriş Dersleri*, psikanalizin başlangıcından 1915'e kadarki temel katkılarının toparlayıcı bir şemasını sunduğundan, kitabı burada tanıtmaktan vazgeçtim. İçeriği zaten önceden ele almış olduğumuz eserlerin tanıtımıyla örtüşen bu kitapta, yorumcuları ilgilendiren bazı konulara açıklık getiren birkaç katkı dışında yeni bir psikanalitik düşünceye rastlanmaz.

Freud'un kavramlarının kronolojisi

Aşk - bastırma - benlik dürtüleri - bilinç - bilinçdışı - bilinçdışının türevleri - çiftedeğerlilik - depresyon - duygular - duygulanımlar - dürtüler - eleştiri, benliğin eleştirisi - filogenez - içe alma - içe yansıtma - kayıp nesneyle özdeşleşme - kendini kınamalar - kökensel dürtüler - mani - mazoşizm - melankoli (depresyon) - metapsikoloji - narsisistik özdeşleşme - nefret - normal yas - organ dili - önbilinç - patolojik yas - sadizm - "saf haz-benlik" - simgesellik - sözcük tasarımı - suçluluk duygusu - şey tasarımı - tasarım - temsilci-tasarım - yerleşimsel gerileme - zamansal gerileme

"BİR ÇOCUKLUK NEVROZU ÖYKÜSÜNDEN PARÇALAR (KURT ADAM)"

S. FREUD (1918b)

Bir çocukluk nevrozunun çekirdeği olarak ilk sahneye yakından bakmak

Bu sürükleyici hasta öyküsü, Freud'un aktardığı en uzun süreli psikanalitik tedavi öyküsüdür. Söz konusu olan, tedavisi olmadığı düşünülen ağır ruhsal sıkıntılardan şikayetçi 23 yaşında genç bir erkeğin analiziydi. Freud dört buçuk yıllık oldukça zor bir tedavinin ardından, hastanın tamamen iyileştiğini söylemiştir. Freud sunumunda aktarımdan çok az bahseder, fakat tedavinin başında Ferenczi'ye yazdıkları, karşı karşıya kaldığı olumsuz aktarımın şiddetiyle ilgili çok şey söyler: *"Kompülsif nitelikte tutkulu bir aşk nedeniyle tedavisini üstlendiğim zengin Rus genci, ilk seanstan sonra bana aktarımıyla ilgili şunları itiraf etti: Yahudi dolandırıcı, bana arkadan sahip olmak ve kafama sıçmak isterdi"* (Freud'dan Ferenczi'ye 13 Şubat 1910 tarihli mektup). Sergey'in kişiliğinin psikotik yönleri dikkatinden kaçmamış olsa da, Freud öyküsünün merkezine esas olarak çocukluk nevrozunu koyar ve bu vaka aracılığıyla, yetişkinlik nevrozunun çocukluk nevrozu üzerine kurulu olduğunu ve cinselliğin burada belirleyici bir rol oynadığını göstermeye çalışır. Sergey'in geçmişini katman katman incelerken yaptığı keşifler boyunca okuyucuyu adım adım kendini izlemeye davet eder.

Freud, hastanın çocukluğundaki birçok baştan çıkarma sahnesinde yer alan kahramanlara genel bir bakışla başlar. Bu sahneler hastaya fobik kaygıyla yüklü bir rüyasını hatırlatır: bu, 4 yaşındayken gördüğü ünlü kurt rüyasıdır. Freud bu düşü, çocuğun büyük olasılıkla bir buçuk yaşındayken şahit olduğu bir ilk sahnenin -ebeveynleri arasındaki ters ilişki- sonradan etkiyle yeniden canlanması olarak yorumlar. Araştırmasına devam eden Freud bu sahnenin çeşitli yönlerini peş peşe yakın planlarla inceler ve çocuğun anne karnında babanın penisiyle karşılaşmasına odaklanan bir geniş planla bitirir. Çocuğun bilinçdışı düşlemlerinde görülen şekliyle bu ilk sahneyi, genç adamın yetişkinlikteki nevrozunu belirleyen sıkıntıların başlangıç noktası olarak alır. Freud, Sergey'in çocuksu cinsel kuramlarını titizlikle analiz ederek, küçük çocuğun, ters Oedipus kompleksine karşılık gelen kadınsı edilgen eğilimleriyle, pozitif ya da düz Oedipus kompleksine karşılık gelen erkeksi eğilimleri arasındaki çatışmayı açığa çıkarır. Bu erkeksi eğilimler özümsendikten sonra, bilinçdışı eşcinsel eğilimlere baskın gelmeyi başaracak ve hastayı iyileşmeye götüreceklerdir. Fakat Sergey'in kişiliğinin psikotik yönleri kendilerini o kadar unutturmadı ve 1926'da hezeyanlı bir hipokondriyak dağılma sonucunda yeniden ortaya çıktılar, fakat Ruth Mack-Brunswick'le yeni bir analiz sürecinde işlenebildiler ve bu sayede hasta yeniden iyileşti. Fakat Sergey yaşamının sonuna kadar, "Freud'un ünlü hastası" olarak, ya da daha çok "Kurt Adam" adıyla, tanınmaya devam etti.

"Kurt Adam": Sergey Konstantinoviç Pankejeff (1887-1979)

Freud'la ilk analiz süreci

Sonradan "Kurt Adam" adıyla tanınacak olan Sergey Konstantinoviç Pankejeff, ilk kez 1910 Ocak ayında Freud'a danışmaya geldiğinde 23 yaşındaydı. Çok zengin ve soylu bir Rus aileye mensup olan bu genç adam umutsuz bir vakaydı. Danışmaya gelmesine neden olan hastalık, birkaç yıl önce, 18 yaşında kaptığı bir belsoğukluğunu takip eden bir depresyonla başlamıştı. 1906'da babasının, 1908'de ise, hayatında önemli bir rol oynamış olan kız kardeşi Anna'nın intiharından sonra depresyonu şiddetlenmişti. Ruhsal hastalığı onu öyle bağımlı ve aciz hale getirmişti ki artık tek başına seyahat edemiyor, bir hizmetçi ve bir sağlık personelinin yardımına ihtiyaç duyuyordu. Dönemin en saygın psikiyatrlarına görünmüş, Almanya'da pek çok kez psikiyatri hastanelerinde yatmıştı, fakat hiçbiri fayda etmemişti. Freud hiç beklemeden 1910 Şubat ayında analize başladı ve dört buçuk yıl boyunca onu haftada beş kez gördü. Analiz, Freud tarafından önceden kararlaştırılmış olan tarihte, 1914 Temmuz ayında sona erdi. Analizin bitmesinden birkaç gün sonra Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. Sergey Odessa'daki evine döndü, Teresa'yla evlendi ve hukuk eğitimini tamamladı. Freud hastasının tamamen iyileştiği sonucuna vardı.

Göz alıcı bir kanıtın hizmetinde

*Freud bu terapötik başarıdan memnundu. 1914 Kasım ve Aralık aylarında, yalnızca hastanın çocukluk nevrozuna ve cinselliğin buradaki rolüne odaklanarak, bu tedavi öyküsünü yazıya döktü. Bütün bir hikayeyi yazmaktan açık bir şekilde vazgeçmişti: "*Anlatacaklarım yalnızca bu çocukluk nevrozunu konu alacak*"(s. 6 [6]). Freud neden böyle bir seçim yapmıştır? Çünkü Freud bu vakayı, varsayımlarını destekleyen bir kanıt olarak kullanmayı amaçlıyordu. Psikanalize karşı olan kişilere onun etkisini kanıtlamak istiyor ve özellikle de, dönemin en saygın psikiyatrları arasında sayılan Berlin'den Theodor Ziehen ve Münih'ten Emil Kraepelin de dahil olmak üzere, Sergey'i umutsuz vaka olarak değerlendirmiş olan psikiyatrlarını hedefliyordu. Freud, nevrotik yetişkinlerde çocukluk nevrozunun ve cinselliğin oynadığı belirleyici rolü, bundan kuşku duyan bazı öğrencilerine de kanıtlamak istiyordu; son derece önemli gördüğü bu konuda onunla anlaşmazlık içinde olan Jung ve Adler de bunlara dahildi.*

"Kurt Adam"ın talihsizliklerinin başlangıcı

1917 Ekim'inde başlayan Bolşevik devrimi Sergey'i beş parasız bıraktı. Sergey karısıyla birlikte Rusya'yı terk ederek Viyana'ya taşındı ve kalan yaşamını büyük zorluklar içinde burada geçirdi. Depresif, parasız ve işsiz bir halde tekrar Freud'a başvurdu; Freud 1919 Kasım ayından 1920 Şubat ayına dek onu yeniden analiz etti. Sergey sonunda bir sigorta şirketinde küçük bir iş buldu; aynı zamanda Freud ve Viyanalı meslektaşları tarafından da maddi olarak destekleniyordu. Fakat talihsizlikleri bununla da bitmedi. 1926'da akut paranoya şeklinde ortaya çıkan bir dağılmanın ardından, Freud onu psikozların psikanaliziyle ilgilenen öğrencilerinden biri olan -Ruth Mack-Brunswick'e yönlendirdi ve böylece tedavisi yeniden başladı (Devamı için "Freud-sonrası" bölümüne bakınız).

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1918b [1914]), "Extraits de l'histoire d'une névrose infantile (L'Homme aux loups)" (Bir çocukluk nevrozu öyküsünden parçalar (kurt adam)), *Cinq Psychanalyses* (Beş Psikanaliz) çev. M. Bonaparte ve R. Loewenstein, Paris, PUF, 1954, içinde s. 325-420 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XIII, 1-118'e gönderme yapmaktadır].*

Bitiş tarihi önceden belirlenmiş uzun süreli bir tedavi

Giriş bölümünde, Freud bizimle geriye dönük bazı düşüncelerini paylaşır. Öncelikle, psikiyatrların "manik-depresif delilik" tanısı koymuş oldukları ve tedavi edilemeyeceği kanaatine vardıkları bu kadar ağır bir hastayı tedaviye almanın onun için nasıl bir meydan okuma olduğundan bahseder. Böyle bir tanıyı destekleyen herhangi bir unsur olmadığını saptayan Freud, *a posteriori* olarak, hastanın daha çok çocukluğunda ortaya çıkan ve 8 yaşa doğru kaybolan bir obsesif nevrozdan muzdarip olduğunu düşünür; hasta daha sonra 18 yaşına kadar az çok normal bir yaşam sürmüş, 18 yaşında da şimdiki hastalığı başlamıştı. Freud daha baştan dikkatini yalnızca çocukluk nevrozuna vereceğini ve hastalığı bir bütün olarak betimlemekten vazgeçtiğini belirtir: *"Bu yüzden sunumum, yürürlükteyken değil fakat bitişinden on beş yıl sonra analiz edilen bir çocukluk nevrozu üzerine olacak"* (s. 326 *[6]*).

Dört buçuk yıl süren ve başarıyla sonuçlanan bu tedaviyle ilgili Freud teknik konuda iki önemli açıklama yapar. İlki psikanalitik tedavinin, hastalığın ağırlığıyla zorunlu olarak orantılı olan süresiyle ilgilidir: *"Ancak özel güçlükler sergileyen analizler sayesinde yeni şeyler öğrenilebilir, fakat bu güçlüklerin üstesinden gelmek de uzun zaman gerektirir. Yalnızca bu tür vakalarda, ruhsal gelişimin en derin ve en eski katmanlarına inmeyi ve orada, daha sonraki oluşumların karşımıza çıkardığı sorunların çözümlerini bulmayı başarabiliriz"* (s. 327 *[7]*). Sonunda, psikanalistin sabrı hastanın sonuçta getireceği aydınlanmayla ödüllendirilir: *"O zaman, aslına bakılırsa, yalnızca bu kadar derine inebilmiş bir analizin bu ismi hak ettiğini düşünürüz"* (s. 327-328 *[8]*). İkinci teknik açıklama, Freud'un, alışılmadık bir biçimde, bu analize bir bitiş tarihi belirleme gereği duymuş olmasıyla ilgilidir. Hastanın sürece katılmak konusundaki isteksizliği Freud'u şaşırtmıştı: *"Dinliyordu, anlıyordu -ve kendine daha fazla yaklaştırmıyordu"* (s. 328 *[9]*); öyle ki *"tedavinin ilk yılları ancak önemsiz bir değişim yarattı"* (s. 328 *[8]*). O zaman Freud, tedavinin bitiş tarihini bir yıl önceden belirleme ve bu karara uyma riskini göze aldı. Vadenin yaklaşmasının hastanın direncini kırdığını görmek onu memnun etti: *"(...) ve o zaman analiz, önceki hızıyla orantısız derecede kısa bir süre içinde, hastanın ketlenmelerinin çözülmesine ve belirtilerin ortadan kalkmasına izin veren tüm malzemeyi ortaya çıkardı"* (s. 329 *[9]*). Freud elde edilen başarıya kendisinin de çok şaşırdığını söyler ve bu deneyimi şahsen yaşamamış okuyucuların inançsızlığını anladığını ifade eder, çünkü onları ikna edebilecek olan tek şey budur.

Bir çocukluk nevrozunun birbiri ardına geçirdiği dönüşümler

Freud, hastasının ona tedavinin başında anlatmış olduğu şekliyle durumu betimleyerek başlar, çocukluk dönemindeki hastalığını özetler ve belli başlı kişileri tanıtır. Bütün hikaye boyunca bu şekilde ilerler ve böylece keşiflerini bizimle adım adım paylaşarak meraklı bir bekleyişe yer açar. Freud genç adamın, ebeveynleri ve kendisinden iki yaş büyük ablası Anna'yla birlikte 5 yaşına kadar görkemli bir kır evinde yaşadığını, sonrasında ailece şehre taşındıklarını öğrenir. Hastanın babası depresif, annesiyse kolay hastalanan bir kişiydi, fakat hasta bunu ancak analizde fark etmişti. Ayrıca ilk yıllarında onunla ilgilenen, Nania diye seslendiği sevecen bir dadısı olduğunu hatırladı.

Freud'un dikkatini çeken ilk belirleyici olay, üç buçuk yaşındayken çocukta görülen ani bir karakter değişikliğiydi. O zamana kadar çok uysal bir çocukken, sonrasında çabuk öfkelenen, çevresindekilere ve hayvanlara karşı şiddet dolu, hatta sadistçe davranan bir çocuğa dönüşmüştü ve bu değişiklik bir İngiliz mürebbiyenin gelişiyle aynı zamana rastlıyordu. Beş yaşına doğru ikinci bir değişim meydana geldi: çocukta kaygı belirtileri ve fobiler ortaya çıkmaya başladı: önce bir kurt tarafından yutulma korkusu (bu korkuya ablası neden olmuştu), sonra tırtıllara ve diğer hayvanlara karşı korku. Son olarak üçüncü bir değişim baş gösterdi: fobik belirtilerin yerini, Tanrıya hakaretlerin ve dua ritüellerinin birbirini izlediği dinsel içerikli bir obsesif nevroz aldı. Fakat bu obsesyonlar zamanla azalarak 8 yaşına doğru tamamen ortadan kayboldular ve çocuk bundan sonra normale yakın

bir yaşam sürdürebildi. Freud'un betimlemek niyetinde olduğu işte yalnızca bu çocukluk nevrozunun analizidir.

Bir baştan çıkarılma sahnesinin domino etkisi

Hastanın çocukluğundaki ilk karakter değişimi İngiliz mürebbiyenin gelişine rastladığından, Freud'un şüpheleri hemen onun üzerinde toplandı. O zaman hastanın aklına, erken bir baştan çıkarılma varsayımını doğruluyor görünen iki anısı geldi. İlki, mürebbiyenin sözlü olarak yönelttiği kastrasyon tehditleriyle, ikincisi de Sergey'in organıyla eğlenen ablasıyla cinsel oyunlarıyla ilgiliydi. Freud araştırmasını sürdürerek, bu iki olayın sonuçlarını titizlikle analiz eder ve çocuktaki karakter değişiminin doğrudan bunlardan kaynaklanmış olabileceğini düşünür. Ardından bunu izleyen olaylar dizinini analiz ederek, sırayla oğlanın nasıl ilk baştan çıkarıcısı olan ablasına sırt çevirdiğini ve dadısı Nania'yla ilgilenmeye başladığını gösterir. Sergey bir gün bu dadıya cinsel organını gösterdiğinde dadı onu azarlamış ve bunu yapan çocukların, bu bölgede bir *"yara"* çıktığını görebileceklerini söylemişti; bu tehdit, oğlanda penisini kaybedebileceğine dair bir korku yaratmıştı. Ablasını ve başka bir küçük kızı işerken gördüğü için kızların penisi olmadığı aklına gelince, bu kastrasyon kaygısı güçlenmişti.

Fakat kastrasyon kaygısı, ilk baştan çıkarılmanın başlattığı domino etkisini durduramadı. Bu etki, çocuğun henüz tam gelişmemiş genital cinselliğiyle dengelenemeyip, sadistik-anal evreye bir gerilemeye yol açarak yoluna yavaş yavaş devam etti. Freud bu noktada genç oğlanın, sadistik-anal evreyle bağlantılı olarak benimsediği *"kadınsı edilgen konuma"* ilişkin göz alıcı bir tablo çizer; çocuk önce ilk baştan çıkarıcıları olan kadınlar, ardından da babası karşısında bu konumu benimsemişti: *"Ablası tarafından baştan çıkarılmak onu edilgen bir role zorlamış ve ona edilgen bir cinsel rol vermiş gibi görünür. Bu olayın sürüp giden etkisiyle, ablasından Nania'ya, ordan da babasına, kadınlara karşı edilgen tutumdan erkeklere karşı edilgen tutuma götüren bir yol izledi ve bu yolla gelişiminin önceki doğal evresiyle yeniden ilişki kurdu"* (s. 341 *[25]*). Freud, çocuğun karakter bozuklukları dönemi boyunca sergilediği *"yaramazlığın"* tek amacının babası tarafından cezalandırılmak olduğunu ve öfke çığlıklarının, onu sadomazoşistik bir ilişkiye çekmeye çalışan baştan çıkarma girişimlerinden başka bir şey olmadıklarını ekler. Freud bu vesileyle ebeveynleri ve eğitimcileri, davranış bozuklukları kimi zaman bilinçdışı bir cezalandırılma arzusunu gizleyen çocukların tuzağına düşmemeleri konusunda uyarır. Sergey'deki karakter değişikliğinin sadistik-anal evreye bir gerilemeden kaynaklandığını gördük, peki kaygı ve fobilerin ortaya çıktığı sonraki değişimi nasıl açıklayacağız?

Kurt düşü ve ilk sahne

Dört yaş civarında kaygının ortaya çıkışıyla aynı zamana rastlayan olay bu kez bir dış olay değil, kaygı verici bir düştü: *"Rüyamda geceydi ve yatağımda uzanıyordum (...). Birden pencere kendi kendine açıldı ve dehşet* içinde, pencerenin önündeki büyük ceviz ağacının üzerinde bir sürü beyaz kurdun oturduğunu gördüm. 6 ya da 7 taneydiler. Kurtlar bembeyazdı*lar ve daha çok tilkiye ya da çoban köpeğine benziyorlardı*, çünkü tilki gibi uzun kuyruk*ları vardı ve kulakları, köpekler bir şeye dikkat kesildiklerinde olduğu gibi havaya dikilmişti. Büyük bir dehşet içinde, büyük olasılıkla kurtların beni yiyeceğinden korkarak bağırdım ve uyandım"* (s. 342 [26-27]). Hasta bu düşün çocukluğunun ilk zamanlarında, hatırlayamayacağı kadar eski bir zamanda gerçekten olmuş bir olayla ilgili olduğuna emindi. Genç adamın getirdiği çağrışımlar doğrultusunda, Freud düşün içeriği ile hastanın artık hatırlamadığı olayın doğası arasında bir koşutluk kurmayı başardı. İşte Freud'un, analizin bu aşamasında yan yana koyduğu ve anlam vermeye çalıştığı yapboz parçaları şunlardı: *"Gerçek bir olay - çok eski bir döneme dayanan - bakmak - hareketsizlik - cinsel sorunlar - kastrasyon - baba - dehşet verici bir şey"* (s. 347 *[32]*).

Freud detaylı bir şekilde betimlediği bir dizi çıkarımın sonucunda, çocuğun çok daha erken bir dönemde, henüz bir buçuk yaşındayken, ebeveynlerinin cinsel birleşmesini görmüş olduğu sonucuna varır; hatta bunun bir ters ilişki olması gerektiğini belirtir, çünkü çocuk bu sayede hem annesinin hem de babasının cinsel organını görebilmiştir. Freud'a göre bu kökensel sahnenin görülmesi, görüldüğü anda, yani bir buçuk yaşındayken değil, ancak daha sonraları, 4 yaşta, çocuğun cinsel gelişimi bu görüntünün yeniden canlanmasına olanak verdiğinde, yani sonradan bir patojenik etki yaratmıştır.

Şu halde, bu rüyanın bu kadar kaygı yaratmış olması nasıl açıklanabilir? Freud'a göre bu aşırı kaygı, kuşkusuz, annenin yerini almak için babanın arkadan içine girmesi yönündeki isteğin reddinden ileri gelir; babaya karşı bu edilgen tutum bastırılmış, baba karşısında duyulan kaygı kurt fobisi biçiminde yer değiştirmiştir. Freud bunu kısaca şöyle anlatır: *"Kaygı, rüyaya ilham veren arzunun, yani babası tarafından cinsel olarak tatmin edilme arzusunun bir reddiydi. Bu kaygının dışavurumu olan kurt tarafından yenilme korkusu, birleşmede babaya hizmet etme, yani annesi ile aynı şekilde tatmin edilme arzusunun -öğrendiğimiz gibi, geriye doğru- bir yer değiştirmesinden başka bir şey değildi. Son cinsel hedefi, yani baba karşısındaki edilgen tutumu bastırmaya yenik düşmüş ve yerine, kurt fobisi kılığına girmiş baba korkusu geçmişti"* (s. 357 *[43]*). Fakat anneyle özdeşleşirken, oğlan kastrasyona uğramış bir anneyle özdeşleşmiş oluyordu, bu da erkeksi tarafının başkaldırdığı bir diğer tehlikeydi; Freud bunu şöyle yorumlar: *"Kendine aşağı yukarı şöyle demiştir: "Eğer* cinsel olarak baban *tarafından tatmin edilmek istiyorsan, annen gibi kastrasyonu kabul etmen gerekir. Fakat bunu istemiyorum!"* Kısacası, *erillikten gelen* açık bir protesto!" (s. 358 *[45]*).

Gerçek bir sahne mi yoksa imgesel bir sahne mi?

Bu türden bir ilk sahne bu kadar küçük yaşta bir çocuk tarafından gerçekten gözlenmiş olabilir mi yoksa geriye dönük bir düşlemde hayal mi edilmiştir? Freud *"tüm psikanalitik öğretinin en çetrefilli"* sorusu (n. 1 s. 404 *[100]*) olan bu temel soruyu bütün yönleriyle ele alır ve eğer analiz yeterince derinlere inerse, analistin bir buçuk yaşta böyle bir sahnenin algılanmasının kesinlikle mümkün olduğuna ikna olacağını söyler. Bununla birlikte, bu kadar erken yaşta bir çocuk henüz bunu anlamak için yeterli araçlara sahip değildir ve ilk izlenimlerini ancak *"sonradan etkiyle"* (s. 359 *[46]*), psikoseksüel gelişiminin ileriki aşamalarında özümseyebilecektir. Freud teknik açıdan, tedavi sırasında analistin bu tür fantezileri gerçek olarak kabul edebileceğini ekler: *"farklılık ancak analizin sonunda, bu düşlemler gün ışığına* çıkarıldıktan sonra *ortaya* çıkacaktır" (s. 360 *[47]*); başka bir deyişle, hastanın gerçeklik ve düşlemi birbirinden ayırt etmek için yeterli bir kapasiteye ulaşmasını beklemek gerekir. Fakat gerçeğin ve düşlemin payı ne olursa olsun, Freud bu sahnenin gerçekten bireyin -ontogenetik ya da filogenetik- geçmişine ait olduğu ve sonradan etkiyle kazanabileceği tüm anlamlardan daha önce geldiği düşüncesini savunur görünür. Ayrıca bu sahnelerden *"anı"* olarak söz edilemeyeceğini ve bu terimi kullanmaktan kaçınmanın en iyisi olduğunu söyler, çünkü bunlar tedavide esas olarak yapımların sonucunda ortaya çıkarlar: *"Aslında basitçe, benim hastamın durumunda gördüğümüz gibi,* çocuğun *yaşamının bu denli erken bir dönemine dayanan ve benzer bir içeriğe sahip olan ve sonradan vaka öyküsünde böyle olağanüstü bir anlam kazanabilen sahnelerin, genel olarak anılar biçiminde yeniden üretilmediklerini, fakat bir bilgiler yığınından hareketle adım adım ve büyük bir gayretle tahmin edilmeleri -yeniden yapılandırılmaları- gerektiğini söylemek istiyorum"* (s. 361 *[48]*).

Fobiden obsesif nevroza

Üçüncü değişim, yani dört buçuk yaşındayken fobik belirtilerin dinsel temalı obsesif belirtilere dönüşümü, ek bir unsurun işe karışmasıyla gerçekleşti. Freud'a göre obsesif nevroz dönemini niteleyen dinsel tema, kuşkusuz annesinin ona anlattığı İncil öykülerinden

ödünç alınmış ve çocuk, İsa ve Tanrı arasındaki ilişkinin yerine, kendi babasına karşı sahip olduğu mazoşistik ve çiftedeğerli tutumu koymuştu. On yaşına geldiğinde, üzerinde büyük bir etki bırakmış olan Alman bir özel öğretmen tutuldu. Bu öğretmen çocuğun obsesyonlarına pek aldırış etmiyordu; böylece obsesyonlar yavaş yavaş azaldı ve sonunda tamamen kayboldular. Fakat eşcinsel konumun bastırılması yine de bazı izler bırakarak, ergenlik dönemi boyunca yüceltmelerin oluşumunu engelledi ve zekasını ketledi. Freud'la yaptığı analiz sayesinde bastırma ortadan kalktığında, bu ketlenmeler de kalktı ve hasta, eşcinsel dürtülerini, o zamana dek oldukça sınırlı olan sosyal hayatının hizmetine sokarak yüceltebildi.

Anal erotizm, para ve kadınsı özdeşleşme

Freud bu bölümde çift yönlü bir kanıtlamaya girişir: ilki para ve anal erotizm arasındaki ilişkilerle ilgilidir; ikincisiyse hastanın edilgen kadınsı konumunun çeşitli yönleri ve bunlarla bağlantılı bağırsak rahatsızlıklarıyla ilgilidir.

Freud hastanın parasını kullanma şekliyle, bağırsaklarına ve onun ürünlerine karşı gösterdiği özel davranış arasında bir dizi benzerlik kurarak başlar. Örneğin, oldukça zengin olan bu hastanın parayla ilgili çelişkili bir tutumu vardı. Kimi zaman savurgan, kimi zaman cimriydi ve bu davranış tarzı, sürekli olarak lavman gerektiren inatçı kabızlığıyla örtüşüyordu. Bağırsaklarına ve anal ürünlerine karşı bu davranış tarzı, karakter düzeyinde de -özellikle psikanalize karşı- kuşkunun baskın olduğu bir tutumla kendini gösteriyordu; Freud bu kuşkunun *"hastanın en güçlü silahı, direncinin tercih ettiği yol"* olduğunu söyler (s. 381 *[72]*).

Freud daha sonra küçük oğlanın nasıl anal erotizmin rengini taşıyan çocuksu bir cinsel kuramın bozucu merceğiyle algılayarak, yetişkinlerin ve de kendi cinselliğinin rahatsız edici bir imgesini inşa ettiğini göz alıcı bir şekilde betimler.

İlk olarak, hasta çocukken dizanteri kapmaktan duyduğu korkuyu hatırladı, çünkü bazen dışkısında kan oluyordu. Freud bu korkuyu, dışkıdaki kan ile regl kanamaları arasında bir denklik kurarak annesiyle özdeşleşme isteğinin ifadesi olarak yorumladı. Bunu izleyen çağrışımlar hastayı, kadının ilk sahnedeki özel konumuyla, bağırsak rahatsızlıkları aracılığıyla kendini gösteren anal erotik takılmanın şiddeti arasında yeni bir bağ kurmaya itti. Freud şöyle yorumlar: *"Kadınlarla özdeşleşmenin, yani erkeklere karşı edilgen eşcinsel tutumun kendini gösterebileceği organ, anal bölgeydi. Bu bölgenin işlevindeki bozukluklar şimdi kadınsı sevecenlik dürtülerinin anlamını üstlenmişlerdi ve sonraki sinir hastalığı boyunca da bunu korumayı sürdürdüler"* (s. 383 *[75]*).

İkinci olarak, Freud, hastanın zihninde kadınların kastrasyona uğramış olduklarını ve vajinanın işlevinin bağırsakların işlevine eşdeğer olduğunu gözlemledi. Başka bir deyişle, cinsiyet farklılığına ve kadınlarda genital cinselliğin rolüne ilişkin yeterli bilgiye sahip olmayan çocuk, ilk sahneyle ilgili temelde *"kloak kuramına*"* dayalı bir kavrayış edinmişti (s. 384 *[76]*). Kadınların kastrasyona uğramış olabileceği düşüncesi küçük çocukta kendi penisiyle ilgili kastrasyon kaygısını artırdı ve bu da kadınlarla özdeşleşmesini ve erkeklere karşı kadınsı edilgen konumunu pekiştirdi. O zaman eşcinsel eğilim bastırmaya uğradı, fakat başka bir kılıkta, güçlü bir şekilde erotize olmuş bağırsak rahatsızlıkları kılığında yeniden ortaya çıktı: *"Bastırma eylemiyle reddedilmiş olan erkeklere karşı kadınsı tutum, deyim yerindeyse, bağırsaklarla ilgili belirtilere sığınmış ve çocukluğunda sık sık tekrarlayan ishallerde, kabızlıklarda ve bağırsak sancılarında kendini göstermişti"* (s. 385 *[77]*).

Üçüncü olarak, Freud bir adım daha ileri giderek dışkı, hediye ve çocuk arasında bir denklik kurar. Freud tedbirli davranarak -*"Hasta sahnenin benim yeniden yapılandırdığım şekilde sonlandığını kabul etti"* (s. 385 *[77]*)-, ilk sahne sırasında, bir buçuk yaşındaki oğlanın uyarımla dolduğu ve kakasını yapıp çığlıklarıyla ebeveynlerinin oynaşmasını kesmiş olduğu varsayımını ortaya atar. Kakasını yapması yalnızca ebeveyn çiftine karşı saldırganlığın bir işareti olmakla kalmaz, aynı zamanda bir hediye, hatta babaya sunulan bir çocuk/

* Vajina ve anüs ayrımını bilmeyen küçük çocuklarda, kadınlarda tek bir delik -anüs- olduğu; doğumun ve cinsel birleşmenin buradan gerçekleştiği şeklindeki inanç (ç.n.)

hediye anlamına da gelir; hediye ve çocuk gündelik dilde sıklıkla eşdeğer görülürler. Freud son olarak kakanın bırakılmasının, aynı zamanda babanın sevgisini kazanmak için ödenecek bir bedel olarak kastrasyonun prototipi olarak da görülebileceğini ekler. Bu düşlem, Tanrının karısı olabilmek için kastrasyonu kabul etmeye hazır olan Başkan Schreber'in hezeyanını hatırlatır.

Hastanın bilinçdışı eşcinsel eğilimlerine uzun uzadıya değindikten sonra, Freud bu bölümü bunlara eşlik eden heteroseksüel eğilimlerini vurgulayarak kapatır. Babadan kastrasyon tehdidinin geldiğini ve bu tehdidin, hem ona karşı -ölümünü arzulamaya kadar varan bilinçdışı bir düşmanlığa, hem de ona duyduğu sevecenliğe bağlı bir suçluluk duygusuna kaynaklık ettiğini gösterir. Freud'a göre çocuğun izlediği bu yol, tüm nevrotiklerin izlediği pozitif Oedipus kompleksinin yoludur.

Bir baştan çıkarılma sahnesi bir diğerini gizliyor olabilir

Bir analizin sonuna yaklaşırken sıklıkla gözlemlediğimiz gibi, bitiş tarihi önceden belirlendikten sonra, analizin son aylarında bütün bir klinik tabloyu tamamlayan yeni öğeler ortaya çıktı. Hasta daha önce hiç bahsetmediği bir baştan çıkarılma sahnesi hatırladı. Bu sahne 2 yaşından önce, Nania'dan önceki dadısı Grouscha ile gerçekleşmişti: Grouscha'yı kalçaları görünür vaziyette çömelmiş yerleri temizlerken görünce işemiş ve bunun üzerine dadısı onu kastrasyonla tehdit etmişti. Freud'a göre, o anda hastanın zihninde, çömelmiş durumdaki genç kadın ile birleşme sahnesindeki kadının duruşu arasında bir bağ kurulmuş ve böylece dadı annenin bir ikamesi haline gelmiş ve çocuk babasıyla özdeşleşmişti: *"Cinsel uyarıma kapılmış ve ona karşı bir erkek gibi, vaktiyle eylemini işeme olarak görmekten başka türlü anlayamamış olduğu babası gibi davranmıştı"* (s. 396 *[90]*). Freud'a göre, bu anı ve ona bağlı düşlemler, genç adamın partnerlerinin kalçalarına özel bir çekim duymasının ve düzenli olarak alt tabakadan kadınlar arasından seçtiği aşk nesnelerini aşağılamasının kaynağında yatıyor olabilirdi.

Hastanın dile getirdiği, yeniden doğmak için ana rahmine geri dönebilseydi o zaman iyileşeceği inancından hareketle, Freud bu kaydırmalı çekimi*, ilk sahneye yaptığı çarpıcı bir yakın çekimle, anne karnının içini görselleştirerek tamamlar. Freud hastanın bu dileğinin, anne karnına yalnızca yeniden doğmak için değil, aynı zamanda orada babayla birleşmek için de girme arzusunu ifade ettiğini ileri sürme cüretini gösterir: *"Hasta, annesinin bedenine dönmeyi yalnızca yeniden doğmak için değil, cinsel birleşme sırasında orada babasıyla buluşmak, ondan cinsel doyum sağlamak ve ona bir çocuk vermek için de arzuluyordu"* (s. 403 *[98]*). Burada bir hayli büyütülerek incelenen ilk sahne, öncekinde olduğu gibi bütün kişilerle değil, bu kez bir çocuğun erken düşlemlerinde görüldüğü gibi, kısmi nesnelerle -annenin karnında babanın penisi- gerçekleşir: *"Cinsel birleşmede annenin yerine geçmek* için, *baba karşında onun yerini almak için anne bedeninin içinde olmak arzulanır"* (s. 403) (*"Man wünscht sich in der Situation zurück, in der man sich in den Genitalien der Mutter befand, wobei sich der Mann mit seinem Penis identifiziert, durch ihn vertreten lasst"* (GW XII, s. 136); *"Annenin genital organı içinde olunan duruma geri dönmek arzulanır; burada erkek kendi penisiyle özdeşleşir, yerini ona bırakır"* [OCF.P, s. 99]. Freud anne karnına geri dönme arzusunun ruhsal çiftcinsellik düzleminde yer aldığını ve anneye olduğu kadar babaya da yöneldiğini belirtir: "Öyleyse iki düşlem*in tamamlayıcı oldukları ve kişinin erkeksi ya da kadınsı tutumuna göre, babayla ya da anneyle cinsel ilişki arzusunu ifade ettikleri meydana çıkar"* (s. 403 *[99]*). Freud bu *"iki ensestüel arzunun"* hastanın zihninde birleşmiş olabileceklerini düşünür. Hastada bu iki eğilime işaret eden çeşitli durumları ayrıntılı bir şekilde analiz ettikten sonra Freud, heteroseksüel eğilimin üstün geldiğini ve çocuğun babayla özdeşleşmesinin pozitif Oedipus kompleksinin çözülmesini sağladığını, bu sırada eşcinsel eğilimler üzerindeki bastırmanın kalkmasının da bunların yüceltilmelerine olanak verdiğini ve böylece hastayı iyileşmeye götürdüğünü gösterir.

Sinemada kameranın hareket eden bir objeyi ona paralel hareket ederek takip etmesi (ç.n)

Aktarım üzerine yalnızca birkaç cümle

Freud buraya kadar tüm vaka sunumunu bir dizi yapım ve yeniden yapım üzerine odaklamıştı; ancak bu noktaya ulaştıktan sonra açıkça aktarıma değinir. Freud tedavide ne zaman bir güçlük ortaya çıksa, hastanın analisti yiyip yutmakla ve hemen sonra da ona zarar vermekle tehdit ettiğini belirtir. Freud bu yiyip yutma isteğinin, çiftedeğerliliğin etkisiyle, analisti hem aşkla hem de nefretle yutmak yönündeki bilinçdışı arzuyu içerdiğini düşünür ve aktarımla ilgili başka bir şey söylemez. Bunun dışında, bastırmaya neden olan şeyi sorgular ve erkeksi eğilimlerle kadınsı eğilimler arasındaki çatışmanın bunu açıklamaya yetmeyeceğini düşünür. Sonunda, bastırmanın daha çok *"benlik"* ve *"cinsel eğilimler"* -yani libido arasındaki çatışmadan kaynaklandığı sonucuna varır.

Freud çalışmasını sonlandırırken yeniden filogenetik varsayıma döner ve bastırmanın, arkaik bir *"içgüdüsel bilgiye"* geri dönüş işareti olup olamayacağını sorgular. Bu türden bir bilgi her türlü tasarımdan kaçıp kurtulur ve *"(...) bu durumda çocukta etkinlik gösteren, tanımlanması zor bir bilgi türüne, özsezi gibi bir şeye"* karşılık gelir. Ancak şimdilik, *"bu bağlamda elimizdeki tek -fakat mükemmel benzerlik, hayvanlardaki geniş kapsamlı* ***içgüdüsel*** *bilgidir"* (s. 419 *[117]*). Freud şöyle devam eder: *"Eğer insanlar da bu türden bir içgüdüsel mirasa sahiplerse, bu mirasın, kuşkusuz bununla kısıtlı olmamakla birlikte, özel olarak cinsel yaşam süreçleriyle ilgili olmasında şaşıracak bir şey yoktur"* (s. 419 *[117]*). Bu varsayımı izlemeye devam edersek, *"bastırma bu içgüdüsel evreye geri dönüş anlamına gelebilir"*; bu da içgüdüsel tipte önceki bir evreye işaret eder. Freud filogenetik varsayımlarla ilgili çekinceleri göz önüne alarak çalışmasını sonlandırır: *"Bunları, yalnızca, psikanalizin öncelikler sırasını gözetmesi ve bireysel olarak edinilmiş olan katmanları* ardı ardına aştıktan sonra, *kişiye miras kalan izlerle karşılaşması durumunda kabul edilebilir buluyorum"* (s. 420 *[117]*).

"Kurt Adam"ın sonraki analizleri

1926-1927 yılları arasında Ruth Mack-Brunswick'le analiz

1926'da, birkaç yıllık bir aradan sonra Sergey akut bir paranoya krizinin pençesine düştü. Yeniden Freud'a danışmaya geldi, fakat Freud onu, o sıralar analiz ettiği Amerikan asıllı bir psikanalist olan Ruth Mack-Brunswick'e yönlendirdi. Analiz beş ay sürdü ve 1927 Şubat ayında sona erdi. Sonradan Mack-Brunswick, *"Bu tedaviden sonra sağlık durumu iyiye gitti ve görece küçük bir idari görevi sürdürebilir duruma geldi"* diye yazmıştır (1971 [1928], s. 269). Mack-Brunswick, 1928'de, Freud'la sıkı bir işbirliği içinde yürütülen bu tedaviyle ilgili bir makale yayımladı. Hastaya, sonradan ona yapışıp kalacak olan *"Kurt Adam"* adını veren Mack-Brunswick, danışmaya geldiğinde hastanın içinde bulunduğu ürkütücü durumu şöyle betimler: *"Analiz saatleri boyunca delirmiş gibi konuşuyor, gerçeklikle tüm bağını kaybetmiş halde kendini kontrolsüzce düşlemlere kaptırıyordu. Freud'u ve beni öldürmekle tehdit ediyordu (...)"* (s. 295). Bir dermatoloğun neden olduğu bir hasar sonucunda hipokondriyak bir saplantıya kapılmıştı; burnunda bir delik olduğuna ve sonsuza dek sakat kalacağına inanıyordu. Zulmedilme hezeyanının ve hezeyanlı hipokodrinin su yüzüne çıktığı bu tedavinin sergilediği güçlüklere rağmen, Mack-Brunswick, hastanın kişiliğinin -Freud'un 1918'deki vaka sunumunda atlamış olduğu- psikotik bileşenini analiz etmeyi başardı. Aynı zamanda, hastanın Freud'la çözülmemiş aktarımını ve hem hayran olup kendini onun "en sevdiği oğlu" saydığı, hem de nefret ettiği ve kendisini mahvetmiş olmakla suçladığı Freud'a karşı çiftedeğerliliğini işlemesini sağladı. Kurt Adam'ın olumsuz aktarımını, özellikle de onu sürekli olarak Freud'la kıyaslayarak küçümsemesini de analiz etti. Kurt Adam, paranoyası içinde, şu anki tedavisinin ücretsiz oluşunu Freud'dan ve diğer psikanalistlerden düzenli olarak aldığı para yardımını zaten kendisine borçlu olunduğu şeklinde değerlendiriyordu.

Ruth Mack-Brunswick, hastanın zulmedilme hezeyanını, özellikle gördüğü bir düşün yardımıyla yavaş yavaş analiz etmeyi başardı. Düşte kurtlar hastayı yok etmekle tehdit eden zulmedenler kılığında yeniden ortaya çıkmışlardı. Son bir rüya Sergey'in şimdiki hastalığıyla,

18 yaşındayken nevrozunu tetiklemiş olan bel soğukluğu arasında bir bağ olduğunu gösterdi ve bu da kastrasyon kaygısını babasıyla olan ilişkisine dayandırmayı sağladı. Bu yorumun ardından *"hasta hezeyanından bütünüyle ve geri dönüşsüz şekilde vazgeçti"* (1971 [1928], s. 301). Ruth Mack-Brunswick 1945'te eklediği bir notta, Sergey'in analizinin 1928'den sonra birkaç yıl boyunca düzensiz şekilde sürdüğünü ve kişisel krizlere ve İkinci Dünya Savaşı'na bağlı olaylara rağmen, terapötik sonuçların mükemmel ve kalıcı olduğunu belirtmiştir (1971 [1928], s. 268).

Ruth Mack-Brunswick psikoz alanında uzmanlaşmıştı; bu hiç kuşkusuz Freud'un Sergey'i ona yönlendirme sebeplerinden biridir. Ayrıca, çocuk ve annesi arasındaki erken dönem ilişkilerine özel bir ilgi duyuyordu ve sonradan Freud tarafından da benimsenecek olan "Oedipus-öncesi" terimini çalışmalarında ilk kullananlardan biriydi. Kendisinin de ciddi ruhsal sıkıntıları olmasına rağmen, 1928'deki vaka sunumunun açıkça gösterdiği gibi, psikotik hastalarla olan mesleki deneyimi sayesinde "Kurt Adam"ı bir kez daha sıkıntılarından kurtarmayı başarmıştır.

Muriel Gardiner ve Kurt Adam

1926'da, yine R. Mack-Brunswick'le analizde olan Amerikalı psikanalist Muriel Gardiner Sergey'le tanıştı, başından geçenler onda büyük bir ilgi uyandırdı ve bu ilgisi "Kurt Adam"ın ölümüne dek devam etti. 1938'de Sergey'in yaşamında yeni bir talihsizlik meydana geldi: Nazi Almanyası Avusturya'yı topraklarına kattığı sıralarda, karısı intihar etti. 1945'ten sonra, Freud'un tarihe mal olmuş hastası olarak gittikçe daha fazla tanınan Sergey, hem onu 1971'de *Anılar*ını yayımlamaya teşvik eden M. Gardiner (M. Gardiner (ed.) [1971]), hem de başta Freud Arşivlerinden sorumlu Kurt Eissler olmak üzere uluslararası psikanaliz camiası tarafından desteklenmeye devam etti. Sergey 1979'da Viyana'da öldü. "Kurt Adam"ın ölümünden sonra, M. Gardiner (1981) onunla son buluşmalarının öyküsünü yayımladı ve eklediği bir notta, gazeteci Karin Obholzer'in 1980'de onunla ilgili çizmiş olduğu portreye, çarpıtılmış olduğunu öne sürerek karşı çıktı.

Aktarım - anal erotizm - analizin sonlandırılması - aşk/nefret çiftedeğerliliği - baştan çıkarılma sahneleri - bilinçdışı eşcinsellik - çocukluk nevrozu - dinsel obsesyonlar - edilgen kadınsı konum - fobiler - ilk sahne - kastrasyon (kaygısı) - sonradan etki

TEKİNSİZ

S. FREUD (1919h)

Paradoksal bir duygunun binbir yüzü

Almancada *"das Unheimliche"* sözcüğünün başka birçok dilde karşılığı olmayan birçok anlamı vardır. Yaygın olarak kullanılan *"unheimlich"* sıfatı paradoksal duygular uyandırır ve tanıdık (*heimlich*) ile tanıdık olmayanı (*un-heimlich*), yani tekinsiz, yabancı olanı birleştirir. Fransızca çevirisi büyük ölçüde edebiyat yapıtlarından esinlenmiş bu metnin şiirselliğini tam olarak yansıtamıyorsa da, okuyucu, *unheimlich* duygusunun tetiklediği sonsuz çeşitlilikteki heyecan ve Freud'un buna ilişkin önerdiği yorumların çeşitliliği karşısında yine de büyülenecektir. Ayrıca bu metin, Freud'un yaşam ve ölüm dürtüleri arasındaki temel çatışmanın klinikteki dışavurumu olarak geliştirmekte olduğu "yineleme kompülsiyonu" kavramına da değinir; bu kavram "Haz İlkesinin Ötesinde"den (1920g) sonra merkezi bir önem kazanacaktır.

1914-1918 savaşı ve sonrası

Freud için yoksunluk ve yalnızlık dönemi

Savaş yılları Freud ve ailesi için son derece zorlu geçti. Freud açlıktan ve soğuktan dolayı çok sıkıntı çekiyor -öyle ki, yazışmalarında kışın kalemi tutmakta bile zorlandığını yazar- ve tütünü çok özlüyordu. Askeri göreve çağırılmış olan çocuklarından haber alamadığı için endişe duyuyordu. Hastalar o denli seyrekleşmişti ki, bazen tek bir taneden fazlası olmuyordu. Jones'un önerdiği gibi Londra'ya göç etmeyi reddetti. Erkek kardeşi Amerika'dan belli bir para yardımı ulaştırmayı başarsa da (Freud savaştan sonra borcunu ödemeyi ihmal etmeyecektir), enerjisinin çoğunu ailesinin ihtiyaçlarını karşılayacak bir şeyler bulmak için harcıyordu. Bu yıllar bilimsel açıdan pek verimli geçmedi; artık mücadele edecek cesareti yoktu ve kaderine boyun eğmiş ölümü beklediğini açıkladı. Ancak, Budapeşteli zengin bir bira üreticisi ve eski bir hasta olan Anton von Freund psikanalitik bir yayınevi kurulması için yüklü bir miktarda bağış yaptığında, Freud için umutlar yeniden yeşerdi. Bu yayınevi "Internationaler Psychoanalytischer Verlag" adıyla kuruldu ve sonraki yıllar boyunca 5 dergi, 150'den fazla eser ve 11 cilt halinde Freud'un Toplu Eserlerini yayımladı. Eylül 1918'de Freud ve Ferenczi Budapeşte'de bir Uluslararası Kongre düzenlediler. Bu kongre, Avusturya-Macaristan hükümeti temsilcilerinde, özellikle savaş nevrozları üzerine psikanalitik çalışmalara yönelik büyük bir ilgi uyandırdı.

Savaş sonrası zorlu yıllarda yeniden buluşmalar

1918'deki ateşkesin ardından yaşam Viyanalılar için neredeyse savaş yılları kadar zordu. 1919'da Versailles'da imzalanan antlaşma eski Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na ait toprakların parçalanmasıyla sonuçlandı ve Bolşevik devrimi

batının siyasi coğrafyasını alt üst etti. Viyana ve Budapeşte arasındaki sınır kapandı, bu da Ferenczi'yle yazışmalarının sekteye uğramasına neden oldu. Hızla artan devalüasyon nedeniyle Avusturya parası tüm değerini yitirince, Freud yalnızca yabancı parayla ödeme yapabilen hastaları, özellikle de Amerikalıları ve İngilizleri kabul etmeye başladı. Eylül 1919'da, savaşın neden olduğu beş yıllık bir ayrılığın ardından Jones yeniden Freud'u ziyaret etti. Yine 1919 yılında, Freud'un oğlu Martin evlendi ve Freud, Hamburg'ta bir oğlan çocuğu dünyaya getiren (gelecekteki "bobin çocuk") kızı Sophie Halberstadt-Freud'u görmeye gitti. Fakat savaştan sonra ortalığı kırıp geçiren grip salgını kızı Sophie'yi 1920 yılında aralarından aldı ve Freud derin bir acıya gömüldü. Eylül 1920'de, 6. Uluslararası Psikanaliz Kongresi 57 katılımcı ile Lahey'de gerçekleştirildi ve Jones Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin başkanlığına seçildi.

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1919h) *l'Inquiétante Etrangeté et Autres Essais* (Tekinsiz ve Diğer Denemeler) çev. B. Féron, Paris, Gallimard, 1985, s. 209-263 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XV, 145-188'e gönderme yapmaktadır].*

Özgül Bir Kaygının İzinde

Freud *unheimlich* ifadesinin arkasında saklı duyguların uzun zamandır ilgisini çektiğini belirtir. İlk bakışta bu sözcük korkuya, kaygıya ya da dehşete gönderme yapar. Bununla birlikte, Freud'a göre *unheimlich* yalnızca kaygı duygusunu yansıtmaz, şüphesiz bilinçdışında saklı olan daha özgül bir "çekirdeği" olmalıdır. Freud bu "çekirdeği" bulmak için iki yere -önce etimolojiye, sonra da bu türden bir duyguyu harekete geçiren durumlara- bakar. Bu sözcüğün Almancada yaygın bir şekilde kullanıldığını ve diğer dillerde tam bir karşılığı olmadığını söyleyerek başlar. Burada bir parantez açarak, Fransızca çevirmenler için bir güçlüğe dikkat çekmek istiyorum: M. Bonaparte *Das Unheimliche* sözcüğünü *L'inquiétante étrangeté* olarak çevirir, B. Féron da şu an kullandığımız çeviride aynı terimi kullanır, oysa *Freud'un Bütün Eserleri*'nin çevirmenleri *L'inquiétant* sözcüğünü seçmişlerdir.

Freud Almancada *unheimlich* sözcüğünün etimolojik açıdan *heimlich*'in zıttı olduğunu söyleyerek devam eder; *heimlich* alışıldık, tanıdık, yakın olan, yuvayı hatırlatandır. Fakat *heimlich* sözcüğü aynı zamanda gizli, saklı, sinsi, hatta tehlikeli olana da işaret eder, öyle ki anlamı, karşıtı *unheimlich*'le birleşmeye kadar gider. Gerçekte, saklı kalması gerekirken açığa çıkan, belli olan şeye de *unheimlich* denir. Yani konuşma dilinde farkında olunmadan *heimlich*'den karşıtı *unheimlich*'e geçilmiş olur: *"Dolayısıyla* ***heimlich****, anlamı çiftedeğerliliğe doğru evrilen, öyle ki sonunda karşıtı* ***unheimlich*** *ile kesişen bir sözcüktür.* ***Unheimlich*** *bir bakıma bir çeşit* ***heimlich****'tir"* (s. 223 *[159]*).

Tekinsizlik Duygusundan Kastrasyon Kaygısına

Freud daha sonra hangi kişilerin, durumların ya da şeylerin bizde *"tekinsiz"* izlenimini uyandırdığını sorgular. Ona göre, bu durum en fazla bir canlıyla mı yoksa bir ölüyle mi muhatap olduğumuzu bilmediğimizde ortaya çıkar ve birçok fantastik öykü bu rahatsız edici duygu üzerine kuruludur. Örneğin, E. T. A. Hoffmann'ın *Kum Adam* adlı masalı bu açıdan özellikle aydınlatıcıdır, çünkü burada hikayenin kahramanı Nathanael, canlı mı yoksa cansız mı olduğunu bilmediği balmumundan bir bebeğe, Olympia'ya aşık olur; bu tema sonradan *Hoffmann Masalları* operasında Offenbach tarafından yeniden ele alınmıştır. Dahası, Nathanael aynı kaygı verici belirsizliği, korkunç Kum Adam olup olmadığını

bilemediği Coppélius karşısında da duyumsar, o derece ki, Coppélius'un geri döndüğünü gördüğünde aklını kaybeder ve kaygıya kapılıp bir kulenin tepesinden atlayarak kendini öldürür. Fakat Freud'a göre bu fantastik masaldaki en güçlü tekinsizlik duygusu Kum Adam karakterinden ileri gelir, çünkü Kum Adam çocukların gözlerini söküp almakla tehdit eder. Gözlerini kaybetme korkusu yalnızca entelektüel bir etkilenme değildir; psikanalitik açıdan, daha ziyade kastrasyon kaygısıyla bağlantılı dehşet verici bir çocukluk kaygısının hatırlanmasıyla ilgilidir. Başka bir deyişle, Nathanael için Kum Adam, çocuğun kastrasyonundan korktuğu babayı temsil eder; bu tema aynı zamanda, gözlerini oyarak kendini cezalandıran Oedipus'un mitine de bağlanır.

Narsisistik ikileşmeden benliğin ikileşmesine: üstbenliğin temelleri

Hoffmann da *unheimlich* duygusunun içerdiği paradokstan ustalıkla yararlanmış ve hikayesinde ikileşme kavramını olabildiğince çeşitli biçimlerde kullanmıştır. Örneğin, Freud Nathanael'de baba imgesinin, çocuğu kastrasyonla tehdit eden korkutucu bir baba ve onu koruyan *"iyi"* bir baba arasındaki karşıtlık başta olmak üzere, karşıtlar arasında bir dizi *"ikileşme"* ve *"bölünme"*ye maruz kaldığına dikkat çeker (s. 232 n. 1 [166, n. 1]. Bu ikileşmeler ve bölünmeler, psikanalizde gözlemlediğimiz üzere çeşitli ruhsal durumlarda ortaya çıkabilir, örneğin, amaçlarından biri benliğin bir bölümünün ölümden kaçmasını sağlamak olan *"narsisistik eş"* biçiminde görülebilirler. Eş teması çok çeşitli biçimlerde, özellikle de ruhsal süreçlerin bir kişiden diğerine doğrudan iletimi gibi olgularda da kendini gösterir. Bu telepati benzeri olgularda, Freud'a göre, *"kendi benliğiyle ilgili şüpheye düşecek derecede bir başkasıyla özdeşleşme, dolayısıyla benliğin ikileşmesi, bölünmesi, değiş tokuşu ve sonuçta, birbirini izleyen kuşaklar boyunca aynı şeyin sürekli geri dönmesi, aynı yüz çizgilerinin, karakterlerin, yazgıların, suçların, hatta isimlerin tekrarlanması"* söz konusudur (s. 236 *[168]*).

Sonunda Freud başka bir ikileşme biçimi betimler; bu ikileşme, Freud'un *"ruhsal sansür"* ya da *"vicdan"* olarak adlandırdığı ve *"benliğin geri kalanına bir nesneymiş gibi davranabilen, bu sayede insana kendi kendini gözlemleme yetisi veren"* özgül bir mercinin ayrışmasından doğar (s. 237 *[169]*). Freud 1923'te bu merciye özgül bir konum verecek ve onu "üstbenlik" adıyla tanımlayacaktır.

Aynı şeyin yinelenmesinden "yineleme kompülsiyonu"na

Tekinsizlik duygusuna yol açan eş temasına "aynı şeyin yinelenmesi"ne bağlı olgularda, yani aynı anda hem yabancı hem de tanıdık görünen rahatsız edici durumlarda da rastlanır. Bu kaygıyı, örneğin, sisli bir havada, hareket noktasından uzaklaşmış olduğumuzu düşünürken kendimizi aynı yerde bulduğumuz ve fark etmeden daireler çizmiş olduğumuzu anladığımız zaman duyarız. Fakat yinelemenin bundan daha tedirgin edici bir türü daha vardır, o da Freud'un *"yineleme kompülsiyonu"* olarak adlandırdığı şeyden doğar: *"Gerçekte, ruhsal bilinçdışında, dürtüsel hareketlerden ileri gelen ve şüphesiz dürtülerin kendi doğasına bağlı olan, haz ilkesinin ötesine geçecek kadar güçlü, ruhsal yaşamın bazı yönlerine şeytani bir nitelik veren, küçük çocukların eğilimlerinde bile açıkça görülen ve nevrotiklerin psikanalizinin seyrine kısmen yön veren bir* ***yineleme kompülsiyonunun*** *egemenliğini ayırt etmeyi başarırız"* (s. 242 *[172]*. Freud burada, o sıralar üzerinde çalıştığı ve sonradan *Haz İlkesinin Ötesinde*'nin konusu olacak bu önemli temanın ipuçlarını verir (1920g).

Freud, bitirirken, paradoksal tanıdıklık/yabancılık duygusunu tetikleyebilen birkaç psikopatolojik duruma değinir. Bunlar arasında, gerçeklik ve düşlemi, delilik ve sağlığı vb. ayırt etme yetisinin kaybedilmesinden söz eder. Bu olgular, ruhsal gerçekliğin somut gerçeklik üzerindeki gücünü abartan, düşüncenin sihirli tümgüçlülüğüne duyulan inançla bağlantılıdır. Freud, son olarak, *unheimlich* duygusunun bastırılanın tipik özelliklerinden biri olduğunu öne sürer; çünkü kişinin kendine yabancı görünen bastırılmış içerik,

aslında bir zamanlar tanıdık olan ve sonra yeniden canlanmış bir çocukluk kompleksine dek geri izlenebilir. Bundan başka, edebi yaratım da her bireyin kendine özgü bastırılmış malzemesini dayanak alır ve yazarın hayal gücünün izin verdiği bütün yolları kullanarak, okuyucuda büyüleyici bir tekinsizlik etkisi yaratır.

Oedipus kompleksinde ebeveyn imagolarının ikileşmesi

Freud'un *Tekinsiz*'de ele aldığı edebi ve psikanalitik temaların zenginliği ve çeşitliliğinin, Freud-sonrası psikanalistlerde çok sayıda yeni düşünceye ilham vermiş olması şaşırtıcı değildir.

Bunlar arasında, Oedipus kompleksinin pek bilinmeyen bir yönünü oluşturan ebeveyn imagolarının ikileşmesine değineceğim. Gerçekte, Sofokles'in *Kral Oedipus* metnine atıfta bulunarak Oedipus kompleksinden söz ederken, genellikle tek bir ebeveyn çifti, Thebai hükümdarları Laios ve Iokaste aklımıza gelir; fakat D. Quinodoz' un (1999, 2002) dikkat çektiği gibi, onlar tarafından terk edildikten sonra, başka bir çift, Korint hükümdarları Polybos ve Merope Oedipus'e bakar ve onu evlat edinirler. Öyle ki, Oedipus mitinde, kahraman, biri biyolojik diğeri evlat edinen olmak üzere iki çift ebeveyne sahiptir ve bu da, ebeveyn imagolarında *"terk eden ebeveynler"* ve *"evlat edinen ebeveynler"* şeklinde bir ikileşme yaratır.

Buradan yola çıkarak, D. Quinodoz'un önerdiği gibi, Oedipus mitini bir hastanın getirdiği bir düşmüş gibi analiz edersek, bu ikileşmenin, Oedipus'un kompleksini çözmede başarısızlığa uğramasına neden olduğunu anlarız. Oedipus, onu evlat edinen babası Polybos'un kendi eceliyle öldüğünü haber aldığında, "babanı öldürecek ve annenle evleneceksin" şeklindeki kehanetten kurtulmuş olduğuna inanır. Fakat sonradan Polybos ve Merope'nin onu evlat edinmiş olduklarını ve gerçek ebeveynlerinin Laios ve Iokaste olduğunu öğrenir: "Oedipus'un bilinçdışı arzularını gerçekleştirmeyi başarması tamamen ebeveyn çiftinin ikiye bölünmüş olması yüzündendi; anne baba olarak bağlı olduğu onlar olmadığına göre Laios'u öldürebilir ve Iokaste'yle evlenebilirdi, onu eyleme geçmekten alıkoyacak hiçbir şey yoktu. Oedipus, ebeveyn imagosunu iki ayrı ebeveyn çiftine ayırarak üçlü ilişkinin karmaşasından kaçıyordu; fakat kompleksinin şartlarını düzenlemekten kaçındığı için de onu aşamıyor ve özümseyemiyordu" (s. 78). D. Quinodoz, bazı hastaların kastrasyon kaygısı, çiftedeğerlilik ya da yalnızlık gibi çeşitli kaygılardan kaçınmak amacıyla ebeveyn imagolarını bilinçdışı olarak ikiye böldüklerini ve bunun da ödipal çatışmalarının çözülmesine engel olduğunu belirtir.

Ernest Jones (1879-1958)

Freud'un yaşamının ayrıcalıklı bir tanığı ve biyografisinin yazarı olan Jones, İngilizce konuşulan ülkeler başta olmak üzere, psikanalizin gelişiminde önemli bir rol oynadı. Uzun yıllar Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin başkanlığını yürüttü, İngiliz Psikanaliz Derneği'ni ve The International Journal of Psycho-Analysis*'i kurdu. Melanie Klein'ın İngiltere'ye yerleşmesine yardım etti ve Büyük Tartışmalar sırasında onunla Anna Freud arasında bir arabulucu rolü oynadı.*

Jones 1879'da Galler'de doğdu. Londra'da tıp eğitimi aldı. 1906'da Freud'un eserlerini keşfetti ve nörolojide uzmanlaşmak ve Düşlerin Yorumu*'nu okuyabilmek için Almanca öğrenmek üzere Münih'e gitti. 1908'de Viyana'da Freud'la tanıştı ve Freud'un ölümüne dek düzenli olarak mektuplaştılar. 1908'deki Salzburg Kongresi'nde, o günden sonra klasikleşen psikanalitik "akla uydurma" kavramını tanıttı: Bu savunma mekanizmasında kişi, aslında gerçek sebeplerini bilmediği bir tutum ya da bir düşünce için mantıklı ve tutarlı bir açıklama ileri sürer. 1909'da Jones, bir kadın hastasının erkek kardeşinin açtığı dava sonucunda yargılandı. Mahkemede beraat etmesine rağmen hekim olarak kariyeri sona erdi ve sevgilisi Loe Kann ile Londra'yı terk ederek, beş yıl kalacağı Toronto'ya yerleşti. Kanada'da Amerikalı psikanalistlerle temasa geçerek Amerikan Psikanaliz Birliği'ni (APA) kurdu.1913'te Avrupa'ya dönüşünde, önce*

Ferenczi'yle kısa bir psikanalize girdiği Budapeşte'ye gitti, ardından İngiltere'ye dönüş yaptı. Aynı dönemde Freud Loe'yi analiz ediyordu, fakat Loe kısa süre sonra Jones'tan ayrıldı ve 1914'te Budapeşte'de, Freud'un da katıldığı bir törenle başka bir adamla evlendi. Haziran 1914'te, o sıralar 18 yaşında olan Anna Freud Londra'yı ziyaret ettiğinde, Jones onunla flört etmeye başladı. Bunu öğrenen Freud, kızına bu ilişkiye son vermesini, Jones'un onun için iyi bir koca olamayacağını yazdı, Anna da buna boyun eğdi. 1916'da Jones genç bir sanatçıyla evlendi, fakat karısı iki yıl sonra öldü.

1914-1918 Birinci Dünya Savaşı sırasında Jones Londra'da psikanaliz uyguladı ve çok sayıda konferansa katılarak, Freud'un düşüncelerinin, psikanalize kuşkuyla yaklaşan hekimler ve aynı zamanda geniş bir halk kitlesi tarafından tanınmasına katkıda bulundu. Almanca dergilerde makaleler yayımlamayı sürdürdüğü için, Times *dergisi tarafından Almanya ve Avusturya-Macaristan'la işbirliği yapmakla suçlandı, fakat hakkında açılan soruşturmada aklandıktan sonra, Almanca bilimsel süreli yayınları almasına izin verildi ve bu sayede Freud'la temasını sürdürebildi. 1919'da Jones, dört çocuk sahibi olacağı Viyanalı Katherine Jolk'la evlendi. Aynı yıl İngiliz Psikanaliz Derneği'ni kurdu. 1920'de yayıncı Hogarth Press'le International Psychoanalytical Press yayınevini kurdu. Yine 1920'de ilk kez Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin (IPA) başkanlığına seçildi –dört yıl bu görevde kalacaktı- ve 1939'a kadar baş editörlüğünü yapacağı* The International Journal of Psycho-Analysis*'i çıkarmaya başladı. Aynı zamanda Freud'un toplu eserlerinin Standard Edition'ına da ön ayak oldu.*

Jones aynı zamanda Melanie Klein'ın 1926'da İngiltere'ye yerleşmesine yardım ederek tarihi bir rol oynadı. Freud'un ve Anna Freud'un eleştirilerine karşı Klein'ın görüşlerini savundu, fakat bunu yaparken Freud'un dostu ve çalışma arkadaşı olarak kalmayı da başardı (R. Steiner, 2002). 1932'de Jones ikinci kez IPA'nın başkanı seçildi ve 1949 yılına dek bu görevde kaldı. 1930'ların sonunda, Berlin, Viyana ve Budapeşte'de yaşayan çok sayıda Yahudi psikanalistin İngiltere'ye ve Kuzey Amerika'ya göç etmesine yardım etti. Freud ve ailesi Nazilerden kaçmak için Viyana'yı terk ederken, Marie Bonaparte'ın yardımlarıyla, yola çıkışlarını ve ardından Londra'ya yerleşmelerini organize etti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında İngiliz Psikanaliz Derneği'nde ortaya çıkan Büyük Tartışmalar sırasında, Jones, Anna Freud ve Melanie Klein arasında arabulucu bir rol üstlendi.

Jones 1946'da emekli oldu ve hayatının son on yılını Freud'un biyografisi Sigmund Freud'un Yaşamı ve Eserleri*'ni (1953-1957) ve* Serbest Çağrışımlar *(1959) adlı kendi otobiyografisini yazmaya adadı. Jones kariyeri boyunca çok sayıda klinik ve kuramsal psikanalitik çalışma yayımladı; çalışmalarının en önemlileri "Simgesellik Kuramı"nı (1916) ve kadın cinselliğini konu alır. "Kadın Cinselliğinin Erken Gelişimi" (1927) ve "Kadın Cinselliğinin Kökenleri" (1935) kadın cinselliği ile ilgili çalışmalarının başında gelir. Jones sayesinde 1922'deki Berlin Kongresi'nde kadın cinselliği tartışmaya açılmış ve bu tartışma İngiliz okulu ve Viyana okulu taraftarlarını karşı karşıya getirmiştir. Ayrıca, kastrasyon kaygısından daha temel bir korku olarak düşündüğü, her iki cinsiyet için cinsel arzunun kaybını ifade eden "afaniz" kavramını ortaya atan da Jones'tur (Jones, 1927). Jones 1958'de Londra'da ölmüştür.*

Bölünme - eş - ikileşme - narsisistik eş - tekinsizlik (duygusu) - yineleme, aynı şeyin yinelenmesi - yineleme kompülsiyonu

"BİR ÇOCUK DÖVÜLÜYOR. CİNSEL SAPKINLIKLARIN KÖKENİNE İLİŞKİN BİR KATKI"

S. FREUD (1919e)

"BİR KADIN EŞCİNSELLİK VAKASININ RUHSAL KAYNAKLARI"

S. FREUD (1920a)

Sapkınlıklar ve sadomazoşizm üzerine ilk incelemeler

Bu iki inceleme Freud'a, Oedipus kompleksinin nevrozlarda olduğu gibi sapkınlıklarda da merkezi bir rol oynadığını gösterme olanağı vermiştir. Freud aynı şekilde sapkınlıkların, tıpkı nevrozlar gibi, bir çocukluk dönemi nevrozundan kaynaklandıklarını da gösterir. Ayrıca, patolojilerde olduğu kadar normal bireylerde de ruhsal çiftcinselliğin, yani hem erkeksi hem de kadınsı bir ruhsal bileşenin varlığının önemli rolünü de ortaya koyar.

"Bir Çocuk Dövülüyor"da Freud, dayak düşleminde acıda bulunan cinsel hazzın (mazoşizmin tipik özelliğidir) ensestüel nesnelerin erotikleşmesiyle yakından ilişkili olduğuna dikkat çeker. Freud'a göre kızlarda dövülme düşlemi babaya karşı bilinçdışı ensestüel arzunun bir ikamesidir; diğer taraftan, dayak düşlemiyle ilgili olarak Freud, erkeklerde babayla edilgen erotik bir ilişkinin ikamesi olan bir "kadınsı konum" betimler; bu erkek mazoşizminin tipik özelliğidir.

"Bir Kadın Eşcinsellik Vakasının Ruhsal Kaynakları"nda Freud, bir kadına aşık olan genç bir kızın kısa tedavisini betimler. Bu Freud'un yayımladığı son klinik vakadır; gizliliğe bağlı sebeplerle bundan sonra hasta öyküsü yayımlamamıştır. Bu vaka Freud'a, erkek eşcinselliği kadar yaygın olmasına rağmen kuşkusuz ondan "çok daha az göze çarptığı" için (s. 245 [235]) psikanalistler tarafından pek incelenmemiş olan kadın eşcinselliğini ele alma fırsatı verir. Bu tedavi kısa sürmüştü, çünkü hasta, Freud'un yorumlarını kişisel olarak kendisiyle ilişkili değilmiş gibi dinliyordu. Freud hastanın direncinin ona karşı düşmanca bir aktarımın sonucu olduğunu (hasta babasından intikam alma arzusunu Freud'la aktarımda tekrar ediyordu) fark ettiğinde bu tedaviye son verdi ve ona bir kadınla analize devam etmesini önerdi. Freud bu hastanın eşcinselliğinin kökeninde özellikle pozitif Oedipus kompleksine, yani babasıyla ilişkili çatışmaya vurgu yapar ve kızın annesine karşı Oedipus-öncesi aşkının oynadığı belirleyici role pek değinmez; bu noktayı 1930'lardan sonra fark edecektir.

Bu bölümün sonunda, Freud'un kadınlıkla ilgili düşüncelerinin geçtiği aşamaları inceleyeceğim.

Anna Freud'un babasıyla analizleri

Anna Freud ve dayak düşlemi

Freud bu konuda ketum davranmış olsa da, "Bir Çocuk Dövülüyor"da bahsettiği vakalar arasında kızı Anna'nın da yer aldığı, biyografi yazarları için neredeyse kuşku götürmezdir (E. Young-Bruehl, 1988, s. 94). Anna Freud dayak düşlemlerinden sıkıntı çekiyordu ve bu onu 1918-1922 yılları arasında babasıyla analize başlamaya iten belirtilerden biriydi. Bu uygulama o dönemlerde olağandı çünkü zarar verici sonuçları henüz hesaplanmamıştı. 1922'de bu analiz bittiğinde Anna 15 yaşında bir kızda dayak düşlemlerini betimleyen klinik bir inceleme kaleme aldı; bu onun Viyana Psikanaliz Derneği'ne üye olmak için sunduğu incelemeydi. Sonradan bu incelemeyi "Dayak Düşlemleri ve Gündüz Düşleri" *(1923) başlığıyla yayımladı. Bununla birlikte Anna'nın dayak düşlemleri sona ermemişti. 1924'te bu düşlemlerin şiddetlenmesi onu yine babasıyla ikinci bir analize başlamaya itti. 5 Mayıs 1924'te Lou Andreas-Salomé'ye şunları yazmıştı:* "Devam etmemizin sebebi (...) vazgeçemediğim dayak düşlemlerine ve onun sonuçlarına (mastürbasyon) karşı gittikçe artan -kimi zaman fiziksel fakat aynı zamanda zihinsel- bir tahammülsüzlükle birlikte gündüz düşlerinin dönem dönem ve uygunsuz şekilde ortaya çıkışlarıydı" *(E. Young-Bruehl tarafından alıntılanmıştır, 1988, s. 111).*

Freud'un kadınlıkla ilgili görüşlerine etkileri

Freud'un kendi kızını analiz etmiş olması hiç kuşkusuz kadın cinselliğini düşünme şeklini derinden etkilemiştir. Anna'nın ilk analizinin Freud'un "Bir Çocuk Dövülüyor"*u yayımlamasıyla yakından ilişkili olması gibi, babasıyla ikinci analizi de, bunu doğrulayacak bir belge olmamasına karşın (E. Young-Bruehl, 1988, s. 114),* "Cinsiyetler Arasındaki Anatomik Farklılığın Bazı Ruhsal Sonuçları"*nın (S. Freud, 1925j) içeriğine ilham kaynağı olmuştur. 1925 tarihli bu metinde Freud kızların gelişiminin merkezine penis hasetini koyar ve normal gelişimde, babadan vazgeçmenin, kızın kendini yoksun bırakılmış hissettiği penisin bir ikamesini temsil eden bir çocuk arzusuyla sonuçlandığını kaydeder; buna karşılık penis haseti aşırı olduğunda, babadan vazgeçmek başarılamaz ve* "sonu babayla özdeşleşmeye varabilir; böylece kız erkeklik kompleksine geri döner ve duruma göre burada takılıp kalabilir" *(Freud, 1925j, s. 130). Babayla özdeşleşmeye sığınma, yalnızca Freud'un* "Bir Çocuk Dövülüyor"*da vardığı sonuçlarla değil, Anna'nın* "Dayak Düşlemleri ve Gündüz Düşleri"*nde (1923) ileri sürdüğü düşüncelerle de uygunluk içindedir. Babayla bu özdeşleşme Anna Freud'un kendi hayatına da damga vurmuştur; güçlü erkeksi özdeşleşmesi, kanaatkarlığı, etkin bir cinsel yaşamdan vazgeçişi, erkeklerle ilişki güçlükleri ve Dorothy Burlingham'la uzun süren dostluğu buna tanıklık ederler.*

Lou Andreas-Salomé (1861-1937)

Freud ve ailesiyle yakın ilişkileri olan Lou Andreas-Salomé, Anna Freud'un babasıyla analiz dönemine yakından tanıklık etmişti. Freud mektuplarında Lou'ya kızının analizinde karşılaştığı güçlükleri anlatıyor, diğer yandan Lou ise, derneğe kabul için dayak düşlemleri ve gündüz düşleri konusu üzerine konferansı birlikte hazırlarken Anna'nın sırlarını dinliyordu.

Lou Andreas-Salomé kendini tümüyle psikanalize adamadan önce son derece hareketli bir duygusal yaşam sürmüştü. 1861'de St. Petersburg'da Alman-Fransız asıllı bir ailede dünyaya geldi; babası Çarlık ordusunda generaldi. Lou genç yaşta aile çevresinden uzaklaştı ve 19 yaşında Zürih'e giderek burada felsefe ve sanat tarihi eğitimi gördü. 21 yaşında Roma'da tutkulu bir üçlü oluşturduğu iki filozofla, Paul Rée ve Friedrich Nietzsche'yle tanıştı. Sonrasında, aralarında genç şair Rainer Maria

Rilke'nin de olduğu çok sayıda ilişkisi oldu, fakat tüm yaşamı boyunca, Freud'un 1937'de onun için söylediği gibi "(...) büyük şairin ilham perisi ve koruyucu annesi (...)" olarak kaldı. Lou 1887'de, Göttingen Üniversitesi'nde profesör olan Alman bir oryantalistle, Friedrich-Carl Andreas'la evlendi.

Lou Andreas-Salomé 1911'de Weimar Kongresinde Freud'la tanışmıştı. Çok geçmeden psikanalize merak sardı ve kendisi de titizlikle uyguladı; böylece psikanaliz uygulayan ilk kadınlardan biri oldu. Sonraki yıl, 1912'de, Viyana'ya taşındı, Freud'un ailesiyle yakınlaştı ve Anna'yla yakın arkadaş oldu. Lou 1912'den başlayarak Freud'la düzenli olarak mektuplaştı. Freud bu mektuplar aracılığıyla Lou'nun analiz vakalarına da süpervizyon uyguluyordu. Lou düzenli olarak Çarşamba Toplantılarına katıldı ve Freud kısa süre sonra onu Viyana Psikanaliz Derneği üyesi olarak kabul etti. Sonradan, psikanalitik davaya bağlılığının bir simgesi olarak, Freud ona yalnızca "Gizli Komite" üyelerine ayrılmış yüzüklerden bir tane verdi.

Lou Andreas-Salomé psikanalizle meşgul olmaya başladıktan sonra, o güne dek roman ve deneme yazarı olarak sürdürdüğü kariyerini yavaş yavaş bırakarak, psikanalitik yazına öncelik verdi. Beden ve ruh arasındaki ilişkilerle ilgilendi, kadın ve erkek arasındaki tamamlayıcılığı ortaya koydu ve psikanalitik düşünceye kendi kadınsı bakış açısını getirdi. 1930'larda Nazizmin yükselişine rağmen Almanya'yı terk etmedi ve 1937'de Göttingen'de öldü.

"BİR ÇOCUK DÖVÜLÜYOR. CİNSEL SAPKINLIKLARIN KÖKENİNE İLİŞKİN BİR KATKI" (S. FREUD, 1919e)

Eserlerin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1919e), "Un enfant est battu. Contribution à la genèse des perversions sexuelles" (Bir çocuk dövülüyor. Cinsel sapkınlıkların kökenine ilişkin bir katkı) *Névrose, Psychose et Perversion* (Nevroz, Psikoz ve Sapkınlık) çev. D. Guérineau Paris, PUF, 1973, içinde s. 219-243 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XV, 115-146'ya gönderme yapmaktadır].*

Obsesif bir düşlem ve kompülsif mastürbasyon

Freud, bu metinde, dördü kadın ikisi erkek olmak üzere altı hastasında görülen obsesif bir erotik düşlemi analiz etmeye girişir. En şiddetli evrede, bu düşleme, önüne geçilemeyen kompülsif bir mastürbatuar doyum ve yetişkinlikte cinsel yaşamdaki bozukluklar eşlik eder. Freud bu düşlemin güçlükle itiraf edildiğini ve beraberinde getirdiği utanç ve suçluluk duyguları nedeniyle psikanalitik tedaviye güçlü bir direnç gösterdiğini söyler. "*Bir çocuk d*övülüyor" düşlemi, çocukluğun erken bir döneminde, genellikle okul çağından önce ortaya çıkar ve çocuk gerçek dayak sahnelerine tanık olduğunda (örneğin okulda) ya da daha sonraları böyle sahneler betimleyen kitaplar okumaktan zevk aldığında güçlenir. Bu düşlemden muzdarip yetişkinler, çocukluklarında dövülmemiş ya da nadiren dövülmüşlerdir; ayrıca, çoğunlukla düşlemin içeriğiyle ilgili ayrıntılar vermeyi başaramazlar: dövülen çocuk kim? kim dövüyor? vb.

Çocuklukta takılma, yetişkinde sapkınlık

Dayak düşlemi, özellikle ardından otoerotik doyum geliyorsa, "*çocukluk çağı sapkınlığı*" olarak örgütlenir ve erken bir evrede bir takılma oluşturarak, çocuğun sonraki psikoseksüel

gelişimine kısmen engel olur. Genital öncesi bir evredeki bu takılma kalıcı olmak zorunda değildir, normal gelişim de dahil olmak üzere çeşitli yönlere evrilebilir; bastırılabilir ve tepki oluşumu biçiminde yeniden ortaya çıkabilir (Freud'un ele aldığı çoğu hasta obsesif nevrozluydu) ya da yüceltmeyle dönüştürülebilir. Freud aynı zamanda terapide "bir çocuk dövülüyor" düşlemine ulaşmanın çok zor olduğunu belirtir ve ruhsallığın, kendini savunmak için bu düşlemi nasıl bilinçten uzak tuttuğunu betimler: *"(...) (analist hekim) bu düşlemlerin çoğunlukla nevrozun içeriğinin geri kalanından ayrı kaldığını ve nevrozun örgüsünde kendine uygun bir yer bulamadığını kabul etmelidir; fakat kişisel deneyimimden de öğrendiğim üzere, genelde bu izlenimler memnuniyetle görmezden gelinirler"* (s. 223 *[123]*). Daha sonra, 1927'de, bu olguyu *"benliğin bölünmesi"*ne dayandıracak ve onu sapkın örgütlenmelerin önemli bir özelliği olarak betimleyecektir.

Teknik açıdan Freud, hastanın bu tür düşlemlerin ortaya çıktığı 2 ila 4-5 yaş arasıdaki döneme ilişkin anılarını yeniden hatırlayabilmesi için, analistin, çocuksu bellek yitimini ortadan kaldırmayı başarana kadar gereken tüm zamanı ayırmasının zorunluluğu üzerinde durur. Bu arada psikanalistleri fazla kısa tedavilere karşı uyarır: *"Daha kısa sürede ve daha zahmetsizce pratik sonuçlar elde etmek istenebilir"* (s. 223 *[124]*). Freud yaşanmış ilk deneyimleri analiz etmenin önemini vurgular, fakat sonraki deneyimlerin değerini de azımsamaz: *"(...) ve çocukluk döneminin analizini ihmal edenlerin, sonuçları en ağır yanlışlara düşmeleri kaçınılmazdır"* (s. 223 *[124]*).

Freud daha sonra dayak düşlemini çocuk gelişimine paralel olarak ayrıntılı şekilde incelemeye girişir ve bu düşlemsel tasarımın çok sayıda dönüşüme uğradığını ifade eder. Bu düşlemi önce dört kadın hastasında inceleyerek başlar ve ardından iki erkek hastasındaki durumu daha kısaca ele alır. Freud'un, bu makalede öne sürdüğü yorumların eksiksiz olmaktan uzak ve yalnızca onun incelediği vakalarla ilgili olduğu üzerinde ısrarla durduğunu da belirtelim.

Kızlarda dayak düşlemi

İlk evrede, kızlardaki düşlemin içeriği *"babam bir çocuğu dövüyor"* şeklindedir. Çocuklukta, karakterleri belli olmayan bilinçli bir gündüz düşlemi biçiminde ortaya çıkar. Dövülen çocuk düşlemi üreten kişi değil, genellikle erkek ya da kız kardeştir ve sahnenin cinsel bir niteliği yoktur. Buradan hareketle Freud, *"babam bir çocuğu dövüyor"*un, duygulanımsal açıdan *"babam **benim nefret ettiğim** bir çocuğu dövüyor"* anlamına geldiği, ve analizi daha da derinleştirirsek, *"babam bu diğer çocuğu sevmiyor, **yalnızca beni seviyor**"* demek olduğu sonucuna varır (s. 227 *[128]*).

İkinci evrenin içeriği *"babam tarafından dövülüyorum"* şeklindedir; hasta için bilinçdışı bir düşlemdir ve analizdeki yeniden yapımın sonucunda ortaya çıkar. Dönüşüm geçirdikten sonra, düşlemi üreten kişi dövülen çocuğun yerini alır, baba döven kişi olarak kalır. Freud'a göre, *"babam tarafından dövülüyorum"*, kızın babasına karşı Ödipal ensestüel arzusunu (düz ya da pozitif Oedipus kompleksi) bastırmasından kaynaklanır. Başka bir deyişle, dayağa eşlik eden haz, mazoşist nitelikte bir düşleme karşılık gelir. Bu düşlemde acıda saklı olan hazzın iki anlamı vardır: bir yandan, kızın babasına karşı utanç verici arzusundan dolayı cezalandırılmasını sağlar -*"suçluluk duygusu"* (s. 228 *[130]*); diğer yandan, psikoseksüel örgütlenmenin genital öncesi sadistik-anal evresine dönüş yoluyla, babayla ensestüel erotik ilişkinin gerileyici bir ikamesini teşkil eder: *"Bu dövülme durumu şimdi suçluluk duygusunun ve erotizmin bir bileşimidir; (düşlem) artık yasak genital ilişkinin yalnızca cezası değil, aynı zamanda gerileyici bir ikamesidir"* (s. 229 *[131]*).

Son olarak, düşlemin üçüncü evresinin içeriği *"babanın bir ikamesi (örneğin bir öğretmen), bir çocuğu (genellikle bir oğlanı) dövüyor"* şeklindedir. Bu düşlem güçlü bir cinsel uyarım taşır ve kompülsif mastürbatuar doyuma iter. Bu evrede, dövülen kişi artık düşlemi üreten kızın kendisi değildir, kız sadistik bir sahnenin gözlemcisidir (röntgencilik); döven kişi de artık baba değildir. Düşlemde, kız çocuk oğlanla özdeşleşmeye eğilim gösterir ve böylelikle kadınsı eğilimleri pahasına erkeksi eğilimlerini pekiştirmiş olur: *"Babalarına karşı ensestüel genital sevgilerinden vazgeçerken, kadınsı rollerini kolayca terk ederler; "erkeklik*

*kompleksleri*ni" *(Van Ophuijsen) canlandırır ve bundan böyle yalnızca oğlan olmak isterler"* (s. 231 *[133]*).

Erkeklerde dayak düşlemi

Freud analizdeki iki erkekten edindiği klinik malzemede, kızlarda görülen üç evrenin bulunmayışına şaşırmıştı. Önce, kızlarda ilk evrede ortaya çıkan bilinçli düşlemin -*"bir çocuk dövülüyor"*- erkeklerde bir karşılığı olmadığını saptadı. Ardından, analizle birlikte, ikinci evrede oğlanın bilinçdışı düşleminin *"babam tarafından dövülüyorum"* şeklinde olduğunu, beklendiği gibi *"annem tarafından dövülüyorum"* olmadığını keşfetti. Başka bir deyişle, bu evrede, oğlanlar kızlarla aynı bilinçdışı düşlemi paylaşır. Son olarak, mastürbatuar bir uyarılmanın ya da mazoşist cinsel ilişkilerin eşlik ettiği bilinçli üçüncü evrede, oğlanın düşlemi *"annem (ya da bir ikamesi) tarafından dövülüyorum"* şeklini alır. Freud'a göre, bu mazoşist düşlem oğlanın ensestüel düşleminin tersine dönmesiyle oluşur: oğlan etkin bir konumu terk ederek, döven kişi karşısında edilgen bir konum benimser -Freud bunu *"oğlanın kadınsı konumu"* olarak adlandırır.

Freud kızlar ve erkekler arasında gözlediği farklılığı şöyle açıklamaya çalışır: her iki cinsiyette de dayak düşleminin çıkış noktası Oedipus kompleksi olmakla birlikte, kızlarda düşlem *"düz"* (ya da *"pozitif"*) Oedipus kompleksinin sonucudur, çünkü *"babam tarafından dövülüyorum"* düşlemi, babayla ensestüel (heteroseksüel) ilişkinin bir ikamesidir. Oysa erkek çocuklarda *"babam tarafından dövülüyorum"* düşlemi, *"ters"* (ya da *"negatif"*) Oedipus kompleksinin sonucudur; dolayısıyla babayla ensestüel (eşcinsel) ilişkinin bir ikamesidir ve oğlan (genital öncesi) annenin yerini almakta ve onunla özdeşleşmektedir. Freud, erkek çocuklarda, döven kişinin cinsiyetinin değişmesine rağmen (bilinçdışı düşlemde *baba*, bilinçli düşlemde *anne*), düşlemin iki evresinde de *"(...) baba karş*ısında kadınsı konumdan kaynaklanan" (s. 238 *[141]*) edilgen bir düşlemin söz konusu olduğunu vurgular. Kısaca söylersek, her iki cinsiyette de mazoşist bir düşlem söz konusudur: *"Kızlarda bilinçdışı mazoşist düşlem normal Ödipal konumdan, oğlanlarda ise babayı aşk nesnesi olarak alan ters konumdan ileri gelir"* (s. 238 *[141]*).

Oedipus kompleksi, sapkınlık ve mazoşizm

Bu inceleme, Freud'un, sapkınlıkların ve mazoşizmin ruhsal kaynaklarına ilişkin kavrayışı bir adım daha ileri taşımasını ve *"ilk defa"*, yetişkindeki sapkınlığın, çocukluk cinselliğini temel aldığını ve "çocuğun ensestüel aşk nesneleriyle, Oedipus *kompleksiyle ilişkili olduğunu"* (s. 232 *[134]*) göstermesini sağladı. Başka bir deyişle, Oedipus kompleksi yalnızca nevrozların değil, sapkınlıkların da kökeninde yer alır. Mazoşizmin oluşumuna gelinirse, Freud, *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'de (1905d) ileri sürmüş olduğu ve mazoşizmin, sadizmin kişinin kendine dönmesinden kaynaklandığı şeklindeki varsayımını yineler. Fakat *"Bir Çocuk Dövülüyor"*da, bu dönüşümün, bastırmada rol oynayan ve genital örgütlenmeyi "önceki sadistik-anal evreye *gerilemeye"* zorlayan suçluluk duygusunun etkisiyle oluştuğunu ekler (s. 234 *[136]*). Peki bu suçluluk duygusu nereden kaynaklanır? Freud bu duyguyu, *"eleştirel bir vicdan olarak benliğin geri kalanına karşı koyan (...) eleştirel merciye"* dayandırır (s. 234 *[136]*) ve sonradan üstbenlik olarak adlandıracağı bu mercinin işlevini betimler. Freud, son olarak, düşlemin ikinci evresinin, yani *"babam tarafından dövülüyorum"* şeklindeki bilinçdışı düşlemin diğerleri yanında kuşkusuz en önemlisi olduğunu gösterir. Çünkü bu bilinçdışı düşlem, kız ya da erkek söz konusu bireyin, yakın çevresinde babayı temsil eden kişiler karşısında bir kurban tutumu sergilemesine neden olur: *"Böylece, kendi zararlarına, düşlemlenen durumun gerçekleşmesini sağlar, yani babaları tarafından dövülürler"* (s. 235 *[137]*). Sonuç olarak, dayak düşleminin çeşitli yönlerinin detaylı bir şekilde analiz edilmesi, ruhsal çiftcinselliğin, yani her ilki cinsiyetten tüm bireylerde varolan erkeksi ve kadınsı bileşenlerin rolünü ortaya koyar.

Kız çocuğun annesine karşı suçluluk duygusu

Freud-sonrası kimi psikanalistler, hastalarında *"bir çocuk dövülüyor"* düşlemine hiç rastlamadıklarını söylerken, diğer bazıları, aynen Freud'un betimlediği şekliyle bu düşlemle karşılaşmışlardır. Örneğin R. Lax (1992) analizdeki dört kadın hastasında dayak düşlemlerini incelemiştir; bu hastalarda *"babam tarafından dövülüyorum"* şeklindeki bilinçdışı düşlem, Freud'un betimlemiş olduğu ikinci evreye karşılık gelir. Fakat Freud'dan farklı olarak, R. Lax, hastalarında anneye karşı suçluluk duygusunun, babaya karşı suçluluk duygusundan çok daha önemli bir rol oynadığını tespit eder. Aşırı sert bir yargıç olarak duyumsanan anne, kızın babaya karşı ensestüel arzusunu yasaklar ve onu kadın genital organlarından yoksun bırakmakla tehdit eder; bu tehdit, erkeklerde babasal üstbenlikten gelen kastrasyon kaygısına eşdeğerdir. Bu heyecan verici makale, analiz sırasında heteroseksüel eğilimler güçlendikçe ve mazoşist mastürbasyon düşlemlerinin şiddeti azaldıkça, bu hastalardaki annesel üstbenliğin nasıl değişim geçirdiğini gösterir. Ancak bana kalırsa R. Lax'in betimlediği dört vaka, aşağıda bir örneğini göreceğimiz belirgin sapkın örgütlenmelerden çok, hafif mazoşist sapkın yönleri olan nevrotik örgütlenmeler gibi görünmektedir.

Psikotik bir çöküşe karşı savunma olarak sapkın ayna düşlemi

Dikkat çekici bir klinik makalede, R. Riesenberg Malcom (1988) ağır bir mazoşist sapkınlık sergileyen bir kadın hastanın analizindeki bir dönüm noktasını betimler. Bu hastanın cinsel yaşamına 20 yaşından beri sadomazoşist sapkın düşlemlerle birlikte kompülsif bir mastürbasyon ve aralıksız bir erkek partner değişikliği hakim olmuştu. Uzun süreli bir analize başlamadan önce, psikotik dağılmalar nedeniyle birçok kez hastaneye yatmak zorunda kalmıştı. Hasta yıllar boyunca analistine ne sapkın düşlemlerinden ne de mastürbasyon etkinliğinden söz etmişti. Karşı aktarımı sayesinde bu öğeleri keşfeden analistin kendisiydi. Analist, hastasının ona sıklıkla günlük yaşamdan sahneleri kendisini büyüleyen ve merakını canlandıran bir şekilde anlattığını gözlemlemişti; o derece ki, analist bu sahnelerin içinde yer alma arzusu duyuyordu

Zamanla içini kaplayan şiddetli merakın farkına varan R. Riesenberg Malcom, bunu hastanın analistin merakını uyandırma arzusunun sonucu olarak yorumladı. Bu yorum, hastayı, analistine karşı duyduğu (özellikle haftasonu ayrılıkları sırasında şiddetlenen) kendi merakını düşünmeye yöneltti ve o zaman, utanç içinde, analistinin temsil ettiği ebeveyn çiftinden kendini dışlanmış hissederek, çoğu zamanını mastürbasyon yaparak geçirdiğini itiraf etti ve ilk defa ayna düşleminden söz etti. Bu düşlemde, hasta, içinde şiddet dolu, sadistik ve aşağılayıcı cinsel sahnelerin geçtiği bir ayna görüyordu. Sahnelerde yer alan kişiler ensest yapan eşcinsel ve heteroseksüel çiftlerdi ve oynaşmaları saatler sürüyordu. Hasta bu kaba cinsel sahnelerdeki partnerlerden sırayla biri ya da diğeri olduğunu hayal ediyordu. Ayna düşlemi gerçekleştiği sırada, hasta aynı zamanda, seyircilerin bu sahneyi kendi cinsel uyarılmalarına karşı savaşarak izlediklerini, çünkü eğer yenilirlerse aynaya düşeceklerini hayal ediyordu.

Analistin merakla ilgili yaptığı yorum, durumu harekete geçirerek onu dönüştürmeye izin vermiş, böylece bilinçdışı olarak aktarımda sahnelenerek çıkmaza girmek yerine, sözelleştirilebilmiş ve işlenebilmiştir. Analiz sırasında ayna düşleminin iki işlevi olduğu görülmüştür: ilki hastanın ilerlemesini ve ödipal durumu işlemesini engellemek, ikincisi de daha çok gerilemesini ve analizden önce olduğu gibi psikotik bir dağılma yaşamasını engellemek. Bu çalışmaya ilişkin tartışmasında H. Segal (1995), bu vakadaki en önemli noktanın, analistin hastaya *sapkın röntgenciliğini normal çocuksu meraka dönüştürmede* yardım edebilmiş olması olduğunu belirtir; bu değişiklik, analistin kendi karşı aktarımsal röntgenciliğini hastasına karşı kabul edilebilir bir meraka dönüştürmeyi başardığı andan itibaren mümkün olmuştur. Bu şekilde hastada analistle bir özdeşleşme süreci harekete geçirilmiş, bu da daha bütünleşmiş bir kadın ruhsallığına ve cinselliğine ulaşmanın teminatı olan ruhsal çiftcinselliğe temel oluşturmuştur.

"BİR KADIN EŞCİNSELLİK VAKASININ RUHSAL KAYNAKLARI" (S. FREUD, 1920a)

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1920a), "Sur la psychogenèse d'un cas d'homosexualité féminine" (Bir kadın eşcinsellik vakasının ruhsal kaynakları) *Névrose, Psychose et Perversion* (Nevroz, Psikoz ve Sapkınlık), çev. D. Guérineau Paris, PUF, 1973, içinde s. 245-270 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XV, s. 233-262'ye gönderme yapmaktadır].*

Terapinin başarısı kısmen motivasyona bağlıdır

Genç kız, terapiye, kendisinden on yaş büyük, hafifmeşrep, evli bir kadınla yaşayan ve çok sayıda erkekle aşk ilişkileri olan bir "hanımefendiye" aşık olmasından endişe duyan ebeveynleri tarafından getirilmişti. Ebeveynlerinin karşı çıkmasına rağmen, genç kız, ilgisine kayıtsız kalan bu hanımefendinin peşini bırakmıyordu. Bir gün, genç kız bu hanımefendiyle kol kolayken babasına rastlamış ve onun öfkeli bakışlarıyla karşılaşınca kendini tren raylarına atmıştı. İntihar girişiminden sonra iyileşir iyileşmez, genç kızın hanımefendiye duyduğu tutkulu aşk ikiye katlanmış ve ebeveynleri son çare olarak onu Freud'a yollamıştı. Genç kız pek hevesli görünmüyordu ve tedaviyi açıkça kendi yararından çok ebeveynlerini memnun etmek için kabul etmişti; bu yüzden Freud, makaleye, bir psikanalizin başarılı olabilmesi için zorunlu koşulları tartışarak başlar. Özellikle, hastanın bir psikanalistin yardımına ihtiyaç duymasını ve güçlüklerini aşmak istemesi için durumundan sıkıntı duymasını zorunlu bulur. Eşcinsel hastalara gelinirse, Freud'a göre, psikanalist, hem erkeklerde hem de kadınlarda, eşcinsel eğilimlerin etkisini dengeleyebilmek için halihazırda yeterince güçlü olan heteroseksüel eğilimleri dayanak almaya gereksinim duyar.

Heteroseksüellikten eşcinselliğe

Freud, daha sonra, genç kızın libidinal gelişiminin çocukluktan itibaren izlediği yolu yeniden yapılandırmaya çalışır, fakat kız geçmişe dair hiçbir şey hatırlamaz. Yalnızca, 13-14 yaşlarındayken, anne olma ve çocuk doğurma arzusu duymuş olduğunu hatırlar. Freud buradan kızın normal bir kadınsı Oedipus kompleksinden geçmiş olduğu sonucuna varır. Bundan kısa bir süre sonra, genç ergen kız, olgun yaştaki kadınlardan hoşlanmaya başlamıştır. Analiz sırasında, bu eşcinsel eğilimlerin, annesinin yeniden hamile kalması ve üçüncü bir erkek kardeşin doğumundan sonra ortaya çıktığı anlaşılır. Freud şöyle açıklar: 16 yaşındayken, annesi hamile kaldığında, genç kız çocuk sahibi olmak yönünde bilinçli bir arzu duymuştu; bu arzu bilinçdışında, babasından -mümkünse bir erkek- çocuk yapma arzusuna karşılık geliyordu: *"Fakat sonuçta çocuğu doğuran kendisi değil, bilinçdışında nefret ettiği rakibi, yani annesi oldu. Dargın ve gücenmiş bir halde babasından ve genel olarak bütün erkeklerden vazgeçti. Bu ilk büyük başarısızlıktan sonra kadınlığını reddetti ve libidosu için başka bir yer aradı"* (s. 256 *[246]*).

Freud'un değindiği olası sonuçlar arasından, genç kızın bilinçdışı seçimi, erkeksi bir özdeşleşme yönünde olmuştu: *"Bir erkeğe dönüştü ve aşk nesnesi olarak babasının yerine annesini aldı"*. Ardından, *"hanımefendi"nin* temsil ettiği bir anne ikamesine tutkulu bir aşk yöneltti. Bu tutum, hanımefendiye yönelik tutkusunun babasını rahatsız ettiğini anladığında pekiştirilmişti; artık hanımefendinin peşinden koşarak *"babasını nasıl yaralayacağını ve ondan nasıl intikam alacağını biliyordu. Bundan sonra babasına meydan okumak için eşcinsel kaldı"* (s. 258 *[248]*). Freud, son olarak, genç kızın erkeksi tipte kadınlara yönelik ilgisinin, çiftcinsel eğilimlerini doyurmaya katkıda bulunduğunu ekler:

"Sonuçta seçmiş olduğu nesne, yalnızca kadınsı idealine değil, erkeksi idealine de karşılık geliyor, arzularının eşcinsel yönünün doyumuyla, heteroseksüel yönünün doyumunu bir araya getiriyordu" (s. 255 *[245]*).

Erkeksi özdeşleşme ve melankolik özdeşleşme

Analizi derinleştiren Freud, genç kızın, tıpkı bir erkeğin yapacağı gibi kur yaptığı hanımefendi karşısında benimsediği erkeksi özdeşleşmeyle, aşk nesnesi olarak kötü şöhretli kadınları seçen bazı erkeklere özgü belli bir nesne seçimi türü arasında bir benzerlik kurar (Freud, 1910h). Freud bu tip erkeklerin *"sevdikleri kadını utanç verici durumundan "kurtarmak" isteme"* eğilimine benzer şekilde, bu hastada da hanımefendiyi kötü şöhretinden *"kurtarmak"* isteme yönünde bir eğilim olduğunu düşünür (s. 260 *[251]*).

İntihar girişimine gelinirse, Freud bunu önce, babasının onu sevdiği kadından vazgeçmeye zorlayacağını düşünen genç kızın umutsuzluğunun bir ifadesi olarak görür. Fakat daha derine inildiğinde, intihar girişiminin hem bir cezanın (kendini cezalandırma) hem de bir arzunun gerçekleştirilmesi olduğu anlaşılır. İntihar girişimi, *"bu ikinci söylediğimiz açıdan, engellenmesi onu eşcinselliğe yöneltmiş olan arzunun, yani babasından çocuk yapma arzusunun zaferi anlamına geliyordu, çünkü şimdi babası yüzünden "düşmüştü""* (s. 260-261, çevirmen 1 numaralı notta şöyle açıklar, s. 261: *"kelimesi kelimesine "aşağı gitmek" demek olan* niederkommen *fiili, hem "düşmek" hem de "doğurmak" anlamlarına gelir"* [251, n. 1]). Kendini cezalandırma olarak intihar girişimini ise Freud şöyle yorumlar: *"Kendini cezalandırma olarak genç kızın eylemi, bilinçdışında ebeveynlerinden birine ya da diğerine karşı güçlü ölüm arzuları geliştirmiş olduğunu gösterir. Bu arzular belki sevgisini yok eden babasına karşı intikam duygusundan, ama daha büyük bir olasılıkla annesine karşı, küçük erkek kardeşine hamile kaldığı zamandandır"* (s. 261 *[252]*). Freud intihar girişiminin nedenleri arasında, genç kadında, depresif kişilerin intiharına özgü daha önceden tanımlamış olduğu bir mekanizmayı da bulur (1917e [1915]): *"Analiz bize intihar bilmecesiyle ilgili şu açıklamayı sağladı: muhtemelen hiç kimse, ilk olarak, aynı zamanda kendini özdeşleştirdiği bir nesneyi de öldürmüyorsa ve ikinci olarak, bir başka kişiye yönelik bir ölüm arzusunu bu yolla kendine döndürmüyorsa, kendini öldürmek için gereken ruhsal enerjiyi bulamazdı"* (s. 261 *[252]*).

Burada kısa bir açıklama getirmek için bir parantez açıyorum: Bu genç kız gibi kadın eşcinselliği vakalarında, eşcinsel kadının haset ve nefreti genital ebeveyn çiftine, yani *genital* anneye ve *genital* babaya doğru yönelmiştir; dolayısıyla eşcinsel kadın "kadınları sevdiğini" söylerken, onlar aracılığıyla sevdiği *genital* anne değil, *genital öncesi* annedir; aynı zamanda, *genital* babayı ortadan kaldırarak penisini ele geçirmek ve *genital öncesi* bir kısmi nesne olarak onunla özdeşleşmek ister (J.-M. Quinodoz, 1989).

Freud'a yönelik düşmanca aktarım: babaya karşı intikam duygusunun yinelenmesi

Freud'la tedavisi sırasında genç kız, babasının bu çatışmadaki rolünün bilinçli olarak farkında değildi. Fakat Freud, bilinçdışı düzeyde, tedavinin gelişiminde olduğu kadar sonucunda da *"en önemli rolü oynayanın baba olduğunu"* belirtir (s. 361 *[252]*). Çünkü babasına boyun eğen bir kız görüntüsünün ardında, ona karşı bir meydan okuma ve intikam tutumu saklıydı. Bu tutum, analizin iki evresinde farklı şekilde kendini gösterdi. İlk evrede, her şey sanki dirençle karşılaşmadan ilerlemiş ve genç kız işbirliği kurar gibi görünmüştü, fakat Freud, çok geçmeden, kızın analizdeki yapımlara karşı kayıtsız hissettiğini ve analitik kavrayış açısından kaydettiği ilerlemenin beklenen değişimi yaratmadığını fark etti. İkinci evrede, Freud, hastanın *"serinkanlı kayıtsızlığının"* babasına yönelik intikam duygusundan ileri geldiğini ve bu duygunun kendi üzerine aktarıldığını anladı: *"Gerçekte, babasının yaşattığı hayal kırıklığından sonra ona egemen olan toplu erkek reddini benim üzerime aktardı. Genel olarak, erkeklere duyulan hıncın hekim üzerinden doyurulması*

kolaydır: duygusal fırtınalar estirmesi gerekmez, hastanın pratisyenin tüm çabalarını boşa çıkarması ve hastalık durumuna sıkıca tutunması yeterlidir" (s. 262-263 *[254]*). Freud hastanın bu olumsuz aktarımının farkına vardığında analizi sonlandırır ve ona kadın bir hekimle devam etmesini önerir; oysa günümüzde aktarımın olumsuz boyutu, tıpkı olumlu boyutu gibi analiz edilebilmektedir.

Freud genç kızın olumlu aktarımının yalnızca bir kez, tedavinin başında ortaya çıktığını ve *"tersine dönüşün tedaviyle iyileştiğini öngören"* ve bir erkek tarafından sevilme ve çocuk sahibi olma arzusunu açığa vuran düşler aracılığıyla ifade edildiğini belirtir. Oysa uyanıkken, genç kız evlenme arzusunu bilinçli olarak ifade ediyor fakat bunu yalnızca babasının baskısından kaçmak ve aynı anda hem bir erkek hem de bir kadınla cinsel ilişkiler kurabilmek için istediğini söylüyordu. Freud o zaman bu düşlerin *"yalancı"* düşler olduğuna karar verdi (s. 264 *[255]*), çünkü bir ölçüde baştan çıkarma içeriyorlardı: babayı aldatmak ve babayı memnun etmek aynı kompleksten kaynaklıydı. Burada, Freud'un, hastası karşısında -günümüzde bir psikanalistin kaçınacağı- üstbenliksel bir tutuma işaret eden bir tarz benimsediği görülür.

Eşcinsellik, heteroseksüellik ve ruhsal çiftcinsellik

Bu klinik vakanın psikanalitik açıdan incelemesi, hastanın ruhsal gelişiminin, normal ödipal durumdan başlayıp eşcinselliğe varana dek izlediği yolu *a posteriori* olarak açıklama olanağı verir. Fakat olaylar zincirini geriye doğru izlemek mümkün olsa da, bu yolu ters yönde geçmek ve bir gelişimin alacağı yönü önceden kestirmek mümkün değildir: *"Fakat bu belirleyici etkenlerden hangilerinin daha zayıf ya da daha* güçlü çıkac*ağını hiçbir zaman önceden bilemeyiz. Yalnızca en sonunda, etkili olmuş olanların daha güçlü olduklarını söyleyebiliriz. Dolayısıyla, analiz doğrultusunda nedensellik her seferinde kesin şekilde tanınabilirken, sentez doğrultusunda öngörülmesi olanaksızdır"* (s. 266 *[258]*). Başka bir deyişle, Freud'a göre böyle bir çalışmadan, erinlik döneminde ödipal hayal kırıklığına uğrayan her genç kızın eşcinsel olma tehlikesi olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olacaktır.

Bu inceleme aynı zamanda ergenlikte ortaya çıkan eşcinsel dostlukların ve tutkuların, *"her iki cinsiyet için de tamamen sıradan şeyler"* olduklarını gösterir (s. 267 *[258]*). Bu genç kızın durumunda eşcinsel eğilimler bilinçliyken, normal Oedipus kompleksine karşılık gelen eğilimler bilinçdışıydılar; Freud bu yüzden genç kızın eşcinsel libidosunun daha yüzeydeki akıma ait olduğunu ve bu akımın *"muhtemelen anneye çocuksu bir takılmanın doğrudan ve değişikliğe uğramamış bir uzantısı"* olduğunu düşünür (s. 267 *[259]*). Freud kızın annesiyle ilişkisinin oynadığı role değinse de, bu metinde konuya daha fazla açıklık getirmez. Son olarak, *"erkeklik kompleksinin"* bu genç kızda oldukça belirgin olduğunu belirtir ve bunu, kendi kadınlığını ve annelik arzusunu kötülemesine neden olan güçlü bir penis hasetiyle bağlantılandırır. Bu tür sonuçlara varmak mümkündür çünkü psikanalizin ortaya koyduğu ruhsal çiftcinselliğin varlığını dayanak alırlar: *"Bütün normal bireyler, görünür heteroseksüelliklerinin yanında hatırı sayılır ölçüde gizil ya da bilinçdışı bir eşcinsellik de sergilerler"* (s. 269 *[261]*).

Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi

Freud'un kadınlıkla ilgili görüşlerinin evrimi

Freud'un "fallik tekçiliği"

Bu iki metinde "Bir Çocuk Dövülüyor" ve "Bir Kadın Eşcinsellik Vakasının Ruhsal Kaynakları"-, Freud çocuk gelişimine ilişkin ilk kavrayışına gönderme yapmayı sürdürür. Buna göre, kızın psikoseksüel gelişimi erkeğinkiyle simetriktir ve basit ya da düz Oedipus kompleksinin kapsamına girer: erkek çocuk annesiyle evlenmek ve babasını ortadan kaldırmak isterken, kız çocuk babasıyla evlenmek ve annesini ortadan kaldırmak ister.

Freud'a göre kızların psikoseksüel gelişimi temelde iki cinsiyette de rastlanan ve *"**kadınlar da dahil olmak üzere tüm insanların**, küçük oğlanın kendi bedeninden bildiği gibi **bir penise sahip olduğu inancına** dayanan"* (1908c, s. 19) çocuksu bir cinsel kuramı merkez alır. Buna bağlı olarak küçük kız, bir dönüm noktası olan fallik evreye ulaştığında -tıpkı erkek çocuk gibi- penise karşı büyük bir ilgi geliştirir. Fakat bu organı gördüğünde çok geçmeden ondan mahrum olduğunu fark eder ve bu onda *"kastrasyon kompleksi"*ni harekete geçirir. Freud'a göre burada söz konusu olan şey kastrasyon kaygısı değildir, çünkü kız sahip olmadığı bir organı kaybetme korkusu yaşayamaz (1933a, s. 119 *[170]*). Bu kompleks kızda bir *"penis haseti"*nin ortaya çıkmasına yol açar: oğlanlara göre kendini dezavantajlı hisseder, kendisi de bir oğlan olmayı tercih eder ve klitoris ile penis arasındaki boy farkından, önceden kastrasyona uğramış olduğu sonucunu çıkarır. Erkeklik organına verilen aşırı değer, annenin de erkekler gibi penise sahip olduğu düşüncesiyle birleşince, kızı -ve aynı şekilde erkeği- vajinanın varlığını keşfetmekten alıkoymak ve *"onun reddini ve unutuluşunu"* kolaylaştırmak gibi başka bir sonuç daha doğurur (1908c, s. 21). Freud kızın sonraki yazgısını kastrasyon kompleksinin geçirdiği evrime dayandırır, çünkü bu kompleks kızı çocuk sahibi olma arzusuna da itebilir. Fakat eğer bu kompleksi aşmayı başaramazsa, küçük kız *"görünür, büyük bir penisin eksikliğinden dolayı kendini erkeğe göre ciddi şekilde dezavantajlı hisseder, ona sahip olduğu için oğlana haset eder ve her şeyden önce bu sebeple bir erkek olma isteği geliştirir, bu istek sonradan kadınsı rolündeki başarısızlık nedeniyle oluşacak nevrozda yeniden ortaya çıkacaktır"* (1916-1917 [s. 327]). Freudçu "fallik tekçilik" olarak adlandırılan işte bu gelişim düşüncesidir, çünkü bu kavrayış, hem erkeklerde hem de kızlarda psikoseksüel gelişimin merkezine her şeyden önce bir penise sahip olma ya da olmama gerçeğini koyar ve libidonun salt erkeksi doğada olduğunu ileri sürer.

Oedipus kompleksi 1910'da açıkça ortaya konulmadan önce de zaten örtük biçimde varolan bir kavramdır. Konuyla ilgili ilk yazılarında Freud onu erkeklerde ve kızlarda simetrik olarak düşünür: erkek çocuk annesine karşı sevgi dolu bir bağlılık hisseder ve onun yanındaki yerini almak için babasını ortadan kaldırma ihtiyacı duyarken, kız çocuk babasına karşı sevgi dolu bir bağlılık hisseder ve onun yanındaki yerini almak için annesini ortadan kaldırma ihtiyacı duyar.

Freud bu dönemde ayrıca erkeksi-etkin ve kadınsı-edilgen arasında belirgin bir karşıtlık kurar, ancak bu karşıtlığı sonradan hafifletecektir: *"Etkin-erkeksi ve edilgen-kadınsı arasındaki olağandışı, fakat kaçınılmaz keskin ayrılığın okuyucuya* çıkaracağı *bazı güçlükleri* düşünebiliyorum" (1918b, s. 411 *[108]*). Ayrıca, *"Bir Çocuk Dövülüyor"*da (1919e) olduğu gibi *"erkekte kadınsı konumu"* ve *"erkekte kadınsı mazoşizmi"* betimlerken, Freud mazoşist sapkınlığın özünü oluşturan şeyden bahsediyor gibidir, fakat kadınlığın özgül doğasına gelindiğinde sözleri çoğunlukla belirsizdir. Gerçekte, kadınlığın mazoşist doğasını birçok kez yeniden vurgular ve mazoşizmi açık bir şekilde *"kadınsı varoluşun bir dışavurumu olarak"* kabul eder (1924c, s. 289 *[13]*).

Kız çocuğun annesiyle erken dönem ilişkisinin rolü

Freud ilk dönemde Oedipus kompleksinin gelişiminde kesin bir simetri olduğunu ileri sürmüşse de, 1920'lerden sonra aşağıdaki konularla ilgili yaklaşımı değişmiştir.

1919'da, "Bir Çocuk Dövülüyor" ve "Bir Kadın Eşcinsellik Vakasının Ruhsal Kaynakları"nda, Freud kız çocuğun annesiyle ilişkisinde bir takılma yaşaması olasılığından söz eder, fakat bu düşünceyi derinleştirmez. Kısa süre sonra, 1923'te eklediği bir notta, 1905'te Dora vakasını yayımlamasının üzerinden neredeyse yirmi yıl geçtikten sonra, Dora'nın yalnızca babasal aktarımını yorumlamış olduğunu ve annesel aktarımını, yani Bayan K.'ya duyduğu *"eşcinsel sevgiyi"* göz ardı etmiş olduğunu kabul eder. Tedavinin başarısızlığından ikinci kez müthiş bir fayda sağlayarak, kız çocuğun annesine erken dönemdeki bağlılığının ne denli önemli olduğunu fark etmeye başlar ve Dora'nın eşcinsel bağlılığının *"en güçlü bilinçdışı ruhsal eğilimi"* olduğunu belirtir. Freud şunu ekler: *"Nevrotiklerde eşcinsel eğilimlerin önemini fark etmeden önce, tedavilerde sıklıkla başarısız oluyor ya da tam bir kafa karışıklığına düşüyordum"* (1905e, s. 90, 1923'te eklenen not).

Aynı yıl, *Benlik ve Altbenlik*'te (1923b), Freud Oedipus kompleksinin aldığı iki biçimi betimler: ruhsal çiftcinsellikten dolayı, kızlarda ve erkeklerde, heteroseksüel eğilimlere karşılık gelen bir düz ya da pozitif Oedipus kompleksi ve eşcinsel eğilimlere karşılık gelen bir ters ya da negatif Oedipus kompleksi vardır.

1925'te, Freud, o güne dek betimlemiş olduğu şekliyle Oedipus kompleksinin bir *"tarih öncesi"* olduğunu fark eder: kızların ve erkeklerin annelerine karşı duydukları Oedipus-öncesi aşk, onu ilk aşk nesnesi haline getirerek ödipal duruma bir hazırlık aşaması oluşturur. Erken dönemde anneyle önemli bir aşk bağının kabulü, Freud'u, erkek çocuğun psikoseksüel gelişi-

miyle kız çocuğunki arasında bir ayrım yapmaya götürür. Buna göre, erkek çocuk annesine duyduğu Oedipus-öncesi aşktan vazgeçmek zorunda kaldığında ve annesinin ikamesi olacak bir kadına yöneldiğinde, kız çocuktan farklı olarak, nesne değiştirmesi gerekmez. Buna karşın kız çocuk annesine duyduğu Oedipus-öncesi aşktan vazgeçip, babasına ve sonra da babasının ikamesi olacak bir erkeğe yöneldiğinde, ek bir görevle daha karşı karşıyadır: nesne değiştirmelidir ve bu da onun annesine yönelik aşktan babasına yönelik aşka geçişini karmaşıklaştırır.

Kız çocuğu annesinden ayırıp babasına yönelten şey nedir? Freud bunu açıklamak için bir kez daha fallik tekçilik kuramına başvurur ve kızı babasına yönelten şeyin penis haseti olduğu düşüncesini yineler, fakat yeni bir yaklaşım getirerek, babadan arzu edilen çocuğun penisin bir ikamesi olduğunu ileri sürer. Çocuğun bu şekilde penisin yerine geçmesi, Freud'un *"simgesel eşitlik: penis = çocuk (...)"* olarak adlandırdığı şey üzerinden gerçekleşir *("(...) längst der vorgezeichneten symbolischen Gleichung Penis = Kind (...)"* (1925j, GW XIV, s. 27). Bu eşitlik sayesinde: *"[Kız çocuk] penis arzusundan vazgeçerek onun yerine çocuk arzusunu koyar ve bu **amaçla** babasını aşk nesnesi olarak alır"* (1925j, s. 130 *[201]*). Bu yeni görüşler Freud'u çelişkili bir sonuca götürür: *"[Erkeklerde] Oedipus kompleksi kastrasyon kompleksinin etkisiyle söner-ken, kızlarda kastrasyon kompleksiyle olanaklı hale gelir ve başlatılır"* (1925j, s. 130 *[200]*).

"Kadın Cinselliği Üzerine" adlı makalesinde Freud (1931b), anneyle ilk ilişkinin ve onun anneden babaya doğru geçişte, yani kadının gelişimi sırasında gerçekleşen nesne değişiminde oynadığı rolün önemini tekrar vurgular. Bununla birlikte, Freud'un burada da "genital öncesi anne" ile "genital anne" -yani "genital" babayla bir çift oluşturan anne- arasında bir ayrım yapmadığına dikkat çekelim. Ayrıca, Freud kadınlarda penis haseti-nin merkezi rolüne ve kızlar (ve erkekler) için erken dönemlerde vajina ve dişi organlarının bilgisine ulaşmanın olanaksızlığına inancını sonuna kadar sürdürecektir (1940a [1938]). Bu yüzden kadınlarda, erkekteki kastrasyon kaygısının eşdeğeri olabilecek, kendi organlarını kaybetmekle ilgili özgül bir kaygı tanımlamaz ve bunun yerine, *"açıkça, süt bebeğinin annesi etrafta yokken yaşadığı kaygının bir uzantısı olan"* aşkı kaybetme kaygısını koyar (1933a, s. 119 *[170]*).

Freud'un kadın cinselliği konusuna getirdiği katkılarla ilgili olarak, psikoseksüel gelişimde penise verdiği önceliğin, kızların ve erkeklerin psikoseksüel gelişiminin yalnızca kısmi bir yönü olduğunu gözden kaçırmamak gerekir diye düşünüyorum; aslında burada söz konusu olan, genital yetişkin cinselliğine ulaşmak için aşılması gereken çocuksu bir cinsel kuramdır. Ayrıca Freud'un kendisi de kadın cinselliğiyle ilgili bilgilerinin yetersiz olduğunu kabul etmiştir: *"Kadınlıkla ilgili daha çok şey öğrenmek istiyorsanız, kendi yaşam deneyimlerinizi sorgulayın ya da şairlere başvurun ya da bilimin size daha derin ve daha tutarlı bilgiler vermesini bekleyin"* (1933a, s. 181). Freud'un görüşlerini daha olumlu bir kadınlık tasviriyle tamamlamak Freud-sonrası psikanalistlere düşecektir.

Çok tartışılmış ve tartışılmaya devam eden Freudçu görüşler

Freud'un kız çocukların gelişimi ve kadınlıkla ilgili görüşleri, 1920'lerden itibaren çok sayıda tartışmaya konu oldu. H. Deutsch ya da *"her tür mazoşizm dişil doğadadır"* diye yazan M. Bonaparte (1951, s. 71) gibi kimi psikanalistler Freud'a ayak uydurdular. Buna karşın, K. Horney, E. Jones ve M. Klein gibi diğerleri, kadın kimliğinin gelişimine özgü olan şeyleri ortaya koymaya çalıştılar. K. Horney (1922), Freud'un öne sürdüğü penis haseti ve kadınlığın mazoşist doğasına ilk itiraz edendi, fakat görüşleri uzun zaman görmezden gelindi. Ancak zamanla fallik tekçilik kuramı yavaş yavaş terk edilerek, kadınlığı tanımlayabilmek için kadının cinsel organıyla ilgili algıya ışık tutma arayışına doğru gidildi. E. Jones (1927) kız çocukların cinsel gelişimini betimlerken özgül bir kadınsı libidonun varlığını ileri sürdü ve kızlarda ve erkeklerde cinsel arzunun kaybolması anlamına gelen *"afaniz"* kavramını ortaya attı. Jones *afaniz* kavramını öne sürerken, ona göre fazlasıyla dışlayıcı şekilde sırf erkek cinsel organına odaklanmış olan kastrasyon korkusundan daha temel bir kaygı tanımlamayı amaçlamıştı.

M. Klein (1928, 1932) ise iki önemli keşif yaptı. İlki, her iki cinsiyetten çocuklarda, anne bedenine karşı erken dönemlerdeki düşlemsel saldırıların vahşiliğiyle ilgilidir. Bu saldırılar anneyi kaybetme korkusuna ve kızlarda, annenin misilleme olarak kendi cinsel organlarına saldıracağı korkusuna yol açar. Kızın rahminin boşaltılacağına dair bu korkusu, Klein'e göre, oğlanın penisinden yoksun kalma kaygısıyla karşılaştırılabilir. İkinci keşif ise küçük kızın annesine duyduğu saldırganlığın şiddetinin bir sonucudur; bu saldırganlık kızı yeni bir nesneye, babasına yönelmeye ve ona karşı kadınsı bir tutum benimsemeye iter. Kızın saldırganlığı, annesine duyduğu aşkla birleşince, gelişimi onu kadınsı bir özdeşleşmeye doğru götürür. Klein'e göre, küçük çocuğu yeni nesneler aramaya iten dinamik hareket, ona simgeler yaratma ve ilkel kaygıların kökenindeki ilk nesnelerin yerine bu simgeleri koyma olanağı verir; bu, çocuk gelişiminin son derece önemli bir aşamasıdır.

1960'lı ve 1970'li yıllarda, özellikle ABD ve Fransa'da ortaya çıkan feminist hareketler, psikanalizi kadınların üzerindeki baskı unsurlarından biri olarak görüyor ve anne-kız ilişkisini yeniden değerlendirmek istiyorlardı. Bununla birlikte, psikanaliz kaybettiği toprakları geri kazanmayı başardı. R. J. Perelberg'e göre (2002) bu geri kazanımın başlangıç noktası, hiç kuşkusuz, Juliet Mitchell'in 1972'de yayımladığı ve psikanalizin kadınlara yönelik devrimci yaklaşımını vurgulayan *Psychoanalysis and Feminism* adlı kitabıydı. Bu dönemden itibaren kadınlık üzerine psikanalitik çalışmalar öyle hızla artmış ve çeşitli yönler almıştır ki, bunların tamamını gözden geçirmek bu kitabın sınırlarını hayli aşar. Bununla birlikte, D. Birksted-Breen (1993) konuya ilişkin katkılardaki bu "yeni patlama" (İngilizce'de new explosion, s. 17) içinde, biri Fransız akımı, diğeri Kuzey Amerikan akımı olmak üzere iki temel eğilim ayırt etmeyi başarmıştır. Fransa'da, J. Chasseguet-Smirgel (1964) tarafından derlenen kitabın yayımlanması, psikanalizde tartışmalı kadınlık konusuna ilgiyi yeniden canlandırmıştır. Bu kitabın yazarları, penis hasetinin kadınlığın temel düzenleyicisi olarak -Freud tarafından öne sürülen- rolünü sorgulamış ve kadın cinselliğinin yaşamın başlangıcından itibaren kendine özgü bir yol izlediği düşüncesini savunmuşlardır. J. Lacan'ı izleyen psikanalistler ise, Lacan'ın kendisi gibi, Freud'un fallik tekçilik kuramına kısmen sadık kalmışlardır. Sonuçta Fransız psikanalistler arasında çeşitli yaklaşımlar varlığını sürdürmektedir. ABD'de ise kadınlık üzerine psikanalitik tartışmalar, 1966'da, Sherfey'in Masters ve Johnson'un (1966) orgazmın fizyolojisiyle ilgili çalışmalarını çıkış noktası alan makalesinin yayımlanmasıyla yeniden alevlenmiştir. Sherfey'in görüşleri çok eleştirilmiş olmakla birlikte, çok sayıda tartışmaya da zemin oluşturmuşlardır; 1976'da H. Blum'ın yayına hazırladığı kitapta yer alan çalışmalar bu tartışmaları yansıtırlar. Peki ya günümüzde durum nedir? Birksted-Breen'e göre Kuzey Amerikalı psikanalistler arasında kadınlıkla ilgili tartışmalar tükenmiş olmaktan çok uzaktır: *"Hiçbir şey çözülmedi: tersine, ilk bakışta hepsinin ortak amacı kadınlara haklarını teslim etmekse de, [bu makaleler] daha fazla çeşitliliğe yol açtılar"* (1993, s. 17). J. Chasseguet-Smirgel'e göre (1976), Freud'un kadın cinselliğiyle ilgili kuramları klinik kanıtlara karşın tartışma yaratmayı sürdürüyorsa, bu muhtemelen bilgi dağarcığımızın genişlemesini sekteye uğratan -özellikle çocuksu çaresizlikle ilişkili- içsel engellere çarptıkları içindir.

Freud'un kadınlıkla ilgili görüşlerine bu genel bakışı, cinsel kimlik ve cinsiyet kimliği üzerine psikanalitik çalışmalarıyla tanınan R. J. Stoller'dan bir alıntıyla tamamlamak istiyorum: *"Eğer Freud vajinasız kadınları incelemiş olsaydı, bir kadının bir penisten daha çok arzuladığı tek şeyin bir vajina olduğunu görürdü diye düşünüyorum"* (1968, s. 72, no. 1, C. Chiland tarafından aktarılmıştır, 2003, s. 22).

Çocukluk nevrozu - çocuklukta anneye takılma - düşmanca aktarım - erkekte kadınsı konum - erkekte kadınsı mazoşizm - heteroseksüalite - kadın eşcinselliği - kız çocukta erkeksi özdeşleşme - Oedipus kompleksinin ensestüel nesnelerinin erotikleşmesi - özdeşleşme - sapkın düşlemler - sapkınlık - sadomazoşist düşlemler

III
YENİ GÖRÜŞ AÇILARI
(1920 - 1939)

HAZ İLKESİNİN ÖTESİNDE
S. FREUD (1920g)

Freud'un düşüncesinde 1920'li yıllar dönemeci

1920 senesi Freud'un ruhsal işleyişi tasarlama biçiminde keskin bir dönüm noktasını belirtir. O zamana kadar nevrozda gözlemlediğimiz biçimiyle "haz - hoşnutsuzluk ilkesi" modelini benimsemiştir: Gerçekten de nevrotik, belirtilerden ıstırap çeker, aynı zamanda hoşnutsuzluktan kaçınmaya çalışır ve bundan kurtulmak ve yaşama hazzını yeniden bulmak amacıyla psikanalistin yardımını ister. Ama klinik uygulamanın, haz ilkesinin sıklıkla tersini gösterdiğini saptamak gerekir: Bazı hastaların gerçekten de belirtilerinin dinmesine katlanamadıklarını ve daha iyiye gitmeleri gerektiği anda yeniden hasta olmalarını nasıl açıklamalı? Neden diğerleri ıstırap kortejleriyle birlikte travmatik deneyimlerini kompülsif tarzda tekrarlıyorlar? Sadizmi ve mazoşizmi yani ıstırap çekmeyi ya da çektirmeyi nasıl açıklamalı? Depresif hastaların, madde bağımlılarının, sapkınların ve psikotiklerin kimi zaman aşırı uçlara giden yıkıcılıkları nereden geliyor?

Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde* eserinde daha ileriye giden yeni bir hipotez önerir ve bireyin ruhsal işleyişinin haz ilkesinden daha temel bir çatışma tarafından yönetildiğini ileri sürer: Yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasındaki temel çatışma. Freud'a göre, ölüm dürtüsü bütün canlı varlıkların başlangıç, cansız durumlarına geri dönme biyolojik ihtiyacından türer; ama ölüm dürtüsüne - ya da *yıkma dürtüsüne* - libidonun parçası olduğu yaşam dürtüsü -*Eros*- karşı durur. Şüphesiz, haz ilkesi değerini korur ama üstünlüğü ele geçirmesi için yaşam dürtüsünün kısmen de olsa ölüm dürtüsüne egemen olmayı başarabilmesi söz konusudur. 1920'de Freud bu hipotezi saf bir kurgu olarak sunar ama kısa bir süre sonra ona daha da önem atfedecek ve diğer içeriklerini geliştirecektir. Böylece 1923'de Freud, ölüm dürtüsünün bu çatışmanın içinde baskın olduğu sürece ruhsal yaşamın yıkıcı bileşeninin sadizm ve mazoşizmde olduğu gibi kendisini dayatacağını gösterecektir; buna karşılık yaşam dürtüsü baskın geldikçe, yıkıcı bileşen kısmen etkisiz hale gelir ve saldırganlık yaşam ve benliğin hizmetine girer.

"1920'nin dönüm noktası"ndan bahsettiğimizde sadece Freud'un temel çatışmayı yaşam dürtüsü ve yıkıcı dürtü arasına yerleştirdiği seneden değil, aynı zamanda ilerleyen senelerde onun zihninde biçim alacak yeni kavramsallaştırmalardan da bahsediyoruz. Bu yenilikçi fikirlerin arasında bundan böyle aşk ve nefret duygularına, çiftedeğerliliğe, nesne ilişkilerine, özdeşleşme süreçlerine olduğu kadar bilinçdışı suçluluk duygusuna, kaygıya ve yas duygusuna atfettiği önemi de belirtelim. Öte yandan, Freud 1923'den itibaren ruhsallığın benlik, altbenlik ve üstbenlik olarak bölünmesini ya da "ikinci yerleştirmeyi" dahil ederken, "birinci yerleştirmeyi" yani bilinçdışı, bilinçöncesi ve bilinç arasındaki bölünmeyi tamamlamaya gelen yeni dürtüler kuramını da hesaba katacaktır. 1920'den sonraki Freudcu yenilikler, psikanalistlerin çoğunluğu tarafından kısmen kabul edildiyse de, dürtüsel ikiliğin varlığı Freud'un yapıtının günümüzde halen en çok tartışılan sorusu olarak kalmaktadır.

Freud'un etrafındaki ölüm gölgesi

Freud, 16 Haziran 1920'de Haz ilkesinin ötesinde*'nin özetini Viyana Topluluğunun önünde sunduktan sonra, eser Aralık'ta yayımlanır. Bu zor metnin son derece kurgusal görünümü kadar, Freud'un kendisinin de ileri sürdüğü şeyin geçerliliği üzerine şüphelerini ifade etmesi, bu hipotezlerin büyük bir çekinceyle karşılanmasına yol açar. Ayrıca, bu hipotezlere itiraz edenler, bunların yalnızca Freud'un ölüm karşısındaki kişisel kaygıları olduğunu düşünme eğilimindeydiler. Bu özellikle Freud'un özel doktoru Max Schur'un fikriydi (1972).*

Birinci Dünya Savaşı'nın günlük hayattaki yokluklar ve ölümün hemen her yerde hazır bulunmasıyla henüz yakında olması, bu dönemi damgalayacak olaylar arasındaydı. 1919'da Freud psikanalist Tausk'un intiharıyla yüzleşmek zorunda kalsa da bunu ilgisizlikle karşılamıştı (P. Gay, 1988). Buna karşılık hastalığı boyunca günlük ziyaretlerde bulunduğu Macar Doktor Anton von Freund'un kanserinden çok etkilenmişti. 1920 senesi aynı zamanda üçüncü çocuğuna hamile olduğu halde beş günde İspanyol gribinin öldürdüğü kızı Sophie'nin de ölüm senesiydi. Bu zamanın diğer karanlık sıkıntılarının arasında Freud'un kendi ölümüyle ilgili sıkıntının da olduğunu belirtelim. Bir batıl inanca dayanarak -62 sayısının değişik dönemlerde geri dönüşü- Freud, uzun zamandan beri 1918'de ya da 1919'da, 62 yaşına eriştiğinde öleceğine ikna olmuştu.

İkinci dürtüler kuramı: Freud giderek ikna olur

Savaştan sonraki bu dönem boyunca ölümün gölgesi Freud'un etrafında ağırlığını hissettiriyorsa da, onu kesin olarak bu cesur hipotezleri benimsemeye götüren düşüncelerini geliştirme güdülerinin de aşağı kalır yanı yoktur. Gerçekten de 1920'de bazı tereddütlerini açıklıyorsa da, hayatının sonuna kadar ölüm dürtüsü-yaşam dürtüsü çatışmasını hesaba katmanın gerekliliğini yeniden doğrulayacaktır. Bununla birlikte, Freud'un ölüm dürtüsünü dahil etme nedeninde, onun ölümle ilgili sıkıntılarını, dönemin trajik olaylarını, özellikle de Sophie'nin ölümünü görenlere Freud itiraz edecektir. Psikanalist olarak bu yorumun yerindeliğini tanısa da, kendi vakası için itiraz ediyordu. Örneğin, bu tarz iddiaların önüne geçmek için Eitingon'dan eserin yarısının 1919'da, Sophie'nin ölümünden bir sene önce zaten tamamlanmış olduğuna tanıklık etmesini isteyecektir.

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1920g), "Au-delà du principe de plaisir" (Haz ilkesinin ötesinde) *Essais de Psychanalyse* (Psikanaliz Yazıları) fr. çev. J. Laplanche ve J. B. Pontalis, Paris, Payot, 1981, içinde s. 41-115 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XV, s. 273-338'e gönderme yapmaktadır].*

Haz ilkesi ve sınırları

Freud onu haz ilkesine başvurmaya götüren, özel olarak *Metapsikoloji*'de (1915) geliştirilen sebepleri hatırlatır. Örneğin, açlık ya da cinsel arzu gibi süreçleri gözlemlediğimizde, ruhsallıkta rahatlamaların takip ettiği bir gerilimler silsilesi olduğunu saptarız ve gerilimin yükselmesine hoşnutsuzluk ve hazzın boşalımı eşlik eder. Öyleyse ruhsal süreçleri doğrudan enerji niceliğinin değişkeni terimleriyle betimliyoruz ve ruhsallığın

içinde Freud'un *"haz ilkesi"* olarak adlandırdığı gerilim değişkenlerini düzenleyici bir ilke olduğunu varsayabiliriz. Bu ilkenin son amacı *"hoşnutsuzluktan sakınma ve hazzın üretimi"* dir (s.43 *[272]*). Ruhsal süreçlerde egemen olan istikrar eğilimine gelince, bu başka bir ilkeden, uyarılma niceliğini olabildiğince düşük tutmayı amaçlayan *"sabitlik ilkesi"*nden kaynaklanır.

Ama yine de haz ilkesi ruhsal süreçlerin bütününe hâkim midir? Hayır, diye cevaplar Freud. Zira öyle olsaydı ruhsal süreçlerin çoğunluğunun hazza götürmesi gerekirdi, diye itiraz eder, bu da bize deneyimin göstermediği bir şeydir: *"Ayrıca, şunu kabul etmek zorundayız"*, diye sonuçlandırır: *"Ruhsallıkta haz ilkesine güçlü bir eğilim vardır ama diğer bazı güçler ya da koşullar buna son çıkış yolu her zaman haz eğilimine denk gelmeyecek şekilde karşı dururlar"*(s. 46*[279]*). Öyleyse dürtülerin tatminine karşı duran güçler nelerdir? Freud'a göre onlardan iki tane var. İlk olarak *"gerçeklik ilkesi"*, zira doyumu ertelemeye ve hoşnutsuzluğa geçici olarak katlanmaya *"hazza götüren yoldan sapmış uzun yol üzerinde"* izin verir. İkinci olarak, "benlik" de hazza karşı durabilir, zira gelişim sırasında benlikle uyuşmayan içsel dürtülerin sebep olduğu bir hoşnutsuzluk üreyebilir. Bu örneğin *"olduğu haliyle deneyimlenemez bir haz"* olan nevrotik hoşnutsuzluk vakasıdır (s. 47 *[280]*). Ama ikincisinde olduğu gibi birinci olasılıkta da hoşnutsuzluk, *"tehlike"* duygusu uyandıran, güçlük çıkaran dışsal ya da içsel dürtülerin *algılanması* tarafından kışkırtılır. Öyleyse, ruhsal aygıtın dışşal ya da içsel bir tehlikenin algısına uygun bir şekilde tepki gösterdiği sürecin hem haz ilkesine hem de gerçeklik ilkesine uyduğunu düşünebiliriz. Ama haz ilkesinin taştığı durumlar vardır: Bunlar Freud'un bir sonraki bölümde ele aldığı travmatik durumlardır.

Travmatik nevroz ve çocuk oyunu: İki yineleme kaynağı

Freud, daha sonrasında yinelemenin acı verici deneyimlerle başa çıkmayı denemeye yarayacağı iki durum betimler. Birincisi *"travmatik nevrozdur"*. Bu, yaşamı tehlikeye sokabilecek bir şoktan ileri gelir ve kaygı, değişik belirtiler, yinelenen düşler yoluyla kendisini gösterir. Gerçekten de bu hastaların rüyaları yinelenen bir tarzda travmatik durumu yeniden üretme özelliğine sahiptir. Bu, rüyanın arzunun gerçekleşmesi olduğunu söyleyen klasik kurama ters düşer: *"Bu duygulanımda, rüyanın işlevi (...) amaçlarından sarsılmış ve sapmıştır"* (s.51 *[283]*).

Yineleme fenomenini gözlemleyebileceğimiz ikinci durum çocukta oyundur. Freud annesinin yokluğuna itiraz etmeyen 1,5 yaşındaki erkek torununda yaptığı gözlemden yola çıkar. Ucuna ip bağladığı tahta bir makarayı usanmaksızın uzağa fırlatan ve sonra tekrar yakalayan çocuğun oyununa bakarak Freud, bu oyunun anneyi kaybedip sonra tekrar ortaya çıkarma anlamına geldiğini ve itirazların yerine oyunun geçtiğini düşünür. *"Kavrayabileceği nesnelerle kendisini sahneye koyarak adeta aynı "kaybolma-geri dönmeyi" telafi ediyordu"* (s. 53 *[285]*). Freud bu yinelemelerin birçok sonuca yol açtığını anlar: Bir yandan çocuğun hoşa gitmeyen bir deneyimi aktif bir tutuma dönüştürmesini sağlıyor; diğer yandan nesneyi kendisinden daha uzağa atarak çocuk baskılanmış bir dürtüyü doyurabiliyor, yani uzağa gitmiş annesinden öç alabiliyor. Bu gözlemden genel bir sonuç çıkaran Freud, çocukta oyunun işlevinin emosyonel durumu kontrol etmek için, çocuğu büyülemiş deneyimlerin yineleyici bir tarzda yeniden üretilmesini sağladığını düşünebileceğimizi doğrular. Bu bakış açısından makarayla oyun örneği, yinelemenin haz ilkesine bağlı kalmaya devam ederek ruhsal işleme ile sonuçlanabileceğini gösterir. *"Haz ilkesinin egemenliğinin altında bile, kendinde hoşnutsuz olanın bir anı ve ruhsal işleme nesnesi olmasından başka bir yol ve araç kalmaz"* (s. 55 *[288]*).

Yineleme kompülsiyonu ve aktarım

Freud daha sonra psikanalizde aktarımda yinelenen şeyin kaderini inceler. Aktarımın çocukluk geçmişindeki bastırılmış parçaların yeniden üretiminden oluştuğunu gösterir. Freud'un *"Hatırlama, yineleme ve özümseme"*de (1914g) ileri sürdüğü gibi *yinelenen ruhsal*

olarak işlenmek durumundadır. Bununla birlikte, bazı hastalarda ruhsal işleme sürecinin başarısızlığa uğradığı olur. Öyle ki, en basit bir yineleme çok daha ciddi, terapötik başarıyı tehlikeye atabilecek bir *"yineleme kompülsiyonu"* haline gelir. Freud'a göre, yineleme kompülsiyonunu oluşturan dirençler bilinçdışı ve bilinç arasındaki bir çatışmadan, yani birinci yerleştirmenin çerçevesinde klasik nevroz mekanizması üzerine kurulmuş bir açıklama olan bilinçdışının bilinci boşaltma itmesinden kaynaklanmazlar. Yineleme kompülsiyonu daha çok *"benlik ve bağlantısı ve bastırılan"* (s. 59 *[290]*) arasındaki çatışmanın sonucudur. Freud'a göre bu çatışma aynı zamanda bilinçdışına bastırılmış olanın müdahelesini de içerir.

Haz ilkesi ve yineleme kompülsiyonu arasında o halde ne gibi bir ilişki vardır? Bu tür bir ilişkiyi gözlemlerken yineleme kompülsiyonu tarafından getirilen geçmişteki deneyimlerin psikanalizde olduğu kadar günlük yaşamda da hiçbir haz imkânı taşımadıklarını saptarız. Psikanaliz süreci boyunca yineleme kompülsiyonuna tabi kimi hastalar bu hoşnutsuzluk durumlarını aktarımda amansızca yeniden üretirler ve *"arzulanmayan bütün bu koşulları ve acı verici duygusal durumları büyük bir ustalıkla yeniden yaşatırlar. Tedavi sonlanmadığı halde kesmeye can atarlar. Hor görüldükleri, hekimi onlarla sert konuşmaya ve soğuk davranmaya zorladıkları izlenimini yeniden üretmeyi bilirler (...)"* (s. 61 *[291]*). Benzer bir biçimde, bazı insanların hayatında nevrotiklerin aktarımında üretilene denk bir yineleme kompülsiyonu fenomeniyle karşılaşıyoruz. Öyle ki bu insanlar bize *"onları takip eden bir kader, var oluşlarının şeytani bir yönlendirilişi izlenimini"* verirler (s. 61 *[292]*). İlk bakışta, kişi *"aynının sonsuz geri dönüşünü"* edilgen olarak yaşıyor gibiyse de, analiz gösterir ki ilgilenilenin etkin ama bilinçdışı bir davranışı söz konusudur.

Sonuç olarak, insanların kaderinin olduğu kadar aktarım fenomeninin de bize gösterdiği gibi *"ruhsal yaşamda gerçekten de haz ilkesinin üzerine yerleşmiş bir yineleme kompülsiyonu vardır"* (s.63 *[292]*). Bu tür fenomenlerle, travmatik nevrozdaki yinelenen düşleri ve çocuğun oynama itkisini (impulsion) de ilişkilendirebiliriz. Freud, bu fenomenlere eşlik eden tezahürlerde haz ilkesinin ve yineleme kompülsiyonunun birbirlerinin yanında yer aldığını belirtse de, yineleme kompülsiyonundan ziyade haz ilkesinin katılımını belirlemek daha kolaydır, zira yineleme kompülsiyonunun saf halini sadece seyrek olarak yakalayabiliriz. Bununla birlikte, haz ilkesinin bir katılımı varsa da Freud bu fenomenleri yeteri kadar açıklamaz, çünkü onları daha yakından incelersek, *"haz ilkesini bir kenara koyan ve ondan daha kökensel, daha temel, daha dürtüsel olan yineleme kompülsiyonu hipotezini doğrulamak için yeteri kadar kalıntı varlığını sürdürür"* (s.63-64 *[294]*).

Uyarı-kalkanının rolü: Travmatik istilayı zapt etmek

Freud, daha sonra, travmatik istila tehlikesini uzaklaştırmak için ruhsallığı içeriden ve dışarıdan gelebilecek aşırı uyarılmadan koruyan "uyarı-kalkanı"nın uyguladığı işlevi betimler.

Öyleyse, uyarı-kalkanının işlevi ruhsallığı yıkıcı içsel ve dışsal enerjilerden korumak ve bunların dönüşümünü güven altına almaktır. Dışsal uyarımlara gelince, bunları alan ve bunlardan sadece indirgenmiş bir örnekleme kaydeden duyu organlardır; oysaki bilinç sistemini oluşturan duyusal kortikal katmanı oluşturan, derin kortikal katmandır. Ama bilinç sistemi aynı zamanda içten gelen uyarıları da alır. Bunlara karşı dışarıdan gelen uyarılara olduğu gibi işleyen benzer bir uyarı-kalkanı yoktur. Öyle ki, içsel uyarıların etkisi azaltılmamıştır, bu yüzden de doğrudan haz-hoşnutsuzluk duyumlar dizisine yol açarlar. Dahası, savunma amacıyla, içsel uyarılara yansıtma mekanizmasıyla dıştan geliyorlarmış gibi davranılır.

Bu ön incelemeler, *travmatik* etkisi olan uyarıların uyarı-kalkanını zorlayan ve tüm organizmanın işleyişini bozan uyarılar olduğunu anlamak için gereklidir. Bu nedenle, ilk zamanlarda, haz ilkesi hareketin dışındadır ve söz konusu olan başka bir görevdir: " *Ruhsal aygıtın büyük miktardaki uyarılar tarafından istila edilmesini engellemek mümkün değildir; daha ziyade başka bir görev belirir: Uyarıyı zaptetmek, baskıyla sızmış uyarı miktarını, daha sonra onları tasfiyeye yönlendirmek için ruhsal olarak bağlamak"* (s. 72 *[301]*). Bu

zorla girişin karşısında tüm ruhsal enerji, fiziksel acı karşısında olana benzer bir *"karşıyatırım"*la hareketlenir: Öyle ki, bu enerji fazlası bu uyarımı zapt edebilmeye *"yani onu ruhsal olarak "bağlama"*ya" elverişli bir *"dinamik yatırım"*a dönüşmüştür (s.72 *[301]*).

Travmatik nevroz öyleyse uyarı kalkanının kapsamlı zorlanışının bir sonucudur ve travmatik neden, şokun mekanik şiddetinden değil ama *"korku ve yaşamsal tehdit duygusu"ndan* ileri gelir (s.74 *[302]*). Bu, Freud'u daha sonra geliştireceği kaygının yeni bir kuramsallaşmasının taslağını hazırlamaya doğru götürür. Bundan böyle 1920'de, Freud travmatik vakalarda *"kaygı tarafından hazırlanma"nın* eksik olduğunu gösterir ve travmadan çıkmanın kaygının ortaya çıkması ile ilgili sistemin hazırlanma durumuna bağlı olduğunu düşünür. Burada, daha sonra *Ketlenme, Belirti ve Kaygı*'da (1926d) işin içine sokacağı *"otomatik kaygı"* ve *"sinyal kaygısı"* arasındaki ayırımı duyurur.

Yineleme kompülsiyonuna ve haz ilkesiyle olan ilişkilerine gelince, yinelenen travmatik rüyalar, uyarının geriye dönük/retroaktif denetimini amaçlar. Bu işlev, haz arayışından ve hoşnutsuzluktan sakınımdan daha kökenseldir. Diğer bir deyişle bu rüyalar, rüyanın arzunun gerçekleştirilmesi anlamına gelen klasik kuramda bir ayrıcalık teşkil ederler. Zira bu travmatik rüyalar çocuksu ruhsal travmanın anısını getirirler; unutulmuşu, bastırılmışı yeniden yüzeye çıkarma arzusuna boyun eğeceklerini düşünebilsek bile, haz ilkesindense daha çok yineleme kompülsiyonuna boyun eğerler: *"Eğer bir 'haz ilkesinin ötesinde' varsa, arzuyu gerçekleştirecek rüya eğilimi için bile onu önceleyen bir zamanın varlığını kabul etmek mantıklıdır"* (s. 75 *[304]*).

"Tüm yaşamın amacı ölümdür"

Dışarıdan gelen uyarılara karşı ruhsallığı koruyan uyarı-kalkanı, onu içeriden gelenlere karşı korumaz. İçsel ve dışsal uyarıların benzer etkileri üretmesinin nedeni budur: *"(içsel uyarılar) travmatik nevrozlarla karşılaştırılabilecek ekonomik karışıklıklara yol açarlar"*(s.77 *[305]*). İçsel uyarımın kaynakları nelerdir? Söz konusu olan organizmanın içinden gelen *"dürtülerdir"* ve onları ruhsal olarak bağlama yetersizliği travmatik nevrozdaki dışsal uyarımların zorlayışının neden olduklarıyla karşılaştırılabilecek bozukluklar üretir. Ayrıca, dışsal uyarılarla aynı olarak, ruhsal aygıtın birinci görevi içsel uyarıları bağlamak ve denetlemektir; bu aynı zamanda yineleme kompülsiyonu etrafında beliren görevdir de. Haz ilkesi yalnızca ikinci zamanda oyuna dahil olabilir. Ama psikanalitik süreçte haz ilkesine karşı duran yineleme kompülsiyonunun kelimenin tam anlamıyla *"şeytani"* bir kişiliğe büründüğü olabilir. Sonrasında, aktarımda yinelenen bastırılmış çocukluk deneyimlerinin haz ilkesine ruhsal olarak *"bağlanamaması"* onları ruhsal işleme olanağına ve *"ikinci süreçlere elverişsiz"* kılar (s.79 *[307]*).

Dürtülerin bireyi yineleme kompülsiyonunun baskısı altında terapötik başarısızlığa sürüklediğini saptayarak, Freud dürtülerin gerçek doğasına ilişkin genel bir hipotez ileri sürer. Bunlar başlangıç durumunu yani yaşamdan önceki cansız durumu yeniden inşa etme amacındadırlar: *"**Dürtü,** bu canlı varlığın dışsal güçlerin bozucu etkisiyle terk etmek zorunda kaldığı **önceki durumun yeniden inşasına doğru canlı organizmaya içkin bir tazyik olacaktır**; bir nevi organik esneklik ya da organik yaşamdaki durgunluğun ifadesi"*(s. 80 *[308]*). Freud'a göre organik dürtülerin koruyucu bir niteliği vardı ve önceki durumu yeniden kurmaya çalışıyorlardı, öyle ki dışsal etkilerin altındaki organizmanın gelişimi ve ilerlemesi dürtüleri bu nihai amacından yalnızca geri döndürürdü. Oysaki Freud için bu amaç başlangıç hanesine dönmekten başka birşey değildir: *"Söz konusu olan daha çok, eski bir durum olması gereken, canlının eskiden terkettiği ve gelişimin tüm dolambaçlarında geri gelmeye meylettiği bir amaçtır"* (s.82 *[310]*). Sonuç olarak, diye nihayetlendirir, Freud, *" Eğer, istisna olmaksızın her canlı varlığın öldüğünü, içsel nedenlerden dolayı cansızlığa geri döndüğünü bir deneyim olgusu olarak kabul etmemize izin verilirse, öyleyse biz sadece **tüm yaşamın amacının ölüm olduğunu** ve daha geriye giderek **cansızın canlıdan önce orada olduğunu** söyleyebiliriz"* (82 *[310]*). Bu, *"koruyucu dürtüler tarafından sadıkça korunan ölüme götüren yoldaki bu dolambaçlar, bugün bize yaşamsal olabilecek fenomenler gibi gözükürdü"* (83 *[310]*) diye düşünmek anlamına gelir.

Tohum hücreleri bu süreçten kaçıyor ve canlı özün ölümüne doğru olan harekete karşı duruyor gibi gözükmektedir. Ama ölümsüzlükleri sadece bir yanılsamadır ve: *"Belki de yalnızca ölüme götüren yolun uzaması anlamındadır"* (85 *[312]*). Freud, tohum hücrelerine göz kulak olan dürtülerin cinsel gruba ait olduğunu ve *"yaşam dürtüsü"*nü oluşturduklarını düşünür. Bunlar *"işlevleri dolayısıyla ölüme götüren diğer dürtüler tarafından takip edilen amaca karşı dururlar; bundandır ki onlar ve diğerleri arasında nevroz kuramının önemini çok erkenden tanıdığı bir karşıtlık görünür"* (85 *[312]*). Tüm varoluş boyunca dürtü grupları arasındaki bu karşıtlık *"organizma yaşamında bir tür ritim-tereddüt"* yaratır (85 *[312]*).

Freud, daha sonra, kimi bilim adamları tarafından öne sürülen, bir nevi durmaksızın ilerlemeye doğru akan "mükemmeliyetçi dürtü" nün olası varlığını sorgular. Ama yanılsamalı bulduğu bu hipotezi geri iter, zira tam doyumun yolu her zaman dirençler tarafından engellenmiştir. Diğer taraftan, bu görev, yaşam dürtüsü bu *"mükemmeliyetçi dürtü"*nün yerini tutacak şekilde, *"organik özü her zaman daha büyük birliklerde toplamak için"* Erosun güçlerine aittir (s.88 *[315]*).

Yaşam dürtüsü/ölüm dürtüsü ikiliğinin dengi var mıdır?

Düşüncelerini devam ettiren Freud, döneminin biyolojisinde onaylanacak ya da çürütülecek hipotezinin peşine düşer. Buna göre, *"tüm canlılar mutlaka içsel sebeplerden dolayı ölürler"* (s.90 *[316]*). Biyolojide dürtüsel yaşamın ikici anlayışına karşı bir kanıt bulamadıysa da, bazı bilimsel çalışmaların canlı organizmalarda *"birinin kurup birleştirdiği, diğerinin parçalayıp ayrıştırdığı"* birbirine karşıt iki tür sürecin varlığının öne sürüldüğünü keşfeder (s.97 *[323]*). Freud aynı zamanda filozof Schopenhauer'ın cinsel dürtünün yaşama iradesinin somutlaşması olduğu halde, ölümün *"yaşamın asıl sonucu"* (s.97 *[323]*) olduğu fikrini daha önceden ortaya koyduğunu hatırlatır.

Bir adım daha ileri giderek, Freud kendine hücresel fenomenleri libido kuramının yerine geçirip geçiremeyeceğini ve diğer hücreler yaşamı yerinde tutmak için kendilerini feda ederlerken, her hücrede yaşam dürtülerinin ya da hareketli dürtülerin ölüm dürtülerini nötralize ettiklerini düşünüp düşünemeyeceğimizi sorar. Bu soruyu cevaplamak için Freud, farklı aşamalarını oldukça iyi özetlediği dürtüler kuramını yeniden ele alır (s.110-111, 16.not *[332]*). İkici anlayışının benlik dürtüsü ve cinsel dürtü arasındaki karşıtlıktan yola çıktığını gösterir ve bundan yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasındaki karşıtlığı indirger. Daha ileriye gidebilir miyiz? diye sorar kendisine ve yaşam dürtüsü - ölüm dürtüsü arasındaki karşıtlıkla, aşk (şefkat)- nefret (saldırganlık) arasındaki karşıtlık arasında bir parelellik kurabilir miyiz? Böylelikle yaşamın cinsel koruyucu dürtülerinin olduğu kadar, sadizmin ve mazoşizmin oynadıkları rolü belirtir. Bu, Freud'a mazoşizmin -benliğin kendisine karşı dönen bu saldırgan ve yıkıcı dürtü - başlangıç evresine kadar gerileyebileceği, bunun da bir *"birincil mazoşizmin"* varlığını içerdiği anlamına geldiğini düşündürür. Eğer haz ilkesine uygun olarak, ruhsal yaşamın eğilimi gerilemeyi azaltmayı amaçlıyor ve *"Nirvana ilkesi"*ne yakın sabitlik ilkesine uyuyorsa, öyleyse diye sonuçlandırır Freud, *"orada ölüm dürtüsünün varlığına inanmak için en önemli sebeplerimizden birini buluyoruz"* (s. 104 *[330]*). Ölüm dürtüsünü yaşam dürtüsünden ayıramayacağımız fikri yavaş yavaş kendisini Freud'a dayatır. Yine de bu bölümü ileri sürdüğü bu gözüpek hipotezlere gerçekten de inanmadığını itiraf ederek ve bu sorulara geleceğin biyolojisinden çok şey beklediğini duyurarak kapatır. Ama daha sonrasında kanıları güçlenecektir.

Bir paradoks: Ölüm dürtüsünün hizmetindeki haz ilkesi

Son bölümde Freud *"yinelemenin dürtüsel süreçleriyle haz ilkesinin baskınlığı arasındaki ilişkiyi belirlemeyi"* dener (s.112 *[336]*). Ruhsal aygıtın en erken ve en önemli güçlerinden birinin, ruhsal aygıta gelen dürtüsel devinimleri, ikincil süreçleri birincil süreçlerle yer değiştirmek ve serbest yatırım enerjisini büyük oranda dinamik enerjiye dönüştürmek

için *"bağlamak"* olduğunu burada yineler. Bu dönüşümler sırasında, bağlama, öyleyse haz ilkesinin baskınlığını işin içine sokan ve güvenceye alan hazırlayıcı bir eylemdir. Ruhsal yaşamın başlangıcında hazza esinlenme daha yüksekse de haz ilkesi birincil süreçleri tekelinde bulundurmaz, bunlar aynı şekilde ikincil süreçlerde de mevcuttur. Sonlandırmak için Freud, yaşamın durmaksızın art arda gelen ve *"boşalımının haz olarak hissedildiği"* rahatsız edici gerilimlerden oluştuğunu gösterir. Oysaki ölüm dürtüsü sessizdir *"(...) yaşam dürtüleri rahatsız ediciler gibi sunulsalar da daha çok içsel algımızla ilgilidirler ve boşalımının haz gibi hissedildiği aralıksız gerilimleri getirirler; bunun tersine ölüm dürtüleri biz onları görmeksizin işlerini yerine getiriyor gibidirler"* (s.114 *[337]*).

Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi

Freud tarafından yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasındaki çatışmaya 1920'den sonra getirilen tamamlamalar

1920'de yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasında temel bir çatışma olduğunu öne sürdükten sonra Freud, bu görüşlerini ilerleyen zamanlarda tamamlar. 1923'de *Benlik ve Altbenlik*'de benlik, üstbenlik ve altbenlik arasındaki ayrımı dahil ettiğinde, (depresif) melankoliğin üstbenliğinin bireyin tüm sadizmini ve yıkıcı bileşenini üzerinde topladığı saptamasında bulunur: *"[Melankoliğin] üstbenliğinde hâkim olan şey, açıkça söylemek gerekirse saf bir ölüm dürtüsü kültürüdür"* [1923b, s.268]. Özellikle intihara sürüklediği zaman, bu öldürücü özyıkımı açıklamak için Freud, yaşam dürtüsünün erotik bileşeninin yıkıcılığın tamamını *"bağlama"* gücünün kalmadığını ve bu yüzden de bunun saldırganlığa ve yıkıcılığa eğilim olarak *"serbest"* hale geldiği fikrini ortaya koyar. Yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsünün "bağlama" ve "çözme" kuramsal kavramlarını dahil etme, Freud'un klinik uygulamada gözlemlediğimiz fenomenleri daha belirgin bir şekilde fark etmesini sağlar.

1924'de "Mazoşizmin ekonomik sorunsalı"nda Freud, 1920'de *Haz ilkesinin ötesi*'nde haz ilkesinin ölüm dürtüsünün hizmetinde olduğunu haksız yere varsayarak, Nirvana ilkesiyle haz ilkesini karıştırdığı değerlendirmesini yapar. Bu varsayımına yeniden dönerek artık iki ilkeyi daha net ayırdığını ve Nirvana ilkesinin ölüm dürtüsüne olan bir eğilimi ifade ettiğini -mezarlıkların sakinliği-, yaşam dürtüsününse bir libido isteği olduğunu saptar. Bunun yanında ölüm dürtüsünün libidonun etkisi altında, kasların da yardımıyla dışarıya yöneldiğini ekler: *"Libidonun görevi bu yıkıcı dürtüyü zararsız kılmak ve bu dürtünün yatağını büyük ölçüde dışarıya doğru çevirip, dışsal nesnelere karşı yönlendirerek ondan kendisini kurtarmaktır. Böylelikle yıkıcı dürtü, hâkimiyet dürtüsü, güç istenci olarak adlandırılacaktır"* [1924c, p.291]. Freud'a göre ölüm dürtüsünün önemli bir kısmı nesnelere yansıtılmış sadizm şeklinde dışarıya yönelmiş olsa da içeride benliğin kendisine dönmüş, *"kökensel erojen mazoşizmi"* oluşturacak bir kalıntı kalır. Sonuç itibariyle yansıtma yoluyla dışarıya yönlendirilmiş sadizm, *"ikincil mazoşizme"* doğru gerileyerek yeniden içeriye yansıtılabilir [s.292].

1937'de *"Biten Analiz, Bitmeyen Analiz"*de Freud, kendi öğrencilerinin arasında bile çok paylaşılmadığını bildiği bir kanaatini yineler: *"Libidoda açığa vuran Eros'un yanında bütünüyle onun eşi olarak ölüm, yıkıcılık ya da saldırganlık dürtüsünün kuruluşunu iddia eden ikilik kuramının etkisinin genel olarak az olduğunu ve psikanalistlerin arasında bile ağırlığını hissettiremediğini iyi biliyorum"* [1937c, s.260].

Psikanalistler ölüm dürtüsü kavramını kabul etmek için neden onca direnç gösteriyorlar?

1920'deki belirişinden itibaren ölüm dürtüsü kavramı psikanalistlerin büyük bir çoğunluğu tarafından tartışma konusu yapılmış ve Jones gibi en yakın öğrencileri de dahil olmak üzere Freud'u bu alanda takip eden çok az psikanalist olmuştur. Buna çeşitli nedenler gösterilebilirse de ben iki temel neden görüyorum. Bir yandan kuramsal olarak sunulmuş bazı itirazların ruhsal yaşamda saldırgan ve yıkıcı dürtülerin oynadıkları rolün reddi üzerinde temellendiğini düşünüyorum; genellikle çeşitli bilinçdışı dirençlere dayanan bir konum. Ölüm dürtüsü kavramının ölüm fikriyle, yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasındaki çatışmanın yaşam ve

ölüm arasındaki çatışmayla karıştırıldığını sıklıkla gözlemledim. Oysaki söz konusu olan her yaşayan bireyde etkin olan iki türdeki dürtünün çatışmasıdır.

Diğer yandan, başka tür bir zorluk da Freud'un görüşlerini genellikle kuramsal anlatımla sunmuş ve bunların klinik uygulanışından pek az bahsetmiş olmasından ileri gelir. Örneğin ölüm dürtüsünün sessizliğini ilan etmiş ama bunu örneklendirmemiş ve nasıl yorumladığını göstermemiştir. Bununla birlikte birçok defa, yaşam dürtüsü/ölüm dürtüsü karşıtlığının yerine aşk-nefret karşıtlığını geçirmeyi denemiş, fakat ileride *Benlik ve Altbenlik*'de (1923b) de göreceğimiz gibi bunu başaramamıştır.

Kleincı teknikte dürtülerin ikiliği

Melanie Klein, ölüm dürtüsünü kabul eden ve klinik uygulamaya geçiren ilk psikanalistlerin arasındaydı. Ona göre benlik doğumdan itibaren var olur ve hemen, doğuştan gelen dürtülerin kutupsallığının yol açtığı kaygıya maruz kalır. Benlik o halde savunma amacıyla ölüm dürtüsünü dış nesneye yansıtarak ve kısmen saldırganlığa dönüştürerek -Freud'un gösterdiği gibi- yönünü değiştirir: *"Ölmektense öldürmek"* [Segal, 1979, s.16]. Ama Klein daha da ileriye gider, çünkü bu savunmacı sürecin birincil nesneyi yani memeyi hem istila edici hem de ideal olarak bölen bir yansıtmayı takiben, benliği bölen bir bölünmeye neden olduğunu düşünür. Ölüm dürtüsü bir yandan benlik için istila edici ve tehditkâr olarak algılanan memede yansıtılırken, diğer yandan da eşzamanlı olarak libido yaşamı koruyan bir nesne gibi algılanan ideal bir meme yaratmak için yansıtılır. Aşk nesnesinin aşırı idealleştirilmesi sırasında bölünmenin amacı tehditkâr nesneyi uzakta tutmaktır. Klein'ın şizoid-paranoid konum olarak adlandırdığı gelişimin bu evresinde baskın olan kaygı, istila edici nesnelerin benliğe sızmasından ve ideal nesneyi ve kendiliği (*self*) yok etme endişesinden kaynaklanır.

Klein'a göre en başından itibaren benliğin ve nesnenin bütünleşmesinin birlikte ilerlemesine yönelik bir eğilim vardır. Gelişim koşulları uygun olduğu takdirde birey ideal nesnesinin ve libidinal dürtülerinin aşamalı olarak tehlikeli nesneden ve saldırgan yıkıcı dürtülerden daha fazla güçlendiğini hisseder. Öyle ki kendisini ve ideal nesnesini savunmada artan bir yetenek kazandığını ve kendi içindeki ölüm dürtülerine daha çok hoşgörü geliştirip, bunun sonucunda da daha az paranoid korkuya sahip olduğunu hisseder. Bölünme ve yansıtma azalarak, yerlerini yavaş yavaş benliğin ve nesnenin bütünleştiği yani depresif konumun ruhsal işlenmesine doğru ilerleyen bir harekete bırakırlar.

Klein'a göre ruhsallıkta bu iki kutup arasında süreğen bir salınım vardır: Bir yandan bütünleme eksikliği ve idealleştirilmiş nesne ve istila edici nesne arasındaki bölünmenin baskın olduğu, nefretin aşktan daha güçlü olduğu içsel durum ve diğer yandan da aşkın nefretten daha güçlü olduğu bütünleşmeye eğilimle nitelenen bir durum.

Teknik bakış açısından Klein'ın ve Kleincı psikanalistlerin yaklaşımı bireyin erken dönem çocuksu kaygıları karşında ne yaptığı ve onları nasıl işlediği üzerine temellenir. Ayrıntılara girmeden, psikanalistin seanstaki çalışmasının hasta ve analist arasında süreğen aktarımsal yansıtmalar ve içeyansıtmaların geliş-gidişinde libidinal ve saldırgan iki akımı tespit etmeyi içerdiğini söyleyebilirim. Kendi karşı aktarımı sırasında psikanalist idealleştirilmiş ve hayran kalınmış nesneyi olduğu gibi, tehlikeli ve nefret edilen nesneyi de temsil etmeyi kabul ederek bu bölünmeyi yorumlar ve hastanın libidinal akımla saldırgan akımı onları birbirine bağlar tarzda ayırmasını sağlayarak, en iyi şekilde bütünleşmelerini elverişli kılar.

Bugün ölüm dürtüsü: Bakış açılarının çeşitliliği

Bugün durum nedir? Freud'un temel hipotezlerinin birçoğunun aksine dürtülerin ikiliği hipotezi psikanalistler arasındaki -buna Kleincı psikanalistler dahil değildirler, onlar başından bu yana kabul etmişlerdir- görüş farklılıklarının konusu olmuştur. Diğer psikanalistlere gelince, bu konu hakkındaki fikirler neredeyse psikanalistlerin sayısı kadar çeşitlidir diyebiliriz.

1984'de Avrupa Psikanaliz Federasyonu ilk bilimsel sempozyumunu *Ölüm dürtüsü* başlığı altında tartışılan bu konuya ayırdı [1986]. J. Laplanche'a göre ölüm dürtüsü kendinde dürtüdür ve onu cinsel dürtünün alanında konumlandırmak için birçok iddia öne sürer. H. Segal için yaşamın başlangıcından beri ihtiyaç deneyimine karşın iki tür tepki var olur: İlki nesne arayışına götüren yaşam susuzluğu, diğeri de algılanan her şeyi olduğu gibi, algılayan ve deneyimleyen *kendiliği (self)* hiçleştirme ve yok etme eğilimidir. A. Green'e gelince, ölüm dürtüsünün hedefinin *"nesnesizleştirme"* işlevini gerçekleştirmek olduğu fikrini geliştirir ve

ona göre ölüm dürtüsünün yıkıcılığına özgü açığa çıkışlar *"yatırımın geri çekilmesidir"*. Bu tartışma bir takım yakınlıkları ve ayrılıkları belirginleştirdiyse de, D. Widlöcher'in belirttiği gibi genel eğilim, Freud'un kullandığı biyolojik iddialara başvurmadan dürtüsel ikiliği ruhsal düzlemde yerleştirmekti; tabii bu, psikanalistlerin ölüm dürtüsünün her türlü biyolojik ya da somatik temelini yadsıdıkları anlamına da gelmez.

Apoptoz: Hücresel mekanizmaların düzenlenişinin biyolojik modeli

Freud, zamanının bilim adamlarında kendisinin ruhsal düzeyde öne sürdüğü dürtüsel ikiliğin denkliğini biyolojik düzeyde gözleyip gözlemediklerini boşuna aramıştı. Bu alanda spekülasyon macerasına atılan yalnızca birkaç araştırmacı vardı. Sadece 1970'li yılların başında apoptoz mekanizması keşfedilmişti: Söz konusu olan, işlevi gelişim halindeki hücreleri yıkıma uğratmak olan hücresel ölümün, organların ve dokuların gelişiminin ölümünün aynı zamanda patolojik uyaran tarafından da tetiklenebilen özel bir biçimidir. Apoptoz, moleküler olaylar zincirinin sona erdiği noktadır ve bunun düzenlenişi hormonlardan gelen uyarıcı ve engelleyici sinyaller, büyüme unsurları ya da sitotoksinler tarafından güvence altına alınmıştır: Bu sinyaller hücresel yıkımı baskılayabilir ya da tam tersine apoptozu başlatabilirler (Robbins *ve ark.*, 1974).

Apoptozu ölüm dürtüsü/yaşam dürtüsü arasındaki çatışmayla ilişkilendirebilir miyiz? Apoptozun biyolojik düzenleme modeli ve Freud tarafından öne sürülen ruhsal düzenleme modeli arasında basit bir yer değiştirme gerçekleştiremeyiz. Bununla birlikte işleyişin analojik modeli kavramına olduğu gibi, biyolojik işleyişe dayanan ruhsal işleyişin psikanalitik dayanma kavramına çağrıda bulunabiliriz (J. -M. Quinodoz, 1997a). Bu bakış açısından, iki sistem yalıtılmış tarzda işlemediği gibi, ruhsal ve biyolojik işleyiş birbirleri üzerinde karşılıklı olarak etkide bulunurlar. Bunu örneğin nesne kaybı vakasında, bu kayıp, hastalık ya da kaza aracılığıyla somatik düzeyde yansıyan patolojik bir yas tepkisine neden olduğunda gözlemleyebiliriz: Ruhsal çatışma düzleminde ölüm dürtüsünün yaşam dürtüsü üzerindeki baskınlığının biyolojik düzeyde apoptozun düzenlenişinin bozulmasıyla aksettiğini ileri süremez miyiz?

Aktarım - birincil mazoşizm - çocukta yinelenen (makara) oyunu - nirvana ilkesi - ölüm dürtüsü - travmatik nevroz - travmatik oluş - yaşam dürtüsü - yineleme - yineleme kompülsiyonu - yinelenen düşler.

KİTLE PSİKOLOJİSİ VE BENLİĞİN ANALİZİ

S. FREUD (1921c)

Aşk, özdeşleşme ve benlik ideali

Psikanaliz sayesinde, kitle psikolojisine bireysel psikoloji düzeyindeki bilgileri uygulayabilir miyiz? Ve karşılıklı olarak kitle fenomenlerinin psikanalitik incelemesi bireyin psikolojik işleyişi hakkında bilgi verir mi? Freud, kendisinden önce yapılan açıklamaların kitlenin uyumunu oluşturan ve çözündüren şeyi ya da liderin uyguladığı büyülenmeyi açıklamak için telkine ve hipnoza çağrıda bulunmalarından tatmin olmaz. Araştırmalarını daha ileriye götürür ve libido kuramını uygulamaya dahil ederek, hem bireysel narsisizmleri hem de birilerini diğerlerinden ayıran nefreti aşmaya sadece tek bir duygusal bağın -aşk- yetenekli olduğunu gösterir. Bu libidinal bağın gücü, bireyleri kitlenin liderine bağladığı gibi -Kilisedeki İsa aşkı, Ordudaki lider aşkı- ve daha küçük bir ölçekte bireyleri de birbirine bağlar. Ama bu libidinal bağın gelişmiş bir cinsel aşk olmasından çok, söz konusu olan özdeşleşme olarak adlandırılan -cinsel amaçlarında engellenmiş- aşkın ilkel bir biçimidir: *"Özdeşleşme nesneyle kurulan duygusal bağın en temel biçimidir"*, der Freud. Bunun sonucunda bireyin lidere özdeşleşmesi ve bireylerin birbirlerine özdeşleşmesi kitlenin uyumunu oluşturur ve bu duygusal bağın kaybı panik anında gördüğümüz gibi kitlenin çözülümünün nedenidir. Ama liderle olan bağ aynı zamanda idealleştirme üzerine kurulan bir bağdır, öyle ki kitlenin lideri tarafından temsil edilen *"benlik ideali"nin* her bireyin *"benliği"*nin yerine geçmesiyle, bu ideal tarafından cezbedilen birey, şefkatli kişiliğinin silindiğini görür.

Bireysel ruhsal alanın mikrokozmosunu, bireyler ve kitlenin lideri arasında gözlemlediğimiz etkileşimlerin makrokozmosuna aktarabilir miyiz? Özdeşleşmeyi değişik görünümleri açısından inceleyen Freud, bu fikre bağlı kalır ve *"benlikteki bu yeni tiyatro üzerinde"* yeniden üretilen ruhsallıklar-arası ilişkilerin yeni bir kavramsallaşmasının taslağını çizer (s. 200 *[69]*). Benlik idealinin benliğin yerini alabilmesi olgusu Freud'a sadece aşk durumundaki değişiklerin ayrıntılarını değil, aynı zamanda normal olduğu kadar patolojik biçimler altındaki özdeşleşme süreçlerini betimlemesini de sağlar: Böylelikle erkek çocuk örneğini ele alırsak, onun babasıyla özdeşleşmesi, Oedipus kompleksinin olumlu versiyonunda babası *haline gelmesini* ve onun gibi *olmasını* sağlar. Bununla birlikte erkek çocuğunun anneyle özdeşleşmesi, Oedipus kompleksini tersine çevirir. Öte yandan benlik ideali ve benlik arasında bir gerilim olduğu ve normal ruhsal düzenlenişte benlik idealinin bireyin karşısında ebeveynlerin gerekliliklerini yansıttığı, patolojide ise bu gerilimin aşırılaşabileceği ve örneğin melankoli ve mani arasındaki değişimlerle açıklanmaya kadar varabileceği fikri, Freud için giderek daha açıklık kazanmıştır. Sonunda *Totem ve Tabu*'yu (1912-1913a) yeniden ele alan Freud, kitle ve lideri arasındaki ilişkilerin oğullar ve ilkel kabilenin babası arasındaki ilişkilerin yeniden sahneye konuluşu olduğu ve babanın öldürülmesinden sonra, babanın yerini şairin imgeleminin övdüğü kahramanın aldığı saptamasında bulunur.

Toplumun ve grupların ortasındaki çatışmaları daha iyi anlamak

Mazoşizm ve ölüm dürtüsü hakkındaki çalışmalarından sonra Freud, grupların işleyişini kavramaya yönelir ve gençliğinde gönül verdiği sosyoloji çalışmalarının içine yeniden dalar. Romain Rolland'a eserin maksadını şöyle hatırlatır: "Bu çalışmayı özel olarak başarılı saydığımdan değil ama bireyin analizinin toplumu anlamaya götüren yolunu gösterdiğinden önemsiyorum" *(Freud'dan Rolland'a, 4 Mart 1923 mektubu, alıntılayan M. ve H. Vermorel, 1993, s.219). Freud, psikanalizin ışığı altında özel olarak sosyal uyum fenomenlerini belirleyenin ne olduğunu anlamaya çalışır: Bireylerin gruptaki kazançları bağlanma ve güvenlik olsa da, neden düşünme özgürlüklerini ve yargılama yetilerini kaybederler? Neden yığınlar onları oluşturan bireylerden daha hoşgörüsüz, akıldışı ve ahlakdışıdırlar? Neden baskılamalar düşer, öyle ki bu ölümcül bir nefretin boşalmasına yol açar?*

Freud'u yığınlar üzerinde çalışma yapmaya iten zorunlulukların arasında kendisini dayatan iki temel nedenden bahsedebiliriz. İlk olarak Birinci Dünya Savaşı henüz yakındır ve bu zaman dilimindeki çalışmalarının çoğu, insanoğlunda yıkıcı olanın daha iyi anlaşılmasının bir meşguliyetini yansıtır. İkinci olarak, 1920'li yıllarda psikanaliz birçok tepkiye maruz kalır ve psikanalitik hareketin kendi içindeki hiddetli çatışmalardan geçer. Öyle ki Freud, çalışmaları Alman dilinde yazıldığından, özellikle İngiltere'de kuvvetlenen Cermen-karşıtı bir duygudan ıstırap çeker; Jones'un aktardığı üzere: "[Psikanaliz] gerilemenin ve genelleştirilmiş bir vahşiliğin tipik bir ürünü olarak yadsınıyordu". *Üstelik Jones, Freud'un eserlerinin İngilizceye çevrilmesini güvence altına almak için elinden geleni yapar. Psikanalitik fikirlerin Anglosakson dünyada yayılmasını sağlama amaçlı, 1920'de* The International Journal of Psycho-Analysis'*i kurmuştur. Diğer yandan, bu aynı zamanda Jones'un ve Rank'in aralarında çekiştikleri, Freud'un ona sundukları savlar gereğince desteğini bazen birine bazen de diğerine verdiği bir dönemdir. Bu çatışmalar psikanalistlerin grupların işleyiş yasalarından kaçamadıklarını çok erken göstermiştir ve büyük olasılıkla bu Freud'u orada serpilen fenomenleri anlamaya iten nedenlerden biri olmuştur. Örneğin kendimize psikanalitik hareketin evrimi sırasında, liderin -Freud- müritlerinin benlik idealiyle yakından uyuşan bir ideal yarattığı düzenli bir grup seviyesine ulaşıp ulaşmadığını sorabiliriz.*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1921c), "Psychologie des foules et analyse du moi" (Kitle Psikolojisi ve Benliğin Analizi), *Essais de Psychanalyse* (Psikanaliz Yazıları) fr. çev. P. Cotet, A. Bourguignon, J. Altounian, O. Bourguignon, A. Rauzy, Paris, Payot, 1981, içinde s. 117-217 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XVI, s. 1-83'e gönderme yapmaktadır].*

Kitle psikolojisinin özellikleri

Freud, psikanalizin başlangıçta dikkatini yalıtılmışlığında ele alınan bireye odakladığını ama çevresiyle olan ilişkilerini de hesaba kattığını belirtir. Bu açıdan bakıldığında bireysel psikoloji aynı zamanda sosyal psikoloji olsa da, bu sonuncusu bazen bireyi unutmaya meyleder.

Freud, daha sonraları Le Bon'un *Kitle psikolojisi* (1895) eserinden bolca yararlanarak, psikanalizin getirebileceği yeni noktaları daha iyi belirginleştirmek amaçlı bu fenomenin geniş bir resmini çizer. Le Bon, bireyin kitlede kendi yalıtılmışlığında olduğundan nasıl da daha farklı düşündüğünü ve davrandığını, bilinçli kişiliğinin bilinçdışı kişiliğinin yararına yok

olduğunu betimlemiştir. Birey, bireysel sorumluluk anlayışını ve ahlaki bilincini kaybedecek kadar yenilmez bir güç duygusu kazanır. Kitlede aynı zamanda bireyin kendi bireysel yararını kolektif yarar adına kolaylıkla feda ettiği ve hipnotize edenin elinde hipnotize olmuş biri gibi telkine açık hale geldiği bir bulaşma fenomenini de gözlemleriz. Ama Freud için temel teşkil eden unsur, kitlede hipnotize edenin yerini alandır. Le Bon da aynı şekilde kitlede bireyin, ilkelin ya da çocuğun davranışına benzer bir davranış sergilediği bir gerileme durumunun üretildiğini göstermiştir. Yalıtılmış olarak ele alındığında birey kültürlü olabilse de, kitle içinde dürtülerinin kurbanı olduğu bir barbar haline gelir. *"[Birey] ilkel varlıkların kendiliğindenliğine, şiddetine, vahşiliğine ve aynı zamanda heyecanlarına ve kahramanlıklarına sahiptir"* (s.132 *[13]*). Üstelik kitle sadece güce itimat eder ve iyilik bir zayıflık biçimi olarak belirir: *"Kitlenin kahramanlarından beklediği, gücün ve hoyratlığın aynısıdır. Baskılanmak ve ezilmek ister ve de efendisinden korkmak. Aslında sonuna kadar tutucudur ve her türlü yeniliğe, ilerlemeye karşı derin bir nefrete ve geleneğe karşı sınırsız bir saygıya sahiptir"* (s.134 *[16]*). Freud'a göre kitle içindeki bireyin psikolojisi Le Bon'un belirttiği gibi psikanalizin betimlediği üzere nevrotiğin, çocuğun ya da ilkelin psikolojisiyle çok sayıda benzerlikler gösterir. Diğer yandan Le Bon'a göre insanlar bir araya gelir gelmez bir lidere ihtiyaç duyarlar ve kitle itaate ve boyun eğmeye susamış uysal bir sürüye dönüşür. Le Bon, kitlenin önderinin gücünü "prestij" olarak adlandırdığı mistik ve karşı koyulamaz bir güce dayandırır. Bu Freud'un yetersiz olarak yargıladığı bir açıklamadır. Freud sonuçlandırmasında genel olarak eleştireldir: Le Bon'un kitlelerin psikolojisiyle ilgili temel olarak betimleyici bir tablo çizmekle birlikte tatmin edici açıklamalar üretmediği, bu açıklamaları getirmenin de psikanalize düştüğü değerlendirmesine varır.

Duygulanımların belirleyici rolü

Freud daha sonra başka bir esere, McDougall'ın kolektif psikolojinin oluşumunda yer alan temel fenomenlerin sıradan bir kitle düzeyinde keşfedilebileceğini gösterdiği *The Group Mind* (1921) adlı eserine yönelir. Yazar, bir grubun oluşumunda iki belirleyici koşul ortaya koyar: Bir yandan yalıtılmış bireyler ortak bir şeye, ortak bir yarar, duygularında aynı yönelime sahip olmak zorundadırlar; diğer yandan da birbirlerini karşılıklı olarak etkileyebilme becerisini göstermek zorundadırlar. McDougall aynı zamanda ilkel bir kitlenin oluşumunda heyecanların coştuğu, düşüncenin baskılandığı duygulanımların oynadığı merkezi rolü de açığa çıkarır: *"(...) bu şüphesiz ki katılımcıların kendilerini ölçüsüzce tutkularına bıraktıkları büyük bir zevk ve böylelikle de kitlenin içinde erimenin, bireysel sınırlarını kaybetmenin duygusudur"* (s.142 *[22]*). Üstelik yine McDougall'a göre, bir kitlenin düzenlenişi bireysel kişiliğin yığının yararına silinmesiyle de nitelenecektir: *"Söz konusu olan, kitleyi bireyin nitelikleriyle ve kitlenin oluşumundan dolayı silinecek özelliklerin aynısıyla donatmaktır"* (s.145 *[25]*). Diğer bir deyişle, Freud'un belirttiği gibi kitle düzenlenirken *"bireyin özellikleriyle süslenecektir"* (s.145 *[25]*).

Aşkın gücü

Kitle psikolojisine özelliğini veren duyguların coşkunluğuna ve düşüncenin baskılanmasına nasıl bir açıklama getirmeli? Yazarların büyük bir kısmı o zamana değin telkini işaret etmişlerdi. Ama Freud bu açıklamayı yetersiz bularak aşkın genel terimi altında birleştirdiğimiz dürtüleri belirten psikanalitik libido kavramına başvurur. Freud'a göre söz konusu olan cinsel dürtüleri içeren ve Platon'un *"Eros"*uyla olduğu kadar, havari Paul'un bahsettiği aşkla da uyuşan, geniş anlamdaki aşk tanımıdır. Başlangıç noktası olarak aşk duygulanımını alan Freud, *"aşk ilişkilerinin (nötr olarak: duygusal bağlar)"* (s.153 *[30]*) kitleleri kaynaştıran duyguların özünü oluşturduğu hipotezini öne sürer. Diğer bir deyişle kitlenin uyumunu koruyan gücü aşka atfedebiliriz; yalıtılmış bireyin tekilliğini terk edişi ve kendisini diğerlerinin telkinine bırakması temel olarak *"onlar için duyduğu aşktan"* ileri gelir.

Kilise ve ordu

Freud, bakış açısını örneklendirmek için Kilise ve Ordu gibi üstün biçimde düzenlenmiş olan iki kitleyi inceler ve bu ikisini bağlılıklarını bir takım dışsal tehlikeler sağladığı ölçüde yapay kitleler olarak değerlendirir. Kilisenin - özellikle Katolik- yüce bir lideri vardır, İsa, aynı şekilde Ordu da lider olarak bir komutana sahiptir. Lider *"kitlenin bütün bireylerini eşit bir aşkla sever. Öyle ki, Freud'un onayladığı üzere, her şey bu yanılsamaya bağlıdır; eğer onları yok olmaya bırakırsak, Kilise gibi Ordu da, dışsal tehlike buna izin verdiği ölçüde, hemen parçalanacaktır"* (s.154, *[32]*). Kilisede Hıristiyan cemaatinin inananlarını birleştiren İsa'nın aşkıdır; birbirlerine İsa'nın içindeki kardeşler olarak seslenirler ve Freud'a göre İsa, babaya dair bir ikame oluşturur. Ordu için de aynı şey geçerlidir: *"Lider olan komutan, askerlerini eşit ölçüde seven babadır ve bu yüzden askerler kendi aralarında arkadaştırlar"* (s.155 *[33]*). Ama Ordu, Kiliseye göre piramit biçiminde düzenlenmiş bir hiyerarşiye sahipse de, Hıristiyanlıkta Ordudaki bireylere göre daha çok yalnızlık vardır.

Sonuç olarak, *"bu iki yapay kitlede her yalıtılmış birey bir taraftan libidinal olarak öndere bağlıdır (İsa, lider olan komutan), diğer bir taraftan da kitlenin diğer bireylerine bağlıdır"* (s.156 *[34]*). Aslında tek tek ele alınan bireyler her iki yönde de duygusal bir bağ kurarlar, bu böylesi bir kitledeki bireyin kişiliğinde gözlemlediğimiz sınırlılıkları açıklar. Panik fenomeni sırasındaki gösteride duygusal bağın kaybolduğunu, örneğin askeri güçlerde meydana geldiğinde ve bağlılıklarını kaybettirdiğinde bunu görebiliriz. Bu durumda kitlenin libidinal bağlarını çözen, tehlike karşısındaki kaygıdır ve Freud, kitledeki panik ve esas olarak *"duygulanımsal bağların (libidinal bağlar) askıya alınması"* (s.158 *[35]*) üzerinde temellenen nevrotik kaygının kökeni arasında bir paralellik kurar ve bu konuya 1926'da *Ketlenme, Belirti ve Kaygı*'da geri döner. Dinî kitle çiftedeğerli duyguların açığa vurulmasıysa da düşmanca itkiler *"İsa'nın herkes için eşit olan aşkı sayesinde"* baskılanmıştır (s.160 *[37]*). Bununla birlikte düşmanlık hoşgörüsüzlük şeklinde açığa çıkar: *"Her din, temelde kapsadıkları için aşkın herhangi bir dinidir ve her din, kendisine mensup olmayanlara karşı vahşiliğe ve hoşgörüsüzlüğe meyleder"* (s.160 *[37]*). Bu hoşgörüsüzlük, dinsel bağ mesela komünist hareketin yolunu gözlediği bir başka bağ tarafından ikame edildiğinde de sürmeye devam eder: *"Bu zamanımızda sosyalist bağın vardığı yere benzer, o da din savaşlarının olduğu zamanlardakine benzer bir şekilde kendisinden olmayanlara karşı aynı hoşgörüsüzlükle sonuçlanacaktır (...)"* (s.160, *[37]*).

Bağlılık unsurları olarak aşk ve nefret

Freud kitlenin üyeleri karşısındaki bağın doğası hakkındaki araştırmasını sürdürür ve sadece aşkın değil, aynı zamanda nefretin de bir bağlılık unsuru oluşturduğunu saptar. Kitlelerin davranışları dolayısıyla çiftedeğerlilikle yani sevilen insanlara karşı yöneltilen düşmanlık duygularıyla da nitelenir. Ama aynı grubun içinde, bireyler arasındaki düşmanlık duygularının, bağlılık korunduğu sürece paradoksal olarak dağıldığı gözlenir. Üstelik yalıtılmış birey, kendi bireysel çıkarlarından grubun diğer üyelerinin çıkarları uğruna vazgeçme düzenlenişindedir ve Freud narsisizmin bu sınırlanışını aralarında kurulan libidinal bağın doğasına atfeder. Çoğunluğun yararına olan bu vazgeçiş, Freud'a göre uygarlığın temellerinden biridir: *"Ve bireyde olduğu gibi insanlığın tümünün gelişiminde de bencillikten özgeciliğe geçişte sadece aşk, uygarlığın işlevi olarak iş görmüştür"* (s. 165 *[41]*).

Başkasına olan duygulanımsal bağın ilk ifadesi olarak özdeşleşme

Freud, bağlanma unsuru olarak aşktan, kitlede duygulanımsal bir bağ yaratmaya elverişli bir diğer unsur olan özdeşleşmeye geçer. Çarpıcı bir cümleyle aşk ve özdeşleşmeyi birleştiren şeyi hatırlatır: *"Özdeşleşme, psikanaliz tarafından başkasına olan duygulanımsal bağın ilk ifadesi olarak tanınır"* (s.167, *[42]*). Özdeşleşme, Oedipus kompleksinin tarih öncesinde bir

rol oynamaktadır ve Freud, küçük oğlan çocuğunun babasına göre takip ettiği güzergâhı şöyle betimler: *"Onun durumuna gelmek ve onun gibi olmak, her konuda onun yerini almak ister. Sakince söyleyelim: Babasını ideal olarak alır"* (s.167 *[42]*). Babasıyla kurduğu özdeşleşmeyle eşzamanlı olarak küçük oğlan çocuğu, annesine net olarak cinsel bir hedefi olan libidinal bir bağla yatırım yapar. Bu durumda normal ödipal durumla karşılaşır ve erkeksi özdeşleşmeyi annesinin yanında yerini almayı arzu ettiği rakip babaya karşı düşmanlıkla yüklenir. Daha sonrasında babayla kurulan bu özdeşleşmenin yazgısı *"kolaylıkla görüş alanından kaybolması"* (s. 168 *[43]*) olacaktır.

Ama Oedipus kompleksinin tersine dönme ihtimali de vardır: Küçük oğlan çocuğu babası tarafından arzulanan nesneyle yani anneyle özdeşleşir ve babanın cinsel dürtülerin nesnesi olarak alındığı kadınsı bir konuma yerleşir. Tersine çevrilme, uygun yer değiştirmelerle aynı şekilde kız çocuğunda da meydana gelebilir. O halde doğrusal bir Oedipus kompleksindeki babayla özdeşleşme ile, babanın nesne olarak alındığı tersine çevrilmiş Oedipus kompleksi arasındaki fark nedir? Freud bunu yalın ama aydınlatıcı bir tarzda cevaplar: *"Birinci durumda baba, **olmak** istediğimiz şeydir, ikinci durumda **sahip olmak** istediğimiz"* (s. 138 *[44]*).

Freud, sonrasında birçok özdeşleşme şekli betimler, hatta belirti de özdeşleşmenin bu üç şekliyle bağlantılı olabilir. Örneğin, belirtinin oluşumunda öncelikle histerik özdeşleşmeyi ayırt edebiliriz, bunun bir örneği annesinin öksürüğünü almış küçük kızdır: *"Özdeşleşme, Oedipus kompleksinde annesinin yerine geçme düşmanca isteğinin aynısı olan özdeşleşmedir ve belirti babasını hedefleyen bir aşkı ifade eder"* (s.169 *[44]*). Bu birinci olasılıkta belirti, nefret edilen rakibin belirtisidir ve özdeşleşme aynı zamanda, küçük kızın annesine karşı saldırganlığının ve babasına karşı aşkının ifadesidir. Belirtinin oluşumuna dahil olan bir diğer özdeşleşme biçimi, babasının öksürüğünün taklidi olan Dora'nın öksürüğünde, belirtinin sevilen kişinin belirtisinin aynısı olduğu örneğiyle gösterilmiştir: *"**Özdeşleşme, nesne seçiminin yerini almıştır, nesne seçimi özdeşleşmeye kadar gerilemiştir**; (...) nesne seçiminin yeniden özdeşleşme halini alması, dolayısıyla benliğin nesnenin özelliklerini sahiplenmesi sıklıkla görülür"* (s.169 *[44]*). Özdeşleşmenin üçüncü biçimi, cinsel dürtülerin nesnesi olmayan bir ya da birçok kişiden oluşan bir topluluğun üzerinde temellenir. Bu durumda söz konusu olan yeni bir bağ yaratan kısmi bir özdeşleşmedir. Freud buna histeri krizini, aynı yurtta kalan kızlar arasında ruhsal bulaşmayla yeniden üreyebilen belirti örneğini verir. Özetle bu üç özdeşleşme biçimi *"öncelikle özdeşleşmenin nesneyle olan duygulanımsal bağın en asli biçimi olduğunu, ikinci olarak gerileyici bir yolla, öyle ki nesnenin benlikte içeyansıtılmasıyla libidinal hedefli bir bağın ikamesi haline geldiğini ve üçüncü olarak cinsel dürtülerin nesnesi olmayan bir kişiyle herhangi bir ortaklık algılandığı her seferinde yeniden doğabildiğini"* (s.170 *[44]*) göstermeyi başarırlar. Freud'a göre kitleyi öndere bağlayan özdeşleşmeyi işaret eden bu üçüncü olasılıktır.

Freud, iki örneğini verdiği, terk edilmiş ya da kaybedilmiş nesneye olan başka bir özdeşleşme şeklini daha betimler. Birincisi, terk edilmiş ya da kaybedilmiş nesnenin düşleminin benlikte içeyansıtılması yoluyla oluşan, dolayısıyla da benliğin bu nesnenin bir ikamesi halini aldığı özdeşleşmeyi içerir. Freud, Leonardo da Vinci'de betimlediği erkek eşcinselliğin kökenini böyle açıklar (1910): Bu vakada Leonardo annesiyle özdeşleşmiştir ve annesinin ona duyduğu aşka göre genç erkek çocuklarını sever. Terk edilmiş ya da kaybedilmiş nesneye olan özdeşleşmenin ikinci türüyle, benliğin bir kısmının kaybedilmiş nesneyle özdeşleştiği melankolide - ya da depresyonda- karşılaşırız. Freud, benliğin bir tarafının diğerine karşı saldırıya geçtiği melankoliğin ruhsallık-içi karmaşalarına yeniden döner ve bazen oldukça acımasız olabilen bu eleştirel merciyi *"benlik ideali"* adıyla belirtir ve bu mekanizmaya *"oto-gözlem, ahlaki bilinç, düşsel sansür ve bastırma sırasında temel olan etkinin uygulanışı"* işlevlerini atfeder (s.173 *[48]*). Bu içsel eleştirinin, her şeyden önce ebeveynlerin otoritelerinin etkisi altında benliğe koyulan zorunluluklardan ve 1923'den itibaren *"üstbenlik"* olarak adlandıracağı mekanizmadan kaynaklandığını belirtir.

Benlik idealin oluşumu

Aşkın bir biçimi olan özdeşleşmenin ardından Freud, aşk durumu ve benlik ideali arasında ortak olan şeyi inceler ve sonra hipnotize edenin hipnotize edilen üzerindeki ve önderin kitle üzerindeki çekim gücü arasında bir yakınlık kurar.

Freud, aşk durumuyla ilgili olarak çocukluk gelişimi boyunca aşk duygusunun uğradığı değişiklikleri ve bunun cinsel dürtülerle olan bağını betimler. Freud'a göre aşkta birbirinden ayrı iki akım var olmaktadır, şefkat akımı ve şehvet akımı ve bu ikisi genital aşkı oluşturmak için birleşmeye çağrılırlar. Bazen bu iki akım birleşmeyi başaramazlar ve şefkat akımı ve şehvet akımı arasında bir bölünme meydana geldiğini gözleriz. Bunu örneğin bazı romansı, sevdikleri kadınlarla iktidarsız, ama tam tersine sevmedikleri kadınlarla cinsel olarak güçlü erkeklerde buluruz. Aşk durumunun uğradığı diğer bir değişiklikte, erkek *"idealleştirme"* hareketi içinde sevdiği nesneye cinsel olarak aşırı değer biçse de nesneyle ilgili her türlü eleştiriyi silen bu atılım, narsisizmden kaynaklanır: *"Nesne temiz, el değmemiş bir benlik idealinin yerine geçmeye yarar. Onu kendi benliğimiz için istediğimiz mükemmeliyetler yüzünden severiz ve onu şimdi kendi narsisizmimizi tatmin etmek için bu dönemeçten elde etmeyi isteriz"* (s.170 [50-51]).

Aşkın büyüleyiciliğinin aşırı olduğu durumlarda, nesnenin idealleştirilmesi benliğin kendisini nesneye bırakması şeklindedir, öyle ki her türlü eleştiriyi susturarak *"nesne deyim yerindeyse benliği soğurmuştur"* (s.177 *[51]*). Diğer bir ifadeyle *"nesne benlik idealinin yerine geçmiştir"* (s.178 *[51]*). Bu, idealleştirme ve aşk durumu arasındaki farklılık sorusunu ortaya koyar. Başarılı bir idealleştirmede benlik, nesnenin nitelikleriyle zenginleşir, Ferenczi'nin deyişiyle benlik nesneyi *"içe yansıtır"* Buna karşılık Freud'a göre aşk durumunda benlik *"zayıflar, kendisini nesneye terk eder, nesneyi en önemli oluşturucu öğesi yerine koyar"* (s.177 [51-52]. Burada Freud'un aşk durumu ve nesnenin idealleştirilmesi arasında bir farklılık yapmadığını belirtelim. Aslında Freud'a göre nesnenin idealleştirilmesi kaçınılmaz olarak benliğin kaybı uğruna gerçekleşir, bundan dolayı Freud, aşk durumunu aslen patolojik bir durum olarak değerlendirir.

Hipnoz ve aşk durumu arasındaki karşılıklı ilişkiye gelince, Freud birtakım denklikler ortaya koyar. Böylelikle Freud'a göre hipnotize edilende, sevilen nesne karşısında olduğu gibi hipnotize edene karşı da aynı boyun eğişi ve aynı eleştirel eksikliği buluruz: *"Kuşku yoktur ki hipnotize eden benlik idealinin yerini almıştır. (...) Hipnotize eden, onun yanında bir başkasının sayılmayacağı biricik nesnedir"* (s. 179 *[52]*). Bununla birlikte, hipnotik ilişki cinsel tatmini dışlayarak aşka sınırsızca kapılma anlamına geliyorsa da, aşk durumunda bu sonraki bir amaç olarak geleceğe ertelenmiştir. Diğer bir deyişle hipnotik ilişkiye *"iki kişilik bir kitle oluşumu"* olarak bakılabilir (s.180 *[53]*) ve insanları bir kitlede birleştiren şey tam da cinsel amaçtan arındırılmış eğilimler yani *"amacı bakımından baskılanmış cinsel eğilimlerdir"*. Sonuç olarak Freud, benlik idealinin oynadığı rolü dikkate alarak öndere sahip bir kitleyle ilgili olarak şu açıklamayı öne sürer: *"Böylesi ilkel bir kitle, benlik ideallerinin yerine tek ve aynı nesneyi koymuş ve sonuç itibariyle benliklerinde birileri diğerlerine özdeşleşmiş bireylerin bir toplamıdır"* (s.180 *[54]*).

İlkel kabilenin babası, önder ve hipnotize eden

W. Trotter'in betimlediği gibi özel bir "sürü dürtüsünün" olduğu fikrini dışladıktan sonra Freud, kökensel kabile ve kökensel kabilenin yeniden canlanışı olarak düşündüğü kitlelerin psikolojisi arasında gözlemlediği benzerlikleri inceler. Kitlenin önderi bu durumda korkulan kökensel babanın bir dengi olmakla birlikte, bireylerin boyun eğme tutumu düzenlenmiş kabilenin ilkel ruhsal durumuna doğru bir gerilemeye denk düşer. İlkel kabilenin kökensel babası oğullarının cinsel tatminini engelleyerek üzerlerinde baskınlık kurar, öyle ki kardeşleri birbirine bağlayan bağ, kitledeki gibi engellenmiş cinsel eğilimlerden doğar. Başlangıçta ölü liderin yerine hemen bütün gücü ve cinsel tatminleri sahiplenen ve hedef bakımından baskılanmış cinsel eğilimleri kendi adına önemli ölçüde sonlandıran genç bir oğlan geçer. Kilisede ve Orduda olduğu gibi bütün bireylerde önderin her birini eşit

ve adaletli bir sevgiyle sevdiği -idealist- yanılsaması varsa da, buna karşılık kökensel kabilede onları birleştiren nefrettir, zira bireyler *"kökensel baba tarafından eşit biçimde eziyet edilirler ve ondan eşit biçimde korkarlar"* (s.193 *[64]*).

Freud, kralllardan ya da kabilenin liderinden yayılan, hipnotize edenin bakışının sahip olduğuna benzer bu mistik gücün doğası hakkında kendini sorgulamaya devam eder. Hipnotize edenin davranışı, aktarıma benzer bilinçdışı hipnotik bir ilişkide tüm dikkati dış dünyayı dışlayarak kendi kişiliğine çekmeyi hedefler. Psikanalitik bakış açısından, hipnotize eden hastayı uyuma emrine çağırarak, Ferenczi'nin gösterdiği gibi kendisini ebeveynlerin yerine koyar (1909). Bu tür bir ilişkide hipnotize eden, hipnotize edilende arkaik mirasının bir kısmını uyandırır ve korkulan kökensel baba karşısındaki ürkütücü ilişkiyi yeniden yaşatır: *"Her zaman korkulan kökensel baba"* olarak kalan kitle önderi karşısındaki *"edilgen-mazoşist"* tutum (s.196 *[67]*). Kitlenin otorite susuzluğu ve hükmedilme ihtiyacı karşısında Freud şöyle sonuçlandırır *"kökensel baba, benlik idealinin yerine benliğe hükmeden kitlenin idealidir"* (s.196 *[67]*).

Normal ve patolojik olanda benlik ideali

Bir kez daha Freud'u normal bir bireyin nasıl işlediğini anlamaya götürecek olan şey, patolojik fenomenlerin gözlemidir. Böylelikle benlik ve ideal benlik arasına bir ayrım dahil eder ve ruhsallığın işleyişinin bu yeni kavramsallaşması Freud'a bütünlüğü içinde değerlendirilen benlik ("bütünsel-benlik") ve dışsal nesneler arasındaki etkileşimin iç dünyada yani *"benliğin içindeki bu yeni tiyatro"*da sırasıyla yeniden meydana geldikleri saptamasında bulunmasını sağlar. (s. 200, *[69]*).

Freud, sonuçların normal için olduğu kadar patolojik olan için de bir taslağını çizer. Normal düzenlenişle ilgili olarak, benlik ve ideal benlik arasındaki bölünme nesne ilişkisindeki iki zıt kutup arasında bir *"gerilime"* yol açar, bu da hoş karşılanmayan ve sürekli yeniden ortaya konulan bir gerilimdir. Örneğin uyku sırasında narsisistik bir gerileme oluşturan nesneden sakınmanın periyodik bir geri dönüşüne tanık oluruz. Patolojiye gelince, burada da benlik ve ideal benlik arasındaki *"yarılmaya"* tahammül edilemediğini ve ayrılmanın zaman içinde silindiğini düşünebiliriz. Bu vakalarda benlik ya yasalara karşı isyan eder ve ilkellerin kutlamaları sırasında ya da karnavallarda olduğu gibi her türlü ihlale izin verir ya da *"benliğin uyması gereken bütün sınırlamaları birleştiren (...)"* benlik idealinin sınırlamalarına boyun eğer (s.201/70).

Bu değişkenler melankolik depresyonda ve manide gözlediğimiz mizaç dalgalanmalarını belirleyen ruhsal kökenin bileşimini açıklayabilirler. Manideki hastanın tüm baskılamaları kaybetmesinden dolayı Freud, melankoliden maniye geçişi, daha önceleri melankolikte çok katı olan benlik idealinin benlikte çözülüşüne atfedilebileceği hipotezini öne sürer. Diğer yandan melankoliden maniye doğru bu devrilişi, benliğin ideal benliğe karşı başkaldırısının dönemsel bir sonucu olarak düşünebiliriz: *"Benliğin dışarı fırlatılmış bir nesneye özdeşleşmesi durumunda maruz kaldığı idealinden gelen kötü davranışlar tarafından başkaldırıya kışkırtılması"* (s.204 *[72]*).

Kahraman efsanesi, bireysel psikolojiye doğru ilerleyiş

Benlik ve ideal benlik arasındaki bölünme, Freud'a birkaç tamamlayıcı gözlem esinler. İlki ilkellerin zamanında kökensel kabilenin babasının ölümünü izleyen kitle psikolojisinden bireysel psikolojiye geçişteki ilerlemeyi içerir. Freud *Totem ve Tabu*'da ileri sürülen fikirleri yeniden ele alarak kardeşler arasındaki çatışmanın, onları babaya bir varis vermekten alıkoyduğu hipotezini ortaya koyar. Eylemlerden söze geçmeyi içeren etabı aşmayı başaran kişi ilk epik şairdir: Hayal gücüne çağrıda bulunan ve bir hikâye, babayı yenebilen tek kişi olarak bir efsane aracılığıyla onun varisi olmuş kahramanın hikâyesini yaratan odur: *"Efsane o halde bireye kitle psikolojisinden çıkmaya izin veren adımdır"* (s.208 *[75]*). Ama diye ekler Freud, gerçek kahraman, hikâyesi aracılığıyla dinleyicilerine yiğitliklerini

anlattığı kahramana özdeşleşen şairin kendisi değil midir? Sonraki etap, yücelik biçimi altında kökensel babanın geri dönüşünün müjdeleyicisi olan kahramanın betimlenişiyle sonuçlanacaktır.

Freud, daha sonra bir yandan aşk, diğer yandan da hedef bakımından engellenmiş cinsel dürtüler arasındaki ilişkiyi belirginleştirir. Bu sonuncular, cinsel dürtülerin yüceltilişine denk gelirler. Dolaysız cinsel dürtülere gelince, iki aşığın yığınlardan kaçıp yalnızlıklarına sığınmalarında olduğu gibi kitledeki oluşumu zora sokarlar. Dolaysız cinsel dürtüler kitlede açığa çıktıkları sırada, kitlenin hoşuna gitmeme eğilimleri vardır. Bunun karşısında, diye belirtir Freud, Kilise ve Ordu gibi büyük kitlelerde *"cinsel nesne olarak kadına yer yoktur"* (s.214, *[80]*) ve cinsiyet farklılığı bu kitlelerde bir rol oynamaz. Sonuçta nevroz temel olarak asosyaldir, zira bireyi kitleden koparmaya meyleder: *" [nevroz] kitle üzerinde tam da aşk durumu gibi hoşa gitmeyen bir etki uygular"* (s.215 (81)).

Psikanaliz ve gruplar

Grup analizi, Freud'un kitle psikolojisi üzerine olan çalışmalarının haklı olarak bir uzantısı gibi düşünülebilir. Bu terim bir taraftan dar anlamda hem bireysel psikanalizin katkıları hem de grup işleyişinin çeşitli kavramları üzerinde temellenen terapötik bir tekniği, diğer taraftan da daha geniş anlamıyla değişik boyutlardaki gruplar üzerinde gerçekleştirilen psikanalitik incelemeleri kapsar. Siegmund H. Foulkes ve Wilfred R. Bion bu alandaki öncü iki isimdir.

Foulkes: Grup yoluyla psikanaliz

Almanya'da yetişmiş bir psikanalist olan Foulkes, grup psikoterapisini 1930'lu yıllarda İngiltere'ye göç ettikten sonra uygulamaya başlar. Yaklaşımını "grup yoluyla psikanaliz" olarak adlandırır, zira onun için söz konusu olan grup üyelerinin terapötik becerilerini diğer katılımcılar için yardımcı-terapist olabilecek şekilde geliştirmektir. Grup terapistinin görevi bu süreçleri kolaylaştırmayı ve terapötik bir araç olarak iletişimin niteliğini değerli kılmayı içerir. Foulkes'un bakış açısından grup üyeleri arasındaki yatay aktarımlar dışlanarak, sadece grubun analiste yaptığı aktarım dikkate alınır. Yöntemini şöyle betimler: *"Grup yoluyla psikoterapi, bozuklukların bütün bağlantılarını ya başlangıç noktasını asıl -ilkel- grupta ya da rahatsız bireyi yabancı bir gruptaki aktarım koşullarına yerleştirerek ele almak için bir girişimdir"* (1964).

Bion'un gruplar üzerindeki çalışmaları

Bion'un yaklaşımı farklıdır, çünkü bireysel zihniyet ve grup zihniyeti arasında temel bir ayrım yapar. 1940'lı yıllar boyunca İngiliz ordusundaki yeniden uyum sağlama gruplarında yaptığı çalışmalardan itibaren Bion, grupların psikanalitik deneyimi olan bir gözlemci tarafından gözlemlenmesinin başka türlü fark edilmeden kalacak olan durumları meydana çıkarmaya yaradığını anlar. Böylelikle bir görevi uygulama amacıyla birçok kişiyi birleştirdiğimizde, grubun içinde iki eğilim ayırabiliriz: Birisi öngörülen görevin gerçekleştirilmesine doğru yönelmiştir, diğeri de bu eğilimin karşısında yer alıyor gibidir. Diğer bir deyişle çalışma eylemine gerilemeci bir eylem tarafından karşı konulmuştur. Bu çeşitli fenomenleri betimlemek için Bion kendisine özgü bir terminoloji kullanır (Bion, 1961; Grinberg *ve ark.* 1973).

Bir grupta üyeleri arasında gözlemlediğimiz gerileme, "grup zihniyeti" oluşumuyla açıklanır. Bu, katılımcıların fikrini ve iradesini ifade eder ama onlardan habersiz ve bilinçdışı bir şekilde. Grup o halde grubun sanki biçimlendirilmemiş ve gizli kalan bir ortak beklentiden itibaren işlediği anlamına gelen "temel ön-varsayımlar" etrafında düzenlenir. Bion, üç tür temel ön-varsayım betimler: Grubun liderden bütün ihtiyaçlarının tatminini ve grubun arzularını beklediği *"bağımlı"* temel ön-varsayımında grup, edilgen bir tutum sergiler ve eleştirel anlayıştan yoksundur. Grubun saldırarak yok edilmesi ya da kaçarak sakınılması gereken bir düşmanın varlığına inandığı *"saldırı-kaçış"* temel ön-varsayımında grup, kendisine bu durumda önder olarak paranoid bir kişilik seçer. Grubun mesihçi bir doğada gelişini beklediği bir müdahalenin *"birleştirici"* temel ön-varsayımında, bu akıldışı bilinçdışı umut çoğunlukla

bir çiftin çocuğuyla dünyaya gelir. Bu üç temel ön-varsayımlarından birine göre düzenlenen grup, grubun bilinçdışı düşlemlerini ifade eden yoğun ilkel emosyonel durumlar tarafından kat edilir. Bu durumda işleyişi etkinliği bozulacak kadar kaotik hale gelir, zira grup her şeyden önce tümgüçlü arzularına anında bir tatmin arar ve gerçekliği hesaba katmaya girişmez.

"Temel ön-varsayımlı" grubun yanında Bion'un *"çalışma grubu"* olarak adlandırdığı başka düzeyde bir işleyiş yer alır. Bu işleyiş, üyelerinin bir görevi yerine getirme amaçlı sözel iletişimi kullanarak ve gerçekliği hesaba katarak birlikte çalışmasını bekler.

İki tür grup ayrı bir grup bünyesinde, temel ön-varsayımlı grup ve çalışma grubu olarak birlikte var olurlar, bu da her zaman grupta ortaya çıkan bir çatışmaya yol açar. Bion'a göre temel ön-varsayımlı fenomenler, grup içindeki bireyde yeniden gündeme gelen psikotik kaygılara karşı savunmacı ve gerilemeci grup tepkileridir ve M. Klein tarafından betimlenen ilkel savunma mekanizmalarına denk gelirler. Bununla birlikte çalışma grubu bütünleşme eğiliminde olan ruhsal bir işleyişe denk gelir. Bion tarafından getirilen gelişmelerden itibaren gözlemci bundan böyle bir grupta, özel olarak da terapötik bir grupta paylaştığı fenomenleri anlamak için yeni bir araçtan yararlanır.

Aşk - aşk durumu - benlik - benlik ideali - bireysel psikoloji - hipnoz - hipnotize eden - ideal - idealleştirme - kilise - kolektif psikoloji - ordu - özdeşleşme.

BENLİK VE ALTBENLİK

S. FREUD (1923b)

Ruhsallığın yeni bir bölünmesi: Benlik, altbenlik ve üstbenlik

Benlik ve Altbenlik **özel olarak önemli bir eserdir, çünkü Freud burada "1920'li yılların dönemecinde" ileri sürdüğü hipotezlerin bir sentezini sunar. Ruhsallığın bilinçdışı, bilinçöncesi ve bilinçteki birinci bölünme modelinin - "birinci yerleştirme" adıyla bilinen (ruhsallığın topografik bölünmesi)- ruhsal işleyişi açıklamaya yetmediğini ve bunu genişletmenin söz konusu olduğunu göstermekle başlar. Bireyin "benliğinin" tedavi sırasında bilincine varmaya karşı savunmalarından yola çıkan Freud, ruhsallığın "ikinci yerleştirme" model adıyla da tanınan benlik, altbenlik, üstbenlik olarak üç bölüme yeni bir bölünüşünü dahil eder. Bu iki model birbirlerini dışlamadıkları gibi, tam tersine ruhsal fenomenleri farklı açılardan betimlemeleri anlamında tamamlayıcıdırlar, tıpkı bir evi biçim, boyut ve değer ifadelerinde betimleyebileceğimiz gibi.**

Freud, daha sonra hepsi de hem bilinçli hem de bilinçdışı olma özelliği taşıyan benlik, altbenlik ve üstbenliği betimler. Yapıtının başlangıcından beri benlik kavramı Freud'da mevcuttur, fakat bunu bilinçli kişiyi belirtmek için kullanır. 1923'den itibaren benliği *altbenliğin* - "dürtülerin deposu"- ve *üstbenliğin* - daha önceleri "eleştirel bölüm" ya da "bilincin eleştirisi" olarak adlandırılmış- zorlamaları arasında sürekli bir denge bulmak zorunda olan ruhsal fenomenlerin "düzenleyici bir bölümü" olarak tanıtır. Zorunluluklar karşıt olduğundan benlik, üstbenlik ve altbenlik arasında meydana gelen bilinçdışı çatışmaların geriliminin kişiliğin oluşumunda süreğen bir etkisi vardır: Kişilik, var olan karşılıklı güçlerin bir sonucu ve onların dinamik dengesidir. Analizin amacı birinci yerleştirme anlamda bilinçdışı olanı bilinçli kılmaksa, aynı şekilde bu amaç ikinci yerleştirme anlamda şuna dönüşür: "*Wo es war, soll ich werden*" ("*Altbenliğin olduğu yerde, benlik oluşmalıdır*" (1933a, s.110 *[163]*).

Freud, 1921'de *Kitle Psikolojisi ve Benliğin Analizi*'nde ele aldığı düşünceleri devam ettirerek, bireyin kişiliğinin ve karakterinin özdeşleşme sürecinin ardışıklığından kaynaklandığı düşüncesine varır. Bu metinde Freud aynı zamanda her bireye özgü olan ruhsal çiftcinselliği dikkate alarak Oedipus kompleksini hem olumlu -oğlan çocuğunun babasıyla, kız çocuğunun annesiyle özdeşleştiği- hem ters -oğlan çocuğunun kadınsı özdeşleşmesi ve kız çocuğunun erkeksi özdeşleşmesi- biçiminde tamamlanmış olarak betimler. Freud, *Benlik ve Altbenlik*'de yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasındaki temel çatışmanın oynadığı belirleyici rolden ikna olmuş gözükür. Bunun örneğini iyileşmenin paradoksal olarak durumun ağırlaşmasına yol açtığı hastaların analizinde görür ve (depresif) melankoliklerde üstbenliğin *"ölüm dürtüsünün saf bir kültürü"* olduğunu söylediği gibi, bunu *"olumsuz terapötik tepki"* olarak adlandırır (s.268 *[296]*). Ama üstbenlik sadece patolojide olduğu gibi benliğe zulmeden bir bölüm değildir, zira normal bireyde de Oedipus-sonrası üstbenliğe düşen görev, babayla ve anneyle özdeşleşme yoluyla koruma ve savunma işlevini uygulamaktır.

Georg Groddeck: Altbenliğin kitabı (1923)

"Altbenlik (İd)" terimi ilk defa Nietzsche tarafından kullanılmıştır, daha sonra Groddeck terimi Freud'un kitabından birkaç hafta önce çıkan Altbenliğin Kitabı*'nda yeniden ele alır. Freud'un özgün bir öğrencisi, Baden Baden'deki bir kliniğin yönetici olan Groddeck, psikanalize tutku duymadan önce onu yerenlerdendir. Groddeck kendisini "vahşi analist" olarak nitelendiriyordu ve Freud'la ilk defa 1920'de La Haye Kongresi'nde karşılaştı. Freud, Groddeck'in sevimliliğini ve zihninin canlılığını olduğu kadar bazen skandal yaratmaya kadar gidebilen -Groddeck 1921'de* Le chercheur d'âme *adlı kitabını yayımladığında olduğu gibi- düşünce özgürlüğünü de takdir ediyordu. Bir psikanalistin sıkıntılarını esprili bir dille anlatan bu romansı eser, Freud'un da aralarında bulunduğu okuyucuların çok hoşuna gitse de, diğerleri tehlikeli ve bilimsel olmayan bir eser olarak değerlendirmişlerdi. Groddeck, okuyucuların büyük çoğunluğunun nezdinde 1923'de yayımlanan* Altbenliğin Kitabı*'yla üne kavuştu. Bu eserde Groddeck psikosomatik üzerine yaptığı çalışmalarla ilgili bilgi veriyordu ve altbenliği "*insanın yaptığı ve başına gelen her türlü şeyi yöneten bir çeşit fenomen *(...)" olarak sunuyordu. "*İnsan altbenlik tarafından yaşanıyordu" *Freud, altbenliğe Groddeck'inden daha farklı bir anlam atfetse de, öğrencisinin katkısını olması gerektiği gibi tanımıştı. Bilimsel ciddiyet eksikliği ve titiz olmayan uygulamaları yüzünden kabul edilmeyen Groddeck bununla birlikte, psikanalizin terapötik olanaklarını somatik duygulanım ve psikosomatik alanında değerlendirmesi bakımından ilktir.*

Freud'un kanserinin başlangıcı

Freud, Benlik ve Altbenlik eserini 1922'de yazar ve Nisan 1923'de yayımlar. O zaman 67 yaşındadır ve onu çalışmalarında rahatsız ettiğinden ne yapacağını bilmediği ünü giderek büyür. 1923 Şubat'ında Freud, çenesinde ancak kitabının yayımlanmasından sonra aldıracağı bir tümör tespit eder. Leukoplastın kötü huylu olabileceğini önceden hisseder ama hekimler sigara içmesini yasaklamasınlar diye bundan bahsetmez. Ve tanınmış bir uzmana başvurmak yerine tedavisini pek yetkin olmayan bir cerraha, Hayek'e teslim eder ve ayakta yapılan cerrahi işlemde Freud hemorajiden ölme tehlikesi atlatır. Sonraki on altı sene boyunca nükseden leukoplastlar nedeniyle ard arda otuz üç ameliyat geçirir. 1923'deki ilk ameliyattan sonra zorlu bir radyoterapiye maruz kalır ve dayanılmaz ağrılar çektiği altı ay boyunca çalışamaz. Birkaç ay boyunca doktoru gibi Félix Deutsch da Freud'un intihar edebileceğinden endişe duyduğu için kanseriyle ilgili gerçeği saklarlar ve Eylül 1923'de sadece yakın öğrenci çevresini durumundan haberdar ederler. Çene cerrahisinde uzman olan yeni bir doktor, Dr. Pischler, Freud'u Ekim ayında yeninden ameliyat eder ve ağzıyla burun boşluğu arasındaki çeperi yok ederek Freud'a yerleştirmekte çok güçlük çektiğinden "canavarım" olarak adlandırdığı büyük bir protez hazırlatır. Bu dönemden itibaren Freud konuşmakta ve yemekte güçlük çektiği gibi sağ kulağından işitmekte de neredeyse bu kulağından tamamen sağır olmaya kadar varan bir güçlük çeker. Bundan böyle zor anlarda kızı Anna'dan başka bir hemşire istemeyecektir.

Yakın bir zaman önce Freud'un biyografi yazarlarından biri olan E. Rodrigué tarafından Freud'un kanserinin gerçek doğasıyla ilgili ciddi bir takım şüpheler ortaya konuldu (1996). Ona göre başlangıçta konulan kanser teşhisi hatalıydı: 1939'da Curie Enstitüsü'nden Dr. Lacassagne tarafından yapılan histolojik (dokubilimsel) araştırmalara göre, Freud ilk parça alımlarında aslında kötü huylu olmayan bir papillomatözün etkisindedir. Bu durumda gerçek kanser sandığımızdan daha sonra gelişecektir ve yoğunlaştırılmış radyoterapinin nedeni olacaktır. Rodrigué'ye göre Freud'un kendi sağlığıyla ilgili tutumu da şüphesiz bu seneler boyunca peşi sıra gelen tıbbi hatalara yol açmıştır: "Bu noktada Freud'un kendisi [suç] yüklüdür: Böylesi bir iatrojeninin ortasındaki rolü nedir! Hekimlerle olan ilişkisi her zaman sorunluydu" (s. 514).*

---

* Yanlış tıbbi uygulamalar sonucu ortaya çıkan hastalıklar "iatrojenik" ismini alırlar (ç. n.).

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1923b) "Le moi et le ça" (Benlik ve Altbenlik) *Essais de Psychanalyse* (Psikanaliz Yazıları) fr. çev. J. Laplanche, Paris, Payot, 1981, içinde s. 219-274 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XVI, 255-301'e gönderme yapmaktadır].*

Benlik kavramına doğru

Bu eserde *Haz İlkesinin Ötesinde*'de başlatılan düşünceleri takip eden Freud, 1920'lerden bu yana düşüncesini işaretleyen değişikliklilerin derinlemesine bir sentezini sunar. Bununla birlikte *Benlik ve Altbenlik*'te biyolojik düzlemi terk eder ve bundan böyle sıkı sıkıya psikanalitik düzlemde kalır.

Freud, psikanalizin bilinç ve bilinçdışı arasındaki asli ayrım üzerinde temellendiğini hatırlatarak başlar. Bilinçdışı kavramını betimsel ve dinamik olarak iki bakış açısından ele alabiliriz. Betimsel bakış açısından bu, henüz bilinçte olmayan ve bilinçli hale gelebilen temsillerin olduğu anlamına gelir: Gizil durumda kaldıkları sürece bu temsillerin "bilinçdışı" olduklarını söyleyebiliriz. Buna karşılık dinamik bakış açısından bastırılmış oldukları için "bilinçdışı" temsiller vardır: Bu temsiller bilinçli hale gelemezler çünkü buna karşı çıkan, dirençler olarak adlandırdığımız güçler vardır ve psikanalitik teknik bunları bilinçli kılmak için bir araçtır. O halde iki tür bilinçdışı ayırt edebiliriz: Betimsel bakış açısından bilinçdışı olan gizil bilinçdışı -bu bilinçöncesine denk gelir- ve psikanalizin ilgilendiği, dinamik bilinçdışı olarak da adlandırılan asıl bilinçdışı.

Şimdi benliğe gelelim. Başlangıçta Freud "benlik" kavramının salt bilinçli olanı kapsadığını düşünüyordu. Ama kısa bir zaman sonra benliğin de aynı şekilde bastırılmışın bilincine varmada kendine özgü dirençler ortaya koyduğunu fark etti. Ayrıca benliğin bir kısmının dinamik anlamda bilinçdışı olduğunu düşünür olmuştu ve bu bastırılmış, bilinçli hale gelmek için psikanalitik bir çalışmayı zorunlu kılıyordu. Böylelikle 1915'de zaten taslağı çizilmiş olan fikri yeniden ele aldı: ***Bilinçdışı*** *bastırılmış olanla uyuşmaz, bastırılmış olanın* ***bilinçdışı*** *olduğu doğrudur, ama her* ***bilinçdışı*** *bununla birlikte bastırılmış değildir* (s.229, *[262]*). Sonuç olarak, analitik çalışmada bilinç-bilinçdışı ilişkisi temel bir bağlantı olarak kalır, bilinçdışı kavramı ruhsallığın tamamını tanımlamaya yetmez.

Benlik ve altbenlik

Freud, daha sonra benlik ve algıları kabul eden ve bilinçli kılınmalarının güvencesi olan algı-bilinç ya da bilinçöncesi olarak adlandırdığı sistem arasındaki ilişkileri inceler. Uzamsal bakış açısından bilinç, organizmanın hem dışından hem de içinden gelen algıları kabul eden "ruhsal aygıtın yüzeyi" olarak sunulur. Duyu organlarından kaynaklanan -görme, işitme, vb.- algılar anında bilinçlidirler, düşünceyle ilgili süreçler de dil aracılığıyla, kelime tasarımlarıyla olan bağlantıları sayesinde dönüştürüldükten sonra bilince gelirler. Ruhsal aygıtın en derin katmanlarından gelen içsel algılara gelince, dışsal algılardan daha yalındırlar ve bilince haz-hoşnutsuzluk duyumları yoluyla ulaşırlar.

Bununla birlikte duyumların *"bilinçli hale gelmesi"* sorun oluşturur ve Freud haklı olarak bilinçli olmazdan önce bilinçdışı duyumlardan bahsedebileceğimizi bildirir. Ama Freud, bir yandan nevrozun niteliği olan ve bastırmanın etkisi altında bilinçdışında tutulan temsillerin bilinçli hale gelmesi süreciyle, diğer yandan ona göre doğrudan bilince ulaşan duyumların bilinçli hale gelmesi süreci arasına bir farklılık koyar: *"Aslında fark, bilinçdışı temsil bakımından öncelikle onu bilince getirmek için aracı terimler yaratmak gereğindedir, oysaki doğrudan ulaştırılan duyumlar için aynı şey söz konusu değildir. Başka bir deyişle (...) duyumlar ya bilinçlidir ya da bilinçdışıdır"* (s. 234-235 *[267]*). Kanımca burada altını çizmemiz gereken bir nokta var, zira eğer Freud duyumların bastırılmış olabileceğini

dışlıyorsa da -bu nevroza sakladığı bir mekanizmadır- duyumların ve duygulanımların algılanışının yok edilmesiyle ilgili baskılama terimini kullanır; bugün de ruhsal aygıtın inkar olarak nitelenmiş direncini öne sürüyoruz. Freud, benlik ve beden arasındaki ilişkilere ayrılmış bu bölümü benliğin temel olarak, algıların ve duyumların kavşağındaki konumu göz önüne alındığında, bedensel duyumların bir türevi olduğunu bildirerek sonuçlandırır: *"Benlik her şeyden önce bedenseldir, sadece bir yüzeyden ibaret olmayıp, yüzeyin yansımasının kendisidir"* (s.238 *[270]*).

"Benliğin" diğer ruhsal süreçlerle olan karmaşık ilişkisini fark etmek için Freud G. Groddeck'ten ödünç aldığı *"altbenlik"* kavramına (1923) çağrıda bulunur. Freud için altbenlik *"tutkuların"* ve *"dürtülerin büyük deposunu"* oluşturur ve orada gerçeklik ilkesinin yerini almış haz ilkesi hâkimdir. Freud, Groddeck'in tersine, benliğin edilgen olarak altbenliğin baskınlarına maruz kalmadığını ama atını dizginlemek zorunda olan bir binicinin yaptığı gibi onu evcilleştirmeye çalıştığını saptar: *"Atından ayrılmak istemeyen bir binicinin nasıl ki atının onu sürüklediği yerden başka bir yere gitmeye pek şansı yoktur, aynı şekilde benliğin de altbenliğin iradesini sanki kendisininmiş gibi eyleme dönüştürme âdeti vardır"* (s.237 *[270]*).

Üstbenlik (ya da benlik ideali)

Bilinçdışından kaynaklanan bir başka oluşum daha vardır; bu birçok nevrotikte öz eleştirinin ve ahlaki bilincin aşırılığı biçiminde gözlemlediğimiz suçluluk duygusudur. Freud bunu benlik ideali ya da üstbenlik olarak adlandırdığı ve benlikle çatışmalı olan özel bir bölüme atfeder.

Bu iki benlik ve ideal benlik ya da üstbenlik bölümleri nereden kaynaklanmaktadır? Freud, özdeşleşme sürecinde temellendikleri hipotezini öne sürer ve bu bakış açısından iki tür özdeşleşme ayırt edebiliriz. *Kitle Psikolojisi ve Benliğin Analizi*'nde açıkladığı gibi (1921c) yaşamın başlangıcında *"nesneyi sevmek"* ve *"nesne olmak"* birbirine eşit olduklarından, özdeşleşmeyi nesne yatırımından ayırmak mümkün değildir. Bir başka deyişle ilkel özdeşleşmeler, cinsel nesnenin melankolik içeyansıtma mekanizmasına göre benliğe dahil edilen narsisistik özdeşleşmelerdir: *"Bu, benliğin niteliğinin terk edilmiş nesne yatırımların çökelmesinin bir sonucu olduğunu, bu nesne seçimlerinin tarihini içerdiğini anlamamızı sağlar"* (s.24 *[241]*). Bu ilk özdeşleşmeler, benliğe üstbenlik ya da benlik ideali gibi karşı çıkarak, benlikteki özel bir bölüm gibi hareket ederler. Benlik daha güçlü hale geldiğinde özdeşleşmenin daha gelişmiş bir hali yerleşir. Benlik aşk ve özdeşleşmeyi ayırt etmeyi başarır ve cinsel amaçlarını terk etmeye ve Oedipus'a dair nesneleriyle aynı zamanda onların kişilik özellikleriyle özdeşleşerek yüceltilmiş narsisistik libidoyla yatırım yapmaya yetenekli hale gelir:*"Benlik nesnenin özelliklerini benimsediğinde sanki kendiliğinden kendisini bir aşk nesnesi gibi altbenliğe dayatır, şöyle diyerek onun için kaybettiğinin yerine geçmeye çalışır: 'Benim kendimi de sevebilirsin, bak nasıl da nesneye benziyorum'"*(s.242 *[274]*). Freud, 12 Temmuz 1938 tarihli bir notta bu iki özdeşleşme süreci arasındaki farkı özetleyecektir: *"Çocukta sahip olmak ve olmak. Çocuk nesne ilişkisini özdeşleşme yoluyla ifade etmeyi sever: Nesneyim. Sahip olmak sonraki bir aşamadır, nesnenin kaybından sonra olmanın içine yeniden düşer. Model: Meme. Meme benliğin bir parçasıdır, memeyim. Ancak daha sonra: Ona sahibim, o halde o değilim..."* (1938, s.287).

Freud daha sonra özdeşleşme süreçleri ve Oedipus kompleksi arasındaki ilişkileri açıklamakla ilgilenir ve Oedipus kompleksinin tam biçiminde ve ruhsal çiftcinsellik de hesaba katıldığında ikili yani hem olumlu, hem olumsuz olduğu sonucuna varır. Örneğin oğlan çocuğunda babayla özdeşleşme erkekliğinin temelini oluşturur ve olumlu ya da doğrusal Oedipus kompleksini karşılar. Bununla birlikte oğlan çocuğunun kadınsı özdeşleşmesi olumsuz ya da tersine çevrilmiş bir Oedipus kompleksine denk gelir. Aynı şey, kız çocuğunun anneyle özdeşleşmesinin olumlu Oedipus kompleksine, babayla özdeşleşmesinin olumsuz Oedipus kompleksine denk gelmesinde de geçerlidir. O halde belirleyici özdeşleşen unsur nedir? Freud bu durumda melankolik mekanizmanın umduğu gibi açıklayıcı olmadığının farkına varır. Ayrıca soruyu cevapsız bırakan ve psikanalitik unsura oyun

dışı tutan psikolojik düzlemde bir cevap üretmekten vazgeçer ve oluşturucu unsura başvurur: *"Bu her iki cinsiyette de erkeksi ve kadınsı düzenlenişlerin göreceli gücüne bağlı gözükmektedir"* (s.245 *[276]*). Daha sonraları Freud-sonrası psikanalistler, özellikle de E. Jones ve M. Klein için rakibe özdeşleşme belirleyici özdeşleşmenin kesin unsuru olarak değerlendirilecektir.

Ama çocuğun benlik ideali ya da üstbenliği sadece babaya -ya da daha ziyade *ebeveynlere* diye belirtir Freud (n.6, s.243 *[275]*)- özdeşleşmesinden oluşmaz, aynı zamanda ödipal ensestüel arzuların gerçekleşmesine engel koyan ebeveynlere dair yasaklara özdeşleşmesinin de bir sonucudur. Başka bir ifadeyle benlik ideali/üstbenlik benlikle olan ilişkisinde "ikili bir görünüşe" sahiptir: Bir taraftan cesaretlendirir: *"Böyle (baban gibi)* ***olman gerekir****"* ama diğer taraftan karşısına bir yasak çıkarır: *"Böyle (baban gibi)* ***olmaya hakkın yok****, yani babanın yaptığı her şeyi yapmaya hakkın yok; bazı şeyler ona saklı kalır"* (s.247 *[278]*). Freud bu karmaşık süreçleri şöyle özetler: *"Küçük birer çocukken bu üstün varlıkları tanıdık, hayran olduk, daha sonra onları kendi içimize aldık"* (s.249-250, *[270]*). Böylelikle benlikten, katılığı bireyden bireye değişen bir bölüm ayrışır: *"Oedipus kompleksi ne kadar güçlü olmuşsa (...) daha sonra ahlaki bilinç, hatta bilinçdışı suçluluk duygusu olarak üstbenliğin benlik üzerindeki baskınlığı o denli katı olacaktır"* (s.247 *[278]*). Sonunda, benlik ideali *"Oedipus kompleksinin mirasçısı"* olarak belirir (s.249 *[279]*). Burada Freud'un birbirinden ayırt etmediği üç terime - ideal-benlik, benlik ideali ve üstbenlik- değindiğini ama bunları aralarında değiştirilebilir bir tarzda kullanmadığını da ekleyelim.

İnsan varlığına en üst düzey zorunlulukları dayatan bir benlik idealinin var olmasından doğal olarak dinî duygular, bireysel ahlaki bilinç ve sosyal duygular doğar. Bu durumda dinî duygu her dinin merkezindedir: *"Benlik kendisini idealiyle karşılaştırdığında kendi yetersizliğiyle ilgili taşıdığı yargı, inananın nostaljik coşkusunda çağrıda bulunduğu dinsel utanç duygularına yol açar"* (s.249 *[280]*). Ahlaki bilince gelince, Freud bunun efendilerden ve otoritelerden ileri gelen buyrukların ve yasakların içselleştirilmesinin bir sonucu olduğunu saptar ve benliğin gerçekleşimleri *"suçluluk duygusu"* olarak hissedilir. Sonuç olarak Freud, *"sosyal duyguların diğerlerine aynı idealin temeli üzerinde kurulan özdeşleşmelere dayanmasıyla"* sonuçlandırır (s.250 *[281]*).

Freud bu bölümü benlik idealinin ya da üstbenliğin arkaik kökenini araştırarak kapatır. *Totem ve Tabu*'da ileri sürdüğü tezleri yeniden ele alır ve sosyal duyguların bir kısmını ilkel kabilenin babasının öldürülmesinin sonuçlarına ve bununla bağlantılı ahlaki kısıtlamalara kadar götürür. Daha sonra birbirini takip eden kuşaklar boyunca üstbenliğin belirişinin tarihini sorgular. Freud için atalara değin deneyimlerin filogenetik damgaları, benlik düzeyinde iletilmekten ziyade *"mirasçı altbenlik"*te iletilir: *"Öyle ki mirasçı altbenlik, benlik varoluşlarının sayısız kalıntılarını barındırır ve benlik, üstbenliğini alıp altbenliğe taşıdığı sırada belki de daha eski benlik figürlerini yeniden gün ışığına çıkarmaktan ve diriltmekten başka bir şey yapmaz"* (s.251-252 *[282]*).

Benlik ve yaşam dürtüsü-ölüm dürtüsü çatışması

Dürtülerin, özellikle de *Haz ilkesinin ötesinde* öne sürülen yaşam dürtüleri ve ölüm dürtülerinin benlikte meydana getirdikleri etkiler nelerdir? Freud bu iki dürtü türünün değişen oranlarda birleşmeye ve ayrılmaya müsait oldukları hipotezini ortaya koyar. Şüphesiz, böyle bir dürtüsel birleşmeyi tasarımlamak zordur. Bununla birlikte ölüm dürtüsünün yaşayan tarafından etkisizleştirildiğini ve yıkıcı tarafının saldırganlık biçimi altında bir organ dolayımıyla dış dünyaya yönlendirildiğini var sayabiliriz: *"Bu organ kas sistemi olacaktır ve ölüm dürtüsü bundan böyle - bu muhtemelen sadece kısmi bir tarzda olsa da- dış dünyaya ve diğer canlılara karşı çevrilmiş yıkıcılık dürtüsü biçimi altında ortaya çıkacaktır"* (s.255 *[284]*).

Eğer yaşam ve ölüm dürtülerinin birleşimini kurgularsak, aynı zamanda az çok tamamen ayrıştıklarını da kurgulayabiliriz. Ağır nevrozlarda ve sapkınlıklarda Freud'a göre ölüm dürtüsü baskın bir yer tutar: *"Yıkıcılık dürtüsünün düzenli olarak boşaltma amaçlı Eros'un hizmetine girdiğini kabul ediyoruz, epilepsi atağının dürtüsel ayrışmanın bir ürünü ve*

göstergesi olduğunu varsayıyoruz (...)" (s. 255 *[284]*). Örneğin Freud genital evrenin sadist-anal evreye gerilemesinin benzer bir dürtüsel ayrışmaya dayandığı, bununla birlikte ilerlemenin, yaşam dürtüsünün erotik bileşeninin ölüm dürtüsüne üstün gelmesinden kaynaklandığı değerlendirmesine varır.

Bu durumda Freud, iki tür dürtü arasındaki karşıtlığın yerine aşk-nefret kutuplarını koyabilir miyiz diye sorar. Aşkı kolaylıkla Eros'un temsilcisi olarak düşünebiliriz ve nefrette ve yıkıcılık dürtüsünde ölüm dürtüsünün temsilcilerini görebiliriz, der. Yine de Freud bu paralelliği kurabileceğimizden şüphe duyar, zira klinik uygulama bize sıklıkla aşkın nefrete ve nefretin aşka dönüşebildiğini gösterir; paranoyada eşcinsel bağın yoğunluğunun *"en çok sevilen kişinin, hastanın genellikle her türlü tehlikeli saldırganlığının yöneldiği zorbaya dönüşmesine"* yol açması gibi (s.257, *[257]*). Ama Freud bir çıkmaza varır ve cevabı askıda bırakır. Bu durumda aşkın nefrete ve nefretin aşka dönüşmesi sorusunu oyun dışı bırakan farklı doğadaki bir unsura çağrıda bulunur ve *"kendinde farksız, yer değiştirebilir enerjiyi"* dahil eder (s.258 *[287]*). Bu enerji kaynağını cinsellikten arındırılmış Eros'da bulunan *"narsisistik libido"* deposundan alır. Ama aşk/nefret dönüşümünü dışladıktan sonra Freud bir sonraki bölümde tereddütlerini saklamamakla birlikte bu dönüşümün gayet güzel olduğunu doğrular.

Freud, ruhsal aygıtının yeni yapısal kavramsallaşması ışığında birincil narsisizmi ve ikincil narsisizmi yeniden tanımlar: *"Başlangıçta her libido altbenlikte biriktirilir, bununla birlikte benlik henüz oluşum aşamasındadır ya da güçsüzdür. Altbenlik bu libidonun bir kısmını erotik nesnelerin yatırımlarına gönderir ve daha sonra güçlenen benlik bu nesne libidosunu kendine mal etmenin ve altbenliğe aşk nesnesi olarak kendini dayatmanın yolunu arar. Benlik narsisizmi o halde nesnelerden geri çekilmiş ikincil bir narsisizmdir"* (s.206 *[289]*).

Olumsuz terapötik tepki ve melankolik üstbenlik "Ölüm dürtüsünün katıksız kültürü"

Freud daha sonra benliğin altbenlikle girdiği karşılıklı ilişkileri inceler ve benliği üç efendiye hizmet eden bir uşakla karşılaştırır: Benlik üç tehlike tarafından tehdit edilir, biri dış dünyadan, diğeri altbenliğin libidosundan ve üçüncüsü de üstbenliğin katılığından kaynaklanır. Örneğin üstbenlikle ilgili olarak sıklıkla paradoksal biçimde psikanalitik sürecin ilerleyişine tepki gösteren hastalarla karşılaşırız, zira durumlarının her türlü iyileşmesi onlarda Freud'un *"olumsuz terapötik tepki"* olarak adlandırdığı bir ağırlaşma fenomenine neden olur. Bu hastaları ele geçiren şey, tedavi olma istenci değil, hasta olma ihtiyacıdır, zira kendilerini bilinçdışı olarak suçlu hissederler ve ıstırap yoluyla ceza çekmekten vazgeçemezler: *"Ama bu suçluluk duygusu hasta için sessizdir, ona suçlu olduğunu söylemez: Hasta kendisini suçlu değil ama hasta hisseder"* (s.264 *[292]*). Benzer bir olumsuz terapötik tepki ağır nevrozların çoğunluğunda bulunur ve suçluluk duygusu, bilinçli olan normal suçluluk duygusuna göre bilinçdışıdır.

Üstbenliğin melankolik depresyonda olduğu gibi bazı duygulanımlarda bu denli zor ve katı belirişi nereden kaynaklanır? Freud, melankolik üstbenliğin yıkıcı bileşenini ölüm dürtüsünün eylemine atfeder: *"Şimdi üstbenlikte hâkim olan şeyi ölüm dürtüsünün katıksız kültürü olarak ifade edebiliriz ve aslında [üstbenlik] çoğu kez eğer benlik maniye çevirerek kendisini tiranına karşı zamanında savunmazsa, benliği ölüme sürüklemeyi başarır"* (s.268 *[296]*). Freud bu durumda melankoliğin üstbenliğinde ölüm dürtülerinin bir araya gelmesine sebep olan şeyin ne olduğunu sorar. Erotik bileşenin yıkıcılığın tamamını bağlamaya artık gücünün olmamasını izleyen *"dürtüsel ayrışma"* kavramına giriş yapar, öyle ki *"yıkıcılık saldırganlığa ve yıkıma eğilim olarak serbest hale gelecektir"* (s.270 [297-298]). Depresifin üstbenliği, benliğe karşı katılığını ve acımasızlığını ölüm dürtüsü ve yaşam dürtüsü arasındaki bu ayrışmadan alacaktır.

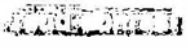
Obsesif nevrozunda ne olur? Bu duygulanımda üstbenlik kendisini aynı şekilde benliğe karşı acımasız bir katılıkla gösterir ama depresiften farklı olarak obsesif intihar tehlikesine karşı "bağışıklık kazanmış" gibidir. Neden? Bu Freud'a göre obsesifte aşkın nefrete dönüş-

mesine bağlıdır: *"(...) genital öncesi düzenlenişe gerileme yoluyla, aşk itkileri nesneye karşı saldırganlık itkileriyle yer değiştirir"* (s.269, *[296]*). Freud burada *"nefretin aşkın gerçek bir yerini alışının"* söz konusu olduğu inancını yeniden doğrular. Bu yer değiştirme, aşk ve nefret arasındaki ayrımın korunma olasılığına kapıyı kapatır. Yaşam ve ölüm dürtüsü arasındaki birleşme-ayrışma sürecine benzer olan bu duygulanımlar arasındaki bağlama-bağın çözülümü süreçlerini kavrayabilmek için bu gerekli bir ayrımdır. D. Quinodoz'a göre (1994) Freud'un karşılaştığı bu zorluk, onun duygulanımların karışması ve bağlanması arasında açık bir ayrım oluşturmamasından kaynaklanır. D. Quinodoz'a göre, gelişimin erken bir evresinde aşk ve nefret karışmış olabilirler ve bu durumda söz konusu olanın aşk mı nefret mi olduğunu artık bilemeyiz. Buna karşılık daha ilerlemiş bir evrede hasta aynı nesne karşısındaki aşk duygulanımını nefret duygulanımından ayırabilir ve birbirlerine bağlayabilir: *"Gerçekten de sadece daha önceleri ayrışmış olanları bağlayabiliriz"* (s.113).

Freud daha sonra benliği, güçlerini ve zayıflıklarını nitelendiren şeyleri belirginleştirir. Dış dünyanın algılarıyla temas içinde olan benlik, ruhsal süreçleri gerçekliğin sınamasına tabi tutar ve bunu yaparken de motor boşalımları farklılaştırmayı sağlayan düşünce süreçlerinden yardım alır. Üstelik benlik yaşamın deneyimleriyle zenginleşir, aynı zamanda altbenlikten gelmekte olan dürtülere karşı koyar, bu da psikanalizin terapötik etkilerini hangi yolla ürettiğini gösterir: *" Psikanaliz, benliğe altbenliği aşamalı olarak fethetme olanağını vermesi gereken bir araçtır"* [s.271 (299)].

Benlik kavramının dahil edilmesi Freud'u aynı zamanda 1926'da *Ketlenme, Belirti ve Kaygı*'da geliştireceği yeni bir kaygı kuramının temellerini atmaya yönlendirir. Bundan böyle 1923'de kaygının kökenine artık sadece biyolojik unsurları değil, ruhsal unsurları da dahil eder ve Freud için kaygı bundan böyle benlikte konumlanır: *"Benlik neredeyse kaygının gerçek yeridir"* (s.273 *[300]*). Altbenlikten kaynaklanan libidinal tehlikeyle karşı karşıya kalan benlik, *"taşkınlıktan ya da yok olmaktan"* şüphelenir ve onu tehdit eden tehlike haz-hoşnutsuzluk ilkesi tarafından duyurulur. Buna karşılık üstbenlikten korkunun temsil ettiği diğer tehlike karşısında benlik, *"bilincin kaygısıyla"* tepki verir ve bu da genellikle kastrasyon kaygısı biçimini alır. Ölüm kaygısına gelince, Freud'a göre bunun psikanalizde bir anlamı yoktur *"zira ölüm, bilinçdışında bir denklik bulamayacağımız olumsuz içerikli soyut bir kavramdır"*(s.273, *[300]*).

Freud, üstbenliğin benliğin yanındaki koruyucu rolüne, özellikle de ödipal konuma bağlı libidinal ve saldırgan dürtülerin düzenlenişine açıklık getirerek sonlandırır. Melankolikte üstbenliğin koruyucu rolünün kaybı Freud'un normal üstbenliğin ben gıyaben derdim- benlik için koruyucu bir rol oynadığı sonucunu çıkarmasını sağlamıştır: *" [melankolikte] benlik kendisinden vazgeçer çünkü kendisini üstbenlik tarafından sevilmek yerine ihanete uğramış ve zulmedilmiş hisseder. Öyleyse yaşamak benlik için sevilmenin, üstbenlik tarafından sevilmenin eş anlamlısıdır (...) Üstbenlik vaktiyle baba ve daha sonra esirgeyici Tanrı ve kaderin temsil ettiği aynı koruma ve esenlik işlevini temsil eder"* [s.274(301)]. Buna karşılık gerçek bir tehlikeyle karşı karşıya kaldığında benlik, bütün koruyucu güçler tarafından aynı terk edilmişlik duygusunu deneyimler ve kendisini ölüme bırakır. Bu duygu her kaygı durumunun temelidir, mesela doğum halinin ve koruyucu anneden ayrılmaya bağlı çocuksu kaygının kaynağıdır. Altbenliğe gelince, benliğe ne aşk ne de nefret gösterir, kendisini esasen *"sessiz ama güçlü ölüm dürtülerinin"* baskınlığı altında ve Eros'la bitmeyen bir çatışmada bulur (s.274 *[301]*).

Anna Freud: Benlik ve savunma mekanizmaları (1936)

1936'da Anna Freud, babasının çalışmalarını çığır açan bir eseri yayımlayarak devam ettirir. *Benlik ve savunma mekanizmaları* adlı bu eserde bireyin altbenlikle, üstbenlikle ve dış dünyayla ilişkileri içinde geliştirdiği savunmaları inceler. Anna Freud'a göre benlik, dış dünyadan gelen tehlikelerle olduğu kadar dürtüsel isteklerden ve üstbenliğin zorunluluklarından kaynaklanan ve bilince ulaşmaya çalışan çeşitli çatışmalarla da karşı karşıya kalır. Kaygının belirişini sakındırma amacı içinde benlik, büyük bir çeşitlilikteki savunma mekanizmalarını

kullanır. Anna Freud, Freud'un zaten betimlediklerini sayar: Bastırma, gerileme, tepki oluşumu, yalıtım, retroaktif yok etme, yansıtma, içe yansıtma, kendi üzerine döndürme, tersine çevirme, yüceltme. Bunlara yeni bir savunma da ekler: *"Saldırganla özdeşleşme"* ve bu listenin her şeyi kapsamaktan uzak olduğunu belirtir. Anna Freud'un çalışmaları, 1930'lu yılların sonunda Viyana'dan ayrılan ve onun kişiliği etrafında Büyük Britanya'da, Benlik Psikolojisi adıyla bilinen hareketin kurucularından biri olan Heinz Hartmann'ın kişiliği etrafında Kuzey Amerika'da gelişecek olan önemli bir psikanalitik düşünce akımının başlangıç noktası olur.

Heinz Hartmann ve "Benlik Psikolojisi"

1939'da *Benlik Psikolojisi ve Uyum Sorunu* adlı eserinin Viyana'da yayımlanmasıyla Hartmann, Benlik Psikolojisinin temelini oluşturan fikirleri sunar. 1941'de Amerika'ya göç ettikten sonra nazizimden kaçan diğer Avrupalı göçmenler, özellikle de onun fikirlerini paylaşan Ernst Kris ve Rudolph Loewenstein da ona katılırlar. Bundan böyle Benlik Psikolojisinin kavramsallaştırmaları, bu psikanalitik akım kuzey Amerika'da önemli bir yer işgal edecek denli hızla yayılır. 1945'de Hartmann, Ernst Kris ve Anna Freud'la birlikte *Psychoanalytic Study of the Child* dergisini kurar.

Hartmann, fikirlerini Freud'un 1923'de öne sürdüğü benlik, üstbenlik ve altbenlik kavramlarına dayandırsa da, bazen buradan fark edilir biçimde uzaklaşan kavramsallaştırmalar geliştirir. Aslında onun için benliğin iki işlevi vardır: Biri çatışmalara karşı savunmalar geliştirmektir, diğeri -Hartmann için en önemli olanı- çatışmadan yana özgürdür ve Hartmann bunu *"otonom benlik"* olarak adlandırır. Otonom benlik, doğumdan itibaren bulunur ve altbenlikten bağımsız olarak gelişir. Hartmann'a göre bireylerin davranış bozuklukları dürtülerden bağımsız olarak, az çok bireylerin sosyal koşullara uyum sağlama yetersizliklerinden kaynaklanır. Hartmann böyle tasarlanan otonom benliğin temel işlevinin dış dünyaya *"uyum"* olduğuyla devam eder. Libidoya gelince, Hartmann'a göre libido, saldırgan dürtülerin benliğe atfettiği işlevlerden biri olan *"nötralizasyon"* süreçleri boyunca cinsellikten arındırılmasını sağlar: Benlik güçlendikçe libidinal enerjiyi nötr kılmaya daha çok yetenekli hale gelir ve benlik zayıfladıkça da tam tersi olur. Teknik düzeyde Benlik Psikolojisi yaklaşımı dirençlerin ve savunmaların analizine olduğu kadar bilinçdışı düşlemlerin yıkılması uğruna bilinçli benliğin güçlenmesine de vurgu yapar. Bu açıdan yaklaşımı Anna Freud ve okulu tarafından benimsenen teknik yaklaşıma katılır. Üstelik bu düşünce akımı gerçek bir psikanalitik sosyolojinin kaynağıdır. Aslında Benlik Psikolojisi bireyin otonom benliğinin sosyal çevresine göre uyum sağlama işlevine belirleyici bir yer atfeder. Bu boyut özellikle Erik H. Erikson'un çocukluktan yaşlılığa kadar sosyal benliğin gelişimini betimlediği *Çocukluk ve Toplum* (1950) eserinden itibaren geliştirilmiştir.

Benlik Psikolojisi tarafından alınan kuramsal ve teknik seçenekler, Uluslararası Psikanaliz Birliği'ndekileri derin ayrılıklara sürüklediği canlı tartışmalara yol açtı, özellikle de Büyük Britanya'da Melanie Klein ve Fransa'da Jacques Lacan'la birlikte. Klein, benlik ve nesnelerin yaşamın başlangıcından bu yana bulunduklarını düşünüyordu, Büyük Tartışmaların özellikle benliğin aşamalı gelişimi, benlik ve nesne ilişkilerinde olduğu kadar bilinçdışı düşlemin önemi üzerine de olması bu yüzdendir. Lacan'a gelince, ayna evresi üzerinde temellenen *"ben"*i (je) *"benlik"*ten (moi) ayrıştırıyordu ve *"ben"* (je) daha sonra giriş yapacağı "özne" kavramının bir ön tasviriydi. Analisti Loewenstein olmasına rağmen Lacan, Benlik Psikolojisinin görüşlerini eleştirmekten vazgeçmeyecektir. Özellikle uyum sağlama kuramını yererek, bu kuramın Amerikalı psikanalistlerin hastalarını kendi ideallerine daha uyumlu hale getirmek için bir girişim olduğunu bildirir. A. de Mijolla'nın belirttiği gibi: " *[Lacan] Benlik Psikolojisi taraftarlarını damgalamak için yeterince iğneleyici bir ironiye sahip olmadığından benliği, tam tersine, korkusuzca İmgeselin alanına yerleştirmek için dil yoluyla düzenleniş kuramına dayanacaktır*" (2002, s.1024)

Heinz Kohut ve Kendilik (Self) Psikolojisi

Hartmann'ın fikirlerine ve Benlik Psikolojisine tepki olarak Kohut, *Kendilik* ve dönüşümleri üzerine odaklanan psikanalitik bir kuram önerecektir (1971). *Kendilik* kavramı 1950'den itibaren *"ego"* ve *"self"* arasında bir ayrım oluşturmak isteyen Hartmann tarafından dahil edilmiştir. Kohut bu kavramdan itibaren Amerika'da belirgin güncel akımlardan biri haline gelecek kadar önemli bir gelişim göstermiş psikanalitik okulu, Kendilik Psikolojisini kuracaktır.

Kohut'un fikrinde söz konusu olan, Freud'un narsisistik durumların psikanalitik tedavisiyle ilgili katkılarını tamamlamak ve tavsiye ettiği bir empatik model üzerinde temellenen teknik bir yaklaşım önermektir.

Freud'un kavramlarının kronolojisi

Altbenlik - benlik - benlik ideali - bilinçdışı suçluluk duygusu - dürtülerin bağlanması/çözülmesi - gerçeklik deneyimi - ideal benlik - melankoliğin üstbenliği - mirasçı altbenlik - narsisistik özdeşleşme - olumsuz terapötik tepki - ölüm dürtüsü - özdeşleşme - tamamlanmış biçiminde Oedipus kompleksi - üstbenlik - yaşam dürtüsü.

"MAZOŞİZMİN EKONOMİK SORUNU"

S. FREUD (1924c)

Sapkın mazoşizmden bireyi özyıkıma karşı koruyan birincil ya da erojen mazoşizme

Bu çalışmada Freud, ıstırapta keyif almayı içeren bir sapkınlık olan mazoşizmin doğası üzerine yaptığı araştırmalarını sürdürür. Mazoşizm konusunu sadizmle birlikte daha önceki yazılarında ele almıştır (1905d, 1915c). Ama yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasındaki temel çatışma gibi benlik, altbenlik ve üstbenlik kavramlarını dahil ettikten sonra mazoşizm kavramının güncellenmesi zorunlu hale gelir; Üstelik mazoşizm kavramı daha önce ileri sürülen haz-hoşnutsuzluk ilkesinin, amacın hoşnutsuzluktan sakınmak ve haz sağlamak olduğu ruhsal işleyişin tersini söylerken.

Freud, haz ilkesini yeni verilerle yeniden tanımlamakla başlar ve bundan böyle ruhsal işleyişin düzenlenişinin temelinde üç ilkenin olduğunu tasarımlar: Uyarımı sıfır noktasına getirme eğilimindeki *Nirvana ilkesi*, yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasındaki bağlantıyı gerçekleştiren *haz ilkesi* ve hoşnutsuzluğa geçici olarak tahammül ederek hazzı geciktiren *gerçeklik ilkesi*. Freud daha sonra iki tür sapkınlığı, erkekteki *kadınsı mazoşizmi* ve *ahlaki mazoşizmi* inceler. Bu mazoşizm biçimlerinin özellikleri önceki bir libidinal evreye, özellikle de sadist-anal evreye gerilemek kadar Freud'un Oedipus kompleksinin "yeniden cinselleştirilmesi" adını verdiği ödipal ensestüel nesnelere yeniden yatırım yapılmasıdır da. Bu sonuncusuna benliğin üstbenlik tarafından sadistçe cezalandırılma ihtiyacını belirleyen suçlu ve bilinçdışı erotik tatmin eşlik eder. Birincil ya da erojen mazoşizme giriş yapılmasıyla birlikte Freud, bu kavramı dar anlamdaki mazoşist sapkınlığın ötesine genişletir. Yaşam dürtüsü/ölüm dürtüsü çatışmasının yaşamın en başından itibaren yaşamsal süreçlerin temelinde olduğunu göz önünde bulunduran Freud, yeni bir bakış açısı sunar. Bu da yaşama hazzının özyıkım eğilimine durmaksızın yeniden galip gelmesi anlamına gelir.

Biyografiler ve tarih

İçsel çatışmalar ve psikanalizin geleceği için duyulan endişeler

"Mazoşizmin ekonomik sorunu" 1923 senesinin sonuna doğru yazılır ve Nisan 1924'de Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*'de yayımlanır. Bu dönemde Freud'un yaşamı, aralarında daha önce bahsettiğimiz Şubat 1923'deki hastalığının ortaya çıkışı gibi Komite içindeki uyuşmazlıkların da olduğu dayanılması güç olaylardan geçmektedir. Uluslararası tanınırlığa rağmen Freud, psikanalizin geleceğinden, özellikle de ölümünden sonra yapıtının bekası için umut bağladığı Komitedeki itilafı tehlikeye sokan Rank ve Jones arasındaki çatışmalardan endişe duyar. Zaten senelerdir Rank ve Jones arasındaki anlaşma aslında psikanalitik yayınların hazırlanmasında işbirliği yapmaları gerekirken pek de iyi değildir. 1923 yazında Dolomites'de Rank ve Jones'un da katıldığı son toplantıda bu çatışma son noktasına ulaşır ve Komite'nin dağılmasına yol açar. Katılımcıların Freud'un hastalığını öğrenmeleri de bu yolla olur.*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1924c) "Le problème économique du masochisme" (Mazoşizmin ekonomik sorunu) *Névrose, Psychose, Perversion* (Nevroz, Psikoz ve Sapkınlık) fr. çev. J. Laplanche, Paris, PUF, 1973, içinde s.287-298 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XVII, 9-23'e gönderme yapmaktadır].*

Haz ilkesini yeniden düşünmek

Freud onu haz ilkesi hakkındaki bakış açısını tekrar gözden geçirmeye iten sebepleri, özellikle de dengi yaptığı Nirvana ilkesiyle ilişkilerini açıklamakla başlar. Aslında Freud, *Haz ilkesinin ötesinde* (1920g) eserinde "Nirvana ilkesini" ruhsal aygıtın her türlü uyarı miktarını sıfıra getirme eğilimi olarak adlandırmıştı. Bu yok edişe meyil, ölüm dürtüsüyle uyuşur gözükmektedir. "*Mazoşizmin ekonomik sorunu*"nda Freud Nirvana ilkesine olan bağlılığını yeniden onaylar ama bir zorluktan bahseder: Eğer daha önceden de doğruladığı gibi haz ilkesi gerçekten de Nirvana ilkesinin dengiyse, haz ilkesinin ölüm ilkesinin hizmetinde olduğu sonucuna varırız ki bu da bir paradoksu ortaya çıkarır. " *(...)Nirvana ilkesi (ve ona özdeş olmasıyla tanınan haz ilkesi) tamamen, daimi olarak değişken hayatı cansız durumun durağanlığına getirme hedefinde olan ölüm dürtülerinin hizmetine bağlı kalır*" (s.288 *[12]*). Bu ilk çelişkiye bir başkası eklenir: -hoşnutsuzluk gerilimlerini elemekle yükümlü- haz ilkesi, temel örneğinin cinsel uyarılma durumu olduğu hazzın eşlik ettiği gerilim durumlarının varlığı tarafından yalanlanır. Bu çelişkilerden sonuçlar çıkaran Freud -ölüm dürtüsünden kaynaklanan- Nirvana ilkesinin yaşamı cansız hale getirmemek için yaşayan organizmalarda kesinlikle bir değişikliğe uğradığı ve böylelikle haz ilkesinin hizmetine girdiği hipotezini öne sürer. Freud bu değişikliği, libidonun yaşamsal süreçlerin düzenlenmesine katılır tarzda ölüm dürtüsüyle birleşmiş müdahalesine atfeder.

Bu zamana kadar niceliksel bir unsura, sadece uyarılma gerilimlerinin artışına ya da azalışına bağlı olarak değerlendirdiği haz-hoşnutsuzluk gamının duyumlarıyla ilgili olarak Freud yeni bir ayrım dahil eder: Ona göre haz-hoşnutsuzluk duyumları sadece niceliksel bir unsura değil, aynı zamanda niteliksel bir unsura da bağlıdırlar. Freud şöyle belirginleştirir: "*Belki de söz konusu olan ritimdir, değişimlerin geçici akışı, uyarı miktarının yükseliş ve düşüşleridir; bilmiyoruz*" (s.288 *[12]*).

Bundan böyle Freud, yaşamsal süreçlerin düzenlenişinin temelinde üç ilke tasarımlar: Uyarı miktarını sıfıra indirme eğilimini temsil eden ölüm dürtüsünden itibaren *Nirvana ilkesi*, libidinal uyarının niteliğinden, yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsünün bağlanmasından itibaren *haz ilkesi*, sonuncusu da hoşnutsuzluğa geçici olarak tahammül ederek hazzı ertelemeyi sağlayan *gerçeklik ilkesi*. Bu üç ilke çatışmaya girmekten kaçınamazlar ama yaşamsal süreçleri korumak için biri diğeriyle uzlaşmak zorundadır. Yaşamı yıkıcılıktan korumayı başarmak için haz ilkesinin mutlaka, ölüm dürtüsünün yaşam dürtüsü tarafından libidinal olarak bağlanışından geçmek zorunda olduğu açığa çıkar. "*Bu değerlendirmelerin sonucu, haz ilkesini yaşamın koruyucusu olarak tanımlamaktan geri duramayacağımızdır*" (s.289, *[13]*).

Bu düşünceleri kuramsal saptamalarının ışığında takip eden Freud, ardışık olarak mazoşizmin üç biçimini inceler: Kadınsı mazoşizm, birincil ya da erojen mazoşizm ve ahlaki mazoşizm.

"Erkekteki kadınsı mazoşizm"

Kadınsı mazoşizm, çoğunlukla erkekte gözlemlenir: Freud için görünür içeriğin bağlanma, dövülme, kırbaçlanma vb. isteğinin baskın olduğu, mastürbasyonla sonuçlanan ya da kendilerinde cinsel bir tatmin sağlayan düşlemler tarafından ifade edildiği gerçek bir sapkınlık söz konusudur. Bu sapkınlık vakalarında bireyin "*kadınlığın niteliksel bir konumuna*"

yerleştiğini "ve dolayısıyla da bu düşlemler kastrasyona uğrama, cinsel birleşmeye maruz kalma ya da doğurma anlamına gelirler"(s.290 *[14]*). Buradan da nesne karşısındaki bu edilgen konumun çocuk cinselliğine gerilemenin bir sonucu olduğu *"kadınsı mazoşizm"* tanımlaması doğar. Üstelik bu sapkınlıkta kişi kendisini kefaretini acı ve eziyetlerle ödemek zorunda olduğu bir hata yapmış olmakla suçlar ve bu kendine yöneltilen serzenişler aracılığıyla çocuksul mastürbasyonla ilişkili olan bilinçdışı suçluluk duygusunu ifade eder. Bu bilinçdışı suçluluk duygusu, kadınsı mazoşizmi mazoşizmin diğer biçimi olan ahlaki mazoşizme yaklaştırır.

Birincil mazoşizm ya da erojen mazoşizm

Freud önceden, 1905'de *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'de cinsel uyarılmanın bir dizi içsel süreçlerde üretildiğini, bu süreçlerin yoğunluğu herhangi bir sınırı geçtiğinde *"libidinal birlikte-uyarılma"* adını verdiği bu fenomene acı ve hoşnutsuzluğun da eşlik ettiğini gözlemlediğini hatırlatır. Freud o zaman *"belki de organizmada cinsel dürtünün uyarılmasına bileşenini sağlamadan, önemli hiçbir şeyin meydana gelmeyeceği"* sezgisine sahipti (s.290 *[15]*). Bundan böyle yaşam dürtüsü/ölüm dürtüsü ikiliğini de değerlendirmeye alarak Freud, libidinal birlikte-uyarılma kavramına yeni bir gelişme sağlar. Freud'a göre bu fenomen yaşamsal süreçlerin bütününü, libidonun organizmada başından bu yana hakim olan ölüm ve yıkıcılık dürtüsünü zararsız hale getirmesiyle yönetir. Libido böylelikle organizmanın cansız duruma gelmesini engelleyecektir. Bu sürecin asli niteliğini işaret etmek için ölüm dürtüsünün bu erotikleşme sürecini Freud *"birincil mazoşizm"* ya da *"erojen mazoşizm"* olarak adlandırır.

Libido, ölüm dürtüsünü zararsız kılma görevini nasıl başarır? Freud'a göre bu iki şekilde olur: Bir yandan libido ölüm dürtüsünü kas sistemi aracılığıyla büyük ölçüde dışarıdaki nesnelere doğru yöneltir - yıkıcılık ve hâkimiyet dürtüsü, güç isteği ve ayrıca doğrudan cinsel işlevin hizmetine yerleştirilmiş sadizm biçimi altında-. Diğer yandan ölüm dürtüsünün bir kısmı dışarıya yansıtılmamış kalsa da organizmanın kendi içinde zararsız hale getirilmiştir: *"[Ölüm dürtüsü] organizmada kalır ve orada daha önce bahsettiğimiz libidinal birlikte-uyarılmanın yardımıyla libidinal olarak bağlı bulunur; birincil, erojen mazoşizmi tanımamız gereken yer burasıdır"* (s.291, *[16]*). Freud iki dürtünün bu *"evcilleştirilmesinin"* hangi yollardan olduğunu bilmediğimizi belirtir ama psikanalitik bakış açısından bu dürtüler değişen oranlarda her zaman bağlıdırlar, her iki dürtünün de saf haliyle hiçbir zaman karşılaşmayız.

Freud daha sonra, örneğin oral dönemin totemik hayvan (baba) tarafından parçalanıp yenilmek ya da sadist-anal evrede dövülme isteği ya da fallik dönemde kastrasyona uğrama isteği gibi asli mazoşizmin kaynaklandığı libidonun bazı gelişimsel evrelerini sıralar. Diğer yandan ölüm dürtüsünün libido tarafından ilk evcilleştirilmesine izin veren asli mazoşizm *"her zaman nesne olarak bireyin kendi varlığını gözetir"* ve bireyi özyıkımdan korur (s.292 *[16]*). Sonuç olarak Freud, önceden dışarıya yansıtılmış sadizm ve yıkıcılık dürtüsünün içeriye döndüğünü ve birincil mazoşizme eklenen *"ikincil mazoşizmi"* oluşturması olasılığını öngörür.

Ahlaki mazoşizm

Ahlaki mazoşist ıstırap peşindedir ama bilinçdışı suçluluk duygusuyla ilişkili olarak aranılan ıstırapta bulduğu cinsel tatminin bilincinde değildir. Aslında bu hastalarda ıstırabın erotik hazzı yok gibidir. Ahlaki mazoşizmin aşırı durumları tedavinin ilerleyişine karşı gelen psikanalizdeki hastalarda gözlemlenir. Bu Freud'un bilinçdışı suçluluk duygusuna atfettiği paradoksal bir tutumdur ve 1923'de "negatif terapötik tepki" olarak tanımlanmıştır. Bu hastalar için bilinçdışı suçluluk duygusunu tatmin etmek, iyileşmek yerine hasta kalmanın ikincil kazancını oluşturur, bu da aslında tedaviye direncin en ağır biçimlerinden birisidir. Bununla birlikte psikanalist, bilinçdışı suçluluk duygusundan bahsettiğinde,

bu hastasına hiçbir şey ifade etmez; buna karşılık ona *"ceza ihtiyacından"* bahsettiğimizde anlamaya başlar (s.294 *[18]*). Freud, bu ezici suçluluk duygusunun belirişini açıklamak için 1923'deki ikinci yerleştirmede açıkladığı kavramlara, özellikle de benlik üstbenlik tarafından izlenilecek bir model olarak konulan idealin gerekliliklerini tatmin etmekte kendisini yetersiz hissettiğinde, benlik ve üstbenlik arasında beliren aşırı gerilime çağrıda bulunur.

Freud, aynı şekilde ebeveyn çiftiyle özdeşleşmenin üstbenliği doğurduğunu hatırlatır. Gerçekten de ödipal çatışmanın çözümü sırasında ebeveynlerle olan ilişki doğrudan cinsel amaçların yön değiştirmesiyle cinsellikten arındırılmıştır; öyle ki içselleştirilen ebeveynlerin niteliklerini koruyan bir üstbenlik oluşur. Üstelik üstbenliğin zorunlulukları öğretmenlerden ve otoritelerden gelen dış etkilerle de kuvvetlendirilme eğilimine sahiptir; bu da üstbenliğin ahlaki rolüne katkıda bulunur: *"Oedipus kompleksi o halde (...) bizim bireysel etiğimizin (ahlak) kaynağı olarak belirir"* (s.295 *[20]*).

Oedipus kompleksinin "yeniden cinselleştirilmesi"

Üstbenliğin kökeni üzerine olan bu konu dışına çıkıştan sonra Freud, mazoşizm konusunu, bu tür bir hastanın aşırı ahlaki engellemenin bir göstergesi olduğunun ve bu "aşırı ahlakın" bilincinde olmaksızın katı ahlaki bir bilinç tarafından baskı altında tutulan bir kişi gibi davrandığının altını çizerek yeniden ele alır: *"Ama küçümsenemez bir ayrıntı, üstbenliğin sadizmi çoğunlukla canlı biçimde bilinçli olmasına rağmen, benliğin mazoşizme olan eğilimi genellikle kişide saklı kalır ve davranışından çıkarım yapılır"* (s.296 *[22]*). Freud ahlaki mazoşizmin bilinçdışı kalması olgusunu, bilinçdışı suçluluk duygusunun ebeveynlere dair bir güç tarafından ceza ihtiyacı ifade etmesine atfeder. Bu yol, ahlaki mazoşizmin saklı olan hakiki anlamına götürür: Bu Oedipus kompleksinin *"yeniden cinselleştirilmesine"* sıkıca bağlıdır. Buradan ne anlıyoruz? Freud için "yeniden cinselleştirme" terimi ahlaki mazoşistin ödipal çatışmaya gerilemeci bir dönüş gerçekleştirdiği anlamına ve ebeveynlere dair temsil tarafından cezalandırılması gereken cinsel bir hata -"günah"- yapmış olmanın duygusuna yol açan ensestüel arzu anlamına gelir. Bu da mazoşistin ebeveynlere dair temsiliyetin sonuncusu olan, onun çıkarlarının tersine giden Kader tarafından, bazen kendi gerçek varlığını sonlandırmaya gidecek kadar cezalandırılmayı bekleyişini açıklar. Böylelikle Freud, *"üstbenliğin sadizmiyle, benliğin mazoşizmi karşılıklı olarak birbirlerini tamamlarlar ve aynı sonuçları üretmek için birleşirler"* diye devam eder (s.297 *[22]*). Freud bu içsel çatışmadan bir sonuç çıkararak, ahlaki mazoşizmin ölüm dürtüsü ve yaşam dürtüsü arasındaki birleşmenin varlığının gerçek bir tanığı olduğunu doğrular: *"Tehlikeli özelliği kökenini ölüm dürtüsünden almasından kaynaklanır, ölüm dürtüsünün yıkıcılık biçimi altında dışarıya yönelmekten kaçınan kısmına denk gelir. Ama diğer taraftan erotik bir bileşenin işaretidir, hatta kişinin özyıkımı bile libidinal bir tatmin olmaksızın gerçekleşmez"* (s.297 *[23]*).

Freud'un kavramlarının boylamsal evrimi

Mazoşizm kavramı ve Freud'daki belirsizlikleri

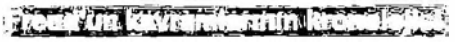
"Kadınsı mazoşizm" sorusu

"Kadınsı mazoşizm" teriminin kullanımı Freud'da bazen belirsizdir. Şüphesiz, "erkekteki kadınsı mazoşizm"den bahsettiğinde (onun için) açıkça söz konusu olan mazoşist bir sapkınlıktır. Bununla birlikte "kadınsı mazoşizm" ifadesini kullandığında, bundan kadının doğasında mazoşist olduğu anlamı çıkar gibidir. Bu belirsizlik başkaları gibi Laplanche ve Pontalis tarafından da tespit edilmiştir: *"Kadınsı mazoşizmle elbette "kadının mazoşizmi"ni anlamaya eğilimliyiz. Şüphesiz Freud bu terimlerle "kadının varlığının ifadesi"ni belirtmiştir ama çiftcinsellik kuramı çerçevesinde kadınsı mazoşizm her insan varlığına içkin bir olasılıktır"* (1967, s.232). Genel anlamda Freud'un tüm yapıtı boyunca, etkin/edilgen ve erkeksi/kadınsı zıtlığının belirtildiği *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'den (1905d), bir yandan etkinlikle

erkekliği ve diğer yandan edilginlikle kadınsı mazoşizmi açıkça bağdaştırmakta ısrar ettiği sonraki yazılarına kadar, kadınlığın mazoşist doğasıyla ilgili bir belirsizliğe rastlarız. Ama *Psikanalize Yeni Giriş Konferansları*'nda (1933a) iki cinsiyet arasındaki bu karşıtlık azalmıştır.

Birincil ya da erojen mazoşizm sapkınlık değildir

Freud tarafından birincil ya da erojen mazoşizmi belirtmek için kullanılan "mazoşizm" terimi, sapkınlık kavramıyla karışmaya hazır bir kavramdır. Bu sebepten, Freud birincil ya da erojen mazoşizm kavramını dahil ederek, her cinsel hazzın ıstırapla olan bağlantısının aslen temel olarak yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasındaki birleşme olduğunun altını çizmek amacıyla mazoşizm kavramını sapkınlığın da ötesine genişletmek peşindeydi. Başka bir ifadeyle, Freud'a göre birincil ya da erojen mazoşizm *"Ölüm dürtüsünün Eros'la yaşam için bu çok önemli olan birleşmelerinin gerçekleştiği oluşum evresinin bir tanığı ve kalıntısı olacaktır"* (s.292 *[16]*). Bundan böyle Freud için mazoşizmin bu kökensel biçimi, Freud'un kendi ifadesiyle *"yaşamın koruyucusu"* rolünü oynayan temel bir yapı gibi oluşur.

ahlaki mazoşizm - birincil ya da erojen mazoşizm - erkekteki kadınsı mazoşizm - gerçeklik ilkesi - haz/hoşnutsuzluk ilkesi - ikincil mazoşizm - kadınsı mazoşizm- nirvana ilkesi - oedipus kompleksinin "yeniden cinselleştirilmesi"

KETLENME, BELİRTİ VE KAYGI

S. FREUD (1926d)

Kaygıya yeni bir köken: Ayrılma ve nesnenin kaybı korkusu

70 yaşına geldiğinde Freud, kaygının kökeni üzerine öncekileri hükümsüz kılan yenilikçi hipotezler ileri sürer. Gerçekten de otuz yılı aşkın süredir, kaygının belirişi mekanizmasının tatmin edilmemiş libidonun -mesela yarıda kesilmiş cinsel birleşme pratiği- doğrudan kaygıya dönüşerek rahatlama yolu bulacağı biyolojik kavramsallaşmasına tutunmuştur: *"(...) sirkeyle şarabın ilişkisi neyse, kaygıyla libidonun ilişkisi de odur"* (Freud, 1905d, 1920'de eklenmiş not, s.168).

1926'dan itibaren *Ketlenme, Belirti ve Kaygı*'yı yayımlayarak Freud, kaygının ruhsallığı içeren kökeni kavramsallaştırmasına çağrıda bulunur. Bundan böyle kaygıyı, son tahlilde ayrılma ve nesnenin kaybı korkusu anlamına gelen bir tehlike karşısında benlik tarafından deneyimlenen bir duygulanım olarak değerlendirir. Freud'un tezi kaygının farklı türlerinin ayrışması etrafında eklemlenir: Gerçek bir tehlike karşısında kaygı (*Realangst*); güçsüz benliği kaplayan travmatik durum tarafından başlatılan otomatik kaygı (*automatische Angst*); bireyin tehlikenin yaklaştığını öngörmeye kabiliyetli hale geldiği, tehlike durumu tarafından başlatılan kaygı sinyali (*signalangst*).

Bu makalede Freud, aynı zamanda yeni bir bakış açısıyla savunmaları da inceler. Daha önceleri kaygıyı üretenin bastırma olduğunu düşündüğü halde fikrini değiştirir ve şimdi kaygının bastırmayı ürettiğini gösterir. Ayrıca benlik belirtiler oluşturup, savunmalar geliştiriyorsa, bu her şeyden önce genellikle benlik için ayrılma ve nesneyi kaybetme korkusuyla bağlantılı tehlikeyi gösteren kaygıyı algılamaktan kaçınmak içindir.

Bu çalışmanın okunuşu çetindir, zira Freud birçok konuya dokunur ve Strachey'in gözlemlememizi sağladığı gibi (1959) eserine bir bütünlük vermekte alışıldık olmayan bir güçlük deneyimler. Öte yandan, aynı konuları birçok fırsatta, değişik açılardan ele alır ve okuyucu konu hakkındaki temel Freudcu ifadeleri sadece eserin sonundaki *Addenda* [Ekler, ç.n.] bölümünde keşfeder. Freud 1933'de kaygı konusuna ayrılmış bir konferansta, 1926'da kaygının kökeni üzerine ileri sürdüğü hipotezleri bu sefer daha açık ve sentetik bir düzenlemeyle yeniden ele alır. (XXXII. Konferans, 1933a).

Biyografiler ve tarih

Freud ve Rank

Freud, Ketlenme, Belirti ve Kaygı'*yı 1924'de Otto Rank (1884-1939) tarafından yayımlanan* Doğum travması *adlı esere bir cevap olarak kaleme alır. Otto Rank için her türlü kaygı krizi adeta ilk travmanın dışsallaştırılma girişimleri olarak değerlendirilebilirdi. Böylelikle Rank, bütün nevrozları indirgemeci ve basitleştirici bir tarzda, bir başlangıç kaygısı temelinde açıklar ve nevrotik çatışmalarda Oedipus kompleksinin oynadığı rolü arka plana iter. Freud, Rank'ın fikirleri karşısında ilk başlarda olumlu gözüken tereddütlü bir tutum sergiler. Gerçekten de Freud, doğumun*

çocuktaki ilk kaygı deneyimi (1900a) ve "ilk büyük kaygı durumu" *(1923b) olduğunu ilk onaylayanlardandır. Freud, Rank'in kaygının kökeniyle ilgili araştırmalarından etkilendiğini kabul etmekle birlikte, en nihayetinde bu araştırmaların sonuçlarına itiraz eder ve kendi düşüncelerinin sonuçlarını yayımlar. Rank, Freud'dan gelen eleştirilere zor tahammül eder ve bunun sonucu kesin bir ayrılık olur. Freud, yirmi sene boyunca en yakın çalışma arkadaşlarından biri olmuş Rank'in ayrılışından üzüntü duyar. Çünkü Rank'a değer vermektedir ve eseriyle ilgili yaptığı eleştirilerin Rank'i kişisel olarak bu derecede etkileyeceğini düşünmemiştir. Rank, 22 yaşında, 1906'da Viyana Psikanaliz Kurumu'na girmiş ve hemen kurumun sekreteri olmuştur. 1906'dan 1915'te Viyana'dan ayrılıncaya kadar* Viyana Kurumu'nun Les Minutes *dergisinin dağıtımını yapmış ve 1912'den itibaren* Imago'nun, *1913'den itibaren de* Zeitschrift'in *ilk editörlerinden olmuştu. Çok sayıda yayını düzenlemiş ve özellikle de psikanalistlerin önemini es geçtiklerini düşündüğü anne-çocuk ilişkisiyle olduğu gibi Oedipus-öncesi ilişkilerle de ilgilenmiştir.*

Freud'un 70'li yaşları

Freud, 1925 Haziran'ında bu eserin el yazmalarını yazarken, 1895'de birlikte Histeri Üzerine Denemeler'*i yazdığı Joseph Breuer'in vefat ettiği haberini alır. Onu görmeyeli yirmi beş sene olmuştur ve eski arkadaşının oğlu Robert Breuer aracılığıyla onun psikanalizin gelişimini ilgi ve sempatiyle izlemeye devam ettiğini öğrendiğinde şaşırmıştır. 25 Aralık 1925'de Karl Abraham, 48 yaşında muhtemelen kanser kökenli bir akciğer hastalığını takiben Berlin'de ölür. Bu psikanaliz için korkunç bir kayıptır ve bu konu hakkında* "integer vitae scelerisque purus [yaşamında dürüst ve her türlü kötülükten arınmış] bu adamla birlikte halen oldukça saldırılan yeni bilimimizin en güçlü umutlarından birini, belki de geleceğinin her zaman yaşayacak bir parçasını gömüyoruz" *diye yazar (1926b, s.101). Şubat 1926'da Freud sokağın ortasında sigaranın yol açtığını düşündüğü iki göğüs anjini atağı geçirir. Bu krizlerin kaygıdan kaynaklandığına inanan Ferenczi, Freud'a onu analiz etmek için birkaç aylığına Viyana'ya gelip yerleşmesini teklif eder ama Freud teşekkür edip, teklifi kabul etmez. 6 Mayıs 1926'da, Freud 70. yaş doğum günü için dünyanın her yerinden gelen birçok telgraf ve mektupla birlikte, Viyana ve Almanya'nın dergilerinde yayımlanmış, Freud'a ve psikanalize adanmış makaleler alır.*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1926d) *Inhibition, Symptome et Angoisse* (Ketlenme, Belirti ve Kaygı) fr. çev. M. Tort, Paris, PUF, 1951 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XVII, 203-286'ya gönderme yapmaktadır].*

Ketlenmeler: Benliğin işlevlerinin sınırlandırılması

Freud, ketlenmenin belirtinin eş anlamlısı olmadığını doğrular, zira bir ketlenmeye yani zorunlu olarak patolojik bir işaret olmaksızın bir işlev azalmasına (cinsel, motor vb.) sahip olabiliriz. Bu, patolojik bir sürecin işareti olan belirtinin durumu değildir. Freud daha sonra nevrozlarda benliğin farklı işlevlerinin maruz kaldığı bozuklukları yeniden gözden geçirir ve benliğin katılımını içeren şu ifadeye ulaşır: *"Ketlenme,* ***benliğin işlevselliğinin sınırlandırılmasının*** *bir ifadesidir (...)"* (s.4 *[207]*). Buradan itibaren Freud iki tür ketlenme tanımlar: Özelleşmiş ketlenme ve genel ketlenme.

Özelleşmiş ketlenmenin değişik biçimleri vardır. Nevrotik tabiatlı bu ketlenmeler -örneğin piyano çalan, yazan ya da yürüyen kişilerde- bu özel eylemde içerilen organlar çok yoğun bir şekilde erotikleştirildiğinde belirirler. Diğer bir deyişle bir organın işleyişi, organın erotikleştirilmesi ve cinsel simgesel anlamı bilinçdışı düzeyde arttığında bozulabilir: *"Beyaz bir kâğıdın üzerinde kalemin mürekkebini kaydırmayı içeren yazı cinsel birleşmenin simgesel anlamını aldığında ya da yürüyüş ana karanın bedeni üzerinde ayak vurmanın yerini aldığında yazı ve yürüyüş, yasak cinsel eylemi gerçekleştirmek anlamına geleceklerinden her ikisi de terk edilirler"* (s.4 *[208]*). Bu ketlenme biçiminde benlik, altbenlikle çatışmaya girmekten kaçınmak için işlevlerinden vazgeçer. Ketlenmenin başka biçimleri kendini cezalandırmanın, özellikle de meslekle ilgili olanların hizmetine girer. Benlik böylelikle örneğin bazı şeyleri yapmaya hakkının olmamasıyla ya da bazı eylemlerden vazgeçerek üstbenlikle çatışmaya girmekten kaçınır.

Genel ketlenmelere gelince, bunlar benlik özel bir göreve tabi tutulduğunda, mesela bir yas çalışmasıyla karşı karşıya kaldığında ya da dinmek bilmeyen cinsel düşlemlerin belirişini kapsamak durumunda olduğunda belirir. Bu da benliği enerji harcayışını kısıtlamaya zorlar, çünkü zaten enerji başka bir yerde kullanılmıştır. Freud, ketlenmelerin ya önlem alma yoluyla ya da enerji bakımından zayıflama sonucunda benliğin işlevlerinin kısıtlanması olduğu sonucuna varır. Sonuç olarak, ketlenmeyi belirtiden ayırmak durumundayız, *"zira belirti benlikte geçen ya da ona içkin bir süreç olarak betimlenemez"* (s. 5 *[209]*).

Yeni bir kaygı kuramı

Freud bu bölümde kaygının kökeni üzerine benliği dahil eden yeni hipotezler öne sürer ve benliği içermeyen eski hipotezleri terk eder. Freud diğer bölümlerde belirginleştirdiği gibi, bundan böyle kaygıyı son tahlilde her zaman nesneyi kaybetme korkusu anlamına gelen bir tehlike karşısında benlik tarafından deneyimlenen bir duygulanım olarak değerlendirir. Bu sonuca ulaşmak için, gerçekleşmemiş dürtüsel bir tatminin ikamesi ve işareti olan belirtinin tanımından ve bastırma sürecinin sonuçlarından yola çıkar: *"Benlik, bastırma yoluyla hoşa gitmeyen bir hareketin taşıyıcısı olan tasarımın bilince ulaşmasının engellenişini elde eder"* (s.7 *[209]*). Benlik hangi yolla bunu başarır? Altbenlikten gelen dürtüsel tehlike algısı karşısında benlik tarafından üretilen *"hoşnutsuzluk sinyali"* sayesinde. Freud bize bunu takip eden bastırmanın bir kaçma girişimine benzetilebileceğini söyler ve benliğin bunu gerçekleştirmesi, hoşnutsuzluğu kaygı biçiminde serbest bırakan boşalım sonrasındaki enerji çekilişi sırasındadır. Freud, *"(...) benliğin kaygının yeri olduğu fikrine sıkı sıkıya tutunmuş durumdayız ve daha önceki, bastırılmış hareketin yatırım enerjisinin otomatik olarak kaygıya dönüştüğü kavramsallaştırmasını reddediyoruz"* şeklinde sonuçlandırır (s.9 *[211]*). Bununla birlikte kaygı, duygulanım durumu biçimi altında, bu duygulanımların *"çok eski travmatik olayların çökeltisini"* (s.9, *[211]*) oluşturacak şekilde daha önce var olan belleksel bir imgeyi yeniden üretir. Freud bu nokta üzerinde kaygının her belirişinin doğum kaygısının yeniden üretildiğini savunan Rank'la olan fikir ayrılığını ortaya koyar. Rank'a göre değerlendirildiğinde Freud şüphesiz, doğumun her şeyden önce gelen ilk kaygı durumunu oluşturduğunu kabul eder ama bunun her kaygı durumunda yinelendiği saptamasına karşı çıkar. Freud, genelde benliğin zayıflığına çok fazla vurgu yapmaya ve bastırma süreci sırasında benliğin sergilediği gücü küçük görmeye eğilimli olduğumuzu belirtir.

Benliğin belirti karşısındaki çelişkili tutumları

Bastırma, benliğin gücünü göstermekle birlikte zayıflığını da gösterir, zira -bastırmanın aşikâr bir belirti haline getirdiği- altbenliğin dürtüsel hareketi her türlü etkilenmeden kaçar ve varlığını benliğin düzenlenişinin dışında sürdürür: *"Bize uzun zamandır tanıdık olan bir karşılaştırma, belirtiyi yerleştiği dokuda sürekli olarak uyarılma ve tepki fenomen-*

lerini devam ettiren yabancı bir beden olarak düşünür" (s.14 *[215]*). Öyle ki, diye devam eder Freud, dürtüsel harekete karşı savaş belirtiye karşı savaş halini alır ve bu ikincil savunmacı savaş birbirine zıt iki biçim alır. Bir yandan benlik belirtiyi kendisinin yapmaya ve onu yabancı bir beden gibi düşünmemeye çalışır, zira benlik bağlama ve birleştirmeye eğilimle nitelenmiştir. Ama benliğin belirtiyi benimseme eğilimi tedaviye direnci arttırarak, hastalıktan *"ikincil kazanç"* elde edecek şekilde belirtinin sabitlenmesini güçlendirebilir. Diğer yandan, benlik belirtinin varlığı tarafından sürekli rahatsız edilmeye devam eder: *"Bastırılmış hareketin gerçek ikamesi ve kalıntısı [olarak belirti] bunun[bastırılmış hareketin] rolünü oynamaya devam eder ve doyum zorunluluğunu aralıksız olarak yeniler, böylelikle benliği yeni bir hoşnutsuzluk sinyali vermeye zorlar ve kendisini savunma durumuna sokar"* (s.16, *[218]*). Freud bu bölümde benliğin ve birleştirmeye olan eğiliminin mükemmel bir tanımını yapar ve anımsayabileceğimiz gibi daha sonra, 1927'de benliğin bölünmesi kavramını dahil eder: *"Benlik bir düzenleniştir, onu oluşturan bütün parçalar için karşılıklı etkileşimde serbest dolaşım ve olasılık üzerinde temellenir; cinsellikten arındırılmış enerjisi bağlama ve birleştirme isteğinde bir kez daha kökenini açığa vurur ve senteze olan takıntısı benlik gelişip, daha güçlü hale geldiği takdirde artarak devam eder"* (s.14 *[216]*).

Bastırmanın motoru: Kastrasyon kaygısı

Freud daha sonraları "Küçük Hans" vakasını yeniden ele alır ve belirti (ata duyulan anlaşılmaz kaygı) ve benliğin kaygı belirtisini uyandırmamak için kendisine dayattığı bir sınırlandırma olarak ketlenme (sokağa çıkamama) arasında bir ayrım yapar. Hans'ın kaygısını basit bir korkudansa nevroz yapan nedir? Freud cevaplar: *"Tek ve biricik bir özellik bunu nevroz yapar, atın babanın yerine geçmesi"* (s.21 [221-222]). Bu yer değiştirme Freud'a göre, henüz çok genç bir çocukta totemik zihniyetin bıraktığı doğuştan izlerin güncellenmesiyle kolaylaşır. O halde benliğin, Hans'ın babasına karşı nefretinde olduğu gibi hoşa gitmeyen dürtüsel bir harekete karşı savaşması için kullanımında olan araçlar nelerdir? Freud için benlik sadece tepki oluşumu değil, nefreti saklayan aşırı sevecenlik ya da tersine dönüştürme, babaya karşı saldırganlığın kendi üzerine dönmesi gibi çeşitli savunma mekanizmalarını da düzenler. Benlik aynı zamanda dürtüyü, örneğin ısırılma kaygısı biçimi altında oral döneme geriletme yetkisine de sahiptir. Ama bastırmanın hakiki motoru kastrasyon kaygısıdır ve Freud bunu küçük Hans'da olduğu kadar Kurt Adam'da da gösterir: *"Her iki vakada da bastırmanın motoru kastrasyon kaygısıdır; kaygı içerikleri: At tarafından ısırılmak ve kurt tarafından parçalanıp yenilmek içeriğinin biçim değiştirilerek elde edilmiş ikameleridir: Baba tarafından iğdiş edilmek. Açıkçası bastırmaya maruz kalan bu içeriktir"* (s.27 *[226]*). Ve Freud bastırmanın kökeniyle ilgili görüşlerini şu terimlerle değiştirir: *"Burada bastırmayı üreten kaygıdır ve daha önce düşündüğüm gibi kaygıyı üreten bastırma değildir"* (s.27 [226]).

Obsesif nevrozda belirtilerin oluşumu

Obsesif nevroz, büyük bir belirti çeşitliliğiyle nitelenmiştir ve Freud onu niteleyen kışkırtıcı savunmacı savaşın nasıl da aşamalı olarak benliğin sınırlandırılmasına, üstbenliğin aşırı katı tutumu tarafından güçlendirilen bir sınırlandırmaya yol açtığını inceler. Bu nevroz biçiminde belirtiler ya yasaklamalar ya da çoğunlukla simgesel bir kılık değiştirme altında saklanan ikame tatminler olarak birbirine zıt iki biçime bürünürler: *"Kökensel olarak savunmacı olan buyruğun ya da yasaklamanın aynı zamanda tatmin anlamı alması şeklinde yasaklama doyumla birleştirildiğinde belirtinin oluşumu zafer kazanır"* (s.33 *[230]*). Bu birbirine karışma çiftedeğerlilikten kaynaklanır ve çiftedeğerlilik belirtinin iki zamanında da, ikinci zaman birincisini silerek, ortaya çıkabilir. Başlangıçta, histeride olduğu gibi obsesif nevrozda da savunma, Oedipus kompleksinin libidinal isteklerine karşı

kurulur ve savunmanın motoru da aynı şekilde kastrasyon kompleksidir. Ama obsesif nevrozda benlik, genital düzenlenişi anal-sadistik döneme geriletir ve savunma mekanizması olarak bastırmayı kullanır. Ama -*"savunmanın kullandığı mekanizmalardan sadece biri olan"*- (s.35 *[231]*) bastırmaya ve gerilemeye ek olarak benlik, aynı zamanda üstbenliğin etkisi altında tereddüt, acıma, temizlik biçimlerini almış tepki oluşumu da ortaya çıkarır. Gizil dönem boyunca temel görev mastürbasyon eğilimine karşı savunma haline gelir ve erinlik boyunca libidinal ve saldırgan dürtülerin uyanışı cinselliğe karşı savunmacı savaşın yeniden gündeme gelmesine yol açar ve bu savaş bundan böyle *"ahlak bayrağının altında"* devam eder (s.37 *[234]*). Ama obsesif nevrozda saldırgan dürtüler bilinçdışı kalırlar ve onları bilinçli kılmak için hatırı sayılır bir terapötik çalışma gerekir. Sanki her şey saldırgan duygulanım başka bir yerde ortaya çıkıyormuş gibi geçer ve benliğe karşı acımasız bir katılıkta olan üstbenlik karşısında suçluluk duygusu biçimini alır. Ama bazen suçluluk duygusu yoktur, bu duygu kendisini aynı zamanda mazoşist bir tatminin ikamesi anlamına gelen günah çıkarıcı eylemler ya da kendini cezalandırıcı ritüeller gibi belirtiler aracılığıyla ifade eder.

Geriye dönük iptal ve yalıtım

Freud, obsesif nevrozda başka iki teknik daha kullanıldığıyla devam eder: Geriye dönük iptal ve yalıtım. Geriye dönük iptal - Alm. *"das Ungeschehenmachen"*- bir olayı *"olmamış"* gibi karşılamayı içerir. Söz konusu olan olayların devamını değilse de olayın kendisini *"üzerine üfleyerek silmeyi"* hedefleyen olumsuz bir büyüdür. Arkadaşının arabasının tekerleğinin çarpmasını önlemek için ilk zamanlarda çektiği taşı yolun üzerine tekrar yerleştiren Kurt adam buna bir örnektir. Obsesif nevrozun aynı şekilde tipik özelliklerinden olan yalıtım ise, örneğin yaşanmış deneyimin unutulmadığı ama duygulanımından ve çağrışımsal ilişkilerinden arındırıldığı düşünce akışında duraklamak gibi bir düşünceyi ya da davranışı yalıtmayı hedefleyen savunmacı bir tekniktir. *"Ayrı tutulan öğeler böylelikle kesinlikle karşılıklı bir aidiyete sahip öğelerdir, (motrice) devindirici yalıtımın rolü düşüncedeki temasın kopuşuna güvence vermektir"* (s.43, *[238]*). Yalıtıma dokunmaktan, bedensel temastan ya da bulaşıcılıktan sakınmada en büyük rolü oynayan dokunma tabusu da eklenir. Bu savunma mekanizmalarının önemi obsesif nevrotiğin psikanalizin temel kuralını takip etmede özel bir güçlükle karşılaşmasına yol açar.

Kayıp ve ayrılık: Yeni bir kaygı kavramsallaştırması

Freud, fobide ve obsesif nevrozda kaygı araştırmasını sürdürürken kaygının kökeninin yeni bir kavramsallaştırmasına giriş yapar ve kaygıyı bundan böyle kayıp ve ayrılık tehlikesi karşısındaki tepkiye, sadece kastrasyondan kaynaklanan tehlikenin de ötesine geçen tehlikeye dayandırır. Buraya kadar fobik nevrozda hayvanlar karşısındaki korku benlik tarafından kastrasyon tehlikesine karşı üretilen bir tepki olarak ve obsesif nevrozda kaygının kastrasyon kaygısından çıkan korkudan, üstbenliğin benliği cezalandırmasından kaynaklandığını düşünmüştü. Ama 1926'da Freud, daha ileriye gider ve kastrasyon kaygısından daha genel olan *"tehlike durumuna"* geçer, ayrılma ve nesnenin kaybı tehlikesine. Bu tehlike durumu kimilerinin travmatik nevrozla ilgili belirttiği gibi ölüm tehlikesi olamaz, çünkü Freud için bilinçdışında *"yaşamı yıkma kavramımıza içerik verebilecek"* hiçbir şey yoktur. Buna karşılık, birey günlük yaşantısında *"dışkısal içerikten ayrılmanın gündelik deneyimi ve sütten kesilme sırasında deneyimlenmiş anne memesinin kaybı"* gibi onu kayıp ve ayrılık yaşantısına hazırlayan ardışık kayıplar deneyimler (s.53 *[246]*). Freud böylelikle kaygının yeni bir kavramsallaştırılışına ulaşır: *"Eğer bu zamana kadar [kaygıyı] tehlikenin bir sinyal-duygulanımı olarak düşündüysek, bu şimdi bize söz konusu olan genellikle kastrasyon kaygısı olduğundan, kayba ve ayrılığa karşı tepki olarak görünüyor"* (s.54 *[246]*).

Nesne kaybından nesneyi kaybetme korkusuna

Freud bunu takiben benliğin algıladığı ve kaygı duygulanımını başlatmasına yol açan gerçek *"tehlike"*nin doğası nedir diye sorar. Eğer doğum, kaygı deneyiminin bir ilk örneğini sağlıyorsa, başkaları da var demektir ve çocuktaki kaygı belirişleri bu deneyimlerdendir. Örneğin çocuk yalnız kaldığında, karanlıkta bulunduğunda ya da tanıdık bir kişi (anne) yerine yabancı birinin karşında bulunduğunda, Freud *"bu üç vaka için tek bir koşul öne sürebiliriz"*, diye gözlemler, *"sevilen (şiddetli arzulanan) kişinin bulunmayışı"* (s.61 *[252]*). Ama söz konusu olan basit bir kayıp durumu değildir, bu kaygı durumu bebekteki bir karışıklığın ifadesidir. Ve Freud, bebek için *"tehlikenin"* asıl *"çekirdeğinin"* tatminsizliği izleyen ekonomik bir rahatsızlık tarafından oluşturulduğunu yani ihtiyaç geriliminin artışı olduğunu öne sürerek daha da ileri gider: *"Eğer bebek anneyi algılamakla ilgili çok canlı bir ihtiyaç ortaya koyuyorsa, bunun nedeni annenin onun bütün ihtiyaçlarını zamanında tatmin etmesindendir"* (s.61 *[252]*). Freud o halde bebeğin fiziksel çaresizliğiyle ruhsal çaresizliği arasında temel bir ayrım yapar, bu da bizi nesne kaybına bağlı kaygıyla -otomatik, iradi olmayan kaygı- ve nesneyi kaybetme korkusuna bağlı kaygı -sinyal, psikolojik kaygı- arasındaki ayrıma götürür. *"Dışsal, algılanabilir bir nesnenin doğum tehlikesini çağrıştıran tehlikeli bir durumu sonlandırmaya elverişli olması deneyimiyle birlikte, tehlikenin içeriği ekonomik durumdan belirleyici koşula doğru yer değiştirir: Nesne kaybı. Annenin yokluğu bundan böyle şüphelenilen ekonomik durum oluşmadan önce bebeğin sayesinde kaygı sinyalini verdiği bir tehlikedir"* (s.62 *[253]*).

Çocuğun ilerlemesiyle tehlike durumlarının içeriği değişir. Böylelikle fallik evrede anneye dair nesnenin kaybının korkusu, kastrasyon kaygısına dönüşür. Bir sonraki aşamada üstbenliğin ve üstbenliğin sevgisini kaybetme korkusu karşısında kaygı gelmekle birlikte, kastrasyon kaygısı ahlaki kaygıya ve sosyal kaygıya evrilir. Freud, tüm bu kaygı durumlarının yaşamın ilerleyen zamanlarında yan yana durmakta ısrar edebileceklerini ve benliği kaygı aracılığıyla tepki vermeye kışkırtabileceklerini belirtir. Freud, kastrasyon kaygısının nevrozun yegâne çekirdeği olmadığını, kastrasyon *kompleksi* olan ama sahip olmadığı penisi kaybetme kaygısı olmayacağından kastrasyon *kaygısı* yaşamayan kadının bunun bir kanıtı olduğunu belirterek sonlandırır. Kadında kaygıyı belirleyen en etkin tehlike koşulu tabii ki nesnenin kaybıdır ama şu değişiklikle birlikte: *"Söz konusu olan artık nesnenin bulunmayışı ya da gerçek kaybı değil ama tam tersine nesnenin dolayımıyla sevginin kaybıdır"* (s.68 *[258]*).

Nevrotik ve normal

Gelişimdeki ilerlemeler boyunca, karanlıktaki çocukluk kaygısı ya da yabancı birinin karşısındaki endişe gibi kaygıyı belirleyen bazı koşullar terk edilir. Ama kastrasyon kaygısı, üstbenlik karşısındaki kaygı gibi bir takım kaygılar az çok azalmış bir şekilde hayat boyu sürmeye devam ederler. Nevrotik, normal bireyden bu tehlikelere verdiği tepkilerin aşırılaşmış oluşuyla ve sanki daha önceki kaygılar halen yürürlükteymiş gibi davranmasıyla ayrılır. Üstelik yetişkin olma koşulu kaygı yaratmaya elverişli ilk travmatik durumun geri dönüşüne karşı mutlak bir koruma sunmaz. *"Her birimiz için ruhsal aygıtının ötesine geçince boşaltılmaya zorlayan uyarılma miktarını kontrol etmekte başarısızlığa uğradığı bir sınır olduğunu düşünebiliriz"* (s.74 *[263]*).

Nevrozun kökenindeki üç unsur

Freud, kendisine diğerleri başarısızlığa uğrarken, neden kimi bireylerin kaygı duygulanımını aşmayı başardığını sorar. Birisi Adler, diğeri de Rank tarafından önerilen iki açıklama eğilimine itiraz ederek başlar. Kaygının kontrolündeki başarısızlığı bireyin organlarının zayıflığına atfeden Adler'in açıklamasını basitleştirici bulur. Rank tarafından sunulan, kaygının gelişiminin sonraki sebebini doğum sırasında deneyimlenen

yaşanmışlığa atfeden *Doğum travması* kuramına (1924) gelince, Freud bu girişime değer verse de bunun nevrozların kökenini açıklamaya yetmediği kanısındadır.

Freud daha sonra, doğrudan ortaya koymak imkânsız olsa da niteliksel unsurun nevrozların etiyolojisinde belirleyici olduğunu savunur. Buna rağmen nevrozlara sebep olmuş üç temel unsur ayırt edebiliriz. Birincisi biyolojik bir unsurdur ve insanın uzamış çocuk bağımlılığına ve çaresizliğine bağlıdır. Bu yüzden de *"biyolojik unsur tehlikenin ilk durumlarının kökenindedir ve insanoğlunu hiç terk etmeyecek olan sevilme ihtiyacını yaratır"* (s.83, *[269]*). İkinci unsur filogenetiktir: Cinselliğin insanoğlunda yekpare olarak değil, ikinci zamanın erinlik olduğu iki zamanda gelişmesinden kaynaklanır. Freud bu niteliği *"İnsan türünün yazgıları boyunca, ardında cinselliğin gelişiminin bu müdahalesini tarihsel bir tortu gibi bırakan merkezi bir olayın meydana gelmesine"* atfeder (s.83 *[270]*). Bu unsur, benlik üzerinde çocuk cinselliğinin dürtüsel isteklerini onu gerileme ve bastırma yoluna sürükleyecek tehlikeler olarak etki görür. *"Burada en doğrudan şekilde nevrozların etiyolojisine dokunabiliyoruz"* (s.83 *[270]*). Üçüncü unsur psikolojiktir ve ruhsal aygıtımızın mükemmel olmayışına bağlıdır, benlik *"kendi düzenlenişini kısıtlayarak ve belirtinin oluşumunu dürtüde açtığı zararların karşılığında hoş görerek"* kendisini dürtüsel tehlikeye karşı savunamaz (s.84 *[270]*).

Addenda [Ekler]

Freud, *Addenda*'da önemli tamamlayıcılar ileri sürer. *Addendum A*'da özellikle tehlike durumlarında benliği dahil ettiği yeni kaygı kuramına giriş yaparak önceki görüşleriyle ilgili değişiklikleri yeniden ele alır ve kaygıyı yaratanın bastırma olmadığı ama kaygının belirişinden kaçınmak için benlik tarafından inşa edilen savunmalar olduğu değerlendirmesine varır. Üstelik *"eski savunma kavramına"* yeniden değinir, öyle ki bastırma artık daha önceki ayrıcalıklı yerinde olmaktan çok diğerleri gibi bir savunma oluşturur. Freud aynı zamanda analiz boyunca üstesinden gelmemiz gereken direncin, *"karşı yatırımlarına kenetlenen"* benlikten kaynaklandığını ortaya koyar (s.87 *[273]*).

Ama *Addenda B ve C*'de Freud kaygıyla ilgili daha belirleyici aydınlatmalarda bulunur. *Addendum B*'de gerçek bir tehlike karşısındaki kaygı ve nevrotik kaygı arasındaki farkı oluşturanın ne olduğunu sorgulamakla başlar. Nevrotik kaygı tehlikenin doğasına göre farklılık gösterir. Freud böylelikle gerçek bir tehlike karşısındaki maddi çaresizlikle (*Hilflosigkeit*) dürtüsel bir tehlike karşısındaki ruhsal çaresizliği birbirinden ayrıştırır. Çaresizlik hali *travmatik bir durum* üretebilir ama bu travmatik durum başka bir durum olan *tehlike durumundan* farklılaşır. Aslında birey pasif bir şekilde başına gelmesini beklemek yerine tehlike durumunu öngörebilir ve kendisini hazırlayabilir hale geldiğinde, bu öz-korumada hatırı sayılır bir ilerleme oluşturur. Bekleme durumunda - Freud'un tehlike durumu olarak adlandırdığı- benlik *"uyarı sinyali"* verir: *"Bu sinyal: Bir çaresizlik durumunun başıma gelmesini bekliyorum ya da halihazırdaki durum bana daha önce yaşamış olduğum travmatik olaylardan birini hatırlatıyor anlamına gelir"* (s.95 *[281]*). Edilgenlikten etkinliğe bu geçiş çocuk tarafından oyunda aranan amaçla yani acı verici izlenimleri tekrar ederek onları denetlemeye çalışmasıyla benzerlik gösterir. *"Ama belirleyici nokta, kaygı tepkisinin çaresizlik durumundaki başlangıcından bunu beklediği tehlike durumuna geçen ilk yer değiştirmesidir"* (s.96 *[281]*). Freud'un kaygının biyolojik kökeni kuramından bireyin ruhsallığını içeren bir kurama geçişi bu noktadadır.

Addendum C'de Freud kaygı, acı ve yas arasında kurduğu ayrımları belirginleştirir. Yabancı biri karşısında yeni doğmuş bir bebeğin kaygısını inceleyerek, bu bebeğin sadece kaygıyı değil acıyı da deneyimlediğini gözlemler: *"Bebekte bana öyle geliyor ki daha sonrasında ayrılacak olan şeyin karışmış olduğunu buluruz. Bebek henüz geçici olarak bulunmayışla, devamlı bulunmayışı birbirinden ayırt edemez; annesi görüşünden çıkar çıkmaz bir daha onu asla göremeyecekmiş gibi davranır"* (s.99 *[284]*). Tekrarlayan güven verici deneyimler bebeğe annesinin ortadan kayboluşunu annesinin yeniden belirişinin takip ettiğini öğrenmesini sağlar, bu da kaygısını yatıştırmaya neden olur: *"Bebek böylelikle nostaljiye benzer bir şeyleri, bu duyguya umutsuzluk eşlik etmeksizin hissedebilir"*

(s.99 *[284]*). Freud, bebeğin annesinin bulunmayışını hissettiği durumun travmatik bir durum olduğunu, o anda annenin tatmin etmek zorunda olduğu bir ihtiyacı deneyimlediğini eklер. Bu durum eğer ihtiyaç güncel değilse tehlike durumuna dönüşür: *"Benliğin kendisi tarafından dahil edilen kaygı durumunun ilk koşulu o halde nesnenin kaybına eş tutulan nesnenin algılanışının kaybı koşuludur. Aşk kaybı henüz göz önüne alınmaz"* (s.100 *[284]*). Freud daha sonrasında bakış açısını özetler: *"Böylelikle acı, nesne kaybına has bir tepkidir, kaygı bu kaybın kapsadığı tehlikeye karşı tepkidir ve ek bir yer değiştirme anlamında nesnenin kendisinin kaybı tehlikesine tepkidir"* (s.100 *[285]*). Freud yine doğum sırasında annenin bulunmayışının yeni doğan tarafından hissedilemeyeceğini, zira bebek için henüz bir nesne olmadığını belirtir. Acı ve yas tanımları üzerinde sonlandırır ve nesne kaybı sırasında deneyimlenmiş acı tarafından yaratılan ekonomik koşulları, bedenin bir bölümü üzerinde üreyen fiziksel lezyonların oluşturduğu ekonomik koşullara benzetir. Yasın duygulanımına gelince, gerçeklik deneyiminin etkisi altında belirir ve acı verici niteliği, artık olmayan nesneden ayrılma zorunluluğundan kaynaklanır.

Psikanalitik uygulamada ayrılık ve nesnenin kaybı kaygıları

Yerleşmesi zaman alan yenilikçi Freudcu kavramsallaştırmalar

Freud'un 1926'da *Ketlenme, Belirti ve Kaygı*'da açıkladığı görüşleri kısmen kabul edilmiş, kısmen sessizlikte kalmış, kısmen de reddedilmişti (E. Kris,1956; J. Bowlby, 1973). Kaygının kökeniyle ilgili yeni yaklaşımının değerini azaltanlar tarafından çeşitli nedenler ileri sürüldü. Böylelikle, Laplanche'a göre (1980) Freud 1926'dan itibaren kaygının kökeniyle ilgili önceki görüşlerini değiştirmek istemekle gerçekliği çok fazla göz önünde bulundurmuş, bu defa da dürtüselden vazgeçmişti. Lacancı akıma mensup olanlara gelince, ayrılma ve nesneyi kaybetme kaygısında olduğu gibi yas duygulanımının da Simgesel düzleme değil, Gerçek'in düzlemine ait olduğunu kabul ederler. Bu yüzden onların gözünde bu kavramlar analiz edilebilir alanının dışında yer alırlar. Freud tarafından öne sürülen yenilemenin çok geç olduğu yargısına varan psikanalistler Lacan'a referansta bulunarak yalnızca kastrasyon kaygısına vurgu yaparlar ve "Tekinsiz" (1919h) onlar için soruyla ilgili Freudcu referans metnini oluşturur. Buna karşılık, Freud'un kendisinin de yayımlanmasının hemen ardından *Ketlenme, Belirti ve Kaygı*'nın değerini küçültmüş olması geçerli bir sav olarak sayılamaz. Aslında Freud, eserin çıkışından az sonra *Benlik ve Altbenlik*'in (1923b) değerini düşürdüğünde olduğu gibi, bir eseri bitirdikten hemen sonra genellikle depresif bir söylem tuttururdu. Psikanalistlerin *Ketlenme, Belirti ve Kaygı*'nın değeriyle ilgili ifade ettikleri şüpheler ne olursa olsun, bu eserin kuramsal bir kurgudan daha fazlası olduğunu düşünüyorum. Orada söz konusu olan, psikanalitik tedavide gündelik olarak gözlemleyebileceğimiz klinik fenomenlerle ilgili önemli bir değerlendirmeydi ve bunlar da şüphesiz Freud'un dikkatinden kaçmamıştı.

Çeşitli nesne ilişkileri kuramlarında ayrılık kaygılarının yeri

İlerleyen devrelerde Freud tarafından sunulan fikirler, özellikle çocukluk gelişiminin ilk evreleriyle ve nesne ilişkileri çerçevesinde ayrılma kaygısı ve kaybın değişimleriyle ilgilenen psikanalistlerin önemli katkılarına yol açmıştı (J. Manzano, 1989). Her ne kadar psikanalitik süreçte ayrılma kaygısı ve nesnenin kaybıyla ilişkili fenomenlerle farklı derecelerde her analizanda karşılaşılsa da, bununla ilk ilgilenenler çocuklarla ya da narsisistik veya psikotik hastalarla çalışan psikanalistler olmuştur. Hızlıca bu temel gelişmeleri inceleyelim.

M. Klein'da ayrılma kaygısı kendi nesne ilişkileri kavramsallaştırmaları ve kaygı kuramı çerçevesine kaydolur. Ona göre çocuktaki ilk kaygı ölüm dürtüsü tarafından yok edilme korkusudur, bu yüzden de bu dürtü dışarıya yansıtılır ve benliği dışarıdan tehdit eden kötü nesne düşlemini oluşturur. Bu noktada Klein tarafından betimlenen yok olma korkusunun Freud tarafından 1926'da tarif edilen benlik için ilk tehlike durumuyla yani aşırı ve kontrol edilemez bir uyarım altında kalma korkusuyla benzerlik gösterdiğinin altını çizelim. Klein'a göre her çocuk gelişim süreci boyunca ayrılma durumları ve kaygının iki biçimini başlatmaya elverişli kayıplar deneyimler: Şizo-paranoid konuma ait olan kötü nesne tarafından yok edilme

zulmedici kaygısı ve depresif konuma ait olan nesneyi yok etme ve kaybetme *depresif kaygısı*. Klein'a göre sütten kesilme, sonrasında art arda gelen bütün kayıpların bir ilk örneğini oluşturur. Çocuğun gelişimi sırasındaki ilerlemeler boyunca bu kayıplar giderek daha az zulmedici ve daha fazla depresif durumda yaşanır ve varoluş süresince her seferinde bir kayıp olduğunda depresif duygular yeniden güncellenir. Analitik durumda kayıplara karşı verilen tepkiler, Klein tarafından paranoid kaygıların ve depresif kaygıların uyandırıcısı olarak anlaşılmıştır. Ayrıca Kleincı ve post-Kleincı analistler, analizde düşlemlerin ayrıntılı ve açık analizine büyük önem verdikleri kadar, analitik karşılaşma sayesinde beliren dürtüsel ve savunmacı aktarımsal hareketlere de önem atfederler (J. -M. Quinodoz, 1991).

Anna Freud'a gelince, kaygı ve ayrılma arasındaki ilişki yapıtının ilk başlarında açığa çıkmasa da, bu soru savaş sırasında ebeveynlerinden ayrılmış bebekleri gözlemlemeye başladığı sırada belirir (A. Freud ve D. Burlingham, 1943). Sonraki yazılarında çocuktaki ayrılma kaygısı sorununu klinik ve kuramsal düzlemde ele alır ve ilk yıllar boyunca kaygının aldığı değişik biçimleri tanımlar. Bunların arasındaki ayrılma kaygısı ve her kaygı biçimi, nesne ilişkileri gelişiminin özel bir evresinin niteliğidir (1965). A. Freud analiz sırasındaki müdahalelerin yol açtığı tepkilerle oldukça ilgilidir, zira bu tepkiler çocuk tarafından ulaşılan gelişim evresinin ruhsal düzenlenişinin doğasını aydınlattığı gibi, gerileme noktasını da açıklığa kavuşturur. Örneğin nesne sürekliliği evresine henüz ulaşmamış bir çocuk, analiste içsel dünyasında anlamlı bir rol atfedemez.

René Spitz'in ayrılmanın sonuçları üzerine olan çalışmaları ise her şeyden önce çocuğun ve yetişkinin ruhsal gelişimi için sonuçlar çıkardığı gerçek nesneyle ilişkili kayıp ve ayrılık durumları üzerindeki gözlemlerine dayanır ve çalışmaları Anna Freud'un çerçevesi içinde konumlanır. Spitz'in ilgisi daha çok "sekizinci ay kaygısı" yani yabancı bir kişinin suratını algıladığında annesinin yokluğuna tepkide bulunan çocuğun kaygısı ve anneyle ayrılık vaktinden önce geldiğinde beliren "anaklitik depresyon" üzerinedir: Annesinden yoksun kalan bebek, fiziksel ve ruhsal olarak gelişemez ve bazen ölüme gidebilecek kadar geriler (Spitz, 1957, 1965).

D. W. Winnicott için "ilkel emosyonel gelişim" düzeyinde konumlanan bozuklukların varlığı -aşırı ayrılık kaygısı gibi- yaşamın ilk aylarındaki anne-çocuk erken ilişkisindeki bir başarısızlığın işareti olacaktır. Ona göre bebeğin ilkel gelişimi tamamiyle annesel bakıma ya da "holding"e bağımlıdır ve olgunlaşma süreçlerinin çocuğu nasıl da aşamalı olarak "yalnız kalma kapasitesi" geliştirmeye götürdüğünü betimler. Sonra yavaş yavaş benliğe dayanak sağlayan çevre içselleştirilir ve bilinçdışı olarak anneyi ve çocuğuna sağladığı bakımı temsil eden bir mevcudiyet her zaman bulunsa da çocuk gerçekten yalnız olma kapasitesini kazanır.

Mahler'in kavramsallaştırmasına göre ayrılma kaygısı, normal çocukluk gelişimi boyunca sembiyotik evrenin sonuna yani görece geç bir evreye kadar, 12. aydan 18. aya doğru bireyleşme için savaş başladığı sırada belirişini gerçekleştirir (M. Mahler, F. Pine ve A. Bergman, 1975). Çocuğun biyolojik doğum anından, daha geç gerçekleşen psikolojik doğumunu ayırır ve bunu ayrılma-bireyleşme süreci olarak adlandırır. Ayrılma-bireyleşme aşamaları ilk çocukluk boyunca etkin olsalar da, bu çatışma tüm varoluş süresince yeniden uyanır, yaşamın her yeni dönemi ayrılmış olmanın kaygı verici algısını yeniden gündeme getirir ve kimlik duygusunu sınar.

Sonuç olarak, kaygı sorununu, özellikle de ayrılma ve nesne kaybı kaygısını ele alan psikanalist için J. Bowbly'nin eseri (1967, 1973, 1980) sonuçları psikanalitik bakış açısından kabul edilmese de kaynak bir eser olarak kalır. Bowbly, çelişkileri ve tartışmaları aşma niyetiyle gözden geçirdiğini düşündüğü bütün kuramların ortak noktası olabilecek yeni bir kuram ileri sürer. Bowbly için bağlanma içgüdüsel bir davranıştır: Çocuk onu besleyen değil onunla daha çok etkileşimi olan kişiye bağlanır ve çocuğun annesine bağlanması gerçekleşmiş uyuşmanın derecesine göre gelişir ya da gelişmez. Bununla birlikte psikanalizdeki temel kavramlar, örneğin aktarım dolayımıyla erişkin yaşamında yeniden üretilen dürtü, savunma, bilinçdışı düşlemler ya da çocuksu yaşantılar gibi kavramlar Bowbly'de terk edilmiş bulunurlar. Buna karşılık Bowbly tarafından ortaya atılan sorular, onun çalışmalarına kadar yeterince araştırılmayan önemli bir soru için psikanalistlerin ilgisini uyandırma değerine sahiptir.

Acı - ayrılma - ayrılma kaygısı - bastırma - geriye dönük (retroaktif) iptal - kastrasyon kaygısı - kaygı sinyali - nesne kaybı - otomatik kaygı - savunmalar - tehlike durumu - travmatik durum - çaresizlik (hilflosigkeit) - yalıtım - yas (duygulanımı).

BİR YANILSAMANIN GELECEĞİ

S. FREUD (1927c)

LAİK ANALİZ SORUSU

S. FREUD (1926e)

Bilimdeki inanç uğraşı

Freud, 1926 ve 1930 yılları arasında, ardı ardına, psikanalitik bakış açısından kültürün ve uygarlığın değişik yönlerini ele aldığı üç eser yayımlar.

***Bir Yanılsamanın Geleceği*'nde (1927c) Batıda uygulandığı şekliyle Hıristiyanlığı model olarak alır ve dinin, varoluşun tehlikelerinden kendisini korumaya çalışan insan varlığında barınan yanılsama ihtiyacı üzerinde temellendiği saptamasında bulunur. Dinin *"insanlığın evrensel obsesif nevrozu"* olduğunu ve tıpkı çocuğun gelişimi ilerledikçe terk ettiği çocukluk nevrozu gibi onu terk etmek gerektiğini yeniden onaylar. İnsanlığın olgunluğa doğru ilerlemesini desteklemek için Freud, tüm umudunu bilimin üstünlüğüne bağlar. Bu eserde, İsviçreli mektup arkadaşı Oskar Pfister'i tanısak da, kurgusal bir muhatapla söyleşerek, ona bilime olan sarsılmaz inancını bildirir: *"Hayır, bizim bilimimiz bir yanılsama değil"* (s.80 *[197]*). Pfister, Freud tarafından *Bir Yanılsamanın Geleceği*'ne sadece rahip olarak değil, *Laik analiz sorusu*'na da hekim olmayan bir psikanalist olarak dahil edilir.**

***Laik analiz sorusu* (1926e) psikanalitik camiayı Freud tarafından başından bu yana benimsenen ve eserinde yeniden onaylanan bir konum olan "psikanalitik uygulamayı hekim olmayanlara açmaya devam etmeli miyiz?" sorusu etrafında bu yıllarda tehlikeli olarak bölen bir tartışmaya sağladığı katkıdan oluşur.**

Bir sonraki bölümde, bu üçlünün *Uygarlığın Huzursuzluğu* (1930a) adlı üçüncü eserini inceleyeceğiz.

Biyografiler ve tarih

Freud ve Yahudilik

*Freud çok dindar olmayan ama başlıca dinî kutlamalara olduğu gibi geleneklere de saygı gösteren Yahudi bir ailede doğar. Çok erken yaşlarda kendisini sadece birçok kültürün ve dilin arasında değil, aynı zamanda birçok dinî akımın arasında da bulur. Doğumunda Yahudi bir isim olan Schloma ve Hıristiyan bir isim olan ve Sigmund'a dönüşen Sigismund ismini alır. Üstelik koyu Katolik bir "dadı" tarafından yetiştirilir. Yaşamı boyunca Yahudi kimliğine sadık kalır, 1925'de "Kendi ağzından Sigmund Freud"da "*Ebeveynlerim Yahudi'ydi" *ve ileride* "*Ben de aynı şekilde Yahudi kaldım" *diye bildirir. Uzun seneler düzenli olarak B'nai Brith İbrani kurumunun toplantılarına katılır. Kendisini ailesi gibi dinsiz bir Yahudi olarak değerlendirerek, Yahudilik ve psikanaliz arasında özellikle de Talmud'a değin düşünce biçimi boyunca var olan*

yakın ilişkileri kabul eder. C. G. Jung'un gelişiyle birlikte Freud psikanalizin Yahudi olmayanlara da açıldığını, böylelikle de baskın olarak antisemitizmle damgalanmış bir kültürde Yahudiliğe indirgenmekten kurtulmuş olduğunu görmekten dolayı rahatlamıştır.

"Yahudi ve ateist" olan bir psikanalistin dine bakış açısı

Kendisini de "ateist Yahudi" *olarak ilan eden Freud, birçok fırsatta din ve psikanaliz arasındaki ilişkiler sorusuna değinir ama onun dine yaklaşımı teolojiden ziyade antropolojiden kaynağını alır. Örneğin O. Vallet'nin fikrine göre Freud, din konusunu temel olarak* "bir uygarlık olayı olarak" *değerlendiriyordu* "ve dogmalarının tartışılmasının önemi toplum ve bireyler üzerindeki hükmünden daha az önemliydi" *(2002, s.1432). Bununla birlikte Freud, teolojik düzlemde konumlanmaya karşı kendisini savunsa da, "Dinî yaşamdan bir olay"da (1928a) mistik deneyimini kendisiyle paylaşan Amerikalı genç bir doktoru cevapladığında olduğu gibi ateist oluşunu birçok fırsatta doğrulamaktan kendisini alamaz. Ayrıca daha önceki bir makale olan "Takıntılı eylemler ve dinî uygulamalar"da (1907b) obsesif nevrozun ritüelleri ve dinin ayinsel seremonileri arasında bir yakınlık kurar. Daha sonraları Totem ve Tabu'da (1912-1913a), Kiliseyi yapay bir kitlenin ilk örneği olarak sunduğu Kitle Psikolojisi ve Benliğin Analizi'nde (1921c) din sorusunu yeniden ele alır. 1939'da Musa ve Tektanrıcılık'da bu soruya yeniden döner (1939a).*

Freud 1927'de Bir Yanılsamanın Geleceği*'ni yazdığı sırada, bu şüphesiz içsel bir ihtiyaçtan ve Fransız yazar Romain Rolland'ın dinî sorgulamalarına cevap verme arzusundan kaynaklanır. Aslında bu yazar 1919'da* "Liluli" *adlı bir tiyatro eseri yazmıştır -"liluli" "yanılsama"nın bir yansımasıydı- ve Freud'a* "Yanılsamaların yıkıcısı, Pr. Dr. Freud" *diye imzalamıştır. Üstelik Romain Rolland Freud'un* Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda (1930a) tartıştığı bir kavram olan* "okyanussal duygu"*yla ilişkilendirdiği dinî duyguyla ilgileniyordu.* Bir Yanılsamanın Geleceği*'nin yayımlanması anında bir yankı uyandıracak ve hararetli tartışmaları tetikleyecektir. Arkadaşı rahip Oskar Pfister,* Bir Geleceğin Yanılsaması *(1928) başlığı altında din ve imanı birbirine karıştırdığını Freud'a göstermek istediği enerjik bir cevap yayımlar.*

Freud ve rahip Pfister

Zürihli rahip ve pedagog Oskar Pfister (1873-1956) Freud'la otuz seneden fazla mektuplaşan sadık bir arkadaştı. Freud'un yapıtını 1908'de C. G. Jung ve E. Bleuler'in aracılığıyla keşfeder ve psikanalitik fikirleri hemen pedagojiye ve aynı zamanda bilincin yönetimine uygulamaya girişir. Ruhun tedavisi fikrinin Freud'un fikirleriyle zenginleşebileceğini ve psikanaliz tarafından aydınlatılmış bir rahibin rolünün Hıristiyanlık inancının değerini tanıyabilmesi için hastanın nevrozunu çözmek olduğunu savunur. Jones bu derin arkadaşlık için: "Freud onun için [Pfister] gerçek bir tutkuya sahipti, yüksek derecede ahlaki alışkanlıklarına, başkalarını düşündüğü cömertliğine olduğu gibi insan doğası karşısındaki iyimserliğine de hayrandı. *"Sevgili Tanrı'nın adamı"* diye başlayan mektuplar gönderebildiği Protestan bir rahibin arkadaşı olma fikri, kendisini tanımladığı gibi her zaman bir rahibin hoş görüsüne güvenebilen *"münasebetsiz heretik"* fikri kadar kuşkusuz Freud'un hoşuna gidiyordu" *(Jones, 1953-1957, cilt II, s.48). Pfister, psikanalizin İsviçredeki öncüsüydü. Jung tarafından Zürih'de kurulan Psikanaliz Derneği'nin üyelerinden biri olmakla başladı, daha sonra 1913'de Jung'la olan kırılmada Freud'un tarafında yer aldı. 1919'da İsviçre Psikanaliz Kurumu'nun kurucularının arasındaydı.*

Birkaç sene sonra, İsviçre kurumunda hekim olmayanların analizi konusunda olduğu gibi Pfister tarafından cesaretli dönemde başlatılmış bir teknik olan, aktarımın ve dirençlerin değerlendirilişi olmaksızın kısaltılmış analizlerin uygulanışı konusunda bir çatışma baş gösterir (K. Weber, 2002, s.1662). Bir grup hekim böylelikle hekim olmayanların -Pfister'in de aralarında bulunduğu- dışarıda bırakıldığı

İsviçre Psikanaliz Tıp Kurumu'nu oluştururlar. Bu kurum çok konformist olmayan uygulamasına ve Freud'un kısaltılmış analizleri onaylamamasına rağmen, İsviçre Psikanaliz Kurumu'nun üyelerinden biri olarak kalır. Bir Geleceğin Yanılsaması *ve "Laik analiz sorusu" arasındaki sıkı ilişkiyle ilgili konuda Freud'un 25 Kasım 1928'de Pfister'e gönderdiği bir mektuptan alıntı yapabiliriz:* ""Laik analiz" ve "Yanılsama" arasındaki ilişkiyi tahmin ettiniz mi bilmiyorum. Birincisinde hekimlere karşı, diğerinde rahiplere karşı analizi korumak istiyorum. Bunu henüz var olmayan bir derneğe, hekim olmaya ihtiyacı olmadığı gibi rahip olmaya da hakları bulunmayan, ruhların vekillerinin laik derneğine teslim etmeyi isterdim".

BİR YANILSAMANIN GELECEĞİ (S. FREUD, 1927c)

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1927c) *l'Avenir d'Une Illusion* (Bir Yanılsamanın Geleceği) fr. çev. M. Bonaparte, Paris, PUF, 1971 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XVIII, 141-197'ye gönderme yapmaktadır].*

Uygarlığı korumak için ahlaki değerler

Freud, ilk iki bölümü uygarlık için yüksek ahlaki değerlere başvurmanın, uygarlığı onu oluşturan bireylerden gelebilecek bir yıkıcılık eğiliminden korumak için gerekliliğini göstermeye ayırır. Freud'un *"kültürün ruhani mirası"* olarak adlandırdığını oluşturan bu ahlaki değerler, psikolojik düzendeki değerleri, kültürel idealleri, sanatı olduğu gibi dinî fikirleri de kapsamaktadır. Tam anlamıyla din konusunu ele almadan önce Freud, insanlığın doğaya hâkim olmayı ve insanlar arasındaki ulaşılabilir malların paylaşımını düzenlemeyi yavaş yavaş başardıklarını göstermek için uygarlığın gelişim evrelerinin takip ettiği geniş bir tablo çizer. Ama her uygarlık içgüdüsel bir vazgeçişi ve her bireyin fedakârlığını zorunlu kılar; öyle ki bireylerin nefretiyle karşılaşmaktan kaçamaz. Freud bu sebepten *"her uygarlık baskı ve içgüdülerden vazgeçiş üzerinde kurulmak zorundadır"* diyecektir (s.10 *[147]*). Uygarlığı isyandan ve bireylerin yıkıcı eğiliminden korumak için kaynakları eşit bir şekilde bölüştürmek ve zorlayıcı tedbirlere başvurmak yetmez, insanların uygarlıkla uyuşmalarını sağlayacak ve bazı fedakârlıklardaki zararlarını onaracak çeşitli yollar kullanmak gerekir. Bu yollardan biri olan insanlığın ruhsal ilerleyişi, üstbenliğin oluşumu sayesinde baskının aşamalı olarak içselleştirilmesini başarmıştır. Uygarlık, ensest, yamyamlık ve öldürme gibi içgüdülerin bir kısmını kontrol etmeyi başardıysa da diğer başka içgüdüler sadece baskının baskılamayı başarabileceği şekilde evcilleşmemiş kalırlar: *"O halde insanların çoğunun kültürel savunmalara tek bir dışsal baskının zorlaması altında uyduklarını, sonuç itibariyle bunun baskının sadece korkulur olarak kendini hissettirebildiği yerde olduğunu şaşkınlık ve endişeyle gözlemliyorum"* (s. 17 *[152]*). Sonuç olarak insanların ahlakına kabul edilir şekilde inanıp güvenemeyiz. Katılımcıların ahlak düzeylerini yükseltmeye elverişli diğer yöntemlerin arasında bir uygarlığın kültürel ideallerini de sayabiliriz: Bu idealler örnek teşkil eder ve bunları takip eden bireylere uygarlığa duydukları nefreti dengeleyecek narsisistik düzende bir tatmin sağlarlar. Sanat, Freud tarafından belirtilen, kültürel vazgeçişlere ikameli tatminler sağlamaya elverişli üçüncü araçtır; çünkü bir kültürün ideallerini heyecan verici şekilde hatırlatır. Ama Freud'a göre kelimenin en geniş anlamıyla dinî fikirler uygarlığın korunması için ahlaki değerin en önemlisini oluşturur.

Dinî fikirlerin doğuşu

Dinî fikirlerin özel değeri nerede temellenir? Freud bizi içgüdüsel yasakların tümünü kaldırdığımızda ve insanları doğal durumlarına geri dönmeye bıraktığımızda bunun yol açabileceği kargaşa hakkında düşünmeye davet eder: *"Doğrusu, uygarlığın temel görevi, varlığının asli nedeni bizi doğaya karşı korumaktır"* diye sonuçlandırır (s.22 *[155]*). Ama uygarlık buna yalnızca kısmi olarak ulaşabilir ve bizi ne doğal tehlikelerden ne de ölüm bilmecesinden, bizi kendi zayıflıklarımızla karşı karşıya getiren sorgulamalardan koruyabilir. İlkel insan doğanın ve yazgının güçlerine nasıl karşı koyabilmiştir? İlk adım, doğal fenomenleri kişiselleştirmek ve onları tanrılar yaratmaya kadar üstinsanlar, doğaüstü insanlar olarak düşünmek olmuştur. Freud'a göre bu tepki kaynağını, küçük çocuğun elem durumunda ebeveynlerinde, özellikle de babasında hem koruyucu hem korkulan tümgüçlü varlıklar görme eğiliminde bulur.

Ama zamanla insan doğadan ve yazgıdan gelen kaçınılmaz tehlikelerden korunan tanrılara erişemeyeceğini anlar ve bundan böyle onlardan insani ıstırapla ilgilenmelerini ve uygarlığın kazanımlarını korumalarını talep eder. Dinî fikirler böylelikle doğanın ve yazgının tehlikeleri ve insan topluluğunun neden olduğu zararların karşısındaki insani buhranı dayanılır kılma ihtiyacından doğarlar. *"Bütün bunlar yaşamın bu dünyada doğanın şüphesiz tahmin edilmesi zor ama insan varlığının mükemmeliyetçiliğinin kesinlikle içerildiği bir taslağa hizmet ettiğini söylemekle aynı anlama gelir"* (s.26, *[159]*). Böylelikle *"bizimkinden üstün bir zekâ"* yazgımızı yönetir, *"İyiliksever bir Tanrı"* bize öyle bir kol kanat gerer ki ölümden sonra yaşam, dünyevi yaşamımızı ona mükemmel ve ideal olanı getirerek devam ettirir. Freud'a göre Tanrı fikri çocuğun babasıyla olan ilişkisine göre şekillenecektir. Freud burada sadece *"batılı beyaz ırktan olanların güncel Hıristiyanlık uygarlığının son evresini"* incelediğini belirtir" (s.28 *[160]*) ve dinin diğer biçimlerinin incelenmesini bir yana bırakır.

Çocukluk sıkıntısının rolü

Freud, denemesini adlandırılmamış bir *"rakiple"* yaptığı ama rahip Oskar Pfister'i tanıyabildiğimiz bir diyalog biçiminde sürdürür. Kendisine totemciliğin kökenindeki Tanrı hayvanı insan suretine sahip bir Tanrıyla yer değiştirmesine neyin neden olduğunu soran kurgusal muhatabına Freud, 1926'da *Ketlenme, Belirti ve Kaygı*'da giriş yapmış olduğu çocukluk sıkıntısına çağrıda bulunarak cevap verir. Genç çocuğun önce annesinin, sonra babasının yanında yardım aramasını belirleyen fiziksel ve psikolojik sıkıntısıdır. Babası çocukta *"korku kadar hayranlık da"* uyandırır (s.33 *[169]*). Freud için çocuğun güçsüzlük duygusu ve sıkıntısı dinin kökeninde yer alacaktır.

Kanıt eksikliği

Freud daha sonra dinî fikirleri yani *"tarafımızdan bir inanç eylemini zorunlu kılan"* içsel ve dışsal gerçekliğin olaylarını ilgilendiren iddiaları nasıl açıklayacağımızı sorar (s.35 *[165]*). Freud'a göre dinî fikirler, üstelik de bizim kültürel mirasımız için oldukça önemli olanlar, çok dayanıklı olmayan kanıtlar üzerinde kurulmuştur: Atalarımızın zaten bunlara inanıyor olmalarını ya da kanıtların ilkel zamanlara kadar dayandığını geçerli bir kanıttan sayamayız. Ayrıca dinî doktrinin aklın da ötesinde yer aldığı anlamına gelen ve hakikatini içeriden algılamanın söz konusu olduğu, kilise Babalarının *Credo quia absurdum* ("inanıyorum çünkü saçma") ifadesine de çağrıda bulunamayız. Öte yandan eğer bu sadece bireysel bir deneyimse, büyük bir çoğunluğu ilgilendirmeyecektir: *"Bütün varlığınızı ele geçiren bir kendinden geçme esnasında dinî doktrinlerin gerçek hakikatinin sarsılmaz inancına erişmeniz başkalarını neden ilgilendirsin ki?"* (s.39 *[169]*). Ama o halde dinî fikirler aklın kontrolünden bağımsız olmalarına ve *"gerçeklikleri kesinlikle tartışmalı olmasına rağmen"* insanlık üzerinde nasıl böyle hatırı sayılır bir etki bırakabildiler? (s.41 *[170]*).

Dinî fikirler yanılsamadır

Freud bu durumda dinî fikirlerin bir yanılsama olduklarını yani insanlığın en güçlü arzularının gerçekleşmesinden oluştuklarını doğrular. Bu arzular Tanrının, adaletin ve ölümden sonra yaşamın hüküm sürdüğü fikriyle yatışan çocuksu keder ve varoluşun tehlikeleri karşısındaki kaygı üzerinde temellenir. Ama Freud ne muhatabını ne de okuyucularını incitmek ister ve yanılsamayı yanlıştan ve hezeyandan ayırdığını belirtir. Yanılsama insani arzulardan kaynaklanan bir biçim değiştirmedir ve hezeyan gibi her zaman zorunlu olarak gerçeklikle karşıtlık içinde değildir. Kısacası, diye ekler Freud, bu inancın bir yanılsama mı yoksa hezeyan mı olduğuna karar veren kişisel tutumdur. Freud *"dinî doktrinlerin hakikatinin değerinin yanında ya da karşısında"* bir taraf almadığını belirtir (s.47 *[174]*) ama yaratıcı bir Tanrı, Esirgeyici, evrenin ve gelecek yaşamın ahlaki düzeni fikrinin bizim kendi arzularımızla olduğu kadar atalarımızın arzularıyla da uyuşmasına şaşırarak dolaylı olarak şüphelerini ifade eder.

Ya insanlar dinî yanılsamalarını kaybederlerse?

Kurgusal muhatap, Freud'a eğer dinî inançlar onun doğruladığı gibi gerçekten birer yanılsamaysa bunu insanlara açıklamanın tehlikeli olabileceğini zira bu dayanağı ve teselliyi onlara karşılığında bir şey sunulmaksızın kaybedecekleri itirazında bulunur. Freud bir dindarın inancından bu tür savlarla kopmaya izin vermesinde bir tehlike olmadığı yanıtını verir. Buna karşılık bu yayım eğer birine zarar verecekse o da kendisine olduğu gibi psikanalize olacaktır. *"Şimdi, diyecekler, psikanalizin nereye götürdüğünü görebiliyoruz. Maskesi düştü: Her zaman bundan şüphelendiğimiz gibi Tanrıyı ve her türlü ahlak idealini inkâr etmeye götürüyor"* (s.52, *[176]*). Ama kendisine bir fırtınayla daha karşı karşıya gelmeye hazır olduğunu söyler. Şüphesiz, diye devam eder Freud, din geniş ölçüde binyıllarca uygarlığın korunmasına katkıda bulunmuştur, ama bugün insanlar üzerinde daha az etkiye sahiptir. Uygarlık, özellikle de bilimsel zihniyetin gelişen artışı nedeniyle tehdit edilme tehlikesindedir. Bununla birlikte, eğer bir tehdit varsa, bu kesinlikle bilimsellikten ve kültürlü insanlardan değil, daha ziyade uygarlığın kültürlü olmayan ve tatminsiz büyük insan kitlesinden ileri gelmektedir. Aslında bu insanların artık Tanrı'ya inanmadığımızı kavradıkları bir gün gelecektir: *"Böylelikle ya bu korkunç kitleleri güç yoluyla durdurmalı ve özenle her türlü entelektüel uyanıştan mahrum bırakmalı ya da uygarlığın dinle ilişkisini tepeden tırnağa gözden geçirmeliyiz"* (s.56 *[180]*).

Din, evrensel bir obsesif nevroz

"Dinî fikirler sadece arzuların gerçekleşmesi değildir" diye devam eder Freud, "aynı zamanda öldürülüşünden sonra tanrılaştırılan ilkel kabilenin babasıyla ilişkili tarihsel anımsamalardır". Filogenetik hipotezi daha ileriye götüren Freud, dinin çocukluğun ilk yıllarında gözlemlediğimiz ve çocuğun gelişimi boyunca kaybolan nevrozun bir dengi olduğu fikrini öne sürer. Din, tarihsel bakış açısıyla arkaik zamanların nevrozunun bir kalıntısı olacaktır: *"Din, insanlığın evrensel obsesif nevrozu olacaktır, çocuğunki gibi Oedipus kompleksinden, çocuğun babasıyla olan ilişkilerinden kaynaklanır (...)"* (s.61 *[184]*). Bundan dolayı gelişme sırasında kaybolan çocukluk nevrozuyla benzerlik kurulan din de taviz verilmeksizin kaybolmaya davet edilmiştir ve insanlık bugün buna benzer bir evrede bulunmaktadır.

Dinî öğretinin tehlikeli rolü

Çocuğa çok erken yaşlarda öğretilen dinî eğitim, çocuğun cinsel gelişiminin, dolayısıyla da zihinsel gelişiminin gecikmesinden büyük oranda sorumludur. Üstelik bu, çocuğun henüz o yaşta kendi kendisine düşünemeyeceği bir doktrini dayatır. Bu Freud'a göre

memnuniyetle *"fizyolojik düzendeki zihinsel bir zayıflığa yani erkekten daha az bir zekâya sahip"* kadınların durumu olarak söylenilen bir durumdur (s.68 *[189]*). Temkinli Freud, söylediklerinden vazgeçer: *"Bu olgunun kendisi tartışmalıdır, yorumu şüphelidir"* (s.68 *[189]*). Bununla birlikte dinî yasakların erken yaşlarda cinsel yaşama ilgi üzerinde ağırlığını hissettirmesinden dolayı kadınlar ikincil doğadaki *"entelektüel bir zayıflıktan"*dan ıstırap çekmektedirler. Freud, zihinsel ketlenmeleri kaldırmak için dinî olmayan bir eğitime giriş yapabilmemizi dilemektedir. Muhatabı ona neden bu eseri yayımladığını sorduğunda Freud, bunu insan varlığının sonsuza kadar bir çocuk olarak kalmaması ve düşmanca dünyada tehlikeye atılmada adımını atmaya cesaret etmesi için diye cevaplandırır. Freud, insan varlığının bu duruma bilimin ve zekânın önceliğine güvenerek dayanabileceği umudunu taşır.

Hayır, bilim bir yanılsama değildir

Son bölümde muhatabı tarafından yapılan itirazlara cevap olarak Freud, kendisini hayalperest ve kendi yanılsamalarına kapılan biri olmaya karşı savunmaya başlar. Tersine, bu zamanlar oldukça uzakta olsa da zekânın önceliğine ve bilimsel zihniyete dair çokça umut beslemektedir: *"İnanıyoruz ki evrenin gerçekliği hakkında bize bir şeyler öğretmek bilimsel çalışmanın yetkisindedir ve biz de bu sayede kendi gücümüzü artırıyoruz ve hayatımızı daha iyi düzenleyebiliyoruz. Eğer bu inanç bir yanılsamaysa, o halde biz de sizinle aynı durumdayız ama bilim bize sayısız ve önemli başarıyla bir yanılsama olmadığının kanıtını vermiştir"* (s.78-79 *[196]*). Daimi gelişimdeki bilime olan güvenini yineler ve sonuçlandırır: *"Hayır, bizim bilimimiz bir yanılsama değildir, ama bize veremediğini başka bir yerde bulabileceğimize inanmak bir yanılsamadır"* (s.80 *[197]*).

İnanç, din ve psikanaliz arasındaki ilişkiler: Tartışılan sorular

Bir Yanılsamanın Geleceği'nin yayımlanması, anında, halen dindirilemeyen tartışmaları kışkırtır ve keskin taraf tutmalara yol açar. Bu tartışmaları anlatmak benim konumun çerçevesini aştığı için kendimi kısaca psikanaliz ve din arasındaki ilişkiler sorusuna değinmekle sınırlandıracağım ve bu soruyu *Hz. Musa ve Tektanrıcılık* (1939a) konusunda yeniden ele alacağım.

Freud'un *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nde aldığı konumlanmalara karşı sıkıca itiraz eden ilk kişi Freud tarafından adlandırılmayan, tahmini kurgusal muhatap Zürihli Lutherci Protestan rahip Oskar Pfister'di. Pfister ve Freud arasındaki tartışmanın ilginçliği özellikle karşılıklı iddialarının sonraki tartışmaların temel temalarını zaten kapsıyor olmalarından ileri gelir. Böylelikle Pfister, Freud'a dinî fenomenin kendisine bir bütün olarak yaklaşmaktansa dinî uygulamanın sadece patolojik taraflarına yoğunlaşmasından dolayı sitem eder. Diğer yandan iki muhatabın da fikirleri birçok noktada ayrışır: Freud, psikanalizi dine karşı tutar, hâlbuki Pfister, psikanalizde inanan için inancını iyileştirmede bir olanak görür. Freud dini insan varlığının çocuksuluğunun bir ifadesi olarak değerlendirirken, Pfister orada en gelişmiş ideallerden birini görür.

Roma Katolik Kilisesine gelince, Freud'un konumlarına karşı hemen sakınımlı ve düşmanca bir tavır takınır ve *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme'den* bu yana (1905) bunu Freud'un kendi panseksüelliği olarak düşündüğünü bildirir. Bolşevik devriminden sonra kilise Freudculuğa Marksizm kadar, bu doktrinlerin ailenin varlığını tehdit ettiğini düşünerek tehlikeli olarak bakacaktır. Freud'un fikirlerine düşman olmasına karşın, özellikle de *Bir geleceğin yanılsaması*'nın yayımlanmasının ardından, Katolik kilisesi hiçbir zaman psikanalize karşı resmi bir yasak bildirisinde bulunmayacak, bununla birlikte daha çok bireysel taraf tutmalar aracılığıyla Rahip W. Schmidt'in 1930'lu yıllardaki eleştirel konuşmalarının tekrarlanması ya da rahip Oraison'unki gibi bireysel mahkûmiyetleri telaffuz ederek kınayışını ifade edecektir*. Vatikan II'nin konsilinden sonra 1960'lı yıllarda bir açılış belirir ama Cuernavaca

---

Marc Oraison (1950), *Vie chrétienne et problème de la sexualité*, Paris, Fayard, 1970. (ç. n.)

(Meksika) manastırı grubunun psikanalitik psikoterapi deneyimi, keşişlerin büyük çoğunluğu evlenmeyi tercih ettiğinden manastırın kapanmasıyla sona erer. VI. Paul bu deneyimi kınar, bununla birlikte *"Freudculuk karşısında bundan böyle bilginin laikleştirilmesine saygılı bir Kilisenin değişmez ilkesi olan düşmanca bir tarafsızlık benimser"* (Roudinesco ve Plon, 1997, s.241).

Psikanalistlerin hepsi ateist mi!

Bir Yanılsamanın Geleceği'nden bu yana ve Uluslararası Psikanaliz Derneği'nin üyelerini din sorusuyla ilgili özgür bırakmasına rağmen, bütün psikanalistlerin Freud gibi ateist olduklarını düşünmek çoğunlukla kabul gören bir fikir haline gelmiştir. Kabul edelim ki bu fikir psikanalistlerle ilgili konularda bilinen birçok önyargının bir parçasıydıysa da, psikanalistler bu görüşe itiraz ettiklerini çok az beyan etmişlerdir. Tam tersine bir psikanalist için bunun neredeyse iyi bir tarz olduğunu söyleyebiliriz; bu Freud gibi ateizmini açıkça duyurmak olmasa da en azından bu kanıyı yalanlamamak şeklindedir.

Aslında Hıristiyan inançlarının Freudcu keşiflerle uyumlu olduğunu ve bu noktada Freud'la hemfikir olmayabileceklerini aleni olarak duyuran psikanalistler enderdir. Kuzey Amerika'da 1930'lu yıllardan itibaren Katolik Psikanalist G. Zilboorg, Rahip Pfister'in konumuna benzer bir konum benimser: *"İyi ve cesur Katoliklerin psikanalizi Galileo'nun teleskopunu ve Kopernikçi sistemi inceledikleri ciddiyetle incelemek istedikleri ve klinik psikanalizde dinî inançlarına karşıt hiçbir şey bulamayacakları zamanların geleceğini söyleme tehlikesine giriyorum"* (1942, s.419). Fransa'da Maryse Choisy ve Françoise Dolto inançlarını saklamamış birkaç psikanalistin arasındaydılar. Dolto, *L'Évangile au risque de la psychanalyse* (Psikanalizin tehlikeye girmesi pahasına İncil) (1977-1978) ve *La foi au risque de la psychanalyse* (Psikanalizin tehlikeye girmesi pahasına inanç) (1981) adlı iki kitap yayımlamış ama inancını, tamamlanmamış kalan kişisel analizinin bir kalıntısı olarak değerlendiren meslektaşlarının eleştirilerine göğüs germek zorunda kalmıştır. *"[Analisti Laforgue] hastasını kutsal Söz, Simgesel, Özne, Kastrasyon, Yüce ilke halini alan tümgüçlülük arzusuyla yüzleştirmemiştir"* (This, 2002, s.462). Bazen psikanalistlerin her bir bireyin gizemi karşısında ihtiyatlı olmaktan vazgeçip, başkasının inancını yargılamak için bir otorite sözüne başvurdukları oluyor. Parisli Psikanalist René Diatkine'in psikanalistler ve Katolik rahipler arasındaki bir karşılaşma çıkışında Dominik rahibi bir keşiş hakkında yaptığı bir gözlemi hatırlıyorum: *"Rahip Plé kuşkusuz inancı olduğuna ikna olmuş ama bilinçdışında inanmadığını bilmiyor!"*.

Bu öğelerin ortaya koymak istediğim şeyi aydınlattığını yani bugün bile Freud'dan onca şey öğrenmiş psikanalistler için onun görüşünden bağımsız olarak kendilerinin ve hastalarının dinî inançlarını ilgilendiren bir görüşü belirtmelerinin zor olduğunu düşünüyorum. Aslında bana göre inanç psikopatolojik bozuklukların ifadesi olabiliyorsa da Freud'un düşünür göründüğü gibi nevroz ya da psikoz değildir, zira inancın yerleştiği zemin nevrotik ya da "normal" denilen bir insan olsun, analiz alanının dışındadır.

LAİK ANALİZ SORUSU, TARAFSIZ BİR ADAMLA GÖRÜŞMELER (S. FREUD, 1926c)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud *"La question de l'analyse laique..."* (Laik Analiz Sorusu...) fr. çev. J. Altounian, Paris, Gallimard, 1985 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XVIII, 1-92'ye gönderme yapmaktadır].*

Freud, bu eseri 1926'da hekim olmayan ve hekimliğin yasal olmayan uygulanışı nedeniyle takip edilen psikanalist Théodore Reik'ı savunmak için yayımlayacaktır. Başlangıçtan itibaren Freud, laik denilen analize yani hekim olmayanlar tarafından da uygulanan analize - Almancada *Laienanalyse*- sıcak bakıyordu. Reik'a açılan davanın sonuçlanmasını takiben Freud, "tarafsız" olan bir konuşmacıyla diyalog şeklinde yaptığı bu desteği yayımlar. Psikanalist olmak için özel bir formasyon takip edildiği ve öncesinde kişisel bir analizden geçildiği bakış açısını savunur. Ayrıca Freud sadece mesleği ilgilendirdiğini düşündüğü bu soruyla ilgili bir yasa koymanın hiçbir işe yaramayacağı kanısındadır. Kendisine analist için hangi formasyonun daha uygun olduğunu sorarak devam eder, zira bunun her halükarda, dahiliyeci ya da psikiyatr olsunlar, Üniversitenin hekimlere verdiği

eğitim olmadığını düşünür. İdeal bir psikanalitik öğretimin ne olması gerektiğini belirtir ve bunu analiz yüksekokullarının yaratılmasında görür: *"Ah evet, bir ideal, gerçekleşmesi gereken bir ideal gerçekleşebilir. Bizim öğretim Kurumlarımız, her türlü toyluklarına rağmen böylesi bir gerçekleşmenin yine de şimdiden başlangıcıdır"* (1926e, s.80).

Ama laik analiz sorusu hemen kızışacaktır, zira Brill'in etkisindeki Amerikalı psikanalistler tıp eğitimi olmayan psikanalistlere uygulama alanının tamamen yasaklanması konusunda ısrarcı olmalarına karşılık, aralarında hekim olmayanların bulunduğu Viyanalı psikanalistler Freud'un tarafını destekliyorlardı. Innsbruck Kongresi öngörüsündeki E. Jones, Uluslararası Psikanaliz Birliği içinde seçkin psikanalistlerden 28 makalenin gelmesini sağlayan kapsamlı bir soruşturma başlatır ve bu makaleler *Internationale Zeitschrift* ve *The International Journal of Psycho-Analysis*'de yayımlanır. Freud, kendi katkısında hekim olmayanlar tarafından uygulanan analiz lehindeki konumunu yeniden doğrular. 1927'de gerçekleşen kongre sırasındaki tartışmalardan kesin bir sonuç çıkmaz ve kararın bundan böyle her kurumun kendi uzlaşımına bırakılması kararlaştırılır. Birçok kurum Freud'un konumunu benimser ama Amerika Birleşik Devletleri'nde sadece hekim olanlar Amerikan Psikanaliz Birliği (APA) tarafından kabul edilirler. Ancak 1985'de açılan ve sonucun olumlu olduğu uzun bir davadan sonra doktor olmayan psikanalistlerin bazı dernekleri Amerikan Psikanaliz Birliği ve Uluslararası Psikanaliz Birliği (API) tarafından kabul edilirler.

Laik analiz sorusuyla birlikte formasyon sorusu da ortaya çıkar ve sert bir şekilde tartışma konusu yapılan bu iki konu üzerindeki fikir ayrılıkları Uluslararası Psikanaliz Birliği'ni 1920li yılların sonunda neredeyse parçalar hale gelir. 1932'de hummalı tartışmalardan sonra Wiesbaden Kongresi'nde üyelerin seçim kıstaslarının laik analiz konusunda olduğu gibi Birliğe bağlı olan her derneğin kendi önceliğine bırakılmasına karar verilir. Jones bu anlaşmadan memnundur, zira psikanalitik hareketin birliğini korumak için çokça çaba harcamıştır. Freud için bu büyük bir hayal kırıklığıdır, çünkü birbirine karşıt olanların psikanaliz formasyonuna başlamak için API'ye bağlı tüm kurumların ortak ölçütleri benimsemesi fikrinde bir sonuca ulaştıklarını yaşarken görmeyi umuyordu.

Freud'un kavramlarının kronolojisi

Çocuksu keder - bilim - din - dinî fikirler - düşüncenin tüm güçlülüğü - evrensel takıntı nevrozu - uygarlık - yanılsama.

UYGARLIĞIN HUZURSUZLUĞU

S. FREUD (1930a)

PSİKANALİZE YENİ GİRİŞ KONFERANSLARI

S. FREUD (1933a [1932])

İnsani koşul üzerine karamsar ya da açık bakış

Uygarlığın Huzursuzluğu, 1926'da _Laik Analiz Sorusu_'yla başlayan ve 1927'de _Bir Yanılsamanın Geleceği_'yle devam eden üçlemenin sonuncusu olur. Freud bu eserde belirsizlik olmaksızın onun gözünde dinî duygunun sıkı sıkıya laik bir kökene sahip olduğunu ve sadece bireysel psikolojide demirlenebileceğini yeniden doğrular. Ateizmi yeniden yinelenen bu meslekten sonra Freud, insani varlığın onu korumaya ve paradoksal olarak da onu yıkmaya yazgılı olduğu uygarlıkta meşgul olduğu henüz olgunlaşmamış dengeyi inceleyen gözü pek bir senteze girişir. Bu denge, yaşam dürtüsü ve Freud'un giderek daha fazla inandığı ölüm dürtüsü arasındaki temel çatışmadan başka bir şey değildir. Uygarlık, toplumun uyumunu korumak amacıyla bireylerin cinsel ve saldırgan dürtülerini kısıtlamasından dolayı, tek tek mensuplarıyla çatışmaya girer; çünkü eğer isyan ederlerse uygarlığa zarar verebilirler. Ama - aslında Freud'un varmak istediği yer burasıdır- dış gerçeklikte birey ve uygarlık arasında tanıklık ettiğimiz çatışmanın karşı noktasında, her bireyin ruhsallığında oynanan bir çatışma vardır. Söz konusu olan -daha önceleri dışsal otoriteden olduğu gibi bundan böyle endişe duyulan- üstbenliğin dayatmaları ve bireyin çıkarlarını temsil eden benlik arasındaki çatışmadır. Freud'a göre bilinçdışı çatışmanın sonucundaki bilinçdışı suçluluk duygusu kaynağını _"uygarlığın huzursuzluğu"_nda bulur. Kendisinde barınan yaşam ve ölüm dürtüsü arasındaki çatışmanın belirsizliklerine olduğu kadar, kendi yanılsamalarına da terk edilmiş insani koşulun eğretiliğini hesaba katar.

Biyografiler ve tarih

1929'daki büyük depresyon ve Almanya'da Nazizmin yükselişi

Freud'un Berchtesgaden'deki yaz tatili sırasında Uygarlığın Huzursuzluğu'*nu yazmaya girişmesi, "okyanussal duyguyu" dinî duygunun temel kaynağı olarak gören Romain Rolland'ın önerisi üzerinedir. Bu eser çoğunlukla karanlık ama açık görüşlü sosyolojik bir vasiyetname gibi düşünülür. Eserin sonlandığı, özellikle de Freud'un kendisini, teknolojinin insanlara sonuna kadar yok etmeyi sağlamasından itibaren, insanlığın geleceği üzerine sorguladığı daha çok karamsar olan not, haklılığını göstermekte gecikmeyecektir. Zira el yazısının teslim edilmesinden bir hafta önce, 29 Ekim 1929 Salı günü, Batı dünyasını sürekli olarak iflaslar, işsizlik ve de sefalet alayıyla birlikte Büyük Depreyona sürükleyen New York Borsa Binası yıkılır. 1930 tarihli* Uygarlığın Huzursuzluğu, *anında bir yayıncılık başarısı kazanacak ve hızlıca birçok dile çevrilecektir. Bir sene sonra, 1930 Eylül'ünde Nazi partisi Reicstag'da ezici bir çoğunluk sağlayarak Adolf Hitler'e gücün yolunu açar. Bu tehlikeli olaylar Freud'u*

1931'de kitabının sonuna yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasındaki çatışmadan çıkışla ilgili bir nebze umuda açılan bir cümle eklemeye yöneltir: "Ama başarıyı ya da başarısızlığı kim tahmin edebilir?" (s.107 [333]). *Arnold Zweig'a yazdığı bir mektupta, kötümserliğini açıkça belli eder:* "Karanlık zamanlara doğru gidiyoruz. Yaşlılığın gevşekliğiyle sıkıntı duymamam gerekirdi ama yedi torunuma acımaktan kendimi alıkoyamıyorum" *(Freud'dan Arnold Zweig'a, 7 Aralık 1930).*

Bu eserde ele alınan temaların bir taslağı daha önceleri "Uygarlaşmış cinsel ahlak"*ta (1908d), sonraları* "Savaş ve ölüm üzerine güncel düşünceler"*de (1915b) çizilmiştir ve ileride* "Neden savaş?" *(1933b) makalesinde yeniden işleneceklerdir.*

"Kultur": Uygarlık mı kültür mü?

"Kültür" ve "uygarlık" terimleri Freud tarafından bu eserde bir farklılık yapılmaksızın kullanılmıştır ve bu birçok çevirmen için sayısız tartışmaya yol açmıştır zira anlamları yazarlara, çevirmenlere ve içinde bulunulan zamana göre çok farklı yorumlanmıştır. Bu tartışmalarla ilgili bir fikir vermek için Freud'un bu makalede her iki terim Almancada bulunsa bile "Zivilisation" teriminden çok daha sık kullandığı "Kultur" terimine verdiği anlam üzerinde biraz duralım. Hatırlayalım ki Bir geleceğin yanılsaması*'nda "Kultur"den ne anladığının geniş bir betimlemesini zaten vererek, açıkça* "uygarlığı kültürden ayırmayı" *uygun bulmadığını bildirmiştir (1927c, s.8 [160]).* Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda bu iki terimi ilk bakışta birbirinin yerine kullanır gibi gözükse de, iyi baktığımızda "Kultur" kavramının kendisinde bile bir ayrım oluşturduğunu görebiliriz:* "[die Kultur] bir taraftan insanların doğa güçlerini kontrol edebilmek için kazandıkları bilgi ve iktidarın tamamını ve bu güçlerden insani ihtiyaçları tatmin etmeye elverişli faydaları fethetmeyi; diğer taraftan ulaşılabilir malların paylaşımını düzenlemek için gerekli hükümlerin tamamını içerir" *(s.8, [160]). Kültür ve uygarlık arasındaki bu ayrım, kültür -*" bir uygarlığın entelektüel yönünün bütünü" *ve uygarlık -*"insan toplumlarının (doğaya ve barbarlığa karşıt olarak) kazanımlarının tamamı" *arasında kabul edilen genel ayrıma uyar (Robert Sözlüğü). Fikirlerin, özellikle de felsefi ve insani bilimlerin evrimi, daha önceleri "uygarlık" olarak belirttiğimizi aşamalı olarak "uygarlık" tanımlamasının içine sokmamızı sağlamıştır ve bu görünüşe göre Freud'un da takip ettiği bir evrimdir.* Freud'un Bütün Eserleri*'nin çevirmenlerini yeni bir başlığı tercih etmelerine teşvik eden de budur "Kültür ve Huzursuzlukları" (A. Bourguignon, P. Cotety, J. Laplanche ve F. Robert, s.91-93).*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1930a) *Malaise dans la Civilisation* (Uygarlığın Huzursuzluğu) fr. çev. Ch. ve J. Odier, Paris, PUF, 1971 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XVIII, 245-338'e gönderme yapmaktadır].*

"Okyanussal duygu": Çocuksu arzunun tortusu

Bir Yanılsamanın Geleceği'nin yayımlanmasından sonra yazar Romain Rolland, Freud'un bu eserde dinsel enerjinin öznel kaynağı olarak düşündüğü ve kendisinde de sık sık yaşayan "okyanussal duyguyu" hesaba katmamasına üzülmüştür: *"Bu duygu,* der Freud, *bunu memnuniyetle sonsuzluk duygusu, sınırsız, bitimsiz, tek kelimeyle "okyanussal" bir şeylerin duyumu olarak adlandırırdı"* (s.6 *[249]*). Freud arkadaşına *"Büyük Tamda çözünmeyen bir birlik ve evresele aidiyet duygusuna"* benzer bir duyguyu hiçbir zaman deneyimlemediği cevabını vererek başlar (s.7 *[250]*). Bununla birlikte bu duygunun psikolojik kökenlerini araştırmak için bu fırsattan yararlanır. Freud bunu yeni doğanın ilk

duygusal deneyimlerinde keşfeder. Ona göre yaşamın başlangıcında yeni doğan benliğini henüz dış dünyadan farklılaştıramaz ve anne memesiyle belirli aralıklarla teması, aşamalı olarak benliğinin *"dışında"* yer alan bir *"nesne"* olduğunu keşfetmesini sağlar. Istırabın ve tatminsizliğin ilk deneyimleri süt çocuğunun hoşnutsuzluğun kaynağını kendi dışına atmasına ve haz kaynağını kendinde korumasına yol açar. Böylelikle kendisine gerçeklik ilkesinden beliren dış dünyaya karşıt olarak, haz ilkesinden beliren bir *"haz benlik" (Lust-Ich)* oluşturur: *"O halde benliğin dış dünyadan kopması bu şekildedir. Ya da daha kesin olarak: benlik başlangıçta her şeyi içerir, daha sonra dış dünyayı dışarıya atar. Sonuç olarak benliğimizin güncel duygusu çok daha geniş, her şeyi kapsayacak kadar geniş ve benliğin ortamıyla daha mahrem birleşmesine denk gelen bir uzamın duygusunun adeta daralmasının kalıntısından başka bir şey değildir"* (s.10 *[253]*). Freud için okyanussal duyguya denk gelen sınırsızlığın duyumsanışı, yetişkinde süt çocuğu tarafından deneyimlenen ilkel birleşme duygusundan artakalana denk gelecektir. Freud, bu durumda okyanussal duyguyu gerçekten her dinî ihtiyacın kaynağı olarak düşünebilir miyiz diye sorar. Bu fikri kabul etmez ve bireyin dinî ihtiyacının çocukluk bağımlılığından ve koruyucu babanın nostaljisinden doğduğunu saptar. Böylelikle Freud'a göre Romain Rolland'ın bahsettiği dinî duygu birincil değil, insanın telkin bulmak için benliğin dış dünyanın tehlikelerine karşı tehdit edilmiş hissetmesini inkar eden ikincil ihtiyacı olacaktır.

Varlığın amacı: Mutluluğu aramak ve ıstıraptan kaçınmak

Freud, *Bir Geleceğin Yanılsaması*'nda (1927c) her dinî sistemin dünyanın bilmecesini aydınlatmada iyiliksever bir Tanrı'nın yaşama göz kulak olduğundan ve ölümden sonra hayat sözünü verdiğinden emin olma amacında olduğunu hatırlatarak devam eder. Ama Freud için varoluşun amacının bu kavranışı çocuksul doğadadır ve ölümlülerinin büyük çoğunluğunun çocukluğa saplanıp kalma olarak gördüğü bu dinî evreyi aşamadıkları fikrinden üzüntü duyar. Eğer dinin önerdiği amacı elersek, bu durumda varlığın amacı ne olacaktır diye sorar. Freud için yaşamın amacını belirleyen haz ilkesidir. Ama eğer bu program insanın mutlu olmasını içeriyorsa, gerçekleştirilemeyecek olduğu da aşikârdır. Buraya tam olarak ulaşamamakla birlikte, eğer mutluluğu arıyorsak önümüzde iki yol belirir: ya zevk arayışının yolu ya da ıstıraptan kaçınmanın yolu. Bu yollar çoklu ve çeşitlidir ve Freud bunlardan bazılarına değinir: Bütün ihtiyaçların sınırsız doyumu, gönüllü olarak toplumdan uzaklaşmak, madde bağımlılığı, doğu bilgeliğinin öğrettiği gibi dürtüsel yaşamın kontrolü, bilim, sanat ya da estetik yoluyla yüceltme. Ama sonuç hayal kırıklığı yaratır, zira Freud'a göre aşk bile bir hayal kırıklığı ve ıstırap kaynağıdır. Sonunda, geriye nevrozda ve psikozda bulabildiğimiz en son sığınak kalır... Mutluluk arayışının aslen bireysel bir soru olduğuyla sonuçlandırır: *"Burada hiçbir tavsiye hepimiz için geçerli değildir, her birey mutlu olabileceği yolu kendisi aramalıdır"* (s.30 *[270]*). Freud, onun gözünde mutluluk arayışına ve ıstıraptan kaçınmaya önemli bir engel teşkil eden dinin tehlikeli rolü üzerinde 1927'deki *Bir geleceğin yanılsaması*'ndan çok daha keskin bir yargıda bulunarak sonuçlandırır: *"Yöntemi yaşamın değerini azaltmak ve gerçek dünyanın imgesinin hezeyanlı tarzda biçiminin bozulmasını içerir, zekanın yıldırılması mantığını güden yöntemler. Bunun karşılığında yandaşlarının güçlerini ruhsal çocuksuluğa sabitleyerek ve onların ortak bir hezeyanı paylaşmalarını sağlayarak din, insan varlığının bir kısmını bireysel bir nevroz geliştirmekten korur, ama hemen hepsi bu"*. (s.31 *[272]*).

Uygarlık ondan beklediğimiz mutluluğu getirmekte başarısız olur

Neden mutlu olmak insanlar için bu kadar zordur? Öyle görünüyor ki uygarlığın kendisi bunun nedenlerindendir, zira bizi korumakla yükümlü olduğu insani ıstıraptan bizi haberdar etme konusunda başarısız olur. Uygarlık devamlı bir ilerleme anlamına gelmez, çünkü kültürün ve de modern teknolojinin ilerlemelerinin sözlerini tutamadıklarını saptarız; bu günümüz uygar insanının deneyimlediği hoşnutsuzluğun temel nedenidir: *"Günümüz uygarlığında kendimizi rahat hissetmiyoruz"* (s.36 *[276]*). Ama her şeyden

önce uygarlık dediğimiz nedir? *"Uygarlık teriminin [Almancada "Kultur"] atalarımızın hayvan durumundan bizi uzaklaştıran ve iki amaca hizmet eden eserlerin ve düzenlemelerin tamamı olduğunu söylemek yeterlidir: İnsanın doğaya karşı korunması ve insanların kendi aralarındaki ilişkilerin kurallara bağlanması"* (s.37 *[276]*). Şüphesiz uygarlığın niteliklerinin zaferleri olarak değerlendirilen bilimsel ve kültürel ilerlemeler sayısızdır, ama bu kazanımlar bununla birlikte insanı daha mutlu kılmamıştır. Buna karşılık uygarlık onu oluşturan her bireye grup uyumunu koruma amaçlı -cinsel ve saldırgan- içgüdüsel dürtülerinin sınırlandırılmasını dayatmayı başararak kararlı bir adım atmıştır. Uygarlık o halde Freud'a göre temel olarak içgüdüsel dürtülerden bir vazgeçiş temeline dayanır ve aynı zamanda bireyin uygarlığa karşı düşmanlığının nedeni olan bu *"kültürel vazgeçiş"*, insanlar arasındaki sosyal ilişkileri düzenler.

Aile ve cinsellik: Hem uygarlık için hem de uygarlığın karşısında

İlkel zamanlardan bu yana mutluluğun ilk örneği olan aşk, uygarlığın temelini oluşturur. Aslında ailenin başlangıcında olan, bir erkekle kadını birleştirdiği gibi bir çocuğu da ebeveynlerine bağlayan aşktır. Aileyi kuran bu aşk, genital cinselliğin tatminine ve *"amaçlar bakımından ketlenen"* şefkate izin vererek uygarlıkta hükümranlığını uygulamaya devam eder. Bu sonuncusu, Freud için ailenin üyelerini birleştiren, arkadaşlığın ve toplulukların temelini oluşturan aşkın bir biçimini temsil eder. Ama evrim sırasında topluluk ve aile arasına kaçınılmaz olarak bir çatışma yerleşmiştir: Topluluk insanları bir araya toplamak isterken, aile bireyleri bırakmak istemez. Kadınlar zorunlu olarak bu çatışmanın içindedirler: *"Üstelik kadınlar uygarlaştırıcı akıma karşı çıkmakta gecikmezler (...) Ailenin ve cinsel yaşamın yararını destekledikleri halde gittikçe daha da fazla erkeklerin işi haline gelen uygarlık eseri erkeklere her zaman daha zor görevler dayatacaktır ve içgüdülerini yüceltmeye zorlayacaktır, kadınların daha az yetenekli oldukları yüceltmeye"* (s.55 *[290]*). İkinci plana atılan kadınlar böylelikle Freud'a göre uygarlığın zorunluluklarına karşı düşman hale gelirler. Uygarlık cinsel yaşama başka kısıtlamalar da dayatır, sadece genital cinsel olgunluğa ulaşmış bireyin seçimini karşı cinsle sınırlayarak cinsel nesne seçimini kısıtlamaz ama dahası genital-dışı cinsel doyumların birçoğunu sapkınlık olarak yasaklar. Geriye o halde heteroseksüel ve genital aşk kalır, ama bu da sadece monogamiyi kabul eden ve cinselliği sadece *"çoğalmanın temsilcisi sıfatıyla"* (s.57 *[292]*) hoş karşılayan uygarlığın dayattığı sınırların altında kalır. Başka bir deyişle insanın cinsel yaşamı uygarlık tarafından ağır biçimde yaralanmıştır, bu da mutluluk kaynağı olarak aşkın ve cinselliğin değerini bir o kadar azaltır.

Saldırganlığın rolü: "İnsan insanın kurdudur"

İnsan mutluluğunu bulmak için birçok zorluk deneyimliyorsa, bu uygarlığın bireye sadece cinsel dürtülerinin tatmininden değil, aynı zamanda saldırgan dürtülerinin tatmininden de vazgeçme fedakârlığını dayatmasındandır. Aslında Freud, *"insanın saldırıya geçildiği sürece kendisini savunan, kalbinde aşka susamış bu kalender varlık olmadığını"*, aynı zamanda saldırgan bir varlık olduğunu da gösterir (s.64 *[297]*). Gerçekten de her insan varlığı benzeri karşısındaki saldırganlığa güçlü bir eğilim saklar ve kendisini diğerini yok etmekten alıkoyamaz. Romalıların zamanında söyledikleri şu sözü hatırlatır: *"Homo homini lupus"* (İnsan insanın kurdudur) (s.65 *[298]*). Saldırganlığı uzaklarda aramaya gerek yok, zira herkes onu kendisinde taşıyor: *"Kendimizde açığa çıkarabileceğimiz ve haklı olarak bir başkasına atfettiğimiz bu saldırganlık eğilimi, yakınımızla olan ilişkilerimizin bozulmasındaki temel etkendir, uygarlıktan onca çaba isteyen budur"* (s.65 *[298]*). Bu nedenle uygarlık, insani saldırganlığı sınırlandırmak için her türlü çabayı göstermek ve eğer yıkımla sonlanmak istemiyorsa bir etik inşa etmek durumundadır. "Medeni" etiğin cinsel yaşama sınırlamalar getirmesi ve yakınını kendin gibi sevmek idealini yüceltmesi bundandır. Bu önergelere rağmen uygarlık, yasalarıyla ne ideal bir toplumu kabul ettirmeyi ne de insanın yakınına duyduğu kötü niyetini engellemeyi başarabiliyor. Örneğin komünizm

insanın sadece iyi olduğunu iddia ettiğinde bir yanılsamadan ibarettir. Diğer bir örnek de Freud'un *"küçük farklılıkların narsisizmi"* olarak adlandırdığı, aynı sitenin yerlilerinde ya da komşu iki ülkede olduğu gibi birbirlerinden sadece küçük farklılıklarla ayrışan topluluklarda gözlemlenen düşmanlıktır. Şüphesiz ihtiyaçlarımızı daha çok tatmin etmeye elverişli değişikliklerin uygarlıkta meydana gelmesini umabiliriz, ama bilelim ki *"var olan bazı zorluklar zaten uygarlığın özüne bağlıdır ve herhangi bir reform girişimiyle dirençleri kırılamaz"* (s.70 *[302]*).

Uygarlığın evrimi: Yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasındaki savaş

Uygarlığın insanı mutlu kılmasının imkânsızlığı aslında yakinen insanın doğasına bağlıdır ve bunu açıklamak için Freud, yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasında temel bir çatışma inşa eden ikinci kuramına çağrıda bulunur. Son zamanlardaki hipotezlerinin geçerliliğine olan inancını yeniden doğrular: *"(...) zamanla başka bir şekilde düşünemeyecek kadar büyük bir güçle kendilerini bana kabul ettirdiler"* (s.75 *[305]*). Görüşlerini uygarlık sürecine uygulayan Freud, saldırganlığın ilkel içgüdüsel ve otonom eğilimlerden ve uygarlığa engel teşkil eden temel unsurlardan biri olduğu sonucuna varır. Bu saldırgan dürtü süreğen olarak Eros'un yanında beliren ölüm dürtüsünün temsilcisidir: *"Bundan böyle uygarlığın evriminin anlamı bence karanlık olmaktan çıkıyor: Uygarlık bize eros ve ölüm arasındaki, yaşam içgüdüsü ve yıkım içgüdüsü arasındaki savaşı insan cinsinde seyrede geldiği gibi göstermektedir"* (s.78 *[308]*).

Üstbenlik, dışsal otoritenin içselleştirilmesi

Eğer uygarlık saldırganlık ve yıkıcılık tarafından tehdit ediliyorsa, o halde uygarlığın bu dürtüleri baskılamak için elinde bulundurdukları araçlar nelerdir? Freud'a göre en etkili araç uygarlığın birey yani üstbenlik tarafından içselleştirilmesidir. Benlik ve üstbenlik arasındaki gerilim bu durumda *"suçluluğun bilinçli duygusu"* olarak tercüme edilebilir ve *"cezalandırılma ihtiyacı"* davranışıyla açığa çıkabilir. Suçluluk duygusunun iki kökeni vardır: Dışsal bir otorite karşısındaki kaygı ve üstbenlik karsısındaki kaygı. Üstbenlik karşısındaki kaygı koruyucu kişinin sevgisinden mahrum kalma endişesi biçimi altında deneyimlenir. Başlangıçta, diye devam eder Freud, üstbenliğin katılığı genellikle dışsal otoriteden kaynaklanır ama gelişimle birlikte dışsal otorite içselleştirilir ve ruhsallıkta bireysel üstbenliğin kurulmasını sağlar. Dışsal bir otorite karşısında fikirlerimizi halen saklayabilirsek de, içselleştirilmiş üstbenlik karşısında birey hiçbir şey saklayamaz: *"İkinci vakada suçluluk duygusunun ve cezalandırılma ihtiyacının nedeni olarak kötü eylem ve kötü niyet arasında bir eşitlik [var]. Bilinç tarafından saldırganlık, otorite tarafından saldırganlığı sürdürür"* (s.85 *[315]*).

Üstbenlik tarafından benliğe uygulanan saldırganlığın böylesi bir katılıkla kendini göstermesi nereden kaynaklanmaktadır? Freud'a göre üstbenliğin aşırı ciddiyeti, çocuk tarafından ebeveynleri karşısında deneyimlenen saldırganlığın kendisine karşı çevrilmesinden kaynaklanır. *"Üstbenlik ve benlik arasındaki ilişki, bir zamanlar henüz bölünmemiş benlikle dışsal bir nesne arasında gerçekten var olan ilişkinin yeniden üretilmesidir, ama bu arzu tarafından tersine çevrilmiştir. Ve bu çok tipiktir. Bununla birlikte temel farklılık, üstbenliğin kendisine atfettiğimiz katılığının kökeninin artık ya da o kadar da onun tarafından deneyimlemediğimiz ama tam da bu üstbenliğe karşı dönmüş kendi saldırganlığımız olmasında yatar"* (s.87 *[317]*). Bu özellikle ebeveynlerin katılığı ve üstbenlikten gelen katılık arasında doğrudan bir ilişki gözlemleyemediğimizi açıklayan şeydir: *"Deneyim bize bir çocuğun geliştirdiği üstbenliğin katılığının hiçbir şekilde maruz kaldığı bakımın katılığını yansıtmadığını gösterir"* diye saptar Freud ve burada açıkça Melanie Klein'ın ve diğer İngiliz yazarların çalışmalarına gönderimde bulunur. Üstbenliğin saldırganlığının iki biçimi, baba tarafından uygulanan cezalandırılma korkusu ve çocuğun babasından intikamında olduğu gibi birbiriyle birleşir ve birbirini tamamlar. Üstelik filogenetik unsuru da hesaba katmanın söz konusu olduğunu ekler Freud, zira suçluluk duygusu ilkel kabilenin

babasının oğullarına estirdiği terörle güçlendiği gibi, oğulların babalarının ölümüne sebep olmaktan dolayı duydukları vicdan azabıyla da güçlenir. Daha sonrasında kökensel çiftedeğerliliğin çatışması sadece birey ve üstbenlik arasındaki bir çatışma olarak değil, aynı zamanda benliğin üstbenlik karşısında deneyimlediği çiftedeğerli bir duygu olarak bireysel düzlemde yeniden bulunur: deyimin de söylediği gibi, *"Aşk ve ölüm arzusu arasında bitmeyen kavga"* (s.91 *[320]*).

Günümüz uygarlığı özyıkımı engelleyebilecek mi?

Bu çalışmanın amacı, suçluluk duygusunun uygarlığın gelişiminin temel sorunsalını oluşturduğunu göstermektir. Uygarlığın her ilerleyişi mutluluk kaybıyla ve suçluluk duygusunun güçlenmesiyle ödenmektedir. Suçluluk duygusu genellikle olduğu haliyle tanınabilir değildir, büyük oranda bilinçdışı kalır ya da *"başka sebepler atfettiğimiz bir hoşnutsuzluk, memnuniyetsizlik olarak belirir"* (s.95 *[232]*). Bireysel bir üstbenlik olduğu gibi, Freud'a göre katı ideal zorunluluklar koyan ve gerçekleşmediklerinde aynı şekilde hemen *"ahlaki bilincin kaygısıyla"* cezalandırılan *"uygarlaşmış topluluğun üstbenliği"* de (*Kultur-Überich*) vardır (s.103, *[329]*). Çoğunlukla bu zorlamalar, özellikle de kolektif etikten gelenler, aşırıdır ve de bireyde isyan duygusunu ya da nevrozu kışkırtırlar ya da yine mutsuz kılarlar. Bundan dolayı kendimize uygarlıkların birçoğunun -ve hatta insanlığının tümünün- uygarlık sürecinin bizzat etkisi altında *"nevrotik"* hale gelip gelmediklerini sorabiliriz. Geleceğin insan türüne ayırdığı yazgıya gelince, Freud burada ne terapötik bir çözüm ne de teselli sunmadığının bilincindedir. Daha ziyade kötümser bir saptamayla sonlandırarak, bu soruyu açık bırakır: *"Uygarlığın ilerlemesi toplum hayatında insani saldırgan dürtüler ve özyıkım tarafından yaratılan karışıklıklara hükmedebilecek mi ve de hangi ölçüde! Bu bakış açısından günümüz zamanı belki de özel bir dikkati hak ediyor. Bugün insanlar doğanın güçlerinin hâkimiyetini çok uzaklara taşıdıklarından ancak onların yardımıyla kendi köklerini kazımak kolay hale gelmiştir. Bunu gayet iyi biliyorlar ve halihazırdaki taşkınlıklarını, mutsuzluklarını ve kaygılarını büyük bir kısmıyla açıklayan budur"* (s.107 *[333]*).

Nükleer terörden uluslararası terörizme

Uygarlığın Huzursuzluğu hızlıca büyük bir gürültü kopardı ve psikanalistlerin olduğu kadar halkın da tepkilerine neden oldu. Etkilerinden biri psikanalistler arasında Freud'un artık bir hipotez olarak değil, kuşku götürmez bir açıklık olarak bahsettiği ölüm dürtüsüyle ilgili bir tartışma başlatmaktı. Ama bununla birlikte Freud, yakın öğrencileri tarafından bile bu fikirlerinde o kadar da takip edilmemiştir. Örneğin Jones, saldırganlık kavramından ölüm dürtüsü kavramına geçişte aşırı bir genelleme görüyordu, buna karşılık Pfister, söz konusu olanın yaşamsal bir gücü betimlemek için kullanılan sıradan bir metafor olduğunu düşünüyordu.

Freud'un son sayfada sözünü ettiği, insanların soyları tükenene kadar kendilerini yok etme ihtimalleri, nükleer silahların gelişiminden bu yana oldukça özel bir anlam kazanmıştır. Bundandır ki yükselen bu tehlike karşısında psikanalistlerden bazıları, biri İngiliz *Psychoanalysts and the Prevention of Nuclear War* (PPNW) ve diğeri uluslararası olmak üzere, *International Psychoanalysts against Nuclear war* (IPANW), seslerini duyurmak için iki örgütte toplanmışlardır. Şüphesiz SSCB'nin dağılmasından ve soğuk savaşın bitmesinden itibaren veri değişmiştir ama özünde değil. Bu psikanalistler arasında Hanna Segal'in aldığı ve uygarlığa yük bindiren çok çeşitli tehditleri -sadece atom bombası tehdidini değil- kuşatan sessizliği kaldırmaya yönelik konumlara değineceğim. Görüşleri psikoz gibi, grupların işleyişini içeren psikanalitik katkıları da dikkate alır: *"Eğer bireyler grupların yaptığı gibi davransalardı*, der, *çıldırmış kategorisinde sınıflandırılırlardı"* (2002, s.33-35). Ayrıca Segal, muhatapların hepsi mutlak bir yıkımdan çok korktuklarına göre soğuk savaş sırasındaki (Bioncu anlamıyla) *"temel hipotez"* savaşın imkânsız olmasıdır diye düşünür.

Bugün, Amerika Birleşik Devletleri tarafından yönetilen Sovyetler Bloğu ve Batı arasında var olan sözde-denge yıkılmış ve Amerika'nın yenilemezliği 11 Eylül 2001'de ciddi olarak

sarsılmış ve bunun sonucunda da alışılmadık bir kaygı, korku ve belki de suçluluk su yüzüne çıkmış durumda. İşte Segal'in yaptığı analiz: *"Öyle inanıyorum ki, 11 Eylül yüksek derecede simgeseldi. Parçaları ayrılmış ve bazen de psikotik bir terörden tamamen çözünmüş bir dünyanın, bir o kadar da büyük bir karmaşanın içine düştük: Dostlarımız kimler! Düşmanlarımız kimler! Hangi taraftan saldırıya geçecekler! (...) Ve içeride de düşmanlarımız var mı! Söz konusu olan kişisel gelişimimizdeki en ilkel terördür, sıradan bir ölüm anlamında değil ama bir bakıma düşmanlık tarafından kirletilmiş kişisel çözülme görüşüdür. Ve bu durum eğer denkleme Tanrı da dahil oluyorsa, daha da berbattır. Muhafazakâr Hıristiyan Armegeddonlar'ın* dileği bugün muhafazakâr İslamcılarla eşitlenmiş durumda. Akıl sağlığımız sınırsız bir güç, mutlak kötülük ve kutsallık hezeyanıyla nitelenen bir iç dünya tarafından tehdit ediliyor. Maalesef ki bir de Altın Boğa'yı [parayı ve küreselleşmeyi, ç.n.] hesaba katmak zorundayız"* (2002, s.35).

PSİKANALİZE YENİ GİRİŞ KONFERANSLARI (S. FREUD, 1933a [1932])

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1933a) *Nouvelles Conférences d'Introduction à la Psychanalyse* (Psikanalize Yeni Giriş Konferansları) fr. çev. R. -M. Zeitlin, Paris, Gallimard, 1984 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XIX, 83-268'e gönderme yapmaktadır].*

1932 senesi boyunca *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nu yayımladıktan iki sene sonra Freud 1916 ve 1917'de Viyana Üniversitesi'nde verilmiş konferans dizisinin devamı olarak yayımladığı *Psikanalize Giriş Dersleri*'ni (1916-1917) kaleme alır. 1916-1917 konferansları Freud için psikanalize1915'teki başlangıcından bu yana geriye dönük bir göz atma biçimi oldukları gibi, *Yeni Giriş Konferansları* da *"1920li yılların dönemeci"*nin sonraki getirileri ışığında kuramı yeniden güncellemektir. 1932'deki eser böylelikle Freud için yeni bir sayfa, sondan yaklaşan bir yaşamın yeni sayfasını çevirme biçimini oluşturuyordu.

1916-1917 ve 1933'de yayımlanan *Yeni Giriş Konferansları* arasındaki devamı belirtmek için Freud bölümlerin numaralandırılmasını kesinti yapmaksızın, *Yeni Giriş Konferansları*'nın birinci bölümü "bölüm XXIX" olacak şekilde sürdürür. Önsözünde okuyucuya hastalığının önceki gibi halka açık dersler vermesini engellediği ve de bu sayfaları kurgusal bir dinleyiciye yönelttiği uyarısında bulunur. Ama 1933'deki eser, 1916-1917'dekinden farklı bir kitleyi ilgilendirecektir. Freud, 1932'de bilgili, önceki Freudcu kavramsallaştırmalardan haberdar bir kitleye ulaşır. Bugün de aynı şey söz konusudur, zira neyin yeni olduğunu değerlendirmek için okuyucu zaten psikanalizin kronolojik gelişiminin bilgisini metin yorumlamasından doğan özelleşmiş çalışmayla iyi bir şekilde kazanmış olmak durumundadır. Kendime ayırdığım sınırlar içinde burada sadece sonraki getirilere değineceğim. Örneğin Konferans XXIX benlik, altbenlik, üstbenlik yeni kavramlarını bilinçdışı kavramsallaştırmasının içine özümsemeye çalışır. 1933'den itibaren Freud, bilinçdışını önceki gibi sadece bir mercii olarak değil -"Bilinçdışı"-, bir nitelik olarak da düşünür. Freud ayrıca bu metinde analizin amacını meşhur bir formülle özetler: *"Altbenliğin olduğu yerde, Benlik oluşmalıdır"* (s.110 *[163]*, *"Wo es war soll ich werden"*, GW XV, s.86). Kadınlığa ayrılmış Konferans XXXII'de Freud, kız çocuğunun annesiyle olan Oedipus öncesi bağlılığının rolüne olduğu gibi, bu erken annesel bağa eşlik eden bedensel bakımların önemine de vurgu yapar. Sözlerini kadının psikanaliz için bir "bilmece" olarak kaldığını itiraf ederek sonlandırır.

Freud'un kavramlarının kronolojisi

Din, dinî fikirler - kültür - okyanussal duygu - özyıkım - saldırganlık - uygarlık - üstbenlik (çocukta üstbenliğin katılığı) - üstbenlik ve uygarlık.

* Armageddon, yeryüzünü her türlü kötülükten silmek ve Aydınlık ve bahtiyar Yeni Düzene yol açmak için Tanrı tarafından yürütülen savaştır. (Segal, 2002, s. 34)

"NEVROZ VE PSİKOZ"
S. FREUD (1924b)

"NEVROZDA VE PSİKOZDA GERÇEKLİĞİN KAYBI"
S. FREUD (1924e)

"OLUMSUZLAMA"
S. FREUD (1925h)

"CİNSİYETLER ARASINDAKİ ANATOMİK FARKIN BAZI RUHSAL SONUÇLARI"
S. FREUD (1925j)

"FETİŞİZM"
S. FREUD (1927e)

"SAVUNMA SÜREÇLERİNDE BENLİĞİN BÖLÜNMESİ"
S.FREUD (1940e [1938])

PSİKANALİZİN ÖZETİ
S. FREUD (1940a [1938])

Gerçekliğin inkarı ve benliğin bölünmesi: Psikozların, sapkınlıkların ve hatta... nevrozun niteliksel savunmaları

Freud tarafından 1924'den 1938'e kadar yazılmış, aynı temalar üzerine olan ve düşüncesinin evrimine tanıklık eden bir dizi katkıyı bir araya getirdim. Birbirini izleyen bu makalelerde Freud, psikozu belirleyen özel mekanizmaların neler olduğunu, nevroz ve psikoz arasındaki farkı anlamaya çalışır. Araştırmaları boyunca ilk zamanlarda Freud'un özellikle farklılıklar üzerine vurgu yaptığını ve ikinci bir zamanda bu karşıtlıklara ince farklar getirdiğini saptarız. Örneğin *"Nevroz ve Psikoz"*da (1924b) benliğin gerçekliğin algılanışıyla birlikte, birbirine taban tabana zıt ilişkileri birlikte tuttuğunu düşünür: Bunlar psikozda reddedilen ama nevrozda kabul edilen ilişkilerdir. Bununla birlikte hemen bir sonraki makalede (1924e) sözlerini ayrıntılandırır ve gerçek dünyanın algılanışının zarar görmesi her iki duygulanımda da gözlemlenir ama bu durum psikozda nevroza oranla daha ciddidir. Psikozu nitelemek ve nevrozdan ayırmak için *"Gerçekliğin inkârı"* kavramını dahil etmesi bundandır. Bir sonraki sene olumsuzlama (Verneinung) - öznenin zaten ifade ettiği bir arzuyu reddetmesi- ve inkâr (Verleugnung) - öznenin travmatik bir gerçekliğin algısını tanımayı reddetmesi- arasında bir ayrım oluşturur (1925h). Freud'a göre algının inkârı mekanizması erkek ve kız çocuğunun, kız çocuğundaki penis eksikliğinin algılanışındaki tutum farkını anlamada özellikle

iyi uygulanabilir, zira psikoseksüel gelişimin yönelimi bu inkârın önemine bağlıdır (1925j). Daha sonraki bir makale olan *"Fetişizm"*de (1927) Freud, kadındaki penis eksikliğinin algılanışı mekanizmasını, özel olarak fetişist birinde, sonuç olarak ortaya çıkan *benliğin bölünmesi*ne bağlar: İnkâr ve benliğin bölünmesi o halde sapkınlıkların ve psikozun olduğu gibi patolojik yasın da en önemli özelliği olarak tanımlanır. 1938'de *Psikanalizin Özeti*'nde Freud, yine başka ince farklılıklar getirir. Bir yandan gerçekliğin inkârının psikozu nitelediğini onaylasa da, bu duygulanımda inkârın hiçbir zaman tam olmadığını, diğer yandan benliğin bölünmesinin sadece sapkınlıkların ve psikozun meselesi değil ama aynı zamanda nevrozda ve öyleyse normallikte de bu bölünüşle karşılaştığımızı belirtir. Sonuç olarak her bireyde yan yana duran karşıt tutumları gözlemleriz ve buradan çıkan şey -yani psikozun ya da nevrozun ağır basması- her şeyden önce bir oran sorunudur.

Eserlerin Keşfi

"NEVROZ ve PSİKOZ" (1924b)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1924b), "Névrose et psychose" (Nevroz ve psikoz) *Névrose, Psychose et Perversion* (Nevroz, Psikoz ve Sapkınlık) fr. çev. D. Guérineau, Paris, PUF, 1971, içinde s.283-286 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XVII, 1-7'ye gönderme yapmaktadır].*

Bu kısa makalede Freud, benlik, altbenlik ve üstbenlik yeni kavramlarını nevroz ve psikoz kavramsallaştırmasıyla bütünleştirmeye çalışır. Nevroz ve psikozu farklılaştıran ve patojen etkilerini oluşturan şey, Freud'a göre nevrozda *"benlik dış dünya karşısındaki bağlılığına sadık kalır ve altbenliği susturmanın yollarını arar"*, oysaki psikozda *"benlik kendisini altbenliğin hâkimiyetine bırakır ve bu arada gerçeklikten çekilir"* (s.285 *[6]*). Bunu daha detaylı inceleyelim.

Aktarım nevrozunda neyin söz konusu olduğunu yeniden değerlendiren Freud, benliğin altbenlikle çatışmaya girdiğini düşünür, çünkü benlik arzu edilmeyen dürtüsel bir hareketi reddeder ve bilinçdışına bastırarak kendisini bu hareketten korur. Ama bastırılan isyan eder ve belirti biçimi altında, onu temsil eden bir ikameyle yeniden belirir. Belirti o halde bir uzlaşının meyvesidir.

Psikozda ne olduğuna gelince, Freud buna karşılık benlik ve dış dünyanın algılanışı arasındaki ilişkinin bozulduğunu saptar. Örneğin yoğun varsanıların olduğu psikozda artık algılanamayan sadece dış gerçeklik değil, ama aynı zamanda önceki algılardan kaynaklanan ve bellekte korunan iç dünyadır da. Sonuç olarak: *"Benlik kendisine hem dışsal hem içsel otokratik yeni bir dünya yaratır, bu iki gerçek şüphe götürmez. Bu yeni dünya altbenliğin arzularını takiben inşa edilmiştir ve dış dünyayla olan bu kopukluğun nedeni gerçekliğin hoş görülemez olarak beliren arzudan ciddi bir biçimde kaçınmasıdır"* (s.285 *[5]*)".

Freud için nevrozu başlatıcı neden, psikozda olduğu gibi her zaman hayal kırıklığında yatar: *"Sonsuza değin evcilleştirilemeyen bu çocuksu arzulardan birinin gerçekleşmeyişi"*nde (s.285 *[5]*). Söz konusu olan dış dünyanın gerekliliklerinin kısaca temsilcisi olan üstbenlik olsa da, hayal kırıklığı düzenli olarak dışarıdan gelir.

Bu ayrıntılardan sonra Freud, benlik ve üstbenlik arasındaki çatışmaya bağlı yeni bir psikopatolojik kendilik tanımlar: İlk örneğinin melankoli (depresyon) olduğu *"narsisistik psikonevrozlar"*. Bundan böyle narsisistik psikonevrozları aktarım nevrozları ve psikozlar arasındaki ara-yola yerleştirir. Eğer nevrozlar ve psikozlar benlik ve ona hâkim olan diğer düzlemler -üstbenlik ve altbenlik- arasındaki çatışmadan doğuyorlarsa, kendimize benliğin

hangi araçlarla hasta olmadan bu çatışmadan kaçınabildiğini sorabiliriz. Şüphesiz, çıkış ekonomik bir etmene yani halihazırdaki enerjilere bağlıdır. Ama Freud daha ileriye gider ve benliğin *"kendisinin biçimini bozarak, bütünlüğünün kefaretini ödemeyi kabul ederek, muhtemelen kendisini yararak ya da parçalara bölerek"* kopuştan kaçınabilmesinin mümkün olduğunu ileri sürer (s.286 *[7]*). Böylelikle *"insanların deliliğinin"* cinsel sapkınlıklarında olduğu şekliyle ele alınacağını ekler. O halde bastırmayla benzer olan, benliğin dış dünyadan ayrıştığı bu mekanizma nedir? *"Bastırmada olduğu gibi benliğin dış dünyaya yerleştirmiş olduğu yatırımdan çekilmesini içermelidir"* (s.286 *[7]*). Freud böylelikle bu sözlerle gelecekteki *"gerçekliğin inkârı"* ve *"benliğin bölünmesi"* kavramlarına giriş yaptığını duyurur.

"NEVROZDA VE PSİKOZDA GERÇEKLİĞİN KAYBI" (1924e)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1924e) "La perte de la réalité dans la névrose et dans la psychose" (Nevrozda ve psikozda gerçekliğin kaybı) *Névrose, Psychose et Perversion* (Nevroz, Psikoz ve Sapkınlık) fr. çev. D. Guérineau, Paris, PUF, 1973, içinde s. 299-303 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XVII, 35-41'e gönderme yapmaktadır]*.

Freud, bir önceki makalesinde psikozu nevrozdan ayıranın ne olduğunu değerlendirmişti. Psikozda benlik dış gerçekliği algılamayı reddediyor ve nevrozda kabul ediyordu. Bu metinde ise ileri sürdüğü şeyi ayrıntılandırır ve bundan böyle her iki duygulanımda da gerçek dünyanın algılanışının zarar gördüğünü saptar ama bu zarar farklı doğadadır. Bu metinde bu farklılığın nerede yer aldığını belirginleştirmeye çalışır.

Nevroza ve psikoza giriş şekli olarak iki zaman belirlemekle başlar. Nevrozda ilk zaman boyunca gerçekten de bir gerçeklik kaybı vardır ve bunu uzlaşı oluşumu, belirti takip eder. Ama bu ilk zamanda bastırmayı üreten, kaçınılan gerçeklik parçasıdır. Freud buna örnek olarak eniştesine aşık genç bir kızın, ölmüş ablasının yatağı önünde aklına gelen bu fikirle sarsılmasını verir ***"Şimdi serbest ve onunla evlenebilir"*** Sahne hemen unutulur ve histerik ağrılar belirir. Freud, enişteye duyulan aşkı bastırma olgusunun genç kızın gerçeklikle yani eniştesinin yakın zamanda serbest olacağıyla yüzleşmekten kaçınması sonucuna yol açtığını ortaya çıkarır. *"Ama burada nevrozun hangi yolla çatışmayı düzenlemeye çalıştığını görmek tamamiyle öğreticidir. Söz konusu olan dürtüsel isteği yani enişteye olan aşkı bastırarak, gerçek değişimi değersizleştirir. Psikotik tepki, kız kardeşin ölümünü inkar etmek olurdu"* (s.300 *[38]*).

Freud, daha sonra psikozda ne olduğunu inceler ve psikozda dış gerçekliğin algılanışının reddini niteleyen *"gerçekliğin inkarı"* kavramını dahil eder. Freud'a göre psikoza giriş aynı şekilde iki zamanda gerçekleşir : Birincisi, benliği inkar aracılığıyla gerçeklikten koparır, ikincisi *"zararı onarmak"* ve gerçekliğin kaybını telafi etmek için yeni bir gerçeklik yaratır - hezeyan ya da varsanı-. Başka bir deyişle, nevrozda gerçekliğin anlamlı bir parçasından kaçış biçiminde sakınılır, psikozda inkar edilen bu parça yeniden oluşturulmuştur. *"Nevroz gerçekliği inkar etmez, sadece hakkında birşey bilmek istemez ; psikoz gerçekliği inkar eder ve yerini doldurmak ister"* (s.301 *[39]*). Normal denilen davranışa gelince, iki tepkinin özelliklerini benimser : Nevrozda olduğu gibi gerçekliği inkar etmez ama psikozdaki gibi onu yeniden oluşturmaya ve değiştirmeye çabalar.

Nevroz ve psikoz başka bir ortak niteliğe daha sahiptirler; belirtilere eşlik eden kaygı tepkisi. Bu kaygı nevrozda *"bastırılanın geri dönüşü"*nden kaynaklanır, psikozda ise inkar edilenin geri dönüşünden. Bastırılanın geri dönüşü klasik Freudcu bir kavramsa da, Freud'un psikozda inkarın nesnesi olmuş olan şeyi içeren benzer bir geri dönüşü göz önüne alması ilktir. *"Görünüşe göre psikozda reddedilen gerçeklik parçası ruhsal yaşama doğru açılımı durmaksızın zorlamaya gelir, nevrozda bastırılmış dürtünün yaptığı gibi, ve bundan dolayıdır ki devamları her iki vakada da aynıdır"* (s.302 *[40]*). Söz konusu olan devam, kaygının belirişidir.

Sonucunda, diye belirtir Freud, nevroz ve psikoz arasındaki ayrım yeni bir geçekliğin yaratılması bakımından o denli keskin değildir ; psikozda olduğu gibi nevroz da tahammül edilemeyen gerçekliği ikame etmeye yazgılanmıştır. Farklılık, psikozda hastalığın

hezeyan ya da varsanı aracılığıyla yeni bir gerçeklik yaratmasından, bununla birlikte nevrozda hastanın düşlemsel dünya aracılığıyla yeni bir gerçeklik inşa etmeye çalışmasından kaynaklanır. Bu düşlemsel dünya, psikotik hastada olduğu gibi nevrotik hastanın düşlemlerine ilham alabileceği bir *"mağaza"* oluşturur. Ama nevrotik hasta vakasında benlik, psikotiğin benliğinde olduğu gibi tamamen gerçeklikten kopmuş değildir. Şüphesiz psikotik de öyle bir mağazadan beslenir, diye belirtir Freud, ama nevrotik bu yeni düşlemsel dünyayı çocuğun oynaması gibi kullanır ve ona *"simgesel"* bir anlam atfeder. Başka bir deyişle nevrotik, gerçeklik ve düşlem arasında, hezeyanları ya da varsanıları olan bir psikotiğin tersine bir farklılık oluşturabilir.

"OLUMSUZLAMA" (1925h)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1925h) "La Négation" (Olumsuzlama) *Résultats, idées, problemès II* (Sonuçlar, Düşünceler, Problemler II) fr. çev. J. Laplanche, Paris, PUF, 1971, içinde s.135-139 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XVII, 165-171'e gönderme yapmaktadır].*

Freud, olumsuzlamayı analiz sırasında bir arzu ya da duygu açığa çıktığında ve hasta bunun kendisine ait olduğunu inkar ettiğinde, hasta tarafından kullanılan bir yöntem olarak betimler *"Anlıyoruz ki henüz beliren, araya karışmış bir fikrin yansıtma yoluyla geri gönderilişi"*. Örneğin *"Rüyadaki bu kişinin kim olabileceğini soruyorsunuz. Annem, annem* ***değil.*** *Doğrularız o halde annesidir"* (s.135 *[167]*). Olumsuzlama böylelikle bastırılmış bir içeriğin -arzu, duygu ya da düşünce- bilince gelene kadar kendine yol açmasının bir aracıdır ama, bunu inkar etmek koşuluyla, der Freud. Burada terminojik açıdan dikkat edilmesi gereken bir nokta var, zira Almancada *Verneinung* terimi kelimenin hem mantık ya da dilbilimsel anlamında hem de psikolojik yani zaten dile getirilmiş bir onayın itirazı anlamında olumsuzlamayı belirtir (A. Bourguignon, P. Cotet, J. Laplanche ve F. Robert, 1898, s.122).

Freud, olumsuzlamanın bilinçdışının bilincine varma tarzlarından biri olduğunu gözlemler ama bu henüz onu kabul ettiğimiz anlamına gelmez. Böylelikle yargılamanın entelektüel işleyişini duygulanımsal süreçten ayırt edebiliriz. Hasta yargılamada bir şeyi inkar ettiğinde, aslında şunu söylemek ister : Bastırmak istediğim orada ; öyle ki "hayır" bastırılmış olanı belirten bir işaret haline gelir, *"'made in Germany' ile karşılaştırılabilir bir aidiyet sertifikası"* (s.136 *[168]*). Yargılama işlevinin işlemi sadece düşünceye bastırmanın sonuçları karşısında ilk aşamada bağımsızlık veren *"olumsuzlamanın simgesi"* ile mümkündür.

Yargılamanın işlevinin başka iki özelliği daha vardır. İlki, olan ya da olmayan bir özellik üzerinden dürtüsel bir dilde ifade edilebilecek, *"kökensel haz-benlikle"* ilgili olan bir karara varmaktır : Bunu yemeyi ya da tükürmeyi istiyorum, ya da bu bende olmalı ya da benim dışımda. Yargılamanın almak zorunda olduğu ikinci karar, temsil edilen birşeyin gerçek varoluşu üzerinedir, bu da gerçeklik sınavıyla ilgilidir. Bu iki işlev birbirine sıkıca bağlıdır : *"Gerçek olmayan, yalın olarak temsil edilen, öznel olan sadece içerisidir ; diğeri, gerçek olan da* ***dışarıda*** *bulunur"* (s.137 *[169]*). Aslında algılar her zaman önceki algılardan çıktığından, temsilin varlığı temsil edilenin gerçekliğinin zaten bir garantisidir. Bundan dolayı *"Gerçeklik sınavının ilk ve anındaki sonu o halde gerçek algıda temsil edilene denk bir nesne bulmak değil ama onu* ***yeniden bulmak****, hâlâ mevcut olduğuna ikna olmaktır"* (s.138 [167-170]). Freud'a göre yargılama motor eylemin seçimine karar verecek olan entelektüel eylemdir yani *"düşünceden davranışa geçiren"* belirleyici unsurdur (s.138 *[170]*). Sonuç olarak *"benlikte içerilme-benliğin dışına atılma"* kutuplarını yaşam ve ölüm dürtüsü çatışmasına bağlar *"Doğrulama -birleştirmenin ikamesi olarak- Eros'a aittir, olumsuzlama -dışarı fırlatmanın takipçisi olarak- yıkıcı dürtüye aittir. Olumsuzlamanın genelleştirilmiş hazzı, birçok psikotiğin olumsuzlayıcılığı, görünüşe göre dürtülerin libidinal bileşenlerinin çekilmesiyle birbirinden ayrılmalarının bir işareti olarak anlaşılmalıdır"* (s.139 *[170]*).

"CİNSİYETLER ARASINDAKİ ANATOMİK FARKIN BAZI SONUÇLARI" (1925j)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1925j) "Quelques Conséquences Psychologiques de la Différence Anatomique Entre les Sexes" (Cinsiyetler arasındaki anatomik farkın bazı sonuçları) *La Vie Sexuelle* (Cinsel Yaşam) fr. çev. D. Berger, J. Laplanche ve ark. Paris, PUF, 1970, içinde s.123-132 *[köşeli parantez içindeki sayfa numaraları OCF.P, XVII, 189-202'ye gönderme yapmaktadır].*

Özellikle kız ve erkek çocuğun gelişiminde kastrasyon kompleksinin sonuçları üzerinde odaklanmış bu metinde inkar kavramı aynı şekilde önplanda yer alır. Bu çalışmaya giriş olarak Freud, çocukluğun ilk döneminde geçtiği şekliyle, çocuk cinselliğini analiz etmenin ve sonuç alabilmek için buna gerekli zamanı ayırmanın gerekliliği üzerinde ısrar eder. Böylece analizlerin sürelerini kısaltma girişimleriyle hemfikir olmadığını da ifade eder *"İlk çocukluğun böylesi bir analizi uzun ve zorludur ve hekimden ve hastadan istediği şey uygulamada her zaman tamamlanmamıştır"* (s.123 *[191]*).

Erkek çocuk ve kız çocukta psikoseksüel gelişim

Freud, erkek çocuğun gelişiminin temel aşamalarını kalın hatlarıyla çizmekle başlar. Erkek çocuğun ödipal tutumunun fallik evrede doruk noktasında olduğunu ve karmaşasının kastrasyon kaygısı çıkageldiğinde -kendi terimleriyle- *"yok olduğu"*nu hatırlatır. Diğer yandan ruhsal çiftcinsellik nedeniyle erkek çocuğun Oedipus kompleksi hem etkin hem de edilgendir, zira babasıyla özdeşleşir ve annesiyle evlenmek ister ve aynı zamanda da annesiyle özdeşleşir ve babasının karşısında kadınsı bir tutum takınır. Freud aynı şekilde Oedipus'un tarih öncesi boyunca mastürbasyonun önemli rolü üzerinde ısrar eder, zira mastürbasyon cinsel uyarılmanın boşaltılmasını sağlar.

Bu hatırlatmadan itibaren Freud, kız çocuğun Oedipus kompleksini inceler ve erkek çocuğunkine göre fazladan bir sorun barındırdığını saptar. Bu da kız çocuğun çocukluk evrimi sırasında nesne değişimi yapmak zorunda olmasıyla ilgilidir. Gerçekten de eğer anne, erkekte olduğu gibi kız çocukta da ilk aşk nesnesini oluşturuyorsa, erkek çocuk bu nesneyi Oedipus kompleksi için korurken, kız çocuğu vazgeçer ve babasını aşk nesnesi olarak alır. Kız çocuğunu bu nesne değişimini yapmaya yönelten şey nedir?

Freud, daha sonrasında detaylı olarak tarihöncesi olarak adlandırdığını yani kız çocukta Oedipus kompleksinin kurulmasından önceki zamanı çalışır. Freud için bu zaman temel olarak penis hasedi sorusunun ve kız çocuğun kadınlık yoluna doğru yönelebilmek için bu hasedin üstesinden gelebilme kapasitesinin etrafında döner. Freud, fallik evredeki kız çocuğun gelişiminin kritik anını Oedipus kompleksinin öncesine yerleştirir ; kız çocuğu *"bir erkek kardeşin ya da oyun arkadaşının gayet görünür büyük penisini fark ettiğinde hemen kendi küçük saklı organının üstün bir karşılığı olarak onu tanır ve bundan böyle penis hasedinin kurbanıdır"* (s.126 *[195]*).

Bu noktada erkek çocuğun davranışı kız çocuğunkinden farklılaşır Erkek çocuk küçük kız çocuğun genital bölgesini fark ettiğinde ya hiçbir şey görmez, ya da algısını inkar eder ve penis gördüğüne inanır. Yalnızca daha sonraları, kastrasyon tehdidi üzerinde etki sahibi olmaya başladığında bu gözlem sonradan bir anlam kazanır : Buradan itibaren erkek çocuk kadının sakatlanmış, kastrasyona uğramış bir yaradılışta olduğu kurgusunu yapar. Bu da artık onun kız çocuk *"dehşetine"* sahip oluşunu ve onun karşısında *"zaferimsi bir küçümseyiş"* gösterişini açıklar (s.127 *[196]*).

Freud'a göre bu süreç, kız çocuk için başka türlü ilerler : *"Anında yargılar ve karar verir. Onu görmüştür, onda olmadığını bilir ve sahip olmak ister. Kız çocuğu erkeklik karmaşasının ayrıldığı yer burasıdır "* (s.127 *[196]*). Kız çocuğun bu erkeklik karmaşasına tepki verme şekli, bunu hızlıca aşabilmesine ya da yenilmesine bağlı olarak geleceğini belirleyecektir. Bununla birlikte üstesinden gelse bile " *bir gün herşeye rağmen bir penis elde etme ve böylelikle erkeklere benzer hale gelme umudu, olağanüstü geç bir döneme kadar sürüp gidebilir"* (s.127 *[196]*). Ama küçük kız çocuk, erkeklik karmaşasını aşamadığı ve kastrasyonun inkarı belirdiği takdirde, sonrasında sanki bir erkekmiş gibi davranır:

"Ya da sahneye giren inkar olarak betimlemek istediğim bir süreçtir; çocuğun zihinsel yaşamı için ne nadir ne de çok tehlikeli görünür ama yetişkinlerde psikozu devreye sokabilir" (s.127 *[196]*).

Kız çocuktaki penis hasedi

Penis hasedinin kız çocuk için çeşitli sonuçları vardır. *"Narsisistik incinme"* ve *"kişisel bir ceza"* olarak hissettiği, erkeğin kadına olan küçümseyişini kendisine karşı paylaşacak denli bir aşağılık duygusunun farkına varır. Penis hasedi aynı zamanda kadına has bir kıskançlığı da açıklar ve dövülen çocuğun mastürbasyonla ilişkili düşlemine bağlanır (Freud, 1919e). Kız çocuğu için bir başka sonuç, sıklıkla penis eksikliğinin sorumlusu olarak tutulan *"nesne olarak anneyle aşk dolu ilişkinin bırakılması"*dır (s.128 *[198]*). Sonuç olarak Freud'a göre en belirleyici unsur, erkeksi bir eylem olan klitorise değin mastürbasyonun aldığı öneme bağlıdır, zira bu kadının gelişimine engel olur. Fallik evreye bağlı penis hasedinden biraz sonra kız çocuk klitorise değin mastürbasyona isyan etmeye başlar ve bu onu kadınlığa yönelten, erkek çocuk olmaya karşı isyandır. *"Böylelikledir ki cinsiyetler arasındaki anatomik farklılığın tanınması, küçük kız çocuğu erkeksilikten ve erkeksi mastürbasyondan uzaklaştırır ve kadınlığın gelişimine götüren yeni yollara koyar"*(s.130 *[199]*). Bu durumda kız çocukta sadece Oedipus kompleksi bahis konusu olur. *"Simgesel eşitlik penis=çocuk"** gereğince, kız çocuk penis hasedinden *"onu çocuk arzusuyla yer değiştirmek için"* vazgeçer *"ve bu tasarıda babayı aşk nesnesi edinir. Anne kıskançlık nesnesi haline gelir ; küçük kız çocuk kadına dönüşür"* (s.130 *[199]*). Burada Freud, özel olarak kadınsı duyumların olası varlığına göreceli kalan eserinde nadir açık dile getirişlerinden birini yapar. Bu dikkate alma şüphesiz ki onun *"fallikmerkezli"* konumlarına özellikle de kadın psikanalistlerden ve de erkek meslektaşlarından gelen itirazların yol açtığı muhalefetle ilişkilidir: *"Eğer yalıtılmış analitik bir sondaja inanıyorsam, bu yeni durumda kadın genital aygıtının erken uyanışı olarak değerlendirilebilecek bedensel duyumlar üretilebilebilir"* (s.130 *[199]*).

Erkek çocukta ve kız çocukta farklı olan Oedipus kompleksi

Freud, bir dizi sonuca ulaşır. Herşeyden önce, Oedipus ve kastrasyon kompleksiyle ilgili olarak iki cinsiyet arasında temel bir farklılık görür. Erkek çocukta Oedipus kompleksini kastrasyon kompleksi izler ve daha sonrasında Oedipus kompleksini yok eder. Oysaki kız çocukta Oedipus kompleksini önceleyen kastrasyon kompleksidir ve Oedipus kompleksinin belirişini ikinci bir zamanda olası kılar ***"Erkek çocuğun Oedipus kompleksi kastrasyon kompleksinin etkisi altında sönerken, kız çocuğunki kastrasyon kompleksiyle mümkün kılınmış ve devreye sokulmuştur"*** (s.130 *[200]*). Bu Freud için erkeğin ve kadının cinsel gelişiminin cinsiyetler arasındaki anatomik farklılıktan ve kastrasyon sorusunu çevreleyen psikolojik sonuçlardan kaynaklandığı anlamına gelir. Bu kız çocuktaki *"tamamlanmış kastrasyonla"* -yani gerçek kastrasyon- ve erkek çocuktaki *"basit bir kastrasyon tehdidi"* -yani düşlemlenen- arasındaki farklılığa denk gelir (s.130 *[200]*). Yine bir kez daha, penis eksikliği erkek çocukta olduğu gibi kız çocuğun psikoseksüel gelişiminin önemli bir tarafını oluşturuyorsa, Freud yine çok önemli olan diğer tarafı yani kadınlığa bağlı, kadınlık organlarına ve düşlemlerine bağlanan özel öğelerin olduğunu hesaba katmaz.

Sonuç olarak Freud'a göre Oedipus kompleksi erkek çocukta ve kız çocukta farklılaşır. Erkek çocukta Oedipus kompleksi sadece bastırılmış değildir, *"kastrasyon tehdinin şoku altında kelimesi kelimesine parçalarına ayrılır"* (s.131 *[200]*) ve ebeveynlere dair nesneleri üstbenliğini şekillendirir. Kız çocuğunun Oedipus kompleksine gelince, bastırmanın etkisi altında yalnızca çok yavaşça terk edilecektir. Bundan dolayı, yine Freud'a göre, kadının üstbenliği hiçbir zaman erkeğinki gibi o denli acımasız değildir ve buradan da *"her*

* Almancada: *"(...) symbolische gleichung : Penis=Kind"*, GW, XIV, s. 27

zaman serzenişte bulunduğumuz ve kadında eleştirdiğimiz" şu kişilik özellikleri çıkar erkeğinkinden daha az bir adalet duygusu, varoluşun gerekliliklerine daha az boyun eğme ve kendisini duygular tarafından yönetilmeye bırakma eğilimi vb. Bununla birlikte Freud, kadınlara karşı eleştirilerine rağmen, birçok erkeğin erkeksi idealin berisinde kaldığını kabul eder. Sonuç olarak Freud, feministler tarafından talep edilen cinsiyet eşitliğinin kabul edilir olmadığını ve her birinde hem erkeksi hem de kadınsı özelliklerin bulunduğu değerlendirmesine varır, *"öyle ki saf erkeksi özelliklerin ve saf kadınlığın kuramsal oluşumlarının içeriği şüpheli kalır"* (s.132 *[201]*).

"FETİŞİZM" (1927e)

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1927e) "Fétichisme" (Fetişizm) *La vie sexuelle* (Cinsel Yaşam) fr. çev. D. Berger, J. Laplanche, Paris, PUF, 1970, içinde s.133-138.

Fetişizmde gerçekliğin algısının inkarı

Freud, "*Fetişizm*"de inkar kavramını yani hoş görülemez bir gerçekliğin algısını reddetmeyi içeren savunmayı inceler ve bu savunmayı bunun sonucu olan benliğin bölünmesine bağlar. Bu türden bir savunmanın ilkörneği, kadındaki kastrasyonun algısını inkar eden fetişisttir, fetişte eksik olan penisin ikamesidir. Üstelik Freud fetişistte, benlikte birlikte varolan birbirine zıt iki tutum saptar, birisi kadındaki penis eksikliğini inkar ederken, diğeri bu eksikliği tanır. Ruhsallıkta birbirine karşıt iki tutumu belirleyen benlikte bölünmenin olduğu fikri, Freud'u önceki görüşlerini, özellikle de psikoz üzerine olanları değiştirmeye yöneltecektir ve bakış açısını daha sonraki iki katkısında geliştirecektir.

Freud'u fetiş nesnenin -ayak, ayakkabı, kırbaç, iç çamaşırı vb- penisin ikamesi olduğunu -ama herhangi bir penisin değil- düşündürmeye yönelten şey, birçok fetişist vakanın analizidir. *"Fetiş, küçük çocuğun inandığı ve vazgeçmek istemediği, nedenini biliyoruz, kadının (annenin) fallusunun bir ikamesidir"* (s.134, *[126]*). Freud'un burada kullandığı "Fallus" kelimesiyle ilgili olarak bu terimi nadiren kullandığını, buna karşılık penis terimini (*"penis hasedi"* vb.) ve aynı şekilde "fallik" sıfatını (*"fallik evre"* vb.) sıklıkla kullandığını belirtelim. Öte yandan Freud, Freud-sonrası kimi psikanalistlerin belirttiği, *"penis ve fallus terimlerinin kullanımının aşamalı olarak farklılaştığı, penisin bedensel gerçekliğindeki erkek organını belirttiği, fallusun da bunun simgesel değerinin altını çizdiği"* gibi penis ve fallus terimlerini birbirinden ayırmaz (Laplanche ve Pontalis, 1967, s.311).

Ama fetişiste geri dönelim. Fetiş, gerçekten de fetişistin bilinçdışı düşlemlerinde penisin simgesel ikamesi olarak kadın bedeninin temsilcisi gibidir. Freud, fetişist bundan böyle uyarılmanın tek kaynağı olan fetiş nesneye odaklandığından, kadının fetişist için cinsel çekiciliğini kaybettiği düşüncesi ile devam eder. Freud'a göre bir fetiş nesnenin oluşumu, fetişisti bu tehdit edici algı karşısındaki kaygıdan korumak için kadındaki kastrasyonun *"inkarını"* (*Verleugnung*) inşa etmeyi hedefler *"Kastrasyon dehşeti bu ikameyi yaratarak kendini heykele dönüştürmüştür"* (s.135 *[127]*). O halde fetişin birbirine zıt ikili bir işlevi vardır ; kadının bir penisi olduğu inancını sürdürmek ve aynı zamanda kadındaki kastrasyon gerçekliğinin algısına karşı korunmak. *"[Fetiş] kastrasyon tehdidi üzerindeki zaferin işareti ve bu tehdide karşı kendini koruma olarak kalır"* [s.135 *[127]*].

Patolojik yasta nesne kaybının algılanışının inkarı

Kadındaki kastrasyon kompleksinin algılanışı karşısındaki bu karşıt ruhsal tutumu Freud aynı şekilde patolojik yasta da gözlemler ve sevilen babalarının ölümüyle ilişkili iki kardeşin tutumu konusunda bunun bir örneğini verir. Bu iki genç insanda, bu nesne kaybıyla ilişkili olarak kişiliklerinde yerleşen, fetişizimde gözlemlediğine benzer bir

"bölünme" betimler. *"İki genç insan babalarının ölümünü kadının kastrasyonunun fetişistleri gibi "bilinçlerinden silerler" Ruhsal hayatlarının bu ölümü tanımayan yalnızca bir akışı vardı ; diğer akışı bunun tamamen farkındaydı ; iki konum, arzunun üzerinde temellenen ve gerçekliğin üzerinde temellenen, birlikte varoluyordu"* (s.137 *[129]*). Bu kardeşlerden birinde Freud babanın kaybının gerçekliğinin inkarının benlik düzeyinde yol açtığı etkinin ne olduğunu belirginleştirir. *"Bütün durumlarda özne iki hipotezin arasında salınır Birincisi babanın hâlâ yaşadığı hipotezidir ve eylemini engeller ve diğeri tam tersine babanın öldüğü hipotezidir, haklı olarak kendisini onun varisi olarak görebilir"* (s.137 *[129]*). Bu örnek gösterir ki fetişizmde olduğu gibi patolojik yasta da kaybedilmiş nesnenin içe yansıtılmasından sonuçlanan benliğin bölünmesi, nesnenin gerçekliğinin algılanışıyla ilgili birisi kabul eden, diğeri inkar eden birbirine zıt iki tutum belirler. Freud böylelikle *"Yas ve melankoli"*de (1917e [1915]) açıkladığı görüşlerini tamamlar. Aynı fenomenin psikozda da ortaya çıktığını doğrulayarak sonuçlandırır ama sadece tutumlardan biri gerçeklikten çekilmeye yol açar, öyle ki bu çekilme daha önce düşündüğü gibi tamamlanmış değildir. *"Böylece psikozda akışlardan birinin, gerçeklik üzerine kurulu olanın, gerçekte kaybolduğu varsayımımı koruyabilirim"* (s.137 *[130]*).

"SAVUNMA SÜRECİNDE BENLİĞİN BÖLÜNMESİ" (1940e [1938]).

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1940e [1938]) "La Clivage du Moi Dans le Processus de Défense" (Savunma sürecinde benliğin bölünmesi) *Résultats, idées, problemès II* (Sonuçlar, Düşünceler, Problemler II) fr. çev. Roger Lewinter ve J.-B. Pontalis, Paris, PUF, 1971, s. 283-286.

Freud, burada çocukluktan itibaren benliğin birbirine karşıt olan zorunluluklarla karşı karşıya kalmış bulunabileceği fikrini yeniden ele alır ve bu durumda birbirine karşıt iki tepkinin çatışmasına cevap verir Bir yandan gerçekliği reddeder ve kendisine dürtülerinin hiçbirini yasaklamaz ve kaygıyı belirti biçimi altında üstlenir. Ama bu pek ustalıklı çözümün bir bedeli vardır, benliğin bölünmesi yıllarla birlikte büyüyerek devam edecektir. *"Başarıya benlikteki bir yırtılmanın pahasına erişilmiştir, artık iyileşmeyecek olan ama zamanla büyüyecek olan bir yırtılma. Çatışmaya verilen bu iki tepki, birbirine karşıt tepkiler, benliğin bölünmesinin çekirdeği olarak sürüp giderler"* (s.284). Freud, benliğin böylesi bir zararının tuhaf olduğunu ekler, zira benlikten bütünleştirici bir işlev uygulamasını bekleriz. Freud benliğin bölünmesi ve kadının düşlemlenen penisinin ikamesi olarak fetişin rolü hakkındaki görüşlerini onaylayan, 3-4 yaşlarındaki bir küçük erkek çocuk vakasına değinerek tamamlar.

PSİKANALİZİN ÖZETİ (S. FREUD, 1940a [1938]).

Biyografiler ve tarih

Geleceğe açılan bir vasiyet

Bu eser, Freud tarafından bir dizi makaleye getirilen son gelişmeleri içerir, ki eğer kronolojik düzeni biraz sarsarsak, bu makalelerin arasında yerini bulduğunu düşünüyorum. Eser, Freud tarafından Londra'ya gelişinden kısa bir zaman sonra, 1938 Haziran'ı ve Eylül'ü arasında, 82 yaşındayken yazılmıştır. Ama yeni bir ameliyat gerektiren kanserinin ağırlaşması nedeniyle Freud, yazımına ara vermek zorunda kalmıştır. Özet, *1940'da ölümünü takip eden senede yayımlanmıştır.*

Uzun zaman boyunca tamamlanmamış bir el yazması olarak değerlendirilen bu 66 sayfalık metnin yayım sorunu ortaya çıkmıştır. Aslında sadece en yakın ve en yeni fikirler, Freud tarafından tamamlanmış ve geliştirilmiş şekilde elde yazılmıştır.

*Bu bakış açısından "*Kuramsal ilerlemeler*" adlı üçüncü bölüm bizi en çok ilgilendiren bölümdür. Freud burada benliğin dış dünyayla olan ilişkisini ve ayrıca inkar ve benliğin bölünmesi kavramlarına getirdiği gelişmeleri de ele alır. Buna karşılık, eserin ilk bölümü aceleyle yazılmıştır ve özgün el yazmasını okuduğumuzda Freud'un telgrafa benzer bir stil ve çok sayıda kısaltma kullandığını saptarız. Freud'un metni, ölümünden sonra inisiyatif alan dönemin editörleri tarafından netleştirilmiştir, bu da el yazmasının bir bölümünü değiştirmiştir ama üçüncü bölümü Freud'un yazdığı şekliyle bırakılmıştır (I. Grubrich-Simitis, 1985).*

Psikanalizin özeti, *bir özetten ya da sıradanlaştıran bir metinden çok daha fazlasıdır. Söz konusu olan Freudcu keşiflerin güçlü noktalarının önemli özelliklerini gözden geçiren ve yeni araştırmalara kapı açan zor bir metindir. Freud "şimdilik" psikanalizi sınırlılıklarına rağmen kullanmanın uygun olduğunu belirtir ama başka terapötik olasılıkların, özellikle de psikofarmokolojik tedavilerin ortaya çıkışını da öngörür.* "Gelecek, umalım ki bize bazı kimyasal tözlerin yardımıyla enerji miktarları ve onların ruhsal aygıttaki belirişleri üzerinde doğrudan etkili olmayı öğretecek. Belki de henüz bilinmeyen başka terapötik olasılıkları keşfedeceğiz. Şimdilik yine de sadece psikanalitik tekniğe sahibiz, bu yüzden de tüm sınırlılıklarına rağmen onu küçümsememek uygun düşer" *(1940a [1938], s.51). Özeti ona öncelik edeni de hesaba katarak, psikanalistlere yöneltilen bir vasiyet gibi düşünebiliriz.*

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1940a [1938]), *Abrégé de Psychanalyse* (Psikanalizin Özeti) fr. çev. A. Berman, Paris, PUF, 1949.

Özet'in ilk iki bölümü, psikanalizin temel kazanımlarını yoğunlaştırılmış bir şekilde sunar ama "*Kuramsal ilerlemeler*" adlı üçüncü bölüme Freud, kaygı gibi benliğin bölünmesini ve bunun sonuçlarını da içeren yeni öğeler getirir.

Benliğin ruhsal yaşamda oynadığı rolü anlatırken, benliğin herşeyden önce "*güvenlik sıkıntısı tarafından baskılandığını*" belirtir. Kaygının, benliğin bütünlüğünü tehdit eden tehlikeleri ona önceden haber veren bir uyarı işareti gibi işlev gördüğü kaygı kuramının temelini yeniden ele alır, buradan da bastırmadan farklılaşan bir mekanizma olarak benliğin parçalanma tehlikesi olduğunu anlayabiliriz. "*Benlik, kaygı duyumlarından bütünlüğünü tehdit eden her türlü tehlikeyi ona duyuran bir uyarı sinyali olarak yararlanır*" (s.76).

Freud, daha ileride aynı şekilde, niteliği gerçeklikten ayrışma olan psikoz hakkındaki bakış açısını yeniden ele alır ve bu ayrışmanın önceden düşündüğünün tersine, bütünsel olmadığını yeniden doğrular. Bunun bir örneğini ruhsal sağlığın bir kısmının çok ağır psikoz vakalarında bile sürmesinde görür. "*Söz konusu olan karmaşık varsanı durumlarındaki gibi dış dünyanın gerçekliğinden çok uzaklaşılmış durumlar olduğunda bile, hastalar bir kere iyileştiklerinde zihinlerinin bir köşesinde, onların ifadelerine göre, normal bir insanın saklı durduğunu, ilgisiz bir gözlemci gibi önünde her türlü marazi düşlemselliğin cereyan etmesine izin verdiğini bildirirler*" (s.79). Bu gözlem ve diğerleri de Freud'un gözünde psikozda birbirine zıt iki tutum belirleyen, ruhsal bölünmeden sonuçlanan benliğin bölünmesinin varlığını doğrularlar. "*Tek bir ruhsal tutum yerine iki tane vardır, normal olanı gerçekliğin farkında olduğu halde diğeri dürtülerin etkisi altında benliği gerçeklikten ayırır*" (s.80). İki tutum birlikte var olurlar ve anormal tutum baskın çıktığında koşullar psikozun ortaya çıkması için birleşmiş olur.

Freud, sonrasında daha ileriye gider. O zamana değin psikozda birbirine karşıt iki tutumun birlikte varolduğunu saklı tutarken, bundan böyle benliğin bölünmesini sadece psikozdan başka fetişizm gibi durumlarda değil, nevrozda da varolduğunu düşünür. "*O halde her psikozda* ***benlikte bir bölünme*** *olduğunu söylüyoruz ve eğer bu sava çokça*

tutunuyorsak, bunun nevroza daha yakın diğer durumlarda ve sonuç olarak nevrozlarda da doğrulandığı içindir" (s.80).

Freud, normalliğin ya da ruhsal patolojinin biri diğerinden bağımsız, biri gerçekliği kabul ederken, diğeri onu reddeden birbirine karşıt iki tutum arasındaki güçlerin dengesinin bir sonucu olduğuyla sonuçlandırır. *"Reddediş, her zaman bir kabul edişle katlanmıştır ; biri diğerinden bağımsız karşıt iki tutum benliğin bölünmesiyle sonuçlanacak şekilde düzenlenirler ve yine burada da çıkış bu ikisinden hangisinin daha fazla yoğunluğa sahip olduğundadır"* (s.82). Freud bu ruhsal fenomenlerin varlığını algılamanın ne kadar zor olduğunu tekrarlayarak sonlandırır *"Sonuç olarak bilinçli algılarımız bize bu süreçlerin sadece zayıf bir kısmını tanımamıza izin veriyor"* (s.83).

Benliğin Bölünmesi : Freud'da ve Klein'da farklı kavramsallaştırmalar

Freud'da benliğin bölünmesi

Freud eserinin ilk bölümünde nevrozun açığa çıkışını açıklamak için özellikle bastırma mekanizmasına çağrıda bulunur ama ruhsallıkta bunun yanında patolojik bölünmelerin de varolduğunu çok erken fark eder. Başından beri bu bölünmeleri açıklamak için değişik terimler, özellikle de *Spaltug* (bölünme) terimini ya da çözünme, ikiye katlanma, ayrılma terimlerine yaklaşan terimler kullanır. 1917'de *"Yas ve Melankoli"*de kaybedilmiş nesnenin *"benlikten bölünmüş"* bir parçada içe yansıtıldığı kavramını, sonrasında 1923'de benlik, altbenlik, üstbenlik kavramlarını dahil ettiğinden bu yana benliğin bölünmesinin ve kaybın gerçekliğinin algılanışının inkarının rolünü betimler ve *"Fetişizm"*de (1927) benliğin bölünmesine gerçek bir psikanalitik kavram değeri atfeder. 1930lu yıllardaki son çalışmalarında Freud, benliğin bölünmesinin ruhsallıkta her bireyde değişen oranlarda belirerek birbirine karşıt iki tutumun, psikozdan normalliğe uzanan geniş bir yelpazede yer aldığını ekler.

Klein'da benliğin bölünmeleri

Bölünme kavramı psikanalizde çok sayıda gelişmenin nesnesi olmuştur ve özellikle de Kleinci ve Klein-sonrası akımlarda kavramın farklı kabulleri oluşmuştur. Bu konuda bölünme kavramının Freud'da ve Klein'da aynı anlama sahip olmadığını belirtmek önemlidir (Canestri, 1990). Freud için benliğin bölünmesi gerçekliğin algılanışının inkarından sonuçlanan bir çatışmanın sonucudur, öyle ki benlik edilgen bir şekilde bölünmüş bulunur. Buna karşılık Klein ve Klein-sonrası psikanalistler için, bölmek (*to split*) çok sayıda türünün olduğu etken bir savunma mekanizması oluşturur.

Karl Abraham ve Melanie Klein, Freud'un kayıp nesnenin içe yansıtılması üzerindeki çalışmalarını başlangıç noktası alarak (Freud, 1917 [1915]) benliğin gelişimini, benliğin içe yansıtmayı sonra da benliğin bir kısmının içsel nesnelerle özdeşmesini takiben maruz kaldığı değişiklilere dayandırırlar. İlk katkılarında Klein, nesnenin bölünmesini betimler Sadece nesnelerin nesnel bir şekilde algılanmadıklarını ama bu algıların aşk ve nefret duygulanımlarıyla boyandıklarını ve başlangıçta nesnelerin iyi ve kötü yönler olarak bölündüklerini gösterir. İyi ve kötü tarafların aşamalı bütünleşmesi, nesnelerin daha gerçekçi algılanışlarında olduğu gibi depresif konumun da kökenindedirler ve kişiliğin gelişiminde belirleyici bir rol oynarlar. İçsel nesnenin ve benliğin oluşumu birbiriyle eş zamanlıdır, nesnenin bölünmesine benliğin bölünmesi karşılık gelir.

1946'dan itibaren Klein, bölünme kavramını derinleştirir ve çok çeşitli türlerini betimler. Böylelikle yansıtmalı özdeşleşmede, *self*'in kötü olarak hissedilen bölümlerinin ayrışması sürecini ve ayrıca bunların nesneye yansıtılmasını belirten *splitting off*'dan sözeder. Şizofrenide benliğin parçalara ayrılmasına (*falling into bits*) yol açan nesnelerin en küçük parçalarına bölünüşlerini tanımlar (*minute splitting*), bu şizofrende yok olma kaygısının kökeninde bulunan süreçtir. Hinshelwood'a göre (1989) birçok olasılık arasından dört tip bölünme ayırt edebiliriz : Nesneyle uyumlu bölünme, benlikle uyumlu bölünme, nesnenin parçalarına ayrılması ve benliğin parçalarına ayrılması ; bu çeşitli türler birlikte bulunabilirler.

Kleinci düşünce sözlüğü'nün Fransızca uyarlamasına önsözünde Hinshelwood (2000), İngilizcede bölünmenin çeşitli biçimlerini incelikle ayırt etmeye yarayan kelime dağarcığı zenginliğinin (*splitting up, splitting off, separated off, splitting apart, vb.*) Fransızca'da karşılığı olmadığı gözleminde bulunur ve şöyle der: *"Kendime soruyorum, Fransızca'nın dilbilimsel zorlukları bu temel kavramla (bölünme) birleştirildiğinde, Melanie Klein'ın düşüncesinin Fransızca konuşan okuyucuya daha az incelikli görünmesini, sonuç olarak da onun fikirlerine daha az ilginin olmasına mı yol açar?"* (Hinshelwood, 2000, s.3)

Bastırılmışın geri dönüşü - benliğin bölünmesi - bölünmüşün geri dönüşü - cinsiyetler arasındaki anatomik farklılık - fallus - (gerçekliğin) inkar - kastrasyon kompleksi - kastrasyonun inkarı - nevrozlar ya da narsisistik psikonevrozlar - olumsuzlama - simgesel eşitlik.

"BİTEN ANALİZ, BİTMEYEN ANALİZ"
S. FREUD (1937c)
"ANALİZDE YAPIMLAR"
S. FREUD (1937d)

Son teknik yazılar

"*Biten Analiz, Bitmeyen Analiz*"de Freud, psikanalitik tekniğin bazı kısımlarını değiştirerek, örneğin tedavi süresini kısaltarak, benzer sonuçlara ulaşılabileceğini uman Rank'a ve Ferenczi'ye cevap vermekle başlar. Freud'a göre tam bir nevrozu birkaç ayda çözemeyiz, zira deneyim bir tedaviden ne kadar iyi sonuç bekliyorsak onu o kadar az kısaltmamız gerektiğini gösterir. Freud daha sonra iyileşmeye karşı olan çeşitli dirençleri incelemeye geçer, analize sınırlar koyar, öyle ki bazıları süreci bitimsiz kılmaya kadar gidebilir. Freud'a göre analizdeki iki engel sonlandırma sırasında aktarımın çözümlenmesini zorlaştırabilir : Kadındaki penis hasedi ve erkekteki edilgen konum. Ferenczi, her başarılı analizin bu iki karmaşayı aşması gerektiğini düşünür ama öğrencisinin tersine Freud karamsardır ve bu hedefleri fazla hırslı olmakla yargılar. Onun için her bitiş kaçınılmaz olarak kadında penis hasedi, erkekte edilgen konum olan biyolojik ve ruhsal engellerin bu "kökensel kaya"ya çarpar. Buna karşılık uygulamasında onu bekleyen tehlikeler hesaba katıldığında Freud, her psikanaliste belirli sürelerde kişisel analizini yeniden ele almasını önerir.

"*Analizde Yapımlar*"da Freud, herşeyden önce psikanalistlerin yorumları aracılığıyla "*hastalarının kafasına kendi fikirlerini yerleştirmelerinden*" şikayet edenlere yönelir. Bu fırsattan analiz sırasında gerçekleşen yapımların ve yeniden yapımların geçerliliğini incelemek için de yararlanır. Çocuksu geçmişin yeniden yapımı sorusu "Kurt adam"da (1918b) ilksel sahne düşü konusunda sorulmuştur : Bu saf bir düşlem midir? Ya da çocuklukta gerçekten yaşanmış bir sahnenin anısından uyanış mıdır? Freud bu sorgulamaya 1937'de yeniden döner ve analistin yorumlarının hastaya sunulan öneriler olduğunu ama bunları onaylamanın hastaya düştüğünü gösterir : Bu onaylama ya bastırılmış çocukluk anısının geri dömesinden ya da hastanın samimiyetle yorumun uygun olduğuna inanmasından gelir.

Biyografiler ve tarih

Hitlerin iktidara gelişi ve antisemitizm

1929'daki Büyük Depresyon sadece Amerika Birleşik Devletleri için değil, aynı zamanda Avrupa ve bütün dünya için dramatik sonuçlar doğurmuştur. İşsizlik özellikle Almanya ve Avusturya'da giderek endişe verici bir orana yükselmiş ve politik durum 1933'de Reich'ın bakanı haline gelen Hitler'i iktidara getirerek kötüleşmiştir. Antisemitizm böylelikle Yahudilere zulmetmeye dönüşmüş ve "Yahudi kaynağı" olarak değerlendirilen Freud'un eserleri 10 Mayıs 1933'de büyük Alman şehirlerinin

halk meydanlarında yakılmıştır. Freud, bu cehenneme inişte, Nazi tehlikesi gerçekliğini kendisinden saklama arzusu ve büyük bir açık görüşlük arasında gidip gelen kaygılı bir tanık olarak bulunmuştur.

Freud ve Romain Rolland

*1936 yılı Freud'un 80. yaşgünüdür ama iki yeni ameliyattan sonra resmi bir kutlamadan vazgeçecektir. Bununla birlikte aralarında Romain Rolland, H. G. Wells, Stefan Zweig gibi ünlü yazarların ve sanatçıların da bulunduğu birçok ziyaretçi kabul eder. Kendisinden on yaş küçük olan Rolland'ın yaşgünü için Freud, kutlama mektubuna "*Akropol ile ilgili bir bellek karışıklığı*" adlı kısa bir katkı ekler (Freud, 1936a). Bu kısa makale Freud'un otoanalizinin, Parthenon'u ilk kez ziyaret ettiği sırada hissettiği büyülenmeyi aktardığı bir parçasını oluşturur Bu hem "*gerçek olmak için fazla güzel*" hem de tuhaf bir şekilde tekinsizdir. Freud, Rolland ile 1924'de tek bir sefer karşılaşmıştır ve bunu takip eden on üç sene boyunca mektup alışverişi aralıklı olarak sürmüştür. Bu iki adamı derin bir hassasiyet olduğu gibi özellikle edebi ve mistik ortak ilgiler de birleştirmiştir. Aslında Freud, Rolland'ın betimlediği "okyanussal duygu"dan* Bir geleceğin yanılsaması'nı *(1927c) yazdığı sırada başlangıç argümanı olarak yararlanmıştır.*

1937'nin başında, Lou Andreas-Salomé vefat eder. Aynı yıl Freud, Marie Bonaparte'ın Viyanalı bir antikacıda Fliess'e yazdığı mektuplara ulaştığını öğrenir ve Marie Bonaparte Freud'un bu mektupları yok etmekle ilgili tüm ricalarına boyun eğmeye itiraz eder. Hastalığının ağırlaşmasına rağmen Freud, yine de yayınları ile pek çok katkı sağlamayı başarabilecektir.

Marie Bonaparte (1882-1962)

Freud ve ailesi tarafından çok değer verilen Marie Bonaparte ilk Fransız psikanalistler arasında Freud'un baş temsilcisidir ve Paris Psikanaliz Kurumu'nun gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Napoléon Bonaparte'ın (1769-1821) bir kardeşinin doğrudan soyundan gelen Marie Bonaparte, 1882'de Saint-Cloud'da (Fransa) doğmuş ve doğumundan bir ay sonra ölen annesini kaybetmiştir. Zor bir çocukluk ve ergenlik geçirmiştir. 1907'de Yunanistan ve Danimarka Prensi Prens George ile evlenir ve iki çocuk sahibi olur. Laforgue'a göre obsesif nevrozdan ıstırap çeken ve intihara yakın olan Marie Bonaparte, 1925'de Freud'u bulmaya gelir ve onunla 1938'e kadar ardışık kısa dilimlerle gidecek olan bir analize girişir. Freud'la karşılaşmasından itibaren kendisini psikanalitik davaya adayacak ve cömert bir koruyuculuk gösterecektir. 1926'da Paris Psikanaliz Kurumu'nun oluşmasına olduğu gibi Fransız Psikanaliz Dergisi'nin de oluşumuna katılacak ve Freud'un birçok çalışmasını Fransızca'ya çevirecektir. Uygulamalı psikanalize, özellikle de Edgar Allan Poe'ya ve toplumsal sorunlara adanmış çok sayıda yayım ile katkı sağlar. Öte yandan psikanalitik olmaktan ziyade anatomik ve tipolojik bir kavramsallaşma üzerinde temellendirdiği kadın cinselliği üzerine çok tartışılır görüşleri savunmuştur ve kendisinin de kabul ettiği bir cerrahi müdahale (klitoris üzerinde) önermeye kadar gitmiştir. Bu reddedilen görüşler Janine Chasseguet-Smirgel, Joyce McDougall, Catherine Parat ve diğerleri (1964) için kadınsı kimlikte neyin özel olduğunu psikanalitik bakış açısından ortaya koymak açısından vesile olmuştur.

1939'da Amerikalı elçi William Bullit ve Ernest Jones'un yardımıyla Marie Bonaparte Freud'un ve ailesinin Viyana'yı terk edip Londra'ya gitme izni için Naziler tarafından zorunlu kılınan fidyeyi ödemiştir. 1953'de Jacques Lacan'la ilk ayrılma sırasında Sacha Nacht'ın grubunun tarafında yer alır ve bir sonraki sene Psikanaliz Kurumu'na ve Paris Saint-Jacques sokağındaki kütüphaneye yatırım yapar. Marie Bonapart, 1962'de Saint-Tropez'de vefat etmiştir.

"BİTEN ANALİZ, BİTMEYEN ANALİZ" (1937c)

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1937c) "l'Analyse avec fin et l'analyse sans fin" (Biten analiz, bitmeyen analiz) *Résultats, Idées, Problèmes* (Sonuçlar, Düşünceler, Problemler) fr. çev. J. Altounian, A. Bourguignon, P. Cotet, A. Rauzy, Paris, PUF, 1985, içinde s.231-238.

Psikanalitik tedavi : Uzun soluklu bir çalışma

Bu göze çarpan makale, psikanalitik tedavinin, eğer bir insan varlığını gerçekten belirtilerinden ve nevrotik ketlenmeleriden kurtarmak istiyorsak, sadece *"uzun soluklu bir çalışma"* olabileceğini doğrulayan bir savunmayla başlar (s.231). Freud, böylelikle analizlerin süresini kısaltmayla ilgili tekrarlanan girişimlere karşı çıkar, özellikle de doğum travmasının sonraki etkilerini ve bütün bir nevrozu birkaç aylık bir analizle çözebileceğini düşünen Rank'a. Rank'ın *"analizin bu küçük parçasının böylelikle geriye kalan bütün analitik çalışmadan ekonomide bulunduğunu"* düşünmekte haklı olmadığını ekler. Freud, Rank'ın girişiminin sadece *"analitik terapinin temposunu Amerikan yaşamının aceleciğine göre düzenlemeye yazgılanmış"* olduğunu düşünür. Freud, daha sonra analitik sürecin bitişini ilerlemenin durduğu vakalarda önceden sabitlediği ve "Kurt Adam" vakasında (1918b) olduğu gibi her ne olursa olsun bu karara uyduğu kendi deneyimlerine değinir. Bu ilk başlarda başarılı olan ama daha sonra hastanın yeniden kötüleştiği, riske atılmış bir bahistir diye de belirtir. Bir bitiş sabitlemenin iyi anı seçmek koşuluyla etkili olduğu ama bunun için genel bir kural olmadığı ve bilhassa da sezgimize güvenmemiz gerektiğiyle sonuçlandırır.

Analizin doğal bir sonu var mıdır?

Sıklıkla *"analizi bitmedi"* ya da *"sonuna kadar analiz edilmedi"* denildiğini duyarız. Ama o halde *"analizin sonu"* ne anlama gelir? Freud, sonun hastanın artık belirtilerinden, kaygılarından, ketlenmelerinden ıstırap çekmediğinde ve bastırılmış olan bilinçli kılındığında geldiğini söyler; öyle ki patolojik süreçlerin yinelenmesinden artık endişe duymamıza gerek yoktur. Eğer bu öğeler eksikse, analiz *"tamamlanmamıştır"* (s.235). Talihli vakalarda nevrotik bozukluğu tamamen dışarıda bırakmayı ve geri dönüşünü engellemeyi başarırız. Psikanalitik tedaviye en elverişli vakalar Freud'a göre travmatik bir etyolojiye sahip olan vakalardır, zira analiz erken çocukluğa uzanan, olgunlaşmamış benliğin o dönemde kendisini efendi kılamamış olduğu travmatik durumları çözmeyi başarabilir. Buna karşılık dürtülerin gücü aşırıysa, bu güç dürtülerin benlik tarafından *"evcilleştirilmesini"* engeller, analiz bu durumda bir çıkmaza mahkum olur, zira dürtülerin etkisi benliğin değişmesine yol açar. Söz konusu olan hangi değişikliklerdir? Freud söz konusu olanın *"yerinden oynama ve kısıtlama anlamında"* (s.236) savunmacı eylemden sonuçlanan benlik değişimleri olduğunu belirtir. Buradaki yerinden oynama ve kısıtlama terimleri Freud'un gerçekliğin inkarı ve benliğin bölünmesi üzerindeki yakın çalışmalarına, henüz psikanalitik camiadakilerin dikkatini pek uyandırmamış gözüken araştırmalara bir göndermedir. " *(...) Doğrusunu söylemek gerekirse bu şeylerin henüz yeterince tanınmadığını itiraf etmek gerekir. Henüz şimdi psikanalistlerin inceleme nesnesi haline gelebiliyorlar. Analistlerin ilgisi bana bu alanda hiç de iyi yönlendirilmiş gibi gelmiyor"* (s.236).

Freud, daha sonra tedavinin tatmin edici bir şekilde bitebileceğini göstermek için iki vaka sunar, ama devamında, bazen yıllar sonra, çeşitli unsurlar bir depreşmeyi tetikleyebilirler. Freud, önce kendisiyle analize başlamış bir adamdan bahseder- burada ismini

vermediği öğrencisi Ferenczi'yi tanıyabiliyoruz-, analiz görünüşe göre tatmin edici bir şekilde bitmiştir ama birkaç yıl sonra hasta analistiyle ters düşecek ve ona olumsuz aktarımı analiz etmeye özen göstermediği için sitem edecektir.. Freud böylesi bir suçlamaya karşı kendisini savunur: *"[Analizanın] bununla birlikte aktarım ilişkisinin hiçbir zaman salt olumlu olamayacağını bilmesi ve dikkate alması gerekirdi, olumsuz aktarımdan tasalanmalıydı. Analist, analiz zamanında olumsuz aktarımdan hiçbir şey algılayamamasıyla temize çıkar"* (s.236-237). Diğer örnek, analizin başarıyla sonlandığı ama çeşitli sıkıntılar ve bir ameliyatın ardından yeniden kötüleşerek analize erişebilecek durumda olmayan bir kadın vakadır. O halde yeniden kötüleşme her zaman olasıdır, öyle ki *"bir iyileşmenin sonraki kaderini öngörmek için hiçbir aracımız yoktur"* (s.238). Bir sonuç kendisini dayatır Psikanalitik tedavide ne kadar iyi sonuçlar istersek, onu kısaltmak için o kadar az sebebimiz olur.

"Dürtülerin evcilleştirilmesi" ve sınırları

Freud'a göre analitik bir terapinin başarısı temel olarak üç unsura bağlıdır Travmaların etkisi, dürtülerin oluşturucu gücü, benliğin değişmesi. Dürtülerin gücüyle ilgili olarak, hastanın benliğinin kalıcı ve kesin olarak dürtüsel bir çatışmayı çözümlemek için dürtüleri *"evcilleştirmeyi"* başarabilmesinde hazır bulundurduğu araçlar nelerdir? Bunu açıklamak için *"metapsikolojik büyücüye"* başvurmamız gerektiğini söyler Freud, bir başka deyişle *"o olmaksızın ilerlemeyeceğimiz"* metapsikolojik kurguya (s.240). Örneğin normal bir insanda her çatışma için *"benliğin gücü"* ve *"dürtülerin gücü"* arasındaki denge bulunmalıdır. Eğer benliğin gücü tükenirse ya da dürtülerin gücü aşırı hale gelirse, bunu patolojik etkilere yol açan dengesizlik takip eder. Varolan değişik güçler arasındaki karşılıklı ilişki bakımından düşünüldüğünde, bu bakış açışı Freud'un gözünde hastalığın tetiklenmesinde *niceliksel* unsurun yani *ekonomik* unsurun önemini doğrular. Bu noktada Freud, psikanalitik tedavinin özgünlüğünü talep eder, zira bu tedavi hastaya kendisini dürtülerin pekiştirilmesinin efendisi kılma yetisini sağlar, bu kendiliğinden olmayan süreç sadece analitik çalışma tarafından sağlanabilir. Bununla birlikte dürtülere böylesi bir hakimiyet kurmayı garantilenmiş olmaktan uzaktır, zira hiçbir zaman tam ve kesin değildir. Geleceğe dair bu belirsizlik, Freud'a göre dürtüleri evcilleştirmede benliğin becerisini güçlendirmek amacıyla derinleşmiş analitik çalışmanın gerekliliğinde ısrar etmek için ek bir iddiadır. *"Analitik tedavinin süresini kısaltmak şüphesiz istenebilir değildir, ama terapötik amacımıza ulaşmak için yol sadece, her zaman benliğe aktarmak istediğimiz analitik saptamanın gücünün artmasından geçer"* (s.245).

Psikanalitik terapinin sınırları

Diğer sorular tedavi sırasında sorulur. Hastayı gelecek dürtüsel çatışmalardan koruyabilir miyiz? Koruyucu bir amaçla bugün belirmemiş dürtüsel bir çatışmayı uyandırmak mümkün müdür? Freud, psikanalitik terapinin sınırları sorusunu soran bu iki sorunu birbirine bağlar. Güncel bir çatışma ortaya çıkmıyorsa, analistin bunun üzerinde hiçbir etkisinin bulunamayacağını düşünür. Güncel bir çatışmayı onu sadece aktarım yoluyla ele alabildiğimizde tedavi edebiliriz diye belirtir Freud, ama koruyucu bir amaçla sanal olarak yeni aktarımsal çatışmalar üretme peşindeysek, zorunlu olan olumlu aktarıma ciddi zarar veririz. Aynı şekilde işlemek için onda başka çatışmalar uyandırmayı umarak analizanla bu çatışmaları konuşmak da bir o kadar yararsızdır. Hasta bize cevap verecektir *"Bu tabii ki de çok ilginç, ama bundan hiçbir şey hissetmiyorum. Bilgisini arttırmışızdır ama öte yandan onda hiçbir şey değiştirmemişizdir"* (s.249).

Tedaviye karşı benliğin dirençleri

Freud daha sonrasında tedaviye benlikten kaynaklanan dirençler sorusunu iki açıdan ele alır. Önce analist ve hasta arasında gerekli olan birleşme açısıdan, daha sonra benliğin tedaviye karşı gelmesi açısından.

Birinci noktayla ilgili olarak Freud, analistin hastanın benliğiyle ama *"orta derecede normal"* bir benlikle birleştiğini belirtir, zira *"normal"* benlik *"ideal bir kurgu"* değildir. Bu perspektiften bakıldığında analitik çalışmanın amacı altbenliğinin hakim olunmamış kısımlarını *"benliğin birleştiriciliğinde toplamayı"* başarmaktır. Bu ruhsal işleme çalışmasının kavramsallaştırılması, bastırılmış olanın kalkmasının da ötesine giden ve benliğin parçalara bölünmüş varsaydığı parçalarını birleştiren *"benliğin bireşimini"* içerir. Sonuç olarak Freud, benlikte iki kısmın birlikte varolduğunu öngörür: Biri "psikotik" benliğe yakın ve diğeri "normal" bir kısım. *"Her normal insan aslında sadece orta dereçede normaldir, aşağı yukarı büyük bir ölçüde, benliği şu ya da bu kısımla psikotiğin benliğine yaklaşır, dizinin aşırılıklarından bir tanesine göre uzaklaşma ya da diğerine göre yaklaşma derecesi belli belirsiz nitelenmiş "benliğin değişimi" için bize geçici olarak ölçü sağlayacaktır"* (s.250). Burada taslağı çizilen öğeler *Psikanalizin özeti*'nde kavramsallaştırılacaklardır (1940a [1938]).

Benliğin, dirençlerin analizine ve tedaviye karşı gelmesi konusunda Freud, savunma mekanizmalarının oynadıkları rolü hatırlatır. Bir yandan Anna Freud'un betimlediği şekliyle (1936) savunma mekanizmaları benliği içsel tehlikelere karşı koruma amacındadırlar, ama öte yandan çok fazla geliştiklerinde kendileri bir tehlike oluşturabilirler ve benlik için zarar verici sınırlamalara yol açabilirler. Freud'a göre kısaca söylemek gerekirse, analizin terapötik etkisi bastırılmış olanın bilinçli kılınması ve dirençleri ortadan kaldırmak için yorumlardan ve yeniden-yapımlardan yararlanma olasılığına bağlıdır. Ama çalışma sırasında sıklıkla hastanın dirençleri ve savunmaları güncelleme çabasını desteklemediğini ve olumsuz aktarımların baskın çıkmaya kalkıştıklarını ve terapötik başarıyı tehdit ettiklerini saptarız. *"Analist, hasta için şimdi sadece onu suistimal edici sevimsiz zorunlulukların karşısına yerleştiren bir yabancıdır ve hasta da kendi tarafında tamamen yabancıyı sevmeyen ve ona hiçbir şeyine inanmayan bir çocuk gibi davranır"* (s.255).

En temel çatışmalar üzerinde temellenmiş dirençler

Büyük bir "benlik" çeşitliliğiyle karşılaşıyoruz, her özel benlik başlangıcından beri kısmen ilk seneler boyunca kazanılmış, kısmen doğuştan ve arkaik mirastan gelen bireysel eğilimlerle donatılmıştır. Bu eğilimler, bireyin kendine has dirençleri ve savunmalarıyla kişiliğini oluştururlar ve analitik ilişkide yeniden ortaya çıkmaya meyledeler. Kişiliğin karmaşıklığını ne kadar çok hesaba katarsak, dirençlerin yerini belirlemek o kadar zor hale gelir, zira en basitinden onları benlikte ya da altbenlikte yerleştiremeyiz, bundan böyle ruhsal aygıtta etkin olan temel unsurları da dikkate almak zorundayız.

Daha derin doğadaki dirençler arasında Freud, tedavi sürecini dikkate değer biçimde yavaşlatan aşırı *"libidonun kıvamlılığını"* gösteren kişilerin vakalarına değinir. Buna karşıt olarak aşırı bir libido hareketliliği gösteren ve bir nesneden diğerine yatırım yapmayı başaramadan geçen kişileri aktarır. Sonuç itibariyle bazı hastalar genç yaşlarına rağmen *"ruhsal bir entropi"*, daha ziyade çok yaşlı insanlarda bulmayı beklediğimiz bir durgunluk sergilerler.

Diğer vakalardaki dirençler, mazoşizm vakalarında, olumsuz terapötik tepkide ya da nevrotiklerin suçluluk duygularında açıkça görülen yaşam dürtüsü ve ölüm dürtüsü arasındaki çatışmadan kaynaklanırlar. *"Bu fenomenler ruhsal yaşamdaki bir gücün varlığının inkar edilemez ipuçlarıdır ki amaçlarına göre saldırganlık ya da yıkıcılık dürtüsü adını veriyoruz ve canlı maddenin ölüm dürtüsünün kökeninden türetiyoruz"* (s.258). Bununla birlikte yakın deneyim Freud'a *Eros* ve yıkıcılık dürtüsü arasındaki çatışmayla sadece patolojide karşılaşılmadığını ama aynı zamanda normal yaşam koşullarında da karşılaşıldığını göstermiştir. Freud, bu alandaki fikirlerinin çok az takip edilmesinden üzgündür: *"Libidoda baştan başa Eros'un eşi olan ölüm, yıkıcılık ya da saldırganlık dürtüsünü*

benimsetme iddiasında olan ikici (dualist) kuram az yankı buldu ve hatta psikanalistler arasında bile gerçekten kendisini kabul ettiremedi" (s.260). Buna karşılık Yunan filozof Empédocle, Freud'a beklenmedik bir destek verir, zira biri diğeriyle ilişkili iki sonsuz ilkenin varlığını öğretiyordu; aşk ve savaş: Freudcu ikinci dürtü kuramıyla benzerlikler taşıyan bir ikilik.

Analistin analizinin zorunluluğu

Freud, Ferenzci'nin analizin başarısı için *"analistin yeteri kadar kendi "yanılgıları ve hataları" hakkında öğrenmiş ve kişiliğinin zayıf noktalarını gücüne boyun eğdirmiş"* olmasının kaçınılmaz olduğunu gösterdiği bir çalışmasına (1928) dayanarak psikanalistlere doğru döner (s.262). Şüphesiz, devam eder Freud, analistler de diğerleri gibi insandırlar ve *"analistlerin kendi kişiliklerinde hastalarını ulaştırmak istedikleri ruhsal normallik derecesine tam olarak erişememiş olmaları kabul edilebilirdir"* (s.263). Bununla birlikte hastalarının menfaati için analiste *"yüksek düzeyde normallik ve ruhsal uygunluğu"* zorunlu tutmamız meşrudur (s.263). Psikanalistin kişisel analizinin, gelecekteki uğraşına hazırlığında kaçınılmaz bir koşul olarak belirmesi bu sebeptendir. Üstelik, analisti uygulamasında onu bekleyen çeşitli tehlikelerden mümkün olduğunca koruması amacıyla Freud, her psikanaliste belirli zamanlarda, her beş yılda bir, *"bu işleyişten utanç duymaksızın"* analizi yinelemelerini salık verir.

Bitiş, alttaki bir "kökensel kaya"ya çarpar

Bu son bölüm genel olarak bu metnin en tanınmış bölümüdür, burada Freud bitişe engel olan ve aşılamaz olarak düşündüğü iki engeli betimler: Kadındaki penis hasedi ve erkekteki edilgen konuma karşı isyan.

Bitişe direncin bu iki biçimi cinsiyet farklılığından dolayı birbirlerinden ayrı olsalar da Freud'a göre ortak bir öğe barındırırlar : Kadının ve erkeğin kastrasyon kompleksi karşısındaki benzer tutumu. Erkekteki erillik arzusu başından bu yana benliğin arzusuyla uyum içindedir, bu yüzden de kastrasyonu içeren edilgen konum enerji bakımından bastırılmıştır, çoğunlukla sadece aşırı telafilerle ortaya çıkar. Buna karşın kadındaki erillik arzusu sadece gelişiminin fallik evresinde, *"kadınlığa götüren gelişimin öncesinde"* normaldir (s.266). Ama kadında penis hasedi sonrasında bastırılmıştır ve kadınlığın sonraki yazgısı bastırılmasının sonuçlarına bağlıdır. Kadınlığın gelişminin başarısızlığı vakalarında, "fallik" kadında olduğu gibi erillik karmaşası kendisini dayatır ve kişiliği kalıcı olarak etkiler. Buna karşın Freud'a göre daha elverişli gelişim vakalarında penis arzusu yerini çocuk arzusuna bırakır. Bununla birlikte Freud, erillik karmaşasının kadının normal ruhsal hayatını bozmaya devam ettiğini düşünmekte ısrar eder : *"Erillik arzusu bilinçdışında korunarak kalır ve bozucu etkiler göstermeye devam eder"* (s.267).

Freud, Ferenczi için her başarılı analizin bu iki karmaşayı yönetmesi gerektiğini hatırlatır : Kadındaki penis arzusu ve erkekteki edilgen konuma karşı isyan. Ama Freud böylesi hedefleri fazlaca hırslı olmakla yargılar, zira bu iki nokta analistin karşısına aşılamaz dirençler çıkarır *"Analitik çalışmanın hiçbir anında, kadınları gerçekleşemez olan penis arzularını terk etmeye isteklendirdiğimizde ve erkekleri bir erkeğin karşısındaki edilgen konumun her zaman kastrasyonun işareti olmadığına ve bunun varoluşun birçok durumunda kaçınılmaz olduğuna ikna etmek istediğimizde, tekrarlayan çabaların beyhudeliğini ezici biçimde hissetmekten, "boşa kürek çekmekten" şüphelenmekten daha çok ıstırap çekmeyiz"* (s.267).

Freud'a göre erkekteki kibirli eril aşırı telafi, aktarıma en güçlü direnci belirler : *"Erkek, babasal bir ikameye boyun eğmek istemez, ona minnet etmek istemez, bu durumda hekimin tedavisini kabul etmeyi hiç istemez"* (s.267). Kadındaki penis arzusu erkekteki aktarıma benzer bir aktarım belirleyemez ve ondaki penise sahip olmama hayal kırıklığı *"analitik tedavinin hiçbir işe yaramayacağına ve hastaya hiçbir yardım getiremeyeceğine dair içsel eminlikten doğan ağır depresyona girişlerin bir kaynağı"*dır (s.267-268). Freud'un

bakışından bu depresyon sadece *"onu tedaviye iten en güçlü neden olarak birgün herşeye rağmen eksikliğinin acı verici olarak hissedildiği erkeksi organa sahip olma umudunun başarısızlığa uğramasının bir sonucudur"* (s.268). Freud, kadının analist tarafından kadınsı özelliğinde kabul edilmediğinde ve erkekteki kastrasyon kompleksinin kadındaki denkliğini oluşturan kadınsı organlarının kesilip alınması kaygısını duyduğunda depresif olabileceğini hiçbir zaman düşünmemiştir. Kadınsı cinselliğin kadın için olumlu bir boyutunun olabileceğini öngörmez. Bununla birlikte Ferenczi'ye göre bir kadın için kadınlığa giriş ve erkek için erilliğe giriş, psikanalizin sonunda erişilmesi gereken hedeflerdir. Freud, öğrencisinin sonuçlarıyla hemfikir değildir, ama söylediklerini harfi harfine bir notta aktarır : *"(...) her erkek hastanın hekimin karşısında, kastrasyon kaygısını aşmasının işareti olarak, yasada onun eşiti olduğu duygusunu kazanması gerekir. Her kadın hastanın, nevrozun bütünüyle çözümlenerek geçmesi için, erillik karmaşasını sona erdirmesi ve hınç duymaksızın kendisini kadınsı role elverişli hissetmenin olasılıklarını düşünmeye bırakmaları gerekir"* (Ferenczi, Freud trf. alıntılanmış, s.262, n.2). Diğer bir deyişle Freud, "fallik tekçiliğe" sadakatinde sarsılmaz ve analizin sonunun zorunlu olarak ruhsalın üzerinde kök saldığı biyolojik unsura atfettiği *"kökensel kaya"*ya çarptığı sonucuna vardığında kaçınılmaz olarak kötümser kalır. *"Başka türlüsü olamaz, zira ruhsallık için biyoloji hakikaten alttaki kökensel kaya rolünü oynar. Kadınlığın reddi elbette biyolojik olgudan, cinselliğin bu büyük bilmeceli kısmından daha başkası olamaz"* (s.268).

"ANALİZDE YAPIMLAR" (1937d)

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1937d) "Constructions dans l'analyse" (Analizde yapımlar) *Résultats, idées, problèmes* (Sonuçlar, Düşünceler, Problemler) fr. çev. E.R.Hawelka, U. Huber, J. Laplanche, Paris, PUF, 1985, içinde s.269-281.

Arkeoloğunkine benzer bir görev

Freud, önce analistin çalışmasının çocuklukta meydana gelmiş belirtilerin ve nevrotik ketlenmelerin kökenindeki bastırmaları kaldırmayı hedeflemek olduğunu gösterir. Bu terapötik amaca ulaşmak için hastanın önceki duygusal deneyimlerinin anılarını yeniden bulması söz konusudur ve bu anılar serbest çağrışımlardan, rüyalardan ve aktarımda duygusal ilişkilerin yinelenmesinden geçerek belirirler. Eğer analizanın görevi yaşadığını ve bastırdığını yeniden hatırlamayı içeriyorsa, psikanalistin görevi de bu ipuçlarından itibaren hasta tarafından unutulan yıllara olabildiğince sadık bir imgeyi yeniden kurmayı içerir *"Unutmadan kaçan ipuçlarına göre tahmin etmesi ya da daha kesin olarak unutulmuş olanı **inşa etmesi** gerekir"* (s.271). Bu yapım çalışması ya da daha ziyade yeniden yapım, arkeoloğun çalışmasıyla benzerlikler taşır. Ama arkeologtan farklı olarak, bir yandan *"ruhsal nesne arkeolojinin maddi nesnesiyle karşılaştırılamayacak kadar karmaşıktır"* ve diğer yandan *"arkeolog için yeniden yapım amaç ve çabasının sonu olduğu halde, analist için yapım sadece bir önhazırlık çalışmasıdır"* (s.272).

Yeniden yapımlarımıza nasıl bir değer atfetmeli?

Freud, yeniden yapımlarımızın doğruluğunu güvenceleyen nedir sorusuyla devam eder. Örneğin, analist yanılırsa ne olur? Yeniden yapımlar sadece telkin yoluyla mı etkili olur? Freud bu itirazları kabul etmez. Şüphesiz analistin olası tarihsel hakikat olarak hastaya

kesin olmayan bir oluşum sunduğu olur *"ama bu türden tek bir yanlış zararsızdır. Buna benzer durumlarda olan şey şudur ; hasta etkilenmemiştir, ne evetle ne hayırla tepki verir"* (s.274). Freud, yapımlar aracılığıyla analistin, telkini kötüye kullandığı eleştirisine itiraz eder.

Bu itirazları bir kenara koyduktan sonra Freud, analistin analiz esnasında bir yeniden yapım sunduktan sonra hastanın tepkisinin ne olduğunu incelemeye geçer. Freud, hasta ne derse desin analistlerin hep haklı olduklarını söyleyen alaya almalarda bir gerçeklik payı olduğunu kabul eder Hasta *evet* derse, yorumu kabul ediyordur, *hayır* derse direniyordur ve yine analist haklıdır. Ama Freud analistin "evet"e olduğu gibi "hayır"a da mutlak bir değer atfetmediğini belirtir, zira her iki cevabı da muğlak olarak değerlendirir. Analist için analizanın "evet"i yapımın bir kabülünü ifade edebilir ama aynı zamanda direncin ifadesi de olabilir, "hayır"a gelince, o da bir o kadar muğlaktır ve direncin olduğu kadar reddin de açığa çıkışı haline gelebilir. Bu koşullarda, nasıl emin olmalı? Freud, kesinlikle güvenebileceğimiz dolaylı onaylama yollarının olduğunu belirtir, bunlar çağrışımlar yoluyla elde edilmiş dolaylı onaylamalardır *"Analizan, yapımın içeriğine benzer ya da onu anıştıran bir şey içeren bir çağrışımla cevap verdiğinde oldukça değerli olan ama bu sefer olumlu biçimde ifade edilen bir onaylamanın karşısındayızdır"* (s.275). Bir sakarlık ya da olumsuz terapötik tepki meydana geldiğinde başka dolaylı onaylama biçimleri elde ederiz ve olumsuz terapötik tepkide eğer yorumsal yeniden yapım kesinse, hasta belirtilerin ağırlaşmasıyla tepki verir. Başka bir deyişle, onu yerenlerin tersine Freud, analistin hastanın tepkilerini fazlasıyla göz önünde bulundurduğunu ve bundan önemli sonuçlar çıkardığını yineler: *"Ama hastanın bu tepkileri çoğu zaman muğlaktır ve kesin sonuçlara izin vermezler. Sadece analizi devam ettirerek yapımlarımızın kesin ya da yararsız olduklarına karar verebiliriz. Yalıtılmış bir yapıma sadece inceleme, onaylama ya da itiraz bekleyen bir tahmin değerini atfediyoruz"* (s.277).

Hezeyan, analizde yapımın karşılığı

Bizim varsayımımız hangi yolla hastada bir iknaya dönüşür? Her psikanaliste bunun ispatını getiren günlük deneyimdir. Ama yine de bir soru kalır Genellikle analiz sırasında önerilen bir yapımın hastada denk gelen anının uyanışına yol açmasını bekleriz, en azından kuramsal olarak. Bununla birlikte uygulamada çoğunlukla hasta bastırılmış anlamlı içeriği hatırlamaz : Bunun pek önemi yoktur, der Freud, zira hasta iyi temellenmiş bir yapımın kanaatine eriştiğinde, bu terapötik açıdan bastırılmış anının hatırlanmasıyla aynı etkiyi yaratır. Neden? Bu şimdilik bir gizem olarak kalır. Gelecek araştırmanın bize ne söyleyeceğini beklemeliyiz belki de.

Bazı vakalarda Freud, bir yapımın paylaşımının hastada anıya değil de anlamlı anının içeriğine çok yakın olan canlı anıların zengin bir üretimine yol açtığını gözlemler. Freud bu fenomeni, bilinci belirleyici anıdan çevirmeyi ve dikkatini ikincil anılara çekmeyi başaran bir dirence atfeder. Bununla birlikte Freud, canlılıklarına rağmen bu anıların varsanı olmadıklarını belirtir. Ama onu beklenmedik sonuçlara götürecek olan istisnalar vardır. Aslında Freud bazen gerçek varsanıların söz konusu olduğunu gözlemler ve bu sadece psikotiklerin değil, aynı zamanda *"kesinlikle psikotik olmamışların"* başına da gelir (s.278). Bu temel gözlem Freud'un varsanının unutulmuş bir çocukluk anısının ürünü olduğu fikrini öne sürmesine yol açacaktır : *"Varsanının en erken yılların unutulmuş bir olayının, çocuğun henüz konuşmaya başladığı bir dönemde gördüğü ya da duyduğu birşeyin geri dönüşü olduğu genel niteliğini belki de henüz yeterince benimsemedik"* (s.279). Araştırmasını sürdüren Freud, çoğunlukla varsanıların eşlik ettiği hezeyanlı oluşumların bile aynı şekilde, insanlar tarafından her zaman " *deliliğin bir dengi* " (s.279) olarak düşünülen rüya mekanizmasına benzer bir mekanizmaya göre *"bilinçdışının yukarıya doğru itilmesi ve bastırılmışın geri dönüşü"*nün (s.279) bir sonucu olduğunu varsayar.

Sonuç itibariyle, çıkarımlarını daha ileriye götüren Freud, deliliğin de *"tarihsel hakikatin bir parçasını"* barındıracağı ve hezeyandaki inancın gücünü çocukluk kaynağından aldığı hipotezini ortaya koyar. Bu olasılıkta, terapötik çalışma onu biçimsizleşmelerden

kurtararak hezeyanda içerilen hakikatin çekirdeğini tanımayı amaçlar. Diğer bir deyişle Freud, hastaların hezeyanlarının bizim analizde kurduğumuz oluşumların dengi oldukları ve aynı zamanda, daha önce birçok fırsatta gösterdiği gibi, yeniden yapım girişimleri oluşturdukları sonucuna varır. Ama, diye ekler *"(...) psikozun koşullarında [hezeyanlar] bununla birlikte sadece şimdide inkar ettiğimiz gerçekliğin bir parçasının yerine, geçmiş çocukluk döneminde aynı şekilde inkar ettiğimiz bir başka parça koymaya yol açar"* (s.280). Bu o halde inkar ve bastırma arasındaki ilişkileri aydınlatma sorusunu ortaya koyar : *"Özel vakaların incelenmesiyle zamanımızda inkarın sahip olduğu biçimlerle, vaktiyle bastırmanın sahip olduğu biçimler arasındaki ilişkileri keşfedebiliriz"* (s.280). Freud, sorduğu bu soruya kesin bir cevap getirmese de en azından bunu açığa çıkarma övüncüne sahiptir.

Psikoz ve histeri arasında anlamlı bir benzerlik kurarak sonuçlandırır *"Yapımlarımızın etkisini sadece yaşanmış bir hikayenin kayıp parçasına borçlu olması gibi hezeyan da ikna edici gücünü bastırılmış gerçekliğin yerine koyduğu tarihsel hakikatin parçasına borçludur. Bu şekilde hezeyana vaktiyle sadece histeri için söylemiş olduğumu uygulayabilirim Hasta, anımsamalardan ıstırap çeker"* (s.280).

Analizin bitişi : Ne kadar psikanalist, o kadar görüş

"Biten Analiz, Bitmeyen Analiz" 1937'de yayımlanmasından itibaren birçok yoruma yol açar. Bu var olan pozisyonlarla ilgili bir yansıma verebilmek için değişik akımlardan ve bölgelerden gelen birkaç psikanalistin bakış açısını kısaca sunacağım. Bu katkılar J. Sandler'in yönetiminde 1991'de Uluslararası Psikanaliz Derneği'nin *Bugün Freud. Biten Analiz, Bitmeyen Analiz* (1994) başlıklı bir monografisinde birleştirilmiştir.

Jacop A. Arlow (New York), analitik yaklaşımın sadece tekniğin doğasından değil ama aynı zamanda insanın doğasından kaynaklanan sınırları üzerinde ısrar ederek tartışmayı başlatır, zira buradaki çatışmalar indirgenemez bir veridir. Psikanaliz sayesinde "mükemmel bir insan varlığı" yaratmanın başarılabileceği yanılsamasına karşı uyarıda bulunur. Harald Leupold-Löwenthal (Viyana), Freud'un niyetinin açıkça dönemdeki bazı psikanalistlerde gündemde olan bitişi derleme ve bitişi zorunluluklara ve katı teknik kurallara bağlama eğilimini önlemeyi istiyordu. David Zimmermann ve A. L. Bento Mostardeiro'ya göre (Porto Alegre), bitiş hasta kendisini ayrıştırmada ve analistle ilişkide otonom hale gelmenin uygun kapasitesine eriştiğinde öngörülebilir olur, bu değişiklikler psikanalitik süreç ve gelişimsel süreç arasındaki etkileşimden çıkan değişimlerdir. Tertu Eskelinen de Folch (Barselona), Freud gibi analizin tamamlanmış olamayacağını kabul etmekle birlikte, yakın kuramsal ve teknik gelişmelerin bize güncel olarak uygulama alanını hatırı sayılır biçimde Freud'un zamanında ulaşılamaz olarak yargılanan hastalara genişletme imkânı sağladığını gösterir. Arnold M. Cooper (New York), psikanalistlerin ilgi odağının bugün Freud'un 1937'de bahsettiği "dürtülerin evcilleştirilmesinin", nesne ilişkilerini içeren kişilerarası bir bakış açısıyla yer değiştirdiği değerlendirmesinde bulunur. Aynı şekilde Freud'un kadınlığın yadsınışını doğrulamak için biyolojiye başvurarak yolunu şaşırdığını belirtir. André Green'e gelince (Paris), o da Freud'un son yazılarında dürtünün yerini inceler ve bitiş hakkında dürtülerle nesneyi karşıt tutmanın yanlış olduğunu, zira nesnenin bulunmayış ve bulunuş değişkenlerinin dürtünün açığa çıkarıcısı olduğu fikrini destekler. David Rosenfeld (Buenos Aires) sonlandırırken, psikanalistlerin analizin bitişi gibi oldukça karmaşık bir sorunsal karşısındaki farklı konumlarını ortaya koyar ve yeni fikirlere açık olmalarından yana olur.

Freud'un kavramlarının kronolojisi

Analistin analizi - analizin bitişi - erkekteki edilgen konum - hezeyan - kadında penis hasedi - "kökensel kaya" - varsanı - yapım, yeniden yapım - yeniden analiz

HZ. MUSA VE TEKTANRICILIK

S. FREUD (1939a)

Çözümlediğinden daha çok sorular soran vasiyet niteliğinde bir yapıt

Yahudiliğin kurucusu Musa kişiliği, Freud'un kafasını en çok kurcalayan tarihsel figürlerden biridir. 1914'de "Michelangelo'nun Musa'sı" adlı ünlü heykelin alışıldık olmayan ayrıntılarından esinlendiği kısa psikanalitik bir inceleme yayımlamıştır. 1930'ların başında psikanalizin geleceğini hem içeriden hem de antisemitizmin yükselişiyle dışarıdan tehdit altında hisseden Freud, okumalarından çıkardığı şaşırtıcı bir hipotezin sonuçlarını incelemeye girişir: Yahudiliğin kurucusu Musa, Yahudi değil ama İbrani halka Aton'un dinini dayatan bir Mısırlı'ydı. 1934'de başlayan eser 1939'da, Freud'un ölümünden birkaç ay önce yayımlanır. *Hz. Musa*, Freud'un Musa'nın İbraniler tarafından öldürülüşüne ilkel kabilenin babasının öldürülüşüyle benzer bir değer atfetmesi bakımından sadece *Totem ve Tabu*'nun bir uzantısı değil, bu cinayette İsa'nın dininin kurbansı boyutunun uzak bir kaynağını görmesi bakımından *Bir Geleceğin Yanılsaması*'nın da uzantısıdır. Şüphesiz Freud tarafından geliştirilen savlar, tarihsel bakış açısı bakımından itiraz edilebilir olarak açığa çıkmıştır ki bu da Freud-sonrası yorumcuların kendileri tarafından da kabul edilmiştir. Ama bugün Freud'un ortaya koyduğu ve hem dinî alanda hem de bilimsel alanda bizi sorgulamaktan geri durmayan soruları küçümsemekten sakınalım.

Londra'ya sürgün

1938 Mart'ında Avusturya, Hitler'in Almanyası'na eklenmiştir. Birkaç hafta sonra psikanaliz yayınevinin büroları -kıymetli Verlag- aranmış ve yok edilmiştir. Freud'un bütün arkadaşları, özellikle de Jones ve Marie Bonaparte, Freud'a ülkeyi terk etmesi için baskı yaparlar. Özellikle de İngiliz ve Amerikalı bürokratları içeren uluslararası bir sefer, Alman Avusturyalı üst düzey otoritelere Freud'un Viyana'yı terk etmesine izin vermeleri için baskı yaparlar. Ama engelin en büyüğü doğduğu yeri terk etmek istemeyen Freud'un kendisidir; zira bunu bir firar olarak hisseder. Jones Freud'u, kazanın patlamasıyla denize fırlatılan Titanik'in ikinci komutanının ona hangi koşullarda gemiyi terk ettiğini soran muhabirlere "Ben onu terk etmedim, beni terk eden oydu!" *diye cevap verdiği hikayeyle ikna etmeyi başarır. Avusturyalı otoriteler Freud'un ailesine ülkeden çıkma hakkını verdiklerinde, idari tedirginlikler başlar. Freud'un banka hesaplarına el konulduğundan, otoriteler tarafından istenen paranın büyük bir kısmını Marie Bonaparte ödeyecektir. Bu otoriteler Freud'u kötü muamele görmediğine dair bir belge imzalamaya zorlayarak, onu son bir incinmeye maruz bırakırlar. Jones'a göre Freud imzasını ironik ama tehlikeli bir yorum ekleyerek mühürleyecekti:* "Gestapo'yu herkese yürekten tavsiye edebilirim". *Freud 3 Haziran*

1938'de eşi Martha ve kızı Anna ile Londra'ya gitmek üzere Viyana'yı terk eder, Doğu Ekspresi'yle ver elini Paris. Freud Paris'te, Marie Bonaparte'ın evinde bir gün boyunca dikkate değer bir mola verir ve Londra'ya varışında sıcak karşılanır. Viyana'da, çıkış izni alamayan ve birkaç sene sonra Nazi toplama kamplarında ölen dört kız kardeşini bırakır.

Hz. Musa'yı özgürlük içinde tamamlamak

Londra'ya yerleşmesinden kısa bir zaman sonra Freud, çalışmaya başlar ve Temmuz 1938'de Musa'nın *üçüncü ve son bölümünü bitirir. Mısırlı Musa'yı kapsayan ilk iki bölüm* Imago psikanaliz dergisi*'nde 1937'de yayımlansa da daha dar bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Ama daha büyük okuyucu kitlesine yönelik bir eser fikri sadece Freud'un yakınlarını değil, giderek genişleyen bir çevreyi de endişelendirmeye başlar. Gerçekten de Freud İngiltere'ye gitmeden önce o dönemde nazi karşıtı olan Avusturya Katolik Kilisesi'ni kışkırtmaktan ya da rahatsız etmekten korktuğundan, Musa'sını yayımlama fikrinden vazgeçmiştir. Ama kendi terimleriyle "özgür olarak ölmeye" geldiği İngiltere'ye yerleşmesi, fikirlerini mümkün olduğunca çabuk halka sunmak için düşüncelerinin sonuna kadar gidebilmesine izin vermiştir. Freud'u Musa'yı yayımlamaktan vazgeçirme girişimi boşa çıkacaktır, hem kendilerini ataları elinden alınmış gibi gören Yahudiler tarafından, hem de İsa'daki inancın Freud tarafından hezeyan olarak değerlendirildiği Hıristiyanlar tarafından. Ama hiçbir tartışma ona baş eğdirmez, tam tersine, kararlılığını artırır. Freud girişiminin ciddiyetli bilimsel niteliğinin göz önüne alınmamasını ve kendisini otosansüre uğratmasını beklemelerini anlamaz. Eser eşzamanlı olarak Haziran 1939'da Amsterdam'da Almanca olarak ve Amerika Birleşik Devletleri'nde İngilizce çevirisiyle yayımlanır.*

Freud'un 23 Eylül 1939'daki ölümü

1939'un ilk ayları Almanya'da milyonlarca Yahudi'nin yağmalanması ve durdurulması haberleriyle olduğu kadar, Freud'un radyum tedavisinin ancak geçici olarak rahatlattığı sağlık durumunun kötüye gitmesiyle kararacaktır. Tükenmesine rağmen, Freud Ağustos ayına kadar hasta kabul etmeye devam eder. 23 Eylül 1939'da doktoru Max Schur'dan ona aile hekimi olduğunda söz verdiği üzere ıstıraplarını kısaltması için morfin vermesini istedikten sonra büyük bir asalet içinde ölür.

Eserin Keşfi

Sayfa numaraları şu esere gönderme yapmaktadır: S. Freud (1939a) *l'Homme Moïse et la Religion Monothéiste* (Hz. Musa ve Tektanrıcılık) fr. çev. C. Heim, Paris, Gallimard, 1986.

"MUSA MISIRLI BİR SOYLUYDU"

Onu oğullarının en büyüğü olarak sayan Yahudi halkının özgürleştiricisi ve yasa koyucusu Musa'ya Mısırlı bir köken atfettiğinde Freud, bu savının cüretinin tamamen bilincindedir, *"hele ki kendimiz de bu halka aitsek"* (s.63). Musa'nın isminin kökeni hakkında araştırmaya başlar ve Mısırlı kökenin lehinden yana olan birçok dilbilimsel iddia ileri sürer. Freud, daha sonra Rank'ın çalışmalarından, özellikle de *Kahramanın doğuş miti* (1909) çalışmasından destek alır ve Musa'nın doğum öyküsünü kahramanın kökeniyle ilgili farklı mitlerle karşılaştırır. Bu ilişkilendirme ortak bir niteliği açığa çıkarır: Kahraman, genellikle yüksek düzeydeki ebeveynlerin çocuğu, kralın oğlu ya da kızıdır ve babası tarafından ölüme mahkûm edilir. Ama çocuğun elinden tutulur ve mütevazı bir aile tarafından yetiştirilir ve böylelikle ölmekten kurtulur. Ergen olduğunda kahraman

babasından öç alır ve ona karşı zafer kazanır. Musa mitinde Musa'nın mütevazı bir ailesi vardır ve bir Mısırlı tarafından kurtarılmıştır. Aslında Freud, Musa'nın gerçekten Mısır krallığına ait bir aileden olduğunu düşünür ve efsanenin ihtiyaçları için Musa'ya çocuğun sergilediği, köken olarak mütevazı bir aile atfedilir. Buradan yola çıkan Freud'un hipotezi: *"(...) Efsanenin bir Yahudi yaptığı Musa'nın Mısırlı ve muhtemelen üst düzey bir aileden olduğu bize ansızın açık hale gelir. (...) Bir kahraman, yaşamı boyunca genellikle alçakgönüllü başlangıçlarının üzerinde yetişse de, Hz. Musa kahramanının yaşamı bir düşüşle başlayacaktır; tepeden İsrail'in çocuklarına gitmek için inmiştir"* (s.73).

"EĞER MUSA MISIRLIYSA"

İbranilere dayatılan Aton dini

Hangi güçlü sebep üst sınıf bir Mısırlı'yı yabancı göçmen bir kitlenin başına yerleşmeye ve ülkesini onlarla birlikte terk etmeye itebilir? Freud'a göre Musa'yı buna iten şey şüphesiz ki Mısır'da yerleşmiş Yahudileri kendi dinine, Mısırlı dine çevirmekti, ama bu herhangi bir din değil, tek tanrılı bir dindi. Oysaki tarih boyunca bir tane tek tanrılı din vardı, milattan önce 1375'de tahta çıkan firavun Akheneton'un dahil ettiği dindi. Bu genç firavun Mısırlılar'ı Aton güneş tanrısını kutsamak için Amon kültünden geri döndürerek çok güçlü bir hale gelmişti. Bununla birlikte, Freud'un belirttiği gibi, Akheneton güneşi cismani bir nesne gibi değil, tek ve evrensel kutsal bir varlığın simgesi olarak yüceltmiştir. Firavun, Amon'un baskın olduğu Teb'i, Akheneton olarak adlandıracağı yeni bir yerleşim için terk eder ve buranın kalıntıları 1887'de Tel-el-Amarna denilen bir yerde bulunur. Akheneton'un sonu hakkında, baskılanmış rahiplerin Amon kültünü yeniden inşa ettikleri, Aton'un dinini yok ettikleri ve bütün izleri sildikleri haricinde hiçbir şey bilmiyoruz.

Aton'un dinini daha yakından inceleyen Freud, Yahudi diniyle arasında sihirli öğelerin dışlanması, kişi olarak Aton'un tasvir edilmiş temsilinin yokluğu - insan ellerine dönüşen güneş ışınlarının çıktığı güneş plağı şeklindeki simgesi hariç-, ölümden sonraki hayata inanmaktan vazgeçme gibi birçok ortak öğeyi açığa çıkarır. Bu öğelere sünnet uygulaması eklenir, bu tipik bir Mısırlı uygulamasıdır ve Orta-Doğu'nun diğer halkları tarafından bilinmez ve bunu Yahudi halkına dayatmış olabilecek kişi Musa'dır. Freud'a göre bu ritüel aracılığıyla Musa, Mısırlı kökeninin bir sürekliliğini de göstermiş oluyordu: *"Onlardan "kutsal bir halk" yapmak istedi, kutsal kitapta halen açıkça denildiği gibi ve böylesi bir kutsamanın belirtisi olarak onları en azından Mısırlılarla eşit konuma getiren bir uygulamayı başlatmış oluyordu"* (s.97).

Yehova kültü: İlkel Tanrı'ya geri dönüş

İbrani halkının hikâyesinin devamı olarak, kutsal kitabın öyküsü bize bir tarihte, Mısır'dan kaçışın sonrasında ama Kutsal topraklara gelişten önce, halkın yeni bir din benimsediğini öğretir. Halk, ilkel ve korkutucu niteliğe sahip, Baal Tanrıları'na yakın bir Tanrı olan kutsal Yehova'yı yüceltmeyi seçmiştir. Bu tarih, mozaik dinin iletiminin süreğenliğinde bir kopuş başlatmıştır. Ama Freud bu kopuşu, bunda Mısırlı Musa'nın Yahudiler tarafından isyankâr halkın ayaklanması sırasında öldürülüşü ve Musa tarafından dahil edilen Mısırlı dinin yok edilmesi geleneğinin bir ipucunu keşfederek açıklar. Freud'un kaynak olarak yararlandığı Tarihçi Ed. Sellin'e (1922) göre bu gelenek bundan sonraki bütün mesih beklentilerinin temeli haline gelmiştir.

Mozaik dinin geri dönüşü tarafından kapanan Yehova kültü

Psikanalizde *Entstellung* (yer değiştirme, konumun değişmesi, bir yerden başka bir yere geçiş) adı altında bilinen bir fenomene dayanan Freud, inkâr ettiğimiz şeyin sonunda

değiştirilmiş bir biçim altında yeniden belirdiğini gösterir ve bu kavramı Musa'nın eski dininin yeniden belirmesine uygular.

Musa, bu durumda kendi halkı tarafından öldürülmüştür ve öldürülüşü halka bizzat kendi dinini dayatmak için kullandığı otoriteye karşı isyanın bir sonucu olmuştur. İspatı "Kutsal inek"e tapınmanın kutsal kitaptaki anlatısı ve bunu takiben Musa'nın öfkesidir. Ama Freud, Mısırlı Musa'nın halkın bir bölümüne tinsel bakış açısından ilkel ve korkutucu Yehova Tanrı'sından daha yüksek bir temsil verdiğini gözlemler. Mozaik Mısırlı dini gerçekten de üstün düzeydeki ruhani halkına " *(...) bütün dünyayı kucaklayan tek bir kutsallığın, yaratılmış herşey için olduğu kadar bütün ayinlerin ve sihrin düşmanı her güç için de sevgisi olan, insanlara amaç olarak hakiki ve hakkani yüce bir yaşam tayin eden fikri*" getirmiştir (s.124).

Musa'nın öldürülüşüne ve Tanrı'sının atılışına rağmen, Freud mozaik öğreti geleneğinin yüzyıllar boyunca muhtemelen kültürlü Mısırlıların doğrudan soyundan gelen, Musa'ya kaçış sırasında eşlik edenlerin devamına ait olan ve bilgileri bir kuşaktan diğerine aktarılmış Levi kabilesinden olanlar sayesinde sürmüş olduğu savını ileri sürer. Musa'nın dininin su yüzüne çıkması ve kesin olarak Yehova kültünü uzaklaştırmış olması böylelikledir.

"MUSA, HALKI VE TEK TANRILI DİN"

Dinlerin belirişinde bastırılanın geri dönüşü

Freud, bir noktayı açığa kavuşturmakla başlar: Avusturya'dayken eserinin bu üçüncü bölümünü yayımlamaya niyetli olmadığını, zira savlarının gözü pekliği yüzünden Katolik kilisesinin korumasını kaybetmekten ve psikanalizin kendi ülkesinde yasaklandığını görmekten korktuğunu bildirir. Ama Londra'da yaşadığından bu yana, bu konuda kendini özgür hissettiğini, üstelik de Avusturya'nın Almanya tarafından ele geçirilmesi sırasında Katolik kilisesinin *"esnek bir dal"* gibi davrandığını belirtir (s.135).

Gizil dönem ve gelenek

Freud, daha sonra kendisini mozaik öğretilerin yeniden ortaya çıkısı hakkında sorgular. Psikanalitik deneyimin ışığında ruhsal bir travmanın meydana gelişi ve bunu izleyen belirtilerin ortaya çıkışı arasındaki klinikte gözlemlediğimiz *"gizil dönem"* ve dinler tarihinde Musa'nın dinini terk etme ve Yahudi tek tanrıcılığının yeniden dirilmesi arasında bir bağlantı kurar. Freud bu zamansal mesafeyi *"geleneğin"* bir olayın iletiminde yüzyıllar boyu oynadığı belirleyici rolle açıklar: *"Ve arka planda etkin olmaya devam eden, ruhlar üzerinde her zaman daha fazla güç elde eden ve sonucunda Yehova'yı mozaik Tanrı yapmayı başaran ve hayata uzun yüzyıllar önce inşa edilmiş ve sonra terk edilmiş Musa'nın dinini hatırlatan büyük geçmişin bu geleneğidir"* (s.154-155).

Nevrozda gizil zaman

Psikanaliz bize nevroza çocuklukta birinci ve beşinci seneler arasında meydana gelmiş bir travmanın sebep olduğunu öğretir ve söz konusu olan genellikle cinsel ve saldırgan etkilere bağlanmış deneyimlerdir. Sonrasında bu deneyimler unutulur, zira kendimizi bunların bilincine varmaya karşı koruruz. Ama az çok uzun bir zamandan sonra, bunlar yetişkin yaşamında *"bastırılanın geri dönüşü"* olarak yeniden belirirler ve nevroz kesin olarak kendisini değişik biçimler altında dayatır: Kompülsif kısıtlamalar, ketlenmeler ya da fobiler. Freud, bununla ilgili olarak çocukluğu sırasında psikoseksüel travmaya maruz kalmış bir adamın kısa bir örneğini verir: Bu adam "unutmuştur" yani bastırmıştır, ama gizil bir dönemden sonraki gecikmeli sonuç, yetişkin yaşamında beliren cinsel iktidarsızlık olmuştur.

İnsanlık tarihine uygulanan gizil dönem

Görüşlerini kolektif psikolojiye uygulayan Freud, bir topluluğun tarihsel zamanlarda meydana gelmiş ve daha sonrasında unutulacak olan saldırgan ve cinsel travmatik deneyimlerle damgalanmış olabileceğini gösterir. Gizil bir zamandan sonra bu kolektif travmatik deneyimler yeniden belirirler ve Freud'a göre: *"Bu süreçleri tahmin edebileceğimize inanıyoruz ve belirtilere benzeyen sonuçlarının dinî fenomenler olduğunu göstermek istiyoruz"* (s.170).

Freud, o halde *Totem ve Tabu*'ya (1912) ve otoritesine karşı ayaklanan kardeşler tarafından öldürülen ilkel kabilenin babasının cinayetine göndermede bulunur. Bu kardeşler birleşecek ve *"babayı yenecek ve o zamanların âdetine göre onu çiğ olarak mideye indireceklerdir"* (s.171). Daha sonrasında ölü idealleştirilmiş babanın yerine hayvan-toteme saygı göstermek için bir anma kutlaması düzenleyen ilkel insanlar, insanlık tarihindeki ilk din biçimini yani totemik dini başlatmış olurlar. Freud, bütün öğretilenlerde ve dinî ritüellerde ilkel insanların unutulmuş olan geçmiş öğelerinin uzun zaman aralıklarından sonra yeniden açığa çıktığını gördüğümüzü söyleyerek devam eder. Buna benzer bir fenomeni psikotiklerin hezeyanlı deliliğindeki klinikte gözlemleriz: *"Dinî öğretilere de böylesi bir hakikat içeriği vermek zorundayız, tarihi olarak adlandırmamız gereken bir hakikat; dinler şüphesiz ki kendilerinde psikotik belirtilerin niteliğini taşırlar ama kitlesel fenomenler olarak yalıtılmışlığın lanetinden kaçarlar"* (s.176).

Freud, Yahudilikteki tek tanrıcılığın kurulmasını ve Hıristiyanlıktaki devam edişini unutulmuş tarihsel bir geçmişin geri dönüş modeli üzerinden değerlendirir. Freud'a göre daha sonra *"ilk günah"* olarak tanımlanmış suçluluk duygusu sayesinde yeni bir din, İsa'nın dini, kendisi de Yahudi topluluğundan çıkmış bir adamın dini, Yahudilikten ayrışacaktır. Ama nasıl ki ilk günah Tanrı'ya karşı işlenen bir suçsa, bu suç ancak ölümle ödenebilir. Aslında Freud'a göre bu suç, ilkel babanın öldürülmesinden başka bir şey değildir: *"Bu ölüme yaraşır suç, daha sonra kutsanacak olan ilkel babanın öldürülmesiydi, Ama öldürme eylemini hatırlamayız, onun yerine cezasını çektiğini düşlemleriz ve bundan dolayıdır ki bu düşlem yeni bir kurtarılış (İncil) gibi selamlanabilir. Tanrı'nın oğlu masum bir kurban gibi kendisini öldürülüşe terk etti ve bunu yaparken herkesin hatasını kendi üzerine aldı"* (s.178). *"Yahudilik babanın diniydi, Hıristiyanlık oğulun dini oldu"* ünlü ifadesi de buradan gelir (s.181).

Freud'a göre Hıristiyanlık dininde kahramanlık mitini olduğu gibi, kutsal topluluğun ayini tarafından temsil edilen antik totemik yemeğin tekrarını yeniden buluruz. Ama yine Freud'a göre Hıristiyanlık dini, Yahudiliğin üst düzey ruhaniliğini koruyamamıştır, zira *"büyük Ana tanrıça"* kültünü inşa etmiş ve *"çoktanrıcılığın büyük sayıda ilahi varlığını"* kabul ederek (s.180) -gönderme Bakire Meryem'e ve azizleredir- aynı zamanda sihirli ve batıl öğeleri de yeniden dahil etmiştir. Diğer bir deyişle Freud'a göre Hıristiyanlığın doğuşu kısmi bir ilerlemedir: *"Hıristiyanlığın zaferi, binbeşyüz yıllık bir aradan sonra, daha geniş bir sahnede Amon rahiplerinin Akhenaton Tanrısı üzerindeki galibiyetidir. Bununla birlikte Hıristiyanlık, dinler tarihi yani bastırılmışın geri dönüşü ilişkisi bakımından bir ilerlemedir; bu andan itibaren Yahudi dini bir bakıma fosildir"* (s.181).

Düşüncelerini sonuna kadar devam ettiren Freud, geriye dönük olarak, Musa'nın öldürülüşünün sebep olduğu pişmanlığın şüphesiz Mesih arzusu düşlemine itici gücünü veren şey olduğu değerlendirmesine varır. Ama Yahudi halkı babanın öldürülüşünü inkâr etmeye devam edecektir ve Yahudi düşmanlığı, özellikle de Hıristiyanlar tarafından kısmen bu serzenişten ileri gelmektedir: *"Tanrımızı öldürdünüz!"* (s.183). Freud, buna şu cevabın eklenmesinin uygun düşeceğini yazar: *"Doğrusu biz de aynı şeyi yaptık ama bunu itiraf ettik ve o zamandan beri aklandık"* (s.183).

Gelenek, iletimin filogenez tarafından öncelenen dayanağı

Arkaik miras: Yapılandırıcı öğe

Bu bölüm, bu fenomeni yapıtının tamamı boyunca belirtmiş olsa da Freud için her zamankinden daha açık olarak filogenetik yolla iletime olan inancının doğrulanmasıdır.

Freud'a göre bireyin yaşamı sadece daha önce yaşadığı ve bilinçdışına bastırdığı şey tarafından etkilenmez, aynı zamanda Musa'nın dininin iletiminin gösterdiği gibi, doğuştan getirdiği malzemelerden yani *"filogenetik unsurlar, arkaik miras'tan"* da etkilenir (s.193). Bu durumda şu sorular beliriyor: Bu miras nelerden oluşur? Neyi içerir? Varlığının kanıtları nelerdir?

Freud'a göre bu arkaik miras, bir bireyde *"yapılandırıcı unsur"* olarak adlandırdığımız şeye karşılık gelir. Gerçekten de her insan varlığında özellikle yaşamın ilk yıllarında açığa çıkan ortak eğilimler bulunmaktadır ve bu tepkileri ve bireysel farklılıkları arkaik bir mirasa atfedebiliriz. Freud, bunun kanıtını diller arasındaki farklılıkları aşan kökensel bir bilgiyi oluşturan dilin simgeselliğinin evrensel niteliğinde görür. Freud, savına destek olarak başka bir iddia getirir: Oedipus kompleksi ve kastrasyon kompleksindeki çocuğun ebeveynleri karşısındaki davranışı. Söz konusu olan, *"bireysel bakış açısından haksız gibi gözüken ve ancak daha önceki kuşakların yaşanmış deneyimine göre filogenetik olarak anlaşılabilen tepkilerdir"* (s.193).

Arkaik mirasın rolü küçümsenmiştir

Freud, bellekte filogenetik türde bırakılan izlerin mirasını bu zamana kadar yeterince hesaba katmadığından ve daha ziyade kazanılmış etkilere vurgu yaptığından dolayı yakınır: *"Daha yakından baktığımda, kendimize itiraf etmeliyiz ki uzun zamandır sanki mnezik izlerin mirasının atalar tarafından yaşantılananla ilişiği, doğrudan bir iletişimden ve örneğin eğitimin etkisinden bağımsız olarak göz önünde bulundurulmamıştır. Eski bir geleneğin bir halkın içinde korunmasından, ulusal bir niteliğin oluşumundan bahsederken, genellikle iletişim yoluyla yayılan bir geleneği düşünüyoruz. Ya da en azından ikisi arasında ayrım yapmamışızdır ve böylesi bir ihmalin sahip olduğu cüretin farkında değilizdir"* (s.195-6). Atalara değin belleğe analitik çalışmada gözlemlenen ve filogenetiğe atfedilen belirişlerden başka, daha elle tututlur kanıtlar getirmenin imkânsızlığına rağmen, öyle görünüyor ki Freud için savını desteklemede yeterli kanıtlar oradadır.

Hayvanların içgüdüsü: Arkaik miras mı?

Freud kendisine bir yandan ataları tarafından yaşantılananın anısından başka bir şey olmayan hayvanların içgüdüsü ve diğer yandan insan varlığının arkaik mirası arasındaki doğrusallığı ek bir kanıt olarak değerlendirebilir miyiz diye sorar. Ve Freud, bu yakınlaşmayla *"Geçmiş çağların kendini beğenmişlikten dolayı insan ve hayvan arasında abartılı olarak açtığı çukuru azaltıyoruz. Eğer hayvanların içgüdüsü olarak adlandırdığımız şey, başından itibaren yeni bir yaşam durumunda sanki uzun zamandır tanıdık olan eski bir durummuş gibi davranmalarına izin veren içgüdülerse, eğer hayvanların bu içgüdüsel yaşamları herhangi bir açıklama gerektiriyorsa, bu ancak şu olabilir: Türlerinin fertlerinin deneyimlerini onların yeni varlıklarına taşırlar, o halde kendilerinde ataları tarafından yaşanmış olanların anılarını korurlar. İnsan hayvanı için de farklı olmayacaktır. Kendi arkaik mirası hacmi ve içeriği bakımından farklılaşsa da, hayvanların içgüdülerine denk gelir"* (s.196-197) diye belirtir.

İlkel kabilenin babasının kaçınılmaz öldürülüşü

Önceki güçlü iddialarla Freud, bir kez daha ilkel kabilenin babasının öldürülüşünün soyların başlangıcından bu yana filogenetik bir tarzda iletildiğine olan inancını doğrular: *"Bu yapılan değerlendirmelerden sonra, insanların -bu özel tarz yoluyla- bir gün ilkel bir babaya sahip olmuş olduklarını ve onu öldürdüklerini her zaman bilmiş olduklarını doğrulamakta tereddüt etmiyorum"* (s.197). Buradan itibaren başka iki soru belirir. İlk olarak, ilkel babanın öldürülüşü gibi bir olayın arkaik mirasa nasıl sızdığı sorusudur. Bunun için olayın yeteri kadar önemli olması ve nevrozdakine benzer bir süreçte olduğu gibi bellekte travmatik bir damga bırakacak şekilde yinelenmesi söz konusudur. İkinci soru, hangi koşullarda bu olayın yeniden güncel hale geleceği sorusudur. Freud söz konusu *gerçek* olayın

yinelenmesinin başlatıcı unsur olduğu cevabını verir, çünkü bu unutulmuş anıyı uyandıran şeydir. Öyle ki Musa'nın öldürülüşünü takip eden İsa'nın yargısal öldürülüşünün, kökensel nedeni açığa çıkarıcı birçok olayı oluşturduklarını düşünebiliriz. Öte yandan buna bastırılanın geri dönüşünü takiben bastırmaya çağrıda bulunan psikolojik düzendeki bir başka iddia daha eklenir: *"Sadece iletişim üzerine temellenecek bir gelenek, dinî fenomenlere ait baskı niteliğini üretemez. Ona kulak vereceğizdir, onu yargılayacağızdır, onu muhtemelen dışarıdan gelen başka herhangi bir yenilik gibi fırlatacağızdır. Mantıki düşüncenin baskısını hiçbir zaman aşma ayrıcalığına erişemeyecektir. Dinî gelenekte buraya kadar anlamadan şaşırarak gördüğümüz gibi, kitleleri hükümranlığına boyun eğdirmeden önce bastırmanın yazgısına, bir süre bilinçdışında kalanın durumuna maruz kalmak zorundadır"* (s.198).

Tanrıtanımaz bir inanışın yeniden özetlenmesi ve doğrulanması

Freud, eserin ilk bölümünde tezinin önemli başlıklarını özetler ve Yahudi halkının özel kişiliğinin oluşumuyla ilgili olarak bazı tamamlamalar getirir. Tekrarları önlemek için - Freud bu eserde ikinci kez savlarını özetler- bu eklemeler arasından sadece bazılarına değineceğim. Böylelikle Freud, Yahudiler arasında çok yaygın olan üstünlük duygusunun, üstelik de kendilerinin seçilmiş halka ait olduklarını düşünmelerinin nereden geldiğini araştırır. Freud'a göre bu kendini-sevme özelliği onlara Tanrı'nın seçilmiş halkı oldukları güvencesini veren Musa'ya kadar uzanır: *" (...) Yahudileri yaratanın tek adam Musa olduğunu söyleme cesaretinde bulunuyoruz"* (s.203).

Musa'nın dini: İtiraz edilemez üstünlük

Öte yandan tek bir adamın onlar üzerinde böyle sıradışı bir etki uygulayabilmesi nasıl mümkün olmuştur? Freud, burada herkesin içinde çocukluğundan bu yana yer alan babanın özleminin izini görür, bu sebepten *"büyük insanı donattığımız özellikler babaya dair özelliklerdir"* (s.207). Freud, özetini mozaik dinin Yahudilere diğerlerinden daha üstün bir Tanrı temsili sağladığını belirterek devam ettirir, zira sonuç olarak Tanrı'nın imgesini oluşturmanın yasaklanması kutsalın soyut temsilini desteklemiştir, bu da ruhsal düzlemde hatırı sayılır bir ilerleme oluşturmuştur. *"[Yasak] aslında duyumsal temsilin, soyut olarak adlandırmanın uygun olacağı bir temsil yararına geriye çekilmesi, zihinsel yaşamın duyumsal yaşam üzerindeki zaferi, harfi harfine ifade etmek gerekirse dürtülerden psikolojik düzlemdeki zorunlu sonuçlarıyla birlikte bir vazgeçiş anlamına gelir"* (s.212). Freud, aynı zamanda anaerkil yaşamdan babaerkil yaşama geçişten de benzer bir sonuç çıkarır: *"Ama anneden babaya bu geçiş ayrıca zihinsel yaşamın duyumsal yaşam üzerindeki zaferini, o halde uygarlıkta bir ilerlemeyi niteler, zira annelik duyumların tanıklığı üzerinden doğrulanırken, babalık varsayımsaldır, bir çıkarım ve önerme üzerinden oluşturulur"* (s.213).

Tek Tanrı fikri: Bastırılmış gerçekliğin anısının geri dönüşü

Tek tanrı fikrine gelince, Freud açıkça bugün onun varlığına inanmadığını ve bu inancın ilkel zamanlarda gerçekten tek bir kişinin var olmasından ve diğerlerinin üzerinde olan kutsallık seviyesine yükseltilmesinden ileri geldiğini doğrular. Daha sonrasında bu kişi insanların anılarında geri gelmiştir. Bu insanın tarihsel varlığının unutuluşa maruz kalmasını ve insan ruhunda gelenekle karşılaştırılabilir kalıcı izler bırakmasını bastırılanın geri dönüşü fenomeni açıklar. O halde tek Tanrı fikri nevrotikte takıntılı olarak bastırılanın geri dönüşüne benzer bir tarzda, insanlıkta yeniden belirmiştir ve bu inanç hiçbir zaman kaybolmamış tarihsel bir hakikatin anısının uyanışından başka bir şey olmayacaktır: *"Etkilerinden biri tek büyük bir Tanrı fikrinin belirmesi olacaktır, şüphesiz ki biçimi bozulmuş ama tamamıyla haklı bir anının uyanışı olarak değerlendirmemiz gereken bir fikir. Biçimi değiştirildiği ölçüde onu doğruca yanılsama olarak niteleyebiliriz*

(Almanca'da Wahn, yanılsama kadar hezeyan anlamına da gelir); geçmiş olanın geri dönüşünü getirdiği ölçüde, onu hakikat olarak adlandırmak zorundayız. Psikiyatrik anlamda hezeyan aynı zamanda bir hakikat parçası içerir ve hastanın inancı hezeyanın bu koruyuculuğuna geçebilmek için bu hakikatten yola çıkar" (s.234-235). Bu ikinci bölümün sonu, eserde daha önceden sunulmuş savların biraz değiştirilmiş bir tekrarıdır.

Freud-sonrası

Son bir meydan okuma ve bir skandal daha

Yayımlandığında bu kitap skandal yaratır, özellikle de Yahudi oldukları kadar Hıristiyan dinî çevrelerde. Yahudi kardeşleri, Freud onlardan Musa'yı geri alma girişiminde bulunduğu için kızgındırlar ve uzun süreli bir yeniden düşüşten korkarlar. Hıristiyanlara gelince, Freud'un *Bir geleceğin yanılsaması*'nda daha da ileri gittiği Hıristiyanlık eleştirisine karşı daha coşkulu tepki verirler: Freud, Hıristiyanlık dininin uzaktan bir hezeyana en fazla yaklaşacak şey olduğunu sadece *Musa*'da bildirmekle kalmaz, dahası bunu Yahudi ruhaniliğine göre bir gerileme ve puta tapmaya geri dönüş olarak değerlendirir. Bununla birlikte alevlenen bu polemik, kısa bir süre sonra Eylül 1939 savaşının çıkışıyla geri planda kalacaktır. Öte yandan siyasi nedenlerden dolayı ve Nazilerin zulmü hesaba katılırsa, Yahudi çevreleri Musa'yı Yahudi dininin kurucusu yapmış dindaşlarının geleneklere geri dönüşünü engellememek için Freud'un eserinin önemini azaltmayı deneyeceklerdir.

Freud'un Hz. Musa'sı: Günümüzde bundan geriye ne kaldı?

Zamanla bu eser, çok sayıda olduğu kadar çeşitli ve genellikle tutkulu yorumlara yol açan, karmaşık ve çelişkili bir eser olarak belirir. Bununla birlikte yakın zamandaki araştırmalar, bize bugün Freud'un *Musa*'sının okunuşuna daha eleştirel ve aynı zamanda daha zengin bir şekilde yaklaşmamızı sağlıyor. Gerçekten de özellikle din, tarih ve antropoloji düzleminde itiraz edilebilir bir eserin söz konusu olduğunu ama eserin Freud'un kendisiyle ilgili değerli katkılar sağladığını ve halen çözülmekten uzak olan sorular sorduğunu söyleyebiliriz.

Psikanalitik çevrelerde hemen Freud'un Musa'nın kişiliğine olan özdeşleşmesi tespit edilir, zira metin Freud'un hem psikanalizin kaybolmasından hem de kurucu baba olarak sadece Naziler tarafından değil, aynı zamanda Musa gibi kendi müritleri tarafından da ölümle tehdit edilmesinden korktuğu özel bir bağlamda yazılmıştır. Öte yandan eser özellikle psikanalitik psikobiyografi yazarlarları tarafından takdir edilmiş ve bu türün bir modeli olarak görülmüştür. Buna karşılık, tam olarak Freudcu savlarla ilgili olarak psikanalistler bugün *Hz Musa ve Tektanrıcılığı, Totem ve Tabu*'yu değerlendirdikleri gibi yani kuşkusuz bir dizi gözü pek hipotez olarak ama bilimsel geçerliliği kanıtlanmaktan uzak olarak değerlendirme eğilimindedirler. Örneğin Freud'un bireysel gelişim ve insan türünün tarihsel gelişimi arasında kolektif bastırmaya, gizil bir zamandan sonra bastırılmışın geri dönüşüne çağrıda bulunarak kurduğu paralelliği kabul etmek güç gibi gözükür. Yine de kabul edelim ki eserin sonunda Freud tarafından oldukça güzel sorulan kuşaklararası ve filogenetik iletim sorusunun önemi psikanalistlerce küçümsenmiştir ve bu soru günümüzde halen tamamen açıktır.

Antropologların büyük çoğunluğu, Freudcu ilkel kabile hipotezine ya az ya da hiç önem vermemektedir, bazıları tersini savunmuş olsa da. Öte yandan tarihçilere baktığımızda, yakın araştırmalar İbrani dinî geleneklerinin Mezopotamya'daki kökenlerine Mısırlı kökenlerinden daha fazla önem atfederler, öyle ki Freud'un Musa'nın gerçekten Mısırlı olduğuna dair hipotezi ciddi ölçüde sorunsallaşır.

Dinî düzlemde ise Freud'un konumları çok çeşitli konumlanışlara yol açmıştır. Freud'un Yahudilikle ilişkileriyle ilgili olarak Hz. Musa, bu kimliğin belirlediği kişilik özellikleri üzerine olduğu gibi Yahudi düşmanlığının kökeniyle de ilgili olarak, Yahudi kimliği üzerine bir düşünüş olarak belirir. Bu esere adanmış birçok çalışma arasında Y. H. Yerushalmi (1991) değinilmeye değerdir, zira bu yazar, bu metnin Freud'un yaşamına eklenme tarzını titizlikle inceler ve bu eser yoluyla Freud'un Yahudiliği *"bitimsiz"*, çünkü Tanrısız kıldığı değerlendirmesinde bulunur.

Dinin kökenleri ve Freud'un destek aldığı savların zayıflığıyla ilgili eleştiriler de eksik kalmamıştır. Örneğin obsesif belirtiler ve dinî ritüeller arasında bir denklik kurduğunda, Meissner, Freud'un sınırlı ve daha ziyade dinî ifadenin patolojik bir yönünü betimlediğini ve

bunun doğrulamalarının önemini hatırı sayılır derecede sınırlandırdığını düşünür: *"Analiz böylelikle en kötü anlamıyla indirgemeci hale geliyor ve sonuç olarak otantik inancın ve dinî uygulamanın anlaşılmasına çok katkı sağlamıyor"* (2002, s.475). P. Ricoeur, analitik yaklaşımın dinin sadece putperestlikte incelediğimiz yönünü aydınlattığını değerlendirdiğinde benzer bir bakış açısını savunur (1965). Genel anlamda Freud'un örgütlenmiş her dine olan düşmanlığı -Hıristiyan ya da Musevi olsun- burada geliştiremeyeceğim çok sayıda unsurdan ileri gelmektedir. Ama E. Rice'ın da fark ettirdiği gibi eğer *"düşmanlığından körleşmiş"* Freud'un ötesine bakarsak, ondan daha farklı bir imgenin belirdiğini görürüz. Bu yazara göre *"[Freud'un] Hıristiyanlığın monoteizm öncesi Akhenaton'dan önce Mısır'da hüküm süren putların kültüne benzer olan pagan döneme bir geri dönüş olduğu izlenimi vardı. Freud'un aradığı peygamberliğe dair dindi ve bu bireysel sorumluluğun ve sosyal adaletin önemi üzerinde temellenmiş bir külttü. Evrenin ilahimerkezli kavranışı böylesi bir gerçekleşimi sadece engelleyebilirdi"* (s.297-298).

Sonuç olarak, bugün Freud'un katkılarının önemini savlarının zayıflığına, kendi çatışmalarına ve ateizmine rağmen küçük görmekten sakınalım, zira Freud W. W. Meissner'in gösterdiği gibi (1984) cevap bekleyen çok sayıda sorgulamayı açığa çıkarmıştır. P. Ricœur'e gelince, o da aynı şekilde psikanalistin ikonoklast olduğu önyargısına karşı çıkmıştır. Ricœur'e göre dinin *"tahrip edilmesi"* psikanalistin dine göre konumundan bağımsız olarak, gayet her türlü putperestlikten arınmış bir dinin eleştirisinin ifadesi de olabilir. Üstelik dinî inanç bakış açısından psikanalizin sınırları vardır ve Ricœur'e göre bu alanda karara varmak psikanalize düşmez: *"Benim çalışma hipotezim (...) olduğu haliyle psikanaliz zorunlu olarak, psikanalistin inancından ya da inançsızlığından bağımsız olarak ikonoklast olduğudur ve dinin bu "yıkımı" her türlü putperestlikten arınmış bir dinin karşıtı olabilir. Psikanaliz, olduğu haliyle bu ikonoklast zorunluluğunun ötesine gidemez. Bu zorunluluk iki olasılığa açılır: İnanç ve inançsızlık olasılığına ama bu iki olasılık arasındaki karar psikanalize ait değildir"* (1965, s.243).

Kişisel olarak, psikanaliz ve dinî inancın kendilerine özgü bir alanla ilgilendiklerini düşünüyorum. Bununla birlikte kaçınılmaz etkileşimleri hesaba katıldığında, biri diğerinin varlığını engellemeyecek şekilde, bir alanı diğerinden ayırmak önemli görünüyor.

Freud'un Kavramlarının Kronolojisi

Arkaik miras - babanın öldürülmesi - din, dinî fikirler - filogenetik - gelenek - gizil (dönem) - tektanrıcı din - yer değiştirme ("Enstellung")

BUGÜN FREUD'U OKUMAK

"Man vesrehet die Psychoanalyse immer noch am besten, wenn man ihre Entstehung ung Entwicklung verfogt"
S. Freud, 1923a; GW 13, 211

"Psikanalizi anlamanın en iyi yolu yeniden oluşumuna ve gelişimine bağlanmaktır"

S.Freud, "Psychanalyse" ve "Théorie de la libido", 1923a, s. 51 [183]

Freud hâlâ güncel midir? Fikirleri evrensel değerini korumuş mudur? Buradan doğan terapötik yöntemin, psikanalitik tedavinin çağımızdaki yeri nedir?

Ben kendisini böyle sorgulayanlara, psikanalizin halen yaşadığı cevabını veriyorum: Marthe Robert'in (1964) adlandırdığı gibi *"psikanalitik devrim"* işlemeye devam etmektedir. Bunu göstermek için *Freud'u Okumak* kitabını, Freud'un ve psikanalizin fikirlerinin canlılığını ortaya koyan bir yaklaşım olarak tasarladım.

Mümkün olabildiğince Freud'un Alman dilinde yaptığı gibi gündelik dilin kelimelerini kullandım, bu onun fikirlerinin karmaşıklığından bir şey azaltmaz. Freud'un eserlerinden birinin ya da diğerinin okunuşunun bize kişisel olarak temas eden birşeyden bahsedebilmesi ve katkıda bulunabilmesi için onun metinlerini ve fikirlerini herkesin erişimine ulaştırmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Freud okuması varlığımızın en derininde yankılanarak, kendi üzerinde bir araştırmanın başlangıç noktası haline gelebilir.

Bu bakış açısından Freud, otoanalizi sırasında bilinçdışını keşfedişinden bu yana takip ettiği yolu, kendimizin kılmaya çağırmaktadır. Tüm yaşamı boyunca yaptığı bir keşif değil, biri diğerine yol açan keşifler silsilesidir. Bundan dolayı Freud'un eserlerini kronolojik bir düzenden okumak tarihi bir ilgiden daha fazlasıdır: Söz konusu olan kendi içsel araştırmalarımız boyunca kendi yolumuzu bulana dek bize rehberlik edebilecek bir keşfin hikâyesidir.

Bu kitabın sonunda okuyucu şüphesiz Freud'un bize büyük gelişimsel potansiyelleri olan bir miras bıraktığını ve bunların Freud-sonrası psikanalistlerin katkıları tarafından değerlendirildiğini fark edecektir. Bu potansiyeller tükenmiş olmaktan uzaktır ve bizi sorgulamaya devam ederler: Kendi adımıza biz bu mirasla ne yapacağız? Cevaplar psikanalistlere göre çeşitlilik gösterir ve miras alma şeklimiz Freud'un ölümüne ilişkin tuttuğumuz yas çalışmasına bağlıdır. Kimileri için onun mirasına sadık kalmak, onu dondurmak pahasına, olduğu gibi korumak anlamına gelir; Danielle Quinodoz'un gösterdiği gibi mesela, *"Freud'un değerli makalelerinin atalarımdan miras kalan kıymetli porselen yemek takımlarının kirlenip yıkanmaya tahümmül edememesi gibi güvenceye alınarak bir vitrine"* konulması (2002, s.182). Diğerleri için Freud'a sadık olmak, mirasının bir parçasını kendine mal etmek ve bütünün zarar görmesi, psikanalizin dağılması pahasına bu parçayı yalıtarak geliştirmektir, öyle ki psikanalist sayısı kadar psikanaliz var olacaktır.

Geçen zamanla birlikte, günümüzde bize pusu kuran engellerden nasıl sakınabiliriz? Kişisel olarak Freud tarafından bırakılan mirası korumanın en iyi yolunun bize vasiyet bıraktığının aracılığıyla onunla bir diyalog inşa ederek, bütün dinamizmini iletmek olduğunu düşünüyorum. Umarım *Freud'u Okumak* okuyucu için sadece Freud'la bir karşılaşma değil, aynı zamanda daha ileriye gitmenin ve özgün metinleri dolayımıyla onunla diyalog kurmanın bir daveti de olur.

Freud artık yok. Bununla birlikte sadece yazıları aracılığıyla değil, aynı zamanda bize ilettiği psikanalitik tedavi aracılığıyla da yaşamaya devam ediyor. Freud'un metinlerini okumak ve psikanaliz uygulamak iki farklı girişim. İkinci yolda, Freud'la yine süreğen bir diyalog kurulur ama bu analizan ve analist arasındaki aktarım ve karşı aktarım ilişkisi dolayımıyladır ve bu başka bir hikâyedir...

EK

Freud'un eserlerinin kronolojik olarak okunması üzerine bir seminer

Giriş yazımda belirttiğim gibi, 1987 yılında başladığım seminerlerimi izlemiş olan katılımcılara özellikle teşekkür etmek isterim:

Adela ABELLA, Lolita ADLER, Anne-Sophie ARCHINARD, Viviane ARMAND-GERSON, Carole BACH, Jean-Pierre BACHMANN, Nourrédine BEN BACHIR, Éric BIERENS DE HAAN, Tiziana BIMPAGE, Marie-Luce BISETTI, Christiane BLANCHARD, Olivier BONARD, Marielle BOUCHACOURT-GUSBERTI, Évelyne BRENAS, Sylvie BURNAND, Jean-Marc CHAUVIN, Michèle DE RHAM, Bérangère DE SENARCLENS, Geneviève DEJUSSEL, Francis DELAITE, Marinella DESCLOUDS, Viviane DICHY, Marité GENOUD, Rino GENTA, Bernard GENTHIALON, Jacqueline GIRARD, Yvonne GITNACHT-KNABE, Françoise GOURMEL, Gilles GRESSOT, François GROSS, Céline GUR-GRESSOT, Franco GUSBERTI, José GUTIERREZ, Marie-Jeanne HAENNI, Rhéane HEMMELER, Manuela JACCARD-GOBBI, Nicolas JACOT-DES-COMBES, Marie-José JAUMAIN, Madeleine JOANES, Suzanna JOLIAT-DUBERG, Carole KAELIN, Dora KNAUER, Denise KOECHLIN, Bernard KRAUSS, Silvia KUEHNER-HELLMIGK, Alicia LIENGME, Luc MAGNENAT, Denise MATILE, Daniel NICOLLIER, Irène NIGOLIAN, Jérôme OTTINO, Berdj PAPAZIAN, Claire PAYOT, Anna-Maria PARISI-GASTALDI, Françoise PAYOT, Olga PEGANOVA, Ignacio PELEGRI, Maja PERRET-CATIPOVIC, Julia PREISWERK, Bernard REITH, Marion RIGHETTI, Nino RIZZO, Michel ROBERT, Anne-Lise ROD, Doriane RODITI-BUHLER, Marlyse ROHRBCH, Claire ROJAS, Andreas SAURER, Patricia SIMIONI, Joseph SNAKKERS, Benvenuto SOLCA, Branda STEINFELD-WALTHER-BUEL, Michel STEULET, Xavier VENTURA, Saskia VON OVERBECK-OTTINO, Christa VON SUSANI, Jean-Pierre WABER, Urs WALTHER-BUEL, Patricia WALTZ, Wolfgang WALZ, Nathalie ZILKHA, Stefan ZLOT.

KAYNAKÇA

Abraham K. (1908), "Les différences psychosexuelles entre l'hystérie et la démence précoce", trad. I. Barande, in Œuvres *complètes*, t. I, 1907-1914, Paris, Payot, 1965, p. 36-47

---- (1911), "Préliminaire à l'investigation et au traitement psychanalytique de la folie maniaco-dépressive et des états voisins", trad. I. Barande, in *Œuvres complètes*, t. I, 1907-1914, Paris, Payot, 1965, p. 99-113.

---- (1924), "Esquisse d'une histoire du développement de la libido fondée sur la psychanalyse des troubles mentaux", trad. I. Barande, in *Œuvres complètes*, t. II, 1913-1925, Paris, Payot, 1965, p. 255-313.

Andréas-Salomé L. (1912-1936), *Correspondance avec Sigmund Freud*, suivie du *Journal d'une année (1912-1913)*, trad. L. Jumel, Paris, Gallimard, 1970.

Andreassen N. C. (1998), "Understanding schizophrenia A silent spring?", Editorial, *Amer. J. Psychiat., 155*, 1657-1659.

Anzieu D. (1959), *L'auto-analyse de Freud*, Paris, PUF.

— (1988a), préface, in S. Freud (1901), *Sur les rêves*, Paris, Gallimard, 1988.

— (1988b), *L'auto-analyse de Freud et la découverte de la psychanalyse*, Paris, PUF.

Balint M. (1952), *Amour primaire et technique psychanalytique*, trad. T. Dupont, R. Gelly et S. Kadar, Paris, Payot, 1972.

Bellemin-Noël J. (1983), *Gradiva au pied de la lettre*, Paris, PUF.

Bion W R. (1957), "Différenciation des parties psychotiques et non psychotiques de la personnalité", trad. F. Robert, in *Réflexion faite*, Paris, PUF, 1983, p. 51-73.

— (1959), "Attaques contre le lien", trad. F. Robert, in *Réflexion faite*, Paris, PUF, 1983, p. 105-123.

— (1961), *Recherches sur les petits groupes*, trad. L. Herbert, Paris, PUF, 1965.

— (1962), Aux sources *de l'expérience*, trad. F. Robert, Paris, PUF, 1979.

— (1967), *Réflexion faite*, trad. F. Robert, Paris, PUF, 1983.

Birksted-Breen D. (1993), *The Gender Conundrum. Contemporary Psychoanalytic Perspectives on Femininity and Masculinity*, London New York, Routledge.

Blacker K. H. et Abraham R. (1982), "The Rat Man revisited: Comments on maternal influences", *Int. J. Psychoanal. and Psychother., 9*, 267-285.

Bleger J. (1967), "Psychoanalysis of the psycho-analytic frame", *Int. J. Psycho-Anal., 48*, 511-519.

Blum H. P. (1976), "Masochism, the ego idéal, and the psychology of women", *J. of the American Psycho analytic Association*, 24 (5), 157-193.

Bonaparte M. (1951), *La sexualité de la femme*, Paris, PUF.

— Freud A. et Kris E. (1956), "Note des éditeurs "(note n° 5), in S. Freud, *La naissance de la psychanalyse*, Paris, PUF, p. 91-92.

Bourguignon A., Cotet P., Laplanche J. et Robert F. (1989), *Traduire Freud*, Paris, PUF.

Bowlby J. (1969, 1973, 1980), *Attachement et perte*, 3 vol., trad. J. Kalmanovitch, Paris, PUF, 1978, 1984.

Braunschweig D. (1991), "Fantasmes originaires et Surmoi la phylogenèse", Rev. *Franç., psychanal, 55*, 1251-1262.

Breuer J., Freud S. (1893), "Le mécanisme psychique de l'hystérie: communication préliminaire", in S. Freud, I. Breuer, *Études sur l'hystérie*, trad. A. Bermann, Paris, PUF, 1956, p. 1-13.

Britton R. (2003), "Sex death and superego", in *Expériences in Psychoanalysis*, London-New York, Karnac.

Canestri J. (1990), "Quelques réponses", *in* J. Amati-Mehler, S. Argentieri, J. Canestri, *La Babel de l'inconscient. Langue maternelle, langues étrangères et psychanalyse*, Paris, PUF.

Carson R. L. (1962), *Silent Spring*, Boston-Cambridge, Houghton & Mifflin Riverside Press.

Chasseguet-Smirgel J. (1976), "Freud and female sexuality. The consideration of some blind spots in the exploration of the "dark" continent", *Int. J. Psycho-Anal*, 57, 275-286.

— et coll. (1964), *Recherches psychanalytiques nouvelles sur la sexualité féminine*, Paris, Payot.

Chiland C. (2003), *Robert Jesse Stoller*, Paris, PUF.

Cooper S. H. (1998), "Countertransference disclosure and the conceptualisation of analytic technique", *Psychoanal. Quart., 67*, 128-154.

Devereux G. (1972), *Ethnopsychanalyse complémentariste*, trad. T. Jolas et H. Gobard, Paris, Flammarion, 2e éd., 1985.

Diatkine G. (1997), *Jacques Lacan*, Paris, PUF.

Dolto F. (1981), *La foi au risque de la psychanalyse (Dialogue avec G. Séverin)*, Paris, Le Seuil.

Dolto F. et Séverin G. (1977-1978), *L'Évangile au risque de la psychanalyse*, Paris, J.-P Delarge.

Dor J. (1985), *Introduction à la lecture de Lacan*, Paris, Denoël.

Duparc F. (2001), "The countertransference scene in France", *Int. J. Psycho-Anal.*, *82*, 151-169.

Eissler K. R. (1961), *Léonard de Vinci*, Paris, PUF, 1980.

Erikson E. H. (1950), *Enfance et société*, trad. A. (*i.e.* Jean) Cardinet, Neuchâtel, Delachaux & Niestlé, 1959.

Etchegoyen R. H. (1991), *The Fundamentals of Psychoanalytic Technique*, London-New York, Karnac.

Fairbairn R. D. (1956), "Considerations arising out of the Schreber case", *Brit. J. Med.. Psychol*, *19*, 113-127.

Fédération européenne de psychanalyse (1986), *La pulsion de mort. Symposium (Marseille 1984)*, Paris, PUF.

Federn P (1943), "Psychanalyse des psychoses", in *La Psychologie du moi et les psychoses*, trad. A. Lewis-Loubignac, Paris, PUF, 1979, p. 125-174.

Fenichel O. (1941), *Problèmes de technique psychanalytique*, trad. A. Berman, Paris, PUF, rééd. Tchou, 2001.

Ferenczi S. (1909), "Transfert et introjection", trad. J. Dupont, M. Wiliker et Ph. Garnier, in *Psychanalyse, I. Œuvres complètes*, Paris, Payot, 1968-1983, p. 93-125.

— (1913), "Développement du sens de la réalité et ses stades", trad. J. Dupont, M. Wiliker et Ph. Garnier, in *Psychanalyse, II. Œuvres complètes*, Paris, Payot, 1970, p. 51-65.

— (1928), "Le problème de la fin de l'analyse", trad. J. Dupont *et al.*, in *Psychanalyse, IV Œuvres complètes*, Paris, Payot, 1982, p. 43-52.

— et Rank O. (1924), *Perspectives de la psychanalyse*, Paris, Payot, 1994.

Ferro A. (2000), *La psychanalyse comme œuvre ouverte*, trad. P Faugeras, Ramonville-Saint-Agne, Érès.

Flanders S. (1993), "Introduction", in *The Dream Discourse today*, London, Routledge.

Foulkes S. H. (1964), *Psychothérapie et analyse de groupe*, trad. G. Rinzeler, Paris, Payot, 1970.

Frankiel R. V. (1991), "A note on Freud's inattention to the negative œdipal in little Hans", *Int. Rev. Psycho-Anal.*, *18*, 181-184.

Freeman D. (1967), " "Totem et tabou" une nouvelle évaluation", trad. J. Kalmanovitch, *in* W. Muensterberger (éd.) (1969), *L'anthropologie psychanalytique depuis "Totem et tabou"*, Paris, Payot, 1976, p. 57-81.

Freud A. (1923), "Ein hysterisches Symptom bei einem zweieinvierteljährigen Kind", *Imago*, *9*, 264-265.

— (1927), "Introduction à la psychanalyse des enfants", *Rev. franç., psychanal.*, *4*, 428-239, 610-633, 1930-1931.

— (1936), *Le moi et les mécanismes de défense*, trad. A. Berman, Paris, PUF, 1949.

— (1965), *Le normal et le pathologique chez l'enfant*, trad. D. Widlöcher, Paris, Gallimard, 1968.

— et Burlingham D. (1943), *War and Children*, New York, Int. Univ. Press, 1943.

Freud S. (1887-1902), "Lettres à Wilhelm Fliess", trad. A. Berman, in *La naissance de la psychanalyse*, Paris, PUF, 1956, p. 47-306. Pas dans les *GW SE* 1, p. 175-280.

— (1894a), "Les psychonévroses de défense", in *Névrose, psychose et perversion*, trad. J. Laplanche, Paris, PUF, 1973, p. 1-14; *OCF.P* III, p. 1-18; *GW* 1, p. 59-74; *SE* 3, p. 41-61.

— "Manuscrit E", in *La naissance de la psychanalyse*, trad. A. Berman, éd. M. Bonaparte, A. Freud et E. Kris, Paris, PUF, 1956, p. 80-85.

— "Manuscrit G", in *La naissance de la psychanalyse*, trad. A. Berman, éd. M. Bonaparte, A. Freud et E. Kris, Paris, PUF, 1956, p. 91-97.

— "Manuscrit H", in *La naissance de la psychanalyse*, trad. A. Berman, éd. M. Bonaparte, A. Freud et E. Kris, Paris, PUF, 1956, p. 98-102.

— "Manuscrit K", in *La naissance de la psychanalyse*, trad. A. Berman, éd. M. Bonaparte, A. Freud et E. Kris, Paris, PUF, 1956, p. 129-137

— (1895b [1894]), "Qu'il est justifié de séparer de la neurasthénie un certain complexe symptomatique sous le nom de "névrose d'angoisse"", in *Névrose, psychose et perversion*, trad. J. Laplanche *et al.*, Paris, PUF, 1973, p. 15-38; *OCF.P* III, p. 29-58; *GW* 1, p. 315-342, *SE* 3, p. 85-115.

— [1895c], "Obsessions et phobies. Leur mécanisme psychique et leur étiologie "(publié en français), in *Névrose, psychose et perversion*, trad. J. Laplanche *et al.*, Paris, PUF, 1973, p. 39-45; *OCF.P* III, p. 19-28; *GW* 1, p. 345-353 (en français); *SE* 3, p. 69-82.

— (1895h), "Mécanisme des représentations de contrainte et des phobies", *OCF.P*, III, p. 79-91; *GW Nachtr.*, p. 352-359.

— (1896b), "Nouvelles remarques sur les psychonévroses de défense", in *Névrose, psychose et perversion*, trad. I. Laplanche *et al.*, Paris, PUF, 1973, p. 61-81; *OCF.P* III, p. 121-146, *GW* 1, p. 379-403; *SE* 3, p. 157-185.

— (1897b), "Résumé des travaux scientifiques du Dr Sigm. Freud Privatdocent, 1877-1897", *OCF.P* III, p. 183-213; *GW* 1, p. 463-488; *SE* 3, p. 223-257
— (1898a), "La sexualité dans l'étiologie des névroses", in *Résultats, idées, problèmes I*, trad. J. Altounian *et al.*, Paris, PUF, 1984, p. 75-97; *OCF.P* III, p. 215-240; *GW* 1, p. 491-516; *SE* 3, p. 259-285.
— (1898b), "Sur le mécanisme psychique de l'oubli", in *Résultats idées, problèmes I*, trad. J. Altounian *et al.*, Paris, PUF, 1984, p. 99-107; *OCF.P* III, p. 241-252; *GW* 1, p. 519-529; *SE* 3, p. 287-297
— (1899a), "Sur les souvenirs-écrans", in *Névrose, psychose et perversion*, trad. D. Anzieu et A. Berman, Paris, PUF, 1973, p. 113-132; *OCF.P* III, p. 253-276; *GW* 1, p. 531-554; *SE* 3, p. 299-322.
— (1900a), *L'interprétation des rêves*, trad. I. Meyerson, rév. D. Berger, Paris, PUF, 1967; GW 2-3; *SE* 4-5.
— (1901a), *Sur le rêve*, préface de D. Anzieu, trad. C. Heim, Paris, Gallimard, 1988; GW 2-3, p. 643-700; *SE* 5, p. 633-686.
— (1901b), *Psychopathologie de la vie quotidienne*, trad. S. Jankélévitch, Paris, Payot, 1922, 1967, GW 4; *SE* 6.
— (1904a), "La méthode psychanalytique de Freud", trad. A. Berman, in *De la technique psychanalytique*, Paris, PUF, 1970, p. 1-8; *GW* 5, p. 3-10; *SE* 7, p. 247-254.
— (1905a), "De la psychothérapie", trad. A. Berman, in *De la technique psychanalytique*, Paris, PUF, 1970, p. 9-22; *GW* 5, p. 13-26; *SE* 7, p. 255-268.
— (1905c), *Le mot d'esprit et sa relation à l'inconscient*, trad. D. Messier, Paris, Gallimard, 1988; *GW* 6; *SE* 8.
— (1905d), *Trois essais sur la théorie sexuelle*, trad. P. Koeppel, Paris, Gallimard, 1987; *GW* 5, p. 29-145; *SE* 7, p. 123-243.
— (1905e), "Fragment d'une analyse d'hystérie (Dora)", trad. M. Bonaparte et R. Loewenstein, in *Cinq psychanalyses*, Paris, PUF, 1954, p. 1-91; *GW* 5, p. 163-286; *SE* 7, p. 1-122.
— (1907a), *Le délire et les rêves dans la "Gradiva" de Jensen*, trad. T. Bellemin-Noël, Paris, Gallimard 1986; *GW* 7, p. 31-125; *SE* 9, p. 1-95
— (1907b), "Actions compulsionnelles et exercices religieux", trad. D. Guérineau, in *Névrose, psychose et perversion*, Paris, Gallimard, 1973, p. 133-142; *GW* 7, p. 129-139; *SE* 9, p. 115-127
— (1907c), "Les explications sexuelles données aux enfants", trad. D. Berger, in *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1969, p. 7-13; *GW* 7, p. 19-27, *SE* 9, p. 129-139.
— (1908b), "Caractère et érotisme anal", trad. D. Berger *et al.*, in *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1973, p. 143-148; *GW* 7, p. 203-209; *SE* 9, p. 167-175.
— (1908c), "Les théories sexuelles infantiles", trad. J.-B. Pontalis, in *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1969, p. 14-27; *GW* 7, p. 171-188; *SE* 9, p. 205-226.
— (1908d), "La morale sexuelle civilisée et la maladie nerveuse des temps modernes", trad. D. Berger, in *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1969, p. 28-46; *GW* 7, p. 143-167, *SE* 9, p. 177-204.
— (1909b), "Analyse de la phobie d'un garçon de cinq ans (le petit Hans)", trad. M. Bonaparte et R. Loewenstein, in *Cinq psychanalyses*, Paris, PUF, 1954, p. 93-198; *OCF.P* IX, p. 1-130; *GW* 7, p. 243-377; *SE* 10, p. 1-147
— (1909d), "Remarques sur un cas de névrose obsessionnelle (L'Homme aux rats), trad. M. Bonaparte et R. Loewenstein", in *Cinq psychanalyses*, Paris, PUF, 1954, p. 199-261; *OCF.P* IX, p. 131-214; *GW* 7, p. 381-463; *SE* 10, p. 151-249.
— (1910c), *Un souvenir d'enfance de Léonard de Vinci*, trad. J. Altounian *et al.* Paris, Gallimard, édition bilingue, 1991; *OCF.P X*, p. 79-164; *GW* 8, p. 128-211; *SE* 11, p. 57-137.
— (1910d), "Perspectives d'avenir de la thérapeutique psychanalytique", trad. A. Berman, in *De la technique psychanalytique*, Paris, PUF, 1970, p. 23-34, *OCF.P* X, p. 61-74; *GW* 8, p. 104-115; *SE* 11, p. 139-151.
— (1910h), "D'un type particulier de choix objectal chez l'homme", trad. J. Laplanche, in *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1969, p. 47-55; *OCF.P* X, p. 187-200; GW 8, p. 66-77; *SE* 11, p. 163-175.
— (1910k), "À propos de la psychanalyse dite "sauvage"", trad. A. Berman, in *De la technique psychanalytique*, Paris, PUF, 1970, p. 35-42, *OCF.P* X, p. 205-214, *GW* 8, p. 118-125, *SE* 11, p. 219-227
— (1911b), "Formulations sur les deux principes du cours des événements psychiques", trad. J. Laplanche, in *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1973, p. 135-143; *OCF.P* XI, p. 12-21; *GW* 8, p. 230-238 -, *SE* 12, p. 213-226.
— (1911c), Remarques psychanalytiques sur l'autobiographie d'un cas de paranoïa *(Dementia paranoïdes)* (Le Président Schreber)", trad. M. Bonaparte et R. Loewenstein, in *Cinq psychanalyses*, Paris, PUF, 1954, p. 263-321; *OCF.P* X, p. 225-304, *GW* 8, p. 240-316, *SE* 12, p. 1-79.
— (1911d), "La signification de l'ordre des voyelles", trad. J. Altounian *et al.*, in *Résultats, idées, problèmes I*, Paris, PUF, 1984, p. 169; *GW* 8, p. 348; *SE* 12, p. 341.
— (1911e), "Le maniement de l'interprétation des rêves en psychanalyse", trad. A. Berman, in *De la technique psychanalytique*, Paris, PUF, 1970, p. 43-49; OCf.PXI, p. 41-48; *GW8, p.* 350-357, *SE* 12, p. 89-96.
— (1912b), "La dynamique du transfert", trad. A. Berman, in *De la technique psychanalytique*, Paris, PUF, 1970, p. 50-60; *OCF.P* XI, p. 105-116, *GW* 8, p. 364-374; *SE* 12, p. 97-108.

— (1912d), "Considérations sur le plus commun des ravalements de la vie amoureuse (Contributions à la psychologie de la vie amoureuse II)", trad. J. Laplanche, in *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1969, p. 55-65; *GW* 8, p. 78-91; *SE* 11, p. 177-190.

— (1912e), "Conseils aux médecins sur le traitement psychanalytique", trad. A. Berman, in De *la tech nique psychanalytique*, Paris, PUF, 1970, p. 61-71; *OCF.P* XI, p. 143-154, *GW* 8, p. 376-387; *SE* 12, p. 109-120.

— (1912-1913a), *Totem et tabou*, trad. S. Jankélévitch, 1923, rév., 1965, Paris, Payot, 1923, 1965; *OCF.P* XI, p. 189-386; *GW* 9; *SE* 13, p. 1-161.

— (1913b), "Introduction à O. Pfister", *Psychoanalytische Méthode*, *GW* 10, p. 448-450; *SE* 12, p. 327-331.

— (1913c), "Le début du traitement", trad. A. Berman, in *De la technique psychanalytique*, Paris, PUF, 1970, p. 80-104; *GW* 8, p. 454-478; *SE* 12, p. 121-144.

— (1913i), "La disposition à la névrose obsessionnelle. Une contribution au problème du choix de la névrose", trad. D. Berger *et al.*, in *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1973, p. 189-197; *GW* 8, p. 442-452; *SE* 12, p. 311-326.

— (1914b), "Le Moïse de Michel-Ange", trad. E. Marty, in *Essais de psychanalyse appliquée*, Paris, Galli mard, 1971, p. 9-41; *GW* 10, p. 171-201; *SE* 13, p. 209-236.

— (1914c), "Pour introduire le narcissisme", trad. D. Berger, J. Laplanche *et al.*, in *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 2e éd., 1970, p. 81-105; *GW* 10, p. 138-170; *SE* 14, p. 67-102.

— (1914d), "Contribution à l'histoire du mouvement psychanalytique", trad. S. Jankélévitch, in *Cinq leçons sur la psychanalyse*, Paris, Payot, 1973, p. 69-155; *GW* 10, p. 44-113; *SE* 14, p. 1-66.

— (1914g), "Remémoration, répétition et perlaboration", trad. A. Berman, in *De la technique psychanaly tique*, Paris, PUF, 1970, p. 105-115; *GW* 10, p. 126-136; *SE* 12, p. 145-156.

— (1915-1917), *Métapsychologie*, Paris, Gallimard, 1968.

— (1915a [1914]), "Observations sur l'amour de transfert", trad. A. Berman, *in De la technique psychana lytique*, Paris, PUF, 1953, 1970, p. 116-130; *GW* 10, p. 306-321; *SE* 12, p. 159-171.

— (1915b), "Considérations actuelles sur la guerre et la mort", trad. S. Jankélévitch, rév. A. Hesnard, in *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, 1970, p. 235-267; *OCF.P* XIII, p. 127-155; *GW* 10, p. 324-355; *SE* 14, p. 273-300.

— (1915c), "Pulsions et destins des pulsions", trad. J. Laplanche et J.-B. Pontalis, in *Métapsychologie*, Paris, Gallimard, 1968, p. 11-43; OCF.P XIII, p. 163-188, *GW* 10, p. 210-232; *SE* 14, p. 109-140.

— (1915d), "Le refoulement", trad. J. Laplanche et J.-B. Pontalis, in *Métapsychologie*, Paris, Gallimard, 1968, p. 45-63; *OCF.P* XIII, p. 189-204; *GW* 10, p. 248-261; *SE* 14, p. 141-158.

— (1915e), "L'inconscient", trad. J. Laplanche et J.-B. Pontalis, in *Métapsychologie*, Paris, Gallimard, 1968, p. 65-121; *OCF.P* XIII, p. 205-244; *GW* 10, p. 264-303; *SE* 14, p. 159-215.

— (1916-1917 [1915-1916]), *Leçons d'introduction à la psychanalyse*, trad. S. Jankélévitch, Paris, Payot, 1973; *OCF.P* XIV, p. 1-516, *GW* 11, *SE* 15-16.

— (1917c), "Sur les transformations des pulsions particulièrement dans l'érotisme anal", trad. D. Berger, in *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1969, p. 106-112; *GW* 10, p. 402-410; *SE* 17, p. 125-133.

— (1917d), "Complément métapsychologique à la théorie du rêve", trad. J. Laplanche et J.-B. Pontalis, in *Métapsychologie*, Paris, Gallimard, 1968, p. 123-143; *GW* 10, p. 421-426; *SE* 14, p. 217-235.

— (1917e [1915]), "Deuil et mélancolie", trad. J. Laplanche et J.-B. Pontalis, in *Métapsychologie*, Paris, Gallimard, 1968, p. 145-171; *GW* 10, p. 428-446; *SE* 14, p. 237-258.

— (1918b [1914]), "Extraits de l'histoire d'une névrose infantile (L'Homme aux loups)", trad. M. Bona parte et R. Loewenstein, in *Cinq psychanalyses*, Paris, PUF, 1954, p. 325-420; *OCF.P* XIII, p. 1-118; *GW* 12, p. 29-157; *SE* 17, p. 1-122.

— (1919a), "Les voies nouvelles de la thérapeutique psychanalytique", trad. A. Berman, *in De la technique psychanalytique*, Paris, PUF, 1953, p. 131-141; *OCF.P* XV, p. 97-108; *GW* 12, p. 183-194; *SE* 17, p. 157-168.

— (1919e), "Un enfant est battu. Contribution à la genèse des perversions sexuelles", trad. D. Guérineau, in *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1973, p. 219-243; *OCF.P* XV, p. 115-146; *GW* 12, p. 197-226; SE 17, p. 175-204.

— (1919h), *L'inquiétante étrangeté*, in *L'inquiétante étrangeté et autres essais*, trad. B. Féron, Paris, Galli mard, 1985, p. 209-263.

— (1920a), "Sur la psychogenèse d'un cas d'homosexualité féminine", trad. G. Guérineau, in *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1973, p. 245-270; *OCF.P* XV, p. 233-262; *GW* 12, p. 271-302; *SE* 18, p. 145-172.

— (1920g), *Au-delà du principe de plaisir*, trad. J. Laplanche et J.-B. Pontalis, in *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, 1981, p. 41-115; *OCF.P* XV, p. 273-338; GW 13, p. 3-69; *SE* 18, p. 1-64.

— (1921c), *Psychologie des foules et analyse du moi*, trad. P Cotet *et al.*, Paris, Payot, 1981, p. 117-217; *OCF.P* XVI, p. 1-83; *GW* 13, p. 73-161; *SE* 18, p. 65-143.

— (1921e), "Extrait d'une lettre à Claparède", trad. Y. Le Lay. Genève, Sonor, 1921, p. 69-70; *OCF.P* XV, p. 347-352; *SE* 11, p. 214-215.
— (1923a), ""Psychanalyse" et "Théorie de la libido"", trad. J. Altounian *et al.*, in *Résultats, idées, problèmes II*, Paris, PUF, 1985, p. 51-77; *GW* 13, p. 211-233; *SE* 18, p. 235-259.
— (1923b), *Le moi et le ça*, trad. J. Laplanche, in *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, 1981, p. 219-274; *OCF.P* XVI, p. 255-302; *GW* 13, p. 237-289; *SE* 19, p. 1-59.
— (1923e), "L'organisation génitale infantile", trad. J. Laplanche, in *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1969, p. 113-116; *OCF.PXVI*, p. 303-310; *GW* 13, p. 293-298; *SE* 19, p. 139-145.
— (1924b), "Névrose et psychose", trad. D. Guérineau, in *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1973, p. 283-286; *OCF.P* XVII, p. 1-7; *GW* 13, p. 387-391; *SE* 19, p. 147-153.
— (1924c), "Le problème économique du masochisme", trad. J. Laplanche, in *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1973, p. 287-297; *GW* 13, p. 371-383; *SE* 19, p. 155-170.
— (1924d), "La disparition du complexe d'Œdipe", trad. D. Berger, in *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1969, p. 117-122; *OCF.P* XVII, p. 27-33; *GW* 13, p. 395-402; *SE* 19, p. 171-179.
— (1924e), "La perte de la réalité dans la névrose et dans la psychose", trad. D. Guérineau, Paris, PUF, 1973, p. 299-303, *OCF.P* XVII, p. 35-41; *GW* 13, p. 363-368; *SE* 19, p. 181-187
— (1925d), *Sigmund Freud présenté par lui-même*, trad. F. Cambon, Paris, Gallimard 1984; *OCF.P* XVII, p. 51-122; *GW* 14, p. 33-96; *SE* 20, p. 1-70.
— (1925h), "La négation", trad. J. Laplanche, in *Résultats, idées, problèmes II*, Paris, PUF, 1985, p. 135-139; *OCF.P* XVII, p. 165-171; *GW* 14, p. 11-15; *SE 19*, p. 233-239.
— (1925j), "Quelques conséquences psychologiques de la différence anatomique entre les sexes", trad. D. Berger, J. Laplanche *et al.*, in *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1970, p. 123-132; *OCF.P* XVII, p. 189-202; *GW* 14, p. 19-30; *SE* 19, 241-258.
— (1926b), "Karl Abraham", *GW* 14, p. 564, *SE* 20, p. 277-278.
— (1926d [1925]), *Inhibition symptôme et angoisse*, trad. M. Tort, Paris, PUF, 1951, 1968; *OCF.P* XVII, p. 203-286; *GW* 14, p. 113-205; *SE* 20, p. 75-174.
— (1926e), *La question de l'analyse laïque*, trad. J. Altounian, Paris, Gallimard, 1985; *OCF.P* XVIII, p. 1-92; *GW* 14, p. 209-286; *SE* 20, p. 177-250.
— (1927c), *L'avenir d'une illusion*, trad. M. Bonaparte, Paris, PUF, 1971; *OCF.P* XVIII, p. 141-197; *GW* 14, p. 325-380; *SE* 21, p. 1-56.
— (1927d), "L'humour", trad. M. Bonaparte et M. Nathan, in *Le mot d'esprit et ses rapports avec l'inconscient*, Paris, Gallimard, 1969, p. 367-376; *OCF.P* XVIII, p. 133-140; *GW* 14, p. 383-389; *SE* 21, p. 159-166.
— (1927e), "Le fétichisme", trad. D. Berger, J. Laplanche *et al.*, in *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1970, p. 133-138; *OCF.P* XVIII, p. 123-132; *GW 14*, p. 311-317; *SE* 21, p. 147-157.
— (1928a [1927]), "Un événement de la vie religieuse", trad. M. Bonaparte, in *L'avenir d'une illusion*, Paris, PUF, 1971, p. 95-100, *OCF.P* XVIII, p. 199-204, *GW* 14, p. 393-396; *SE* 21, p. 167-172.
— (1930a [1929]), *Malaise dans la civilisation*, trad. R. M. Zeitlin, Paris, Gallimard, 1984; *OCF.P* XVIII, p. 245-333; *GW* 14, p. 421-506, *SE* 21, p. 57-145.
— (1931b), "De la sexualité féminine", trad. D. Berger, in *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1969, p. 139-155; *OCF.P* XIX, p. 7-28; *GW* 14, p. 517-537; *SE* 21, p. 221-243.
— (1933a [1932]), *Nouvelles conférences d'introduction à la psychanalyse*, trad. R. M. Zeitlin, Paris, Gallimard 1984; *OCF.P* XIX, p. 83-268; *GW* 15, p. 6-197; *SE* 22, p. 1-182.
— (1933b), "Pourquoi la guerre ?", trad. J. G. Delarbre et A. Rauzy, in *Résultats, idées, problèmes II*, Paris, PUF, 1985, p. 203-215, *OCF.P* XIX, p. 61-82; *GW* 16, p. 13-27; *SE* 22, p. 203-215.
— (1933c), "Sándor Ferenczi", *OCF.P* XIX, p. 309-314; *GW* 16, p. 267-269; *SE* 22, p. 225-229.
— (1936a), Un trouble de mémoire sur l'Acropole (lettre à Romain Rolland), trad. M. Robert, in *Résultats, idées, problèmes II*, Paris, PUF, 1985, p. 221-230; OCF.P XIX, p. 325-338; *GW* 16, p. 250-257; *SE* 22, p. 237-248.
— (1937a), "Lou Andreas-Salomé", *GW* 16, p. 270; *SE* 23, p. 297-298.
— (1937c), "L'analyse avec fin et l'analyse sans fin", trad. J. Altounian *et al.*, in *Résultats, idées, problèmes II*, Paris, PUF, 1985, p. 231-268; *GW* 16, p. 59-99; *SE* 23, p. 209-253.
— (1937d), "Constructions dans l'analyse", trad. E. R. Hawelka *et al.*, in *Résultats, idées, problèmes II*, Paris, PUF, 1985, p. 269-281; *GW* 16, p. 43-56; *SE* 23, p. 255-269.
— (1939a), *L'homme Moïse et la religion monothéiste*, trad. C. Heim, Paris, Gallimard, 1986.
— (1940a [1938]), *Abrégé de psychanalyse*, trad. A. Berman, Paris, PUF, 1949, 1967; *GW* 17, p. 67-138; *SE* 23, p. 139-207
— (1940e [1938]), "Le clivage du moi dans le processus de défense", trad. R. Lewinter et J.-B. Pontalis, in *Résultats, idées, problèmes II*, Paris, PUF, 1985, p. 283-286; *GW* 17, p. 59-62; *SE* 23, p. 271-278.
— (1942a [1905-1906]), "Personnages psychopathiques à la scène", trad. J. Altounian *et al*, in *Résultats, idées, problèmes I*, Paris, PUF, 1984, p. 123-129. Ne se trouve pas dans les *GW*-, *SE* 7, p. 303-310.

— (1950a [1887-1902]), *La naissance de la psychanalyse. Lettres à Fliess. Notes et plans (1887-1902)*, trad. A. Berman, Paris, PUF, 1956.

— (1950c [1895]), "Esquisse d'une psychologie scientifique", trad. A. Berman, in *La naissance de la psychanalyse. Lettres à Wilhelm Fliess. Notes et plans (1887-1902)*, Paris, PUF, 1956, p. 307-396.

— (1965a), *Correspondance Sigmund Freud Karl Abraham, 1907-1926*, éd. H. Abraham et E. Freud, trad. F. Cambon et J.-P Grossein, Paris, Gallimard, 1969.

— (1968a), *Correspondance Sigmund Freud-Arnold Zweig, 1927-1939*, éd. E. Freud, trad. L. Weibel, Paris, Gallimard, 1973.

— (1985a [1915]), *Vue d'ensemble sur les névroses de transfert. Un essai métapsychologique*, éd. I. Grubrich-Simitis, trad. P Lacoste, Paris, Gallimard, 1986.

— (1985c [1887-1904]), *The Complete Letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess 1887-1904*, trad. et éd. J.-M. Masson. Cambridge (Mass.) London, 1985.

— (1987c [1908-1938]), *Correspondance Sigmund Freud Stefan Zweig*, trad. G. Hauer et D. Plassard, éd. H. U. Lindken, Paris, Rivages, 1991.

— (1992 [1908-1938]), *Correspondance Sigmund Freud Ludwig Binswanger*, éd. G. Fichtner, trad. R. Menahem et M. Strauss, Paris, Calmann-Lévy, 1995.

— et Abraham K. (2003), *The Complete Correspondence of Sigmund Freud and Karl Abraham, 1907-1925*, éd. E. Falzeder, trad. C. Schwarzacher, C. Trollope et K. Majthényi King, London, Karnac.

— et Breuer J. 1893a [1892]), "Les mécanismes psychiques des phénomènes hystériques communication préliminaire", trad. A. Berman, *in* S. Freud, J. Breuer, *Etudes sur l'hystérie*, Paris, PUF, 1956, p. 1-13; *GW* 1, p. 83-98; *SE* 2, p. 1-17

— et Breuer J. (1895d), *Études sur l'hystérie*, trad. A. Berman, Paris, PUF, 1956; *GW* 1, p. 77-312; *SE* 2, p. 1-309.

— et Ferenczi S. (1992), *Correspondance*, t. 1: *1908-1914*, éd. E. Brabant, E. Falzeder et P Giampieri-Deutsch, trad. Équipe du Coq-Héron, Paris, Calmann-Lévy.

— et Jones E. (1993), *Correspondance complète (1908-1939)*, éd. R. A. Paskauskas, trad. P.-E. Dauzatetai., Paris, PUF, 1998.

— et Pfister O. (1963a), *Correspondance de Sigmund avec le pasteur Pfister, 1909-1939*, éd. E. Freud et H. Meng, trad. L. Jumel, Paris, Gallimard, 1966.

— et Zweig A. (1968a), *Correspondance, 1927-1939*, éd. E. Freud, trad. L. Weibel, Paris, Gallimard, 1973.

Gabbard G. O. et Lester E. 1995), *Boundaries and Boundary Violations in Psychoanalysis*, New York, Basic Books.

Gardiner M. (dir.) (1971), *L'Homme aux loups par ses psychanalystes et par lui-même*, trad. L. Weibel, Paris, Gallimard, 1981, p. 268-313.

Gay P. (1988), *Freud. Une vie*, trad. T Jollas, Paris, Hachette, 1991.

Geissman C. et Geissman P. (1992), *Histoire de la psychanalyse de l'enfant*, Paris, Bayard.

Glover E. (1955), *Technique de la psychanalyse*, trad. C. Laurin, Paris, PUF, 1958; rééd., Paris, Tchou, 2000.

Graf H. (1972), *Mémoires d'un homme invisible*, supplément au n° 3 de *l'Une bévue*, 1993.

Gibeault A. (2000), In response to Otto F. Kernberg "Psychoanalysis, psychoanalytic psychotherapy and supportive psychotherapy Contemporary controversies", *Int. f. Psycho-Anal., 81*, 379-383.

Green A. (1972), "De l' "Esquisse" *à L'interprétation des rêves* coupure et clôture", *Nouv. rev. psychanal.*, n° 5, p. 155-180.

— (1973), *Le discours vivant*, Paris, PUF.

— (1983), *Narcissisme de vie et narcissisme de mort*, Paris, Minuit.

— (1986), "Pulsion de mort, narcissisme négatif et fonction désobjectalisante", in *La pulsion de mort*, 1er Symposium de la Fédération européenne de psychanalyse, Paris, PUF, p. 49-59.

— (1992), "La psychanalyse et la science", *Médecine et Hygiène, 50*, 2350-2377.

Greenson R. R. (1967), *Technique et pratique de la psychanalyse*, trad. F. Robert, Paris, PUF, 1977 Grinberg L. (1962), "On a specific aspect of countertransference due to the patient's projective identificaton", *Int. J. Psycho-Anal., 43*, 436-440.

— Sor D. et Bianchedi E. de (1973), *Nouvelle introduction à la pensée de Bion*, Lyon, Césura, 1996. Groddeck G. W (1921), *Le chercheur d'âme*, Paris, Gallimard, 1982.

— (1923), *Le livre du ça*, trad. L. Jumel, Paris, Gallimard, 1963.

Grosskurth Ph. (1986), *Melanie Klein, son monde et son œuvre*, trad. C. Anthony, Paris, PUF, 1989. Grubrich-Simitis I. (1985), *Retour aux manuscrits*, trad. P Lacoste, Paris, Gallimard, 1986; rééd., Paris, PUF, 1997.

Grunberger B. (1971), *Le narcissisme*, Paris, Payot.

Hanly C. (1986), Book review of The assault on truth Freud's suppression of the séduction theory", by Jeffrey M. Masson, 1984, *Int. f. Psycho-Anal., 67*, 517-519.

Hartmann H., *La psychologie du moi et le problème de l'adaptation*, Paris, PUF, 1958.

— Kris E. et Loewenstein R. M. (1969), "Notes psychanalytiques sur "culture et personnalité", in W Mùnsterberger (éd.) (1969), *L'anthropologie psychanalytique depuis "Totem et tabou"*, trad. J. Kalmanovitch, Paris, Payot, 1976, p. 181-211.

Hawelka E. R. (1974), "Introduction et commentaire", in *L'Homme aux rats journal d'une analyse*, Paris, PUF, 1974.

Haynal A. (1986), *La technique en question. Controverses en psychanalyse*, Paris, Payot.

— (2001), *Un psychanalyste pas comme un autre. La renaissance de Sândor Ferenczi*, Neuchâtel Paris, Delachaux & Niestlé.

— et Falzeder E. (2002), "Introduction", in *The Complète Correspondence of Sigmund Freud and Karl Abraham, 1907-1925*, London-New York, Karnac, p. XIX-XXX.

Heimann P (1950), "À propos du contre-transfert", *in* P Heimann, M. Little, A. Reich et L. Tower (eds), *Le contre-transfert*, trad. C. Garrigues et N. Katan-Beaufils, Paris, Navarin, 1987, p. 23-29.

Hinshelwood R. D. (1989), *Dictionnaire de la pensée kleinienne*, trad. G. Nagler, Paris, PUF, 2002.

— (2002), "Introduction", in *Dictionnaire de la pensée kleinienne*, Paris, PUF, p. 1-3.

Hirschmùller A. (1978), *Joseph Breuer*, trad. M. Weber, Paris, PUF, 1991.

Horney K. (1922), *La psychologie de la femme*, trad. G. Rinzeler, Paris, Payot, 1969; rééd., 1971.

Hug-Hellmuth H. (1912a), "Analyse eines Traumes eines Fùnfeinhalbjâhrigen", *Zentralbl Psychoanal. undPsychother.*, 2/3, 122-127, trad. George Mac Lean, in *Psychiat. f. Univ. Ottawa*, 11/1 (1986), p. 1-5.

— (1921), "À propos de la technique de l'analyse des enfants", *Psychiatrie infantile, "Reflets 1958-1985"*, numéro spécial, 1988, p. 3-22.

Israëls H. (1981), *Schreber, père et fils*, trad. N. Sels, Paris, Le Seuil, 1986.

Jackson M. et Williams P. (1994), *Unimaginable Storms. A Search for Meaning in Psychosis*, London, Karnac, trad. E. Baranger, *Impensables tourmentes*, Paris, Éd. du Hublot, 2004. Jeanneau A. (1990), *Les délires non psychotiques*, Paris, PUF.

Jones E. (1916), "La théorie du symbolisme", in *Théorie et pratique de la psychanalyse*, trad. A. Stronk, Paris, Payot, 1969, p. 82-131.

— (1927), Le développement précoce de la sexualité féminine", in *Théorie et pratique de la psychanalyse*, trad. A. Stronk, Paris, Payot, 1969, p. 399-411.

— (1935), "Sexualité féminine primitive", in *Théorie et pratique de la psychanalyse*, trad. A. Stronk, Paris, Payot, 1969, p. 442-452.

— (1953-1957), *La vie et l'œuvre de Sigmund Freud*, 3 vol., Paris, PUF, 1958-1969.

— (1959), *Free Associations. Memories of a Psychoanalyst*, New York, Basic Books. Joseph B. (1985), "Transference: A total situation", *Int. J. Psycho-Anal*, 66, 447-454. Jung C. G. (1902), "Phénomènes occultes", trad. É. Godet et Y. Le Lay, Paris, Aubier, 1939.

— (1907), *Ùber die Psychologie der "Dementia praecox" ein Versuch*, Halle, Marhold.

— (1911-1912), *Métamorphoses et symboles de la libido*, Paris, Montaigne, 1931.

— (1921), *Types psychologiques*, trad. et préface de Y. Le Lay, Genève, Georg, 1950. Kardiner A. (1939), *L'individu dans la société. Essai d'anthropologie psychanalytique*, trad. T. Prigent, Paris, Payot, 1969.

Kernberg O. (1975), *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*, New York, Jason Aronson. King P. et Steiner R. 1991), *Les controverses Anna Freud - Melanie Klein, 1941-1945*, trad. E. Prado de Oliveira, Paris, PUF, 1996.

Klein M. (1921), "Le développement d'un enfant", trad. M. Derrida, in *Essais de psychanalyse*, Paris, PUF, 1967, p. 29-89.

— (1928), "Les stades précoces du conflit œdipien", trad. M. Derrida, in *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, 1967, p. 229-241.

— (1930), "L'importance de la formation du symbole dans le développement du moi", trad. M. Derrida, in *Essais de psychanalyse*, Paris, PUF, 1967, p. 263-278.

— (1932), *La psychanalyse des enfants*, trad. J.-B. Boulanger, Paris, PUF, 1959.

— (1935), "Contribution à la psychogenèse des états maniaco-dépressifs", trad. M. Derrida, in *Essais de psychanalyse*, Paris, PUF, 1968, p. 311-340.

— (1940), "Le deuil et ses rapports avec les états maniaco-dépressifs", trad. M. Derrida, in *Essais de psychanalyse*, Paris, PUF, 1968, p. 341-369.

— (1946), "Notes sur quelques mécanismes schizoïdes", trad. W. Baranger, in *Développements de la psychanalyse*, Paris, Payot, 1968, p. 274-300.

— (1957), *Envie et gratitude et autres essais*, trad. V Smirnoff *et al.*, Paris, Gallimard, 1968.

Kohut H. (1971), *Le Soi. Psychanalyse des transferts narcissiques*, trad. M.-A. Lussier, Paris, PUF, 1974. Kris E. (1956), "The recovery of childhood memories in psycho-analysis", *Psychoanal. Study Child, 11*, 54-88.

Kroeber A. L. (1920), "*Totem et tabou* : une psychanalyse ethnologique", *Rev. franç., psychanal.*, 57 773-785, 1993.

Lacan J. (1949), "Le stade du miroir comme formateur de la fonction de Je", in *Ecrits*, Paris, Le Seuil, 1966, p. 93-100.

— (1953), "Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse", in *Ecrits*. Paris, Le Seuil, 1966, p. 237-322.
— (1955), La Chose freudienne ou Sens du retour à Freud en psychanalyse", in *Écrits*. Paris, Le Seuil, 1966, p. 406-436.
— (1957), "L'instance de la lettre dans l'inconscient ou la raison depuis Freud", in *Écrits*. Paris, Le Seuil, 1966, p. 493-528.
— (1981), *Le Séminaire*, livre III *Les psychoses (1955-1956)*, Paris, Le Seuil.
Ladame F. (1991), "L'adolescence, entre rêve et action", *Rev. franç, psychanal*, 55, 1493-1542.
Lansky M. R. (1992), *Essential Papers on Dreams*, New York - London, New York University Press.
Laplanche J. (1980), *Problématique*, I. *L'angoisse*, Paris, PUF.
— (1987), "La séduction généralisée aux fondements de la théorie et à l'horizon de la pratique psychanaly tique", Conférence à Genève, 9 mai 1987 (Compte rendu par J.-M. Quinodoz, *Bull. Soc. suisse psychanal, 24*, 98-99).
— et Pontalis J.-B. (1967), *Vocabulaire de la psychanalyse*, Paris, PUF.
Lax R. (1992), "A variation on Freud's thème in "A child is being beaten" - Mother's rôle: Some implica tions for superego development in women", *J. Amer. Psychoanal. Assn., 40*, 455-473.
Le Bon G. (1895), *Psychologie des foules*, Paris, Alcan, rééd. Paris, PUF, 2002.
Lipps T. (1898), *Komik und Humor. Eine psychologish-àstetische Untersuchung*, Hamburg, L. Voss.
Lipton S. D. (1977), "The advantage of Freud's technique as shown in his analysis of the Rats Man", *Int. J. Psycho-Anal, 58*, 255-273.
Little M. (1951), "Le contre-transfert et la réponse qu'y apporte le patient", *in* P Heimann, M. Little, A. Reich et L. Tower (eds), *Le contre-transfert*, trad. C. Garrigues et N. Katan-Beaufils, Paris, Navarin, 1987, p. 30-47
Lothane Z. (1992), *In Défense of Schreber Soûl Murder and Psychiatry*. Hillsdale-London, The Analytic Press.
Luquet P. (1985), Introduction à la collection "Le Fait psychanalytique", Paris, PUF.
Macalpine I. et Hunter R. A. (1955), "Préface", *in* D. P Schreber (1903), *Mémoires d'un névropathe*, trad. P Duquenne, Paris, Le Seuil, 1975.
Mack-Brunswick R. (1928), "The analysis of a case of paranoia. Delusion and jealousy", *J. Nerv. Ment. Dis., 70*, 1-22, 155-178.
— (1928-1971), Supplément à "Extrait de l'histoire d'une névrose infantile "de S. Freud, trad. M. Bonaparte, *in* M. Gardiner, *L'Homme aux loups par ses psychanalystes et par lui-même*, Paris, Gallimard, 1981, p. 268-313.
Mahler M., Pine F. et Bergman A. (1975), *La naissance psychologique de l'être humain*, trad. J. Garon Léonard, Paris, Payot, 1980.
Mahony P. (1986), *Freud et l'Homme aux rats*, trad. B. Vichyn, Paris, PUF, 1991.
— (1993), "The dictator and his cure", *Int. J. Psycho-Anal.*, 74, 1245-1251.
— (2002), "Remarques sur un cas de névrose obsessionnelle", *in* A. de Mijolla (éd.), *Dictionnaire interna tional de la psychanalyse*. Paris, Calmann-Lévy.
Manzano J. (1989), "La séparation et la perte d'objet chez l'enfant", *Rev. franç., psychanal., 53*, 241-272.
Masson J.-M. (1984), *Le réel escamoté*, trad. C. Monod, Paris, Aubier-Montaigne, 1985.
Masters W. et Johnson V. (1966), *Human Sexual Response*, Boston, Little, Brown.
McDougall W. (1921), *The Group Mind*, Cambridge, Univ. Press.
Messier D. (1988), "Notice terminologique du traducteur", *in* S. Freud, *Le mot d'esprit et ses rapports avec l'inconscient*, Paris, Gallimard, p. 413-424.
Meissner W. W. s.j. (1984), *Psychoanalysis and Religious Expérience*, New Haven, Conn., Yale University Press.
— (2002), "Religion and Psychoanalysis", *in* E. Edward (éd.), *The Freud Encyclopedia. Theory, Therapy, and Culture*, London-New York, Routledge.
Mijolla A. de (éd.) (2002), *Dictionnaire de la psychanalyse*, Paris, Calmann-Lévy.
Miller J. A. (2003), "L'avenir de la psychanalyse. Débat entre Daniel Widlôcher et Jacques-Alain Miller", *Psychiatrie, Sciences humaines, Neurosciences*, 1/1, 10-18.
Mitchell J. (1972), *Psychoanalysis and Feminism*, Hardsmondsworth, Penguin Books.
Münsterberger W (1969), *L'anthropologie psychanalytique depuis "Totem et tabou"*, trad. J. Kalmanovitch, Paris, Payot, 1976.
Neyraut M. (1974), *Le transfert*, Paris, PUF.
Niederland W. G. (1963), "Further data and memorabilia pertaining to the Schreber case", *Int. J. Psycho-Anal.*, 44, 208-212.
Obholzer K. (1980), *Entretiens avec l'Homme aux loups une psychanalyse et ses suites*, trad. R. Dugas, Paris, Gallimard, 1981.

Oraison M. (1950), *Vie chrétienne et problème de la sexualité*, Paris, Fayard, 1970.

Palacio Espasa F. (2003), *Dépression de vie, dépression de mort*, Ramonville-Saint-Agne, Eres.

Parin P. et Morgenthaler F. (1969), "L'analyse du caractère basée sur les schèmes du comportement des "primitifs" africains", *in* W. Münsterberger (éd.) (1969), *L'anthropologie psychanalytique depuis "Totem et tabou"*, trad. J. Kalmanovitch, Paris, Payot, 1976, p. 157-178.

Perelberg R. J. (éd.) (2000), *Dreaming and Thinking*, London, Institute of Psychoanalysis.

— (2002), "Féminisme et psychanalyse", *in* A. de Mijolla (éd.), *Dictionnaire de la psychanalyse*, Paris, Calmann-Lévy.

Pfister O. (1928), "L'illusion d'un avenir", *Rev. franç. psychanal, 41*, 503-545, 1977

Pragier G. et Faure-Pragier, S. (1990), "Un siècle après 1' "Esquisse "nouvelles métaphores? Métaphores du nouveau?", *Rev. franç. psychanal, 54*, 1395-1529.

Quinodoz D. (1994), *Le vertige, entre angoisse et plaisir*, Paris, PUF.

— (1999), "Deux grands méconnus les parents adoptifs d'Œdipe. Du dédoublement des imagos parentales au dédoublement des affects", *Rev. franç. psychanal., 63*, 103-122.

— (2001), "The psychoanalyst of the future Wise enough to dare to be mad at times", *Int. J. Psycho-Anal, 82*, 235-248.

— (2002), *Des mots qui touchent. Une psychanalyste apprend à parler*, Paris, PUF.

Quinodoz J.-M. (1989), "Female homosexual patients in psychoanalysis", *Int. f. Psycho-Anal, 70*, 57-63. (1991), *La solitude apprivoisée. L'angoisse de séparation en psychanalyse*, Paris, PUF.

— (1997a), "Transitions in psychic structures in the light of deterministic chaos theory", *Int. J. Psycho-Anal., 78*, 699-718.

— (1997b), " "A child is being beaten" A seminar with Candidates from the Perspective of Contemporary Psychoanalysis", in *On Freud's "A child is being beaten"* International Psychoanalytical Association Monograph, 5th Volume, edited by E. Spector Person, 112-132, New Haven London, Yale University Press.

— (2000), Mélancolie maniaque quelle issue ?", *Rev. franç., psychanal., 64*, 1825-1835.

— (2001), *Les rêves qui tournent une page*, Paris, PUF.

— (2002), "L'identification projective qu'en pensent les psychanalystes de langue française ?", *Bull. Féd. européenne psychanal.*, 56, 148-156.

Racamier P.-C. et Chasseguet-Smirgel J. (1966)," La révision du cas Schreber", *Rev. franç. psychanal, 30*,3-26.

Racker H. (1953), "A contribution to the problem of countertransference", *Int. J. Psycho-Anal., 34*, 313-324.

Rank O. (1909), *Le mythe de la naissance du héros*, trad. E. Klein, Paris, Payot, 1983.

(1924), *Le traumatisme de la naissance*, trad. S. Tankélévitch, Paris, Payot, 1928.

Rice E. (2002), "Religion and Psychoanalysis", *in* E. Edward (éd.), *The Freud Encyclopedia*, London – New York, Routledge.

Ricœur P. (1965), *De l'interprétation. Essai sur Freud*, Paris, Le Seuil.

Riesenberg Malcom R. (1988), "Themirror A perverse sexual phantasy in a woman seen as a defence against a psychotic breakdown", *in* E. Bott Spillius (éd.), *Melanie Klein today*, London - New York, Routledge.

Robert M. (1964), *La révolution psychanalytique*, Paris, Payot, 2 vol.

Robbins T., Cotran R. S., Kumar V. (1974), *Pathologie Basis of Disease*, Philadelphia, Saunders, 6e éd., 1999.

Rodrigué E. (1996), *Freud. Le siècle de la psychanalyse*, trad. P Rey, Paris, Payot, 2000.

Roiphe J. (1995), "The conceptualisation and communication of clinical facts", *Int. f. Psycho-Anal., 76*, 1179-1190.

Roheim G. (1950), *Psychanalyse et anthropologie*, trad. M. Moscovici, Paris, Gallimard, 1967

Rosenfeld H. (1964), *États psychotiques. Essais psychanalytiques*, trad. G. Diatkine, A. et M. Gibeault, Paris, PUF, 1976.

— (1971), "Les aspects agressifs du narcissisme un abord clinique de la théorie des instincts de vie et de mort", *Nouv. rev. psychanal.*, n° 9, 1974, p. 205-221.

Roudinesco E. et Plon M. (1997), *Dictionnaire de la psychanalyse*, Paris, Fayard.

Sandler J. (éd.) (1991), *Freud aujourd'hui. L'analyse sans fin et l'analyse avec fin*. Monographie de l'Association psychanalytique internationale, Paris, Bayard, 1994.

Sandler A. M. (1966), "The psychoanalytic legacy of Anna Freud", *The Psychoanalytic Study of the Child*, vol. 51, p. 11-22.

Sandler A. M. (2004), Communication personnelle.

Schaeffer J. (1986), "Le rubis a horreur du rouge. Relation et contre-investissement hystérique", *Rev. franç. psychanal., 50*, 923-944.

Schäppi R. (2002), *La femme est le propre de l'homme*, Paris, Odile Jacob.

Schapiro M. (1956), "Léonard et Freud", in *Style, artiste et société*, trad. B. Allan *et al.*, Paris, Gallimard, 1982, p. 93-138.

Sherfey M. J. (1966), "The evolution and nature of female sexuality in relation to psychoanalytic theory", *J. of the American Psychoanalytic Association*, 14, 28-128.

Schmidt W. (1929), "Der Œdipus-K der freudschen Psychoanalyse und die Ehegestaltung des Bolschevismus. Eine kritische Prufung ihre ethnologischen Grundlagen", *Nationalwirtschaft*, 2, 401-436.

Schreber D. (1903), *Mémoires d'un névropathe*, trad. P Duquenne, Paris, Le Seuil, 1975.

Schur M. (1972), *La mort dans la vie de Freud*, trad. B. Bost, Paris, Gallimard, 1975.

Segal H. (1957), "Note sur la formation du symbole", in *Délire et créativité*, trad. J. Vincent-Chambrier et C. Vincent, Paris, Des Femmes, 1987, p. 93-111.

— (1979), *Melanie Klein développement d'une pensée*, trad. J. Goldberg et G. Petit, Paris, PUF, 1982.

— (1986), "De l'utilité clinique du concept de pulsion de mort", in *La pulsion de mort*, Ier Symposium de la Fédération européenne de psychanalyse, Paris, PUF, p. 27-37.

— (1991), *Rêve, art, phantasme*, trad. A. Comby, Paris, Bayard, 1993.

— (1995), Comments on Ruth Riesenberg Malcoin's paper UCL Conférence on Projective Identification, London, October 1995 (unpublished).

— (2002), "Ne rien avoir tiré de l'expérience: Hiroshima, guerre du Golfe et 11 septembre", *Internat. Psychoanalysis, 11*, 33-35.

Sellin Ed. (1922), *Mose und seine Bedeutung fur die israehtish-iùdische Religionsgeschichte*, Leipzig.

Sharpe E. F. (1937), *Dream Analysis*, London, Hogarth, 1978.

Silverman M. (1980), "A fresh look at the case of Little Hans", *in* M. Kanzer et J. Glenn (eds), *Freud and his Patients*, New York, Jason Aronson, p. 95-120.

Solms M. et Kaplan-Solms K. (2000), *Clinical Studies in Neuro-Psychoanalysis. An Introduction to Depth Neuropsychology*, New York - London, The Other Press Karnak.

Spitz R. A. (1957), *Le non et le oui*, Paris, PUF, 1962.

— (1965), *De la naissance à la parole*, Paris, PUF, 1968.

Steiner R. (2002), "Ernest Jones (1879-1958)", *in* A. de Mijolla (éd.), *Dictionnaire international de la psychanalyse*, Paris, Calmann-Lévy.

Stoller R. J. (1968), *Recherches sur l'identité sexuelle*, trad. N. Novodorski, Paris, Gallimard, 1978.

Strachey J. (1957), "Editor's introduction (to "Mourning and Melancholia")", *SE* 14, p. 239-242. (1959), "Editor's introduction ("Inhibitions symptoms and anxiety")", *SE*, p. 77-86.

Sullivan H. S. (1944-1945), *The Psychiatric Interview*, New York, W W Norton, 1954.

Taylor E. (2002), "Jung, Cari Gustav (1875-1961)", in *The Freud Encyclopedia*, London-New York, Routledge, p. 298-300.

This B. (2002), "Dolto-Marette, Françoise", *in* A. de Mijolla (éd.), *Dictionnaire international de la psycha nalyse*, Paris, Calmann-Lévy.

Tous J. M. (1996), "Hysteria one hundred years on. Panel report", *Int. J. Psycho-Anal.*, 77 75-78.

Vallet O. (2002), "Religion et psychanalyse", *in* A. de Mijolla (éd.), *Dictionnaire international de la psycha nalyse*, Paris, Calmann-Lévy.

Vassali G. (2001), The birth of psychoanalysis from the spirit of technique", *Int. J. Psych-Anal., 82*, 3-25. (2002), "*Erraten* ou *verraten* deviner ou trahir", trad. M. Gribinski, *Penser/Rêver*, 2002, p. 211-256.

Vermorel H. et Vermorel M. (1993), *Sigmund Freud et Romain Rolland, Correspondance, 1923-1936*, Paris, PUF.

Weber K. (2002), "Suisse alémanique", *in A.* de Mijolla (éd.), *Dictionnaire international de la psychanalyse*, Paris, Calmann-Lévy.

Widlöcher D. (2003), "L'avenir de la psychanalyse. Débat entre Daniel Widlöcher et Jacques-Alain Miller", *Psychiatrie, Sciences humaines, Neurosciences*, 1/1, 10-18.

Winnicott D. W. (1947), "La haine dans le contre-transfert", in *De la pédiatrie à la psychanalyse*, trad. J. Kalmanovitch, Paris, Payot, 1969, p. 48-58.

— (1955-1956), "Les formes cliniques du transfert", in *De la pédiatrie à la psychanalyse*, trad. J. Kalmano vitch, Paris, Payot, 1969, p. 185-190.

— (1958), "La capacité d'être seul", in *De la pédiatrie à la psychanalyse*, trad. J. Kalmanovitch, Paris, Payot 1969, p. 205-213.

Wollheim R. (1971), *Freud*, Glascow, Fontana/Collins.

Yerushalmi Y. H. (1991), *Moïse de Freud. Judaïsme terminable et interminable*, trad. J. Carnaud, Paris, Gallimard, 1993.

Young-Bruehl E. (1988), Anna *Freud*, trad. J.-P Ricard, Paris, Payot, 1991.

Zilboorg G. (1942), "The catholic doctor", *Psychoanal. Quart., 11*, 419-421.

AD DİZİNİ

Abraham, Karl. 14, 88, 98, 115, 144, 152, 163, 164, 240, 274, 305, 306.
Abraham, R.. 108.
Adler, Alfred. 14, 80, 110, 136, 174, 244.
Amerikan Psikanaliz Birliği. 186, 256.
Andreas-Salomé, Lou. 152, 190, 191, 278, 305.
Andreassen, Nancy. 39.
Anna, O.. 14, 20, 22, 23, 24, 82.
Anzieu, Didier. 49, 54, 129, 162, 301, 303.
Avrupa Psikanaliz Federasyonu. 210.

Balint, Michael. 131, 147, 148, 170, 301.
Bauer, Ida (bkz. Dora vakası). 14, 79.
Bellemin-Noël, Jean. 89, 91, 301, 303.
Bergman, Anni. 148, 247, 308.
Bernays, Martha. 20, 48.
Bernays, Minna. 72.
Bernheim, Hippolyte. 14, 20, 21.
Binswanger, Ludwig. 24, 84, 306.
Bion, Wilferd R.. 69, 85, 107, 121, 128, 140, 148, 149, 169, 220, 221, 301, 306.
Birksted-Breen, Dana. 200, 301.
Blacker, Kay Hill. 108, 301.
Bleger, José. 128, 129.
Bleuler, Eugen. 83, 88, 118, 119, 163, 250.
Bonaparte, Marie. 14, 31, 80, 94, 104, 116, 164, 174, 184, 187, 199, 251, 278, 287, 288, 301, 302, 303, 305.
Bourguignon, André. 64, 214, 258, 268, 279, 301.
Bowlby, John. 101, 246, 301.
Braunschweig, Denise. 140, 301.
Brenman, Eric. 29.
Breuer, Joseph. 14, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28, 31, 42, 82, 125, 240, 301, 306.
Breuer, Robert. 21, 240.
Brill, Abraham. 256.
Brücke, Ernst. 14, 20.
Burghölzli (hastane). 88.
Burlingham, Dorothy. 101, 190, 247, 302.

Canestri, Jorge. 274, 301.
Carson, Rachel. 39, 301.
Charcot, Jean-Martin. 14, 20, 21, 27.
Chasseguet-Smirgel, Janine. 29, 120, 162, 200, 278, 301, 309.
Chiland, Colette. 200, 301.
Choisy, Maryse. 255.
Claparède, Édouard. 72, 304.
Clark Üniversitesi. 88, 136.
Cooper, Arnold M.. 285.

Darwin, Charles. 139.
Deutsch, Félix. 80, 224.
Deutsch, Hélène. 163, 199.
Diatkine, Gilbert. 120.
Diatkine, René. 255.
Dolto, Françoise. 255.
Dora (vaka). 14, 16, 71, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 198, 217, 299, 303.
Dor, Joël. 67.
Duparc, François. 68.

Eissler, Kurt R.. 112, 181, 302.
Eitingon, Max. 204.
Ellis, Havelock. 71, 72, 112.
Emmy, von N. (vaka). 24, 27.
Erikson, Erik. 230, 302.
Etchegoyen, R. Horacio. 124.

Fairbairn, W. Ronald D.. 120.
Falzeder, Ernst. 164.
Faure-Pragier, Sylvie. 38, 39, 130, 308.
Federn, Paul. 147.
Fenichel, Otto. 124.
Ferenczi, Sándor. 14, 83, 88, 98, 109, 110, 128, 130, 131, 152, 154, 168, 170, 173, 183, 184, 187, 218, 219, 240, 277, 280, 282, 283, 302, 305, 306.
Flanders, Sara. 55.
Flechsig, Paul Emil. 116, 117, 119.
Fliess, Wilhelm. 14, 31, 32, 33, 34, 35, 44, 48, 49, 57, 58, 63, 71, 72, 73, 77, 79, 88, 106, 109, 110, 119, 278, 302, 305, 306.
Foulkes, Siegmund Heinrich. 220.
Frankiel, Rita V.. 97.
Frazer, Sir James. 135, 139.
Freeman, Derek. 140.
Freud, Alexander (Freud'un ağabeyi). 14, 72, 87.
Freud, Anna. 31, 99, 100, 101, 102, 147, 186, 187, 190, 229, 230, 247, 281, 307, 309, 310.
Freud, Jakob (Freud'un babası). 20, 48.
Freud, Martha Bernays (Freud'un eşi). 100
Freud, Sigmund (bkz. kavram dizini).
Freund, Anton von. 14, 183, 204.

Gabbard, Glen O.. 133.
Gardiner, Muriel M.. 181.
Gay, Peter. 204.
Geissman, Claudine ve Pierre. 98.
Gibeault, Alain. 61.
Glover, Edward. 99, 124, 163.
Goethe, Johann Wolfgang von. 140.
Graf, Herbert (bkz. Küçük Hans). 93, 94.
Graf, Max. 93, 94, 97.
Graf, Olga. 93.
Green, André. 29, 38, 54, 148, 149, 162, 211, 285, 306.
Greenson, Ralph R.. 124.
Grinberg, Léon. 85, 220, 306.
Groddeck, Georg. 131, 224, 226, 306.
Grosskurth, Phyllis. 99.
Grubrich-Simitis, Ilse. 152, 170, 273, 306.
Grunberger, Bela. 148.

Halberstadt, Sophie Freud (Freud'un kızı). 184.
Hanly, Charles. 34.
Hartmann, Heinz. 101, 141, 230, 306.
Hawelka, E. R.. 104, 283, 305, 306.
Hayek, Marcus. 224.
Haynal, André. 16, 131, 164, 306.
Heimann, Paula. 85, 306, 308.
Hinshelwood, Robert D.. 99, 275, 307.
Hirschmüller, Albrecht. 21, 23.
Hitler, Adolf. 14, 258, 277, 287.
Hoffmann, E. T. A.. 184, 185.
Horney, Karen. 163, 199, 307.
Hug-Hellmuth, Hermine. 98.
Hunter, R. A.. 120.

International Journal of Psycho-Analysis (The). 186, 187, 214, 256.
Irma (yapılan enjeksiyon rüyası). 48.
Israels, H.. 120.

İngiliz Psikanaliz Derneği. 99, 102, 186, 187.

Jackson, Murray. 61.
Janet, Pierre. 24.
Jeanneau, Augustin. 91.
Jensen, Wilhelm. 14, 87, 89, 90, 91, 303.
Jones, Ernest. 14, 20, 23, 47, 68, 71, 98, 104, 131, 152, 183, 184, 186, 187, 199, 209, 214, 227, 233, 250, 256, 262, 278, 287, 306, 307, 310.
Joseph, Betty. 85.
Jung, Carl Gustav. 14, 77, 83, 87, 88, 89, 110, 115, 130, 135, 136, 145, 163, 174, 250, 307, 310.

Kann, Loe. 186.
Kaplan-Solms, Karen. 38.
Kardiner, Abram. 141.
Katharina. 25.
Kernberg, Otto. 148, 149, 306, 307.
Khan, Masud R.. 131.
King, Pearl. 99, 306, 307.
Klein, Arthur. 98.
Klein, Melanie. 14, 68, 69, 98, 99, 100, 101, 107, 111, 120, 121, 147, 148, 163, 164, 167, 168, 169, 186, 187, 199, 210, 221, 227, 230, 246, 261, 274, 275, 306, 307, 309.
Klein, Melitta. 99.
Kohut, Heinz. 131, 147, 148, 230, 307.
Kraepelin, Emil. 118, 174.
Krafft-Ebing, Richard von. 44, 71, 72.
Kris, Ernst. 31, 141, 164, 230, 246, 301, 302, 306, 307.
Kroeber, Alfred. 140, 307
Küçük Hans. 5, 77, 93, 94, 96, 97, 109, 139, 156, 157, 158, 159, 242.

Lacan, Jacques. 60, 64, 67, 68, 86, 120, 124, 144, 162, 200, 230, 246, 278, 302, 307
Lacassagne, Antoine. 224.
Ladame, François. 91.
Laforgue, René. 255, 278.
Lansky, Melvin R.. 55.
Lanzer, Ernst (bkz. Fare Adam). 103, 104, 106, 107.
Laplanche, Jean. 29, 32, 41, 43, 57, 59, 129, 143, 144, 152, 156, 158, 163, 164, 204, 210, 225, 234, 236, 246, 258, 268, 269, 271, 283, 301, 302, 303, 304, 305, 307.
Lax, Ruth F.. 194.
Le Bon, Gustave. 215.
Leonardo da Vinci. 5, 14, 109, 110, 111, 112, 217.
Lester, Eva. 133.
Lipps, Theodor. 63.
Lipton, Samuel D.. 108.
Little, Margaret. 85.
Loewenstein, Rudolf M.. 80, 94, 104, 116, 141, 174, 230, 303, 304, 306.
Lothane, Zvi. 120.
Lucy, R. (vaka). 25.
Luquet, Pierre. 161.

Macalpine, Ida. 120.
Mack-Brunswick, Ruth. 147, 173, 174, 180, 181, 308.
Mahler, Gustav. 94.
Mahler, Margaret. 147, 148, 247.
Mahony, Patrick. 97, 108, 308.
Malinowski, Bronislaw. 141.
Manzano, Juan. 246.
Marejkowski, Dimitri. 109.
Masson, Jeffrey Moussaieff. 34.
McDougall, Joyce. 162, 215, 278, 308.
Mead, Margaret. 141.
Meissner, William W. S. J.. 295, 308.
Messier, Denis. 64.
Meynert, Theodor. 163.
Mijolla, Alain de. 230.
Miller, Jacques-Alain. 86.
Mitchell, Juliet. 200.
Modell, Arnold. 131.
Morgenthaler, F.. 141, 308.

Moser, Fanny (Barones Fanny -bkz. Emmy von N.) 24.
Musa. 6, 14, 141, 250, 254, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294.
Münsterberger, Werner. 141.

Nacht, Sacha. 278.
Nersessian, Edward. 28.
Neyraut, Michel. 85.
Niederland, W.G.. 120.
Nietzsche, Friedrich. 191, 224.

Obholzer, Karin. 181.
Oraison, Marc. 254.

Palacio-Espasa, Francisco. 147.
Pankejeff, Sergey (bkz. Kurt Adam). 174.
Pappenheim, Bertha (bkz. Anna O.). 22.
Parin, P. 141.
Paris Psikanaliz Kurumu. 278.
Perelberg, Rosine J. 55, 200, 308.
Pfister, Oskar. 14, 112, 249, 250, 251, 252, 254, 255, 262, 304, 306, 308.
Pine, Fred. 148, 247, 308.
Plé Rd P., O. P.. 255.
Plon, Michel. 67, 255.
Poe, Edgar Allan. 278.
Pontalis, Jean-Bertrand. 32, 57, 59, 143, 144, 152, 156, 158, 163, 164, 204, 236, 271, 272, 303, 304, 305, 308.
Pragier, Georges. 38, 39, 130, 308.

Quinodoz, Danielle. 43, 91, 147, 186, 229, 297.
Quinodoz, Jean-Michel. 39, 54, 60, 68, 130, 148, 196, 211, 247, 308.

Racamier, Paul Claude. 120, 162, 309.
Racker, Heinrich. 85.
Rado, Sándor. 163.
Rank, Otto. 14, 131, 214, 233, 239, 240, 241, 244, 277, 279, 288, 302, 309.
Rée, Paul. 191.
Rice, Emanuel. 295.
Rickman, John. 131.
Ricœur, Paul. 295, 309.
Riesenberg, Malcom R.. 194.
Rilke, Rainer Maria. 191.
Robbins, Stanley L.. 211.
Robert, F.. 258, 268.
Robert, Marthe. 297.
Rodrigué, Emilio. 224.
Roheim, Geza. 131, 141, 309.
Roiphe, Jean. 38.
Rolland, Romain. 214, 250, 257, 258, 259, 278, 305, 310.
Rosenfeld, Herbert. 69, 121, 148, 149, 169, 285, 309.
Roudinesco, Elisabeth. 67, 255, 309.
Sadger, Isidor. 98.
Sandler, Anne-Marie. 101.
Sandler, Joseph. 285.
Saussure, Ferdinand de. 67.
Schaeffer, Jacqueline. 29.
Schapiro, Meyer. 112.
Schäppi, Rolf. 141.
Schmideberg, Melitta. 99.
Schreber, Daniel Paul. 115, 116, 117, 120.
Schur, Max. 204, 288, 309.
Segal, Hanna. 16, 54, 69, 90, 98, 99, 121, 148, 149, 169, 194, 210, 211, 262, 263, 309.
Sellin, E.. 289.
Sharpe, Ella Freeman. 55.
Sigmund, Martha Bernays. 100.
Silverman, Martin Arnold. 97.
Sofokles. 90, 186.
Solms, Hugo. 94.
Solms, Mark. 38, 39.
Spitz, René. 247.
Steckel, Wilhelm. 136.
Steiner, Ricardo. 99, 187, 307, 310.
Stoller, Robert Jesse. 200.
Strachey, James. 152, 164, 239, 310.
Sullivan, Harry Stack. 147.

Tausk, Viktor. 14, 161, 204.
Taylor, Eugene. 88, 89.
This, Bernard. 255.
Tous, Joana M.. 28, 310.
Trotter, Wilferd. 218.

Uluslararası Psikanaliz Birliği. 14, 16, 67, 68, 85, 86, 88, 110, 123, 127, 130, 131, 134, 136, 163, 184, 186, 187, 230, 256.

Vallet, Odon. 250.
Vassali, Giovanni. 130.
Vermorel, Henri. 214.
Viyana Derneği. 98, 110, 136.
Viyana Psikanaliz Derneği. 14, 101, 103, 190, 191.

Weber, Kasper. 116, 250, 307, 310.
Wells, H. G.. 278.
Widlöcher, Daniel. 68, 86, 211, 310.
Williams, Paul. 61.
Winnicott, Donald W. 85, 99, 129, 131, 147, 148, 247, 310.
Wollheim, Richard. 27.

Yerushalmi, Y. H.. 294.

Zellenka, Hansve Peppina. 80.
Zilboorg, Gregory. 255.
Zweig, Arnold. 258.
Zweig, Stefan. 23, 82, 278, 306.

KAVRAM DİZİNİ

α işlevi 169
α öğeler 169
β öğeler 169
Acı 245
Acı deneyimi 37
Acting in, acting out (ya da eyleme geçme) 60
Afaniz 187, 199
Ahlak 251
Aile 260
Akbaba 109-112
Akla uydurma 105, 117, 121, 186
Algı 225, 226, 229
Algı-bilinç sistemi 225
Altbenlik 167, 223-231
  Mirasçı altbenlik 231
Amaç (dürtünün amacı) 153, 167
Anal erotizm 103, 105-108, 178, 181
Analitik durum 83, 85, 108, 129, 247
Analitik psikoloji (Jung) 88
Analiz 74, 78, 108
  Analistin analizi 34, 282, 285
  Çocuk analizi 99, 100
  Eğitim analizi 68, 134
  Bitmeyen analiz 277
  Laik analiz 249, 251, 255, 256
  "Vahşi" analiz 127
Analizin sonlandırılması 181, 279, 283
Analizin sonu 177, 179, 279, 283
Anal-sadistik evre 75, 242
Anallik (bkz. anal erotizm) 74, 78, 108
  Anal karakter 106-108
Anılar (reminiscences) 19, 22, 24, 26, 27, 32, 41, 44, 45, 50, 58, 59, 74, 81, 94, 130, 132, 177, 192, 283, 284, 292, 293
Animizm 138, 141
Anne (bkz. Oedipus kompleksi, psikoseksüel gelişim) 198
  Genital anne 199
  Genital öncesi anne 199
Anne karnı 173, 179
Annesel aktarım 79, 86, 198
Antisemitizm 277
Antropolog 140, 141, 294
Apoptoz 211
Arkaik miras 219, 281, 292, 295
Arkeoloji 87
Arzu (bkz. arzunun doyurulması) 69
  Bastırılmış eşcinsel arzu 115
  Ensestüel arzu 44, 77, 96, 137, 179, 189
  Ölüm arzusu 96, 136, 196
  Kadınsı edilgen arzular 78
  İntikam arzusu 81
Arzunun doyurulması 50, 52, 53, 69, 163
Aşk (ya da sevgi) 76, 77, 82, 115, 131, 137, 143, 151, 157, 158, 159, 164, 166, 171, 213, 215, 216, 221, 229, 259
  Genital aşk 218
  Eşcinsel aşk 197
  Nesne aşkı 118, 143, 144, 146
  Tam nesne aşkı 164
  Birincil nesne aşkı (balint) 148
  Aktarım aşkı 84, 123, 132, 134
Aşk aktarımı 23, 84, 132
Aşk durumu 213, 218, 221
Aşk ve nefretin bütünleştirilmesi 168
Aydınlanma 67, 68, 175
Ayna evresi 144, 230
Ayrılık (bkz. Ayrılık kaygısı) 247
Ayrılma-bireyleşme süreci 148, 246

Baba (bkz. Oedipus kompleksi, psikoseksüel gelişim) 253, 287, 291, 292
  İlkel kabilenin babası 253, 287, 291, 292
Babanın adının hesaptan düşürülmesi 120
Babanın öldürülmesi 139-141, 213, 291, 295
Babasal aktarım 79, 86, 198
Bağlılık 96
  Eşcinsel bağlılık 79, 82
Baskılamak, baskılama 22, 42, 43, 66, 84, 90, 214, 219, 226, 251, 261
Bastırılanın geri dönüşü 43, 267, 290, 293, 294
Bastırılmış 25, 37, 41, 44, 50, 52, 54, 57, 59, 60, 63, 68, 72, 83, 90, 105, 119, 156, 157, 159, 160, 162, 177, 185, 186, 206, 207, 225, 241, 242, 267, 268, 275, 277, 279, 281, 282, 284, 285, 293
Bastırma 27, 29, 32, 37, 42, 43, 45, 52, 54, 58, 74, 87, 96, 109, 111, 119, 136, 151, 152, 154, 156-161, 169-171, 177-180, 192, 193, 217, 225, 229, 239, 241-243, 245, 247, 267, 268, 270, 273, 274, 283, 285, 293, 294
  Sonradan bastırma 157, 160
  Birincil bastırma 156, 160
  Asıl bastırma 156, 160
Baştan çıkarılma düşlemi 32, 34, 80
Baştan çıkarılma sahneleri 32, 33, 176, 179, 181
Batıl inanç 59, 106, 204
Belirlenimci bilim 129

Belirlenimci kaos (belirlenimci kaos kuramı) 130
Bellek 160, 292
Bellek izleri 140, 159, 160
Benliğin bölünmesi
Freud'a ve Klein'a göre benliğin bölünmesi 87, 91, 107, 119, 165-167, 192, 265-267, 269, 271-275
Benliğin olgunluğu 101
Benlik 36, 37, 42, 78, 101, 167, 203, 218, 221, 223-231, 236
Otonom benlik 230
İdeal benlik 146, 149, 213, 219
Benlik ve benlik olmayan 154
Deri-benlik 129, 162
Saf haz-benlik 37, 154, 155, 168, 171
Haz-benlik 154, 155
Gerçeklik-benliği 155
Bütün-benlik 155, 168
Benlik dürtüleri 153, 156, 171
Benlik ideali 146, 149, 213, 214, 217, 218, 221, 226, 227, 231
Benlik psikolojisi *(ego psychology)* 101, 108, 148, 230
Bilim 35, 36, 38, 39, 124, 249, 254, 256, 259
Bilimsel modeller 38, 39
Bilimsel psikoloji 14, 31, 32, 35, 37-39, 48
Bilinç, bilinçli 54, 158, 161, 171, 223, 225
Bilinçdışı 16, 26, 29, 32, 33, 36, 50, 52, 54, 57, 59, 60, 63, 64, 66-69, 90, 96, 100, 109, 115, 126, 127, 130, 152, 158-171, 176, 179-181, 223, 225, 226, 231
Bilinçdışı düşlem 27, 29, 44, 82, 90, 100, 111, 115, 173, 185, 193, 194, 221
Bilinçdışı suçluluk duygusu 107, 135, 151, 159, 162, 203, 227, 231, 235, 236, 257
Bilinçdışından bilinçdışına iletişim 160
Bilinçdışının türevleri 156, 171
Bireyleşme 88, 148, 247
Bireysel psikoloji 213, 214, 219, 221, 257
Birinci dürtü kuramı 156, 161, 162, 167
Birinci kaygı kuramı 44, 45
Birinci yerleştirme 54, 161, 162, 203, 206, 223
Birincil süreç 36, 39, 160, 161, 209
İkincil süreç 36, 39, 54, 160, 161, 209
Birleşme-ayrışma (dürtülerin birleşme-ayrışması) 229
Borderline (hastalar) 61, 69, 147, 149
Bölme, bölünmeler 138, 166, 167, 185, 187
Bölünmüşün geri dönüşü 275
Büyük Tartışmalar 99, 186, 187
Büyüklenme 106, 149

Cinsel dürtüler 27, 71, 73, 74, 76, 90, 111, 136, 138, 151, 153-155, 178, 208, 211, 215, 217, 218, 220, 235, 260
Cinsel istismar 27
Cinsel travmalar 25, 27, 29, 43, 291
Cinsellik (bkz. psikoseksüellik, Oedipus kompleksi)
Çocuk cinselliği 27, 32, 33, 44, 45, 52, 71, 72, 74-78, 88, 93, 94, 97, 107, 136, 235, 245, 269
Genital cinsellik 75, 76, 176, 178, 260
Kadın cinselliği 78, 96, 100, 161, 187, 190, 199, 200, 278
Cinsiyetler arasındaki anatomik farklılık 190, 265, 269, 270, 275

Çalışma: analiz çalışması 50-53, 55, 59, 60, 105
Yas çalışması 164, 241, 297
Özümseme çalışması 68, 132
Düş çalışması 50, 51, 54, 55, 64
Çaresizlik *(Hilflosigkeit)* 245, 247
Çiftcinsellik 31, 33, 34, 73, 78, 79, 97, 195
ruhsal çiftcinsellik 33, 34, 78, 79, 97, 179, 189, 194, 197, 226, 236
Çifte değerlilik, aşk/nefret çifte değerliliği 83, 95, 98, 103, 107, 131, 137, 138, 140, 154-156, 161, 171, 180, 181, 242, 262
Çocuk çizimleri 102
Çocuk oyunu 205
Çocuk psikanalizi 93, 98-102, 120
Çocuklarda psikoseksüel gelişim 72, 75, 76, 78, 143, 192, 269
Kızlarda psikoseksüel gelişim 78, 96, 100, 197-199, 269
Erkek çocuklarda psikoseksüel gelişim 77, 78, 96, 100, 198, 199, 269
Çocukların cinsel kuramları 75, 93
Çocukluk anıları 41, 45, 54, 59, 81
Çocuksu bellek yitimi 74, 78, 192
Çocuksu cinsel merak 74, 102, 109, 194
Çocukta yinelenen (makara) oyunu 211
Çok yönlü 74, 75, 78
Çok yönlü sapkınlığa yatkınlık 74, 75, 78
Çoklu belirlenme 55
Çözülme 118

Dalgalanan dikkat 125
Dayak düşlemi 189, 190, 192-194
Kızlarda dayak düşlemi 192
Erkeklerde dayak düşlemi 193
Demans prekoks 118
Depresif konum 69, 100, 121, 149, 167-169, 210, 247, 274
Depresyon 32, 167, 171, 217, 277
melankolik depresyon 219
Dil 67, 161
organ dili 160, 171
Dil sürçmesi 57, 59-61
Din 135, 139, 216, 250-256, 263, 289-291, 294, 295
Aton dini 287, 289
Musa'nın dini 290, 293-294
Tektanrılı din 289, 290
Totem dini 135, 139
Dinamik bakış açısı 158, 160, 225
Ekonomik bakış açısı 160
Yerleşimsel bakış açısı 158, 160
Dinî fikirler 251-253, 256
Dinî/dinsel 107, 137-140, 175, 177, 181, 216, 227, 249-259, 287,
Direnç 19, 25-28, 33, 36, 45, 59, 61, 72, 79, 81-86, 101, 125, 127, 129, 132, 137, 144, 156, 159, 161, 175, 178, 189, 191, 196, 206, 208-

210, 225, 226, 230, 235, 242, 245, 250, 261, 277, 281, 282, 284
Divan 123, 125
Doğum 239, 240
Dolaysız cinsel dürtüler ve hedef bakımından ketlenmiş cinsel dürtüler 219, 220
Doyum deneyimi 37, 39
Dönüşüm 115
Dövülen çocuk 191, 192, 270
Dramatizasyon 52, 55
Duygulanım 42, 45, 76, 81, 156-159, 162, 164, 166, 168, 171, 215, 240, 241
Duygulanım yükü 157, 158
Duyumlar, bilinçdışı duyumlar 28, 37, 38, 96, 153, 155, 159, 206, 225, 226, 234, 270, 273, 293
Dürtülerin bağlanması-çözülmesi 231
Dürtüsel ayrışma 227, 228
Dürtüsel itkinin kaynağı 153
Düş mekanizmaları 69
Düşler 47-55, 63, 80, 87-91
Kurt düşü 173-174, 176
Yinelenen düşler 206, 211
"Tabldot" düşü 49-50
Düş kuramı 54, 151, 163
Düşlerin yorumu 31, 47-59, 67, 71, 79, 95, 130, 162, 163, 186
Düşmanca aktarım 196, 200
Düşmanlık (bkz. Saldırganlık, çifte değerlilik) 137, 166
Düşmanlık duyguları 37, 76, 80, 137, 216
Düşün simgeleri 53
Düşüncenin tümgüçlülüğü 107, 108, 141

Ebeveynler 71, 75, 76, 80, 83, 93, 102, 136, 147, 227, 236
Edebiyat (psikanaliz ve edebiyat) 87, 90, 91
Edilgen eşcinsel düşlem 111
Edilgen, edilgenlik 206, 245
Eğitim 74, 100
Ekonomik unsur/etmen 280
Eleştirel merci 166, 193, 217
Eleştiri (benliğin eleştirisi) 165, 167, 171
Ensest (ensest yasağı) 76, 128, 139
Ensestüel dürtüler 97
Ergenlik 89, 205
Erinlik 27, 32-34, 44, 71, 72, 74, 100, 146, 197, 243, 245
Erkekte kadınsı konum 198, 200
Erken dönem düşlemleri 98
Erken dönem travmaları 131
Erojen bölgeler 73-79, 145, 153
Eros 203, 215
Espriler 63-69
Masum espriler 66
Kasıtlı espriler 66
Esprilerin mekanizması 66
Esprinin tekniği 65
Düşünce üzerine kurulu teknik 65
Sözcükler üzerine kurulu teknik 64, 65
Eş 185
Narsisistik eş 185

Eşcinsel aktarım 81, 86
Eşcinsellik 72, 73, 75, 109, 111, 112, 120, 197
Kadın eşcinselliği 107, 189, 195, 197, 198
Erkek eşcinselliği 109, 179, 197
Etik 128, 131, 133
Etik komisyon 133
Etkin eğilimler, edilgen eğilimler 97
Etkin, etkin-edilgen 154, 198
Etkinlik 245
Etnoloji 135, 136
Etnopsikanaliz 141
Eyleme geçme (bkz. Acting, eyleme vurma) 60
Eyleme vurma (bkz. Acting in ve acting out) 132, 133

Fallik 75
Fallik evre 78, 168, 198, 244, 269-271, 282
Fallik tekçilik 78, 197, 200, 283
Fallus 271, 275
Fallus merkezli (kuram) 96
Fellatio 109, 111
Fetişizm 75, 91, 107, 167, 265, 266, 271, 272, 274
Filogenez, filogenetik 77, 140, 141, 170, 171
Filogenetik iletim 140, 141, 294
Telepatik iletim 130
Kuşaklarötesi iletim 141
Fobi, fobiler 41, 50, 93-102
Çocukluk fobileri 96, 102, 139
Freud'un eserlerinin kronolojik olarak okunması üzerine bir seminer 9, 10, 16, 299

Gelenek 290, 292-295
Gelişim evresi 75, 78, 107, 138, 145, 147, 164, 247, 251
Genital cinsel olgunluk 73, 77
Genital evre 75, 76, 78, 155, 164, 227
Genital öncesi evre 75
Gerçek baştan çıkarılma 32, 34
Gerçekleşme (Bion) 141, 169
Gerçeklik 29, 32, 34, 36, 38, 95, 99, 101, 107, 120, 138, 141, 153, 155, 163, 169, 177, 185, 205, 233, 234, 259, 268, 273
Gerçeklik ve düşlemi ayırt etme 32, 177, 185
Gerçeklik sınaması 36, 39, 99, 163
Gerileme noktası 107, 118, 120, 121, 247
Geriye dönük iptal 105, 108, 243
Gizil dönem 74, 76, 77, 243, 290, 291, 295
Gizli komite 130, 191
Gizlilik 80
Gösteren 67
Gösterilen 67
Gradiva 87, 89-91, 107

Haset 100, 147, 149
Penis hasedi 78, 190, 197-200
Hastalar 90
Hatırlama 123, 131
Haz 63, 64, 66
Haz hoşnutsuzluk 84, 151, 153, 154, 161, 206, 225, 229, 234, 237

Heterojen (hastalar) 51, 147
Heteroseksüel aktarım 86
Heteroseksüellik 195, 197
Hezeyan
  Eşcinselliğe karşı savunma olarak hezeyan 121
  Zulmedilme hezeyanı 180
  Büyüklük hezeyanı 118, 143 ,145
  Varsanısal hezeyan 91, 116
  Paranoyak hezeyan 137, 138
Hezeyanlı düşünceler (bkz. Hezeyan) 89, 106
Hıristiyanlık 146, 149
Hipnoid durum 22, 23, 26, 42
Hipnotik telkin 21
Hipnotize eden 221
Hipnoz 19, 23, 24, 213, 218, 221
Hipokondri 116, 145
Histeri 19-21, 23, 24, 79, 103, 285
  Kaygı histerisi 157, 170
  Konversiyon histerisi 157, 170
Histerik belirtiler 19-25, 27, 28, 32, 41, 42, 50, 71, 79, 80

Irma'ya yapılan enjeksiyon 48, 51, 53

İbraniler, İbrani 287, 289
İçe alma 171
İçe dönme 145
İçe yansıtma 130, 148, 168-171, 230, 274
  Kayıp nesnenin içe yansıtılması 165, 272, 274
İçerik: gizil içerik 50, 52, 55
  Görünür içerik 50, 54
İdeal 210, 214
İdealleştirme 107, 213, 218
  Nesnenin idealleştirilmesi 218
İkame etme 267
İkileşme 186, 187
İkinci dürtü kuramı 54, 151, 162, 282
İkinci yerleştirme 54, 101, 151, 162, 203, 223, 236
İkincil kazanç 242
İlk (kökensel) sahne 177
İlkel heyecansal gelişim 148
İlkel simgeler 68, 69
İman (din) 249-251
İnkar 168, 265
  Gerçekliğin inkarı 167, 265-267
  Kastrasyonun inkarı 269, 275
İntihar 196
İşleme/özümseme 123, 131
  İkincil işleme 52, 54, 55
İyileşme girişimi (iyileşme girişimi olarak hezeyan) 117, 119, 161

Jahrbuch für Psychoanalyse 88, 93, 136, 163

Kadınlarda kastrasyonun algısı 271
Kadınsı edilgen konum 176, 178, 198
Kadınsı, kadınlık 178-180, 189, 198-200
  Freud'a göre kadınsı, kadınlık 198-200
Kanser (Freud'un kanser hastalığı) 224, 272
Karmaşık sistemler (kuramı) 38, 39, 130
Karşı aktarım 60, 68, 84-86, 108, 127, 128, 133, 134
  Freud'a göre karşı aktarım 84
  Freud'dan sonra karşı aktarım 84
Karşı yatırım 159-161, 245
Karşılıklı anlaşma 36
Katartik yöntem 19, 21, 22, 24, 26, 28, 29
Kavrayış (Bion) 169
Kaygı 34, 158, 184-187, 239-247, 267
  Yok olma kaygısı 149
  Otomatik kaygı 207, 239, 247
  Kastrasyon kaygısı 78, 95-97, 102, 176, 178, 181, 184-187, 242-247, 269
  Doğum kaygısı 241
  Çocuktaki ayrılık kaygısı 247
  Ayrılık ve nesne kaybı kaygısı 239, 244, 246, 247, 271
  Sekizinci ay kaygısı 247
  Kaygı sinyali 239, 244, 247
Kaygı durumları 229, 240, 241, 244, 246
Kaygı kuramı 44, 45, 97, 229, 242, 245, 246, 273
  Libido kuramı 88, 145, 163, 208, 213
  Nesne ilişkileri kuramı 100, 246
  Baştan çıkarılma kuramı 32, 34, 44
  Simgesellik kuramı 187
Kaygının kökeni 34, 216, 229, 239
Kendilik (self) 143, 144, 148-149, 230, 266
Kendilik psikolojisi (Self-Psychology) 230
Kendini açma (self-disclosure) 86
Kendini cezalandırma 196, 241
Kendini koruma dürtüleri 136, 151, 153, 155, 156
Kendini suçlama 107, 165, 166, 167
Ketlenme 34, 57, 66 ,68, 77, 91, 97, 103, 110, 111, 132, 158, 164, 175, 178, 207, 252, 254, 279, 283, 290
Kıskançlık 77, 95, 110, 118, 136, 270
Kısmi dürtüler 73,76, 155
Kız çocuğun anneye karşı suçluluk duygusu 194
Kilise 112, 213, 216, 219-221, 250, 252, 254, 288
Kitle (ya da topluluk) psikolojisi 88, 135, 140, 147, 213, 214, 215, 219, 220, 223, 226, 250
Klinik vakalar
  Anna O. 82
  "Başkan Schreber" vakası 115-121
  Elizabeth von R. 25
  Emmy von N. 24
  "Fare Adam" vakası 103-108
  Kadın eşcinselliği vakası 196
  "Küçük Hans" vakası 93-108
  Katarina 25
  "Kurt Adam" vakası 78, 91, 173, 174, 180, 181, 242, 243, 277, 279
  Leonardo da Vinci 109-112
  Lucy R... 25
  Kastrasyon (kastrasyon kaygısı) 97, 176, 178, 181, 184-187, 194
Komiklik/komedi 63-65
Kompleks 77, 78
  Kastrasyon kompleksi 95, 198, 199, 242, 244, 269, 270, 275, 282, 292

Erkeklik kompleksi 205
Kompülsif eylem 105, 107
Konversiyon 19, 26-29, 42
Kökensel 77, 170
Kökensel dürtüler 171
Kökensel kaya 277, 282, 283, 285
Kültür 249-251, 258, 262, 263

Libidinal dürtüler 210
Libidinal gelişim 138, 163, 164, 168, 195
Libido 136, 137, 143-146, 149
Libidonun birikmesi 145, 149
Libidonun gelişimi 75

Mani 164, 167, 171
Manik depresif durumlar 144, 147, 168
Mastürbasyon 74, 98, 107, 117, 143, 190, 191, 234, 243, 269
Mastürbatuar düşlem 270
Mazoşizm 73, 107, 154, 171, 189, 193, 198-200, 208, 209, 233
Kökensel erojen mazoşizm 209, 233
Kadınsı mazoşizm 233, 237
Erkekte kadınsı mazoşizm 234, 237
Ahlaki mazoşizm 233, 237
Birincil (erojen) mazoşizm 208, 211, 233, 234, 235, 237
İkincil mazoşizm 209, 235, 237
Melankoli (ya da depresyon) 32, 34, 151, 152, 162, 167, 168, 213, 217, 219, 266, 272
Metapsikoloji 151-153, 158, 160-171, 204
Mısır 287, 288, 289
Mitoloji 135, 136
Mizah 63, 66

Narkissos miti 111, 143
Narsisizm 109, 112, 121, 143-149, 163, 165, 166, 213
Nesnesiz narsisizm 147
Bir gelişim evresi olarak narsisizm 145, 147
Küçük farklılıkların narsisizmi 261
Birincil çocukluk narsisizmi 100, 143, 144, 46-149
Sembiyotik çocukluk narsisizmi 148
Çocukluk narsisizmi 147
Birincil narsisizm 147, 155
İkincil narsisizm 143-145, 149, 228
Narsisistik aktarım 69, 143, 147, 148
Narsisistik bozukluklar 147-148
Narsisistik evre 117, 118, 144, 148
Narsisistik kişilikler 146
Nazizm 230
Nefret (bkz. Saldırganlık, çifte değerlilik) 97, 102, 148, 154, 166, 168, 178, 199, 203, 208, 209, 227, 228, 260
Nesne, nesne ilişkileri 29, 37, 76, 78, 100, 102, 121, 147-149, 151, 164, 166, 168, 169, 203, 219, 226, 230, 246, 247, 285
Arkaik nesne ilişkileri 100
Dürtünün nesnesi 153
Kısmi nesne 76, 78, 100, 168, 169, 179
Aynı ve farklı nesne 148
Bütün nesne 149, 168
Nesne değiştirme 78, 199
Nesne kaybı 244, 246, 247, 271
Nesne seçim 76-78
Kadınlarda nesne seçimi 146
Aşk nesnesi seçimi 76
Nihai nesne seçimi 73
Eşcinsel nesne seçimi 109, 111, 112
Yaslanma yoluyla nesne seçimi 143, 146, 149
Nesne yatırımı 165, 226
Nesnesizleştirme işlevi 149, 211
Neurotica 32, 44
Nevroz 41-42, 44, 54, 68, 73, 91, 107, 111, 138, 155, 220, 239, 240, 242, 244, 262, 265-268
Kaygı nevrozu 43, 45
Çocukluk nevrozu 97, 102, 249, 253
Narsisistik nevroz 84, 144, 147, 166
Evrensel obsesif nevroz (din) 249
Obsesif nevroz 103-107, 110, 137, 138, 157, 160, 164, 167-228, 243, 249, 253
Travmatik nevroz 205, 211, 243
Savaş nevrozu 134
Aktarım nevrozu 83, 84, 147, 151-153, 161
Nicel etken 157
Normal sembiyotik evre 148
Normallik, normal 73, 97, 250, 282
Nörobilimler 38, 39, 47, 123

Obsesif belirtiler 103-105, 107, 177, 295
Obsesif düşünceler 103, 108
Obsesif eylem 105
Obsesyon 41, 103-108, 110
Fare obsesyonu 104, 106
Dinsel obsesyonlar 181
Oedipus kompleksi 32, 33, 71, 77, 78, 100, 135, 140, 141, 186, 189, 197, 239, 242, 269, 292
Düz (ya da pozitif) Oedipus kompleksi 33, 77, 78, 97, 173, 197
Ters (ya da negatif) Oedipus kompleksi 33, 78, 97, 173
Kızlarda Oedipus kompleksi 269, 270
Oğlanlarda Oedipus kompleksi 269, 270
Erken dönem Oedipus kompleksi 100
Tamamlanmış Oedipus kompleksi 78, 231
Oedipus kompleksinin ensestüel nesnelerinin erotikleşmesi 189, 200
Oedipus kompleksinin yeniden cinselleştirilmesi 237
Oedipus miti 77, 186
Okyanussal duygu 250, 257-259, 263, 278
Olumlu aktarım 83, 127, 134, 144, 147, 197, 280
Olumsuz aktarım 83, 99, 127, 131, 134, 144, 147, 173, 180, 197, 280, 281
Olumsuz terapötik tepki 223, 228, 231, 281, 284
Olumsuzlama 57, 89, 160, 265, 268, 275
Onarım 90, 117, 119, 168
Oral evre 75, 164, 166
Ordu 216, 219-221
Otist 168
Oto erotik dürtüler 155

Otoanaliz 31, 33-34, 48, 53, 54
Otoerotizm 76, 78, 118, 143, 144

Ödipal durum 78, 81, 95, 96, 194, 197, 198, 217
Ölüm dürtüsü 84, 100, 149, 167, 203, 204, 208-211, 214, 223, 227-229, 231, 233-237, 246, 257, 258, 261, 262, 268, 281
Önbilinç 158, 159
Önceki günün kalıntıları 52
Ön-kavrayış (Bion) 140, 169
Özdeşleşme 148, 151, 165, 218, 221, 226
  Ebeveyn çiftiyle özdeşleşme 33, 236
  Kadınsı özdeşleşme 178, 199
  Histerik özdeşleşme 217
  İçe yansıtmalı özdeşleşme 148
  Kızlarda erkeksi özdeşleşme 200, 223
  Oğlanlarda erkeksi özdeşleşme 193
  Melankolik özdeşleşme 165, 166, 231
  Narsisistik özdeşleşme 165, 166, 231
  Kayıp nesneyle özdeşleşme eşim 169, 171
Özne 230
Özyıkım 166, 167, 233, 262, 263

Panseksüellik 72
Para 178
Paranoid 115
Paranoid-şizoid konum 69, 100, 120, 121, 128, 167-169, 210, 246
Paranoya, paranoyak 32, 43, 110, 115-121, 180
Penis (penisin önceliği) 78, 96, 190
Perde anılar 41, 44, 45, 59
Proton pseudos 37, 39
Psikanalitik antropoloji 141
Psikanalitik çerçeve 126, 128, 129, 133, 134
Psikanalitik eğitim 102
Psikanalitik formasyon 129, 133
Psikanalitik gruplar 220
Psikanalitik pedagoji 98
Psikanalitik süreç 83, 126, 128, 129, 132-134, 148, 168, 207, 228, 246, 285
Psikanalitik yöntem 123, 126, 129, 131
Psikofarmakoloji 123
Psikoterapi 19, 39, 88, 123-125, 134, 220, 255
  Histerinin psikoterapisi 19, 26
Psikoz 28, 42, 43, 83, 87, 90, 106, 107, 115, 116, 119-121, 123, 134, 13-145, 147, 149, 162, 163, 167, 174, 181, 255, 259, 262, 265, 266, 270-274, 285
  Varsanısal psikoz 42, 163
  Sembiyotik psikoz 148

Rekabet 77, 97, 163
Röntgencilik-teşhircilik 154, 193
Ruhsal aygıt (ruhsal aygıt kuramı) 54
Ruhsal işleyiş (ruhsal işleyişin modeli) 47, 48
Ruhsal işleyiş modelleri 151

Sabitlik ilkesi 36, 39, 205, 208
  Atalet ilkesi 36, 39
  Nirvana ilkesi 208, 209, 211, 233, 234, 237
  Haz-hoşnutsuzluk ilkesi 151, 161, 229, 233
  Gerçeklik ilkesi 107, 153, 205, 226, 233, 234, 237, 259
Sadizm 73, 107, 120, 154, 164, 167, 171, 193, 203, 208, 209, 235, 236
  Sadizmin mazoşizme dönmesi 154
Sadomazoşist düşlemler 200
Sakar eylem 45, 56-61, 63
Saldırgan dürtüler 96, 97, 148, 229, 230, 243, 257, 260-262
Saldırganlığın kendi üzerine dönmesi 242
Saldırganlık (bkz. Çifte değerlilik, nefret, saldırgan dürtüler) 96, 115, 151, 154, 155, 159, 164-166, 171, 180, 213, 217, 228, 242, 260
Saldırganlık ya da yıkıcılık dürtüsü 281
Sansür 27, 29, 52-55, 66, 158, 160
  Düş sansürü 54, 147
Sapkın, sapkınlık 71-73, 75, 78, 147, 162, 189, 192, 193, 194, 200, 227, 233, 234, 236, 265, 266
  Mazoşist sapkınlık 194
  Sadomazoşist sapkınlık 189
Sapkın düşlemler 194, 200
Savunma mekanizmaları 101, 107, 156, 169, 229, 242, 243, 284, 281
  Gelişmiş savunma mekanizmaları 101, 121
  İlkel savunma mekanizmaları 101, 121, 162, 169, 221
Savunma psikonevrozları 41, 42, 43, 45, 156
  Narsisistik psikonevrozlar 266, 275
Savunmalar
  İlkel savunmalar 26, 27, 29, 42, 115, 119, 154, 159, 160, 169, 239, 247, 265, 271, 272
Seans (analiz seansları) 126-127
Seansların sıklığı 128
Sembiyotik (evre) 148, 247
Serbest çağrışım 19, 24, 26, 27, 29, 38, 47, 48, 50, 53, 57, 67, 104, 128
Serbestleştirme (abréaction) 19, 23, 25
Seremoni/törensel 107, 137
Sınır durumlar 147, 162
  Narsisistik durumlar 28, 147, 154, 230
Sınır ihlali 131, 133, 137
Sihir 138, 141, 145
Simgeler 28, 53, 169, 199
Simgesel eşitlik 169, 199, 270, 275
Sonradan etki 32, 37, 39, 43, 44, 45, 97, 173, 177
Sözcük oyunları 28, 63, 64, 66-68, 97
Sözelleştirme 68, 161, 43, 45
Süpervizyon (formasyon) 67, 68, 129, 133, 134, 255, 256
Şefkat akımı 76, 218
Şehvet akımı 76, 218
Şekillendirilebilirlik 51, 54, 55
Şekillendirme işlemi 51, 55
Şizofreni 69, 115, 118, 119, 144, 145, 160, 161, 163, 169, 274

Tabu 135-141
  Ensest tabusu 141
Takılıp kalma 190
  Kız çocuğun anneye takılıp kalması 199
Takılma noktası 118, 121, 164, 168

Tanrıtanımaz 293
Tasarım 26-28, 42, 43, 45, 76, 81, 130, 156-163, 171, 192, 225
Şey Tasarımı 161, 171
Sözcük Tasarımı 161, 171
Simgesel tasarım 61, 68, 169
Tedavinin kesintiye uğraması 132
Tedavinin süresi 126
Tehlike durumları 239, 243-247
Tekinsizlik (tekinsizlik duygusu) 184-187
Teknik (psikanalitik teknik) 85, 121, 123, 124, 129-134, 140
Karşılıklı analiz tekniği 131
"Etkin" denilen teknik 130
Çocuklarla oyun tekniği 99
Telkin 19, 21, 22, 24, 26, 84, 128, 134, 213, 215, 216, 259, 283
Temel kural 104, 125, 128, 243
Temsilci-tasarım 156, 157, 162, 171
Terapötik başarısızlık 79
Terapötik işbirliği 99, 105
Terörizm 262
Tersine çevirme 53
Tersine dönme 109, 154, 193, 217
Tersine dönüştürme 242
Totem yemeği 134, 139
Totem, totemcilik 135-141
Travmatik anılar 130
Travmatik durum 205, 239, 244, 245, 247, 279
Tutma 129
Tümgüçlülük 169, 255

Unutma 42, 43, 58, 74, 214, 283
İsimlerin unutulması 59, 61
Uyarı sinyali (uyarı sinyali olarak kaygı) 245, 273
Uygarlık 250-263
Uygulamalı psikanaliz 87, 278
Uyku 52, 145, 163, 219
Uyum (uyum kuramı) 230
Uzlaşma 42-45, 52, 54, 55, 97

Ücret 127, 129, 133
Üretral 74
Üstbenlik (bkz. sansür, vicdan) 36, 54, 67, 97, 100-102, 107, 138, 166, 167, 185, 193, 194, 197, 203, 209, 218, 223, 226-231, 233, 236, 241, 243, 244, 261-263, 266, 274
Üstbenlik ve uygarlık 263
Melankoliğin üstbenliği 209, 228, 231
Erken dönem üstbenliği 100
Çocukta üstbenliğin katılığı 263

Vahşi psikanaliz 123, 124, 127
Vajina 96, 100, 178, 198-200
Varsanı 90, 91, 116, 120, 163, 267, 273
Vertigo 43, 45
Vicdan 26, 138, 141, 146, 147, 166, 167, 185

Wilhelm Fliess'e mektuplar 31-33

Yahudilik 249, 291
Yalıtım 230
Yanılsama 249, 250, 253, 254
Yansıtma 34, 85, 101, 119, 121, 130, 138, 148, 149, 165, 168, 169, 206, 209, 210, 230, 268, 274
Yansıtmalı karşı-özdeşleşme 85
Yansıtmalı özdeşleşme 85, 148, 167, 169, 274
Yapay kitleler 216
Yapım, yeniden yapım 180, 196, 277, 281, 283
Yaratım 90
Sanatsal yaratım 90
Edebi yaratım 90
Yargılama işlevi 268
Yas (yas duygulanımı) 151, 158, 164, 165, 167, 245, 246
Normal yas 171
Patolojik yas 169
Yaslanma 39, 78, 118
Yaş sınırı 125
Yaşam dürtüsü 84, 100, 203, 204, 208-211, 223, 227, 228, 231, 233-235, 237, 257, 258, 261, 281
Yaşam dürtüsü/ölüm dürtüsü (çatışması) 204, 208, 209, 210, 223, 233, 235
Yeniden yapımlar, yapımlar 105, 126, 277, 281, 283
Yer değiştirme 51, 53-55, 59-61, 65, 67, 69
Yıkıcı dürtüler 149, 210
Yineleme 83, 84, 123, 131, 132, 134, 187, 205, 209, 211, 282
Yineleme kompulsiyonu 84, 132, 134, 183, 185, 187, 206, 207
Yoğunlaştırma 51-53, 55, 59, 61, 63, 64, 65, 67, 68
Yok olma korkusu 246
Yoksunluk 133, 134
Yorum 60, 81, 94, 97
Yutmak 155
Yüceltme 74, 109, 111, 112, 154, 178, 192, 230, 259, 260, 289

Zamansal gerileme 163, 171
Yerleşimsel gerileme 163, 171
Zulmeden 223